

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

LIBRARY OF THE
Leland Stanford Junior University

1915

873.1
D3492
th

V. 1
pt. 1

1

2000

SERVII GRAMMATICI

QVI FERUNTUR

IN VERGILII AENEIDOS LIBROS I—III COMMENTARIJ.

RECENSUIT

GEORGIUS THILO.

I

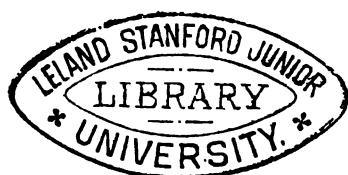
121.1

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEUBNERI.

A. MDCCCLXXVIII.

A. 17619.

PRAEFATIO.

Priori huius voluminis fasciculo prolegomena adiungere constitueram, quibus novae editionis rationem explicarem. nunc et temporis angustia et ambitu huius fasciculi praeter opinionem aucto eam commentationem alteri seponere cogor, qui quarti et quinti libri commentarios complectens quam primum fieri poterit edetur. interim satis habeo de codicibus quibus in his tribus libris recensendis usus sum et de externa huius editionis forma pauca praefari.

Atque is quidem commentarius, quem Servii esse et librorum inscriptionibus et aliis testimoniis confirmatur, antiqua quam technici vocant litteratura impressus est. ad eum recensendum hi libri adhibiti sunt:

Bernensis 363 (*B*) membranaceus, saeculi VIII. fol. 1—138 Servii bucolicon georgicon Aeneidos I—VII, 16 commentarios neglegenter scriptos et haud paucis locis valde decurtatos continet. primi Aeneidos libri commenta cum hoc codice contuli anno 1855.

Caroliruhensis 186 (*K*) membr. saeculi VIII, olim monasterii Reichenaviensis, continet Servianum georgicon et Aeneidos I 4—338 commentarium 'circa troianos' — 'hi qui de chalcide uenerant ciuitate euboica.' contuli anno 1876.

Lipsiensis bibliothecae senatoriae rep. I n. 36 (*L*), membr. saec. X, continet Servii in Vergilii carmina commentarium. contuli partim anno 1856 partim anno 1876.

l huius libri correctores, quorum alter primo librario prope aequalis fuit, alter saeculo XI vel XII libri Frisingensi similis scripturas adiecit.

Hamburgensis (*H*) bibliothecae publicae, membr. saeculi XI. continet fol. 1—222 Vergilii carmina et Servii commentarios in marginibus adscriptos. contuli anno 1875.

Monacensis (*M*) cod. lat. 6394, olim Frisingensis 194, membr. saeculi XI. continet Servii in Vergilii carmina commentarios.

m huius libri corrector.

Monacensis (*E*) cod. lat. 18059, olim Tegernseensis 59, membr. saeculi XII. continet fol. 1—162 Servii in Vergilii carmina commentarios. secundum et tertium Aeneidos librum contuli anno 1876.

e huius libri corrector, qui haud scio an ipso Frisingensi usus sit.

Dresdensis (*D*) bibliothecae regiae D. 136, chartaceus saec., XV in Italia exaratus. ex hoc libro Hugone Ilbergio intercedente Martinus Langius ea quae docti Itali saec. XV Servii scholiis addiderunt (cf. mus. Rhen. XIV p. 548 sq.) in meum usum diligentissime excerpserunt: quae additamenta e contextu verborum inter librorum testimonia ablegavi.

Ne modum excederet critici apparatus collectio, horum librorum scripturae non sunt integrae in adnotatione exhibitae, nisi ubi scriptorum verba a Servio laudata sunt aut rerum expositarum dignitas ut plene proferrentur codicum testimonia suadebat: quamquam videor adfirmare posse nihil a me neglectum esse quod aliquid utilitatis haberet.

Inclinatis litteris impressa sunt ἀδέσποτα illa quae Petrus Daniel Aurelianensis anno 1600 primum edidit. is primi et secundi Aeneidos libri commentarios e duobus codicibus auxit, e Fuldensi et ex eo qui nunc est Parisinus 1750. ille (*C*) hodie in Cassellana bibliotheca asservatur. saeculo nono vel decimo ineunte in membranis scriptus est. continet Servii commenta ad Aen. I—VI eaque in primo et secundo libro multis scholiis locupletata. plures correctores expertus est, e quibus eum qui ex archetypo, ut videtur, primi librarii errores sustulit *C*² dixi, alterum qui saec. XV Serviani aliquius libri scripturas invexit *C*³. eorum quaternionum qui ad primum et secundum librum pertinuerunt secundus, quartus, nonus, undecimi tria folia extrema, duodecimus interierunt, praeterea tres membranae quae septimo additae erant. deperditorum memoria e conlatione petenda est a Caspate Scioppio in usum Petri Danielis facta, quam is ad suum exemplar accommodatam in appendice edidit. Danielinis scripturis, quas inde quod in appendice nihil adnotatum est easdem Fuldensis fuisse conieci, *C*^{*} signum adposui. totum codicem contuli anno 1855, primum et secundum librum iterum anno 1876. Parisinus 1750 (*P*) saeculo decimo in membranis scriptus continet scholia e libro Cassellani simili excerpta. hoc codice ad ipsam editionem adornandam adhibito Daniel ut nova scholia edidit ita e Servianis non nulla abiecit: unde factum est ut accurate quid haberet ille liber in adnotatione indicandum esse putarem. ceterum cum haec scholia emendata plerumque proposuerim, ubi operae pretium esse videbatur codicis scripturam rotundis uncis inclusam addidi.

Floriacensis Danielis, nunc Bernensis 172 (*F*) membr. saeculi noni vel decimi ineuntis, continet Vergilii bucolica, georgica, Aeneidos lib. I—V 852. ad primum et secundum librum nulla scholia adscripta sunt, ad tertium quartum quintum Servii commenta cum scholiis a Daniele editis. praesto mihi fuerunt quae Hermannus Hagenus ex hoc codice in suum usum exscripsit. ipse librum excussi Bernae anno 1876.

Bernensis 167, (*G*) fortasse Autisiodorensis Danielis, membr. saeculi X, continet Vergilii bucolica georgica Aeneidos lib. I—XII 771. primi et secundi libri margines perpauca scholia habent, inde a tertio libro ea adscripta sunt quae in sinistris Floriacensium membranarum marginibus exstant. hunc codicem cum ex Floriacensi vel ex eius archetypo exscriptum esse viderem, non totum contuli, sed in locis gravius corruptis inspexi.

Turonensis (*T*), nunc Bernensis 165, continet bucolica georgica Aeneidos I—XII 918 saeculo nono scripta. et supra versus et in marginibus a variis manibus, quarum nulla decimo saeculo recentior videtur, scholia adscripta sunt. quae ad primum et secundum Aeneidos librum spectant pleraque Tiberii Donati sunt. a tertio libro ea manus quae tironianis notis saepius usa est ex Servii commentariis non nulla aut contracta aut dilatata adpinxit, reliquae e Danielis scholiis multa adscripserunt eaque aut integra aut cum Tiberii Donati scholiis coniuncta; nam Serviana nisi perpaucis locis non curaverunt. contuli hunc codicem Bernae anno 1876.

Ambrosianus S. 83 part. sup. chartaceus saeculi XVI continet 'excerpta e Servii schedis ineditis.' ex Danielis codicibus homo doctus si quid inter scriptorum locos a commentatoribus laudatos et scholia memorabile visum erat exscripsit et passim emendavit. contuli librum anno 1857.

In scholiis a Daniele primum editis integras dedi librorum scripturas. ubi transpositione usus sum ipsa verba transposita ab initio et in fine asterisco signavi, quem verborum ordinem libri praeberent in adnotatione indicans. in contextu quae e coniectura addita sunt rotundis, quae abicienda videbantur quadratis uncis includenda curavi. idem signum lemmatis a me suppletis adposui. locos scriptorum a Servio ceterisque scholiastis laudatorum in margine inferiore indicavi, nisi quod a libro secundo versuum ex Aeneide citatorum numeri in ipso contextu additi sunt. in eadem adnotationis parte commemoravi quae apud alios scriptores Servianis similia inveni: e quibus pauca auctorum sunt, multo plura imitatorum.

Ex impressis exemplaribus haec adhibui: Roberti Stephani a.

1532, Georgii Fabricii a. 1575, Petri Danielis a. 1600 Abrahami Commelini a. 1645, Pancratii Masvicii a. 1717, Petri Burmanni a. 1764, Alberti Lionis a. 1826. Fabricium moneo e libro Dresdensis simili Servium edidisse, Commelino praesto, fuisse Danielinae editionis exemplar a Claudio Salmasio multis locis emendatum, Masvicium Theodori Ryckii schedis usum esse. scripturas aut omnibus aut plerisque impressis exemplaribus communes 'vulgo' receptas dixi, raro iis $\varnothing$ signum adposui.

Restat ut eis viris egregiis qui in hoc opere perficiendo mihi affuerunt gratias agam quam maximas. Atque Fridericus Schoellius non solum in plagulis corrigendis lubentissime me adiuvit, sed etiam quae inter corrigendum ipsi in mentem venerant continuo mecum communicans et dubitationem movens siquid parum recte administrasse videbar optime de hoc libro meritus est. codicibus autem procurandis transmittendisque sibi me devinxerunt Gulielmus Brambachius et Alfredus Holderus Caroliruhenses, Carolus Halmius Monacensis, M. Islerus Hamburgensis, Ioannes Schubartius Cassellanus, Carolus Zangemeisterus Heidelbergensis.

Scr. Heidelbergae mensē Octobrī a. MDCCCLXXVIII.

Georgius Thilo.

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM PRIMVM
COMMENTARIVS.

In exponendis auctoribus haec considerata sunt: poetae vita, titulus operis, qualitas carminis, scribentis intentio, numerus librorum, ordo librorum, explanatio. Vergilii haec vita est. patre Vergilio matre Magia fuit; civis Mantuanus, quae civitas est Venetiae. diversis in locis operam litteris dedit; nam et Cremonae et Mediolani et Neapoli studuit. adeo autem verecundissimus fuit, ut ex moribus cognomen acceperit; nam dictus est Parthenias. omni vita probatus uno tantum morbo laborabat; nam inpatiens libidinis fuit. primum ab hoc distichon factum est in Ballistam latronem

Monte sub hoc lapidum tegitur Ballista sepultus: 10
nocte die tutum carpe viator iter.

scripsit etiam septem sive octo libros hos: Cirin Aetnam Culicem Priapeia Catalepton Epigrammata Copam Diras. postea ortis bellis

1 In exponendis . . . vita om. B || actoribus G || vita poetae E || 2 scribendi intentio G || 3 Vergilii] virgilii libri. semel moneo ubicumque poeta nominetur antiquam me nominis formam posuisse quam pleniores libri, ut generatim loquar, aut plerumque aut non minus saepe quam recentiore praebent. Serviani libri excepto Karoliruhensi prope constanter Virgilius exhibent. || est om. M || ortus fuit (est Lion) patre exemplaria impressa || Vergilio] figulo Paris. 7959 fortasse recte, virgilio reliqui || 4 matre uero G, sed uero supr. vers. || magia GH: maia B Paris. ME maia L || fuit natus le || ciues G || 5 mediolani L || 7 acceperit Paris.: acciperet reliqui || panthenias G, sed prior n e corr. || 8 unum B

o uel a
una G || morbo B uitio E || laborat LH (corr. l) || primum ab hoc distichon factum est Paris. HMEI: primum ab illo hoc distichon factum est B primum distichon in balistam latronem composuit G primum a distichon caepit quod factum est L primum a Virgilio hoc distichon factum est exemplaria impressa || 9 ballistam M: balistam reliqui || 10 ballista M: balista reliqui || 11 di L (die l) || 12 nocto L || cirina etnam BLH Paris. cirina etnam G cirina etnam M cinna etnam E

(at cirina e in marg.) || 13 priapeia H || calepton Paris. catelepton V Burmanni catalectum G catalecton reliqui. cf. post Bergkium mus. rhén. t. XX

p. 291 R. Ungerus ann. phil. t. CXIII p. 429 sqq. || epigrammatam GH ||^{et} copam diras G (quae supra versum sunt alia manus addidisse videtur)

civilibus inter Antonium et Augustum, Augustus victor Cremonensium agros, quia pro Antonio senserant, dedit militibus suis. qui cum non sufficerent, his addidit agros Mantuanos, sublatis non propter civium culpam, sed propter vicinitatem Cremonensium: unde ipse in bucolicis Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae. amissis ergo agris Romam venit et usus patrocínio Pollionis et Maecenatis solus agrum quem amiserat meruit. tunc ei proposuit Pollio ut carmen bucolicum scriberet, quod eum constat triennio scripsisse et emendasse. item proposuit Maecenas Georgica, quae scripsit emendavitque septem annis. postea ab Augusto Aeneidem propositam scripsit annis undecim, sed nec emendavit nec edidit: unde eam moriens praecepit incendi. Augustus vero, ne tantum opus periret, Tuccam et Varium hac lege iussit emendare, ut superflua demerent, nihil adderent tamen: unde et semiplenos eius invenimus versiculos, ut hic cursus fuit, et aliquos detractos, ut in principio; nam ab armis non coepit, sed sic

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
carmen, et egressus silvis vicina coegi
ut quamvis avido parerent arva colono,
gratum opus agricolis, at nunc horrentia Martis
arma virumque cano

et in secundo hos versus constat esse detractos
(II 566) aut ignibus aegra dedere.
iamque adeo super unus eram, cum limina Vestae

5 in bucolicis] IX 28 || 15 hic] A. I 534

1 civilibus bellis *E* || cremonensiam *H* || 2 quia] qui *M* quia *E* || 3 mantuanis *B* mantuanas *H* || 4 civilium *B* || 5 bucolicis *B* bucolicis *L* || ue *LE* || misere *H* || 7 maecenatus *H* || meruit] meruit adipisci, sed adipisci supra versum *G* recipere meruit *E* || 8 bucolicum *B* bucolicon *L* || 10 septem] VI uel VII *B* VII. *L*, sed altera *U* litterae pars attrita est. || annis *om.* *H* || 11 praepositam *HM* prepositam *L*, sed e ex corr. ut videtur. || 12 nec edidit *Paris*.

scrisit uel cecinit
nec edidit *B* nec edidit *M*: nec cecinit *G* ne///ecinit *L* (nec cecinit fuisse
at edidit
videtur) nececidit *H* nec cecinit *E* || 13 nectandum *G* || tucam *H* (corr. *h*) ||

Varium scripsi: uarrum *H* uarum reliqui || 14 ut] et *Paris*. || tamen] tum *G* || et semi et plenos *G* || 15 ut] et *G* (corr. *m. sec.*) || cursus *Paris*: currus reliqui || 16 ut *om.* *Paris*. (add. *m. sec.*) || sic *om.* *G* || 17 modulatus *L* (corr. *l*) || 18 egrus-
sus *H* || 19 colore *H* || 20 martis incipit aeneis arma uirumque cano troiae *B* ||
21 cano troiae *ME* || ARMA VIRVMQVE CANO ET IN SECVNDO LIBRO ALIQVOS VERSVS
POSVERAT quos constat esse detractos. quos inuenimus cum peruenerimus ad
locum de quo detracti sunt *C* || 24 iamque adeo . . . ferebar ad *Aen.* II 566

praebet *C*, sed malui eius scripturas hoc loco proponere. || s///per *H* (duae vel
tres litterae erasae sunt, v superscr. *m. sec.*) || uestae *CME*: uastae *BL* (uastae *l*)
uaste *G Paris. H*

servantem et tacitam secreta in sede latentem
 Tyndarida aspicio; dant clara incendia lucem
 erranti passimque oculos per cuncta ferenti. (570)
 illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros
 et Danaum poenam et deserti coniugis iras 5
 praemetuens, Troiae et patriae communis erinys,
 abdiderat sese atque aris invisa sedebat.
 exarsere ignes animo; subit ira cadentem (575)
 ulcisci patriam et sceleratas sumere poenas.
 'scilicet haec Spartam incolumis patriasque Mycenae 10
 aspiciet, partoque ibit regina triumpho,
 coniugiumque domumque patres natosque videbit,
 Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris? (580)
 occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
 Dardanum totiens sudarit sanguine litus? 15
 non ita. namque etsi nullum memorabile nomen
 feminea in poena est, habet haec victoria laudem:
 extinxisse nefas tamen et sumpsisse merentis (585)
 laudabor poenas, animumque explesse iuvabit
 †ultriciis famam et cineres satiasse meorum.' 20
 talia iactabam et furiata mente ferebar,
 cum mihi se non ante alias (589)

* * *

1 tacitam *G* tacitāe *H* || secretam *C* secreta om. *M* (*supr. vers. add. m*) ||
 inae delatantem *B* latententem *G* || 2 tindaridam *B* || claram *Ribbeckius* proleg.
 crit. p. 93 || 3 cuncta *L* || ferent *B* || 4 illa in *M* || Pergā/// *H* (pergama *h*) || theu-
 cros *Paris. h* theucros et *L* theacros *H* || 5 daum *H* (danaum *h*) || poenas *C*
 paenam *E* poenas Danaum vulgo || conguis *M* || iram *L* || 6 permetuens *B* || pa-
 tria *H* || communis *L* || erinis *BM* erimus *C* (erynys *C**) erymis *G* erynis
Paris. LH || 7 ediderat *Paris.* || sese] seser *C* esse *G* || aris] argis *C* || sedebant
L || 8 ignes *CM*: igni *B* ignis *GLHE* || animos *C* || subita ira *C* || 9 celeratas
M seratas *E* (sceleratas *e*) sceleratae *Valesius* || 10 h//ec *L* haec *H* || spar-
 tamine columnis *C* || incolomis *BGHE* || micenas *CGI* || 11 aspiciat *L* || parto
 quiebit *B* || regina] regnata *C*, sed alteram a videtur addidisse *C* || triumpho *B* ||
 12 v. 579 seclusit *Wagnerus* || domunque *L* domum *M* || 13 ilia dum *BCM* ||
 frigiiis libri, nisi quod frigas *G* || 14 priamus troia *CE*: troia manus *B* priamo ut
 troia *Paris.* propria ut troico *G* pro priam. troia *L* (post m una littera evanuit,
 o fuisse videtur. 'utrum a prima an ab alia manu supra m posita sit dignosci
 non potest. ceterum a quoque in priam attrita est) /// priamo aut troico *H* (pro
 videtur erasum esse) propria ut troia *M* || asserit *G* || 15 dardanum *L* (darda-
 nium *l*) || toties *B* tociens *L* || sudarit *C*²: sudarat *B* sudaret *CGLHME* un-
 darit *Heinsius* || litas *B* || 16 nanque *B* || nullam *Paris.* || 17 femina *L* (e ead. m.
superscr.) || habet haec] nec habet exemplaria impressa || 18 extinxisse *CG Paris. H*
 extinxisse *M* || et] ut *Paris.* || sumpsisse *BG* || merenti *B* merentes *C* || 20 ultriciis
 famam *BG Paris. LHME* ultriciis famae *C* ultriciis flammæ vulgo, nisi quod
 ultriciis flammam *Stephanus*. ultricique manu cineres coni. *F. Schoellius* || cineres

BC: cineris *G Paris. HME* c.ne...s.t.asse morum *L* || 21 ferebar] loqueba-
 tur *C* ferebam *Paris.* || 22 lacunam indicavi. cf. prolegomena. expleta est lacuna

titulus est Aeneis, derivativum nomen ab Aenea, ut a Theseo The-
seis. sic Iuvenalis vexatus totiens rauci Theseide Codri.
qualitas carminis patet; nam est metrum heroicum et actus mixtus,
ubi et poeta loquitur et alios inducit loquentes. est autem heroicum
5 quod constat ex divinis humanisque personis, continens vera cum
fictis; nam Aeneam ad Italiam venisse manifestum est, Venerem
vero locutam cum Iove missumve Mercurium constat esse conpo-
situm. est autem stilus grandiloquus, qui constat alto sermone
magnisque sententiis. scimus enim tria esse genera dicendi, humile
10 medium grandiloquum. intentio Vergilii haec est, Homerum imitari
et Augustum laudare a parentibus; namque est filius Atiae, quae
nata est de Iulia, sorore Caesaris, Iulius autem Caesar ab Iulo
Aeneae originem ducit, ut confirmat ipse Vergilius a magno de-
missum nomen Iulo. de numero librorum nulla hic quaestio est,
15 licet in aliis inveniatur auctoribus; nam Plautum alii dicunt unam
et viginti fabulas scripsisse, alii quadraginta, alii centum. ordo
quoque manifestus est, licet quidam superflue dicant secundum pri-
mum esse, tertium secundum, et primum tertium, ideo quia primo
Ilium concidit, post erravit Aeneas, inde ad Didonis regna pervenit,
20 nescientes hanc esse artem poeticam, ut a mediis incipientes per

2 Iuvenalis] sat. I 2 || 12 Iulius autem . . . nomen Iulo] exscr. Isid. orig.
IX 3, 13 || 13 Vergilius] A. I 288

in libris recentioribus, veluti Dresdensi hoc modo Perit autem Tarenti, in Apuliae
ciuitate. nam dum Metapontum cupit uidere, naetudinem ex solis ardore
contraxit. sepultus est autem Neapoli: in cuius tumulo ab ipso compositum
est tale distichon: Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc Parthenope.
cecinì pascua rura duces. || 1 Titulus carminis est Aeneis . . . constat esse com-
positum *habet* P || est *om.* B || aeneidis C || dirinatium LH || ab Aenea] aehae-
nea G || 2 sic *om.* C || rauci] rau G aut L, *sed eadem manus rauci superscr.* ||
3 ut actus B || 5 cum fictis] confictis L || 6 aeneam CL aenean reliqui. *semel*
moneo librarios in hac forma scribenda parum sibi constitisse, et Aeneam ubique
me scripturum esse librorum testimoniis non additis. || 8 grandilocus GL || 9 sci-
mus enim *e. q. s.*] tria genera dicendi sunt quae hic continentur, humile medium
grandiloquum. et haec ars in laudem Augusti facta est, incipiens a genealogia
illius. ordo autem manifestus est, licet quidam dicunt secundum primum esse
. . . tempus omittat. tribus modis omnis auctoritas poetica constat, praefatione
inuocatione narratione, uelut hic habentur praefatio 'arma uirum', inuocatio
'musa mihi', narratio 'urbs antiqua fuit'. P || esse *om.* C || humile *ex humili* C ||
10 medium] id G || grandiloquum B grandiloquum C || *post intentio duae vel tres*
litterae erasae sunt in C || 11 Atiae C: atiae B, *sed inter a et t c vel f super-*

scripta, satiae GLH, nisi quod f erasa in H, atiae Paris. aetiae M actiae E
quae nata] qui natus C, sed qui mutatum in que et us litterae erasae || 13 Aeneae]
aeneae filio BG, *sed filio ab alia manu additum videtur in G* et aenea C
eneae//// H (duae litterae erasae sunt) || originem *om.* H || 14 dimissum B Paris. H
missum E || 15 uiginti et unam fabulas B Paris. G M uiginti et unam fabulam
LHE fabulas scripsisse XXI C || 17 manifestum L (corr. t) || 18 primo] primum
L || 19 condidit G cecidit E (concidit e) || postea B || eraruit G || 20 arte H

narrationem prima reddamus et non numquam futura praeoccupemus, ut per vaticinationem: quod etiam Horatius sic praecepit in arte poetica ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici, pleraque differat et praesens in tempus omittat: unde constat perite fecisse Vergilium. sola superest explanatio, quae in sequenti expositione probabitur. haec quantum ad Aeneidem pertinet dixisse sufficiat, nam bucolicorum et georgicorum alia ratio est. sciendum praeterea est quod, sicut nunc dicturi thema proponimus, ita veteres incipiebant carmen a titulo carminis sui, ut puta arma virumque cano, Lucanus Bella per Emathios, Statius Fraternas acies alternaque regna.

1. ARMA multi varie disserunt cur ab armis Vergilius coeperit, omnes tamen inania sentire manifestum est, cum eum constet aliunde sumpsisse principium, sicut in praemissa eius vita monstratum est. per 'arma' autem bellum significat, et est tropus metonymia. nam arma quibus in bello utimur pro bello posuit, sicut toga qua in pace utimur pro pace ponitur, ut Cicero cedant arma togae, id est bellum paci. *alii ideo 'arma' hoc loco proprie

2 Horatius] a. p. 43 sq. || 10 Lucanus] I 1 || Statius] Theb. I 1 || 17 Cicero] de off. I 22, 77

1 enarrationem E || 2 ut L || per vaticinationem] per anticipationem superscr. m || quod] quam C || praecepit B praecepit ex praecipit C praecipit GE ||

3 poetica dicens Paris. E || ut iam nunc dicat om. C || 5 et sola C² || 6 probatur C || 7 sufficiat L || nam ... ratio est om. C, in marg. add. C² || bucolicorum B ||

8 praeterea] praeterece G || dic^{turi thema} C (turi thema superscr. C²) || 9 carmina titulo C || articulo G attitulo M || sui supr. vers. m || ut putae C ut pote ME || 10 hemathios plus quam ciuilia bella B || 12 ad v. 1 Arma uirum et r] hic requiritur cur ab armis Virgilius coeperit. alii per arma bellum significasse dicunt per metonymiam (metonomiam); nam arma quibus ... bellum paci. per sua enim arma ad regalem honorem peruenit, ideo arma proposuit uiro; sed tribus modis arma proposuit uiro, id est primo quod fuerant uictoria, secundo quod diuina, tertio quod prope semper armis uirum subiungit, ut 'arma uirum' et 'arma acri facienda uiro'. Qui primus] primus non ante quem nemo, sed post quem nullus, uel hic 'primus' princeps uel optimus. Ab oris] speciem pro genere posuit. P || 13 inania sentire C, quod corruptit C² ani litteris radendo obscuratis superscribens hoc et inserens s inter a et s, unde in hoc

assentire exhibere Fuldensem testari potuit Scioppius: in hac assentire B in hanc sentire LH (in hanc assentire I) assentire in hanc M || 14 narratione C (eius uita C²) || monstratum est] qua causa et illi ab eo primi positi quatuor

uersus detracti sunt. scilicet ut causa operis obtineret principium add. l in marg., Masvicius primus edidit. || 15 per ... significat] intellegamus tamen per arma bellum eum significasse C || metonymia H: metonomiae C (sed no litterae in rasura scriptae sunt et e altera a manu sec. addita) metonymia L metonymia M || 17 cedent L || 18 alii ... uiro huc transposui, post venerit (p. 6 lin. 12) hab. C

- dicta accipiunt, primo quod fuerint victricia, secundo quod divina, tertio quod prope semper armis virum subiungit, ut arma virumque ferens et arma acri facienda viro*. ARMA VIRVMQVE figura usitata est ut non eo ordine respondeamus quo proposuimus; nam prius de erroribus Aeneae dicit, post de bello. hac autem figura etiam in prosa utimur. sic Cicero in Verrinis nam sine ullo sumptu nostro coriis, tunicis frumentoque suppeditato maximos exercitus nostros vestivit, aluit, armavit. non nulli autem hyperbaton putant, ut sit sensus talis 'arma virumque cano, genus unde Latinum Albanique patres atque altae moenia Romae', mox illa revoces 'Troiae qui primus ab oris'; sic enim causa operis declaratur, cur cogentibus fatis in Latium venerit. et est poeticum principium professivum 'arma virumque cano', invocativum 'Musa mihi causas memora', narrativum 'urbs antiqua fuit'. et professivum quattuor
 15 modis sumpsit: a duce 'arma virumque cano', ab itinere 'Troiae qui primus ab oris', a bello 'multa quoque et bello passus', a generis successu 'genus unde Latinum'. VIRVM quem non dicit, sed circumstantiis ostendit Aeneam. et bene addidit post 'arma' 'virum', quia arma possunt et aliarum artium instrumenta dici, ut Cerealiaque
 20 arma. CANO polysemus sermo est. tria enim significat: aliquando laudo, ut regemque canebant; aliquando divino, ut ipsa canas oro; aliquando canto, ut in hoc loco. nam proprie canto significat, quia cantanda sunt carmina. TROIAE Troia regio est Asiae, Ilium civitas Troiae; plerumque tamen usurpant poetae et pro civitate vel
 25 regionem vel provinciam ponunt, ut Iuvenalis et flammis Asiam ferroque cadentem. Probus ait Troiam Graios et Ajax non debere per unam i scribi. QVI PRIMVS quaerunt multi, cur Aeneam primum ad Italiam venisse dixerit, cum paulo post dicat Antenorem

2 arma virumque] A. XI 747 || 3 arma] A. VIII 441 || 6 in Verrinis] act. sec. II 2, 5 || 18 quia arma e. q. s.] Prisc. part. XII vers. Aen. p. 461, 26 K. || 19 Cerealiaque] A. I 177 || 21 regemque] A. VII 698 || ipsa] A. VI 76 || 23 Troia ... Troiae] Isid. orig. XIV 5, 21 || 25 Iuvenalis] sat. X 266 || 26 Probus ait e. q. s.] Diom. p. 428, 10 K. Prisc. part. XII. vers. Aen. p. 467, 16 K. cf. Steup de Probis p. 180.

3 facienda C²: faenda C || et arma uirumque C (Arma uirumque C²) || 4 non] post H || 5 dixit M || bellum C (de bello C²) || 6 sic ... armavit om. B || singulo C (sine ullo C²) || sumpto H || 7 coriis C: comis L caris M copiis C² Im coriis tunicis om. H, sed spatio relicto et f post nostro addito || subpeditato LHM || 8 albit H || 9 yperbaton C || 13 inuocativum C, sed uum in ras. C² || 17 virum autem C || 21 aliquando ... canebant om. C, cuius in margine cum argumentum scholii hoc ordine indicatum sit cano polysemus sermo significat diuino laudo cano, Bergkiius verba illa post oro collocavit. || 22 in om. C || 24 ciuitas est H || troiae C (infra troiam C²): asiae BLHM || 26 cadentem] id est troiam uel ilium add. B

ante adventum Aeneae fundasse civitatem. constat quidem, sed habita temporum ratione peritissime Vergilius dixit. namque illo tempore, quo Aeneas ad Italiam venit, finis erat Italiae usque ad Rubiconem fluvium: cuius rei meminit Lucanus et Gallica certus limes ab Ausoniis disternat arva colonis. unde apparet 5 Antenorem non ad Italiam venisse, sed ad Galliam cisalpinam, in qua Venetia est. postea vero promotis usque ad Alpes Italiae finibus, novitas creavit errorem. plerique tamen quaestionem hanc volunt ex sequentibus solvi, ut videatur ob hoc addidisse Vergilius 'ad Lavina litora', ne significaret Antenorem. melior tamen est superior 10 expositio. PRIMVS [ergo] non ante quem nemo, sed post quem nullus, (ut) tuque o, cui prima furem fundit equum magno tellus percussa tridenti et hic mihi responsum primus dedit. vel laudative 'primus', ut primam qui legibus urbem fundabit, Curibus parvis. AB ORIS speciem pro genere; nam oras terras generaliter 15 debemus accipere. sane praepositionem mutavit, nam 'ex oris' melius potuit dicere.

2. ITALIAM ars quidem hoc exigit, ut nominibus provinciarum praepositiones addamus, civitatum numquam. tamen plerumque perverso ordine lectum est; nam ecce hoc loco detraxit provinciae 20 praepositionem dicens 'Italiam venit' pro ad Italiam venit. Tullius in Verrinis ea die Verres ad Messanam venit pro Messanam venit. sane sciendum est usurpari ab auctoribus, ut vel addant vel detrahant praepositiones; namque ait Vergilius silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti pro in silvis. ut ergo illic detraxit loco 25

4 Lucanus] I 215 || 11 PRIMVS ergo e. q. s.] cf. Aur. Vict. d. or. g. R. 1 || 12 tuque] georg. I 12 || 13 hic] buc. I 44 || 14 primam] A. VI 810 || 18 ars quidem e. q. s.] [Sergii] explan. in Don. p. 511, 28 K. || 22 in Verrinis] memoria videtur Servium fefellisse. Merguetus certe in lex. orat. Tull. 'ad Messanam' non enotavit. || 24 Vergilius] A. XI 686

2 perite C || 7 promotis B || finis B || 9 uirgilum C uirgilium C² || 12 tuque o] quae C || cui] cum C || fremmentem libri Vergiliani || fudit equum C || 13 is C (hic C²) || laudative C²: audative C || 18 ad v. 2 Italiam] ars exigit . . . ordine legitur, ut est hic 'Italiam tenet' pro 'ad Italiam'. Tullius autem ea . . . pro messanam. sed hic scema utuntur. dicta autem Italia ab Italo rege Siculorum, qui profectus est a Sicilia et Italiam suo nomine appellavit, ut ille alibi 'ueteresque Sicani'. in hoc uero nomine i contra naturam producit. Fato profugus] fato . . . uenit. profugus uagus, id est porro fugatus ab alio, qui et extorris dicitur. Lauiniaque uenit litora] haec ciuitas . . . inuenta a Latino post fratris mortem, postea Lauinium a Lauinia uxore Aeneae. ergo Lauina dicendum non Lauinia, quod post aduentum Aeneae dictum est Lauinium. P || ars] mos B || quidem om. C || 19 plerumque hoc CP || 21 Tullius . . . venit] tullius dicit messanam uenit pro ad messanam uenit B || 22 pro Messanam uenit om. L (pro messanam add. l) || 23 uenit] Messana autem ciuitas est primus addit Masvicius || 25 ut om. B || illo HC²

praepositionem, sic hic provinciae. et est figura. Italia autem pars Europae est. Italus enim rex Siculorum profectus de Sicilia venit ad loca, quae sunt iuxta Tiberim, et ex nomine suo appellavit Italiam. ibi autem habitasse Siculos ubi est Laurolavinium, manifestum est, sicut ipse alio loco dicit Siculi veteresque Sicani et gentes venere Sicanae saepius. sane 'Italiam' i contra naturam producta est, cum sit natura brevis. FATO PROFUGVS 'fato' ad utrumque pertinet, et quod fugit, et quod ad Italiam venit. et bene addidit 'fato', ne videatur aut causa criminis patriam deseruisse, aut novi imperii cupiditate. profugus autem proprie dicitur qui procul a sedibus suis vagatur, quasi porro fugatus. multi tamen ita definiunt, ut profugos eos dicant qui exclusi necessitate de suis sedibus adhuc vagantur, et simul atque invenerint sedes, non dicantur profugi, sed exules. sed utrumque falsum est. nam et profugus lectus est qui iam sedes locavit, ut in Lucano profugique a gente vetusta Gallorum Celtae miscentes nomen Hiberis, et exul qui adhuc vagatur, ut in Sallustio qui nullo certo exilio vagabantur: adeo exilium est ipsa vagatio. quidam hic 'profugus' participium volunt. sane non otiose fato profugum dicit Aeneam, verum ex disciplina Etruscorum. est enim in libro qui inscribitur litterae iuris Etruriae scriptum vocibus Tagae, eum qui genus a periuris duceret, fato extorrem et profugum esse debere. porro a Laomedonte periuro genus ducit Aeneas, siquidem alibi ait satis iam pridem sanguine nostro Laomedontaeae luimus periuria Troiae. LAVINAQVE VENIT LITORA haec civitas tria habuit nomina. nam primum Lavinum dicta est a Lavino, Latini fratre; postea Laurentum a lauro inventa a Latino, dum adepto imperio post fratris mortem civitatem augeret; postea Lavinium a Lavinia, uxore Aeneae. ergo 'Lavina' legendum est, non 'Lavinia', quia post adventum Aeneae Lavinium nomen accepit, et aut Lavinum debuit

5 Siculi] A. VII 795 'Rutuli veteresque Sicani' || 6 gentes] A. VIII 328 || 10 profugus . . . fugatus] exscr. Isid. orig. X 215. cf. comm. Luc. VI 421 || 15 in Lucano] IV 9 || 17 in Sallustio] hist. fragm. III 73 Kritz. || 23 satis] georg. I 501

1 sicut B || 2 enim] autem C || 3 tiberim C: tyberim B L H M || 7 brevis C²: beuis C || profugus fatum B M || 8 utrumque] uirum B || 12 definiunt H || 13 non iam dicantur M C³ || 15 lectum C || 17 sallustio C: salustio B L H M. quotiens Sallustius nominatur eadem plerumque scripturae discrepantia occurrit, ut pleniores libri 1 geminatam, simplicem reliqui exhibeant. || 20 etruscorum C²: etruscorum C || 21 litterae Bergkii: terrae C || iuris] † (id est 'uel') ruris superscr. C² || tage C || eum] cum C || 26 primum] prius C || 27 lauretum H Laurolavinium coni. Rubino Beitr. z. Vorgesch. It. p. 99 et 101. cf. Serv. ad Aen. VII 59 et

678 || 28 lauinum L || Lavinia] lauina B || 29 legenda H

dicere, sicut dixit, aut Laurentum. quamvis quidam superfluo esse prolepsin velint. *sane bene addidit 'Lavina', ut ostenderet ad quam partem Italiae venisset Aeneas, quia et multi alii eo tempore ad Italiam venerant, ut Capys, qui Capuam, Polites, qui Politorium condiderunt.*

3. LITORA Laurolavinium constat octo milibus a mari remotam. nec nos debet fallere quia dixit 'Lavina litora'. litus enim dicitur terra quoque mari vicina, sicut ipse Vergilius in quarto cui litus arandum, cum per naturam litus arari non possit. ergo scire debemus, litus posse et terram dici. *Fabius Maximus annalium primo tum Aeneas aegre patiebatur in eum devenisse agrum, macerrimum litorosissimumque.* MVLTVM ILLE 'multille' conlisio est. et 'ille' hoc loco abundat; est enim interposita particula propter metri necessitatem, *ut stet versus: nam si detrahas 'ille', stat sensus; 'qui primus' enim ad omnia possumus trahere.* sic alio loco nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra. est autem archaismos. *aut certe 'ille', quia haec particula more antiquo aut nobilitati aut magnitudini dabatur, ut ac velut ille canum et saucius ille.* ET TERRIS IACTATVS fatigatus est enim apud Thraciam monstro illo, quod e tumulo Polydori sanguis emanavit, apud Cretam pestilentia, apud Strophadas insulas Harpyiis, tempestate vero et in primo et in tertio. iactamur autem in mari fluctibus, fatigamur in terris. et bene duorum elementorum mala uno sermone complexus est. ET ALTO modo mari, *quia navigans Scyllam et Polyphemum effugit, perditus etiam est Orontes, amissus* 25

1 quamvis . . . velint] Hyginus ap. Gell. X 16, 6. Diom. p. 443, 21 sqq. K. || 7 litus . . . vicina] Isid. orig. XIV 8, 41. (cf. Serv. ad Aen. III 389) comm. Luc. VII 134 || 8 in quarto] 212 || 10 Fabius Maximus] hist. Rom. rell. ed. Peter p. 114 || 16 nunc] A. V 457 || 18 ac velut] A. X 707 || 19 saucius ille] A. XII 5 || 22 iactamur . . . terris] exscr. Isid. diff. verb. 305

1 superflue CM superfluos H || 2 prolepsin BM prolepsim reliqui || launia C, sed altera i erasa est. || 4 pyles C polytes C^a || polytorium C^a || 6 ad v. 3 Litora iactatus] fluctibus fatigatus. Alto] mari. aliquando superiorem partem (par) significat; namque mensurae nomen est altitudo. P || miliaribus C^a || 7 launia C (lauina C^a) || 10 et terra dici posse C || et om. LH || 12 litorosissimumque C || multille om. BC multi ille M || 13 conlisio est et om. C (collisio est supr. vers. add. C^a) || 14 ut stet versus Fabricius quoque habet || 15 sensus sed non stat uersus D || qui primus enim] sane qui primus C || 17 archaismos B sarchasmos L (prima s erasa) archaismo H carismos M (archaismos m) || certe] idem add. C. fortasse aut certe ideo || 19 est om. L || enim] autem LM || 20 illo . . . emanavit] illo de polydoro C ut videtur, nam de radendo obscuratum est. illo quod e tumulo polydori sanguis emanavit C^a || 21 apud strophadas insulas arpyis apud cretam pestilentia C || harpes B harpigis L harpiis H arpyis M || 22 in tertio et proprie locutus est nam iactamur D || 23 duu C, sed u in ras. C^a. duorum fuisse videtur. || 24 complexus est L: completos B conclusit C complexus H complexus M || mari modo C

Palinurus et Misenus. altum tamen sciendum est quod et superiorem, ut *Maia genitum demittit ex alto* et inferiorem altitudinem significat; namque mensurae nomen est altitudo.

4. VI SUPERVM violentia deorum, secundum Homerum, qui
 5 dicit a Iunone rogatos esse deos in odium Troianorum: quod et
 Vergilius tetigit dicens vos quoque Pergameae iam fas est
 parcere genti, dique deaeque omnes. latenter autem defendit
 hac ratione Troianos, quod non suo merito eos insequerentur numina,
 sed Iunonis impulsu. multi 'vi superum' posse accipi dicunt *Irim*
 10 *Aeolum Iuturnam Iunonem, sed melius iudicant, vi quam superi*
habent. SAEVAE cum a iuvando dicta sit Iuno, quaerunt multi,
 cur eam dixerit saevam, et putant temporale esse epitheton, quasi
 saeva circa Troianos, nescientes quod saevam dicebant veteres
 magnam. sic Ennius induta fuit saeva stola. item Vergilius
 15 cum ubique pium inducat Aeneam, ait maternis saevus in armis
 Aeneas, id est magnus. MEMOREM IVNONIS OB IRAM constat
 multa in auctoribus inveniri per contrarium significantia: pro activis
 passiva, ut pictis bellantur Amazones armis; pro passivis
 activa, ut populatque ingentem farris acervum. et haec
 20 varietas vel potius contrarietas invenitur etiam in aliis partibus ora-
 tionis, ut sit adverbium pro adverbio, ut est hoc tunc ignipotens
 caelo descendit ab alto pro huc; et in participio, ut et qua
 vectus Abas pro qua vehebatur; et in nomine, ut 'memorem Iunonis
 ob iram' non quae meminerat, sed quae in memoria erat. de his

1 altum . . . significat] Isid. diff. verb. 14 || 2 Maia] A. I 297 || 6 vos] A. VI 63 || 14 Ennius] trag. rel. 391 ap. Ribb. ed. II, 430 ap. Vahl. || 15 maternis] A. XII 107 || 18 pictis] A. XI 660 || 19 populatque] georg. I 185 || 21 hoc] A. VIII 423 || 22 et qua] A. I 121

1 tamen om. M || 4 ad v. 4 Vi superum] violentia deorum; non suo merito, sed Iunonis impulsu. id est vi quam (qua) superi habent. Memorem Iunonis ob iram] multa inveniuntur in auctoribus contraria, veluti pro activis passiva, ut 'pictis bellantur amazones (amazonides) armis', pro passivis activa, ut 'populatque ingentem farris acervum'. aliquando in aliis partibus contigit: adverbium pro adverbio, ut est 'hoc (ad hoc) tunc ignipotens caelo descendit (descendit) ab alto' pro huc (huic), et in nomine, ut 'memorem Iunonis ob iram' non quae meminerat, sed quae in memoria erat. nam 'memorem' est verbi significatio, cum nunc sit nomen. P || 7 dique BCLH || 8 troianos nescientes C || insequuntur C || 9 multi ex multa C || 13 saevae C, sed altera e crusa || circa Troianos] ab his verbis incipit K || 14 sic om. B ut C || stola] id est magna supr. vers. add. C || 17 significata C (significantia C^s) || 18 armis pro bellant B || 19 acervum pro populatur B || 20 contrarias C (corr. C^s) || et invenitur C, unde est haec varietas vel potius contrarietas, et invenitur Bergkii || 21 tum BKH || pater ignipotens KL || 22 descendit C (corr. C^s) || 24 sed quia C erat] nam ira non meminit add. D et m. rec. in M memor enim dicitur qui aliquando obliuiscitur. memoria quoque est quae sine intermissione in mente tenetur add. C^s in marg. (memor q. e. qui s. i. i. m. tenet scribendum esse censet Bergkii)

autem haec tantum quae lecta sunt ponimus nec ad eorum exemplum alia formamus. *sane memor apud veteres non tantum dicebatur ὁ μνημένος, sed etiam ὁ μνήμων. et hoc per confusionem verbi et nominis; nam 'memorem' est verbi significatio, cum non sit nomen.*

5

5. MVLTA QVOQUE ET BELLO PASSVS hoc ad posteriores sex pertinet libros. *sane* duas coniunctiones separatas naturaliter nemo coniungit. sed hoc plerumque a poetis causa metri fit. ergo hic una vacat, sicut alio loco dixitque et proelia voce diremit. *Sallustius tyrannumque et Cinnam.* BELLO PASSVS contra Tur-10 num. DVM CONDERET VRBEM tres hic sunt significationes. aut enim Troiam dicit, quam ut primum in Italiam venit, fecit Aeneas, de qua ait castrorum in morem pinnis atque aggere cingit et alio loco Mercurius nec te Troia capit — Troiam autem dici quam primum fecit Aeneas, et Livius in primo et Cato in origi-15 nibus testantur — dum enim haec fieret, ab agrestibus propter vulneratum cervum regium mota sunt bella: aut Lauro-lavinium, et significat 'dum' donec; tam diu enim dimicavit quam diu ad tempus faciendae civitatis veniret, id est donec Turnus occumberet: aut Romam, et est sensus dummodo conderet urbem. [aut Troiam aut 20 Lauro-lavinium aut Romam significat].

6. INFERRETQVE DEOS LATIO Latium duplex est, unum a Ti-

9 dixitque] A. V 467 || 10 Sallustius] hist. fragm. inc. 52 Kritz. || 13 castrorum] A. VII 169 || 14 nec te] A. IX 641 || 15 Livius] I 1, 5 || Cato] orig. rel. I 8 ap. Iord. I 4 ap. Pet.

1 ponimus] posita sunt C || exemplum KC: exempla B I H M nec ad eorum similitudinem alia exempla formamus *Guelferb. I* || 2 formata C || 3 omnem C || 4 non scripsi: nunc C. cf. quae C ad v. 20 de arces habet || 6 ad v. 5 Multa quoque et bello passus] hoc ad posteriores septem pertinet libros. Dum conderet urbem] id est troiam. bella ab agrestibus habuerunt causa cervi. P || 7 duas enim L || 8 hoc om. L || 9 dirimit B H || 10 cinuam C || contra Turnum] quod contra turnum gessit B M I contra turnum scilicet C || 11 sunt om. C (suppl. C³) || 12 venit in italiam B C³ in Italiam om. K C || 13 de qua ait . . . fecit Aeneas om. C (in marg. inf. add. C³) || in modum C³ || pennia B || 14 alio loco] alibi dicit B || Mercurius] immo Apollo || nette K nocte H || dicit B K L H C³ (quamquam in L incertum est an t addiderit m. sec.) dici// M || 15 et Livius . . . testantur om. B || post originibus tres vel quattuor litterae erasae sunt in C. hoc fuisse Bergkii coniecit. sed tes vel tres litterae a correctore deletae sunt. || 11-16 fortasse Servius scripsit aut enim Troiam dicit, quam ut primum in Italiam venit fecit Aeneas, ut et Livius in primo et Cato in originibus testantur, de qua ait . . . capit; dum enim haec || fierent C || propter] ob B C M || 17 regium ceruum C M || 18 dum] tum M || 19 donec] dum H || 20 Romam significat D || dummodo C I: dum modo dum B K L H (prioris dum litterae um evanuerunt in K) modo dum M C³ || conderet . . . significat om. C (in marg. add. C³) || 22 ad v. 6 Inferretque deos Latio] Latium dictum est quod illic Saturnus latuerit. Latio] autem hoc est in Latium . . . pro in caelum. Deos] penates vel suam genituram (genituriam). Genus unde Latinum] contrarium est quod ducit (dicit) Latinos ab Aenea. sed hos post aduentum Aeneae scimus Phrygiis iunctos

beri usque ad Fundos, aliud inde usque ad Vulturum. denique ipse dixit veteresque Latini ideo quia scit esse etiam novos, id est a Fundis usque ad Vulturum. Latium autem dictum est, quod illic Saturnus latuerit. *Saufei Latium dictum ait, quod ibi latuerant incolae, qui quoniam in cavis montium vel occultis caventes sibi a feris beluis vel a valentioribus vel a tempestatibus habitaverint Cascei vocati sunt, quos posterius Aborigines cognominarunt, quoniam + aliis ortos esse recognoscebant. ex quibus Latinos etiam dictos.* INFERRETQVE DEOS LATIO hoc est in Latium. et est figura usitata apud Vergilium. quod enim per accusativum cum praepositione dicimus ille per dativum ponit sine praepositione, sicut alibi it clamor caelo pro in caelum. 'deos' vero utrum penates, ut talibus attonitus visis et voce deorum, an se et Ascanium et posteros suos, de quibus dictum est dis genite et geniture deos? GENVS VNDE LATINVM si iam fuerunt Latini et iam Latium dicebatur, contrarium est quod dicit ab Aenea Latinos originem ducere. prima est iucunda absolutio, ut 'unde' non referas ad personam, sed ad locum; namque 'unde' adverbium est de loco, non de ductu a persona. tamen Cato in originibus hoc dicit, cuius auctoritatem Salustius sequitur in bello Catilinae, primo Italiam tenuisse quosdam qui appellabantur Aborigines. hos postea adventu Aeneae Phrygiis iunctos Latinos uno nomine nuncupatos. ergo descendunt Latini non tantum a Troianis, sed etiam ab Aboriginibus. est autem vera expositio haec. novimus quod

2 veteresque Latini] Servium memoria fefellit. cf. A. V 598. VII 795. XI 603 || 11 it] A. V 451 || 12 talibus] A. III 172 || 14 dis] A. IX 639 || 19 Cato] orig. rel. I 5 et ap. Iord. et ap. Pet. || Sallustius] Cat. 6, 1 sq.

Latinos uno nomine nuncupatos. nam (nā enī) uicti uictorum . . . conciliare nomen Latinum etiam Troianis inposuit. P || 1 uolturnum M || denique . . . Vulturum om. KL (in marg. add. D) || 2 dixit deos veteresque H || 4 Saturnus latuerit] fugiens filii arma add. Im || 6 balentioribus C (corr. C^s) || cascei C: Cascei Scioppius e Fuldensi enotavit Casci Masvicius et Burmannus. cf. Niebuhrus Röm. Gesch. I^a p. 79 || 7 quō alii ortos esse recognoscebant C quoniam ab illis se ortos esse recognoscebant Niebuhrus l. l. p. 78, cui assentitur Rubino Beitr. z. Vorgesch. II. p. 44, quom ab iis ortos esse se cognoscebant Bergk. possis et quoniam ab iis ortos esse se recognoscebant, nisi forte praestat hoc reponere quod non ab aliis ortos esse recognoscebant. cf. ad Aen. VIII 328 || 8 fortasse ductos || INFERRETQVE DEOS om. C DEOS om. LH || 9 LATIO autem C || 11 sine] in K || clamor in caelo C (in del. corrector) || 12 pro ad caelum C^s || 18 uisus C || anletascanium C (corr. C^s) || 14 deos ex diis C || 15 fuerant C || et om. libri, nisi quod 7 supr. vers. add. C^s vel C^s. itaque haud scio an iam fuerunt Latini expellenda sint, cum praesertim erant pro fuerant expectetur || 16 dixit K || 18 est om. K || namque . . . a persona dubito num Servii sint. || de ductu scripsi: diductu C (deductio C^s deductiō C^s) deductio reliqui || persona] sed ad locum add. K sed a loco add. C^s personis L || 20 primum italiam appellantur aborigines C primum italos quosdam qui appellantur aborigines C^s || 21 abellabantur K || 24 ab om. libri praeter I

victi victorum nomen accipiunt. potuit ergo victore Aenea perire nomen Latinum. sed volens sibi favorem Latii conciliare nomen Latinum non solum illis non sustulit, sed etiam Troianis inposuit. merito ergo illi tribuit quod in ipso fuerat ut posset perire. unde et ipse inducit in duodecimo libro rogantem Iunonem, ne pereat 5 nomen Latinum. item in execratione Didonis legimus nec cum se sub leges pacis iniquae tradiderit; iniqua enim pax est in qua nomen amittit ille qui vicit. *sed veteres 'unde' etiam ad personam adplicabant, ita ut ad omne genus, ad omnem numerum iungerent, ut hoc loco 'genus unde Latinum' masculino generi et numero 10 singulari iunxit, alibi (ad) genus femininum et numerum pluralem refert, ut nymphae, Laurentes nymphae, genus omnibus unde est, sicut 'hinc' particulam, cum sit loci adverbium, Terentius vetuste ad personam transtulit sed eccum Syrum incedere video: hinc iam scibo quid siet.* 15

7. ALBANIQVE PATRES Albam ab Ascanio conditam constat, sed a quo incertum est, utrum a Creusae an a Laviniae filio: de qua re etiam Livius dubitat. hanc autem cum evertisset Tullus Hostilius, omnes nobiles familias Romam transtulit. et sciendum bene hunc ordinem *semper* servare Vergilium, ut ante dicat Latium, 20 inde Albam, post Romam. quod et hoc loco fecit et in quinto libro, ut priscos docuit celebrare Latinos et deinde Albani docuere suos, nunc maxima porro accepit Roma et patrium servavit honorem. item in septimo libro mos erat Hesperio in Latio quem protinus urbes Albanae coluere sacrum, 25 nunc maxima rerum Roma colit. ATQVE ALTAE MOENIA ROMAE aut propter gloriam, aut propter aedificia ingentia, aut quia in montibus est posita.

6 nec cum] A. IV 618 || 12 nymphae] A. VIII 71 || 13 Terentius] adolph. III 3, 7 'set eccum Syrum ire video: iam hinc scibo ubi siet'. || 19 et sciendum e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 8, 14 || 21 in quinto libro] 598 sqq. || 24 in septimo libro] 601

4 possit C || non perire B || 6 execratione C: exsecrationem K exacrationem L execrationem HM || 7 lege BM || 8 vincit C uicit reservat uictus D || 11 iunxit C, sed c post erasa || 12 refert ut scripsi: referret C cf. ad Aen. VIII 71 || 13 sicut C²: sicut C || cum sit loci adverbium scripsi: sumpsit loco adverbii//// C (adverbium fuisse videtur) || terentius vetuste C terentius cum vetuste

C² || 14 transtulit scripsi: transtulerit C || etcum C || incendere C || hinc C (c ab eadem manu) || 15 quid C || 16 ad v. 7 Albanique patres] Alba ab Ascanio condita est. Alta moenia Romae] propter gloriam. P || 17 an lavinae BHM || 18 tullus KC: tullius BLHMC² || 19 ostius L (ostilius I) || sed sciendum BCM || 22 ut om. BM || et deinde om. K || 23 nunc] hinc libri Vergiliani || 24 item ... colit om. K || 27 aut propter gloriam om. LH (suppl. I) || 28 est posita KLH: conlocata est C collocata est BMC²

8. MVSA MIHI CAVSAS MEMORA 'mihi' longa hic, alibi brevis,
 ut mihique haec edissere vera roganti. sane in tres partes divi-
 dunt poetae carmen suum: proponunt invocant narrant. plerumque
 tamen duas res faciunt et ipsam propositionem miscent invocationi,
 5 quod in utroque opere Homerus fecit; namque hoc melius est.
 Lucanus tamen ipsum ordinem invertit; primo enim proposuit, inde
 narravit, postea invocavit, ut est nec si te pectore vates ac-
 cipio. sane observandum est, ut non in omnibus carminibus nu-
 1 men aliquod invocetur, nisi cum aliquid ultra humanam possibilitatem
 10 requiramus. hinc in arte poetica Horatius nec deus intersit nisi
 dignus vindice nodus inciderit. bene ergo invocatur Vergilius,
 non enim poterat per se iram numinis nosse. item in nono libro
 nisi adderet Iuno vires animumque ministrat, quis crederet
 Turnum evasisse de castris? † et hic MVSA non addidit μῆνιν
 15 αἰεὶ θεά. sed 'musa mihi causas memora' pro adesto, ut memo-
 res. sane musas multi novem, multi septem dixerunt. his Numa
 aediculam aeneam brevem fecerat, quam postea de caelo tactam et in
 aede Honoris et Virtutis conlocatam Fulvius Nobilior in aedem Her-
 culis transtulit, unde aedes Herculis et Musarum appellatur. has alii
 20 virgines perhibent; nam ideo et porcā eis sacrificari aiunt, quod
 multum pariat. alii eis etiam filios dant, Orpheum Linum sirenas.
 alii has octo, ut Athenis visuntur, alii quattuor dicunt, alias Boeotias,
 alias Attidas, alias Siculas. has musas Siculus Epicharmus non

2 mihique] A. II 149 || 7 nec si] Luc. I 63 || 10 Horatius] a. p. 191 ||
 12 in nono libro] 761

1 ad v. 8 Musa mihi causas memora] in tres partes poetae dividunt carmen
 suum: proponunt invocant narrant. sed aliquando propositionem miscent in-
 vocationi, quod in utroque hoc opere Homerus fecit. sed dicit (dicit non)
 observandum esse (est), ut non in omnibus numen aliquod invocetur, nisi cum
 aliquid ultra humanam possibilitatem requiramus. sane musas multi VIII.
 multi VIII. multi VII. dixerunt . . . appellatur. Quo numine laeso] 'quo' in
 quo . . . est regina diuum. ideo dubitat quod eius laeserit numen, ut alibi
 (alii) de odio Iunonis dubitat. P || 4 res] fortasse partes || 5 melius est, ut in
 Odyssea ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροπον et in Iliade μῆνιν αἰεὶ θεά
 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος D || 6 invertit Bergkii: vertit libri pervertit vulgo || deinde
 KMI || 7 accipiam Lucani exemplaria || 8 carminibus om. K || 9 humanam] na-
 turam add. M (del. m.) || 10 requiramus B || 11 digno vindice nodo B || 12 per
 se ipsum L || 13 ministrat KCM: ministret BLHC³ || 14 fortasse et hic seclu-
 sis MVSA non addidit quam, ut μῆνιν αἰεὶ θεά. et musa. e. q. s. || ΛΑΝΙΝ διδὲ
 θεά C, sed HNIN διδὲ in lacuna C² || 15 et scripsi: sed C || 16 his-num aeddicula-
 moneam P || aedculam C (aediculam C²) || 17 eneam C²: eam C || caelo C² P:
 cae C || tactam ex dactam C || 18 aede PC²: aeide C || in aedem PC²: aedem C ||
 19 transtulit. Vnde aedes herculis supr. vers. C² || transtulis P || aedis P ||
 21 filios C²: filius C || 22 visuntur C²: viassuntur C || alii C²: ali C || alia boeotias
 C alias boetias C² || 23 Attidas Bergkii: addidas C attidas C² || Siculus]
 siculas C || non musas C non multas Scioppius e Fuldensi enotavit

musas, sed ὁμονοῦσας dicit. QVO NVMINE LAESO 'quo' in quo, in qua causa. et est septimus casus et communis elocutio; dicimus enim 'quo te laesi'. est et alia expositio. namque Iuno multa habet numina: est Curitis, quae utitur curru et hasta, ut est hic illius arma, hic currus fuit; est Lucina, quae partibus praeest, 5 ut Iuno Lucina fer opem; est regina, ut quae divum incedo regina; sunt et alia eius numina. merito ergo dubitat quod eius laeserit numen Aeneas. alii tamen dicunt separandum esse, ut de odio Iunonis non dubitet, quaerat autem quod aliud numen est laesum. QVO NVMINE LAESO ideo trahitur in ambiguitatem et 10 requirit in quo Iunonis numen laesit Aeneas, quia in ipsum certa non erant odia, sed in gentem propter causas paulo post dicendas. alii 'numen' voluntatem accipiunt. 'laeso' autem dicendo ipso verbo ostendit, etiamsi fuisset, levissimam culpam fuisse; non enim dixit 'violato' aut 'iniuriam passo'.

15

9. QVIDVE DOLENS bene philosophice dubitavit. dicunt enim quidam ad deos nihil pertinere. VOLVERE CASVS id est casibus volvi. et est figura hypallage, quae fit quotienscumque per contrarium verba intelleguntur. sic alibi dare classibus austros, cum ventis naves demus, non navibus ventos. item animumque labantem inpulit, 20 hoc est inpellendo fecit labantem.

10. INSIGNEM PIETATE VIRVM quia patrem et deos penates de Troia sustulit. et hic ostendit merito se invocasse musam. nam si iustus est Aeneas, cur odio deorum laborat?

11. TANTAENE ANIMIS CAELESTIBVS IRAE hic iam non de qualitate iracundiae, sed de quantitate quaerit; nimia etenim ira est

3 namque Iuno e. q. s.] cf. Macrob. Sat. I 17, 4 || 4 hic] A. I 16 || 6 Iuno] Ter. Andr. III 1, 15 || quae] A. I 46 || 19 dare] A. III 61 || 20 animumque] A. IV 22

1 ὁμονοῦσας Bergkii: omonousas C ὁμοῦ οὔσας Hermannus opusc. II p. 298 || qvo . . . in quo] quo id est in quo numine laeso B || NOMINE KC (corr. C²) || quo dixit in quo C || 2 in qua causa] qua causa K in causa C (qua suppl. C²) || 4 curitis Cm: curretis BL curetis KMC² cu=retis H || curri K || 5 partibus B Mi || 6 lucidona C (Lucina C²) lucidōna P || 7 nomina C || 8 laeserat L || Aeneas om. BCM || 9 nomen BL (corr. l) || 10 et qvo C (sed et erasum) || NOMINE K || LAESO om. BCM || ideo . . . dicendas haud scio an omisso lemma et autem post ideo addito post laesi (lin. 3) collocanda sint. || ambiguitate K || 12 casus L (corr. l) || 13 laeso scripsi: laesit C || 16 ad v. 9 Quidue. tot noluerit casus] id est casibus volui . . . naues demus. P || 17 fortasse pertinere dolorem || voluit BH || 18 ypallage libri, ut plerumque || 20 labentem CH (corr. C²) || 21 labentem BH || 22 quia] qui H || de Troia] de troiae incendio C || 23 sustulit] liberauit BCM alibi liberauit sustulit H at liberauit superscr. l || 24 laborabat C || 25 ad v. 11 Impulerit. tantaene (tantane)] quasi exclamatio est mirantis cum ex ipsa narratione sententiam trahentes . . . ubi sunt furiae. P || TANTAENE] Tante/////ne C, sed e ex e C² vel C³, alteram e in ras. C² || iam] etiam L || 26 etenim in ras. C²

quae pietatis non habet considerationem. et hoc quidem secundum Stoicos dicit, [sed miratur, cur tantum] nam Epicurei dicunt deos humana penitus non curare. 'tantaene' quasi exclamatio est mirantis, cum ex ipsa narratione sententiam trahentes nostram personam interponimus, ut 'tanton' placuit concurrere motu. non nulli 'tantaene' legunt, ut interrogatio sit potius quam exclamatio. ANIMIS CAELESTIBVS dis superis, nam apud inferos constat esse iracundiam, ubi sunt Furiae. 'animis' vero *τοῖς θυμῶσι*.

12. VRBS ANTIQVA FVIT urbs dicta ab orbe, quod antiquae civitates in orbem fiebant; vel ab urvo, parte aratri, quo muri designabantur. et 'antiqua' autem et 'fuit' bene dixit, namque et ante septuaginta annos urbis Romae condita erat, et eam deleverat Scipio Aemilianus. quae autem nunc est postea a Romanis est condita: unde antiquam accipe et ad comparationem istius quae nunc est, et Roma antiquiorem. alii 'antiqua' nobilis, 'fuit' autem pro 'erat' accipiunt. TYRII TENVERE COLONI deest 'quam', vel ut alii volunt 'hanc': amant namque antiqui per epexegetin dicere quod nos interposito pronomine exprimimus. item est locus

5 tanton] A. XII 503 || 9 urbs . . . designabatur] exscr. Isid. or. XV 2, 3 || 12 et. eam . . . condita] exscr. Isid. or. XV 1, 30 || 18 est locus] A. I 530

2 sed miratur cur tantum *seclusi*. fortasse Servius scripsit et hic quidem secundum Stoicos dicit irasci lunonem. cf. ad Aen. I 227. ceterum cum tantum pro tantum praebat C, tanta scripsit Bergkii || 3 curare] curaret B creare et C (curare C²) || tantaene BKLHMC² tantaen C 'Tantaen' Bergkii, neque dubium est, quin auctor eorum quae in C et P Servianis addita sunt tantaen' apud Vergilium legi voluerit; sed Servio ipsi tantaene placuisse videtur. || 5 nonnulli C²: nonnul C || tantaene C²: tantaen C || 6 exclamatio] responsio musae uel deae primus addidit Daniel, quae nescio unde petita sint || 7 CAELESTIBVS autem C || superis qui omnibus perturbationibus carere consueverunt Fabricius ||

† megera

8 ubi sunt furiae KCL: ubi et erinis et allecto † cimera est B ubi sunt furiae et irae
aliter et erini et allecto † cimera est H ubi et ///// sunt furiae et erynis et

at megera

allecto ut cimera est M (et irae et at megera m) ubi sunt furiae et irae, Erinnyes, Alecto et Megaera Fabricius || οἰμοῖς C || 9 ad v. 12 Urbs antiqua] urbs ab orbe uel ab urbo parte aratri. 'antiqua' in comparatione Romae, nam ante Romam conditam LX annis constructa est. ut alii 'antiqua' nobilis. Fuit] pro erat (uerat). Tyrii tenuere coloni] deest 'quam'; namque antiqui per epexegetin dicere . . . Carthaginem condiderunt. colonia est coetus (caetus) . . . munitum. alii colonia pars ciuium aut publico eius populi unde profectus est consilio. hae colonia est quod consensu publico non secessionem sunt condite. P || dicta est C || 10 urbo BCL (sed bo in ras. l) urbe KH uri M a curua Guelferb. I id est curuatura quae est in aratro superscr. l || 11 namque et ante om. H || 12 sexaginta C (septuaginta C²) LX. M || 13 scipio aemilianus C (sed an litterae *erasae*) emilius scipio BH aemilius scipio KM emelius scipio L Scipio Aemilius ante Aemilianus e Fuldensi enotavit Scioppius || 14 et ante ad et ante Roma om. B || 15 Roma] roma//// C romā C² † romam superscr. l || antiquior est B || 17 epexegetin M epexegetin reliqui, ut plerumque || dicere] indicare LH (at dicere superscr. l) || 18 item] sic alibi C ut alibi P

Hesperiam Grai cognomine dicunt deest 'quem'. 'coloni' autem dicuntur cultores advenae, et hos de Tyro constat venisse qui Carthaginem condiderunt. *sane veteres colonias ita definiunt: colonia est coetus eorum hominum qui universi deducti sunt in locum certum aedificiis munitum, quem certo iure obtinerent. alii: colonia est quae graece ἀποικία vocatur; dicta autem est a colendo; est autem pars civium aut sociorum missa, ubi rem publicam habeant ex consensu suae civitatis, aut publico eius populi unde profecta est consilio. hae autem coloniae sunt quae ex consensu publico, non ex secessionem sunt conditae.*

10

13. ITALIAM CONTRA constat tria latera habere Italiam, superi maris, inferi, Alpium: unde tollendi erroris causa adiecit 'contra Tiberina ostia', quae in infero mari sunt. * aut certe [ideo] 'Italiam contra' quasi de aemula dictum accipiamus, ut non tantum situ quantum et animis contra.* Ostiam vero ideo veteres consecratam esse voluerunt, sicut Tiberim, ut si quid bello navali ageretur, id auspiciato fieret ex maritima et effata urbe, ut ubique coniunctum auspici, ut Tiberis, cum colonia esset. LONGE valde. Sallustius longe alia mihi mens est patres conscripti. aut certe 'maxime' vel 'praecipue', ut sit Carthago praecipue posita contra Tiberina ostia. Cicero pro Rabirio et cum universo populo Romano, tum vero equestri ordini longe carissimus. 'Tiberina' autem pro Tiberis posuit. quidam sane ita volunt iungi, non 'longe ostia', sed 'longe dives', id est valde dives.

14. DIVES OPVM modo tantum dives dicimus, antiqui adiungunt cuius rei, ut dives equum, dives pictai vestis et auri iungentes tantum genetivo casui. STVDIISQVE ASPERRIMA BELLI causam ostendit mirabilem, dicens hos esse et bellicosos et divites, cum otiosa semper sit opulentia. iure ergo hanc diligit Iuno

1 coloni . . . advenae] exscr. Isid. or. IX 4, 36. cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 60 || 18 Sallustius] Cat. 52, 2 || 19 aut certe . . . praecipue] Charis. p. 203, 17 K. || 21 Cicero pro Rabirio] p. 656 Halm. || 25 modo . . . casui] Don. ad Ter. eun. II 2, 43 || 26 dives] A. IX 26

1 hesperiam C: hisperium P italiam BKLHC^s italiae M. *vic dubito quin Servius memoria falsus Italiam scripserit* || 2 de om. K || venire K || 4 colonia C^s: coloni C || 6 ἀποικία C^s || 7 publicam C || 8 puplico C || 9 quae . . . sunt om. C, in marg. sup. suppl. C^s || 11 ad v. 13 Kartago contra tiberina id est ostia quae in infero mari est set non tamen contransitu quantum et animis. P || 12 inferi] maris *supr. vers. add. C^s* || causa/// L || 13 aut certe . . . contra huc transposui, post esset (lin. 18) hab. C || 18 LONGE] porro *primus addidit Commelinus nescio unde petiit* || Sallustius KC salustius reliqui || 19 mihi alia M || menes. τ. c. p. K c. p. LH quoque || 21 rabrio C || 22 ordine C || 25 ad v. 14 Ostia dives opum] modo tantum . . . genetivo. Studiis] bene 'studius', non studio . . . Romanum. P || 27 casui om. KC || 28 prius et om. KLH

et vult orbis regna sortiri. quae res odia eius in Troianos exagitat. et bene 'studiis', non 'studio', quia ter rebellavit contra populum Romanum.

15. FERTVR dicitur. et ingenti arte Vergilius, ne in rebus
5 fabulosis aperte utatur poetarum licentia, quasi opinionem sequitur
et per transitum poetico utitur more. vel certe 'fertur' creditur.
MAGIS pro valde.

16. POSTHABITA non contempta, sed in secundis habita; namque
in superiore versu dixit 'magis', ut etiam originali loco servetur ad-
10 fectio. SAMO sic Iuvenalis et Samia genetrix quae delectatur
harena. COLVISSE SAMO deest 'etiam', ut esset 'posthabita etiam
Samo'. 'coluisse' autem, quia veteres colere dicebant etiam cum maior
minorem diligeret, ut ille colit terras. Plautus in Poenulo Iup-
piter qui genus colis alisque hominum. HIC ILLIVS ARMA figura
15 creberrima adverbium pro adverbio posuit, praesentis loci pro ab-
sentis; debuit enim dicere 'illic'. ARMA instructam armis Iuno-
nem in alio loco ipse testatur, ut ferro accincta vocat.

17. CVRRVS aut vere currum quo secundum Homerum in bello
utitur, aut thensam significat, qua deorum simulacra portantur.
20 thensa autem cum aspiratione scribitur ἀνὸ τοῦ θελου, id est a re
divina. aut certe illud 'currus' quod ait ductos alta ad donaria
currus. habere enim Iunonem currus certum est. sic autem esse
etiam in sacris Tiburtibus constat, ubi sic precantur Iuno curitis
tuo curru clipeoque tuere meos curiae vernulas. sane HIC
25 ILLIVS ARMA, HIC CVRRVS FVIT quotienscumque nomina pluralis et

9 ut etiam . . . adfectio] Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 261 || 10 Iuvenalis] sat. XVI 6 || 12 coluisse autem e. q. s.] Don. ad Ter. adolph. III 2, 54 et V 8, 4 || 13 ille] buc. III 61 || in Poenulo] V 4, 14 || 17 ferro] A. II 614 || 19 aut thensam . . . divina] Pseudo-Ascon. p. 200, 7 Or. || 21 ductos] georg. III 533

1 sorti] et bene belli dixit *add. l in marg.* || 2 bene C²: be C || terra-
bellavit BK tertio reuelabat C (rebellabat C²) tertio rebellavit P || 4 uirgilius
utitur KLH, nisi quod uergilius K || 8 ad v. 16 Posthabita] non contempta; nam-
que in superiore versu . . . adfectio. Coluisse] dicitur cum maior minorem
diligat, ut 'ille colit terras'. Hic illius arma] figura creberrima . . . dicere
'illic'. arma. P || 9 loco originali BCM P, nisi quod originalis B originali C ||
10 SAMO . . . Samo] COLVISSE SAMO deest etiam ut esset posthabita etiam samo
ut iuvenalis et samia genetrix quae delectatur harena C, sed samo ut in ras.
C² || 14 alisque C || 15 celeberrima B || 16 illic] sicut habemus in superio-
ribus *add. MC² in marg.* || dicitur L (at ipse testatur *superscr. l*) || 18 ad
v. 17 Hic fuit] pro fuerat. Gentibus] pro gentium, dativum pro genitivo. P ||
uere bene C || belo K caelo Fabricius || 20 scribitur] dicitur BCM (scribitur
superscr. m) || ἀπο τοῦ θεου B ait. οὐ τοῦ οὐνοῦ K ἀπο τοῦ θεῖου C ἀπο τοῦ
θεοῦ L ἀπο τοῦ εἰός H ἀπο τοῦ εἰός M || 21 dultos C || 23 curitis C ||
24 meus C || uernulus sane. Hic C (*alia manus post uernulus interpunctit*)
sanos consi. Prellerus Röm. Mythol. p. 248

singularis numeri conectuntur, respondemus viciniori, ut ecce hoc loco currui, non armis respondit. eadem et in diversis generibus est observatio, ut magis vicino, sive masculinum sit sive femininum respondeamus, ut puta 'vir et mulier magna ad me venit'. si autem plurali numero velimus uti, ad masculinum transeamus necesse est, ut 'vir et mulier magni ad me venerunt'. sane 'fuit' pro fuerat. GENTIBVS pro gentium, dativum pro genetivo.

18. SIQVA 'qua' vacat et est ornatus causa positum, ut 'que' 'tandem' 'gentium' 'locorum' et reliqua, ut dixitque et proelia voce diremit. IAM TVM ex quo constituta est a Tyriis colonis. TENDITQVE FOVETQVE figurate dixit. non enim iam regnum fovet, sed tendit et fovet, ut regnum esse possit. et bene 'tendit', tamquam contra verum, 'fovet' autem tamquam inbecillam adversus Troianorum conatus. PROGENIEM vel Romanos, vel ut quidam volunt Scipionem, qui Carthaginem diruit.

19. DVCI ductum iri. infinitivi modi a passivo tempus praesens pro futuro posuit, verbum pro verbo, ut supra ostensum est.

20. AVDIERAT a Iove aut a Fatis. non enim omnia numina habent divinandi facultatem; denique ne ipse quidem Apollo sua sponte divinat, ut est quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo praedixit. et perite 'audierat'; in Ennio enim inducitur Iuppiter promittens Romanis excidium Carthaginis.

AVDIERAT] bene audierat quasi de incertis rebus, ut et timeret et speraret omnia pro sua voluntate posse mutari. TYRIAS ARCES Carthaginem dicit, quam Tyrii condiderunt. 'arces' autem ab eo quod est arceo dictae, quia inde hostes arcentur, id est prohibentur; et arcus, genus teli, quod huius ministerio sagittae arceant hostem. sane per con-

9 dixitque] A. V. 467 || 20 quae] A. III 251 || 21 in Ennio] ann. rel. VIII 14 Vahl. || 25 arces . . . hostem] Varro d. l. l. V 151. Prisc. part. XII vers. Aen. p. 498 K. Isid. orig. XV 2, 32 et XVIII 9, 5. diff. verb. 9

1 connectentur L || 3 masculinum] masculi nomen K || 4 ut pote B || 6 uiri et mulieres C || 8 ad v. 18 Si qua] 'qua' uacat . . . constituta est a Tyriis colonis. Fouet] tamquam inbecillam. Progeniem] Romanos. P || positum . . . reliqua om. B || quae genetium locorum terrarum C sed enetium in ras. C³ (qua tandem gentium locorum C³) quae genitium locorum terrarum P || que] qua L || 10 IAM TVM . . . colonis om. BM || constituit ut LH (constituta I) || 11 dixit om. LH || 13 verum] uetum aut fatum coni. Burmannus. fortasse Venerem || 16 ad v. 19 Duci] infinitivi modi uerbum a (a om.) passivo tempus praesens pro futuro, uerbum pro verbo. P || dictum ri C dictum iri C³ || a om. C (add. C³) || 17 posuit et K LH || ut supra ostensum est om. KC (suppl. C³) || 18 ad v. 20 Audierat] aut a Iove (Audio sat noue) aut a fatis. non enim omnia habent diuinandi facultatem numina. Tyrias arces] Carthaginem dicit. arces dictae ab eo quod est arceo, quod inde hostes arcentur, hoc est prohibentur (prohibemus). Olim] aliquando et tria tempora significat. P || 19 potestatem BMC³ || nec C³ || 23 Ergo bene C

fusionem verbi et nominis dictum est; nam 'arces' est verbum, arceo arces, cum non sit nomen. OLIM quandoque. et tria tempora significat: praeteritum, ut olim arbos, nunc artificis manus aere decoro inclusit patribusque dedit gestare Latinis; 5 praesens, ut tumidis quod fluctibus olim tunditur; futurum, ut nunc olim quocumque dabunt se tempore vires.

21. HINC POPVLVM LATE REGEM a Romanis. laudat autem eorum imperium dicendo 'populum regem'. LATE REGEM pro late regnaturum, nomen pro participio. quidam hoc δημοκρατικῶς intellegunt. et 'hinc populum late regem belloque superbum venturum excidio Libyae sic volvere parcas' in Probi adpuncti sunt et adnotatum hi duo si eximantur, nihilo minus sensus integer erit. sed Vergilius amat aliud agens exire in laudes populi Romani. SVPERBVM nobilem, ut ceciditque superbum Ilium. BELLOQVE 15 SVPERBVM] id est eminentem, gloriosum.

22. VENTVRVM futurum, ut idem venturos tollemus in astra nepotes. VENTVRVM EXCIDIO ad excidium. nota figura. LIBYAE Carthaginis. et provinciam pro civitate posuit. dicta autem Libya vel quod inde libs flat, hoc est africanus, vel ut Varro ait, quasi 20 ΛΙΒΥΙΑ, id est egens pluviae. sic Sallustius caelo terraque penuria aquarum. VOLVERE PARCAS aut a filo traxit 'volvere' aut a libro; una enim loquitur, altera scribit, alia fila deducit. et

3 olim] A. XII 210 || 5 tumidis] A. V 125 'quod tumidis submersum tunditur olim fluctibus' || 6 nunc olim] A. IV 627 || 14 ceciditque] A. III 2 || 16 idem] A. III 158 || 18 dicta ... africanus] exscr. Isid. orig. XIV 5, 1 || 20 Sallustius] Iug. 17, 5 || 22 una ... deducit] exscr. mythogr. III 6, 23

2 nunc quandoque M || et tria KC: tria B tria enim LHMC³ || 7 ad v. 21 Hinc] scilicet a Romanis. Late regem] pro late regnaturum, pro participio. Superbum] nobilem gloriosum, ut 'ceciditque (te adit) superbum Ilium'. P || scilicet a romanis et romanos laudat eorum imperium C (aut superscr. post laudat C³) || a Romanis ... regem om. L (in marg. add. I) || et LATE C || 9 δημοκρατικῶς F. Schoellius: democratas C || 11 in Probi his duobus versibus obeli adpuncti sunt Steupius de Probis p. 90 || adnotatum coni. Scioppius de arte cri-

tica p. 4 ed. Amstelod. a. 1662: adnotandum C || 12 hi C (i eadem ut videtur manus superscr.) || eximantur quod Scioppius et l. l. et in appendice editionis Danielinae Fuldensem exhibere testatus est tamquam probabilem coniecturam recepi: examinantur C omittantur Bergkii, cui non recte ex in codice ex correctura additum videbatur. fortasse eliminantur || 15 eminentem scripsi: eminens C cf. schol. Veron. || 16 ad v. 22 Venturum] futurum. Excidio] ad excidium nota figura. Libyae] Carthaginis. provinciam pro civitate posuit. dicta autem Libya ... egens pluviae. Parcas] parcae dictae quod minime parcant, quarum nomina sunt haec: Clotho Lachesis Atropos. P || VENTVRVM om. C VENTVRVM ... figura om. K || 17 Libies H || 19 libs K: lyps B libes C lybs LM libis HPC³ || 20 ΛΙΒΥΙΑ C: ΛΙΠΙΟΥ B ΛΙΒΥΙΑ K ΛΙΠΥΙΑ L (ΛΥΠΕΙΑ I) ΛΙΠΥΙΑ H ΛΠΥΙΑ P ΛΠΙΥΙ M λιπυία τοῦ ὕδρος vulgo || id est om C || sic] ut B unde et M || paenuria CL poenuria H || 22 scripsit K || alia] tertia mythogr. et q

dictae sunt parcae κατὰ ἀντίφρασιν, quod nulli parcant, sicut lucus a non lucendo, bellum a nulla re bella. nomina parcarum Clotho Lachesis Atropos.

23. ID METVENS bis idem. archaismos. sane de futuro timor est, odium de praeteritis. metuebat ergo Carthagini, odium autem 5 habebat propter causas sequentes. et est de utroque exemplum conveniunt quibus aut odium crudele tyranni aut metus acer erat. VETERIS BELLi quantum ad Vergilium pertinet, antiqui; si ad Iunonem referas, diu id est per decennium gesti. tunc autem ad personam referendum est, cum ipsa loquitur; quod si nulla 10 persona sit, ad poetam refertur. nunc ergo 'veteris' ex persona poetae intellegendum. sic ipse in alio loco mirantur dona Aeneae, mirantur Iulum flagrantisque dei vultus partem ad se rettulit, partem ad Tyrios, qui deum eum esse nesciebant. SATVRNIA antonomasia est, non epitheton; quae fit quotiens pro proprio no- 15 mine ponitur quod potest esse cum proprio nomine et epitheton dici. 'Saturnia' autem nomen quasi ad crudelitatem aptum posuit; Vergilius enim ubicunque Iovi vel Iunoni Saturni nomen adiungit, causas eis crudelitatis adnectit, ut nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis. et alibi es germana Iovis Saturnique altera 20 proles: irarum tantos volvis sub pectore fluctus.

24. PRIMA atqui Hercules prior contra Troianos pugnavit: unde modo 'prima' princeps accipienda est. nam poeta plerumque significationem nominum dat participiis, vel contra, ut volventibus annis, significat enim volubilibus. hac licentia et in hoc no- 25

1 dictae ... parcant] exscr. Isid. orig. VIII 11, 93. mythogr. I 110 et III 6, 23 || 6 conveniunt] A. I 361 || 12 mirantur] A. I 709 || 19 nec Saturnius] A. IV 372 || 20 es germana] A. XII 830 || 24 volventibus] A. I 234

1 parcae om. BKM || per antifrasi BMC³¹ catanfrasin K cata antifrasi CLH || 4 ad v. 23 Id metuens] bis idem. archaismos. sane de futuro timor est, studium de praeteritis. metuebat Carthagini. Saturnia] antonomasia est ... epitheton dici. P || bis idem. archaismos sane expunxit C³ ut videtur. bis idem nescio an ad v. 25 aut v. 27, archaismos ad excidium pertineat || METVENS] timens add. B id timens add. HMC³q hoc est excidium Carthaginis quae Mascivius primus post timens inseruit nescio unde petita sint || de futuro KC: de futuro enim BLHMC³q || timor est odium] timore studium C (corr. C³ ut videtur) || timor est] timorem L (f. habuit superscr. l) || 9 tunc autem] tunc K sane tunc C || 11 ergo] uero L || 12 intellege K intellegendum est LC³ || 13 partim et 14 partem L || 17 crudelitatem C || 18 iunonis C (sed s erasa) || 22 ad 24 Prima] atqui ... accipienda est. alii 'prima' simpliciter,

postea enim alii dii interesse coeperunt; alii dea qst tēs (alii de aqua Daniel aliaque deae Heinsius Burmanno teste.) proprie 'prima' inter primos. ad Troiam] ad et apud ... Iuno. Caris Argis] illic enim ... non Argos. P || 23 accipiendum BMC³¹

mine usus est, ut primam pro principe poneret. *PRIMA inter primos; alii pro olim; alii 'prima' simpliciter, postea enim alii dii interesse coeperunt; alii 'prima' non ordine, sed voluntate. aliter primusque Machaon; ibi enim in primis intellegitur.* AD TROIAM

5 'ad' et 'apud' accusativae sunt praepositiones, sed 'apud' semper in loco significat, 'ad' et in loco et ad locum, ut ad quem tum Iuno supplex his vocibus usa est, et Cicero decem fiscos ad senatorem quendam relictos, item ad Marcum Laecam te habitare velle dixisti. CARIS ARGIS illic enim eam coli omnibus
10 notum est. Argos autem in numero singulari generis neutri est, ut Horatius aptum dicet equis Argos ditesque Mycenae, in plurali numero masculini, ut hi Argi. ceterum derivatio nominis Argivos facit, non Argos.

25. *NECDVM ETIAM adverbium temporis. quis ante hunc?'* CAV-
15 SAE IRARVM NUNC de praeteritis loquitur. *non nulli tamen † pro causa et dolore dictum accipiunt.* SAEVI AUTEM DOLORES quod saevire faciant.

26. ALTA MENTE REPOSTVM secreta, recondita. 'repostum' autem syncope est; unam enim de medio syllabam tulit. sed cum omnes sermones aut integri sint aut pathos habeant, hi qui pathos
20 habent ita ut lecti sunt debent poni: quod etiam Maro fecit, nam repostos et porcite de Ennio transtulit: integris autem et ipsis utimur et eorum exemplo aliis.

27. IUDICIUM PARIDIS nota fabula est de malo aureo, Paridem

4 primusque] A. II 263 || 5 ad et apud ... dixisti] Serv. comm. in Don. p. 419, 4 sqq. K. cf. 442, 11 et 517, 16 || 6 ad quem] A. I 64 || 7 Cicero] in Verr. act. I 8, 22 || 8 ad Marcum] in Catil. I 8, 19 || 10 Argos autem ... hi Argi] Prob. cath. p. 22, 13 K. || 11 Horatius] carm. I 7, 9 || 21 repostos] A. VI 655 || porcite] A. VIII 274 || Ennio] incert. libr. rel. XXVII ap. Vahl.

1 PRIMA] ante hanc vocem dii vel du ut videtur in cod. erasum est || 5 et ad K || 6 ut] in loco, ut φ || 7 fycos C fycos C² || 8 item ... dixisti om. B || laecam K: laecum C (laeccam C²) leccam LHM || te] ^hic C te superscr. C³ || 9 velle om. H || enim om. L || 10 autem om. KLH || ut Horatius dicit aptum

equis argis B || 11 dicit CMI || ditesque Mycenae om. BCM || 12 numero] vero φ || 13 argius et argus B || 14 ad v. 25 Necdum etiam] adverbium temporis. quis (qs) ante hunc? P || NECTVM C NECDVM C² || quis ante hunc C quasi ante hac C² quod significat ante hunc Daniel qs compendium non recte interpretatus || 15 pro 'causae irarum et dolorum' Schoellius || 17 ad v. 26 Alta mente] secreto reconditum. 'repostum' autem syncope est. sed cum omnes sermones ... et ipsis utitur. P || secreto C (secreta C²) || 20 facit BM || namque CM || 21 repostos CH: repostus BKL Mh repostum P || porcit P || hennio P || 22 utitur CP (utimur C²) || 23 ad v. 27 Iudicium Paridis] nota fabula est de malo aureo quod coniecit (conicit) Discordia inter Iunonem et Minervam et Venerem in domu Pelei quando consecrauerunt (consecruerunt) nuptias illius conubiumque dii. illa non admissa (demissa) introire iactavit malum in quo scriptum erat 'hoc est donum deae pulcherrimae'. illis litigantibus (ligantibus) inter se Iuppiter eas misit ad Paridem. indicaturus ille de forma earum (earum qui)

pro Venere contra Iunonem Minervamque iudicasse *de forma. et bene 'iudicium Paridis', non favor, ne re vera videatur offensa. sic enim agit poeta, ut et Iuno causas irascendi habeat, et tamen in Aenea nulla sit culpa.* SPRETAEQVE INIVRIA FORMAE epexegetis est, hoc enim fuit iudicium Paridis; ut 'que' particula vacet, sicut 5 illo loco dixitque et proelia voce diremit. licet multi separant dicentes aliud esse; numquam enim coniunctio ponitur nisi inter duas res. et 'spretae formae' referunt ad Antigonom, Laomedontis filiam, quam a Iunone propter formae adrogantiam in ciconiam constat esse conversam. 10

28. ET GENVS INVISVM propter Dardanum Electrae paelicis filium. RAPTI stuprati, ut est rapta Garamantide nympa. item et raptas sine more Sabinas. *vel certe quod ad caelum raptus sit a Iove per aquilam, ut sublimem pedibus rapuit Iovis armiger uncis.* GAMYMEDIS HONORES Troi, regis Troianorum, 15 filii. 'honores' autem dixit vel propter ministerium poculorum,

6 dixitque] A. V 467 || 8 Antigonom e. q. s.] exscr. mythogr. II 69 || 12 rapta] A. IV 198 || 13 et raptas] A. VIII 635 || 14 sublimem] A. V 255 || 16 honores . . . filia] mythogr. II 198. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 548

Venerem procellere in forma iudicavit his duabus et reliquis. qua ex causa Iunonis iras commovit (cognovit) in Troianos (trianos). sed hoc dicunt quod Paris in somno uidit. Spretaeque iniuria formae] epexegetis est . . . constat esse conversam. P || nota . . . iudicasse] in quo pro venere paris alexander contra iunonem minervamque iudicavit BM || 5 enim] autem C || que autem particula uacat P || autem particula uacat C (rasurae ut que superscr. et autem expunxit C³ || 6 multi] non nulli BM || 8 formae . . . formae om. B || antigonom CP: antigonem KLHM || 11 ad v. 28 Et genus inuisum] propter Dardanum Electrae paelicis filium, quae et uxor Iouis (Iunonis) fuit. Rapti] stuprati, id est corrupti, ut est . . . Sabinas. vel certe quod ad caelum raptus sit a Iove per aquilam, quae Iovis armiger dicitur. Ganymedis honores] Troi . . . ministerium poculorum remota Hebe (ab), filia Iunonis, vel quod inter sidera collocatus aquarii nomen accepit. et non ob hoc tantum irascitur Iuno, sed quod violatus sit, ut divinos honores consequeretur. P || propter dardanum electrae paelicis filium KC, nisi quod vel propter iudicium paridis quod omni-

bus notum est add. C, quae C³ ut videtur expunxit: propter dardanum ^{electrae} ectriplicis filiae atlantis filium a quo origo troiana deducitur B propter dardanum electrae filiae atlantis filium a quo origo troiana deducitur LH, nisi quod post electrae add. uel H, pelicis superscr. l. propter dardanum electrae paelicis filiae atlantis filium a quo originem troiani ducunt MC³, nisi quod a quo origo troiana

deducitur C³ propter dardanum electrae paelicis filium. electra ¹ pelex fuit iunonis (Iovis D) ex qua dardanus natus est, a quo Troiani originem ducunt Karoliruhensis CXVI et D || 12 ut est BCH: alibi et KM ut alibi et L || 13 item om. BCM || et om. KH || Sabinas] uel rapta raptoris mortem uel nuptius aptet add. C. nuptias pro nuptius C³ optat pro aptet cons. Bergkii. non recepti haec verba, quae ex declamationum argumentis desumpta esse intellexit Burmannus || 15 Troi libri, nisi quod troii L. cf. adnot. crit. ad Aen. III 108 et V 252: Troili mythographi et Guelferb. I Trois q

quod exhibuit diis remota Hebe, Iunonis filia, vel quod inter sidera conlocatus aquarii nomen accepit. ergo irascitur Iuno quod non ob hoc tantum raptus sit, ut pocula ministraret, sed quod ideo violatus sit, ut divinos honores consequeretur. aut 'honores' propter formam, 5 ut et laetos oculis adflarat honores. sane hic Ganymedes Latine Catamitus dicitur, licet Theodotius, qui Iliacas res perscripsit, hunc fuisse Belin Chaldaeum dicat et Laomedonti praedixisse, tunc perituram et civitatem et regnum Troianum, cum de monte Metios sponte - fuisset saxum elapsum: quod cum evenisset, postea Ilium esse dirutam.

10 29. HIS ACCENSA SVPER 'his super' aut de his, aut super metum Carthaginis his quoque accensa.

30. TROAS bona oeconomia ostendit, totum genus Troianorum invisum fuisse Iunoni, quia inlaturus est Minervam ob unius hominis delictum etiam eos quos amaverat perdidisse. RELIQUIAS ut stet 15 versus geminavit l, nam in prosa reliquias dicimus. 'reliquias' autem 'Danaum' dupliciter et a Troianis et a Graecis dici possunt, ut et nostro sequitur de vulnere sanguis. ATQVE INMITIS ACHILLI bene secundum Homerum segregat duces a populo. sic Aeneas in secundo post omnium casum Priami separavit interitum, 20 ut forsitan et Priami fuerint quae fata requiras. inमितem autem dixit etiam circa extinctum crudelem. et ideo intulit Achillem praccipue, quod Aeneas cum Achille congressus sit et ut in quinto ait Neptuni beneficio liberatus. ACHILLI propter ομοιοτέλευτον detraxit s litteram, quae plerumque pro sibilo habetur non solum necessi- 25 tatis, sed etiam euphoniae causa, nam alibi ipse ait nec equis adspirat Achillis. ut Sallustius a principio urbis ad bellum

5 et laetos] A. I 591 || 14 ut stet . . . dicimus] Serv. comm. in Don. p. 444, 10 K. || 17 et nostro] A. XII 51 || 20 forsitan] A. II 506 || 22 in quinto] 803 || 25 nec equis] A. XII 352 || 26 Sallustius] hist. fragm. I 7 Kritz.

1 quod exhibuit diis remota Hebe Iunonis filia Bergkii: remota hebe iunonis filia quod exhibuit diis KC, nisi quod dis K ad quod habitus est remota hebe iunonis filia quae ioui bibere ministrabat BMC¹l, nisi quod adhibitus Ml ad quod habitus est remota hebe iunonis filia quod exhibuit diis LH, nisi quod exiit dis H || 5 oculis C || genimedes C ganimedes C² || 6 perscrip=sit C || 7 dicat C² vel C³: dicunt C || laomedontis C || 8 meotios C² || 9 dirutam C²: direptum C || 11 Carthaginis] quam de Carthagine habeat C, sed quam in quem mutavit C², habeat in habuit C³ || 12 ad v. 30 Troas] bona oeconomia ostendit totum genus Troianorum inuisum fuisse Iunoni, non sicut illud 'unius ob noxam'. Reliquias] ut stet uersus geminavit l. Achilli] propter oemoeoteleton detraxit s litteram euphoniae causa. P || bona om. C || de- quonomia C || 13 ob C²: e C || 16 danuum C || 18 segregavit B || 20 requiris M || Inमितem autem dixit qui in Patrocli ultionem et circa extinctum Hectorem crudelis fuit Fabricius || 21 crudelem expunxit et hectorem superscr. C³ || 22 et scripsi: Aut C || 23 beneficio C²: benescio C || sane achilli C || omoeteleuton B KCH omoeteleuton L omoeteleuton M || 24 s om. B || 26 nam a C² || ad bellum om. M

Persi Macedonicum. detrahitur autem tertiae declinationis generativo. *sane apud Sigeum Achillis statua fuisse dicitur, quae in lanna, id est in extrema auris parte elenchum more femineo habuerit. hic apud Cretam insulam pemptus vocatus est, ut veteres auctores tradunt.*

31. ARCEBAT prohibebat. significat autem et 'continet'. Ennius 5 qui fulmine claro omnia per sonitus arcet, id est continet.

32. ACTI FATIS] nulla Iunonis invidia est. ACTI FATIS si odio Iunonis fatigabantur, quo modo dicit 'acti fatis'? sed hoc ipsum Iunonis odium fatale est. laborat enim Vergilius nihil Troianorum meritis, sed omnia fatis adscribere. est et alter sensus; nam fatum 10 voluntatem legimus, ut fatis Iunonis iniquae, id est voluntate, ut hic intellegamus, agebantur fatis Iunonis, id est voluntate. *vel 'fatis' pro malis, ut nate Iliacis exercite fatis.* MARIA OMNIA CIRCVM in fine accentum ponimus contra morem Latinum: sed corruptio hoc facit; namque praepositio postposita corrupta est sine 15 dubio.

33. MOLIS difficultatis. in sequentibus proprie miratur molem Aeneas. ROMANAM CONDERE GENTEM latenter ostendit hinc odium Iunonis Aeneam pertulisse, quod Romanae gentis auctor extabat.

34. VIX hoc loco mox significat vel statim. E CONSPECTV 20 ut adhuc de Sicilia possent videri. *et ut Homerus omisit initia belli Troiani, sic hic non ab initio coepit erroris.*

35. LAETI vel alacres et veloces, ut est et laetus eo is Euris

5 Ennius] ann. rel. 532 Vahl. || 11 fatis] A. VIII 292 || 13 nate] A. III 182 || 17 miratur A. I 421 || 20 vix ... statim] Don. ad Ter. hec. III 1, 16. Non. p. 421 M. || 21 et ut Homerus ... erroris] cf. Macrob. Sat. V 2, 8 sqq. || 23 et laetus] A. II 417

1 persae C || macedonicum K macedonium cum C (macedonicum C^o) madonicum L (corr. I) macedonicum M || autem s C^o || 2 sigaeum C || lanna C cf. Arnob. adv. nat. II 42, ubi 'lannas' e Parisino restituit Reifferscheidius: ima e Fuldensi enotavit Scioppius, quod ne Bergkii quidem correxit || 3 in existima C || 5 ad v. 31 Arcebat] prohibebat. aliquando significat ... id est continet. P || Ennius] cf. Lachmannus ad Lucr. IV 128 || 7 ad v. 32 Acti fatis] si odio Iunonis quo modo 'acti fatis'? sed hoc ipsum Iunonis odium fatale est. alter sensus ... iniquae. vel fatis pro malis ... sine dubio. P || si fatis nulla Iunonis invidia est e Fuldensi Scioppius || 8 fatigabantur om. BCM (add. C^om) || dicit om. BCMH (add. C^o) || 11 legimus enim fatum uoluntatem C ||

id est uoluntate ... id est uoluntate om. C (add. C^o) || 15 correptio BM || 17 ad v. 33 Molis] difficultatis in sequentibus. Romanam condere gentem] latenter ... existebat. P || 19 existabat C existebat C^o ut videtur ex////tabat L (duae litterae erasae sunt) || 20 ad v. 34 Vix] hoc loco mox. E conspectu] ut adhuc de Sicilia possint videri. P || significat uel statim om. K || 21 possint KL || 23 ad v. 35 Laeti] alacres uel veloces ... equis. Salis] maris ... non soliti lusere sales. aliquando urbanitatem significamus. et istud nomen masculini generis est. P || VELA alacres KLH || uel veloces C

equis, item et virgea laetus pabula, id est festinus, cum intentione; vel re vera laeti, quamquam incongruum sit post Anchisae mortem. sed et interitus senum 'minus doletur, et 'magis laetos' intellegendum est, ut sit causa maior iracundiae. sic enim et in
 5 septimo Iuno irascitur, ubi laetum Aenean Siculo prospexit ab usque Pachyno. *vel 'laeti' πρόθυμοι, ut omnisque iuventus laeta.* SALIS maris secundum Homerum. salem autem quo utimur singulari numero tantum dicimus; cum iocos significamus pluralem tantum ponimus numerum, ut Lucanus non soliti lusere
 10 sales. aliquando autem etiam urbanitatem per singularem numerum significamus, ut Terentius qui habet salem, quod in te est, id est quae res in te est, masculini enim generis est, non neutri: et neutra triptota sunt, nec ab hoc accusativo nominativus esse potest 'hoc salem'.

15 36. SVB PECTORE *pro in pectore.* VVLNVS de praeterito dolorem dixit, de futuro metum, ad utrumque 'vulnus' rettulit.

37. HAEC SECVM subaudimus locuta est, deest enim. et hoc fictum est, ut superius diximus. unde enim hoc sciret poeta? bene autem inpatientiam doloris ostendit detrahendo ei solatia, ut in
 20 quarto solam inducit Didonem en quid ago? *HAEC SECVM* *quia vehementior adfectus est sine conscio, ut et casum insontis mecum indignabar amici et crudelia secum fata Lyci. e contrario qui-

1 et virgea] georg. III 320 || 4 in septimo] 288 || 6 omnisque] A. II 394 || 7 salem autem e. q. s.] [Sergii] explan. in Don. p. 542, 12 K. || 9 Lucanus] II 368 || 11 Terentius] eun. III 1, 10 || 20 en quid] A. IV 534 || 21 et casum] A. II 93 || 22 crudelia] A. I 221 || quicum] A. XI 822

1 item om. BM || equis uel festinantes ut et uirgea laetus pabula et alibi et armari pubem portisque moueri laetus in arma iube id est festinus C || et cum HI || et cum omni intentione M || 2 laetus C || 4 ut sit Iunoni D || causa om. B || maior KC: maioris BLHM || iracundiae] iunonis supra vers. add. C^m || 5 septimo Iuno scripsi: septimo libro BKCLH septimo M || 6 pachino libri || προθυμος C an πρόθυμος? || 7 laeta] libet C || Homerum qui inquit εις ἄλλα διὰν D || 8 ioca B || 9 ut Lucanus] secundum lucanum qui ait M || soliti ex solidi C || lusere] risere M || 10 autem om. BCM || per . . . significamus] singulari numero dicimus C || 11 ut om. B sicut M || Terentius om. KLH (add. l) || quod] qui man. rec. in C || 12 et] nam C || 13 nec ob hoc ab accusatio nominatiuus esse potest salem B || 14 salem] AERE RUEBANT id est movebant eruebant uerberant. Nam hic ruebant actiuum est. Alibi neutrale ut ruit alto a culmine troia add. l in marg. inf. || 15 ad v. 36 Sub pectore] pro in pectore. P || dolorem] ut seuque dolores add. lm || 16 metum] ut id metuens add. lm || vulnus] latus M (corr. m) || rettulit om. BCM (add. m) || 17 ad v. 37 Haec secum] subaudimus locuta est. et hoc finxit poeta. Mene] ne non uacat, significat autem ergo . . . deserere. P || 18 supra LH || dictum est CLM (ut superius diximus l) || 19 solatia quia uehementior adfectus (affectus C²) est sine conscio (consilio C³) ut . . . lyci et in quarto solam inducit didonem en quid ago e contrario quicum partiri curas C

cum partiri curas.* MENE 'ne' non vacat, significat enim ergo et est coniunctio rationalis. INCEPTO DESISTERE tolerabilius enim est non inchoare, quam incepta deserere, *ut Terentius verum si incipias, neque pertendas naviter. et 'mene' sic habet emphasin, ut ast ego, quae divum incedo regina.* VICTAM sic et in se-
ptimo vincor ab Aenea. *se victam pronuntiat velut victam. alii iratam tradunt.*

38. NEC POSSE ITALIA detraxit more suo praepositionem provinciae; non enim dixit 'de Italia', sed 'Italia'. *TEUCRORVM quia Teucer et Scamandrus Creta profecti Troiam venerunt. facta ascensione hospitio a Dardano accepti de advenis cives facti, quia Batiam, Teucris filiam, Dardanus sibi iunxit et populares suos socero cognomines fecit.* AVERTERE id est in perpetuum. *REGEM hoc est, quia † nihil amisit, rex est. et mire Aeneam noluit nominare. honorantur enim minores a maioribus si suo nomine fuerint nominati, ut Aeole, nam-
que tibi. contra contumelia est si maiores a minoribus suo nomine nominantur, ut Iunonis gravis ira. et pacem te poscimus omnes Turne. et bene 'regem' invidiose; non enim dixit Troianos, sed unum hominem Troianum.*

39. QVIPPE VETOR FATIS re vera, inquit, fata me prohibent. ergo Iuno ignorat vim fatorum. sed hoc non possumus dicere, quia superius lectum est si qua fata sinant et audierat. hoc ergo

3 Terentius] eun. I 1, 6 || 5 ast ego] A. I 46 || in septimo] 310 || 14 honorantur e. q. s.] Don. in Ter. adelph. V 6, 3 et 6, Phorm. V 9, 58 || 15 Aeole] A. I 65 || 17 Iunonis] A. V 781 || pacem] A. XI 362

1 ne om. C (add. C²) || enim] autem C || 3 ut] et C || 4 incipies et pertendes vel perficies Terentiani libri || 5 quae p. i. r. C || VICTAM ... sed Italia scripsi: NEC POSSE ITALIA TEUCRORVM AVERTERE REGEM detraxit provincia more suo praepositionem B NEC POSSE ITALIA sic et in septimo vincor ab aenea et detraxit more suo provinciae praepositionem non enim dixit de italia sed italia KLH, nisi quod ab italia post ITALIA add. l VICTAM ut in septimo vincor ab aenea et (se C²) uictum (uictam C²) pronuntiat velut uictum (uictam C²) alii iratum (iratam C²) tradunt. NEC POSSE ITALIA id est ab italia et detraxit provinciae more suo praepositionem C (id est ab italia erasis teucrorum auertere regem sic et in VI^a vincor ab aenea add. C². idem non enim dixit ... italia post praepositionem addidit) n. r. i. t. a. b. sic et in septimo vincor ab aenea et detraxit provinciae suo more praepositionem M (non enim ... italia add. m) || 6 alii iratam tradunt secludenda videntur. vel ad Iuno vel ad haec secum in antiquo aliquo Vergili exemplari irata adscriptum fuisse suspicor || 8 ad v. 38 Teucrorum] quia Teucer et Scamandrus Creta profecti sunt. quos hospitio accepit Dardanus de aduenisque cives facti sunt, Batiamque (abatiamque) Teucris filiam Dardanus sibi iunxit. P || 12 soceros C || 13 quia supra vers. C² || nihil] fortasse Anchisen vel Anchisam possis et quia neglecto Anchisa amisso cf. Aen. III 710 || 17 pac C pace C² || 20 ad v. 39 quippe uetor fatis] prohibeor. Pallasne] Minerua, quae Pallas ideo dicta quia (quae) Pallantem gigantem occidit. Ne] coniunctio expletiva. an aliter? Classen] ad invidiam ... dicat. P || inquit KCL (inquit c)

est. omnis res hominum aut ex nostra voluntate descendit, ut puta sedere surgere; aut ex fati necessitate, ut nasci mori; aut ex deorum voluntate, ut navigare vel honoribus frui. nunc de navigatione agitur; et bene invidiose, quasi etiam huius rei potestatem ei pos-
 5 sint fata detrahere. est et alter sensus latens, ut speret se reginam contra exulum fata posse aliquid, si Minervae numen inferius valuit contra fata victorum. PALLASNE Minerva ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, id est ab hastae concussionem; vel quod Pallantem gigantem occiderit. sane opportune hic *Aiacis naufragium ad exemplum*
 10 *adfert, cum de naufragio Aeneae cogitat. et cum bellum meditatur, belli exemplum adfert Mars perdere gentem inmanem Lapithum* valuit. 'ne' autem coniunctio expletiva videtur. an aliter? EXVREBE exuri dicitur de quo nihil superest, ut quid memorem exustas Erycino in litore classes? CLASSEM ad invidiam posuit, ut pro
 15 una navi classem dicat. sic Venus navibus infandum amissis, cum Orontes solus perisset. aut re vera unam navem significat, ut Horatius me vel extremos Numidarum in agros classe releget. classis enim dicta est ἀπὸ τῶν κάλων, id est a lignis, unde et calones dicuntur qui ligna militibus portant, et καλονόδια.
 20 40. ARGIVVM quasi et illud contra fata. et 'Argivum' pro Argivorum; videtur autem specie accusativi singularis pro genetivo plurali usus. et bene 'Argivum' quasi quos ipsa Iuno amat, ut supra pro caris gesserat Argis. POTVIT ad illud refertur quod superius dixit 'nec posse'. et invidiose potentiam Minervae exaggerat, quae
 25 uno tempore et exurere potuit et submergere.

2 aut ex fati ... mori] Isid. diff. verb. 219 || 7 Minerva ... occiderit] exscr. Isid. orig. VIII 75 || 11 Mars] A. VII 304 || 13 exuri ... superest] Isid. orig. X 91 || quid] A X 36 || 15 navibus] A. I 251 || 17 Horatius] carm. III 11, 47 || 18 classis ... portant] exscr. Isid. orig. XIX 1, 15. cf. XIX 34, 2

1 omnes BCLM (omnis c) || descendunt L descendi M descendere m || ut pote B || 2 ut puta nasci MC³ || 5 latens sensus BCM || regina C, sed na in ras. C² || 6 minerva BM || 7 ἀπο τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ B ἀπο τοῦ πνεῖν το

δόρυ K ἀπο τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ C ἀπο τοῦ πνεῖν τὸ δόρυ L (πάλλειν l) ἀπο πνέειν τὸ δόρυ H ἀπο τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ M || 8 giganta occidit KC (gigan-

tem C³) || 9 oportune C || 10 affert C² || cogitet C (a eadem ut videtur manus superscr.) || 11 affert C² || 13 memorem] repetam libri Vergiliani || 16 orontis BKLH fortasse Orontis solius || 17 me ... Numidarum om. B || extremus C || 18 ἀπο τῶν κάλων K ἀπο τοῦ κάλων L ἀπο τῶν κάλων M || 19 dicuntur] dicti BM, om. C || calopodia BC καλονόδια K καλονόδια H || 20 ad v. 40 Argivum] quasi et illud contra fata. et Argivum pro Argivorum. videtur accusativi singularis species pro genetivo plurali. P || 23 refertur] referri P refert K || 24 nec posse italia C || 25 et ut C

41. VNIVS OB NOXAM in istis sermonibus unius illius ipsius naturaliter media producit syllaba, sed cum opus est corripitur hac excusatione: nam quotiens vocalem longam vocalis sequitur, ei vires detrahit, ut est insulae Ionio in magno et sub Ilio alto. et ob hoc mutant accentum; in Latino enim sermone cum paen- 5 ultima corripitur, antepaenultima habet accentum, ut hoc loco 'unius ob noxam' et contra navibus infandum amissis unius ob iram prodimur. NOXAM pro 'noxiam'. et hoc interest inter noxam et noxiam, quod noxia culpa est, noxa autem poena. quidam noxa 1 quae nocuit, noxia id quod nocitum accipiunt. sane latenter tangit 10 historiam; dicitur enim Minerva in tantum ob vitiatam Cassandram in templo suo solius Aiace poena non fuisse contenta, ut postea per oraculum de eius regno quotannis unam nobilem puellam iusserit Ilium sibi ad sacrificium mitti, et quod est amplius, de ea tribu, de qua Ajax fuerat, sicut Annaeus Placidus refert. FURIAS amorem, ut in bu- 15 colicis seu quicumque furor. alii sic accipiunt, quasi illum in furore deliquisse dicat, Troianos scientes. OILEI Oilei. et non vacat; nam et duo Aiaces fuerunt, et ambo furuerunt, sed ira armorum Telamonius, hic amore, qui Cassandram in templo Minervae capto Ilio stupravit. et est graeca figura, si dicamus 'Aeneas Anchisae' 20 et subaudiamus filius. hac autem figura utimur circa patres et circa maritos tantum, ut Vergilius Deiphobe Glauci, id est filia, et Hectoris Andromache, id est uxor. sane hic Ajax, Oilei filius a multis historicis Graecis tertiam manum dicitur post tergum habuisse

4 insulae] A. III 211 || sub] A. V 261 || 7 navibus] A. I 251 || 15 in bucolicis] X 38 || 22 Deiphobe] A. VI 36 || 23 Hectoris] A. III 319

1 ad v. 41 Unius ob noxam] in istis sermonibus... corripitur. nam quotiens uocalem longam uocalis sequitur ei vires detrahit (trahit), et ob hoc mutant accentum... accentum. Noxam] pro noxiam (noxam). culpa noxa poena. quidam... accipiunt. historia autem est: dicitur... sicut Ennius refert. Furias] amorem... scientes. Oilei] Oilei non uacat. nam et duo Aiaces fuerunt. sed unus iram habuit, qui Cassandram stupravit in templo Minervae, hic amorem (amorem om.). et est graeca figura... sane hic Ajax Oilei filius. P || 2 corripitur] producit C || 3 nam] quod B M I || ei K C I: superiori B L H C^s, om. M || 4 vires detrahit K C M I: detrahitur res B res deitur L res detrahitur H || 5 paen//ultima K || 6 corripitur antepaenultima om. C (suppl. C^s) || antepaenultima K || 7 NOXAM autem C || et hoc interest... poena] sic K L H, nisi quod id est peccatum post culpa est supr. vers. add. l et noxiam quod noxia culpa est noxa poena C noxia enim est culpa id est peccatum noxa uero poena B M C^s, nisi quod enim pro uero C^s || 11 uitiatam C^s: itiatam C || 13 quodannis P || 14 amplius] maius P || de qua aiax P C^s: aiax C || 15 anneus placidus C: ennius P Ennius latius Burmannus || 16 sic accipiunt om. P || 17 OILEI C: OLEI B OLI K AIACIS OLEI L (OLEI I) OLLI H OILEI M C^s || olei B L || et om. B L M et C || uacat e C || 18 et ante duo om. L H M || 20 figura τῆς πρώτης Fabricius || 22 et om. K L H || 24 maltis C (corr. man. rec.) || tergum post C

quod ideo dicitur fictum, quia sic celeriter utebatur in proelio manibus, ut tertiam habere putaretur.

42. IPSA bene ipsa; dulcis enim est propria manu quaesita vindicta: unde plus dolet Iuno alienis se viribus niti, ut Aeoli vel
 5 inferorum, sicut ipsa flectere si nequeo superos, Acheronta movebo. RAPIDVM velocem, ut est cum rapidus sol nondum hiemem contingit equis, iam praeterit aestas item rapideve potentia solis. [sed] cum Varro divinarum quinto quattuor diis.
 10 fulmina adsignet, inter quos et Minervae, quaeritur, cur Minerva Iovis fulmen miserit. antiqui Iovis solius putaverunt esse fulmen, nec id unum esse, ut testantur Etrusci libri de fulguratura, in quibus duodecim genera fulminum scripta sunt, ita ut est Iovis Iunonis Minervae, sic quoque aliorum: nam de Iunonis fulmine Accius ait praefervido fulgore ardor iniectus Iunonis dextra ingenti incidit. quare
 15 tum non posuit Minervam misisse fulmen suum? sed multi dicunt, habere quidem Minervam ut Iovem et Iunonem fulmen, sed non tantum valere, ut vindictam suam possit implere, nisi usa esset Iovis fulmine: unde merito queritur Iuno, Minervam, cum de numero minorum sit qui fulmen habent, usam tamen Iovis fulmine. IACVLATA in libris
 20 Etruscorum lectum est iactus fulminum manubias dici et certa esse numina possidentia fulminum iactus, ut Iovem Vulcanum Minervam. cavendum ergo est, ne aliis hoc numinibus demus. et 'iaculata' pro iaculans, participium passivum pro activo. E NVBIBVS secundum physicos qui dicunt conlisione nubium fulmen creari. et indignatur
 25 Iuno, quod, cum nubes suae sint, pariter eis Minerva ac Iovis fulmine usa sit, cum sibi neutrum prosit.

43. DISIECITQUE quidam volunt fulminum genera quattuor esse:

5 flectere] A. VII 312 || 6 cum rapidus] georg. II 321 || 7 rapideve] georg. I 92 || 8 cum Varro . . . Minervae] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 258 || 13 Accius] trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 220 ed. II. || 23 secundum physicos e. q. s.] Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 258

1 prelio C || 3 ad v. 42 Ipsa iaculata] pro iaculans. participium passivum pro activo posuit. e nubibus. P || bene ipsa om. KC (add. C³) || quaesita] quae ipsa C (corr. C³) || 4 uti M (niti m) || vel] ut KC (uel C³) || 8 divinarum III Merkelius praef. in Ovid. fast. p. CXV || novem diis G. Schmeisser quaest. de Etrusca disciplina part. p. 17 coll. Plin. nat. hist. II 138 || 9 assignet C³ || minervae C || 13 praefervido Fulgore ardor Iunonis dextra iniectus ingenti incidit Bergkii qui Attii Clutemestrae haec verba tribuit fulguri praefervido Ardor iniectus Iunonis dextera ingenti incidit Ribbeckius || 14 quare tum non scripsi: quare tum C quare non Commelinus || 18 queritur C³ vel C³: quaeritur C || 20 est rusticorum lectum BKH, nisi quod et K || manibus B manuuias K || ut Iovem . . . ne aliis hoc] inter quae etiam minervae est sicut supra dictum est cavendum ergo ne confusione hoc aliis C (ut Iovem Vulcanum minervam unde cavendum est ne hec aliis C³) || Vulcanum] Iunonem Masvicius || 22 unde cavendum est BM || 27 ad v. 43 Disiecitque] fulminum genera quattuor sunt: unum quod dicit disie-

unum quod dicitur dissiciens idemque fragosum, alterum transfigens, tertium corripuens, quartum infgens: quas omnes species more suo in unius fulguris descriptione attigit dicens primum 'disiecitque rates', secundum 'illum expirantem transfixo pectore', tertium 'turbine corripuit', quartum 'scopuloque infixit acuto'. RATES abusive naves; 5 nam proprie rates sunt conexae invicem trabes. Varro ad Ciceronem ratis dicta navis longa propter remos, quod hi supra aquam sublati dextra et sinistra duas rates efficere videntur. ratis enim, unde hoc translaturum, ubi plures mali aut trabes iuncti aqua ducuntur. hinc naviculae cum remis ratariae dicuntur. 10

44. ILLVM auctorem scilicet criminis. EXPIRANTEM FLAMMAS non animam dicit 'flammas', sed cum anima fulminis flammas vomentem. et ut superius pleno nomini adiecit 'opum', id est dives opum, sic hic verbo; cum enim plenum sit 'expirantem', addidit 'flammas', ut alio loco 'animas', ut confixi expirant animas. 15 alii 'expirantem' anhelantem accipiunt. Probus et 'tempore' legit, ut ipse liquefacto tempora plumbo. sed qui legunt 'pectore' de Accio translaturum adfirmant, qui ait in Clytemestra de Aiae in pectore fulmen inchoatum flammam ostentabat Iovis. qui 'tempore' legunt de topica historia tractum dicunt; nam Ardeae in templo Castoris et Pollucis in laeva intransitibus post forem Capaneos pictus est fulmen per utraque tempora traiectus. et singulare nomen pro plurali. totius autem Italiae curiosissimum fuisse Vergilium multifariam apparet.

45. TVRBINE volubilitate ventorum. SCOPVLO saxo eminenti.

5 RATES . . . trabes] exscr. Isid. orig. XIX 1, 9 || 6 Varro ad Ciceronem] d. l. 1. VII 23 || 13 dives] A. I 14 || 15 confixi] A. XI 883 || 17 liquefacto] A. IX 585 || 18 in Clytemestra] trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 140 ed. II || 24 TVRBINE volubilitate ventorum] exscr. Isid. or. XIII 11, 19 || SCOPVLO . . . *σκηλά*] exscr. Isid. or. XVI 3, 2

ciens . . . infgens. quos (sic) omnes attigit dicens . . . trabes. Varro . . . dicuntur. P || 1 idemque fragosum alterum transfigens om. C (suppl. in marg. inf. C²) || 3 fulguris P: fulgoris C || 6 rates quae *σκηλά* graece dictae sunt D || 7 rates C cf. *Neue Formenl. d. lat. Spr.* I² p. 184 || naues C || hii C || 8 sublati] sublicam P || rates enim P || 9 unde hoc translaturum om. P || uel trabes sunt iuncti P aut asseres [iuncti] Varro || 10 ratariae scripsi: ratiamae C ratiame P ratiariae Burmannus cf. Gell. X 25, 5 Isid. or. XIX 1, 9 || 11 ad v. 44 Illum] auctorem scilicet criminis. Expirantem flammas] cum anima fulminis flammas vomentem. alii 'expirantem' anhelantem accipiunt. P || 12 dicit flammas om. L (add. l) || flammas om. C (add. C²) || 13 opum id est om. C || 14 huic uerbo B || 15 animas ut H: animimas K *animas*//// L, om. BCM || expirat K || 16 anhelantem PC²: hanelantem C || Probus 'e tempore' legit *Steupius de Probis* pag. 101 || 18 actio C || clytemerra C || in del. Ribbeckius || 19 inchoatum Ribbeckius || 20 typica C² || 23 apparet C²: apparat C || 24 ad v. 45 Turbine] volubilitate ventorum (uerborum). Scopulo] saxo . . . dictus. Infixit] Cornutus ait 'infixit' uerius, ut sit uehementius. P

'scopulus' autem aut a speculando dictus est, aut a tegimento navium, ἀπὸ τοῦ σκεπάειν. contigerunt autem ista circa Caphereum montem Euboeae. INFIXIT Cornutus ait 'infixit' verius, quod sit vehementius.

5 46. AST EGO nunc comparat singula. et ne leve esset quod dixerat 'ego', addidit 'deorum regina'; sic Sallustius vos autem, hoc est populus Romanus. DIVVM autem pro divorum, sicut 'Argivum'. INCEDO incedere proprie est nobilium personarum, hoc est cum aliqua dignitate ambulare, ut regina ad templum forma
10 pulcherrima Dido incessit et aut iaculo incedit melior, Sallustius sed incedunt per ora vestra magnifici.

47. ET SOROR ET CONIVNX physici Iovem aetherem, id est ignem volunt intellegi, Iunonem vero aërem, et quoniam tenuitate haec elementa paria sunt, dixerunt esse germana. sed quoniam
15 Iuno, hoc est aër subiectus est igni, id est Iovi, iure superposito elemento mariti traditum nomen est. Iovem autem a iuvando dixerunt; nulla enim res sic fovet omnia, quemadmodum calor. TOT ANNOS licenter in istis elocutionibus et accusativo et ablativo utimur. dicimus enim et 'tota nocte legi' et 'totam noctem legi'. honestior
20 tamen elocutio est per accusativum. sane 'tot annos' continuationem significat, 'tot annis' autem intervallum.

48. ET QVISQVAM non Troianorum, sed omnium generaliter. IVNONIS autem pro 'meum', nomen pro pronomine.

49. PRAETEREA postea, ut praeterea vidit, nec portitor

6 Sallustius] Iug. 31, 20 || 9 regina] A. I 496 || 10 aut iaculo] A. V 68 || Sallustius] Iug. 31, 10 || 12 physici . . . calor] exscr. mythogr. III 3, 1 || 16 Iovem autem . . . calor] exscr. mythogr. II 2 || 19 honestior tamen . . . accusativum] Don. ad Ter. eun. V 8, 49 || 20 sane . . . significat] Don. ad Ter. hec. III 4, 7 || 24 praeterea] georg. IV 502

1 dictus est. nam σκόπελος ἀπὸ τοῦ σκοπεῖν D || 2 ἀπὸ τοῦ κενάζειν B ἀπὸ τοῦ σκεπν K ἀπὸ τοῦ σκεπν C ἀπὸ τοῦ σκεπν L ἀπὸ τοῦ σκεπν H ἀπὸ τοῦ σκεπν M ἀπὸ τοῦ σκεπν Isidorus || contigerunt . . . Euboeae om. C (add. C³) || 5 ad v. 46 Diuum] pro diuorum. Incedo] incedere . . . regina ad templum. P || 8 proprium BM || 12 ad v. 47 Iouisque et soror et coniunx] physici Iovem aetherem . . . quomodo calor. Tot annos] pro tot annis, sed ut honestior (onestior) elocutio fiat. P || et aetherem HM || 13 vero om. P || aerem] uerem P || 14 esse] ergo M || germanam P || quoniam] quia L || 15 id est Iovi om. P Iovi om. C || pposito P || 16 est] Iovi add. CP || ab adiuuando B || 17 enim] autem H || calor unde et Ζεὺς Iuppiter ἀπὸ τοῦ ζεῖν a feruore dicitur. D || 18 et accusatiuo utimur et datiuo et ablatiuo B et accusatiuo utimur et ablatiuo M || 19 et totam noctem legi om. L (et totam noctem add. I) || 20 tamen] autem BM || 22 ad v. 48 Bella et quisquam] generaliter dicit omnium hominum. P || et C: ΑΥΤ BKLH ΗΑΥΤ M || omnium] omnigenorum M, sed altera o e correctura || 23 pro pronomine C²: pronomine C || 24 ad v. 49 Praeterea] postea . . . portitor Orci. Supplex] ostendit non solum non sibi supplicandum . . . futuram. breuiter utrumque dixit . . . redduntur. P || ut praeterea] in his verbis

Orci amplius obiectam passus transire paludem. *SVPPLEX breviter utrumque dixit; aut enim suscipiuntur vota precibus, aut honore redduntur. et ostendere vult, non solum non sibi supplicandum, sed nec simplici veneratione dignam futuram.*

50. TALIA FLAMMATO quod superius intermiserat nunc reddidit. 5 nam dixerat superius 'haec secum' et modo ait 'volutans', id est cogitans. *multi sane 'talìa volutans' talìa revolutans accipiunt.*

51. NIMBORVM nimbi nunc ventos significant, plerumque nubes vel pluvias: ergo prout locus fuerit intellegamus. proprie tamen nimbi vocantur repentinae et praecipites pluviae; nam pluvias dicimus lentas et iuges. *et figurate 'patriam, loca'; unum enim varietas ipsa significat.* LOCA FETA nunc plena, ut alio loco feta armis. sciendum est autem fetam dici et gravidam et partu liberatam, ut fecerat et viridi fetam Mavortis in antro; enixam autem eam fuisse lac, quod pueris praebebatur, ostendit. item fetam gravidam 15 illo loco ostendit, non insueta graves temptabunt pabula fetas. ergo quia feta medius sermo est, bene hoc loco epitheto discrevit, dicens 'grauès fetas', ut bonum facinus et malum facinus dicimus, bonum venenum et malum venenum. AVSTRIS figura est celebrata apud Vergilium: et est species pro genere. legerat apud 20 Ennium furentibus ventis, sed quasi asperum fugit et posuit 'austris' pro ventis.

52. AEOLIAM VENIT novem insulae, quae sunt post fretum Siciliae, appellantur Aeoliae ab Aeolo rege, Hippotae filio, licet

9 proprie . . . iuges] exscr. Isid. or. XIII 10, 3 || 12 feta] A. II 238 || 14 fecerat] A. VIII 630 || 16 non insueta] ecl. I 49 || 20 apud Ennium] ann. rel. 581 ap. Vahl. || 23 novem insulae . . . retinere] exscr. Isid. or. XIV 6, 37. mythogr. II 52 et III 4, 10

desinit Cassellani quaternio primus, secundus qui continebat commentarium usque ad v. 135 ideo ait quia Iuppiter interiit, ut ad Scioppii collationem refugiendum sit. || 5 ad v. 50 Talia flammato] quod . . . ait secum volutans, id est cogitans P || 7 talis revolutans C || 8 ad v. 51 Nimborum] nimbos nunc ventos significat . . . antro. enixam eam fuisse dicit. item fetam gravidam, ut est . . . fetas. Austris] species pro genere. P || 9 intellegendum est B M I || proprie tamen] nam proprie P || 10 dicuntur B C M || nam pluvias] pluuias uero P || uocamus B C M || 12 ut alibi B ueluti est P || 15 item . . . pabula fetas om. H || 16 in illo loco B M || 17 ergo . . . fetas om. L (in marg. add. l) || epitheto K: epitheton B L H M epitheta duo C || 18 et om. K || 19 dicimus om. K || et bonum B C* H M || et om. K || 20 genere] et genus pro specie add. B || legerat apud Ennium] ennium B M || 21 et . . . ventis om. K || 23 ad v. 52 Aeoliam] pro in Aeoliam. novem autem insulae quae sunt circa fretum Siciliae appellantur Aeoliae ab Aeolo rege, licet propria nomina habeant. Varro autem dicit hunc insularum regem fuisse, ex quarum nebulis . . . ut superius 'hic illius arma'. Vasto antro] physica . . . ueteres ponebant, et etiam pro magno. Clodius commentariorum 'uasta inania magna'. P || VENIT ut Italiam fato C || novem autem C || circa fretum C prope fretum Cluverius Sicil. ant. II 14 p. 412 || 24 appellabantur K || appellantur Aeoliae om. L (add. l) || Hippotae filio om. K C

habeant et propria nomina. unde et Vergilius ait Aeoliam Liparen. poetae quidem fingunt hunc regem esse ventorum, sed ut Varro dicit, rex fuit insularum, ex quarum nebulis et fumo Vulcaniae insulae praedicens futura flabra ventorum inperitis visus est
 5 ventos sua potestate retinere. *AEOLIAM VENIT in Aeoliam. detraxit (praepositionem), *ut Italiam fato. Aeolus Hippotae sive Iovis sive Neptuni filius. qui cum immineret bellum, quo Tyrrhenus, Lipari frater, Peloponnesum vastare proposuisset, missus ab Agamemnone, ut freta tueretur, pervenit ad Liparum, qui supra dictas insulas regebat*
 10 *imperio, factaque amicitia Cyanam filiam eius in matrimonium sumpsit et Strongulam insulam in qua maneret accepit.** HIC illic, ut superius hic currus fuit. VASTO ANTRO physica ratione hoc fingit poeta. naturale enim est ut loca concava plena sint ventis. *sanc 'vasto' pro desolato veteres ponebant. Ennius Iphigenia quae nunc*
 15 *abs te viduae et vastae virgines sunt. ponebant et pro magno. Clodius commentariorum vasta: inania magna.*

53. LVCTANTES elaborantes egredi vel inter se saevientes.

SONORAS graves sonis, et est tempestatis epitheton. ordo autem talis est, Aeolus ventos et tempestates sonoras vasto antro premit.
 20 *quidam 'sonoras' semper strepentes tradunt, ut fluminibusque sonoris; nam sonorum est quidquid sine intermissione sonum servat, sonans vero quod ad tempus auditur. male autem quidam accipiunt 'sonoras' pro sonantes, cum sit proprium 'sonoras', ut θάλασσα τε ἡχέσσα. aliud est enim ἡχοῦσα, id est sonans.*

54. AC VINCLIS ET CARCERE FRENAT translatio est per poeticam licentiam facta. carcer autem est undecumque prohibemur

1 Aeoliam] A. VIII 416 || 12 hic] A. I 17 || 14 Iphigenia] p. 43 Ribb. ed. II, p. 124 Vahl. || 20 quidam . . . auditur] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 658 || fluminibusque] A. XII 139 || 23 θάλασσα] Hom. Il. I 157 || 26 carcer . . . plurali] exscr. Isid. or. V 27, 13 et XVIII 32. cf. Varro d. l. l. V 151 et 153

2 ventorum hippotae siue ionis siue neptuni filium . . . in qua maneret accepit. varro autem dicit hunc insularum regem fuisse ex quarum C || 3 ut om. K || 4 inperitis mythogr. II: ab inperitis vel ab imperitis libri et Isidorus ab imperitis creditus est mythogr. III || 5 retinere. AEOLIAM VENIT Aeoliam detraxit C || Aeolus siue H. s. I. s. N. filius . . . Varro autem dicit Daniel in marg. exemplaris Basileensis || 7 tyrrenus lypari C || 8 peloponnesum C || 9 lyparum C || 11 ut superius om. K || 12 hic illius arma hic currus fuit C* || ratione] narratione H || 17 ad v. 53 Luctantes] elaborantes egredi vel inter se saevientes (uenientes). Sonoras] graues sonis . . . quod ad tempus auditur. P || et laborantes B laborantes L || 18 graues sonis KC*H: grauissonis B grauissonas L graui//sonas M || 21 sonorum C: sonor P || 23 θαλασσα τεηχισσα C || 24 ηχουσα C || id est sonans scripsi: et sonantes C sonans Masvicius || 25 ad v. 54 Ac vinclis et carcere frenat] translatio est per poeticam licentiam facta. locus enim in quo seruantur noxii carcer dicitur, dictus quasi arcer ab arcendo, undecumque prohibemur exire, et numero singulari tantum declinatur, unde autem erumpunt . . . tradunt. P

7 exire, dictus quasi arcer ab arcendo. locum autem, in quo servantur noxii, carcerem dicimus numero tantum singulari; unde vero erumpunt quadrigae, carceres dicimus numero tantum plurali, licet plerumque usurpet poeta, ut est ruuntque effusi carcere currus. *alii vinclis carceris tradunt, ut quam ferro excisam crebrisque bipennibus instant.*

55. ILLI INDIGNANTES hic aperte ostendit, quid sit 'luctantes'. MAGNO CVM MVRMVRE MONTIS non circum montis claustra, sed cum magno montis murmure fremebant. et est maior sensus: sic fremebant, ut etiam antra possent sonare. CVM MVRMVRE MONTIS] 10 sic dixit Pacuvius murmur maris, quia ventos murmur sequitur, ut ipse alibi magno misceri murmure pontum.

56. CIRCVM FREMVNT quidam hoc loco 'fremunt' id est imperia recusant intellegunt, ut apud Cassium in annalium secundo ne quis regnum occuparet, si plebs nostra fremere imperia coepisset, 15 id est recusare. ita et hic ostendit ventos imperia recusantes. non numquam 'fremere' velle significat, ut arma amens fremit, arma toro tectisque requirit. CELSA ARCE secundum quod superius diximus. venti enim melius deprehenduntur ex alto. SEDET non otiaur, sed curat; apud antiquos enim 'sedet' considerat significabat, 20 ut alio loco ait Turnus sacrata valle sedebat.

57. MOLLITQVE ANIMOS id est ventos ἀνὰ τῶν ἀνέμων, ut ipse alibi quantum ignes animaeque valent et Horatius inpellunt animae lintea Thraciae. 'mollit' autem ideo dixit, ut per

4 ruuntque] A. V 145 || 5 quam] A. II 627 || 11 Pacuvius] p. 133 Ribb. ed. II || 12 magno] A. I 124 || 14 apud Cassium] histor. Rom. rell. rec. H. Peter p. 103 || 17 arma] A. VII 460 || 19 SEDET . . . significabat] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 104 || 21 Turnus] A. IX 4 || 23 quantum] A. VIII 403 || Horatius] carm. IV 12, 2

1 arefa K || 2 vero om. KH || 3 erumpunt] emittuntur BM Isidorus (at erumpunt superscr. m) ei emittuntur H || licet . . . est] et plerumque usurpat poeta ut B || 5 quam] cum libri Vergiliani || 7 ad v. 55 Illi indignantes] hic aperte ostendit, quid sit 'luctantes'. Magno cum murmure montis] fremebant, quod ventos murmur sequitur, nam et murmur maris dicitur. P || INDIGNANTES usque ad recipiat adiectionem v. 96 desunt in Hamburgensi cuius vices sustinebit Tegernseensis || 8 non] nam L || 9 et . . . fremebant om. BM (add. m) || 10 antro KL (antra I) || 13 ad 56 Circum fremunt] . . . coepisset. non numquam etiam fremere . . . fremit. Celsa arce] venti enim . . . curat, 'sedet' enim apud antiquos . . . ualle sedebat. P || quidam] alii P || 14 intelligunt hoc est imperia recusant P || cassium C casium P || in annalibus P || 15 imperia fremere P || 18 secundum . . . diximus om. B || 20 curat est enim curantis et solliciti sedere apud antiquos C || 21 alio loco ait] om. BM est P || secreta BE secrata M || 22 ad v. 57 Mollitque animos] id est ventos, ut ipse 'quantum ignes animaeque valent'. 'mollit' autem mitigat significat. P || ipse om. BK || 23 et] item KE (et e) || 24 litea L linthea M || traciae BM tharsiae L (thraciae I)

transitum ostenderet, vitia naturae nulla ratione mutari, sed mitigari aliquatenus posse.

58. MARIA AC TERRAS CAELVMQVE PROFVNDVM atqui quattuor elementa sunt, terra aqua aër aether. sed hoc loco rite praetermisit
5 aetherem, quia venti non turbant superiora, ut ait Lucanus pacem summa tenent, sed aut terras aut maria aut aërem. nam caelum hoc loco pro aëre posuit, ut Lucretius in hoc caelo qui dicitur aër. 'profundum' autem et sublime dicitur [et profundum mare], ut
10 'supremum' (et) altum pro supreme Iuppiter, (et) postremum*. potest et ad maria et ad terras referri. quidam 'profundum' in profundum accipiunt, alii pro funditus. et sicut hic 'profundum' in altitudinem, sic alibi fastigia de infima parte forsitan et scrobibus quae sint fastigia quaeras.

59. FERANT auferant; et est aphaeresis. RAPIDI veloces, ut
15 supra. VERRANTQVE verrere est trahere, a rete, quod verriculum dicitur. est autem principalitas verbi verro verris, praeteritum versi, unde et fit participium versus, hinc alibi et versa pulvis inscribitur hasta, id est tracta.

60. SPELVNCIS ATRIS vel tenebrosis, vel magnis.

20 61. ID METVENS timens. ergo Iuppiter timet, non sibi, sed elementis, ne turbentur eruptione ventorum, ut si bellorum tempore dicas virum fortem timere, non sibi, sed liberis suis. HOC METVENS] *providens cavens*. MOLEMQUE ET MONTES id est molem montis. et est figura, ut una res in duas dividatur, metri causa interposita
25 coniunctione, ut alio loco pateris libamus et auro, id est pateris aureis.

5 Lucanus] II 273 || 7 Lucretius] IV 134 Lachm. || 8 profundum e. q. s.] cf. Non. 460, 19 et 388, 8 M. || 9 pro] Ter. adolph. II 1, 42 || 12 forsitan] georg. II 288 || 16 versi] Prisc. X 7, 42 || 17 et versa] A. I 478 || 25 pateris] georg. II 192

1 vitia] uti K et vitia C || 3 ad 58 Profundum] et sublime dicitur et mare profundum, ut supremum altum. P (pro his Profundum de sublime dicit, et mare profundum ut summum, ultimum Daniel) || 4 aqua] mare BLME || recte ME || 7 caelo] aelo K caeco M || 8 'profundum . . . postremum*' sic locum constituit F. Schoellius. fortasse intercidit supremum honorem (A. XI 61). cf. Non. p. 388 || 14 ad v. 59 Ferant] auferant . . . ueloces. Verrantque] uerrere . . . id est tracta. P || 15 uericulum K uerriculum C* P || 16 verris] is it B uerris uerrit M uerrit E || 17 unde et fit K: unde fit BM unde fit et L inde fit E unde est C* P || alibi] uergilius K uirgilius P alibi uirgilius E || 18 tracta] sed archaismos nam nostra omnis uis in animo et corpore sita est add. C* P, quae huc non pertinent. || 20 ad v. 61 Hoc metuens] Iuppiter non sibi sed elementis, ne turbentur eruptione uentorum. Molemque et montes] id est molem montis . . . id est pateris aureis. P || hoc METVENS] providens cavens aut timens C || id est timens ME || 22 libris K || 24 figura] ./ endiadin ./ id ipsum add. l endiadin add. me || ut] cum C* P || dividat M

62. FOEDERE modo lege, alias pace, quae fit inter dimicantes. foedus autem dictum vel a fœtialibus, id est sacerdotibus per quos fiunt foedera, vel a porca foede, hoc est lapidibus occisa, ut ipse et caesa iungebant foedera porca.

63. ET PREMERE ET LAXAS SCIRET DARE IVSSVS HABENAS per- 5 mansit in translatione, ut *vinclis et carcere frenat*. 'iussus' autem ob hoc posuit, quia suo nihil facit imperio. nam tolle hoc, et maior est omnibus diis, si ad eius voluntatem possunt elementa confundi: ut ipse Aeolus mihi iussa capessere fas est. simul ventorum ostenditur vis, quibus parum fuerat montem superponi, 10 nisi et regem acciperent, qui ipse quoque alieno pareret imperio. ET PREMERE E L. S. D. I. H.] **alioquin Iunoni obsequi non posset.** alii 'iussus' ita intellegunt, non cum iuberetur cum hoc facere, sed ita administrare, ut etiam iussus erat, secundum desiderium temporum.

64. AD apud quem, ut supra.

15

65. AEOLE rhetoricum est in omni petitione haec observare, ut possit praestare qui petitur, ut sit possibilitas, ut sit res iusta quae petitur, ut habeat modum petitio, ut sequatur remuneratio. et sciendum est secundum hunc ordinem omnes petitiones formare Vergilium, ut in hoc loco possibilitas est 'et mulcere dedit fluctus 20 et tollere vento'. iusta petitio est 'gens inimica mihi'; omne enim quod contra inimicos petimus iustum est. modus petitionis est 'et dissice corpora ponto'. remuneratio 'sunt mihi bis septem praestanti c. n.' AEOLE INCUTE VIM VENTIS ordo ipse est. et est figura parenthesis. inter parenthesin et ellipsin hoc interest, quod 25 parenthesis est quotiens remota de medio sententia integer sermo perdurat; plenum namque est 'Aeole incute vim ventis'. item

1 alias pace . . . foedera porca] exscr. Isid. or. XVIII 1, 11 || 4 et caesa] A. VIII 641 || 6 vinclis] A. I 54 || 9 mihi] A. I 77

1 ad v. 62 Foedere] modo lege . . . foecialibus qui olim foedales dicebantur id est sacerdotes, per quos . . . porca. P || modo] id est K || quae fit] querit K

2 fœtialibus B fialibus K fœcialibus reliqui || foecialibus qui olim foedales dicebantur id est sacerdotes per quos C* || 7 ab hoc M || 8 dis KM || 11 et om. L || imperio. alii iussus ita intellegunt. non cum iuberetur tunc hoc faceret alioquin iunoni obsequi non posset, sed ita administrare . . . temporum C || 13 eum hoc facere scripsi || 15 ad v. 64 Ad] apud quem P || pro apud BLME || 16 ad 65 Diuum pater atque hominum rex] Iuppiter . . . ut pater Aeneas. P rethoricum enim est M rethoricum est enim E || 17 praestari quod petitur Stephanus et Fabricius || 18 petitur] ut sit petitio iusta nec plus aut minus quam debeat petat add. C id est add. ME, fortasse recte || 20 nam possibilitas MEI || 21 ventos E || inimica est mihi K || 24 ipse om. BM (add. m) || et est] dicitur autem K et fortasse L, et est certe in ras. novem fere litterarum l || 25 parenthesin] quam K || illipsin K eclipsin LE elipsin M || et hoc K || 27 perdurat. sic a Graeco dicta quod interponatur id est *παρεκτεταται* D

Aeneas rapidum ad naves praemittit Achatem. ellipsis autem est quotiens remotis interpositis deest aliquid, ut est quos ego — post mihi non simili poena; deest enim ‘adfligam’. *AEOLÆ] sane antiqui quotiens a minoribus beneficium petebant, a nomine incipiebant, et erat honoratius si nomen ipsius ante praeferrent.* DIVVM PATER ATQVE HOMINVM REX *Iuppiter.* et periphrasis est, id est circumlocutio. ‘pater’ autem a Vergilio ad eminentiam ponitur, ut pater Aeneas et pater Appenninus.

66. ET MULCERE DEDIT FLUCTVS ET TOLLERE VENTO aliud pendet ex aliò; nam qui potest mulcere, potest et tollere, id est erigere in tempestatem. ‘mulcere’ autem delenire. hinc mulsum quod dulcedine animos nostros permulceat. alii ‘mulcere’ mitigare, mollire vel fovere.

67. GENS sermo hic et nationem significat et familiam, sed 15 nunc ad utrumque potest referri. nam aut ad familiam Aeneae aut ad Troianam gentem refertur. *TYRRHENVM] Tyrrhenus cum fratre Lydo regnum ea indulgentia tenuit, ut ingens frequentia populi his contingeret: quae causa summam rerum fecit inopiam, nullo patriam relinquirente aut volente peregrinari, quia tanta bonitas erat in regibus.* 20 consilium igitur habuerunt, ut partiti turbam, quam alere non poterant, alternis diebus abstinerent a cibis lusibusque vacaretur. atque hac lascivia excogitaverunt talorum tesserarumque iactus pilaeque lusum et tibiae modulationem et concentum symphoniae tubarumque, quibus avocati cives facilius tolerarent ieiunium. novissime tamen quia vincebat neces- 25 sitas nec ulla consilia famem relevarent, sortiti sunt, uter ex fratribus cum parte populi abiret in quas sors terras dedisset. cum Tyrrhenus

1 Aeneas] A. I 643 || 2 quos ego] A. I 135 || 4 sane antiqui . . . praeferrent] Don. ad. Ter. ad. V 6, 3 et 6 || 8 pater Appenninus] A. XII 703 || 14 GENS . . . referri] Isid. diff. v. 270 || 16 Tyrrhenus e. q. s.] Herod. I 94. Dion. Hal. a. R. I 27

1 achaten *BME* || eclipsis *LME* || autem *om.* *K* || 2 est *om.* *L* || aliquid ἀπὸ τοῦ ἐκλείπειν *D* || 6 periphrasis est id est circumlocutio *BC*PM*, nisi quod est periphrasis *C*P* circumlocutio id est periphrasis *KLE*, nisi quod circumlocutio est *L* || circumlocutio παρὰ ἀνδρῶν τε θεῶν τε *Fabricius* || 7 a *om.* *C** || 9 ad v. 66 Et mulcere dedit fluctus et tollere vento] aliud . . . tollere. mulcere autem delinire (declinare) . . . fovere. *P* || 14 ad v. 67 Gens] natio. Mihi nauigat] id est in meum dolorem. Tyrrhenus] a Tyrrheno quodam, qui summersus erat in mari quod Tusciam alluit, cuius filius Tuscus fuit, a quo Tuscia. Sorte (forte) autem recessit Tyrrhenus a fratre suo Lydo: quaerens alienam terram dimisit suam regnumque fratri. sed praevenit submersio illius, euasit uero filius eius, habitavit in Tuscia. *P* || 16 TYRRHENVM tyrrhenum mare dictum est uel quod tusciam adluit id est tyrrheniam. tyrrhenus enim . . . quae ab eo nomen accepit. uel certe a tyrrhenis *C* || Tyrrhenus . . . accepit habet margo exemplaris *Basileensis Danielis manu scripta* || 17 his populi *Daniel* || 21 uacaretur *Daniel*: bacarentur *C* uacarent *Comelinus* bacarentur *Lion* || 23 avocati *Munckerus ad Hyg. fab.* 274: aduocati *C et Daniel* || 24 novissimi *Daniel* || 26 cum Tyrrhenus] et Tyrrhenus *Daniel*

sorte iussus discederet, in mari quod Tyrrhenum ab eo vocatur perit. cuius filius Tuscus cum populo evasit in regionem Tusciam, quae ab eo nomen accepit. TYRRHENVM Tyrrhenum mare dictum est vel quod Tusciam adluit, id est Tyrrheniam, vel certe a Tyrrhenis nautis, qui se in hoc mare praecipitaverunt. namque hoc habet fabula, 5 dormientem in litore Liberum patrem puerum nautas abstulisse Tyrrhenos. qui cum esset experrectus in navi, quo duceretur rogavit; responderunt illi, quo vellet. Liber ait ad Naxum insulam sibi sacratam. at coeperunt alio vela deflectere, quam ob rem iratum numen tigres sibi sacratas iussit videri, quo terrore se illi in fluctus 10 dedere praecipites. alii dicunt, quod stuprum Libero patri inferre temptaverint ac propterea hoc pertulerint. MIHI NAVIGAT id est in meum dolorem. NAVIGAT AEQVOR figura Graeca est; nos enim dicimus per aequor navigat. similiter etiam alio loco terram, mare, sidera iuro, cum latinitas exigit, ut addatur praepositio 15 per. et non vacat quod 'Tyrrhenum' addidit; videtur enim dicere, iam eis Italiam esse vicinam.

68. ILIVM IN ITALIAM PORTANS id est res Ilienses. et invidiose dicit Ilium, quasi ipsam cernat civitatem, cum Troianos aspexerit. et bene 'Ilium', hoc est quam fata stare noluerint. VICTOSQVE 20 PENATES a Graecis. tacite occurrit quaestioni: portat quidem deos, sed victos, hoc est contemnendos, ne facere contra invictos nollet.

69. INCUTE VIM VENTIS duplex sensus est: 'incute' enim si inice significat, 'ventis' dativus est casus, hoc est, parva est eorum, etiam tu eis da magnam vim; si autem 'fac', septimus casus est, et 25 erit sensus: fac vim Troianis per ventos, hoc est, per ventos vim in Troianos incute. Ennius dictis Romanis incutit iram. SVB-

3 Tyrrhenum mare . . . praecipitaverunt] exscr. Isid. orig. XIII 16, 7 || 5 namque hoc habet fabula e. q. s.] exscr. mythogr. I 122, II 171 || 14 terram] A. XII 197 || 27 Ennius] annal. rel. 582 Vahl.

1 sorte om. Daniel || 5 praecipitaverunt] deiecerunt BM || namque . . . Tyrrhenos] qui liberum patrem dormientem de litore sustulerunt BM || 7 esset experrectus KC*: esset expergefactus L mythogr. II, sed gefactus in ras. l euigilasset BMEI || quo ducerent illum E || interrogavit C* mythogr. I ignoravit M || 8 responderunt illi] illi dixerunt BM || quo volueris KL (vellet l) mythogr. II || ad om. KL (add. l) || 9 at C: et KL || at . . . quam ob rem] sed cum alio vela deflecterent BME, nisi quod alio loco B || 10 iussit videri KCL: visibus eorum obiecit BMEI mythogr. I et II || in fluctus om. KC || 11 dedere praecipites] praecipites dantes mari nomen dederunt C || 13 AEQVOR τὴν θάλασσαν πλέει D || 18 ad v. 68 Ilium] quasi . . . aspexerit. Victosque penates] a Graecis. P || 21 PENATES ne timeat Aeolus penates laedere D || et deos L || 22 hoc est BML: et KLE id est C || 23 ad v. 69 Incute vim ventis] id est inice. Ventis] dativus est. P || 27 incutit Commelinus: incutit C

MERSASQVE OBRVE PVPES ordo est (inversus) in sensu; ante enim est ut obruantur fluctibus, et sic submerguntur. tota autem Iunonis petitio in sequentibus explanatur. *SVBMERSASQVE OBRVE P.] *id est obrue, ut submergas.**

5 70. AVT AGE DIVERSOS hoc est disperge illos per diversa, ne ad Italiam veniant; duobus enim generibus deletur exercitus, aut interneccione aut dispersione. *ET DISSICE CORPORA* hic mutavit coniunctionem, nam dicendum erat 'aut dissice corpora'. CORPORA PONTO tam virorum quam navium, ut ipse alio loco cum de navibus loqueretur et toto
10 descendit corpore pestis. sciendum sane est artem hanc esse petitionis, ut minora inpetrare cupientes maiora poscamus: quod etiam nunc Iuno facit. scit namque se fati obstare non posse, sed hoc agit, ut eos arceat ab Italia.

71. SVNT MIHI BIS SEPTEM non sine ratione Iuno nymphas
15 dicitur sua potestate retinere; ipsa est enim aër, de quo nubes creantur, ut est atque in nubem cogitur aër. ex nubibus aquae, quas nymphas esse non dubium est. ideo autem nympham Aeolo pollicetur, quia ventorum rex est, qui aquae motu creantur. bene ergo ei iungitur origo ventorum. sane notant Vergilium critici,
20 quia marito promittit uxorem: quod excusat regia licentia, ut Sallustius denas alii alii plures habent, sed reges eo amplius. *vel certe quod ex priore coniuge improbos filios Aeolus habuerit, vel quod haec quam promittit immortalis est. alii volunt Iunonem per iram oblitam, Aeolum uxorem et filios habere; quod exinde adserunt, quia*
25 *Aeolus ad haec nihil ei responderit. et bene Iuno sic pollicetur, quasi Aeolo beneficium ante non concesserit. econtra Aeolus non ad praesens, sed ad praeteritum respondit 'tu mihi quodcumque hoc regni est'.*

PRAESTANTI CORPORE NYMPHAE bene etiam istas laudat, ut maior sit in Deiopea pulchritudinis gloria. laudabilius enim est superare
30 laudatos, ut ipse ad maiorem Aeneae gloriam laudat et Turnum.

6 duobus . . . dispersione] Isid. orig. XVIII 2, 7 || 9 et toto] A. V 683 ||
10 sciendum . . . poscamus] Don. ad Ter. Andr. II 1, 28. Serv. Lup. ep. 58 p. 111 ed. Bal. || 14 non sine ratione e. q. s.] exscr. mythogr. III 4, 10 || 16 atque] A. V 20 || 20 Sallustius] Iug. 80, 6

1 est inversus *F. Schoellius*: est libri deest ego conieceram. ordo est in sensu confusus *exemplaria impressa* || 2 submerguntur *scripsi*: submergantur libri || submergantur id est obrue ut submergas *C* || 5 ad v. 70 Aut age diversos] hoc est disperge illos per diversa, ne ad Italiam veniant. Et dissice corpora] tam virorum quam navium, nam dicendum erat 'aut dissice corpora'. *P* || 14 ad v. 71 Sunt mihi bis septem] non sine . . . non dubium est. Praestanti corpore nymphae] bene . . . gloria. 'praestanti' autem 'corpore' . . . pro genitino. *P* || 20 ut Sallustius] iuxta Sallustium qui ait ita *BM*, nisi quod ita ait *M* iuxta Sallustium *E* || 21 denas alii plures *K* || 26 non concesserit *Comelinus*: concesserit *C*

harum autem quattuordecim nomina, ut quidam volunt, in Georgicis invenimus. 'praestanti' autem 'corpore' pro praestantis corporis, ablativum pro genetivo.

72. QVARYM QVAE FORMA dicimus et per se 'quarum quae pulcherrima', et plus ornavit inferendo 'forma pulcherrima'. 5

73. CONVBIO IVNGAM deest eam; et conubium est ius legitimi matrimonii. et bene 'conubio iungam' dixit, ut hanc ab aliis segregaret, quae a regibus sine lege habentur. solent enim reges inter plures uni praecipuum dare nomen uxoris. et 'conubio' nu brevem posuit, cum naturaliter longa sit. nubo enim, unde habet 10 originem, longa est. sed est tropus systole, qui fit quotienscumque longa corripitur syllaba propter metri necessitatem. ipse alio loco longam posuit, ut est Hectoris Andromache Pyrrhin conubia servas? item cuique loci leges dedimus, conubia nostra reppulit et per conubia nostra et Nomadumque petam co- 15 nubia supplex. sciendum tamen est, quia plerumque in compositione vel derivatione principalitatis natura corrumpitur. CONVBIO IVNGAM STABILI PROPRIAMQVE DICABO multa in unum contulit versum quae Iuno promittit; dicendo enim 'conubio' ostendit legitimam, dicendo 'stabili' longam promittit concordiam, id est quae 20 divortio careat, dicendo 'propriam' adulterii removet suspicionem. quod autem adiecit 'dicabo' obsequentem eam fore demonstrat. in usu enim est ut dicamus, sacerdos dicatus est numini, hoc est ad obsequium datus est. alii 'dicabo' dabo accipiunt. Terentius iam hanc operam tibi dico, id est do, sicuti ab eo quod est dico parti- 25 cipium a passivo dictus facit, ut est Iunoni infernae dictus sacer, quamvis alibi lectum sit templis sibi ferre dicatis. 'propriam dicabo' autem deest 'tibi eam'. 'propriam' autem possumus vel firmam

13 Hectoris] A. III 319 || 14 cuique] A. IV 213 || 15 per conubia] A. IV 316 || Nomadumque] A. IV 535 || 24 Terentius] Phorm. I 2, 12 || 26 Iunoni] A. VI 138 || 27 templis] A. V 60

1 ut quidam volunt om. K || 6 ad v. 73 Conubio iungam] deest eam. et conubium est ius legitimi matrimonii. et 'conubio' nu brevem posuit... quotiens longa corripitur metri causa. ipse alio loco longam posuit ut 'conubia nostra reppulit'. sciendum tamen quia... natura. Stabili] longam... ad obsequium latus est. alii 'dicabo'... 'propriam dicabo' autem deest 'eam'. P || 10 inde K ut P || 11 qui] que K || 12 metri causa C || necessitatem. Statius quoque corripuit 'connubialia pandunt antra sinus' D || 13 ut est] ut haec L || est... dedimus om. K || 15 et... supplex om. K || 17 vel derivatione om. K || corripitur B corrumpitur K || 19 dicendo... legitimam om. K || legitimam L legitimum E fortasse legitimum matrimonium. || 21 suspicionem BE || 22 monstrabat P || 23 est ut om. P || 24 datus est] datos K datus est L datus est. ut ipse pr familias voveo: itaque totus cum dictione pronuntiandus est D || iam om. libri Terentiani || 25 sicuti... facit] fortasse sicuti do et est dico quod participium a passivo dictus facit i. e. sicuti et dicere interdum idem significat quod dare.

vel perpetuam accipere, ut si proprium hoc fuerit. Terentius nihilne esse cuiquam proprium et quod voluptates eorum propriae sunt et da propriam, Thymbraee, domum.

74. OMNES ANNOS bene, quia dea est; non enim usque ad senectutem. MERITIS praestitis, ut alibi nec te regina negabo promeritam, id est praestitisse. et alterum pendet ex altero; meritum enim non nisi ex praestantis descendit beneficio.

75. PVLCHRA PROLE] bene postremum addidit propter quod matrimonium contrahitur, pulcherrimos filios. et mire hoc Iuno Lucina promittit, quasi non ob libidinem offerat. PVLCHRA PROLE notanda figura; frequenter enim hac utitur. nam quod nos per genetivum singularem dicimus, antiqui per septimum dicebant, ut hoc loco 'parentem pulchra prole', id est pulchrae prolis. et simpliciter intellegendum est; errant namque qui dicunt ideo 'pulchra' dixisse propter Canacen et Macareum in se invicem turpissimos fratres. illi enim alterius Aeoli filii fuerunt.

76. AEOLVS HAEC subaudis 'dixit', quod ex posterioribus intellegitur, ut supra notavimus. REGINA inferioris personae reverentia est maiorem meritis appellare, non nomine; contra maioris est minorem nomine tantum vocare. qui ordo non nisi per indignationem corrumpitur, ut in duodecimo Sages in extremis rebus Turnum non regem vocat, ut ruitque inplorans nomine Turnum. et alibi de Aristaeo et te crudelem nomine dicit.

OPTES optare non tantum eligere significat, ut alibi optavitque locum regno, sed etiam velle, ut hoc loco 'quid optes' quid velis. Lucilius in VI. quid ipsum facere optes, id est velis. alii 'quid optes' quid petas. sane servavit ordinem; nam qui promittit statim a primo polliceri debet, post si qua vult addat, ut auditor expectatione non pendeat.

1 si proprium] buc. VII 31 || Terentius] Andr. IV 3, 1 'nihilne esse proprium cuiquam'. || 2 quod voluptates] Ter. Andr. V 5, 4 || 3 da propriam] A. III 85 || 5 nec te] A. IV 334 || 22 ruitque] A. XII 652 || 23 et te] georg. IV 356 || 24 optare ... regno] Don. ad Ter. Andr. IV 5, 2. Isid. orig. IX 3, 41 || optavitque] A. III 109 || 25 Lucilius] VI 5 Mueller.

4 ad 74 Omnes annos] bene ... id est praestitisse; meritum enim ... descendit. P || 5 nec te] numquam Vergilius || 8 ad v. 75 Pulchra prole] mire hoc Iuno Lucina promittit, quasi non ob libidinem offerat. frequenter autem hac utitur figura; nam quod ... id est pulchrae prolis. P || PVLCHRA PROLE bene ... offerat. notanda tamen figura C || 12 septimum casum P || 13 pulchra] pulchram K pulchrae prolis L, sed is e corr. || 15 canacem L cauacem M caiacen E || machareum BM || 16 filii fuisse narrantur BM I fuisse filii narrantur E || 17 ad v. 76 Aeolus haec] deest dixit. Optes] optare hic velle significat, alias elegere, ut est 'optavitque locum regno'. P || subauditur BE deest MC* || 18 notandum est B notatum est ME || 19 maioria] meritorum BM || 21 ut ... nomine dicit om. K || 26 ipsum] me add. Muellerus || 28 addere malim

77. EXPLORARE deliberare; superius namque multa poposcerat Iuno. hoc ergo dicit: tuum est deliberare, quid velis. *aut certe aperire vel pensare, quale sit desiderium. alii explorare Iovis animum; aut certe 'explorare' explanare; aut certe statuere, an aequum sit quod petis, tuus enim hic labor est.* MIHI IVSSA CAPESSERE FAS EST 5 figura est litotes, quae fit quotienscumque minus dicimus et plus significamus per contrarium intellegentes, ut hoc loco non ait: licet mihi implere quae praecipis, sed nefas est non implere quae iusseris. item munera nec sperno, id est libenter accipio. MIHI IVSSA CAPESSERE FAS EST] *hoc secundum ea quae aliter dicuntur, aliter audiuntur dictum est.* * [nam] cum dicit non se posse (non) implere quae Iuno praecipiat, nefas tamen putat [non] implere praecepta. * 'mihi' sane ultima syllaba produci debet, quia hoc casu omnia vel nomina vel pronomina vel participia in ultima syllaba produci debent. 'capessere' autem est saepe capere. 16

78. TV MIHI QVODCVMQVE HOC REGNI rediit ad physicam rationem. nam motus aëris, id est Iunonis, ventos creat, quibus Aeolus praeest. dicendo autem 'quodcumque' aut verecunde ait, ne videatur adrogans, aut latenter paene iocatur poeta; quis enim potest ventos, id est rem inanem tenere? TV MIHI Q. H. R.] * hoc ad illud 20 respondet 'namque tibi divum pater atque hominum rex'. * QVODCVMQVE H. R.] * quia ipse rex sub alieno imperio est. 'quodcumque' ergo quod 'clauso ventorum carcere regno', nec in mea manu est nisi iusso ventos emittere. * IOVEMQVE CONCILIAS hystero proteron in sensu.

9 munera] A. VII 261 || 22 quia ... emittere] cf. Don. ad Ter. hec. IV 4, 21 || 23 clauso] cf. A. I 141

1 ad v. 77 Explorare] deliberare et est infinitum. alii explorare Iovis animum. Mihi iussa capessere fas est] figura est litotes ... ut hoc loco. nam cum dicat non se posse implere (imple) quae Iuno praecipiat, nefas tamen putat non implere praecepta. item alibi 'munera nec sperno', id est libenter accipio. e contrario autem nefas mihi facere non iussa. Capessere] est saepe capere. P || 5 MIHI IVSSA CAPESSERE FAS EST figura est litotes ... ut hoc loco. nam cum dicit non se posse implere quae Iuno praecipiat nefas tamen putat non implere praecepta. item alibi munera nec sperno id est libenter accipio. e contrario autem nefas mihi facere non iussa. hoc secundum ea quae aliter dicuntur aliter audiuntur dictum est. MIHI sane ... produci debent. CAPESSERE autem est saepe capere C ex his e contrario ... iussa non recepti, quippe quae ad refellendam Servii sententiam videantur adscripta esse. cf. Tib. Donatus ad hunc vers. 'et quod ait "fas est", licebit facere, etiam si illicita iubeas fieri'. vide prolegomena. || 6 figura est om. L || 16 ad v. 78 Tu mihi quodcumque hoc regni] nam motus ... praeest. Iovemque concilias] hysteronproteron ... antiqui. P || TV MIHI QVODCVMQVE HOC REGNI hoc ad illud ... rex et redit ... arrogans aut quia ... est aut latenter ... tenere. quodcumque ... emittere. C || 18 aut om. K || agit B agit M || 23 ventorum scripsi: regnorum C || 24 sensu est L

non enim Iuppiter conciliatur Aeolo, sed Aeolus Iovi, quasi superiori. conciliantur autem novi, reconciliantur antiqui.

79. TV DAS EPVLIS ACCVMBERE DIVVM hoc est, tu me deum facis. duplici enim ratione divinos honores meremur, dearum coniugio et convivio deorum. unde et in bucolicis nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est. *sane 'epulis accumbere' secundum sui temporis consuetudinem dixit; nam olim sedeples vescebantur, sicut ipse meminit gramineoque viros locat ipse sedili et perpetuis soliti patres considerare mensis. et apud Homerum*
 10 *sedentes dii epulantur.*

80. NIMBORVMQVE nubium, ut et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

81. HAEC VBI DICTA et a Iunone et ab Aeolo. *et 'dicta' si nomen est, dedit, si participium, deest sunt. et 'haec ubi dicta' pro postquam, adverbium locale pro temporali.* CAVVM ordo est, conversa cuspide cavum montem in latus inpulit. et alibi in latus inque feri curvam compagibus alvum contorsit. *alii 'in latus' pro latus accipiunt. Ennius nam me gravis impetus Orci percutit in latus.* INPVLIT IN LATVS] quasi in rem quae facile
 20 cedit ictui.

82. AGMINE vel inpetu vel multitudine. agmen enim polysemus sermo est. nam inpetum significat, ut illi agmine certo Laocoonta petunt; multitudinem, ut vocat agmina saeva sororum. etiam incedentem exercitum 'agmen' vocamus.

25 83. QVA DATA et in undecimo coeant in foedera dextrae qua

5 in bucolicis] IV 63 || 8 gramineoque] A. VIII 176 || 9 perpetuis] A. VII 176 || 11 et lunam] A. III 587 || 16 in latus] A. II 51 || 18 Ennius] annal. rel. p. 79 Vahl. || 22 illi] A. II 212 || 23 vocat] A. VI 572 || 25 in undecimo] 292

3 ad v. 79 Tu das epulis accumbere diuum] hoc est me deum facis ... cubili est. Accumbere] iacere (iecere. an sedere?) more antiquo. P || 5 inde K || bucolicis legimus de augusto ME || 7 sui addidi || 11 ad v. 80 Nimborumque] nubium ... tenebat. P || 13 ad v. 81 Haec ubi dicta] et a Iunone ... temporali. Impulit] quasi in rem quae facile cedit (dedit) ictui. P || 14 sunt om. P || et scripsi: uel C*P || 15 uocale P || 17 compagibus KL || 19 pertudit Vahlenus || INPVLIT IN LATVS] INPVLIT recepi ex P, IN LATVS ex C, qui et bene in latus post Ennianum versum addit. quasi ... ictui lemmate omisso, id est post contorsit habent BKLM E || 20 cedit] patet E (uel cedit superscr. m. sec.) || 21 ad v. 82 Agmine] uel impetu uel multitudine, nam agmen polysemus sermo est. nam inpetum significat, ut 'illi agmine certo Laocoonta petunt' et hoc 'uocat agmina saeva sororum'; nam non multitudinem significat, cum tres sint filiae Plutonis et Noctis, Alecto Tisiphone (thesipone) Megaera, (migaera) quae Parcae et Eumenides dicuntur, sed impetum. P || 23 sororum] sed mirum cur agmina dixerit cum tres sint nisi forte etiam impetum voluit simul designare add. C; quae non recepi, nam ad refellendum Servii praeceptum, non ad Vergilii verba enarranda pertinent. || 25 ad v. 83 Qua data] id est percussione. (pcusio) Porta] omnis exitus uel introitus dicitur qua potest uel inportari uel

datur. 'qua' ergo quoniam. et 'qua data' ad votum ventorum videtur rettulisse. PORTA omnis exitus porta dicitur, quasi qua potest vel inportari vel exportari aliquid. aut ideo 'porta', quia 'agmine' dixerat; nam porta proprie aut urbis aut castrorum est. TURBINE vi ventorum. et sciendum est, quod quando appellativum est 'turbinis' facit, sed si sit nomen proprium, 'Turbonis' facit, ut Horatius Turbonis in armis.

84. INCUBERE MARI tria dicit elementa turbata: 'terras turbine perflant', 'incubere mari' et rursum 'intonuere poli'. his ergo enumeratis recte adiecit 'intentant omnia mortem'.

85. EVRVSQVE NOTVSQVE cardinales quattuor venti sunt, de quibus nunc tres ponit, paulo post unum quem omiserat reddit, ut stridens aquilone procella. VNA EVRVSQVE NOTVSQVE ET AFRICVS] bene modo hos tres ventos inferiores tantum nominavit, qui a sedibus imis mare commovent, Zephyrum et Aquilonem tacuit; Zephyrum, qui ad Italiam ducit, Aquilonem, qui desuper flat. ideo Homerus de eo καὶ βορέης αἰθρηγενέτης, μέγα κύμα κυλίνδων. RVVNT autem modo eruunt. PROCELLIS procella est vis venti cum pluvia, dicta procella ab eo, quod omnia percellat, hoc est moveat.

87. INSEQUITVR CLAMORQVE VIRVM quia praecesserat ventorum sonus, quem et ipsum clamorem possumus dicere. STRIDORQVE RVDENTVM proprie; nam in funibus stridor est. 'stridor' autem est sibilus. Pacuvius in Teucro armamentum stridor et rudentum sibilus.

88. ERIPVNT S. N. Accius in Clytemestra deum regnator nocte caeca caelum e conspectu abstulit.

2 omnis exitus . . . castrorum est] Isid. orig. XV 2, 22 || 6 Horatius] sat. II 3, 310 || 13 stridens] A. I 102 || 17 καὶ βορέης] Hom. Od. V 296 || 19 procella . . . percellat] exscr. Isid. orig. XIII 11, 22 || 22 proprie . . . est] cf. Isid. or. XIX 4, 1 || 23 in Teucro] trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 119 ed. II || 25 in Clytemestra] trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 140 ed. II

exportari. Turbine] ventorum. et sciendum est, quod quando (quando om.) appellativum est, turbinis facit, si vero sit nomen proprium 'Turbonis in armis'. P || 1 et scripsi: uel C || 2 quasi om. Bl || qua] uel quia superscr. l || 5 quod quando] quidquid K || 6 facit] facere M facere genitium E || sit] fortasse fit || 11 ad v. 85 Una Eurusque Notusque et Africus] bene hos modo tres ventos inferiores tantum nominavit, Zephyrum et Aquilonem tacuit: Zephyrum (Zephyrum om.) qui ad Italiam ducit, Aquilonem qui desuper flat. Procellis] procella dicta quod omnia percellat, id est moveat. P || NOTVSQVE BLM || 12 reddidit BLM (reddidit l) || 14 modo hos ego, ut modo sit 'hoc loco': hos modo C*P || qui a sedibus imis mare Masvicius: quia sedibus maria iure C || 17 RVVNT pro eruunt M et l in marg. || 19 dicta procella om. B procella om. ME || 20 ad v. 87 Insequitur] sequitur. Stridorque] proprie enim in funibus stridor est. stridor autem est sibilus. P || 22 proprie nam K: proprie enim BC*ME propri//e enim L, sed enim vocis e et im litterae e corr. || 25 ad v. 88 Eripiunt] id est abstollunt P || Clytemnestra C

89. TEVCROVVM EX OCVLIS numquam enim totum caelum nubibus tegitur, sed illa pars, contra quam flaverint venti. quod autem dixit diem eripi, ad videntum oculos rettulit, non ad naturam. *TEVCROVVM E. O.] *bene 'Teucrorum', quibus tempestas inmissa erat.** NOX INCVBAT nox dicta, quod oculis noceat. 'incubat' autem ideo dixit, quod alienum tempus invasit. nam incubare proprie dicitur per vim rem alienam velle tenere. *aut certe 'nox incubat', ut nihil intervalli esset inter tenebras et mare. aut tempestates, ut in georgicis ipse pater media nimborum in nocte corusca* 10 *fulmina molitur dextra.*

90. POLI axes, id est extremae partes caeli. *duo enim sunt, notius et borius, a quibus totum caelum contonuisse significat.* AETHER aetherem hoc loco pro aëre posuit. nubes enim, unde et fulmina, aëris sunt, non aetheris: et frequenter Vergilius duo ista 15 confundit.

91. INTENTANT minantur, *ingerunt.* OMNIA autem ad superiora rettulit.

92. EXTEMPLIO ilico statim. et est augurum sermo. templum enim dicitur locus manu designatus in aëre, post quem factum ilico 20 captantur auguria. AENEAE servavit τὸ πρέπον, ut Aeneam ultimum territum dicat. FRIGORE timore. et est reciproca translatio; nam et timor pro frigore et frigus pro timore ponitur,* ut in Terentio uxorem tuam pavitare aiunt non timere, sed laborare frigoribus; utrumque enim in unum exitum cadit, sicut et de ca- 25 lore et de frigore urere dicimus, ut est aut Boreae penetrabile

5 nox . . . noceat] exscr. Isid. orig. V 31, 1 || 9 in georgicis] I 328 || 18 ilico . . . auguria] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Ach. II 89 || 23 Terentio] hec. III 1, 40 'uxorem Philumenam pavitare nescio quid dixerunt'. || 24 utrumque . . . adurat] cf. Don. ad Ter. eun. I 2, 4 || 25 aut Boreae] georg. I 93

1 ad v. 89 Caelumque diemque] non totum caelum . . . uenti. 'diem' autem 'eripi' ad videntium oculos rettulit, non ad naturam. Nox incubat] ideo dixit quod alienum tempus inuasit. P || TEVCROVVM EX OCVLIS bene teucrorum quibus

tempestas inmissa erat numquam C || 2 nubilibus K || 3 vidente K || rettulit] dixit B || naturam; nam dies adhuc erat. D || 7 retinere BM || 8 fortasse aut 'nox' tempestas || 11 ad 90 Intonare poli] poli axes, id est extremae partes caeli. duo enim sunt . . . confundit. P || caeli, super quibus caelum uertitur, id est πάλαι, unde et uertices latine, graece πόλοι dicuntur. D || 12 nothios et borios C*P || 16 ad 91 Intentant] minantur . . . rettulit. P || 18 ad 92 Ex-templio] ilico statim . . . captantur auguria. Frigore] timore. et est reciproca translatio, nam unum pro altero poni potest. P || 19 auguris manu Fabricius ||

20 seruat L (uel seruauit superscr. l) || to prepon K τὸ πρέπον L τὸν πρῆπον E τὸν πρῆπον i. e. rectus ordo uel dignitas l in marg. inde fortasse vulgatum est servavit dignitatem τὸ πρέπον. || 22 iratimor L (nam et timor l) || ut in Terentio . . . cadit om. B || pavitare] i. e. febricitare superscr. l || 25 ut est] uritur infelix Dido add. Lion

frigus adurat. nam et Graeci φρικτὰ dicunt quae sunt timenda, ut Homerus [δῶρα μὲν οὐκ ἔτ' ὀνοστά]. Livius in Odyssia igitur demum Ulixi cor frixit prae pavore. reprehenditur sane hoc loco Vergilius, quod improprie hos versus Homeri transtulerit καὶ τότε Ὀδυσσεύς λύτο γούνατα, καὶ φίλον ἦτορ, ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν. nam 'solvuntur frigore membra' longe aliud est, quam λύτο γούνατα: et 'duplices tendens ad sidera palmas talia voce refert' molle, cum illud magis altum et heroicæ personæ πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν. præterea quis interdum manus ad sidera tollit, aut quis ad caelum manum tendens non aliud 10 precatur potius, quam dicit 'o terque quaterque beati'? et ille intra se, ne exaudiant socii et timidiores despondeant animo, hic vero vociferatur.

93. INGEMIT non propter mortem ingemit, sequitur enim 'o terque quaterque beati', sed propter mortis genus. grave enim est secundum Homerum perire naufragio, quia anima ignea est et ex- 15 stingui videtur in mari, id est elemento contrario. DVPLICES • duas, secundum morem antiquum. nam duplices duos dicebant, ut hoc loco, et binos duos, et utrosque pro utrumque, ut Cicero binos habebam, iubeo promi utrosque. item Sallustius cum de duobus loqueretur hi utrique ad urbem imperatores erant. 20 PALMAS manus explicitas.

94. TALIA VOCE REFERT profert. 're' abundat. alibi 'refert' respondet, ut Anna refert. sic in consuetudine dicimus: ille mihi rettulit.

O TERQVE QVATERQVE id est saepius; finitus numerus pro infinito. et sic erupit in vocem cum dolore Homerus τρὶς μάκαρες 25 Λαῖναί τε τετράκις, οἳ τότε ὄλοντο. et hoc principium quidam acephalon dicunt, cum intellegi debeat, multa eum intra se cogitasse, postremo in haec erupisse.

2 Homerus] Il. IX 164 || 4 Homeri] Od. V 406. cf. Macrob. Sat. V 3, 9 || 18 Cicero] in Verr. act. sec. IV 14, 32 || 19 Sallustius] Cat. 30, 4 || 21 PALMAS manus explicitas] cf. Isid. orig. XI 1, 69 || 23 Anna] A. IV 31 || 25 Homerus] Od. V 306

2 δῶρα μὲν οὐκ ἔτ' ὀνοστά (Il. IX 104) quae huc non pertinere apparet, F. Schoellius coniecit ad 'munera nec sperno', quae verba Servius ad v. 77 laudat, adscripta fuisse et errore vel librarii alicuius vel eius qui Scioppii collationem Danielis Servio adaptabat huc delata esse. || odissia C || 3 fixit C || 5 ὀχθήσας C || 6 frigore soluta membra C || 7 ET DVPL. T. AD S. PALMAS I. C || 12 animos malim || 13 ad v. 93 Ingemit duplices] duas . . . dicebant. P || 16 videatur K || id est elemento contrario om. K || contrario, ut (VI 670) 'igneus est ollis uigor'. D || 17 duos dicebant scripsi: duas dicebant libri || 22 ad v. 94 Talia voce refert] profert. re habundat . . . pro infinito ponitur. P || 23 ut initio IV. Aeneid. Daniel || in consuetudine sic C || 24 VTERQVE K || pro infinito ponitur C*P || infinito. Homeri est de Ulysse (Od. V 306) τρὶς μάκαρες . . . φέροντες D

95. QVIS et quis et quibus significat: secundum artem enim sic dicimus. ab eo enim quod est 'a qui' in 'bus' mittit, ab eo quod est 'a quo' in 'is' mittit, sed a tertia declinatione in usu sunt dativus et ablativus plurales, licet antiqui omnibus usi sint casibus. 5 denique Cato in originibus ait si ques sunt populi. et declinavit 'ques quium', ut 'puppēs puppiū'. MOENIBVS ALTIS propter Pergama, quae altissima fuerunt, ex quibus omnia alta aedificia pergama vocantur, sicut Aeschylus dicit.

96. OPPETERE ore terram petere, id est mori. possumus autem 10 sic uti hoc sermone, ut et per se plenus sit et recipiat adiectionem. ergo dicimus et oppetit et mortem oppetit, sicut et exspirat et animam exspirat. FORTISSIME GENTIS atqui in artibus legimus superlativum gradum non nisi genetivo plurali iungi. constat quidem, sed 'gens' nomen est enuntiatione singulare, intellectu 15 plurale. bene ergo iunxit, in gente enim plures sunt, ut alibi ipse ditissimus agri Phoenicum; non enim unus est ager Phoenicum. item Sallustius Romani generis disertissimus. *aut superlativo pro comparativo usus videtur, quasi fortissimis comparandus, non ut vulgo creditur praefereendus.* sane quaeritur, cur Diomedem 20 fortissimum dixerit, cum post Achillem et Aiace[m] ipse sit tertius, unde et Sallustius ait primum Graecorum Achillem. multi dicunt ideo fortissimum, quia iuxta Homerum et Venerem vulneravit et Martem. alii ad gentem referunt, quod Achilles Thessalus fuit, Aiax Graecus, Diomedes Danaus. multi ad excusationem Aeneae 25 volunt fortissimum dictum, a quo eum constat esse percussum, ut *Iuvenalis vel quo Tydides percussit pondere coxam Aeneae.*

1 et quis e. q. s.] [Sergii] explan. in Don. p. 502, 10 K. cf. Don. ad Ter. adelph. II 3, 1 || 5 in originibus] rel. I 1 et ap. Iord. et ap. Pet. || 12 atqui in artibus e. q. s.] Serv. comm. in Don. p. 407, 29 et 431, 22 K. || 16 ditissimus] A. I 343 || 17 Sallustius] hist. fragm. I 2 Kritz. || 21 Sallustius] hist. fragm. III 32 Kritz. || 26 Iuvenalis] sat. XV 66

1 ad v. 95 Quis] autem et quibus unum significant, secundum artem enim sic dicimus. ab eo quod est a quo in is mittit, sed a tertia declinatione . . . puppiū. P || quis . . . dicimus KL, nisi quod nificat litterae evanuerunt in K, significat et enim deleta sunt in L: quis et quibus secundum artem enim sic dicimus B quis quis et quibus unum significant secundum artem enim sic dicimus C* quis quis et quibus secundum artem sic dicimus ME || 3 in his K || 5 ait . . . et om. B || si ques] siq; K || 6 pupes puppiū BK || 7 pergama id est muros B || fuerant L || aedificatia K || 8 eschylus B eschilus L aescilus M || 9 ad v. 96 Oppetere] ore terram petere, id est mori. uel oppetit exspirat (et spirat) uel occumbit. Fortissime gentis] superlativum (superlativum) non nisi genitio plurali iungitur. sed gens enuntiatione singulare, intellectu plurale, ut alibi ipse . . . Phoenicum. quaeritur cur Diomedem . . . tertius. alii quod et Venerem . . . ut Iuvenalis dicit. P || 11 morte M || 13 gradum nominis B. || 15 plures] plurales K || 17 item] ut B sic M || 21 achillen BM || 22 fortissimus K || 25 percussum KLH: superatum BMC* Pl

97. TYDIDE vocativus Graecus est; si enim latine diceret, o Tydida debuit ponere. omnia enim patronymica quae in 'des' exeunt apud Latinos primae sunt declinationis, ut saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector. *Tydidēs Diomedes, Tydei et Deiphyles, Adrasti filiae, filius, qui post captum Ilium ad Italiam venit,* 5 *quod plenius in XI. libro habes. † eo tempore statua cum in templo Apollinis Delphici staret, vi quadam divina ad Corcyram migravit (et) visa est muros Corcyraeorum defendere: nam eius comminatione hostibus fugatis Corcyra bello exempta est.*

98. NON POTUISSE quasi semper voluerit. ANIMAM HANC quasi 10 cum dolore 'animam hanc', ac si diceret *infelicem*, quae ad laborem nata est. EFFUNDERE secundum eos qui dicunt sanguinem esse animam, ut ipse alibi purpuream vomit ille animam. nam alio loco aliorum opinionem sequitur, qui dicunt spiritum esse animam, unde est atque in ventos vita recessit. 15

99. SAEVVS magnus, ut superius diximus. *vel fortis, vel bellicosus, ut est et saevum Aenean agnovit Turnus in armis. vel adversus hostes 'saevus', et est epitheton ad tempus; nam incongruum erat ab Aenea saevum Hectorem dici. aut 'saevus', quod adversum Antenorem et Aeneam et Helenum sentiens Helenam non permiserit reddi.* 20 *(aut) ideo 'saevus' Hector, quia Aeneas pius. quod autem ait 'Aeacidae telo' vult ostendere feliciter Hectorem, cui contigerit ab Achille perire, quod ipse optaverit ei congressus, sicut in V. Neptunus Veneri loquitur. et bene elegit, cum quibus perisse debuerit; ipse enim et fortis est, et numinum proles: recte ergo his iungitur, in quibus talia fuerunt.* 25

100. SARPEDON et in ultima possumus accentum ponere et in paenultima: nam Homerus et 'Sarpedonis' declinavit et 'Sarpedontis', unde et varius accentus est: 'Sarpedonis' enim antepaenultima

13 purpuream] A. IV 705 || 15 atque] A. IV 705 || 17 et saevum] A. XI 910

1 ad v. 97 Tydide] uocativus graecus ... declinationis sunt. P || 4 deipheles C || 7 et addidi || 10 ad v. 98 Non potuisse] quasi semper voluerit. Effundere] secundum eos ... animam. licet alios sequitur qui dicunt ... recessit. P || 11 hanc dixit HM || labores LM || 13 ut] et BM || 14 aliorum sequitur ille opinionem L || 15 ut est PM ut est in fine quarti libri B || 16 ad v. 99 Saeuus] magnus vel fortis ... Turnus. Aeacidae] Achillis qui fuit filius Aeaci (aeacis). P || dictum est BHM || 20 elenam C || 21 aut addidi || 24 legit C || 25 certe C || 26 ad v. 100 Sarpedon] Iouis filius ... sanguineo. huic autem nomini et in ultima syllaba et in peneultima possumus accentum ponere, nam Homerus et Sarpedonis et Sarpedontis (sarpedon) declinat, unde et varius accentus est; nam si Sarpedonis dicas in antepeneultima erit, si Sarpedontis peneultima habebit. sed in hoc usurpavit, Sarpedonis (sarpedon his) enim debuit dicere, ut Memnon Memnonis. Simois] nomen ... brevis est. et hic flumen Troiae

est. Correpta] rapta. P || 27 Sarpedonis] sarpedionis K || 28 sarpedontis K

habet accentum, 'Sarpedontis' paenultima. sed 'Sarpedontis' usurpavit; naturalis enim declinatio est 'Sarpedon Sarpedonis', ut 'Memnon Memnonis, Sinon Sinonis'. si autem genetivum in 'dantis' miserit, a circumflexo venit, qui est in ultima syllaba nominatiui, ut Demophōn Demophōntis, Laocōn Laocōntis. sic ergo et Sarpedōn, Sarpedontis. est autem Sarpedon Iovis filius et Laodamia, *ut alio loco quin occidit una Sarpedon mea progenies*, occisus a Patroclo, *Menoeti filio, armis Achillis induto. huius interitum Iuppiter prosecutus dicitur imbre sanguineo.* SIMOIS nomen hoc integrum ad nos transiit, unde suo est accentu proferendum. nam si esset latinum, in antepaenultima haberet accentum, quia secunda a fine brevis est. *sane bene fecisse videtur Simoentis mentionem, ut ibi videatur pati se optavisse, ubi genitus est, ut alibi tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?* SVB VNDIS et 'sub undis' legimus, et 'sub undas'. sed si 'sub undas', 'correpta' intellege, si 'sub undis', 'volvit'; variae quoque distinctio est. *CORREPTA raptā.*

101. FORTIA CORPORA est virorum fortium corpora; nulla enim est in mortuis fortitudo.

102. TALIA IACTANTI inaniter loquenti, ut alibi atque inrita iurgia iactat et voces dum iactat inanes. AQVILONE ab Aquilone. *ecce hic reddit ventum quem transierat, et a generali tempestate ad speciem transit.*

103. ADVERSA contraria, quia ad Italiam navigantibus Aquilo contrarius est.

104. FRANGVNTVR REMI vel gubernacula, vel quod melius est re vera remi. antiqui enim velis remisque navigabant, ut validis

7 quin occidit] A. X 470 || 13 tunc] A. I 617 || 20 atque] A. X 95 'et inrita iurgia iactas'. || 21 voces] A. X 322 'voces dum iactat inertes'. || 27 validis] A. V 15

1 habet . . . paenultima om. K || 2 enim] autem BKCM || 5 Demophōn Demophōntis Laocōn Laocōntis Schoellius de acc. l. l. p. 213: demifoōn tis B demifoōn demifoōntis KLHM laucoōn tis B, om. K, laocoon laocoon tis L laocoon laocoon tis H laocoon laocoon tis M || sic om. L || 6 et] om. B a H || Sarpedōn Sarpedontis Schoellius: sarpedon sarpedontis libri, nisi quod Sarpedon om. B || 7 ut alioquin occidit P || 8 menoetis P || 12 Simoentis scripsi: Simois C || 17 undis] undas KL (undis l) || 18 ad v. 101 Fortia corpora] id est uirorum . . . fortitudo. P || 19 fortitudo. et ex Homero tractum est (Il. XX 22 sq.) καὶ Σιμόεις . . . γένος ἀνδρῶν D || 20 ad v. 102 Talia iactanti] inaniter loquenti. P || 21 inanes] inertes BM at inertes in marg. adscr. H || 24 ad v. 103 Adversa] contraria . . . contrarius est. P || ad italiam ab austro B || 26 ad v. 104 Franguntur remi] vel gubernacula . . . navigabant. et de omnibus navibus hoc dicitur non Aeneae tantum. Tum proram auertit] alii 'prora' legi tradunt, ut sit 'auertit' pro auertitur . . . poni. sed haec uerba . . . praecipito praecipitor. P || melius KLH: uerius BC* PMl || 27 re vera om. C* P || ut validis . . . ventos om. K

incumbere remis, obliquat sinus in ventos. *et hoc de navi Aeneae, an de omnibus dixit?* TVM PRORAM AVERTIT alii 'prora' legi tradunt. AVERTIT pro 'avertitur'. et est figura creberrima. potest namque pro activi verbi significatione passivum poni, ut est et pictis bellantur Amazones armis pro bellant. nec nos debet 5 movere quod bellor non facit, natura enim hoc prohibuit. nam compone hoc verbum, et invenitur activum, facit enim debello debellor. et contra pro passivi verbi significatione activum ponitur, ut est hoc 'avertit' pro avertitur, et insinuat pavor pro insinuat-ur, et nox umida caelo praecipitat pro praecipitatur. sed haec 10 verba tantummodo pro se invicem ponuntur, quae et activa esse possunt et passiva, ut est avertor avertor, praecipito praecipitor. ergo non possumus dicere quod quidam artigraphus, declinationes activi verbi et passivi pro se invicem poni. nam et neutralis verbi declinatio activa est et communis deponentisve passiva, et aliud est 15 esse activum verbum, aliud habere activi verbi declinationem.

105. DAT LATVS inclinatur. CVMVLO altitudine. CVMVLO] exuberante fluctu, cum cumulo. PRAERVPTVS in altum levatus.

106. HI pro illi vel alii, et bene dicticōs. HIS pro illis vel aliis. DEHISCENS valde hiscens. 'de' enim augmentis est, ut in 20 Terentio deamo te Syre.

107. APERIT ostendit, ut Sallustius caput aperire solitus, id est nudare, ostendere. sic alibi visa aperire procul montes. sane aliter hic 'aperit', aliter 'ostium aperit'. HARENIS et ab harenis et cum harenis, id est vel ab imo movebatur mare vel cum 25 ipsis harenis, ut in tempestate solet.

108. TRIS Latinum est. genetivus enim pluralis quotiens in

5 et pictis] A. XI 660 || 9 insinuat] A. II 229 || 10 nox] A. II 8 || 17 CVMVLO altitudine] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IX 344 || 20 DEHISCENS ... est] exscr. Isid. or. X 76. cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 40 || in Terentio] heaut. IV 6, 21 || 22 Sallustius] hist. fragm. V 16 Kritz. || 23 visa] A. III 206

3 tradunt ut sit avertit C* || VERTIT K || aduertitur B || 6 nam compone ... avertit pro avertitur] verbum componere et invenitur ubi actium ponitur ut est avertit pro avertitur C || 7 compositum B || debello om. LH || dellor K || 11 verba om. K || 15 activa ... declinationem] acti aliud habere verbi activi declinationem K || 17 ad v. 105 Dat latus] inclinatur. Cumulo] exuberante fluctu, id est altitudine cum cumulo. Praeruptus] in altum levatus. PC* || 19 ad v. 106 Hi] pro illi. Dehiscens] valde hiscens. de enim augmentis est. P || 20 DEHISCENS K || 22 ad v. 107 Aperit] ostendit ... ostendere. P || capud K LH || solutus K || 27 ad v. 108 Tris latinum est ... in is mittit, quotiens in um exit, in es mittit. Saxa latentia] propter tempestatem. haec autem saxa inter Africam Siciliam et Sardiniam et Italiam. ideo autem Itali ... interunt. alii Neptunias vocant, ut Claudius dixit. Torquet] iacit in-mittit ... currus. P

'ium' exit, accusativum pluralem in 'is' mittit, ut 'puppium puppis'; quotiens in 'um' exit, in 'es' mittit, ut 'patrum patres'.

SAXA LATENTIA modo propter tempestatem, non ut quidam tradunt tranquillo mari; nam quemadmodum latent quae nomen habent? haec
 5 autem saxa inter Africam, Siciliam et Sardiniam et Italiam sunt, quae saxa ob hoc Itali aras vocant, quod ibi Afri et Romani foedus inierunt et fines imperii sui illic esse voluerunt. unde et Dido litora litoribus contraria, fluctibus undas inprecor. quae arae a Sisenna propitiae vocantur. alii dicunt Graecos haec
 10 saxa βάρους appellare. quidam insulam fuisse hunc locum tradunt, quae subito pessum ierit, cuius reliquias saxa haec exstare, in quibus aiunt Poenorum sacerdotes rem divinam facere solitos. has aras alii Neptunias vocant, sicut Claudius Quadrigarius I. annalium apud aras, quae vocabantur Neptuniae. Varro de ora maritima lib. I
 15 ut faciunt hi, qui ab Sardinia Siciliam aut contra petunt. nam si utramque ex conspectu amiserunt, sciunt periculose se navigare ac verentur in pelago latentem insulam, quem locum vocant aras. TORQVET iacit, inmittit, ut torquet aquosam hiemem. alibi 'torquet' deflectit, ut torquet medios nox umida
 20 currus. alibi regit et frenat, ut cuncta tuo qui bella pater sub numine torques. alibi sustinet et fert axem umero torquet stellis fulgentibus aptum.

109. SAXA VOCANT ITALI MEDIIS QVAE IN FLVCTIBVS ARAS ordo est, quae saxa in mediis fluctibus Itali aras vocant. pro quibus hunc ordinem esse ait 'tris Notus abreptas mediis fluctibus in saxa latentia torquet'. alii 'mediis (quae) fluctibus aras' legunt, ut sit ordo 'saxa vocant Itali aras, quae mediis fluctibus', ut desit 'sunt'. Italos autem aliqui non qui in Italia nati sint, sed qui Latine loquantur accipiunt.

110. DORSVM INMANE eminens, altum, secundum Homerum.

8 litora] A. IV 628 || 9 Sisenna] hist. Rom. rel. rec. Peter p. 278 || 13 Claudius Quadrigarius] hist. Rom. rel. rec. Peter p. 218 || 18 TORQVET iacit e. q. s.] Non. p. 413, 27 M. || torquet] A. IX 668 || 19 torquet] A. V 738 || 20 cuncta] A. XII 180 || 21 axem] A. IV 482 'a. u. t. s. ardentibus a.'

3 non scripsi: uel C || 6 ob id L || 7 inierunt] iecerunt K || 9 propriae L (propiciae l) || dictae sunt propitiae B propiciae dicuntur M (at uocantur superscr. m) || 10 βάρους C || 11 i cuius C || 15 hii C || 17 latentem scripsi: latente C || 23 MEDIISQVE KM || 24 fluctibus] latentia add. L || pro quibus] Probus coni. F. Schoellius, ego alii dicunt pro ait conieceram || 26 quae addidit F. Schoellius. cf. Charis. p. 275, 16 K. 'cuius recta compositio est talis, tris notus abreptas in saxa torquet, quae saxa mediis fluctibus latentia Itali aras vocant'. || 29 ad v. 110 Dorsum immane] uel eminens, altum, uel eminens planities aut superficies durior. alii pro malo accipiunt propter naufragia . . . contrarium inmane dicitur. de hoc loco non absurde ait . . . ut Sinnius tradidit. Mari summo] uel in summo uel in placido. P

vel certe eminens planities aut superficies durior. aut sic ait hic poeta 'dorsum' de saxo, ut Homerus νῶτα θαλάσσης, sicut alibi ipse dorso dum pendet iniquo. quidam 'inmane' pro malo accipiunt positum propter naufragia, quae ibi solent fieri; nam 'manum' bonum dicunt, ergo quod bono contrarium inmane; non enim potest pro magno accipi, (ut) alibi posuitque inmania templa, quia non facile apparent haec saxa, nisi cum mare ventis movetur. 'dorsum' autem hoc loco non absurde ait, quia Graece arae ipsae ἱππον νῶτα dicuntur, ut Sinnius Capito tradidit, secundum Homerum. MARI SYMMO vel in summo, vel in placido.

10

111. IN BREVIA ET SYRTES id est in brevia syrtium, quo modo molemque et montes. 'brevia' autem vadosa dicit, per quae possumus vadere. ET SYRTES syrtium sinus duo sunt pares natura, impares magnitudine, ut Sallustius dicit.

112. VADIS vada τὰ βραχέα. Varro de ora maritima libro I si ab aqua summa non alte est terra dicitur vadus. et multi sic legunt 'inliditque vadis atque aggere cingit harenae'.

113. LYCIOS hi Troiae ad auxilium venerant, qui mortuo rege Pandaro Aeneam secuti sunt, unde et in secundo ait comitum adfluxisse novorum. FIDVM fidelem. utrumque nomen idem significat. quamvis quidam velint fidum amicum, fidelem servum dici. et sic pronuntiandum, ut dolorem adferat talis socii amissio.

114. IPSIVS ANTE OCULOS ad maiorem dolorem: unde alibi quaeque ipse miserrima vidi, item qui nati coram me cernere letum fecisti. INGENS PONTVS magna pars ponti. et est tropus synecdoche. A VERTICE aut a puppi, quae vertex navis est, aut ab Aquilone, qui flat a mundi vertice, hoc est a septentrione, ut ipse alibi hic vertex nobis semper sublimis. quidam 'verticem' hic procellam accipiunt.

1 superficies durior . . . de saxo] cf. Isid. or. XI 1, 91 || 3 dorso] A. X 303 || 6 posuitque] A. VI 19 || 12 molemque] A. I 61 || vadosa . . . vadere] cf. Isid. or. XIII 18, 6 || 14 Sallustius] Iug. 78, 2 'nam duo sunt sinus prope in extrema Africa impares magnitudine pari natura'. || 19 in secundo] 796 || 21 quamvis . . . dici] cf. Isid. diff. verb. 207 || 24 quaeque] A. II 5 || qui nati] A. II 538 || 28 hic vertex] georg. I 242

6 ut addidi || 10 vel placido BK || 11 ad v. 111 In brevia et syrtis] id est . . . montes. 'brevia' autem dicit vadosa, per quae possumus vadere. P || 13 possumus vadere KCLH: vadi pedibus potest BM pedibus vadi potest l || 15 scholium ad VADIS ante scholium ad ET SYRTES habet C || 19 ad v. 113 Lycios] hi Troiae . . . servum dici. P || convenerant B || 23 ad v. 114 Ingens pontus] unda, et est tropus synecdoche. A vertice] autem . . . septentrione. P || unde om. K || 25 magna pars ponti] unda C* || 26 synecdoche ut Sallustius in Iugurthino (67) 'ubi signa et scuta erant praesidium hostium' per scuta intelligendum et cetera arma. ideo (Aen. IX 368) 'tercentum scutati omnes' pro armati. D || A VERTICE autem C* || 27 ab aquilone vento C* P

115. IN PVPPIM pro puppim: addidit praepositionem. PRONVS
 πρηνής. non nulli sane 'pronum' adverbialiter legunt. MAGISTER
 Leucaspis, ut in sexto libro Leucaspim et Lyciae ductorem
 classis Orontem.

5 116. TER saepius, finitus numerus pro infinito. crebros enim
 fluctus facit Aquilo, ut Sallustius crebritate fluctuum ut Aquilone solet. *vel certe quod Graeci τριχυλῶν appellant, ut Sallustius*
triplici fluctu. IBIDEM 'ibidem' et 'ubinam' multi dubitant ubi
 esse debeat accentus, quia 'ibi' et 'ubi' naturaliter breves sunt,
 10 sed ratione finalitatis plerumque producuntur in versu, nescientes
 hanc esse rationem, quia pronuntiationis causa contra usum Latinum
 syllabis ultimis, quibus particulae adiunguntur, accentus tribuitur,
 ut 'musaque' 'illene' 'huiusce'. sic ergo et 'ibidem'.

117. TORQVET AGENS CIRCVM in gyrum circumagit. VERTEX vertex
 15 dicitur circumacta in se unda et quae quasi sorbere videatur: quod de
Charybdi legitur atque imo barathri ter gurgite vastos sorbet in
abruptum fluctus, de qua ait Sallustius Charybdis, mare verti-
cosum.

118. APPARENT aliud est 'parere' et aliud 'apparere'. 'parere'
 20 enim est oboedire, ut paret amor dictis, 'apparere' autem,
 videri, ut apparet liquido sublimis in aëre Nisus. et haec
 observatio diligenter custodiri debet, licet eam auctores metri causa
 plerumque corrumpant. RARI vel propter maris magnitudinem,
 vel quia una perierat navis. *vel 'rari' de multis, ut ostendat statim*
 25 *alios plures periisse. et quomodo 'apparent', si 'ponto nox incubat atra'?*
aut quia 'crebris micat ignibus aether', aut quia ante ipsius oculos hoc

3 in sexto libro] 334 || 6 Sallustius] hist. fragm. III 52 Kritz. || 7 Sallustius] hist. fragm. IV 38 Kritz. || 14 TORQVET . . . circumagit] Non. p. 413, 25 M. || 16 atque imo] A. III 421 || 17 Sallustius] hist. fragm. IV 37 Kritz. || 19 aliud est e. q. s.] Isid. diff. verb. 31 || 20 paret] A. I 689 || 21 apparet] georg. I 404

1 ad v. 115 In puppim (pupim)] pro puppim (pupim); addidit praepositionem. Magister] Leucaspis. P || 3 leucaspim KH || Lyciae] frigiae KH litiae LM || 4 orontem K || 5 ad v. 116 Ter] saepius . . . solet. P || 6 ut om. K ut . . . solet om. B || ut aquilone solet KL: ut aquilo solet C*PM ut aquilone sonet H et LR Vos. Burmanni || 7 τριχυλῶν Commelinus: triciniam C || 10 producuntur] producunt coni. Schoellius d. acc. l. l. p. 136 || versu] metro L || 11 nuntiationis K || 13 ibidem M || 14 ad v. 117 Torquet agens circum] in gyrum circumagit . . . uidetur. P || 17 qua scripsi: quo C || verticosum scripsi: nerticlosum C uorticolum Kritzius || 19 ad v. 118 Apparent] uidentur. parere uero aliud significat, obedire. Rari] uel propter . . . perierat navis. Nantes] prima uerbi positio . . . humilis expositio. tamen epitheto subleuat, nam addidit 'uasto'. P || parare et aliud apparare perere K || 20 apparare K || 22 diligenter . . . plerumque om. K || custodiri debet] obseruanda est B || auctores] at auctoritas superscr. l || causa] uel clausulae add. B || 23 corrumpant] dirumpant K at corrumpat superscr. l

evenit. NANTES prima verbi positio est 'no nas nat', unde est nare per aestatem liquidam. prima syllaba naturaliter longa est, licet 'natare' 'na' brevis sit in eadem significatione. IN GVRGITE VASTO tapinosis est, id est rei magnae humilis expositio. prudenter tamen Vergilius humilitatem sermonis epitheto sublevat, 5 ut hoc loco 'vasto' addidit. item cum de equo loqueretur ait cavernas ingentes.

119. ARMA VIRVM bene addidit 'virum', *id est virorum.* arma enim dicuntur cunctarum artium instrumenta, ut Cerealiaque arma, item colligere arma iubet et alio loco dicendum et 10 quae sint duris agrestibus arma. TROIA differentia in hoc sermone est et in sensu et in syllabis. nam cum provinciam dicimus, *nam Troia provincia, Ilium ipsa civitas*, et principale est nomen, brevis est 'Tro.' quando autem non est principale et derivatio est, longa est 'Tro.', ut Troius Aeneas. GAZA Persicus sermo est 15 et significat divitias, *unde Gaza urbs in Palaestina dicitur, quod in ea Cambyses rex Persarum cum Aegyptiis bellum inferret divitias suas condidit.* est autem generis feminini, ut et gaza laetus agresti. quo exemplo apparet quoque superfluo quaeri a multis, quemadmodum potuerit aurum natare, nescientibus gazas, id est opes, dici 20 omne quod possidemus. *aut certe hyperbole tempestatis, ut etiam ponderosa ferri potuerint.* PER VNDAS 'per' quidam nolunt *

120. IAM VALIDAM zeugma est ab inferioribus 'vicit hiems'. quod fit et a superioribus et a medio, plerumque et ad utrumque respondet,

2 nare] georg. IV. 59 || 6 cavernas] A. II 19 || 8 arma . . . instrumenta] Isid. or. XVIII 5, 1 || 9 Cerealiaque] A. I 177 || 10 colligere] A. V 15 || dicendum] georg. I 160 || 15 Troius] A. I 596 || 16 unde Gaza . . . condidit] Isid. or. XV 1, 16. cf. comm. Luc. III 216 || 18 et gaza] A. V 40

5 prudentior C || epitheto MC*: epitheton BKH epitheto/// L || sublevat] sublenatum B || 8 ad v. 119 Arma virum] bene addidit virum, arma enim . . . ceretaliaque arma. Troia] differentia . . . et brevis est 'Tro'. quando derivatio longa est 'Tro' . . . laetus agresti. et non aurum et argentum sunt gazae, sed omnes opes. P || 9 ceretaliaque K || 13 nomen] et dissyllabum add. MI || 14 et brevis BHM || non est principale et derivatio est] vel quando autem est possessivum trissyllabum est et longa est tro superscr. m est possessivum ut hic trissyllabum est superscr. l. simile aliquid in Cassellano quoque ab altero correctore (C*) in margine adscriptum fuisse conicio. testatur certe Scioppius post nolunt (lin. 22) codicem praebere et troia possessivum aiaceseseoin, quae non recepi. ceterum et derivatio est non videntur Servii esse. || 15 et longa BM || 16 ridaestina P || 17 aegyptis P || 19 quo exemplo . . . gazas] quaeritur tamen a multis quemadmodum potuit aurum natare nescientibus gaza C || 22 post nolunt lacunam indicavi. fortasse 'per' quidam volunt 'inter'. cf. ad Aen. IV 56 notant con. F. Schoellius || 23 ad v. 120 iam validam] zeugma est ab inferioribus 'vicit hiems', quod fit . . . quod si contingat, antiptosis fit, non regula, ut 'haeret pede pes' pro 'pedi'. P || zenuma K zeuma BLM || vicit hiems om. K || vicit] ut dicit B

ut Troiugena, interpretres divum, qui numina Phoebi, qui tripodas, Clarii laurus, qui sidera sentis et volucrum linguas et praepetis omina pinnae. ecce hoc loco 'sentis' et ante dicta et sequentia concludit. ILIONEI antiptosis est, pro
 5 genetivo enim dativum posuit; nam constat huiusmodi Graeca nomina dativum singularem in ei diphthongum mittere, ut Orphei; nam illa solutio est cum Orphei separatim dicimus: nec modo 'Ilionei' possumus dicere adstrictum esse genetivum, ut ipse sit qui et dativus. quod si forte contingat, non regula mutatur, sed an-
 10 tiptosis fit, qua plerumque utuntur poetae, ut urbem quam statuo vestra est pro urbs, item haeret pede pes pro pedi.

121. VECTVS qua vehebatur significat. et pro praesenti participio, quod non habemus, praeteritum posuit. in Latino enim sermone a passivo verbo praesens participium non est, neque ab activo
 15 praeteritum. sed quod uno sermone explicare non possumus aut circumlocutione ostendimus, aut si hoc nolumus, participium pro participio ponimus, sed usurpative, ut hoc loco factum est. *ABAS*
Abantes aliquot tradunt: hic unus, Aeneae comes; alter quem in Troia Diomedes occidit; tertius est Argivus, cuius clipeum tertio libro Apollini
 20 *consecrasse dicit Aeneam.*

122. VICIT HIEMS 'hiems' duas res significat: aut tempus aut vim venti, *per quam oritur tempestas.* ergo pro loco intellegendum est. *Accius unde estis nautae huc hieme delati. sic et Varro.*
LAXIS pro laxatis, nomen pro participio.

25 123. IMBREM imber dicitur umor omnis, ut Lucretius ex igni terra atque anima nascuntur et imbri, id est umore. *IMBREM]*

1 Troiugena] A. III 359 || 10 urbem] A. I 573 || 11 haeret] A. X 361 || 12 VECTVS qua vehebatur e. q. s.] Serv. comm. in Don. p. 417, 23 K. || 19 tertio libro] 286 || 23 Accius] trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 223 ed. II || 25 Lucretius] I 715 'e. i. t. a. a. procreare e. i.' cf. Isid. or. XIII 10, 4

2 clari KH || et volucrum . . . pinnae addidi || 4 conclusit M1 || 5 dato inposuit H || constat enim BM || 6 diphthongum om. K || Orphei] unde protulit uirgilius orphi per conglutinationem duarum litterarum in unam. si enim ilionei genitius accipitur corripitur i contra regulam add. *Im in marg.* || 7 est cum] at C || Orphei separatim BC: orphei KLHPM orphei dicimus separatim || 8 possum K || adstrictum H: //strictum L strictum BCM adstrictum K || si KP: etsi CLHM || 12 ad v. 121 Vectus] qua vehebatur significat . . . aut circumlocutione ostendimus aut partem pro parte ponimus, sed usurpativae. P || 14 activo verbo H || 19 cuius tertio libro clypeum C || 21 ad v. 122 Vicit hiems] hiems . . . oritur tempestas. Laxis] pro laxatis . . . participio. P || hiems om. K || 25 ad v. 123 Accipiant imbrem] imber dicitur humor omnis, veteres enim omnem aquam imbrem dicebant, ut Lucretius . . . id est humore. Fatescunt (fatescunt)] abundanter aperiuntur . . . ab hiare. P (veteres . . . dicebant eodem quo P loco habet C*) || 26 id est umore om. C

* *veteres enim omnem aquam imbrem dicebant. Ennius imbrem pro aqua marina ratibusque fremebat imber Neptuni.** FATISCUNT abundanter aperiuntur; 'fatim' enim abundanter dicimus, unde et adfatim, hiscere autem aperiri, *verbum frequentativum ab hiare.*

125. *EMISSAM HIEMEM hic apertius tempestatem declarat significari* 5 *ex Graeco; nam et illi χειμῶνα tempestatem dicunt. et bene veteres nostri 'hiemem anni' dicebant, ne tempestas posset intellegi. IMIS bene in imo voluit esse Neptunum, ut iam factam cognosceret tempestatem, non incipientem vetaret.*

126. STAGNA stagnum dicitur aqua stans, sed nunc profunda 10 maris significat ab eo, quod non nisi nimia tempestate turbantur. ergo 'stagna' et 'imis vadis refusa' aliud pendet ex alio, quia immobilis aqua in imo maris tantummodo est, *quam tunc ab imo motu dicit esse turbatam.* GRAVITER COMMOTVS *opportune Neptunum ait commotum cum maria turbantur, quia plerumque poetae Neptunum pro* 15 *mari ponunt. ET ALTO PROSPICIENS aut e mari erigens caput, aut mari providens. quidam 'alto' caelo accipiunt, quia ait 'iam caelum terramque'.*

127. PLACIDVM CAPVT quaerunt multi quemadmodum 'placidum caput', si 'graviter commotus'? quasi non possit fieri, ut irascatur 20 ventis, propitius sit Troianis. uno autem epitheto more suo habitum futurae orationis ostendit, ut alibi uno sermone 'tum quassans caput'. PLACIDVMQVE CAPVT] **epitheta alia naturalia sunt, alia ad tempus. et 'placidum' ut naturale Neptuni est, ita 'graviter commotus' ad tempus ob factam tempestatem.** 25

128. *DISIECTAM AENEAE T. V. A. C. hic ostendit Aeolum omnia Iuno- nis praecepta complexisse. nam 'submersasque obrue puppes' in Orontis sociorumque eius interitu; 'aut age diversas et dissice corpora ponto' 'disiectam Aeneae toto videt aequore classem'.*

1 Ennius] ann. rel. p. 73 Vahl. || 2 FATISCUNT abundanter aperiuntur] cf. Luct. Plac. gloss. p. 48, 4 Deuerl. || 22 tum] A. VII 292

1 Ennius . . . Neptuni huc transposui, post imbri (p. 56, 26) habet C || 5 ad v. 125 Emissam hiemem] aperte hic declarat tempestatem significari . . . dicunt. P || 6 χειμῶνα C κίμωνα P || 10 ad v. 126 Stagna] stagnum dicitur . . . pendet ex alio. Ex alto prospiciens] erigens caput. quidam 'alto' caelo accipiunt. P || 12 pende K || 13 imi H || 19 ad v. 127 Placidum caput] quo modo placidum, si graviter commotus? quasi non potuerit fieri, ut irascetur (irascetur) ventis, propitius esset (esse) Troianis. epitheta enim alia naturalia sunt . . . ob factam tempestatem. uno autem epitheto habitum futurae orationis ostendit. P (epitheta enim . . . ob factam tempestatem eodem quo P loco habet C*) || 20 potuerit C* || irascetur C* || 21 sit] esse C* || epitheton KH epitheton L || 22 uno] unc L, inde hoc ! || tunc KH || 28 sociorumque Masvicius: sororumque C

129. CAELIQUE RVINA id est tonitribus, quorum sonus similis est ruinis.

130. NEC LATVERE DOLI FRATREM IVNONIS ET IRAE aut doli Iunonis, aut fratrem Iunonis. gemina ergo distinctio est. *FRATREM*
5 *IVNONIS*] quod et ipsa Saturni est filia.

131. EVRVM AD SE ZEPHYRVMQVE VOCAT per hos omnes intellege; isti enim sunt cardinales. 'ad se' autem ἡδικῶς. cur tamen Zephyrus, qui ad Italiam ducit, quem poeta supra tacuit, nunc vocatur? ira in hoc Neptuni exprimitur, si etiam eum obiurgat, qui
10 non adfuerit.

132. GENERIS FIDVCIA VESTRI Astraes enim unus de Titanibus, qui contra deos arma sumpserunt, cum Aurora concubuit, unde nati sunt venti secundum Hesiodum. et hoc loco fiduciam pro confidentia posuit, cum fiducia in bonis rebus sit, confidentia in malis.

133. IAM CAELVM TERRASQVE aut ordo est 'ausi estis sine meo numine tantas moles tollere et caelum terrasque turbare'? aut certe illud est, quod tria haec numina, licet divisa imperia teneant, videntur tamen invicem regni totius habere potestatem, sicut et ipsa elementa quae retinent physica inter se quadam ratione iunguntur.
20 quod et ipsorum numinum sceptras significant. Iuppiter enim trifido utitur fulmine, Neptunus tridente, Pluto tricerbero. multi enim quaerunt, cur modo Neptunus de alienis conqueratur elementis. aut certe 'terram' pro mari posuit, ab eo quod continet id quod continetur, quia ipse dicitur 'Ενοσίχθων et 'Ενοσίγαιος, id est movens terram. et
25 caelum pro aëre; constat enim terram cum aqua in aëre libratam.

MEO SINE NVMINE hoc est 'et laxas sciret dare iussus habenas'. NV-
MINE VENTI distingue 'numine', ut 'venti' convicium sit.

11 Astraes . . . Hesiodum] exscr. mythogr. II 51 || 13 et hoc loco . . . malis] exscr. Isid. diff. verb. 217. cf. Don. ad Ter. Andr. V 3, 5 || 16 aut certe illud est e. q. s.] exscr. mythogr. II 1

1 ad v. 129 et 130 Caelique ruina] id est tonitribus . . . est filia. P || RVINAM. B || 4 ergo om. L || 6 ad v. 131 Eurum ad se Zephyrumque (zeferumque) vocat] pars pro toto. isti enim cardinales sunt. P || 7 ἡδικῶς F. Schoellius: et hic ait C || 11 ad v. 132 Generis fiducia uestri] Astraes unus . . . in malis sit. P || 13 Hesiodum (theog. 378 sqq.) Ἀστραίῳ δ' Ὡς ἀνέμους τέκε κατεροθύμους, ἀργέστην Ζέφυρον, βορέην τ' ἀλφηροκέλευθον καὶ Νότον, ἐν φιλότῃ θεῷ θεῶ εὐνηθείσῃ Fabricius || fiducia KH || 14 cum fiducia] confidentia K || rebus om. KLH || 15 iam caelum rebus terras queordo est K || TERRAM M || 17 tenent K || 19 retinent] tenent malim || iunguntur. sic in georgicis (I 258) temporibusque parem diuersis quattuor annum C || 20 quod et] ut B M I, om. C || ipsorum etiam C || 21 Neptunus tridente post tricerbero vel cerbero habent B M C* || tricerbero LM: cerbero KC* H mythogr. II 1. cerebro B cf. mythogr. I 102 et 108

135. QVOS EGO deficit hoc loco sermo; et congrue, quasi irati et turbatae mentis, ut alibi me me, adsum. similiter incipit effari, mediaque in voce resistit. Terentius quem quidem ego si sensero, sed quid opus est verbis? his enim adfectibus tantum sermonis defectio congruit. QVOS EGO] *subauditur 'ulciscar'. 5 ergo ἀποσιώπησις est, hoc est, ut ad alium sensum transeat, ideo abruptum et pendentem reliquit. et necessarium post tale schema 'sed' coniunctionem sequi, ut quamquam o, sed.* SED MOTOS PRAESTAT prudenter agit; plus est enim innocentibus succurrere, quam nocentium delicta punire. PRAESTAT melius est, ut praestat Trina- 10 cii metas lustrare Pachyni. et notandus sermo. nam et per se plenus est, et tam accusativo iungitur quam septimo. dicimus enim et 'praestat illum' et 'praestat illo'.

136. POST MIHI NON SIMILI POENA COMMISSA LVETIS aut 'non simili poena', id est non ea qua Troianos adfecistis, aut certe 'mihi 15 non simili', id est vehementer irato. POST MIHI N. S. P. C. L.] pro 'non impune eritis posthac'; nunc enim nullam poenam sentiunt, nisi forte obiurgationis. *'commissa' autem hic pro peccatis.* LVETIS persolvetis. et hic sermo a pecunia descendit; antiquorum enim omnes poenae pecuniariae fuerunt. 20

137. MATVRATE FVGAM cum maturitate, id est cum tranquillitate discedite, quo modo dicimus 'matura iracundiam tuam', id est mitiga; perniciosum enim Troianis est, si maturent fugam, hoc est accelerent. ergo 'fugam' hic tantum discessum accipiendum.

1 deficit e. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. I 1, 20 et V 8, 20. Macrob. Sat. IV 6, 20 || 2 me me] A. IX 425 || incipit] A. IV 76 || 3 Terentius] Andr. I 1, 137 || 8 quamquam] A. V 195 || 10 praestat] A. III 429 || 21 cum maturitate e. q. s.] cf. Macrob. Sat. VI 8, 7 sqq. et Gell. X 11

1 ad v. 135 Quos ego] deficit hoc loco sermo. et congrue; nam qui irascitur turbatae mentis est. subauditur quos ego ulciscar . . . et pendentem reliquit (reliquit). Sed motos praestat] plus est enim innocentibus succurrere quam nocentium peccata punire. 'praestat' autem melius est. et notandus sermo . . . praestat illo. P (subauditur . . . reliquit eodem loco quo P habet C* || quasi . . . mentis] qui irascitur id est perturbatae mentis est B nam qui irascitur turbatae mentis est C* quasi iratae et perturbatae mentis est M || 2 ut alibi . . . resistit om. C post reliquit addens et necessario . . . quamquam o sed. || me me] mem K mene L meine H || similiter] item alibi BML || 4 his enim . . . congruit om. C || 7 necessarium scripsi: necessario C || 9 agit] ait LH || 11 pachini libri || 12 tam accusatio quam septimo casui iungitur L || 12 fortasse tertio et 13 praestat illi. cf. Serv. ad Aen. XI 438 || illo. commissa autem hic pro peccatis C || 14 ad v. 136 Post mihi non simili poena] id est non ea qua Troianos affecistis. hoc enim simili poena luetis, quamvis nullam poenam sentiunt nisi forte obiurgatione. Luetis] persoluetis . . . pecuniariae fuerunt. P || 15 non mihi L || 16 id est non tam vehementer irato Fabricius || irato aut pro non impune C || 21 ad v. 137 Maturate fugam] cum maturitate . . . id est mitiga. P || 23 mitigare KL (mitiga l)

138. SAEVVMQVE vel magnum et potentem, ut superius, vel vere saevum in ventos, quia minatur. *TRIDENTEM* ideo *tridens* *Neptuno* adsignatur, quia mare a quibusdam dicitur tertia pars mundi, vel quia tria genera aquarum sunt, maris, fluminum, fluviorum, quibus omnibus *Neptunum* praeesse non nulli dicunt.

139. SORTE ac si diceret potuisse se etiam caelum tenere, Aeolum vero beneficio etiam carceris regna meruisse, *nec sine suo arbitrio posse quemquam in suo regno habere potestatem.* SED MIHI SORTE DATVM 'sorte' ideo ait, quia *Iuppiter* et *Neptunus* et *Dis* pater, 10 *Saturni* et *Opis* filii, cum de mundi possessione certamen inissent, placuit ut imperium sorte dividerent: ita effectum est, ut caelum *Iuppiter*, maria *Neptunus*, *Dis* pater inferos sortirentur. INMANIA aspera; 'manum' enim antiqui bonum dicebant, sicut supra dictum est, unde et 'mane' dicitur; quid enim melius? et per antiphrasin 'manes' 15 inferi, quia non sint boni.

140. VESTRAS EVRE DOMOS irascentum est uti proprio nomine, ut Terentius ego te in pistrinum Dave dedam. aut quasi contra principem tempestatis irascitur, quem primum constat egressum, quia supra 'una Eurusque Notusque ruunt'. quod autem dixit 'saxa' 20 inmania, vestras domos' de *Pseudulo* *Plauti* tractum est, ubi ait nisi forte carcerem aliquando effregistis vestram domum. et figurate 'saxa, domos'; vario enim significatu idem ostenditur. IACTET pro gloriatur, sicut in *georgicis* nullo tantum se *Moesia* cultu iactet. et hoc ex accidenti sumptum, quoniam quicumque sunt

13 manum enim e. q. s.] exscr. *Isid. or. V* 30, 14 et *X* 139 || 17 Terentius] *Andr. I* 2, 28 || 20 de *Pseudulo* *Plauti*] *IV* 7, 76 'an etiam ille umquam expugnabit carcerem patriam tuam'? || 23 in *georgicis*] *I* 102

4 fluminum] fontium *Lion* fortasse recte || 6 ad v. 139 Sed mihi sorte datum] sorte ideo ait . . . sortirentur. Inmania] aspera . . . et mane dicitur. inde per antiphrasin manes uocati, quia non sint boni. P || tenere nec sine suo arbitrio posse quemquam in suo regno habere potestatem aeolum uero C || 9 ideo ait] ab his verbis incipit *Cassellani quaternio tertius* || dispater C, sed d litterae pars superior erasa est, ut aispater fieret || 10 possione P || 11 diuiderent PC: euiderent C || inter iuppiter et maria in C top alia manus supra vers. scripsit, quod nescio quid sibi velit || 12 dissipater C || inferos C || 14 et . . . inferi] unde per antiphrasin manes nominati C || sunt BCL || 16 ad v. 140 Saxa] figurate domos dicit. iactet] pro gloriatur, ueluti 'nullo tantum se *Moesia* cultu iactet'. et hoc ex accidenti sumptum; nam iactare ad gloriosam (gloriosum) rem pertinet. Aulaj inrisio est, quod sequitur 'carcere'. P || irascentium L irascentem enim C (irascentis C?) || 17 ut . . . dedam om. B || pristinam C (pistrinam C?) pristinum L || dauid edam KH daue ||||| C (sed e ex correctura. daue dedam C?) || 18 principem . . . egressum om. BM (add. m) || 19 dicit H || 20 uestras domos om. B || pseudolo B pseudolo C pseudo H (pseudolo h) || tractum] translatum C || ubi ait om. BC (add. C?) || 21 finisi K || carcere K carcer e H || tuli quē C (aliquando C?) || effregisti BM defregisti C (effregistis C?) cf. *Rüdbeckius com. Lat. rel. ed. II. coroll. p.* 56 || 22 uario C: uari C || 24 et ex ex C || accidenti C

in aliqua re gloriosissima motu quodam et incessu corpus suum iactant. AVLA inrisio est; sequitur enim 'carcere'. et nihil tam contrarium si simpliciter intellegamus.

141. CLAVSO quia dimittere ventos non ipsius est, sed iubentis. *et hoc est foedere certo et dare iussus habenas.* VENTORVM 5 *non otiose, sed per exprobrationem, poterat enim dicere 'vestro', sed ut supra meo sine numine venti.* CARCERE REGNET licet carcer sit, tamen regnum est Aeoli; haec enim pro adfectu possidentis intellegenda sunt, ut alibi cum de rure loqueretur post aliquot mea regna videns mirabor aristas. *et bene regnum Aeoli* 10 *custodiam carceris dixit.*

142. DICTO CITIVS non antequam diceret, dixit enim 'haec ait'; sed citius, quam dici potest. PLACAT sub poetica licentia physicam quoque tangit rationem. mare enim dicitur esse Neptunus, quem superius dixit graviter commotum, quia tempestas erat. nunc 15 ait 'placat', quia iam sedari coeperant maria.

143. COLLECTAS aut nunc collegit et fugavit, aut ante a ventis collectas fugavit, id est resolvit. COLLECTAS] *colligere enim nubes dicitur caelum, ut aut si nox pluviam ne colligat ante veremur.* SOLEMQUE REDVCIT *per solem serenitas intellegenda, quia superius* 20 *dixerat eripiunt subito nubes caelumque diemque. quis enim ignorat diem constare per solem? et consequens erat, ut fugatis nubibus sol rediret.*

144. CYMOTHOE nomina deorum plerumque de causis sunt ficta ab elementis, quae numina dici voluere maiores, ut 'Cymothoe', 25

5 foedere] A. I 62 || 9 post] buc. I 69 || 19 aut] buc. IX 63 || 21 eripiant] A. I 88

1 gloriosissima C²: gloriosissimo C || post motu duae litterae erasae in C ||
2 carcer BCM || et om. L (carcer et l) || 3 si aula// simpliciter intellegatur C (aulam fuit) || 4 ad v. 141 Clauso] quia ventos emittere non ipsius potestatis est, sed iubentis. Carcere regnet] licet carcer sit, tamen regnum est Aeoli. P ||
admittere B ventos emittere C || ipsius potestatis C || est aeoli B sed iubentis omittens || 6 non otiose] notiose C || 7 CARCERE . . . Aeoli om. B || 9 ut om. KC (add. C²) et M || 10 aristas. et alibi (georg. IV 132) 'regum aequabat opes animo' D || 12 ad v. 142 Dicto citius] non antequam diceret . . . dici potest. Placat] quia iam sedari coeperant maria. P || haec ait dubito num Servii sint ||
15 graviter dixit esse commotum L || 16 coeperunt C || 17 ad v. 143 Collectas. solemque reducit] per solem . . . caelumque diemque P || COLLECTASQUE FUGAT C COLLECTAS. n. L || colligit LH || effugavit K ac fugavit H || 19 aut om. C at supr. vers. C² || serenitas intellegenda P: serenitatem intellegendum C || quod superius dixit P || 24 ad v. 144 Cymothoe] nomina deorum marinorum. Triton] similis deus marinus . . . dicimus enim et adnexus et conisus. zeugma est . . . quod adnexus non conisus. detrudunt naues scopulo, ab aris scilicet, in quas tris Notus. P || causi C causa C² || facta M

id est cursus fluctuum, ἀπὸ τοῦ θεῖν τοῦ κῆμα. TRITON deus marinus, Neptuni et Salaciae filius, deae marinae ab aqua salsa dictae. ADNIXVS antiquum est, ut 'conixus', quibus hodie non utimur; dicimus enim 'adnissus' et 'conissus'. sed et multa alia
 5 usus contra antiquitatem vindicavit. illi enim 'parsii' dicebant; nos dicimus 'peperci'. item nos dicimus 'suscepi', illi dicebant 'succepi', ut suscepitque ignem foliis. ADNIXVS zeugma est, 'adnissi' enim debuit dicere, ut paulo post haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum, aut portum tenet. ergo 'adnissus' ad Tritonem
 10 tantum pertinet, quia Cymothoen iuvabat. quibusdam sane non videtur zeugma, quia 'adnissus', non 'conissus'. ordo tamen est 'Cymothoe simul et Triton acuto detrudunt naves scopulo', ab aris scilicet in quas tris Notus in s. l. t.

145. LEVAT leves ac navigabiles facit, ut nostrumque leves
 15 quaecumque laborem. et scire debemus prudenter poetam pro causis vel tendere vel corripere orationem, ut hoc loco periclitantibus Troianis tota celeritate dicit esse subventum. contra in quinto libro ubi nullum periculum est latius describit placantem maria Neptunum. item in secundo libro quoniam imminet periculum uno
 20 versu ait quo res summa loco Panthu? quam prendimus arcem? *LEVAT laxat, ut atque arta levare vincla iubet Priamus. TRIDENTI autem pro tridente, dativum pro ablativo.

7 suscepitque] A. I 175 || 8 haud aliter] A. I 399 || 12 tris] A. I 108 ||
 14 nostrumque] A. I 330 || 20 quo res] A. II 322 || 21 atque] A. II 146

1 ἀπὸ τοῦ θεῖν τοῦ κῆμα B ἀπὸ τοῦ οὐοῖν τοῖς κῆμα K ἀπὸ τοῦ εἰς τὸ κῆμα C ἀπὸ τοῦ εἰς τὸ κῆμα L ἀπὸ τοῦ ἄς τὸ κῆμα H ἀπὸ τοῦ εἰς τὸ κῆμα M || 2 maris B || sallaciae L sallaciae H || maris B I || 3 ANNIXVS B L (ADNIXVS I) || quonixus K || 6 pepertis ē K peperci C^a in ras. || item] et B || item ... foliis om. K || dicimus om. B || dicebant om. B || suscepi LH (succepi I) || 7 ut ... foliis om. B || suscepitque LH (succepitque I) || et ADNIXVS C || 8 post enim undecim fere litterae erasae sunt in C || haut CP || puppesque tuae om. P || 10 qui cymothoen iuvant P || chymothoen C || quibusdam sane] aliis P || 11 zeugma esse quod P || chymothoe C chymothae C^a || 14 ad v. 145 et 146 Leuat] leves ac navigabiles facit ... laborem. alii 'leuat' laxat, ut 'atque arta levare vincla iubet Priamus'. Aperit] ostendit. Temperat] tranquillat serenat. P || 15 quemcumque MC^a || laborem. alibi (alibi C^a) leuat (u C^a in ras.) laxat ... ad navigandum erant. ceterum bis idem. ergo inmisso ... patefactum est. Temperat tranquillum facit. Atque rotis summas l. p. l. u. bene non moratur in descriptione (pt in ras. C^a) currus ut citius liberetur Aeneas. at (t in ras. C^a) in quinto ubi nullum periculum est plenius et latius describit placantem maria neptunum. sic etiam in orationibus facit quas pro causis extendit vel contrahit. ut in secundo libro quoniam imminet periculum uno versu ait quo res summa loco p///antu (phanta fuit) quam prendimus prendimus arcem C. citandi signo super alibi posito scire debemus ... esse subventum contra in marg. inf. adscripsit C^a || 16 ut hoc loco ... arcem om. B || 17 contra om. K || 18 descripsit K || mare L (maria I) || 19 periculum om. K

146. *APERIT ideo quia harenarum congerie impediēte praeclusae ad navigandum erant. ergo inmisso in eas mari aptas ad navigandum facit. sic Sallustius sed ubi tempore anni mare classibus patefactum est. ceterum bis idem. TEMPERAT tranquillum facit.*

147. *ATQVE ROTIS SYMMAS L. P. V. bene non moratur in descriptione 5 currus, ut citius liberetur Aeneas.* PERLABITVR VNDAS figura est. quod enim nos modo dicimus per praepositionem nomini copulatam sequente verbo, antiqui verso ordine praepositionem detractam nomini iungebant verbo, ita tamen ut esset una pars orationis, et faciebant honestam elocutionem. nos dicimus 'per undas labitur', 10 illi dicebant 'perlabitur undas'. item 'per forum curro' et 'per-curro forum'. notandum plane quod plerumque suum regit casum, plerumque ad ablativum transit.*

148. *AC VELVTI MAGNO IN POPVLO iste tempestati populi motum comparat, Tullius populo tempestatem: pro Milone equidem 15 ceteras tempestates et procellas in illis dumtaxat fluctibus contionum. ita et Homerus seditioni tempestatem κινήθη δ' ἄγορῇ ὥς κύματα μακρὰ θαλάσσης. ideo autem 'magno' addidit, quia ubi frequens est populus, ibi et crebra seditio. et quidam 'populum' totam civitatem, 'vulgum' vero plebem significari putant. 20*
SAEPE autem ut fieri solet.

149. *SEDITIO 'seditio' est (dissensio civium), sicut Cicero ait in de re publica eaque dissensio civium, quod seorsum eunt alii ad alios, seditio dicitur. ANIMIS IGNOBILE id est stultum, ut contra nobilem animum prudentium dicimus. ideo etiam paulo post 25 ait 'arrectis auribus'; sumpsit enim translationem ab animalibus,*

3 Sallustius] hist. fragm. inc. 11 Kritz. || 15 pro Milone] 2, 5 || 17 Homerus] II. II 144 || 22 seditio e. q. s.] Isid. or. V 26, 11 || in de re publ.] VI 1. p. 843, 2 Halm. || 26 sumpsit enim e. q. s.] Don. ad Ter. Andr. IV 5, 30

1 congerie C²: congeri C || 2 aptas C²: apt C || 3 fecit C² || 6 PERLABITVR autem C || 8 sequentem C sequenti HC² || 11 et om. L || 12 plane] namque B tamen C fortasse sane || suum] accusativum Fabricius || casum om. B || 13 ad om. BC (add. C²) || 14 ad v. 148 Saepe] autem ut fieri solet. P || iste KC: virgilius BLHMC² || 15 Tullius . . . contionum om. B || pro Milone . . . contionum om. K || ut in milonina equidem C (pro milone equidem C²) || 17 concionum C || κείνη δαγορῇ ὥς (c in ras. C²) κύματα (κύματα C²) μακρὰ θαλάσσης C || 19 populus est BC² populus C || ibi et] ubi K, om. C, ibi est MC² || et Masvicius: ut C² in ras. || 22 ad v. 149 Seditio] dissensio civium secundum Ciceronem. Animis ignobile vulgus] id est stultum . . . neutri est generis. P || dissensio civium

addidi || in//ēpa. quae C (d littera erasa est. e post rasuram et e supr. vers. C²) || 24 ut om. BC (add. C²) || 25 ideo . . . animalibus om. B || ideo] unde LM, sed e corr. L || autem P || 26 enim om. CPM (add. C²) || animalibus, ut Terentius 'arrige aures Pamphile' D

quae utique stultiora sunt. VVLGVVS et masculini generis et neutri lectum est: generis neutri hoc loco, alibi masculini, ut in vulgum ambiguas. et hoc est artis ut masculino utamur, quia omnia Latina nomina in us exeuntia, si neutra fuerint, tertiae sunt declinationis, ut pecus pecoris: si autem secundae fuerint declinationis, masculina sunt; 'vulgi' autem facit, non 'vulgeris', ut docti, clari. usurpatum tamen est neutrum genus propter unum Graecum nomen, id est pelagus. cum enim pelagi faciat, neutri tamen est generis.

150. IAMQVE FACES ET SAXA VOLANT multi non 'volant', sed 'volunt' invenisse se dicunt. sed Cornutus verendum, ait, ne praeposterum sit faces velle, et sic saxa, cum alibi maturius et ex ordine dictum sit 'arma velit poscatque simul rapiatque iuventus'. FVROR ARMA MINISTRAT sic alibi rimanti telum ira facit. sane summa velocitate sensus explicitus.

151. GRAVEM venerabilem, unde et contemptibiles 'leves' dicimus. et bene servat circa hunc rhetoricam definitionem, cui dat et iustitiam et peritiam dicendi, ut 'tum pietate gravem' et 'ille regit dictis animos'. orator enim est vir bonus, dicendi peritus.

* PIETATE GRAVEM cuius illis auctoritas ob pietatem est gravis.*

152. ARRECTIS AVRIBVS translatio a mutis animalibus, quibus aures mobiles sunt. an aures pro audiendi sensu posuit, secutus Terentium qui ait arrige aures Pamphile?

155. GENITOR venerabilis, ut Thybri pater. ergo hoc nomen et ad verum patrem pertinet et ad honorem refertur. sane veteres omnes deos patres dicebant. CAELOQVE INVECTVS APERTO non per caelum vectus, sed caelo iam sereno vectus per maria.

1 VVLGVVS et masculini e. q. s.] cf. Servii [Sergii] comm. in Don. p. 431, 26 K. || 2 in vulgum] A. II 99 || 12 arma velit] A. VII 340 || 13 rimanti] A. VII 508 || 15 GRAVEM . . . dicimus] exscr. Isid. or. X 112 || 22 arrige] Ter. Andr. V 4, 30 || 23 Thybri] A. VIII 540

1 VVLGVVS autem CP || 2 lectum invenitur sed neutri P hoc loco . . . ambiguas omittens || est] sed add. C || 3 hoc om. P || ut masculino utamur om. P || ut] et KC (ut C²) || quia] quoniam C || 5 si secundae autem masculina fuerint declinationis erunt ut vulgus gi quomodo doctus usurpatum P || 6 vulgi ergo C || 7 ad neutrum genus C vel neutrum genus P et neutrum genus M || 10 cornutus C²: cornutus C || 13 iuventus C²: iuventus est C || 15 ad v. 151 Gravem] venerabilem, unde et contemptibiles leves dicimus. P || dicimus] dicit K vel pietate gravem cuius illis auctoritas ob pietatem est gravis add. C || 18 est KC: ita definitur BLHMC² || peritus] QVEM aliquem. ARRECTIS AVRIBVS de imperito et stulto populo sermonem faciens recte arrectis dicit quod est proprie animalium add. M et l in marg., ARRECTIS . . . animalium C² quoque in marg. adscripsit || 20 ad v. 252 Arrectis auribus] translatio . . . Pamphile. P || 33 ad v. 155 Caeloque inuectus aperto] non . . . maria: P || tybri B tiberi L tibri H || 24 ipsum C (verum C²)

156. *FLECTIT* quidam 'flectit' pro regit accipiunt, ut interdum 'torquet' in eodem significatu ponit qui numine torques. CVRRV non, ut quidam putant, pro 'curru' posuit, nec est apocope, sed ratio artis antiquae, quia omnis nominativus pluralis regit genitivum singularem et isosyllabus esse debet, ut hae musae huius⁵ musae, hi docti huius docti. item a genetivo singulari dativus regitur singularis, ut isosyllabus sit, ut huius docti huic docto. inde ergo est curruque abscisa duorum suspendit capita et libra die, ne, si 'diei' fecisset, maior esset nominativo plurali. SECVNDO Troianis obsequenti. et tractus est sermo a sequentibus¹⁰ servis, id est pedisequis secundis: unde et secundam fortunam dicimus, quod secundum nos est, id est prope nos.

157. AENEADAE nunc Troiani, aliquando Romani, ut Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant. *PROXIMA LITORA* ideo quia post periculum non eligitur litus, sed quodcumque occurrit occupatur.¹⁵ CVRSV aut secundum quod superius diximus 'proxima cursu', id est cursui, aut 'contendunt cursu petere', et est septimus casus. ut hic 'cursu' de navibus, ita alibi iter, ut unde iter Italiam et in quinto certus iter. stationes etiam navium dicebant, quod est animalibus terrestribus proprium.²⁰

158. VERTVNTVR scilicet a proposito itinere, hoc est ab Italia.

159. EST IN SECESSV topothesia est, id est fictus secundum

2 qui numine] A. XII 180 || 8 curruque] A. XII 511 || 9 libra] georg. I 208 || 10 et tractus est e. q. s.] exscr. Isid. or. X 257 || 13 Aeneadae] A. VIII 648 || 18 unde] A. III 507 || ut hic . . . certus iter] cf. Don. in Ter. hec. V 3. 17 || 19 certus] A. V 2 || 22 topothesia est e. q. s.] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 32

1 ad v. 156 Flectit] torquet vel regit. Secundo] Troianis obsequenti et tractus est sermo a sequentibus servis id est pedisequis, unde et secundam fortunam dicimus a sequendo. P || 2 numine C²: nomine C || 5 isosyllabos B isosyllabos M || 7 ισοσυλλαβος B isosyllabos M || sit om. KC || 8 abscissa B abscisa . . . capita om. C || 9 plurali tale est et corruque abscisa duorum f. c. C || 11 pedisequis BM: pedise litterae evanuerunt in K sequis C (pedis supr. vers. add. C²) pedis sequis L pedisequis H || secundis om. C (add. C², || dicimus a sequendo C || 12 quod . . . prope nos om. KC (add. C²) || prope nos. vel a similitudine venti tractum est propitii qui fiat a tergo, ut (Aen. III 130) 'prosequitur surgens a puppi ventus eunteis' D || 13 ad v. 157 Proxima litora] quia post periculum non elegitur litus, sed quodcumque occurrerit occupatur. P || 16 dictum est CM || 18 cursu C²: curru C || 19 stationes Masvicius: salutaciones C || 20 terrestribusque C || 21 ad v. 158 Vertuntur] scilicet . . . ab Italia. P || 22 ad v. 159 Est in secessu] topothesia est . . . Hispaniensis Carthaginis portus putatur esse. non est enim hic locus in Africa, sed propter nominis similitudinem posuit. nam topographia est rei verae descriptio. Secessu] sinu secreto. Locus] autem subaudis 'quem', ut superius 'urbs antiqua fuit'. Insula. portum efficit] quem locum subaudimus, vel in quo insula portum efficit. P || τοποθεσια BM

poeticam licentiam locus. ne autem videatur penitus a veritate discedere, Hispaniensis Carthaginis portum descripsit. ceterum hunc locum in Africa nusquam esse constat, nec incongrue propter nominis similitudinem posuit. nam topographia est rei verae descriptione. SECESSV sinu secreto. LOCVS subaudis 'quem', ut superius urbs antiqua fuit. et sciendum est, quia, quotiens praemittimus nomen cuiuslibet generis et interposito pronomine (proprium) sequitur nomen alterius generis, medium illud pronomen proprii nominis genus sequitur, ut Sallustius est in carcere locus, quod Tullianum appellatur. ecce proprio iunxit, non appellativo; Tullianum enim proprium est, carcer appellativum. si autem utraque nomina appellativa fuerint, licenter cui volumus respondemus. *INSULA PORTVM EFFICIT 'quem locum' subaudimus, vel 'in quo insula portum efficit'; hoc enim solummodo portus, quod illi insula anteposita est.*

161. INQVE SINVS SCINDIT SESE VNDA REDVCTOS dividit se unda in sinus reductos, id est replicabiles. *INQVE SINVS antiqua est locutio. sic ipse alibi inque salutatam linquo. C. Memmius de triumpho Luculli Asiatico: inque luxuriosissimis Asiae oppidis dis consedis et mox inque Gallograeciam redierunt.*

162. GEMINI pares, similes; interdum et duos significat. MINANTVR eminent, ut minaeque murorum ingentes. item illa usque minatur. *et ita est, ut quae eminent minari videantur.*

163. SVB VERTICE hoc est circa radices montis, quae ad rectam lineam suscipiunt cacumen, id est verticem.

6 urbs] A. I 12 || 9 Sallustius] Cat. 55, 3 || 18 inque salutatam] A. IX 286 || 22 minaeque] A. IV 88 || illa] A. II 628

2 descripsit] putatur descripsisse C || 4 τοπογραφία B τοπιρφεία L (τοπιργραφία I) τοπογραφεία M || est] id est L || rei] est ei K || descriptio K || descriptione] ut est in carcere locus quod tullianum appellatur add. BM hoc tamen ad Homeri imitationem fecisse Virgilius videtur, qui portum Ithacae sic descripsit (Od. XIII 96) Φόρκυρος . . . μέλισσαι add. D. cf. Macrob. Sat. V 3, 18 || 5 LOCVS autem C || 6 quia om. BCH (add. C³) || remittimus K || 7 interpraeposito K || proprium addidi || 8 medium] melius C || 10 appellatur]

dicitur L || 13 quem locum . . . efficit om. C, in marg. add. C² || 14 q// illi C (o supr. vers. C², idem q ex q fecisse et illi expunxisse videtur) || 16 ad v. 161 Frangitur reductos] replicabiles. P || 17 SINVS autem C || 19 Luculli Asiatico Duebnerus in Iahnii ann. XI, 3 p. 279: luciliaca IIII. C || luxuriosimis C || 20 gallogregiam C || 21 ad v. 162 Gemini] pares . . . uideantur. P || interdum et] aliquando P || duo KCM || significat, ut 'gemini fratres' D || 23 ut quae] usque P || 24 ad v. 163 Sub vertice] circa radices montis . . . verticem. P || 25 lineam] latinum K || suscipiunt K PHM: suspiciunt BCLh (sed pic e corr. C) ab imo usque ad summum ut est in praerupto monte superscr. l

164. *TVTA a tempestate defensa, ideo et 'silent'. TVM pro praeterea.* TVM SILVIS SCAENA CORVSCIS 'silvis coruscis' hoc est silvarum coruscarum, id est crispantium, ut Iuvenalis longa coruscat serraco veniente abies. et posuit septimum pro genetivo, ut superius pulchra prole. alii 'coruscis' tremulis vel vibrantibus⁵ accipiunt. SCAENA inumbratio. et dicta scaena ἀπὸ τῆς σκιᾶς. apud antiquos enim theatralis scaena parietem non habuit, sed de frondibus umbracula quaerebant. postea tabulata componere coeperunt in modum parietis. scaena autem pars theatri adversa spectantibus, in qua sunt regia.¹⁰

165. *DESUPER pro supra, praepositione contra rationem adiecta.*

HORRENTI horror plerumque ad odium pertinet, plerumque ad venerationem, ut hoc loco. sic Lucanus arboribus suus horror inest. ATRVM NEMVS tropus est; per atrum enim nigrum ostendit, per nigrum umbrosum, per umbrosum densum, id est frondibus¹⁵ plenum.

167. VIVO naturali, ut vivo praetervehor ostia saxo.

168. NYMPHARVM DOMVS aut verum dicit et est historia, aut ad laudem pertinet loci: talis, inquit, locus est, ut domus credatur esse nympharum. HIC pro 'illic' more suo.²⁰

169. ANCHORA MORSV hoc nomen cum in Graeco, unde originem ducit, aspirationem non habeat, in Latino aspiratur: quod est contrarium; nam magis Graecorum est aspiratio. sed hoc in paucis

3 Iuvenalis] sat. III 254 || 5 coruscis . . . accipiunt] cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 81 || 13 Lucanus] III 411 || 17 vivo] A. III 688

1 ad v. 164 Aequora tuta silent] tempestate defensa, ideo silent. Tum] praeterea. Silvis scaena coruscis] hoc est silvarum coruscarum . . . sed de frondibus umbracula. scaena autem pars theatri adversa spectantibus, in qua sunt regia. P || 3 ut Iuvenalis . . . prole om. B || 4 serracon KH sarrago C ut videtur, et P (serraco C² ut videtur) serracon L (genus vehiculi superscr. l) serra conueniente M || 5 choruscis C || vibrantibus scripsi: umbrantibus CP : 6 ano τοῦ σκιᾶς K asiotes scias C (ἀποτῆς σκιᾶς C²) ἀπο τῆς σκιᾶς L actio τῆς σκιᾶς H apotesches M opotescius P || 7 theatri CP || habebat BM || sed de frondibus opaca umbracula faciebant B || 11 ad v. 165 Desuper] pro supra praepositione contra rationem adiecta. Horrenti] horror . . . id est frondibus ple-

num. P || pro . . . praepositione P: pro praepositio est C (de superscr. C²) | 12 otium CP (corr. C²) || 14 inest et (Aen. V 37) 'horridus in iaculis'. D || 17 ad v. 167 Viuo] naturali . . . saxo. P || saxa K L H || 18 ad v. 108 Nympharum. Hic] pro illic more suo. P || 19 loci] aut supr. vers. add. C² vel C³ || inquit C |

21 ad v. 169 Anchora morsu] originem graecam habet, sed apud eos non aspiratur (asperatur) in mediam syllabam. 'morsu' dente. P || Morsu] anchora dens ferreus est ex graeca ethimologia, quod quasi hominis manus comprehendat scopulos uel harenas. nam manus graece cyra dicitur in marg. add. C². cf. Isid. or. XIX 2, 15 || 23 magistrum L (magis graecorum l)

nominibus invenitur. morsum autem de anchoris bene dixit, cum alio loco inveniamus tum dente tenaci anchora fundabat navis.

170. HVC SEPTEM AENEAE C. N. quidam volunt hoc loco quaestionem
 5 nasci. si favet Neptunus Troianis, cur cum omnibus navibus ad Afri-
 cam non pervenit Aeneas? sed Neptunus postquam sensit tempestatem
 commotam, potuit de periculo liberare Troianos, ante facta vero mutare
 non potuit. nam et Orontis navem cum omnibus sociis eius constat
 perisse: et simul libri oeconomia perisset, si Aeneas cum omnibus na-
 10 vibus pervenisset. volunt autem septem naves ita interim colligi, ut
 una Aeneae sit, tres de saxis a Cymothoe et Tritone, tres de syrtibus,
 Neptuno syrtes navigabiles faciente, liberatae sint, reliquae tantum
 dispersae sint, quas paulo post legimus ad Africae litus adpulsas. no-
 vam tamen rem Naevius bello Punico dicit, unam navem habuisse
 15 Aeneam, quam Mercurius fecerit.

171. TELLUREIS AMORE cuiuscumque post pericula. unde et
 superius dixit 'quae proxima litora cursu contendunt'. et paulo
 post infert 'optata potiuntur Troes harena'; nam re vera haec optata
 non erat eis, qui ad Italiam festinant. tellurem autem pro terra
 20 posuit, cum Tellurem deam dicamus, terram elementum; ut plerum-
 que ponimus Vulcanum pro igni, Cererem pro frumento, Liberum
 pro vino.

172. HARENA quaeritur, habeat necne nomen hoc adspiratio-
 nem. et Varro sic definit si ab ariditate dicitur non habet,
 25 si ab haerendo, ut in fabricis videmus, habet. melior tamen
 est superior etymologia. *et 'harena' aut pro terra posita est, aut
 et harena grata potuit esse post mare.*

173. SALE TABENTIS aut madefactos aspargine, aut qui apud

2 tum dente] A. VI 3 || 24 Varro] libr. gramm. rell. ed. Wilmans p. 184,
 14. cf. Isid. or. XIV 3, 11 et XIX 10, 21

1 morsu BHM || 3 naues CHM aues litterae evanuerunt in K || 4 quidam
 dabat uolunt C || 5 nasci C || si supr. vers. add. C^s || 8 orantis C || 10 uo-
 lunt autem Scioppius e Fuldensi enotavit: uoluntatem C || 11 Aeneae scripsi:
 aeneas C || chymothoe C || 17 ad v. 171 Tellurem] pro terra posuit . . . ut ple-
 rumque Vulcanum pro igne ponimus et reliqua. P || cuiuscumque terrae C ||
 19 festinant. et harena . . . mare C || 20 ipsam deam CP || terram nero C ||
 21 igne BC || 23 ad v. 172 Arena] sine aspiratione si ab ariditate dicitur, si ab
 haerendo, ut fabricis, habet. hoc sentit Varro. P || ARENA LK || habeat necne]
 habeatne K || 24 //uaro C (u erasa est) || diffinit M || si] sed H || aritate L ||
 habe K || 25 erendo K herendo CLH || ut . . . videmus] in fabricis C ||
 uidemus in fabricis C^s || uidemus om. B || 28 ad v. 173 Sale tabentis] made-
 factos dicit aspargine. In litore] pro in litus . . . quercum. P || aut] id est
 multa superscr. C^s || id est madefactos B multa madefactos M || aspargine
 BCL (aspargine C^s)

sentinam laboraverint; nam supra ait omnes accipiunt inimicum imbrem. sane marina aqua dicitur exesse et extenuare ut cetera sic corpus humanum. IN LITORE pro in litus, ut arma sub adversa posuit radiantia quercu pro sub adversam quercum.

174. SILICI SCINTILLAM EXCVDIT bene adiecit speciem, quia in 5 lapidibus certis invenitur ignis. 'excudit' autem est feriendo eiecit, quia cudere est ferire; unde et incus dicitur, quod illic aliquid cudamus, id est feriamus. ACHATES adlusit ad nomen, nam achates lapidis species est: bene ergo ipsum dicit ignem excussisse. unde etiam Achaten eius comitem dixit. lectum est enim in naturali 10 historia Plinii, quod si quis hunc lapidem in anulo habuerit, gratiosior est.

175. SVCCEPIT pro suscepit, ut diximus supra.

176. NUTRIMENTA Cicero in Oratore sed quod educata huius nutrimentis eloquentia ipsa se postea colorat. RAPVIT- 15 QVE IN FOMITE FLAMMAM paene soloecophanes est; nam cum mutationem verbum significet, ablativo usus est: sed hoc solvit aut antiqua circa communes praepositiones licentia, ut est conditus in nubem, contra et nota conduntur in alvo, item saeva sedens super arma et geminae super arbore sidunt. Cicero quod ille in capite ab hostium duce

1 omnes] A. I 122 || 3 arma] A. VIII 616 || 6 excudit . . . feriamus] exscr. Priscianus X 23 (I p. 515, 22 H.). cf. Isid. or. XIX 7, 1 || 14 Cicero in Oratore] 13, 42 || 16 paene soloecophanes e. q. s.] cf. Serv. comm. in Don. p. 419, 30 K. || 19 conditus] georg. I 442 || et nota] A. II 401 || 20 saeva] A. I 295 || geminae] Aen. VI 203 || 21 Cicero] in Verr. act. II lib. V 3

8 corpus ex corpus C || 4 pro] q P || 5 ad v. 174 Ac primum . . . Achates] bene adiecit speciem . . . cudamus id est feriamus. Achates] adlusit ad nomen . . . excussisse. P || SILICI KC: SILICIS BLHMC³ || quia . . . ignis] in certis enim lapidibus ignis est B || 6 certis lapidibus M || autem est om. P est om. H || inferiendo K efferiendo L || eiecit LH Vossianus Burmanni, Prisciani Bernensis m. sec.: elicit BKCM¹ eicit Leidensis et Regius Burmanni, Prisciani Bernensis iecit reliqui libri Prisciani || 8 feriamus] feriendo producamus B feriendo producamus M et Isidorus || 9 excussisse BCP cf. Diom. p. 369, 2 K. Prisc. I p. 515, 16 H.: excussisse KLHM || 10 achtem K || 11 plenii K || habuerit] habeat B ad custodiam eius proficit et add. C, quibus turbatur enuntiati conformatio. cf. Plin. nat. hist. XXXVII 139 sqq. et Salm. Plin. exercit. p. 92 || 12 est KLH: om. C esse videatur BMC³ esse videatur. uel ideo Achates Aeneae comes dicitur, quia sollicitudo comes est regibus; ἄχος enim cura dicitur et sollicitudo. D || 13 ut supra dictum est BCM, nisi quod sicut M. ut diximus superius L || 14 ad v. 176 Nutrimenta. Rapnitque in fomite flammam] paene solicophanes est . . . conduntur in aluo. sane fomites sunt assulae . . . nomine excepto. P || sed quod educata Ciceronis libri: et qui deducta C || 15 nutrimentis Ciceronis libri: nutrimenta C || colorat Ciceronis libri: caloravit C || 16 solycophanes BC soloetophanes K solicophanes LM solycophanis H || 18 circum KH || 21 quid M || capite ex cappite L in caput superser. l || ostium K

acceperat, item et si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. aut 'rapuit' raptim fecit flammam in fomite, id est celeriter. *et mire 'rapuit', opus est enim celeritate ad tale ministerium. sane fomites sunt assulae quae ab arboribus cadunt*
 5 *quando inciduntur, quod foveant ignem. Clodius Scriba commentariorum IIII. fomenta taleae excisae ex arboribus, item alio loco astulae ambustae, ligna cavata a fungis nomine excepto.*

177. CEREREM metonymia pro frumento. CORRUPTAM VNDIS aqua emollitam. CEREALIAQVE ARMA fugiens vilia ad generalitatem transiit propter carminis dignitatem et rem vilem auxit honestate sermonis, ut alibi, ne lucerem diceret, ait testa cum ardente viderent scintillare oleum. et sciendum est iudice euphonia dici 'Cerealia' vel 'Cerialia', 'Typhoea' vel 'Typhoia', 'Caesareanus' vel 'Caesarianus'. in his ergo licentia derivationis
 15 est. CEREALIAQVE ARMA] *'arma' enim generaliter omnium rerum instrumenta dicuntur, ubi reponuntur armaria dicta sunt.* Nigidius de hominum naturalibus IIII. omnis enim ars materia inventa, circa quam versetur, ferramenta vasa instrumentum armamentaque primum comparat, per quae opera sua efficere
 20 possit.

178. FESSI RERVVM hoc est penuria fatigati, id est esurientes,

1 et si fortes] Cic. in Verr. act. sec. I 1, 3 || 4 sane fomites e. q. s.] cf. Isid. or. XVII 6, 26 et 10, 18 || 11 testa] georg. I 391 || 15 arma . . . dicta sunt] Isid. or. XVIII 5, 1

1 accoeparat M || item . . . defendere om. B || fu//eritis C || quem . . . defendere om. KC (quoniam nemo sit ausus defendere add. C⁹) || 5 inceduntur P || 6 fomenta lee excisae ex arboribus P se ex arboribus fomenta exc* Daniel se ex arboribus fomenta excidisae Masvicius || aliubi P || 7 astulae . . . excepto] fortasse scholiastes ex Clodii commentariis haec deprompsit fomes astulae ambustae aut ligna navord, ea autem quae secuntur a fungis nomine excepto ex Isidoro adscuta sunt || lignae cavata P, inde ligna excavata Daniel || 8 ad v. 177 Cererem] metonymia pro frumento. Corruptam undis] mollitam. Cerealiaque arma] fugiens vilia ad generalitatem transiit, quae ad omnia instrumenta pertinet, id est arma. P || metonomina C || 9 id est aqua BM || aq; mollitam K aquemollitam L (aqua emollitam l) || 10 transit H || transiit arma enim generaliter omnium rerum instrumenta dicuntur ubi reponuntur armaria dicta sunt. ergo hic propter carminis dignitatem refugiens vilia rem vilem auxit C || 11 testam cum ardentem BH testam ardentem L (testa cum ardente l) testa cum ardentem M || 12 scintillare oleum om. KC (add. C⁹) || 13 euphonia] eufoniados superscr. C⁹ || dici BK: dicere CLHM || 15. est. Nigidius de hominum naturalibus IIII omnis enim . . . possit C || 18 armamentaque Duebnerus Iahnii anal. XI p. 1226: armamenta quae C armamenta q. f. q. primum Scioppius e Fuldensi enotavit, unde armamenta quae faber quamprimum coniecit Burmannus. equidem f. q. typhoetae errore pro f. q; posita esse suspicor, f. q; autem significare sive que: ut Duebneri coniectura a Scioppio vel Daniele occupata videatur. || 21 ad v. 178 Expediunt] adhibent uel parant. Fessi rerum] hoc est penuria fatigati alii tempestatibusque. Fruges] generaliter omnes fruges dicuntur. frugum autem nomen tractum est a frumine, id est eminente gutturis parte. Receptas] liberatas de periculo. P || poenuria LH

quod fere laborem fames subsequitur. et fessus generale est; dicimus enim fessus animo, *id est incertus consilii*, ut ter fessus valle resedit, et fessus corpore, quod magis est proprium, et fessus rerum a fortuna venientium, ut hoc loco. epitheta numquam vacant, sed aut ad augmentum, aut ad diminutionem, aut ad discretionem 5 poni solent. FRUGES generaliter omnes fruges dicuntur, et errant qui discernunt frumenta a frugibus. nam Cicero ait olei et frugum minutarum, cum de leguminibus diceret, ut ostenderet etiam frumenta fruges vocari. frugum autem nomen tractum est a frumine, id est eminente gutturis parte. RECEPTAS liberatas ut me- 10 dioque ex hoste recepit, id est liberavit. RECEPTAS] *de periculo vel ex insperato salvas.*

179. ET TORRERE PARANT FLAMMIS ET FRANGERE SAXO multi hystero-proteron putant, non respicientes superiora, quia dixit undis Cererem esse corruptam, quam necesse fuerat ante siccari. qui 15 tamen etiam contra hoc illo se tuentur exemplo nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo et volunt etiam hic hystero-proteron esse. quod falsum est; nam et hodie siccari ante fruges et sic frangi videmus. et quia apud maiores nostros molarum usus non erat, frumenta torrebant et ea in pilas missa pinsebant, et 20 hoc erat genus molendi. unde et pinsores dicti sunt, qui nunc pistores vocantur. pinsere autem dici Persius probat, ut a tergo quem nulla ciconia pinsit. *quidam ne hystero-proteron sit, alios torrere, alios frangere accipiunt.* Accius Troadibus nocturna saxo

¹ fessus generale . . . venientium] exscr. Isid. or. X 101 cf. diff. verb. 241 | 2 ter] A. VIII 232 || 7 Cicero] in Verr. act. sec. III 7, 18 || 9 frugum . . . parte] cf. Don. ad Ter. adelph. V 8, 27 et Phorm. II 2, 18 Isid. or. XVII 6, 23. diff. verb. 247 || 10 medioque] A. VI 111 || 13 multi hystero-proteron e. q. s.] cf. Don. ad Ter. adelph. V 3, 60 || 16 nunc torrete] georg. I 267 || 19 et quia e. q. s.] exscr. Isid. or. XV 6, 4 et XVII 3, 5 || 22 Persius] sat. I 58 || 24 Accius] trag. Rom. rel. rec. Ribb. p. 197 ed. II

2 fessus animo . . . proprium om. H || ter] et LH || 5 diminutionem] imitationem H || 6 ponuntur BC || 7 nam Cicero . . . vocari om. B || 8 et ostendere K || 10 ab eminente sub mento BMC³, nisi quod aleminenti B || liberatas de periculo uel ex insperato salvas ut C || 11 recepi C. memoria fefellit Servium. || id est liberavit om. C || 13 ad v. 179 Et torrere . . . saxo] multi hystero-proteron putant . . . frangi videmus. P pinsor pistoris pinsit tundit ead. man. in marg. || 14 quia] quod B q; K || 16 etiam om. P || se tuentur] utuntur CP || 17 saxo K || 18 et om. B || hodieque C hodieque H || 20 non erat usus BM || pinsebant M pinsebant ex pincebant L: pinsabant BH pinsabant K pinsabant C cf. Neue Formenl. d. lat. Spr. II² p. 416 et 422 || 22 pinsere . . . pinsit om. B || pinseri K pensiri C (pinsere C²) || Persius probat ut] hoc uersu probat persius C quibus ut supr. vers. add. C³ || 24 accipus C (accius m. rec.) || nocturnam C nec furno Ribbeckius || faxo Ribbeckius

fruges franges torridas. sane his versibus 'tum Cererem corruptam undis' et 'torrere parant flammis et frangere saxo' ius pontificum latenter attingit. flamines autem farinam fermentatam contingere non licebat. cum autem dicit 'Cererem corruptam undis' et 'torrere p. f. et f. s.', quid aliud ostendit, quam mox eos sine fermento panem coxisse, qui omnes fruges corruptas protulerunt? non autem expectasse eos fermentum, docet illo versu 'tum victu revocant vires'.

180. AENEAS merita personarum vilibus officiis interesse non debent: quod bene servat ubique Vergilius, ut hoc loco, item in
10 sexto cum diversis officiis Troianos diceret occupatos, ait at pius Aeneas arces quibus altus Apollo praesidet: nisi cum causa pietatis intervenit, ut ad sepeliendum socium Misenum de Aenea dixit paribusque accingitur armis. SCOPVLVM id est
15 speculam. et quando speculationem significamus, generis est femi- nini, ut specula Misenus ab alta. speculum autem, in quo nos intuemur, generis est neutri, ut Iuvenalis speculum civilis sarcina belli.

181. LATE PETIT in quantum potest. PELAGO in pelagus, ut inferretque deos Latio. ANTHEA SI QVEM aut ordo est
20 'ascendit scopulum requisiturus Anthea Capyn Caicum, si quem videat'. et usus est hoc genere elocutionis, quo et Terentius, qui dixit quod plerique omnes faciunt adulescentuli. atqui nihil tam contrarium; omnes enim generale est, plerique speciale: ordo

10 at pius] A. VI 9 || 13 paribusque] A. VI 184 || 15 specula] A. III 239 || 16 Iuvenalis] sat. 2, 103 || 19 inferretque] A. I 6 || 21 Terentius] Andr. I 1, 28. cf. Don. ad h. v.

1 franges C frendas Nonius p. 447, 20, recepit Ribbeckius || 2 ius pontificum ... torrore p. f. et f. s. om. C, in marg. add. C³ || 3 autem] fortasse enim || 5 quid C²: qui C || 8 ad v. 180 Scopulum] id est speculam ... generis neutri. P || AENEAS ... accingitur armis om. B || 12 ut ad sepeliendum socium Misenum de Aenea dixit paribusque ... armis F. Schoellius: ut ad sepeliendum socium miscendo dacanea dixit paribusque accingitur armis K ad sepeliendum socium de aenea paribusque accingitur armis C (socios scripsit, de aenea expunxit, miscendo se operi alios hortaretur ut in VII libro in marg. add. C²; ut ad sepeliendum socios miscendo se operi alios hortaretur nec non ... socios supr. vers. C³) ut ad sepeliendum sotios miscendo se operi alios hortaretur aueneas nec non opera inter talia primus hortatur sotios paribusque accingitur armis L (ut ad sepeliendum socium de aenea dixit paribusque accingitur armis I) ut ad sepeliendum socios miscendo se operi alios hortaretur nec non Aeneas ... armis H ut ad sepeliendum socium miscendo se operi alios hortaretur nec non aeneas ... armis M || 14 quando] quomodo P || 17 belli, quod graece *ἐπὶ τῶν* dicitur D || 18 ad v. 181 Late petit] in quantum potest. Pelago] in pelagus ... Latio. Antea siquem] ordo est ascendit ... videat. et hoc fit ut honestior fuerit locutio. P || 19 Latio pro in Latium Lion || ANTEA K || 21 locutionis BC || quod KH || qui dixit ... speciale om. B || 22 faciunt adulescentuli om. KC adulescentuli om. L (add. I) || atque C

ergo est, quod omnes faciunt adolescentuli, ut animum ad aliquod studium adiungant, plerique equos alere, plerique canes. aut certe 'quem' vacat, ut superius diximus istas frequenter vacare particulas, ut ipse Vergilius Rhebe diu, res si qua diu mortalibus ulla est. nemo enim dicit 'si qua ulla', sed 'si ulla': vacat ergo 5 'qua'. item in Lucilio et quem Pamphilum quaeris 'quem' vacat, nam de uno loquebatur. ergo 'si quem videat' pro 'si videat' posuit, cui contrarium ponebant veteres 'nullum', id est 'si quem vidi' 'nullum vidi' pro 'non vidi'. sane legitur et 'si qua', ut sit 'si qua ratione'.

10

182. PHRYGIAS Troianas, Troia enim in Phrygia provincia est. et veri simile est, Aeneam de omni ipsa provincia socios habere potuisse. in secundo enim ait undique convenere animis opibusque parati. dicta autem Phrygia ab Aesopi filia Phrygia. BIREMIS naves habentes remorum ordinem geminum, ut alibi triplici pubes 15 quam Dardana versu impellunt. quidam tamen 'biremes' ad suum tempus volunt dixisse Vergilium, negantes Troicis temporibus biremes fuisse. Varro enim ait post aliquot annos inventas biremes.

183. IN PUPPIBUS ARMA CAICI quia navigantium militum est puppibus arma religare, ut alibi pacem orare manu, praefigere 20 puppibus arma. fiebat hoc autem et signi gratia. aut 'arma' pro navibus armamentis, ut colligere arma iubet, quia solent naves a velificatione facile cognosci.

184. CERVOS cervi dicti sunt ἀπὸ τῶν κεράτων, id est a cor-

4 Rhebe] A. X 861 || 6 Lucilio] falso adscr. XXIV Mueller. || 13 undique] A. II 799 || 15 triplici] A. V 119 || 20 pacem] A. X 80 || 22 colligere] A. V 15 || 24 cervi . . . cornibus] exscr. Isid. or. XII 1, 18

3 dictum est C || particulas frequenter vacare KLH || 4 hrebe B rebe C || 5 nemo enim C: nemo reliqui || si qua ulla est C sed si ulla omittens (est expunxit et sed si ulla superscr. C³) || 6 ecquem Muellerus, qui Caecilio tribuit haec verba. || pamphilum C pamphilum L phamphilum H || quaeris] om. K q. nris H || 7 nam de uno loquebatur] om. B nam unus erat CM (de uno loquebatur C³) || 9 et si qua et si qua C || 10 ad v. 182 Phrygias] Troianas.

Troia enim in Phrygia provincia est. dicta autem ab Aesopi filia Phrygia nomine. Biremes] naues habentes . . . versu impellit. P || 12 verisimili C (corr. C³) || ipsa] illa Scioppius e Fuldensi || 13 opibusque C²: apibus C || 15 alibi] in V B || 16 impellunt LH: impellunt B, om. K impellit CPM || 18 inuentas C²: inuentos C || 19 ad v. 183 In puppibus arma Caici] quia navigantium militum est in puppibus arma religare, fiebatque signi gratia. aut arma . . . iubet. P || navigantium] tres vel quattuor litterae extremae evanuerunt in K navigantium L || militum mos est LHM C³ || 20 in puppibus C || manum K || 24 ad v. 184 Nauem. Cernos] alii dicunt quod cervi non sunt in ea parte Africae, sed fictum esse aiunt. quidam ceruos pro quacumque fera dictos accipiunt. Prospicit errantes] pascentes . . . uagantur. P || scholium ad CERVOS post scholium ad ERRANTES habent BKLHM || aputon ceraton K ἀπο τῶν κεράτων C (κεράτων C³) ἀπο τοῦ κεράτων L ἀπο τῶν κεράτων H || id est a cornibus om. C (add. C³)

nibus. sciendum autem est etiam Latina nomina Graecam plerumque etymologiam recipere. sed cervi non sunt in provincia proconsulari, ad quam venit Aeneas. aut fictum ergo est secundum poeticum morem, aut ob hoc dictum, quia heroicis temporibus ubi
 5 que omnia nascebantur *per se*, ut ipse omnis feret omnia tellus. aut possunt tunc fuisse, sed ut multis aliis locis variae mutationes factae: licet quidam cervos pro quacumque fera dictos accipiant, quia post ait 'inplentur veteris Bacchi pinguisque ferinae'. nam male quidam eos de vicinis insulis transfretasse tradunt, et ideo 'errantes',
 10 quod in ignotis locis essent.

185. ERRANTES pascentes, ut alibi mille meae Siculis errant in montibus agnae; re vera enim dum pascuntur, vagantur. et in septimo de cervo errabat silvis. TOTA inter 'totum' et 'omne' hoc interest, quod 'totum' dicimus unius corporis plenitudinem, 'omne' de universis dicimus, ut puta 'totum auditorium habet scolasticos', hoc est plenum est auditorium scolasticis; 'omne auditorium habet scolasticos', id est omnia auditoria. usurpant tamen poetae et ista confundunt, ut hoc loco 'tota' pro omnibus posuit, et contra pro tota 'omnem' posuit, ut est omnemque re-
 20 verti per Troiam. Statius et totos in poenam ordine nepotes, id est omnes. plerique derivationem dicunt ab eo quod est 'tot' 'totus', ut ab eo quod est 'quot' 'quotus'. sed illud notandum, quia in derivatione mutat plerumque naturam; nam cum 'tot' naturaliter brevis sit, 'totus' producit, 'quotus' vero secundum
 25 originem suam brevis remanet. ARMENTA videtur nove de cervis

2 sed cervi e. q. s.] cf. comm. Luc. IX 921 || 5 omnis] buc. IV 39 || 11 mille] buc. II 21 || 13 errabat] A. VII 491 || inter totum e. q. s.] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 81. cf. Isid. diff. verb. 402 || 19 omnemque] A. II 750 || 20 Statius] Theb. I 81 || 25 ARMENTA videtur e. q. s.] cf. Isid. or. XII 1, 8. glossa. Sangerm. ap. Hildebr. p. 19

2 sed cervi] f. auctores superscr. C³ || non sunt in ea parte africae id est in provincia nunc proconsulari C (super proconsulari scripsit p. n. l. C²) || proconsulari] p n puincia superscr. l || 3 aut ergo fictum BM || est] et M || 4 ab C (ob C²) || 5 ipse om. B || 7 accipiunt C || 11 alibi om. BC ipse alibi M || 12 et in . . . silvis om. BKC || silvis. et alibi quom de columbis diceret (Aen. VI 199) 'pascentes illae tantum prodire uolando'. D || 15 omne om. K || ut pote B || omne auditorium C (corr. C²) || 16 hoc est . . . scolasticos om. L (add. l) || scolasticis omne om. H || omne . . . id est om. C (add. C²) || 17 usurpativae tamen poetae ista confundunt B || 19 totam M || 20 et] ut B || totus K || ordine in poenam H || ordine B || 21 plerique . . . remanet] plerique ab eo quod est tot totus dicunt et quot quotus. sed contra dicit sillabica productio nisi quotus B || plerique . . . quotus] plerique dirinationem dicunt ut// ab eo quod est quot quotus tot totus C || dicunt] ducunt Masvicius et Burmannus || 23 quia] quod LH || naturam nam cum tot om. K

dixisse, cum armenta proprie boum sint vel equorum vel ceterorum quibus in armis utimur.

186. AGMEN agmen proprie dicitur ordinata multitudo, ut est ambulantis exercitus; neque enim in uno loco stans agmen vocatur, aut si inventum fuerit usurpatum est: unde bene adiecit 'longum', 5 ut incedentem ostenderet significationem.

187. CONSTITIT 'con' secundum naturam brevis est semper, excepto quum s littera vel f sequitur; tunc enim tantum producitur, sicut 'in' syllaba, ut insula, infula. *HIC pro tunc, aut pro ibi.*

CELERES potest et pro celeriter accipi.

10

188. CORRIPVIT aut de pharetra corripuit, ut est corripit hic subita trepidus formidine ferrum, aut ab Achate, ut eum secutum esse per silentium intellegamus, ut illo loco ni iam praemissus Achates adforet, item nunc repeto, Anchises fatorum arcana reliquit. *aut 'corripuit', ut cervorum celeritatem 15 praeciperet.* GEREBAT aut tunc, aut quae gerere consueverat.

190. CORNIBVS ARBOREIS aut subaudi 'cum', ut illo loco atque Ixionii vento rota constitit orbis, id est cum vento; aut certe secundum supra dictam figuram 'cornibus arboreis' pro cornuum arboreorum. melius tamen est ut 'cum' subaudias. TVM 20 VVLGVS bene 'vulgu' ductoribus interemptis. Ennius avium vulgus et alibi hastarum, id est multitudinem hastarum et avium.

191. MISCET perturbat, circumagit, insequitur. FRONDEA pro frondosa posuit. plerumque enim dum varietati declinationis student poetae mutant proprietatem; nam frondeum est totum de 25

3 agmen proprie e. q. s.] cf. Isid. or. IX 3, 64 || 7 con secundum e. q. s.] cf. Serv. [Sergii] comm. in Don. p. 442, 28 K. || 11 corripit] A. VI 290 || 13 ni iam] A. VI 34 || 14 nunc repeto] A. VII 123 || 17 atque] georg. IV 484 || 21 Ennius] cf. adn. crit. || 25 nam frondeum e. q. s.] exscr. Isid. diff. verb. 223

1 armamenta C || 6 incedentem C (incedentum C³) || 7 ad v. 187 Constitit hic] pro tunc aut pro ibi. P || constitit hic pro tunc aut pro ibi et con C || 9 sicut . . . infula] ut est insula infula B (sicut in sillaba superser. ead. manus) sicut insula infula C (in sillaba ut est add. C³) || ut] ut est MI || 12 ferrum. aut corripuit ut cernorum celeritatem praeciperet. aut corripuit ab achate. et quo modo ab achate quem apud ignem occupatum dixit? sed eum secutum C || ut eum secutus esset per silentium B intellegamus . . . reliquit omittens || 13 illo] hoc C || 16 consueverat] conuenerat K solebat L || 17 ad v. 190 Cornibus arboreis] pro cornuum arboreorum. melius tamen est ut 'cum' subaudiatur, ut est 'atque Ixionii vento rota c. o.', id est cum vento. P eadem ad cornibus ARBOREIS in C adscripta sunt, nisi quod is subaudias exhibet || 18 atque Ixionii om. B || 18 ixioni K ixionei LM ixumii H || 21 Ennius . . . et avium Vahlenus Enn. poes. rel. p. 117: ennius avium vulgus et hastarum et avium C alibi multitudinem et hastarum et supra et avium scripsit C³ || 23 ad v. 191 Miscet] perturbat (perturbet) agit. Frondea] pro frondosa posuit . . . ut saxosus saxeus. P || 24 profundos aposuit KL (pro fundosa posuit I) || 25 proprietatem om. CP (add. C³)

frondibus, ut torus, frondosus vero¹ est lucus; licet enim abundet frondibus, non tamen est de frondibus totus: ut saxeus et saxosus. *TVRBAM multitudinem. Cicero in Verrinis videt in turba Verrem, Plautus in Amphitrione deinde utrique imperatores in*
 5 *medium exeunt extra turbam ordinum.*

192. QVAM SEPTEM bene definit numerum; necessitatis enim est haec venatio, non voluptatis, in qua plura requiruntur. *nec enim conveniebat, sociis diversis modis laborantibus, voluptati operam dare.* VICTOR hoc loco propositi effector, ut est atque rotis
 10 insistere victor.

193. FVNDAT HVMI per humum. et est adverbialiter positum, ut humi nitens, id est per humum. CVM NAVIBVS cacenphaton in sermone, quod fit si 'cum' particulam n littera sequatur. *notandum sane est, quod non omnia persequitur, neque enim indicat, quo*
 15 *delati sunt cervi.*

194. HINC pro inde *vel post*, abutitur enim adverbii more suo. PARTITVR Sallustius ait provincias inter se partiverant, nam et partio et partior dicimus: et est verbum de his, quae cum utramque recipiant declinationem pro nostra voluntate, activae
 20 tamen sunt significationis, ut punio punior, fabrico fabricor, lavo labor. quamquam temptaverit Probus facere differentiam inter activam passivamque significationem, ut dicamus tondeo alterum tondeor ab altero; sed hoc in aliis verbis dicere non possumus, ut fabrico fabricor, pasco pascor; nam legimus florem depasta salicti et pascuntur vero dumos. sunt autem alia verba, quae
 25 activae significationis declinationisque sunt, ut caedo, sunt quae passivae, ut caedor. invenimus tamen, activam declinationem significationem habere passivam, ut vapulo, et contra declinationem

4 Plautus in Amphitrione] I 1, 68 'd. uterque imperator i. m. ex. e. t. o.' || 9 atque rotis] georg. III 114 || 12 humi] A. II 380 || 17 Sallustius] Iug. 43, 1 || 18 nam et partio e. q. s.] cf. Serv. [Sergii] comm. in Don. p. 437 K. Prob. cath. p. 36, 25 K. cf. Stenpius de Probis p. 196 || 24 florem] buc. I 54 || 25 pascuntur] georg. III 314

1 lucus LHM: locus B locus K locus qui frondes habet CP || habundet LHM habundet in K || 2 saxosus saxeus KCP || 4 amphytrione C || 6 definit KC: definiuit LH finiuit BM || 7 voluntatis K || 9 atque om. KC || 11 ad v. 193 Fundat humo] per humum . . . n littera sequatur. P || HVMO C (corr. C²) || positum] dictum L || 12 id om. C (add. C²) id est om. M || 13 particulam cum CP || 16 ad v. 194 Hinc] pro inde . . . more suo. Partitur] nam partio et partior invenimus. P || 17 prouintias LM pronunias H || et inter K || 19 recipiunt CH || 20 tamen activae L || laboro or B labo labor KLHM lauo lauor C (lauo lauor C²) || 22 dicimus L || 24 pasco . . . legimus] quamvis et posco pascor (pasco pascor C²) huic significationi addi possit legimus enim C

passivam activam habere significationem, ut loquor. haec ergo caute ab illis segreganda sunt verbis.

195. VINA BONVS QVAE DEINDE CADIS ONERARAT ACESTES ordo est 'deinde vina partitur, quae Acestes dedit'. 'bonus' autem hic largus vel liberalis. sane etiam Aeneam bonum pro laude appellat, ut 5 in quinto quos bonus Aeneas dictis solatur amicis. bonum etiam pro forti dicit Sallustius sane bonus ea tempestate contra pericula et ambitionem. item in Catilina sed libertatem, quam nemo bonus nisi cum anima simul amittit. de Acestis autem origine fabula in quinto libro est. DEINDE una syllaba metri causa ex- 10 cluditur.

196. TRINACRIO Graecum est propter tria ἄκρα, id est promunturia, Lilybaeum, Pachynum, Pelorum. Latine autem Triquetra dicitur. sane Philostephanus περὶ τῶν νήσων sine r littera Trinaciam appellat ὅτι Τρίνακος αὐτῆς πρώτος ἐβασίλευσεν. 15

HEROS vir fortis, semideus, plus ab homine habens, ut ait Hesiodus.

197. DICTIS MAERENTIA bene ante epulas et hortatur socios et solatur.

198. O SOCII ordo est 'o socii, revocate animos'. bene autem socios dixit, ut se eis exaequaret. quidam socios proprie remiges 20 accipiunt, sed illi socii navales appellantur. IGNARI pro inmemores. et est acyrologia; ignarus enim est qui ignorat, inmemor qui oblitus est. ANTE MALORVM ὑφέν est, id est antiquorum malorum,

6 in quinto] 770 || 7 Sallustius] hist. fragm. V 19 Kritz. || 8 in Catilina] 33, 4 || 17 Hesiodus] cf. adn. crit. || 22 ignarus . . . oblitus est] exscr. Isid. diff. verb. 295

3 ad v. 195 Vina deinde] una syllaba tollitur metri causa. P || ordo est . . . dedit] deinde vina heros diuidit quae bonus acestes trinacrio litore cadis honorarat et abeuntibus dederat. C cf. Diom. p. 461, 10 K. || dederat B || 6 solatur amicis] ad. f. a mic, C (ad. f. pro adfatur ut videtur) || 7 dici C || 8 in catilina C²: in catilina C || 9 amittit] bonvs bonus cuius et bonus largitor Masvicius primus addidit, quae nescio unde petita sint. || 9 acestis C²: actis C || autem origine C²: origine autem C || 10 metrica C ex dittographia || 12 ad v. 196 Trinacrio] graecum est quod tria acra habeat, id est promuntoria, Lilybaeum (lybaeum) Pachynum (pachinum) Pelorum. P || propter tria ἄκρα] quod tria acra habeat C || promunturia C: promontoria B pro ermontoria K promuntoria LC² promuntoria HML || 13 libeum B HML libeum L || bachynum C pachinum KLHM ||

triquadra L (triquatra l) || 14 ΠΕΡ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ (sed cc in ras. C²) || 15 trina-
ciam C (r supr. vers. C²) || ΤΡΙΝΑΚΟΣ C || ΕΒΑΣΙΛΕΥΣΕΝ C || 16 plus ab homine C plus homine M || 17 Hesiodus (op. 158) Ζεὺς Κρονίδης ποίησε δικαιότερον καὶ ἀρεῖον ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν θεῶν γένος, οἳ καλεῖνται ἡμίθεοι Fabricius || 18 MAERENTIA C || et hortatur et hortatur C || 19 ad v. 198 O socii. Ignari] pro inmemores . . . oblitus est. P || o om. BM || 20 eis] ipsis B his M || 21 socii C² in ras. || 22 inmemor uero LM || 23 ὑφαίν C yfen reliqui || est om. C

ut alibi caeli subterlabentia signa. *et totus hic locus de Naevio belli Punici libro translatus est.*

199. O PASSI GRAVIORE arte magna utitur. vult enim eos meminisse gravissimorum, ut praesentia facilius tolerant. et bene
5 graviora dicit esse transacta, *ut de praesenti eos naufragio consoletur, et ut ostendat futura esse leviora.* HIS QVOQUE scilicet sicut et gravioribus.

200. vos vos certe estis. SCYLLAEAM RABIEM exempla pro negotiorum qualitate sumere debemus, ut hoc loco in marinis peri-
10 culis ponit peractae tempestatis exempla. 'rabiem' autem secundum antiquos dictum non nulli adserunt; nam †rabiam dici adfirmant. PENITVSQVE SONANTES id est valde, et aut 'valde sonantes' accessistis, aut 'valde accessistis', id est iuxta. et bene ait 'accessistis'; non enim passi sunt haec pericula, sed his fuere vicini.
15 'accestis' autem pro accessistis dictum per syncopen, quae fit, cum de media parte verbi syllaba subducitur.

201. CYCLOPEA SAXA aut quae Cyclops in Ulixen iecit, aut certe Siciliam dicit, quae plurimis locis saxosa promunturia habet, in qua Cyclopes habitaverunt, ut ipse centum alii curva haec
20 habitant ad litora vulgo. possumus tamen et Aetnam accipere, quae propria Cyclopum fuit: nam et ipse in tertio ait nocte illa tecti silvis inmania monstra perferimus. quidam tamen haec saxa inter Catinam et Tauromenium in modum metarum situ naturali dicunt esse, quae Cyclopea appellantur, quorum medium et eminentissi-
25 mum Galate dicitur.

202. REVOCATE ANIMOS quos remisistis resumite, hoc est animo

1 caeli] Lucr. I 2. cf. Lachm. ad h. v. || 19 centum] A. III 643 || 21 nocte] A. III 583

1 signa] ante enim hic ad solam pertinet coniunctionem et plenitudinem versus add. C³ in marg. || Naevii malim || 2 lib. C || 6 ut om. C || 8 ad v. 200 Vos] vos certe estis. Penitusque sonantes] id est valde sonantes. Accestis] pro accessistis id est iuxta, dictum per syncopen. P || vos vos certe estis C ||

12 id est valde . . . iuxta] id est valde et aut valde sonantes accessistis id est iuxta BLHM, nisi quod et omittit et sonantis exhibet B (aut valde accessistis add. 7) id est valde et aut valde sonantes accessistis aut valde accessistis K id est valde sonantes accessistis aut valde accessistis id est iuxta C || 15 syncopen C || 17 ad v. 201 Cyclopea] aut quae Cyclops . . . habitaverunt; aut Aetnam possumus accipere quae propria Cyclopum fuit. P || 18 certe] etiam P || promunturia C (promunturia fuisse videtur) promuntoria C² promuntoria P || 19 in qua] quia ibi C ibique P || 20 aut etiam (aetnam C²) possumus accipere C || 21 nam om. K || noctem illam C || 22 tectis BL || pertulimus C || quidem C (corr. C²) || 23 tauro enim C || situ C²: si C || 26 ad v. 202 Revocate animos] resumite. Maestumque timorem] qui (que) maestos faciat . . . senectus. P

praesenti estote. MAESTVMQVE TIMOREM quod maestos et sollicitos faciat, ut 'mors pallida' et 'tristis senectus'.

203. MITTITE *pro* omittite. et est tropus aphaeresis, quomodo temnere *pro* contemnere. FORSAN forsitan fortassis forsitan forte fors, ut *fors et vota facit et forsitan et Priami fuerint quae fata requiras. sed omnia haec* unum significant, sed varie pro metri ratione ponuntur. dicitur tamen et 'fortasse', ut Terentius *tu fortasse, quae hic facta sunt, nescis.* OLIM modo temporis futuri est. MEMINISSE meminini et genetivum regit et accusativum; dicimus enim et meminini malorum et meminini mala: et iusta ratione; nam memoriae oblivio contraria est. et obliviscor similiter et genetivum regit et accusativum, ut obliviscere caedis atque incendiolorum et obliviscor iniurias tuas Clodia. [sic Tullius Cicero.] IVVABIT futuri temporis est. huius autem verbi praeteritum perfectum anomalum est. nam cum primae coniugationis verba tempore perfecto aut in avi exeant, ut amavi, aut in ui solutam, ut tonui, hoc verbum neque iuvavi facit neque iuvui, sed iuvi, ut Lucanus iuvit sumpta ducem, iuvit dimissa potestas.

IVVABIT] *sicut nunc priorum meminisse iuvat. et multi 'iuvabit' non delectabit, sed usus erit tradunt.*

20

204. PER VARIOS CASVS argumentum a compensatione. et bene dicendo 'casus' et 'discrimina' praeterita attenuat; neque enim ait 'pericula'. 'rerum' autem potest et salvo sensu omitti. SEDES

4 forsitan e. q. s.] cf. Charis. p. 185, 13 sqq. K. || 5 fors] A. XI 50 || forsitan] A. II 506 || 7 Terentius] eun. V 8, 31 'tu fortasse quae facta hic sient nescis'. || 12 obliviscere] Cic. in Cat. I 3, 6 || 13 obliviscor] Cic. pro Cael. 20, 50 || 18 Lucanus] IX 200

1 quod] qui C² || 2 facit BL (faciat l) || 3 ad v. 203 Mittite] pro omittite. aphaeresis. Forsan] forsitan forte fortasse fors ut 'fors et vota facit' (faciet). sed omnia haec unum significant et varie pro metri ratione ponuntur. Olim] temporis futuri modo. Meminisse] meminini ... mala. Iuvabit] alii non delectabit sed usus erit tradunt. est autem futuri temporis. sane huius verbi praeteritum perfectum ... potestas. P || omittite] et bene quia praemiserat reuocate addidit mittite add. C² in marg. || et est] est autem C || 4 tempnere CLM || tempnere C contempnere C² Mi contennere L || forsitan ... fors] forsitan forsitan forte fors C (fortassis post forsitan supr. vers. add. C²) || 6 et varie C || pro] propter B, om. K || 9 accusatiuum ut obliviscere C dicimus enim

omittens || 12 luisere K obliuiscor L || 13 obliuiscor ex obliuiscor H || elodia K o clodia l || sic Tullius Cicero om. BC (pro clodia sic tullius cicero posuit C² supr. vers.) || 14 IVVABIT sicut nunc ... tradunt est autem futuri temporis. sane huius verbi C || 16 ui] ani C² l || 17 iuvui] iuvui K iuvi C (iuvui C²) || 18 iuvi ut] iuvui K iuvi ut C (iuvui ut C²) iuvui ex iuvui H || sumta K sumpta// L || iuvui ex iuvui C iuvui P || demissa C demissa P || 21 ad v. 204 Tendimus quietas] habuit enim sedes ... accipiunt. P || per compensationem C (corr. C²) || 23 SEDES VBI FATA QUIETAS C

QUIETAS non vacat quod adiecit 'quietas'. habuit enim sedes et in Thracia, *sed portentosas*, et in Creta, *sed pestilentes, et ideo non* quietas. 'fata' autem quidam hic deorum responsa accipiunt.

206. ILLIC FAS REGNA RESVRGERE TROIAE figura etiam ante dicta, qua per contrarium aliquid intellegimus. dicendo enim 'illic fas' ostendit alibi nefas, ut occurreret cogitationi sociorum, ne fatigati tot malis quascumque requirerent sedes, quod etiam in quinto factum est navibus incensis. bene autem 'regna Troiae' dixit, non Troiam, quam amiserant.

207. DVRATE duri estote ad sustinendos labores. sic Horatius vix durare possunt imperiosius aequor. VOSMET 'met' *πάρελκον* est. sciendum autem est, has particulas 'met' 'pam' 'te', ut egomet quispiam tute et similia ornatus causa poni. sunt autem adverbialia. quicquid enim ab illis septem recesserit partibus adverbium sit necesse est. item quemadmodum probamus adverbialia esse, quia dicimus 'docte facio', 'docte feci', 'docte fecisti', et mutato verbo remanet adverbium: ergo si sic et in istis particulis invenimus, ut egomet vosmet, ut mutatis casibus vel personis eadem permaneant, adverbialia sine dubio sunt, nulla enim hoc alia pars orationis admittit. notandum sane quod hae particulae plerumque suam naturam habent, non syllabarum. nam cum 'te' et 'met' longae sint, 'tutemet' dactylus invenitur, nec possumus harum partium naturam discutere, quia sub regulis non sunt.

208. VOCE REFERT pleonasmus est, qui fit quotiens adduntur superflua, ut alibi vocemque his auribus hausi. Terentius his oculis egomet vidi. CVRIS cura dicta ab eo quod cor urat. denique paulo post ait 'premit altum corde dolorem'. AEGER

10 duri estote e. q. s.] cf. Don. ad Ter. adolph. IV 2, 15 [Horatius] carm. I 14, 7 [25 vocemque] A. IV 359 [Terentius] adolph. III 2, 31 [26 cura ... urat] Varro d. l. l. VI 46. exscr. Isid. diff. verb. 88 [27 aeger e. q. s.] exscr. Isid. diff. verb. 69

2 portentosos C (corr. C²) [4 etiam] est etiam H est iam l [9 amiserant C] [10 ad v. 207 Durate] duri estote ad sustinendos labores. Vosmet [met *πάρελκον* est. sciendum autem has particulas ornatus causa poni ... adverbium fit. P [11 paelcon BKLHM paelcon C at parallellon superscr. l [12 te et similia ornatus causa poni ut egomet quispiam tute L [13 autem] enim B [14 quicquid CL (quicquid l) [16 permanet BC remanet uel permanet H [17 si om. KM [18 istis] his C [18 egomet vosmet KLH: egomet

met vosmet BM ego et vosmet et C (met superscr. C²) [eadem L [19 sunt] pr uero ineptas uoces eas esse dicit add. B [20 suum C (suam C²) [21 met] me BCM [24 ad v. 208 Voce refert] pleonasmus est. Curis] cura dicta quod cor urat. Aeger] est et tristis et male ualens: aegrotus autem tantum male ualens. P [25 hisce oculis l

'aeger' est et tristis et male valens, aegrotus autem sive aegrotans tantummodo male valens.

209. SPEM laetitiam, *ut spem fronte serenat*: et est crebra apud Vergilium figura, quae fit quotiens significatur ab eo quod praecedit id quod sequitur, nam spem laetitia sequitur: spes vero 5 in vultu non videtur, sed laetitia. haec autem figura et versa vice fit, ut intellegamus ab eo quod sequitur id quod praecedit, ut meritaque expectent praemia palmae palmam pro virtute posuit, quae praemium meretur et palmam.

210. PRAEDAE ad praedam, *ut inferretque deos Latio*. AC- 10 CINGVNT studiose parant, ut alibi accingunt operi; accinctos enim industrios dicimus, ut Horatius altius ac nos praecinctis unum, sicut econtra negligentes discinctos vocamus, ut discinctos Mulciber Afros. DAPIBUSQUE FUTVRIS ambitiose dixit quod sunt cervi dapes futurae. 15

211. TERGORA tergus tergoris, unde et 'tergora', corium significat, tergum vero tergi, ut templum templi, dorsum significat, ut Sallustius scilicet quia tergis abstinetur. *sed haec a veteribus confundebantur, ut alibi taurino quantum possent circumdare tergo. item in nono ingerit hastas in tergus. quidam mox de-* 20 *tracta coria pelles dici, subacta autem et iam medicata coria appellanda*

3 spem] A. IV 477 || 8 meritaque] A. V 70 || 10 inferretque] A. I 6 || ACCINGVNT studiose e. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. V 8, 30 et Phorm. II 2, 4 || 11 accingunt] A. II 235 || 12 Horatius] sat. I 5, 5 || 13 discinctos] A. VIII 724 || 16 tergus tergoris e. q. s.] cf. Charis. p. 71, 20 et 146, 3 K. et Isid. diff. verb. 502 || Sallustius] or. Macri tr. pl. 26 p. 292 Kritz. || 19 taurino] A. I 368 || 20 ingerit] A. IX 760 || quidam ... tradunt] Isid. orig. XI 1, 79

3 ad v. 209 Spem] laetitiam ... serenat. ab eo quod praecedit id quod sequitur significatur; nam spem ... laetitia. P || 6 in om. H || haec autem] haec causa K || 8 expectent KC || 9 praemium] primum C Stephanus || et] ut B id est Masvicius || et palmam om. C || palmam post accipit Stephanus et Fabricius || 10 ad v. 210 Praedae] ad praedam ... parant, accinctos enim industrios dicimus. Dapibusque futuris] ambitiose ... futurae. P || ACCINGVNT et 11 accingunt et accinctos K || 12 ut Horatius ... Mulciber Afros om. B || ac nos praecinctis unum K: ac nos praecinctis C (praecinctis C²) accinctum unum L (ac nunc praecincti simus I) ac nunc unum praecinctis H ac nunc accincti simus M || 13 contra KH || negligentes KC: negentes L negligentes HM || C³ || 14 Afros. ut Horatius in epodo (I 33) quo 'quod aut auarus Chremes terram premam, discinctus aut perdam nepos', ut graece εὐχνοί expediti dicuntur. D || quod

... futurae] quid sicut serniri dapes futurae B || quod CP (sed o incertum num a manu prima sit in C): quid KLHM || sint P || 16 ad v. 211 Tergora] tergus tergoris (risque) significat corium, tergum uero tergi dorsum significat. sed haec a veteribus confundebantur ut ... tergo. Viscera] non tantum ... est. est autem ... uisceris. P || 17 et significat dorsum C || 19 confunde- batur C (corr. C²) || alibi om. P || posset CP || 20 nono] undecimo C || 21 dici] diu vulgo || coria ex curia C

tradunt. VISCERA NVDANT 'viscera' non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, ut in Albano Latinis visceratio dabatur, id est caro. est autem nominativus hoc viscus huius visceris, ut Lucretius viscus gigni sanguenque creari. 5 sanguen autem ideo dixit, quia sanguinis facit, ut carmen carminis; si enim sanguis diceret, par esset genetivus, ut anguis, pinguis.

212. PARS ET FRVSTA SECANT *figurate, ut pars grandia tradunt.* VERIBVS ecce nomen de his quae in numero singulari indeclinabilia sunt, ut veru cornu genu. TREMENTIA palpitantia 10 adhuc.

213. LITORE *pro in litore.* AËNA LOCANT quibus utebantur non ad elixandas carnes, sed ad se lavandos. heroicis enim temporibus carne non vescebantur elixa. huic autem nomini maiores adspirationem dabant; nam ahena dicebant. *sane aëna absolute,* 15 *sicut Graeci χάλκη, ut costis undantis aëni et aëna undantia flammis. quidam autem aënum speciem vasis non utique aënei tradunt, ut Nevius aëneus, plumbeus.*

214. TVM id est vel postquam se laverunt, *vel postquam sibi cibum paraverunt.* VICTV cibo, unde et convictores dicimus, ut 20 Horatius nunc quia sim tibi Maecenas convictor; nam convivae a convivio dicuntur. REVOCANT VIRES *bene cibo dixit vires reductas, quia supra dixerat 'fessi rerum', hoc est fame et labore fati-*

1 viscera e. q. s.] exscr. Isid. or. XI 1, 116 || 4 Lucretius] I 837 || 7 figurate e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. III 5, 1 || pars] A. IV 405 || 13 huic autem nomini e. q. s.] cf. Gell. II 3, 5 sqq. || 15 costis] A. VII 463 || aëna] A. VI 218 || 20 Horatius] sat. I 6, 47

2 quidquid KC || 3 dabitur K || nominativus singularis BM || 4 ut Lucretius . . . creari om. B || gignis anguemque creari K gigni sanguenque creare C (in superscr. C⁹) gignis Unguentiq. creari H || 6 sanguis] sanguinis K || 7 ad v. 212 Veribus] a nominatio ueru. Trementia] palpitantia adhuc. P || FRVSTA C || figurata C || tradunt C (corr. C⁹) || 8 ecce om. C || 11 ad v. 213 Litore] pro in litore . . . elixa. sane aena (aenea) absolute, ut 'costis undantis aeni' . . . plumbeus. P || 12 se lavandos] auandas K se leuandos (lauandos C⁹) uel ad carnes lauandas C se leuandos L (corr. l) || 13 celixa K elix= a C (utrum elixia fuerit an elixia non potest dignosci) elixae M || huic . . . dicebant om. B || 14 ahena] haena libri, nisi quod ha in ras. l || 15 sicut . . . χάλκη om. P || 16 aeni C⁹: aena C || 16 autem P: enim C || cenum P || uasi P || aënei] aerie CP fortasse aerei || 17 fortasse ut Naevius ahenum plumbeum || 18 ad v. 214 Tum uictu] id est uel postquam . . . dicimus. nam conuiuiae . . . dicuntur. Fusi] polysemus sermo est. significat autem discumbentes, nam olim sedentes uesci solebant. P || TVNC KHM || sibi om. P || 19 et om. K || ut Horatius . . . convictor om. B || 20 nunc quia libri Horatiani: numquam C (num quia C⁹) num quia LHM (sed um e corr. in L). in Caroliruhensi extrema Horatius syllaba et id quod ante quia scriptum erat evanuerunt. || sim] si L || nam om. K || 21 conuiuio P convivendo Burmannus || cibo C⁹: cibi C

gati. FVSI polysemus sermo est. significat enim et discumbentes, ut hoc loco, et fugatos et occisos. *sane iuxta temporis sui morem hoc loco discumbentes inducit, nam olim sedentes vesci consueverant, ut ipse meminit gramineoque viros locat ipse sedili et perpetuis soliti patres considerare mensis.* 5

215. INPLENTVR inpleor duos casus regit; dicimus enim et inpleor illius rei, ut Cicero squaloris plenus ac pulveris et inpleor illa re, ut Iuvenalis lectica Mathonis plena ipso. FERINAE feras dicimus aut quod omni corpore feruntur, aut quod naturali utuntur libertate et pro desiderio suo feruntur. *sane veteres prope omnes quadrupedes feras dicebant, ut inque feri curvam con-* 10 *pagibus alvum contorsit et armentalis equae mammis et lacte ferino.*

216. POSTQVAM EXEMPTA FAMES caute in maestitia cibus famem exemptam dicit, id est fugatam, non affluentiam quaesitam. *Ho-* 15 *merus αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρου ἔντο.* MENSAEQVE REMOTAE quia apud maiores ipsas apponebant mensas pro discis: unde est et mensae grata secundae. duas enim habebant mensas: unam carnis, alteram pomorum. *sane aliquando inducit luxuriosas epulas postquam prima quies epulis mensaeque* 20 *remotae.* AMISSOS non re vera, sed ut illo tempore putabant.

218. SPENQVE METVMQVE INTER DVBI spe bonorum, metus malorum; et ideo subiunxit 'seu vivere credant, sive extrema pati'. et hoc loco 'seu' pro utrumne. et quidam commodius distinguunt putant 'spemque

4 gramineoque] A. VIII 176 || 7 Cicero] in Verr. act. sec. III 12, 31 || 8 Iuvenalis] sat. I 32 || 9 feras dicimus e. q. s.] exscr. Isid. or. XII 2, 2 et diff. verb. 248 || 11 inque] A. II 51 || 12 armentalis] A. XI 571 || 15 Homerus] Od. I 150 || 18 et mensae] A. VIII 283 || 20 postquam] A. I 723

4 propetuis C (corr. C²) || 5 ipse patres C || 6 ad v. 215 Implentur] inpleor duos casus regit genitium et ablatium. dicimus enim inpleor illius rei et illa re (re om.). Ferinae] feras dicimus quod desiderio suo feruntur. prope omnes quadrupedes feras dicebant, ut 'inque feri curuam'. P || 7 pulveris] et Terentius plenus rimarum sum add. BLMC², nisi quod ut Terentius B || 8 ut] hoc loco et alibi plenamque sagittis Threiciis et add. BHM C², nisi quod ut alibi H, theiciis BH thraiciis M Tireciis C². illa re ait allibi plenamque sagittis theiciis et iuvenalis L (ut hoc loco in marg. suppl. l. idem ait in ut et theiciis in threiciis mutavit.) || Iuvenalis lectica Mathonis om. B || laetica C lectica/// (m ut videtur erasa) L lecticam H || adbonis LH (mathonis l) || plena ipso at inuenitur B || 9 corpore] tempore L || 10 pro om. C (add. C²) || 14 ad v. 216 Postquam exempta] fugata. non affluentiam quaesitam dicit. Mensaeque remotae] quia . . . secundae. P || EXEMTA KH || 15 exemptam K || affluentiam LM: fluentiam B efluentiam K afluentium C (afluentiam C²) affluentia H ad affluentiam vulgo || 16 αὐτὰρ ἐπὶ πόσιος καὶ δαήτιος ezeponente C || 17 pro discis . . . habebant mensas om. C, in marg. suppl. C² || 19 sane aliquando . . . remotae haud scio an post non affluentiam quaesitam collocanda sint || 20 luxuriosas C || 24 atrumne C (corr. C²)

metumque inter et sic subiungunt *'dubii seu vivere credant sive extrema pati'*.

219. EXAUDIRE VOCATOS aut subaudimus 'deos' et quasi con-
questio est, quod non flectantur precibus, aut certe hoc dicit, non
solum perisse eos, sed nec sepulturam habere, ad quam vocentur.
novimus enim quod mortuorum umbrae ad sepulcra vocabantur, ut
est manesque vocabat Hectoreum ad tumulum. et est figura
ab eo quod praecedit id quod sequitur, quia post facta sepulcra
manes vocantur, ut in tertio animamque sepulcro condimus et
magna supremum voce ciemus; post nomen enim defuncti voca-
tum tertio dicebatur vale vale vale. * aut ideo non exaudire quia iam
illi mortui sint, aut a praetereuntibus vocatos non exaudire*, aut certe
in ea parte sitos, ut nec vocati exaudiant, quia fuit et alius mos, ut
eos qui in aliena terra perissent vocarent, ut est et magna manes
ter voce vocavi.

220. PRAECIPVE praeter omnes, quasi pius. *ACRIS fortis, alias
velocis. quidam acrem in unamquamque rem vegetum ac nimium tra-
dunt.* ORONTI pro Orontis, ut inmitis Achilli. *vitavit ὁμοιο-
τέλετον.*

221. NUNC AMYCI in quinto Gyae meminit; nam Amycus et Lycus
cum Oronte videntur perisse. SECVM propter socios, ut supra
'spem vultu simulat'.

222. FORTEMQUE GYAN ut merito requirantur et desiderentur.

223. FINIS vel fabularum vel diei. sequitur namque paulo post
'Aeneas per noctem plurima volvens'. et sciendum est Vergilium
non semper dicere ortum vel occasum diei, sed aut intellectui relin-
quere, ut hoc loco, aut negotiis tempora significare. est autem
poetica callopiastia non omnia exprimere: unde ait Horatius in arte

7 manesque] A. III 303 || 9 in tertio] 67 || 14 et magna] A. VI 506 || 20 in
quinto] 118 sqq. || 28 Horatius in a. p.] 133

3 ad v. 219 Exaudire uocatos] aut subaudimus deos et quasi conquestio, quod
non flectuntur precibus, aut quod illi mortui sint. P || 4 flectuntur C || precibus
aut ideo non exaudire quia iam illi mortui sint . . . non exaudire C || 5 quem
KL (corr. l) || 6 sepulchrum C sepulturam L (at sepulchra superscr. l) || uocan-
tur CL || 9 interiectio C (in tertio C³) || 11 terdio C (corr. C³) tertio vocatum
Scioppius e Fuld. || 12 praetereuntibus Burmannus: pereuntibus C || 16 pius]
plus K plus pius M aliis magis pius vulgo || 18 omoeoteleuton C || 20 in
quinto Gyae scripsi: in quintogae C in quinto huius vulgo || 24 ad v. 223 Et
iam finis] fabularum uel diei. Cum Iuppiter aethere summo] oeconomiam
(conomiam) istam secundum mathesis uidetur ordinasse Virgilius. nam Iuppiter
in altitudine sua positus cum Venere significatur. Aethere summo] epitheton est,
quia omnibus superior est. P || ET IAM FINIS ERAT uel epularum . . . respiceret.
uel certe finis fabulorum uel diei C || vel fabularum om. LH (suppl. l) || 28 callo-
piastia . . . poetica om. KL (in marg. add. l) || callopiastia] calopistia l id est
proprietas superscr. C³ || unde . . . adserant dictum om. C, in marg. inf. add. C³

poetica nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres; quamvis plerique de translatione Graecitatis hoc adserant dictum. Homerus sane ista contemnens tempora universa describit. * *ET IAM FINIS ERAT vel epularum vel famis vel malorum, ex quo Iuppiter in caelo ita constitit, ut Libyam respiceret.** CVM IPPITER AETHERE SVMMO DESPICIENS. oeconomiam istam secundum mathesin videtur ordinasse Vergilius; nam Iove in altitudine sua posito cum Venere significatur quod per mulierem aliqua felicitas possit evenire. ergo quoniam Aeneas in partem regni admittetur a Didone per occasionem coniugii, idcirco haec poeta praemisit. sane et illud animadvertendum quod peritissime dixit tristiores Venerem fuisse cum Iove, ex quo significat exitum uxoris infelicem futurum; nam se utique Dido interemit. quod autem Mercurium facit a Iove defluentem ad occasum descendere, id est ad ima terrarum, ostendit amicitias quidem fore, sed minime diuturno tempore permanere. illud etiam mathematici dicunt, Venere in Virgine posita misericordem feminam nasci: atque ideo Vergilius fingit in habitu virginis venatrix Venerem occurrisset filio, quod et misericordem postea reginam probavit Aeneas et in venatione cum ea permixtus est. AETHERE SVMMO qui summus est; et proprium et perpetuum aetheri epitheton dedit, quia omnibus superior est: non ergo quasi elegerit Iuppiter locum qui superior est.

224. DESPICIENS deorsum aspiciens, sicut 'suspiciens' sursum aspiciens. notandum sane, quia si dispiciens dixerimus, diligenter inquirens significamus, sicut deduco et diduco; nam deduco est prosequor, diduco vero divido. VELIVOLVM duas res significat, et quod velis volatur, ut hoc loco, et quod velis volat, ut Ennius naves velivolas, qui et proprie dixit. et est ista reciproca translatio navium et avium. legimus enim et velorum pandimus alas et contra de apibus nare per aestatem liquidam, cum natatus na-

23 DESPICIENS deorsum aspiciens] Isid. or. X 76 et diff. verb. 21 || 25 nam deduco . . . divido] Isid. diff. verb. 156 || 27 Ennius] trag. rel. p. 24^a Ribb. p. 103 Vahl. cf. Macrob. Sat. VI 5, 10 || 29 et velorum] A. III 520 || 30 nare] georg. IV 59

1 curavi L (corr. l) || 3 contemnens CLHM || describeit KC || 8 aliquam HMI || 9 admitteretur C || 10 et om. KC || 13 interimit K || facit] dicit superscr. C³ || ab iove C || defluentem B fluentem C defluente K || 15 diurno M || 16 lectum est BC (mathematici dicunt C³) || 16 uenerem C uenerem L || positam L || 23 ad v. 224 Despiciens] deorsum aspiciens, sicut suspiciens sursum (suum) aspiciens. Velivolum] quod velis volatur. et est reciproca metaphora navium et avium. P || 27 volatur id est transeat Fabricius || 28 navium C (naues C³) || qui] quod Masvicius || 30 avibus LH (corr. l)

vium sit, alae vero avium. et sciendum est esse reciprocas translationes, esse et partis unius. IACENTES aut in longum expositas, aut proprium epitheton est terrarum; nam cum cetera elementa mobilia sint, sola terra stabilis est, unde et bruta dicitur. *alibi*
 5 *tantum campi iacet.*

225. LATOS POPVLOS cum populos numero plurali dicimus urbes significamus, cum vero populum, unius multitudinem civitatis intellegimus. SIC id est sic, ut ista conspiceret.

226. ET LIBYAE DEFIXIT LUMINA REGNIS prooeconomia, id est
 10 dispositio carminis. vituperabile enim fuerat, si ex abrupto transitum faceret, quod in nono fecit: quae res tamen excusatur uno sermone atque ea diversa penitus dum parte geruntur, id est eodem tempore, quod solum est interpositum. nunc vero bene transiit, quia inducit Iovem et de rebus humanis cogitantem et
 15 Africam respicientem, ad quam venere Troiani. unde honestus color est, ut Venus adeat Iovem, timens ne Romana fata Carthagini concedat; felix enim eventus sequitur loca quae respexerit Iuppiter: unde in secundo ait aspice nos hoc tantum et alibi atque oculos Rutulorum reicit arvis, ubi erat futura victoria.

20 227. TALES de rebus humanis. IACTANTEM PECTORE CVRAS nunc secundum Stoicos loquitur, qui deos dicunt humana curare, interdum secundum Epicureos, poetica utens licentia.

228. TRISTIOR comparativum posuit pro positivo. quando enim tristis est Venus, ut nunc 'tristior' diceretur? *sic Sallustius utque*

5 tantum] georg. III 343 || 6 cum populos e. q. s.] exscr. Isid. diff. verb. 450 || 12 atque] A. IX 1 || 18 aspice] A. II 690 || atque] A. X 473 || 21 nunc secundum e. q. s.] Luct. Plac. ad. Stat. Theb. III 350 || 23 comparativum . . . positivo] cf. Servii [Sergii] comm. in Don. p. 431, 8 K. || 24 Sallustius] hist. fragm. III 51 Kritz.

2 esse om. BCM (post partis add. C³) || 4 sunt HM || dicitur. aut 'iacentes' inferius positae, sunt enim omnium infimae elementorum D || 7 intellegimus, ut 'populum late regem'; de Romano enim intellexit. D || 8 id est sic ut scripsi: quid est sic ut KC, nisi quod qui litteras C³ in ras. quid est sic? id est ut BLM quid est sic est ut H || 9 ad v. 226 Et Libyae defixit lumina regnis] prooeconomia . . . faceret. nunc vero bene transit quod inducit Iovem, non sicut in nono fecit 'atque ea diversa penitus' et reliqua. tamen excusatur uno sermone 'atque ea', id est eo tempore, quod solum est interpositum. P || pulchra prooeconomia vulgo || prooeconomia est MC³ || 11 fecit] fecerat M || quae res . . . geruntur] sic locum constitui: atque ea diversa penitus dum parte geruntur quae res tamen excusatur uno sermone atque ea libri, nisi quod atque ea om. C. cf. Serv. ad Aen. IX 1 || 13 eodem] eo C || solatum C (solum C²) || 14 transit C || 16 ut uenus ad Iovem loquitur C (ut uenus adeat Iovem C³) || 18 ait om. KC || 22 licentia, unde illud (ecl. VIII 35) 'nec curare deum credis mortalia quemquam' D || 23 ad v. 228 Oculos suffusa nitentes]

nitidos oculos . . . deiectus animum. P || 24 dicitur K (r superscr. pr. m.) diceretur C, sed re litterae a sec. vel tertia manu in rasura.

ipsum mare Ponticum dulcius quam cetera. an modo tristior, cum et ante propter Aeneam soleret tristis esse? an tristior pro laetitia Veneris? OCVLOS SVFFVSA NITENTES nitidos oculos lacrimis perfusos habens. et est figura, quae fit quotiens participio praeteriti temporis a passivo iungimus casum accusativum, ut 'deiectus animus', 'maesta vultum'. dicendo autem 'nitentes' expressit nimiam etiam in lacrimis pulchritudinem, sicut de Euryalo lacrimaeque decorae.

229. O QVI RES HOMINVMQVE DEVMQVE graviter coepit; non enim ait 'o genitor'. et est tota orationis intentio, iniuste vexari a Iunone Troianos. 10

230. AETERNIS REGIS IMPERIIS ET FVLGINE TERRES] haec commemoratio potentiae Iovis quasi ad invidiam posita est, hoc est, qui omne potes contra te flecteris. AETERNIS REGIS IMPERIIS ET FVLGINE TERRES volunt quidam superfluo 'regis' ad deos referri, 'terres' ad homines, nescientes quia maioris potestatis est idem posse circa deos, quod 15 circa homines. 'et fulmine terres' non sine causa adiecit 'terres'. est enim fulmen quod terreat; est quod adflet, ut fulminis adflavit ventis; est quod puniat, ut vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras: peremptorii autem fulminis late patet significatio: est quod praesaget, ut de caelo tactas memini prae- 20 dicere quercus. poetarum autem consuetudo est prope semper cum Iovem nominaverint et fulmen adiungere, ut audiat haec genitor qui foedera fulmine sancit et ante genitor cum fulmina torques.

231. MEVS subaudis filius, ut Aiakis Oili, ut ante diximus. 25
MEVS] *id est quasi per me tibi coniunctus*. IN TE modo 'contra

4 et est figura e. q. s.] Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 506; IV 365 || 7 lacrimaeque] A. V 343 || 17 fulminis] A. II 649 || 18 vel pater] A. IV 25 || 20 de caelo] buc. I 17 || 22 audiat] A. XII 200 || 23 genitor] A. IV 208

1 tristitior C || 2 solere C || esse C (esset C²) || 12 qui omne potes Sciop-
pius e Fuld.: quinomine potes/// C (una littera erasa. i et f superscr. C²) qui
omnipotens insontes plectis coni F. Schoellius. cf. Tib. Don. ad h. v. || 13 flecte-
ris et uolunt C || 16 fulmine autem terres C || 17 est et quod L || ut . . . ventis
om. C, in marg. add. C³ || adflavit . . . peremptorii autem fulminis om. K ||
18 ut vel pater . . . significatio om. BM, in marg. add. m || puniat cuius rei
late patet significatio C ut vel pater . . . quercus omittens, quae in margine
addidit C³ || 19 peremptorii L || 20 est quod praesaget om. K || praesagit L ||
ut . . . quercus C³lm, om. BKCLHM peremptorii . . . significatio, si modo
Servii sunt, post quercus collocanda videntur. || 25 ad v. 231 Meus] subaudis filius
ut Aiakis Oilei. In te] modo contra te . . . pro Teucris P || filius id est quasi
per me tibi coniunctus et sic subaudis filius ut C || Oili C: olei BLM oilei C³
olli K ollie H || ut ante diximus] ut supra dictum est BM, nisi quod sicut M.
om. C || congregate C (contra te C²)

te', alibi 'pro' significat, ut quietum accipit in Teucros animum, id est pro Teucris.

232. QUID TROES POTVERE? *hoc est, qui Graeis pares non fuerunt, in te aliquid possunt? et est argumentum ab impossibili, ut*
 5 alibi non ea vis animo. et est validius, quam a voluntate; plus enim est non posse, quam nolle. TROES erit nominativus Tros. et haec breviter scienda regula est, quia omnia nomina monosyllaba Graeca, quae in Latinum sermonem transeunt, tertiae sunt tantum declinationis et tam Latine quam Graece declinari possunt, ut Tros
 10 Trois et Troos, Pan Panis et Panos, ut Arcadici dictum Panos de more Lycae.

233. OB ITALIAM ne ad Italiam perveniant, toto orbe pelluntur. atqui in Africa sunt. sed si diligenter requiras, etiam inde pelluntur; ait namque hospitio prohibemur harenae. *OB*
 15 ITALIAM multi 'iuxta Italiam' antiquo more dictum accipiunt, ut sit, pars orbis clauditur quae circa Italiam est; 'ob' enim veteres pro 'iuxta' ponebant. Plautus in milite nunc scio mihi ob oculos caliginem obstitisse. potest tamen 'ob' et 'ante' intellegi, aut 'ob' 'propter', Terentius quodnam ob factum; aut 'ob' 'circum', ut
 20 Turni se pestis ob ora, quasi circa Italiam errent et in eam pervenire non possint. significat 'ob' et 'contra', ut obstat et obloquitur.

234. CERTE HINC ROMANOS atqui nusquam hoc legimus, sed per silentium intellegimus, ut superius de Iunone audierat. *OLIM*
 aut 'olim fore' et futuri temporis est, aut 'olim pollicitus'. *VOL-*
 25 VENTIBVS volubilibus, et est participium pro nomine. volvens enim est qui volvit, volubilis qui volvitur. anni autem volvuntur, non

1 quietum] A. I 303 || 5 non ea] A. I 529 || 10 Arcadici] A. VIII 344 'Parthasio d. P. d. m. L.' || 14 hospitio] A. I 540 || 17 Plautus in milite] II 4, 51 'nunc demum experior m. o. o. c. o.' || 19 Terentius] adelph. V 9, 4 || 20 Turni] A. XII 865

1 quietum CP: benignum KLH, om. BM || animum mentemque benignam BM || 3 ad v. 232 Quid Troes] Tros Trois tertiae declinationis. omnia enim nomina . . . Pan Panis et Panos P || 6 troes autem nominativus erit troes C || 9 Tros Trois et Troos om. P || 10 et Troos om. C (suppl. C²) || ut . . . Lycae om. C (in marg. add. C³) || 12 ad v. 233 Ob Italiam] iuxta Italiam antiquo more dictum accipiunt; 'ob' enim veteres pro 'iuxta' ponebant. aut 'ob' propter, Terentius 'quodnam ob factum'. aut 'ob' circum, ut 'Turni se pestis ob ora', quasi circa * aut 'ob' contra, ut obstat et obloquitur. P || id est ne C ||

peruenerint C (perueniant C²) || 15 sane multi ob italiam C || 16 circa Italiam (i et a superscr. C²) || 18 potest etiam tamen ob et ante C || 19 ob pro circum C² || 22 ad v. 234 Olim] fore. et est futuri. Voluentibus] volubilibus . . . anni autem voluuntur, ut est . . . quae quassetur. P || 26 volubilis autem BM || voluitur habiliter P

volvunt, ut est atque in se sua per vestigia volvitur annus. alii quia deficit lingua Latina participio praesenti passivo praesens activum positum volunt, ut volventia plaustra et siliqua quassante quae quassetur.

235. FORE futuros esse. et est de verbis defectivis. REVO- 5 CATO dicendo 'revocato' ostendit Italiam, unde Dardanus fuerat.

A SANGVINE TEVCRI Teucrum pro Dardano posuit: Dardanus enim de Italia profectus est, Teucer de Creta: quia solent poetae nomina de vicinis provinciis vel personis usurpare, ut domitus Pollucis habenis Cyllarus, cum Castor equorum domitor fuerit; item et 10 manibus Procne pectus signata cruentum pro Philomela; item Didonem Sidoniam dicit, cum sit Tyria, a loci vicinitate; item quid loquar aut Scyllam Nisi? cum Phorci fuerit. et sciendum est, inter fabulam et argumentum, hoc est historiam, hoc interesse, quod fabula est dicta res contra naturam, sive facta sive 15 non facta, ut de Pasiphae, historia est quicquid secundum naturam dicitur, sive factum sive non factum, ut de Phaedra.

236. OMNI DICIONE melius 'omni' quam 'omnis', ut significet 'omni potestate', id est pace, legibus, bello.

237. POLLICITVS pollicemur sponte, rogati promittimus. QVAE 20 TE GENITOR SENTENTIA VERTIT? 'quae' pro cuius aut qualis. et verecunde agit Venus; nec enim conveniebat, ut aperte contra uxorem ageret apud maritum: unde et similiter respondet Iuppiter 'neque me sententia vertit'.

238. HOC hac re. HOC] propter hoc quod sciret Aeneae socios 25 imperaturos.

239. FATIS CONTRARIA FATA utrum fatis bonis in praesentibus? REPENDENS compensans. et est translatio a pecunia.

1 atque] georg. II 402 || 3 volventia] georg. I 163 || siliqua] georg. I 74 || 9 domitus] georg. III 89 || 10 et manibus] georg. IV 15 'e. m. P. p. s. cruentis' || 13 quid loquar] buc. VI 74 || et sciendum est e. q. s.] cf. Isid. or. I 43, 4 || 20 pollicemur . . . promittimus] exscr. Isid. diff. verb. 439. cf. Don. in Ter. Andr. II 3, 27 et eun. II 3, 16

2 quod P || 3 ut om. C || 5 ad v. 235 Fore] futuros esse . . . vel personis usurpare, veluti Dido Sidonia cum sit Tyria, sed a loci vicinitate dixit. P || 8 creta et hic usurpavit nam solent P || 11 Procne C: progne BKLHM || 12 item quid loquar . . . Phorci fuerit om. C, in marg. add. C³ || 13 loquar ex loquor L loquor C³ || 14 hoc est KLH: hoc et C (corr. C³) et BM || 16 historia est argumentum C || 17 Phaedra. argumentum ut Cicero diffinit est res ficta quae ficta quae tamen fieri possit velut sunt argumenta comoediarum. D || 18 ad v. 236 Omni dicatione (decione) melius . . . bello. P || DECIONE B DICTIONE L (c ut videtur crasa) || 19 id est om. CP, (suppl. C³) || 20 ad v. 237 Pollicitus] pollicemur sponte . . . qualis P || rogati om. P || 22 ait KH || 23 respondit C || 25 ad v. 238 Hoc] hac re . . . imperaturos. P || 27 ad v. 239 Fatis contraria fata] utrum . . . a pecunia. P || 28 pecunia quae antea pendebatur D

240. NVNC EADEM similis qualis ab initio fuit, ut ostendat nec longitudinem temporis prodesse Troianis.

241. FINEM ac si diceret, non regnum requirimus, sed finem laborum.

- 5 242. ANTENOR POTVIT] capto Ilio Menelaus memor se et Ulixen beneficio Antenor's servatos, cum repentes Helenam ab eo essent suscepti ac paene a Paride aliisque iuvenibus interempti essent, parem gratiam reddens inviolatum dimisit. qui cum uxore Theano et filiis Helicaone et Polydamante ceterisque sociis in Illyricum pervenit, et
10 bello exceptus ab Euganeis et rege Veleso victor urbem Patavium condidit; id enim responsi acceperat eo loco condere civitatem quo sagittis avem petisset; ideo ex avis petitae auspicio Patavium nominatum, cui aeternitatem * Helicaon ne victor rediret gladio peremit. ANTENOR POTVIT non sine causa Antenor's posuit exemplum, cum multi eva-
15 serint Troianorum periculum, ut Capys qui Campaniam tenuit, ut Helenus qui Macedoniam, ut alii qui Sardiniam secundum Sallustium; sed propter hoc, ne forte illud occurreret, iure hunc vexari tamquam proditorem patriae. elegit ergo similem personam; hi enim duo Troiam prodidisse dicuntur secundum Livium, quod et
20 Vergilius per transitum tangit, ubi ait se quoque principibus permixtum agnovit Achivis, et excusat Horatius dicens ardentem sine fraude Troiam, hoc est sine prodicione: quae quidem excusatio non vacat; nemo enim excusat nisi rem plenam suspitionis. Sisenna tamen dicit solum Antenorem prodidisse. quem si
25 velimus sequi augemus exemplum: si regnat proditor, cur pius vagatur? ob hoc autem creditur Graecis Antenor patriam prodidisse, quia sicut superius dictum est, et auctor reddendae Helenae fuit et

16 secundum Sallustium] hist. fragm. II 11 Kritz. || se] A. I 488 || 19 Livium] I 1 || 21 Horatius] carm. saec. 41 || 24 Sisenna] hist. Rom. rell. rec. Peter p. 277

1 ad v. 240 Eadem] similis . . . Troianis. P || 2 temporis om. CP (suppl. C³) || 5 ad v. 242 Antenor potuit] capto Ilio . . . Patavium (petavium) nominatum. hi autem duo Troiam . . . Achivis. Antenor autem ob hoc creditur patriam prodidisse (prodedit), quod et auctor reddendae Helenae fuit et legatos ad (ab) hoc venientes suscepit (suscepit) et Ulixen (ulixen) mendici habitu apud Troiam agnitum non prodidit (prodedit). Potuit] plus est . . . non meruit. Achivis] ab Achaeo . . . dicti. P || olixen CP (ulixen C³) || 10 eucaneis CP || petavium CP || condit// C (condidit C³) || 11 id] i in ras. C || responsa C (responsi C³) || civitatem C: urbem P || 12 petisset PC²: ///et C || ideoque C || petavium petis C || cui aeternitatem] in his verbis desinit Cassellani quaternio tertius. post aeternitatem lacunam indicavi. || 14 ponit B || multi om. K || 15 Troianorum om. B || troianum bellum M || 16 ut Helenus . . . Sardiniam] helenus macedoniam alii sardiniam B || macedoniam tenuit KM || 17 hoccurreret peret K || 20 ubi ait BM: ut K alibi ubi ait ut L ut ubi ait ut H || 22 troia K || 23 plenam . . . Antenorem om. K || suspitionis HM || 24 prodidisse K || prodidisse Troiam Lion || 27 fuit om. C

legatos qui propter Helenam venerant suscepit hospitio, et Ulixen in mendici habitu agnitum non prodidit. *POTUIT plus est quod dixit 'potuit' non meruit. ELAPSVS invidiose noluit dicere 'dimissus', sed 'elapsus'. ACHIVIS ab Achaeo, Iovis et † Pithiae filio, dicti.*

243. ILLYRICOS PENETRARE SINVS Antenor non Illyricum, non 5 Liburniam, sed Venetiam tenuit. ideo autem Vergilius dicit 'Illyricos sinus', quod inde venit quidam Henetus rex, qui Venetiam tenuit, a cuius nomine Henetiam dictam posterius Venetiam nominaverunt. TVTVS ideo tutus, quia Raeti Vindelici ipsi sunt Liburni, saevissimi admodum populi, contra quos missus est Drusus. hi 10 autem ab Amazonibus originem ducunt, ut etiam Horatius dicit quibus mos unde deductus per omne tempus Amazonia securi dextras obarmet, quaerere distuli. hoc ergo nunc ad augmentum pertinet, quod tutus est etiam inter saevos populos.

244. FONTEM TIMAVI amant poetae rem unius sermonis circum- 15 locutionibus dicere, ut pro Troia dicant 'urbem Troianam', pro Buthrotio 'arcem Buthroti'. sic et modo pro Timavo ait 'fontem Timavi', et paulo post 'urbem Patavi', id est Patavium. *SVPERARE nauticus sermo est. Lucilius promontorium remis superamus Minervae.* 20

245. VNDE PER ORA NOVEM multi septem esse dicunt. quod si incerta fides est, finitus est numerus pro infinito. CVM MVR-MVRE MONTIS tanta vi exit in mare, ut etiam resonet vicinus mons. et sic dictum est, sicut superius illi indignantes magno cum murmure montis circum claustra fremunt. 25

246. MARE it quasi proruptum mare. MARE amat poeta rem

11 Horatius] carm. IV 4, 18 || 19 Lucilius] III 19 Mueller || 24 illi] A. I 55

1 suscipiebat C || ulyxem K || 2 perdidit L (prodidit I) || 3 post potuit non nulla intercidiisse videntur, veluti id est etsi || 4 Pithiae fortasse Phthiae || filio dicti in Cassellano defuisse videntur || 5 ad v. 243 Illyricos penetrare sinus] Antenor non Illyricum . . . nominarunt. Tutus] ideo tutus quia inter saevos populos erat. P || in illyricum B || neque liburniam BM || 7 enetus K aenetus P || 8 Henetiam] uenetiam K aenetiam P || 9 reti libri || 12 quibus . . . distuli om. BK || deductus H: ductus LM || 13 securi] secus ei H || 15 ad. v. 244 Superare] nauticus . . . Minervae P || 16 dicant om. BM || buthrotio H: butrotio

BM buthrocio K bithrotio L Buthroto Masvicius. cf. adnot. crit. ad Serv. Aen. III 293 || 17 butroti BM butrocis K buthro L (suppl. I) butroci H || 19 superamur Muellerus || 21 ad v. 245 Vasto cum murmure montis] tanta vi . . . cum murmure montis P || septem] VI. K || 22 certa K || 23 tanta . . . mare] tanta vis est B tanta vi M || resonaret BM personet P || 24 et sic dictum est om. BMP || 26 ad v. 246 Mare] it quasi proruptum mare. Varro autem dicit . . . solutum mare. Premit] populatur vastat; in illis enim locis accessa (accessu) maris it per ora Timavi usque ad initium fontis, hoc est usque ad montem. dnt timavus autem in hystria et inter aquileiam et tergestum. P || amant poetarum historiae B amant poetae rem historiae carmini suo/// L (carminis fuisse videtur, o in suo I)

historiae carmini suo coniungere. Varro enim dicit hunc fluvium ab incolis mare nominari. PRORUPTVM id est effusum fluens. et melius 'prorruptum', quam 'praeruptum' legere. bene autem definit, quid est largus fons? solutum mare. PELAGO aquarum abundantia. PREMIT populatur, vastat. sane multi 'it mare prorruptum' et 'pelago premit arva sonanti' hoc intellegi volunt, quod tanta est in illis locis accessa quae dicitur maris, ut per ora Timavi, id est usque ad initium fontis mare ascendat. unde ait 'it mare prorruptum et pelago p. a.', id est (ut) aqua maris premat arva, hoc est litora vicina cooperiat. constat autem et in illo loco accessam maris usque ad montem pervenire et per omne litus Venetiarum mare certis horis et accedere per infinitum et recedere. Timavus autem in Histria est inter Aquileiam et Tergestum.

247. HIC TAMEN hoc est etiam in loco difficili. HIC *pro
15 illic.* VRBEM PATAVI hoc est Patavium. Patavium autem dictum vel a Padi vicinitate, quasi Padavium, vel ἀπὸ τοῦ πέτασθαι, quod captato augurio dicitur condita, vel quod avem telo petisse dicitur et eo loco condidisse civitatem. alii a palude Patina, quae vicina civitati fuisse dicitur, Patavium dictam putant. sane 'Patavi' minorem
20 nominativo genetivum fecit, cum genetivus numquam pauciores syllabas nominativo suo habere debeat; Patavium enim Patavii facit. SEDES-
QVE LOCAVIT ex votis suis facit invidiam, dicens id concessum Antenori, quod ipsa desiderat.

248. ET GENTI NOMEN DEDIT hoc est, quod ne victori quidem
25 concedetur Aeneae: quod scimus a Iunone esse perfectum, contra quam oblique loquitur propter considerationem mariti. hi autem primis temporibus ab Antenore dicti sunt Antenoridae. ipsum vero quidam dicunt † haec ora se appellasse. aut certe 'nomen' nobilitatem

1 contingere H || 2 Prorruptum autem P prorruptum aut idem C (aut idē i. e. autem id est non recte interpretatus videtur Daniel) || effusum. fluens M. effusum, effluens coni. F. Schoellius || 3 melius est L || praeruptum] prorruptum K || legere om. P. fortasse legitur || definiit LM || 4 quid] quia B || solutum] prorruptum B || 5 promptum C || 7 maris Masvicius: mare C || 8 ascendat Commelinus: ascendit C || 9 ut aqua scripsi: aqua C || 10 accessam Salmasius exerc. Plin. p. 204: accessa C || 14 ad v. 247 Patavi] genitivus tracta i. Patavium autem dictum vel a Padi vicinitate vel sicut supra dictum est. alii a palude patina quae vicina civitatis est. P || hic pro illic TAMEN hoc est C || 16 ἀπο τοῦ πέτασθαι BLM ἀπο τοῦ νῆσσεσθαι K ἀπὸ τοῦ πέτασθαι C ἀπο τοῦ πέτασθαι H quāsi Patavium add. Masvicius. nescio unde. || 17 avem] autem BK || dicitur] .f. antenor superscr. l || 24 ne K: nec BLHM || 25 conceditur B concederetur C* et impressa exemplaria pleraque, unus quantum scio Fabricius conceditur dedit. || profectum, sicut in XII. ait nunc Troas fieri iubeas Teucrosque vocari. Et Iuppiter ait commixti corpore tantum. contra quae oblique C (profectum receperunt Commel. Masv. Burm.) || 26 mariti, ut ait ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, neu Troas fieri iubeas D || 28 haec ora se] Hectora se Commelinus. mihi in archetypo haec e Servio ad 248 adscripta fuisse

vel dignitatem, ut et nos aliquod nomenque decusque gessimus. ARMAQVE FIXIT TROIA hoc est, securus est, quia solent missi militia sive gladiatura quibusbet templis arma suspendere, ut Horatius Veianus armis Herculis ad postem fixis et Danaïs de poste refixum. * ARMAQVE FIXIT quasi non necessaria consecravit; *figere enim consecrare hic debemus accipere, ut postibus adversis figo.**

249. COMPOSTVS *pro compositus.* syncope est; detraxit enim de medio syllabam, ut et pocula porcite dextris.

250. NOS TVA PROGENIES sic loquitur quasi una sit de Troianis; nam aliter sensus non procedit. quod autem dixit 'tua progenies', epexegetis est, ut ast ego quae divum incedo regina.

NOS TVA PROGENIES] quasi patitur et ipsa quod et filius. et bene 'tua progenies' propter Antenorem. ADNVS quia nutu semper promittit aliquid Iuppiter, ut annuit et totum nutu tremefecit Olympum.

ANNVS licet ipsa dea sit, tamen sub persona Aeneae se posuit. 15

251. NAVIVS AMISSIS cur, cum una navis perierit, ait 'navibus'? aut invidiose dixit et exaggerat, aut quia adhuc aliae desunt, aut quia eas non perisse ignorat Aeneas. INFANDVM pro infande posuit, ut in VI. miserum septena quotannis. item torvumque repente clamat pro torve. et est figura, quae fit quotiens nomen pro ad- 20 verbio ponitur; magis autem poetica est, in prosa aut rara aut numquam. tamen hoc loco 'infandum' potest esse etiam interiectio dolentis. VNIVS hic produxit paenultimam. VNIVS] *cautius, quam si dixisset Iunonis.*

1 et nos] A. II 89 || 3 Horatius] ep. I 1, 4 || 4 Danaïs] A. V 360 || 6 postibus] A. III 287 || 8 et pocula] A. VIII 274 || 11 ast ego] A. I 46 || 17 adnuat] A. IX 105 || 19 miserum] A. VI 21 || torvumque] A. VII 399 || 20 et est figura e. q. s.] cf. Servii [Sergii] comm. in Don. p. 438, 35 K.

videntur: ipsum quidam dicunt Antenoridas appellasse || 1 gessimus. ARMAQVE FIXIT non necessaria quasi . . . adversis figo. et hoc significat securus est quia solent C et hoc significat *delevi*. || 2 missi BC: amissi KHM amissa L || 3 gladiatores a quibusbet B || 4 ueianus B ueaianus K ueianus M || armas KL arma MI || fixit LHM fixitum B || 7 ad v. 249 Compositus] pro compositus syncope est P || COMPOSTVS K || 9 ad v. 250 Nos tua progenies] sic loquitur . . . Troianis. quasi patitur et ipsa quod et filius. et bene tua progenies propter Antenorem. est autem epexegetis, ut 'ast ego quae diuum incedo regina'. Annuis] licet ipsa dea sit, tamen sub persona Aeneae se posuit. bene autem annuis quia . . . Iuppiter P. consentit C, nisi quod nam . . . procedit aut post Troianis addit, patitur praebet, ut annuit . . . Olympum post Iuppiter addit. || unus L || 10 alter K || 11 epexegetis libri || 13 ANNVS BL ADNVS K || 16 ad v. 251 Navibus amissis] cur cum una navis perierit haec dixit? invidiose dixit et exaggerat. Infandum] pro infande posuit. torvumque . . . torue. nomen pro adverbio. hoc loco . . . dolentis. P || 18 non perisse scripsi: perisse non C || 19 ut in VI. mutabili LHM. alia scriptura fuisse videtur ut alibi. cf. *adm. crit.* ad p. 73, 15 || 23 VNIVS cautius quam si dixisset Iunonis et hic unius produxit penultimam C

252. PRODIMVR multa quidem hic sermo significat, sed modo porro damur, scilicet ab Italia. et sciendum est omnium auctorum esse consuetudinem res dubie positas in sequentibus explanare et plenius dicere, ut hoc loco; nam quid est 'prodimur', ostendit dicens
 5 'atque Italis longe disiungimur oris'. *LONGE maxime; non enim longe erant ab Italia, cum tempestate disiecti sunt.*

253. HIC id est talis, ut hunc ego te Euryale aspicio, id est talem. *PIETATIS superius 'in te committere' ait, ut peccato Aeneam et Troianos excuset; hic plus addit: non solum eos non esse*
 10 *malos, sed etiam pios esse.* HONOS cum secundum artem dicamus honor arbor lepor, plerumque poetae r in s mutant causa metri; os enim longa est, or brevis. hoc quidem habet ratio: sed ecce in hoc loco etiam sine metri necessitate 'honos' dixit. item Sallustius paene ubique 'labos' posuit, quem nulla necessitas coegit.
 15 lius tamen est servire regulae. SIC NOS IN SCEPTRA REPONIS *'sic', hoc est per naufragia.* 'in sceptris' aut ad imperia reservas, aut certe antiqua est licentia communium praepositionum. *IN SCEPTRA REPONIS id est restituis in regna quae amisimus.*

254. OLLI modo 'tunc' propter sequentia. pronomen enim non
 20 debet poni cum nomine, sed pro ipso nomine, et nullus dicit 'illi natae'. alias tamen 'olli' illi significat, ut olli dura quies oculos et ferreus urget somnus. SVBRIDENS laetum ostendit Iovem et talem qualis esse solet cum facit serenum; poetarum enim est elementorum habitum dare numinibus, ut supra de Neptuno
 25 dictum est. *Ennius Iuppiter hic risit tempestatesque serenae riserunt omnes risu Iovis omnipotentis. aut certe risit intel-*

7 hunc ego] A. IX 479 || 21 olli] A. X 745 || 25 Ennius] annal. rel. 445 sq. Vahl.

1 ad v. 252 Prodimur] multa quidem hic sermo . . . Italia prohibemur. P ||
 2 Italia prohibemur C* || 3 ut res HM ////res L || ut res dubie positas planius in sequentibus dicant ut hoc loco sequitur atque italis disiungimur oris BC || 7 ad v. 253 Hic] id est talis . . . aspicio. Pietatis] hic ostendit Troianos non solum non malos, sed etiam pios. Honos] . . . brevis. sed hic sine metri necessitate posuit. honos autem honoris (honotis) facit, sicut arbor lepos labos. alii duos nominatius dicunt et unum genitivum, ut honor et honos honoris faciunt, sed honos secundum regulam antiquorum. In sceptris reponis] id est restituis in regna quae amisimus. Sic] hoc est per naufragia P || 11 laepor L (labor l) laepor H || 12 ecce om. LH || 14 lobos K || coegit HC*: cogit BKLM || 15 sic nos in sceptris reponis in sceptris (in sceptris om. B) aut ad imperia reservas. sic hoc est per naufragia. aut (at K) certe antiqua est . . . praepositionum libri, nisi quod in sceptris pro ad sceptris ante sic nos add. M, in sceptris pro in sceptris post praepositionum add. l. in marg. || 19 ad v. 254 Olli] modo tunc . . . urget P || 20 et nullus KC*P: nullus enim BLHM || 21 illi ante significat om. PH || 23 serenum] risus enim ex laetitia oritur add. C || 26 aut certe risit scripsi: aut ceteri sit C

gens Iunonis dolos oblique accusari a Venere, ut est 'quae te, genitor, sententia vertit' et 'unius ob iram prodimur', sicut alibi atque dolis risit Cytherea repertis.

255. *VVLTV QVO CAELVM ostendit sicut dictum est, cur subriserit Iuppiter.* SERENAT hoc verbum de his est, quae carent prima 5 positione: quod fit in his quae in nostra non sunt potestate, ut tono, fulmino, pluo. haec enim non possumus dicere, nisi forte persona inducatur eius qui potest, ut si tale aliquid Iuppiter dicat.

256. OSCVLA LIBAVIT leviter tetigit. et sciendum osculum religionis esse, savium voluptatis, *quamvis quidam osculum filii dari, 10 uxori basium, scorto savium dicant. sane multi nolunt ita intellegi, ut summum osculum filiae dederit, id est non pressum, sed summa labella contingens, sed ita aiunt: tum hilarus Iuppiter vultus natae libavit, id est contigit, scilicet ut nos solemus cum blandimentis quibusdam sinistram maxillam contingere liberorum ac deinde ad os nostrum 15 dextram referre. ergo 'libavit' merito, quia partem vultus, non totos contigerat, ut 'oscula' dixerit quasi minora et teneriora filiae ora, ut ora diminutive oscula; nam ora vultus dici, ut intentique ora tenebant et sic ora ferebat. ipse diminutive oscula dixit minores et teneros vultus summaque per galeam delibans oscula fatur.* 20

257. PARCE METV quotiens in causis arguimur, ante nos purgare debemus et sic ad actionem descendere: quod et hoc loco Iuppiter facit; ante enim obiecta purgat et sic venit ad promissionem. et est 'parce metu' elocutio usualis, id est dimitte metum, quomodo dicimus parce verbis, parce iniuriis. alii 'metu' pro metui 25 accipiunt, ablativum pro dativo; aut certe ideo metum aufert, ut animo securiore possit audire, ut alibi solvite corde metum, Teucri.

CYTHEREA omnia quae apud Graecos $\epsilon\iota$ diphthongon habent apud Latinos in e productum convertuntur, ut Κυθήρεια Cytherea, Αλκείας Aeneas, Μήδεα Medea. omnia autem quae dicit Iuppiter ad solu- 30

2 atque] A. IV 128 § 9 et sciendum e. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. III 1, 3. Isid. diff. verb. 398 § 18 intentique] A. II 1 § 19 sic ora] A. III 490 § 20 summaque] A. XII 434 § 27 solvite] A. I 562

1 dolos scripsi: dolor C dolorem vulgo § 4 ad v. 255 Vultu serenat] caret prima positione . . . dicere nisi tale aliter ut Iuppiter dicat. P § 7 fulmino om. P § pluo] fluo M verba quae prima positione carent add. H § 8 induatur B § 9 ad v. 256 Oscula libavit natae] leviter tetigit. P § 10 voluptatis, ut alibi ait (XII 434) summaque per galeam delibans oscula et Terentius (eun. III 2, 2) o Thais, meum suaviu D § 11 suaviu C § 17 ut ora] malim et ora § 21 ad v. 257 Parce metu] elocutio usualis . . . iniuriis. Cytherea] omnia . . . Aeneas. Ma- nent immota] quia . . . uertit. Tuorum] Troianorum. P § 24 demite metu P § 29 productam L § Κυθήρεια B Κυεορεια K Κυεορεια H Κυθήρεια M § αἰνείας K Αἰνείας L αἰνείας H αἰνείας M § 30 μεδεια BLM μεαεία H Μήδεα Medea om. K § salutationem B

tionem pertinent antedictorum. nunc dicit 'parce metu', quia superius dixerat 'tristior'; 'manent inmota', quia dixerat 'quae te genitor sententia vertit?' et simul per transitum dogma Stoicorum ostendit, nulla ratione posse fata mutari. *sane servat et hic ordinem sicut*
 5 *in Aeoli oratione, ut statim promittat quod praestaturus est, ne auditor sit expectatione suspensus.* TVORVM vel Troianorum vel Romanorum.

258. FATA TIBI non propter te; fati enim immobilis ratio est. sed aut vacat 'tibi', ut qui mihi accubantes in conviviis, aut
 10 certe tuta tibi sunt fata, non tamen propter te. CERNES VRBEM aut Romam significat, quia cum proprietatem detrahimus, quod magnum est significamus, ut si dicas 'legi oratorem' nec addas quem, intellego Ciceronem; et ne longa sit expectatio, adiecit 'et promissa Lavini moenia': aut certe detrahe 'et', sicut multi, et epexegesis
 15 facis 'cernes urbem', id est 'promissa Lavini moenia'. *videtur autem figurate dictum 'urbem' et 'moenia', quia diversis idem significavit.*

259. SVBLIMEMQVE FERES AD SIDERA CAELI propter illud 'caeli quibus adnuis arcem'. Aeneas enim secundum quosdam in Numicum cecidit fluvium, secundum Ovidium in caelum raptus est, appel-
 20 latus tamen est Iuppiter indiges. *Aeneas enim post errores VII. annorum cum ad Italiam pervenisset et, sicut historia habet, cognito quod Veneris filius, Troia profugus fatis iuvantibus ad Italiam venisset, ab Latino susceptus esset, filiam eius Laviniam duxit uxorem: quo dolore Turnus rex Rutulorum, qui ante Laviniam sperabat uxorem, et*
 25 *Latino et Aeneae bellum indixit. sed primo proelio Latinus est interemptus, secundo vero Aeneas Turnum occidit. ipse vero ut quidam dicunt cum Mezentium, ut quidam vero Messapum fugeret, in Numicum fluvium cecidit, ut vero Ovidius refert in caelum raptus est, cuius*

3 et simul e. q. s.] cf. comm. Luc. II 306 || 5 in Aeoli or.] A. I 76 || 9 qui mihi] Cic. in Cat. II 5, 10 || 19 Ovidium] metam. XIV 581 sqq.

5 Aeoli F. Schoellius: templi C cf. ad. A. I 562 || 8 ad v. 258 Fata urbem] alii dicunt Romam vel ipsum Lauinium. multi et epexegesis faciunt. Cernes urbem] id est promissa Lavini moenia. videtur autem figurate dictum urbem et moenia, quia diversis idem significavit. P || 9 aut vacat . . . in conviviis om. K || ut . . . in conviviis om. B || 12 quemquam L || 17 ad v. 259 Sublimemque ferēs ad sidera caeli] Aeneas enim post errores VII annorum cum ad Italiam pervenisset (pervenissent), Turnus rex Rutulorum causa Laviniae Latino Aeneaeque bellum indixit . . . cuius corpus cum post uictos (uictus) Rutulos (rutulis) et (om.) Mezentium (mezentio) Ascanius quaesisset (quaesivit) et non inuenisset, in deorum numerum credidit relatum. P || propter illud . . . Iuppiter indiges om. C* || 18 enim om. LHM || 19 appellatus est tamen H appellatusque est BM || 20 indiges] /. a diis genitus vel inter deos agens superscr. l in deos gens acta superscr. m || 23 et ab Latino C. et deleui || 27 messapum C*P || 28 obidius P liuius C

corpus cum victis a se Rutulis et Mezentio Ascanius requisitum non invenisset, in deorum numerum credidit relatum. itaque ei templum condidit et Iovem Indigetem appellavit. bene autem addidit 'feres', ut gratius esset quod per ipsam fieret.

260. MAGNANIMVM magnus et parvus quoniam mensurae sunt, 5 ad animum non nisi *καταχρηστικῶς* adhibentur. et bene hoc addidit, quasi dicat, quem tu miserum dicis, nos magnanimum, summum. NEQUE ME S. V. ad illud 'quae te, genitor, sententia vertit'.

261. HIC id est Aeneas. et est ordo 'hic bellum ingens geret Italia'. alii 'hic' pro 'post haec quae dixi' accipiunt, ut sit loci ad- 10 verbum pro temporis. TIBI FAVOR ENIM hoc loco excusat quæstionem futuram, quasi Veneri dolenti quae vera sunt dicat, sed aliter loquatur cunctis praesentibus dis: dicet enim in decimo abnueram bello Italiam concurrere Teucris. QVANDO siquidem, quoniam. REMORDET sollicitat. Terentius par pari re- 15 fert, quod eam remordeat.

262. ARCANA secreta. unde et arca et arx dictae, quasi res secretæ.

263. ITALIA in Italia, et detraxit praepositionem more suo. sic et illo loco non Libyae, non ante Tyro; despectus Hiar- 20 bas id est in Tyro. nam si adverbialiter vellet, Tyri diceret. POPVLOSQUE FEROCES CONTVNDIT incongruum fuerat in consolatione bella praedicere: ob hoc ergo etiam victoriam pollicetur.

264. MORESQUE VIRIS ET MOENIA PONET hystero proteron in sensu; ante enim civitas, post iura conduntur. leges autem etiam 25 mores dici non dubium est.

265. TERTIA DVM LATIO REGNANTEM VIDERIT AESTAS rhetorice,

13 abnueram] A. X 8 || 14 QVANDO quoniam] Don. ad Ter. Andr. III 2, 7 || 15 Terentius] eun. III 1, 55 'par pro pari referto, quod eam mordeat'. || 17 unde et . . . secretæ] exscr. Isid. or. XI 1, 73. cf. XV 14, 5 et XX 9, 2. diff. verb. 9 || 20 non Libyae] A. IV 36

5 ad v. 260 Magnanimum] magnus . . . adhibentur. P || 6 catacresticos BLHM catachresticos K || 9 ad v. 261 Hic] id est talis . . . pro temporis. Quando] siquidem quoniam. Remordet] sollicitat. P || 10 hic] hi P ibi Daniel || 12 quasi] quare Masvicius || dicat et ideo tibi quod multi (lege nulli) alii id est tibi soli. nam aliter loquitur C || sed] et BM || 13 loquitur K loquitur M || dicit BL || 17 ad v. 262 Arcana] secreta. unde et arca et ara (arx C*) dicta quasi res secreta, a qua omnes arceantur. PC* || arx BL: ara K ars H arcx M || dictae L: dicta B K H M || res om. K || 18 secreta K || 19 ad v. 263 Italia] detraxit praepositionem . . . diceret. P || 20 dispexit B despectus L || 22 consolatione] dolenti addunt C* || in marg., in supr. vers. || 23 ergo om LH (suppl. l) || 24 ad v. 264 Moresque viris et moenia ponet] hystero proteron . . . dubium est. P || 25 autem om. BP || 27 ad v. 265 Dum] autem pro donec . . . dicitur. P

ne breve esset si triennium diceret, tempora divisit in species. ordo autem est longissimus, nam aliter non procedit, 'sublimemque feres ad sidera caeli magnanimum Aeneam, tertia dum Latio regnantem viderit aestas'. ergo videtur sic tacite mortem Aeneae significasse. 'dum' autem pro donec, ut dum conderet urbem, id est donec. quidam ideo bis annos ternos memorasse tradunt, ut tres annos solum Aeneam regnaturum significaret, quod cum Latino alios tres annos regnasse dicitur.

267. AT PVER ASCANIVS prudenter exitum Aeneae et ostendit et tacuit dicendo filium postea regnaturum. aut quia maior cura Veneri de nepote ut in X. liceat superesse nepotem et iterum ibi hunc tegere. CVI NVNC COGNOMEN IULO ADDITVR secundum Catonem historiae hoc habet fides: Aeneam cum patre ad Italiam venisse et propter invasos agros contra Latinum Turnumque pugnasse, in quo proelio periit Latinus. Turnum postea ad Mezentium confugisse eiusque fretum auxilio bella renovasse, quibus Aeneas Turnusque pariter rapti sunt. migrasse postea in Ascanium et Mezentium bella, sed eos singulari certamine dimicasse. et occiso Mezentio Ascanium sicut I. Caesar scribit Iulum coeptum vocari, vel quasi *λοβόλον*, id est sagittandi peritum, vel a prima barbae lanugine quam *ιουλον* Graeci dicunt, quae ei tempore victoriae nascebatur. sciendum est autem hunc primo Ascanium dictum a Phrygiae flumine Ascanio, ut est transque sonantem Ascanium; deinde illum dictum a rege Ilo, unde et Ilium, postea Iulum occiso Mezentio: de quibus nominibus hoc loco dicit 'at puer Ascanius cui nunc cognomen Iulo additur, illus erat'. ab hac autem historia ita discedit Vergilius, ut aliquibus locis ostendat, non se per ignorantiam, sed per artem poeticam hoc fecisse, ut illo loco quo magis Italia mecum laetere reperta: ecce *ἀμφιβολικῶς* dixit, ostendit tamen Anchisen ad Italiam pervenisse. sic autem omnia contra

5 dum] A. I 5 || 11 liceat] A. X 47 || 12 secundum Catonem] orig. rel. I 10 lord. I 9 Pet. || 23 transque] georg. III 269 || 28 quo magis] A. VI 718

7 aeneae P || 9 ad v. 267 Cui nunc cognomen Iulo additur] postquam autem singulari certamine Ascanius Mezentium occidit, sicut I. Caesar scribit, Iulum coeptum vocari dicunt vel quasi iuulon id est sagittandi peritum vel a prima barbae lanugine quam *ιουλον* (¹⁰YON) Graeci vocant, quae ei tempore victoriae nascebatur. cognomen autem Iulo . . . diceret, sed magis . . . ducit. P || 12 ADDITVR licet superius historia sit narrata tamen etiam secundum Catonem C || 13 tatonem K || cum patre] patrem B || 14 pervenisse M || 15 perit K L M || 20 *λοβόλον* F. Schoellius: iuulon P Iuloni C || 21 *ιουλον* C || 22 autem est BM || 23 est om. LH (suppl. I) utem K utramque (pro ut est transque) B || 24 illum] illum K ilium M || Iulum] Iulo B Iulium K Iulium L (corr. I) || 27 se non L || 29 amphibolicos libri

hanc historiam ficta sunt, ut illud ubi dicitur Aeneas vidisse Carthaginem, cum eam constet ante LXX. annos urbis Romae conditam. inter excidium vero Troiae et ortum urbis Romae anni inveniuntur CCCXL. COGNOMEN IVLO si proprie loqueretur, agnomen diceret, non cognomen, sed magis ad familiam respexit, quia omnis 5 gens Iulia inde originem ducit. dicimus autem et nomen mihi est Cicero, ut Hecyra est huic nomen fabulae, et Ciceronis, ut Sallustius cui nomen oblivionis condiderant, et Ciceroni, ut cui Remulo cognomen erat, et Ciceronem, ut Aeneadasque meo nomen de nomine fingo. melius tamen est dativo uti. 10

268. *ILYS ERAT deest 'qui', debuit autem dicere 'qui Ilius erat'.*

ILIA pro Iliensis, ut Plautus Hector Ilius pro Iliensis. et Amphitryo, natus Argis ex Argo patre id est Argivo.

269. *TRIGINTA vel quod XXX. tantum annos regnavit, vel quod Cato ait, XXX. annis expletis eum Albam condidisse.* 15

MAGNOS ORBES tria sunt genera annorum: aut enim lunaris annus est XXX. dierum, aut solstitialis XII. mensum, aut secundum Tullium magnus, qui tenet XIIIDCCCCLIII. annos, ut in Hortensio horum annorum quos in fastis habemus magnus XIIIDCCCCLIII. amplectitur. hoc ergo loco magnum dixit comparatione lunaris, 20 et alibi interea magnum sol circumvolvitur annum. annus autem dictus quasi anus, id est anulus, quod in se redeat, ut est atque in se sua per vestigia volvitur annus, vel ἀπὸ τοῦ

7 Hecyra] Ter. hec. prol. 1 || 8 Sallustius] hist. fragm. I 75 Kritz. || 9 cui Remulo] A. IX 590 || Aeneadasque] A. III 18 || 12 Amphitryo] Plautus Amphitr. prol. 98 || 15 Cato] orig. rel. I 13 et ap. Iord. et ap. Pet. || 16 tria sunt genera e. q. s.] exscr. Isid. or. V 36, 1—3 || 18 in Hortensio] fragm. 26 Or. || 21 interea] A. III 284 || 23 atque] georg. II 402

1 facta KM || illud aeneam uidisse B || ubi dixit aeneam uidisse M || 2 eam om. B || LX K || condita B || 4 CCCLX H CCCXL L, sed XL in ras.

5 ad familiam iliam L || 6 dicit K || 7 hequirā B hetyira K he//cyra L haecysa H ecyra M || 8 obliuio H || considerant L (corr. l) || 9 remulo LH: romulo reliqui || 11 ad v. 268 Ilius erat] deest qui . . . Iliensis. P || 12 pro Iliensis] pro Iliensibus C* Daniel || Hector Ilius C*: hectoribus P || hiliensis P || Amphitryo C || 14 ad v. 269 Triginta] vel quod . . . condidisse. Magnos] dixit comparatione lunaris anni, qui est XXX dierum, ut alibi . . . annum. P || vel om. C* || 15 Albam C*: alba P || 16 aut enim] autem K || 17 mensum B: mensium L mensuum KHM || 18 XIIIDCCCCLIII M: XLIIDLIII B XIIIDLIII KH XIIID.L.III L (milia superscr. l) duodecim milia nongentos quinquaginta quatuor C cf. ad Aen. III 284 || 19 iidem hoc loco numeri in libris qui supra || 20 amplectetur L complectitur libri Taciti dial. 16 || lunaris] quae addit P anni qui est XXX dierum non recepti, etsi in C ea deesse Scioppius non adnotavit; e Servio enim petita sunt. || 21 et] ut BMl || 22 annus] annuus B cf. ad Aen. V 46 || id est] unde et C || 23 ἀπο τοῦ ἀνανεοῦστε BM ποτὶ ἀνανεοῦσαι K ἀπο τοῦ ἀποიცθα L ἀπο ἀνεοიცθα H

ἀνανεοῦσθαι, id est ab innovatione. VOLVENDIS volubilibus vel quia volvuntur, ut supra.

270. A SEDE LAVINI TRANSFERET verum est: vitans enim novercalem invidiam, quod timore Ascanii Lavinia post Aeneae mortem ad Tyrrhum paternum pastorem gravida confugit ad silvas, nam ibi etiam Silvium peperisse dicitur, deseruit Lavinium et Albam Longam condidit dictam ab omine albae porcae repertae vel situ civitatis. ad quam cum de Lavinio dii Penates translati nocte proxima Lavinium redissent, atque eos denuo Albam Ascanius transtulisset, et illi iterum redissent Lavinium, eos manere passus est, datis qui sacris praeessent agroque eis adsignato, quo se alerent. VI modo virtute, nam multa significat. VI modo virtute τῇ δυνάμει, alibi τῇ βίᾳ, ut est auro vi potitur, alias pro magna copia. Cicero in deorum natura infinitamque vim marmoris, Sallustius magna vis hominum convenerat agris pulsa aut civitate eiecta. et est sermo diversa significans, prout se locus obtulerit.

272. HINC IAM praeterea. si autem 'hic iam', in hoc scilicet loco. TER CENTVM quomodo trecentos annos dicit, cum eam quadringentis regnasse constet sub Albanis regibus? sed cum praescriptione ait 'tercentum', scilicet usque ad ortum urbis Romae; ait namque 'donec regina sacerdos Marte gravis'. et constat in regno Romuli et Numae et Tulli Hostilii qui evertit Albam centum annos, quibus pariter Roma et Alba regnarunt, esse consumptos.

TOTOS id est sine intermissione. REGNABITVR impersonalibus usus est, quia de multis dicit, ut usque adeo turbatur agris.

6 et Albam Longam e. q. s.] cf. Isid. or. XV 1, 53 || 13 auro] A. III 56 || Cicero in deor. nat.] II 39, 98 || 14 Sallustius] hist. fragm. I 49 Kritz. || 25 usque adeo] buc. I 12

3 ad v. 270 A sede Lavini transferet] verum est . . . invidiam, quod timore . . . silvas ibique Silvium peperit, deseruit Lavinium et Albam condidit ab omine porcae albae. P || 5 Tyrrhum scripsi: Tyrum P cf. Serv. ad Aen. VI 760 et Verg. Aen. VII 485 || 6 Longam et 7 dictam om. C* || 7 ab omine . . . civitatis] ab homine situque K || portae albae omisso repertae C* || vel situ civitatis] vel prolixitate collis C ex Isidoro || et situ malim || 12 VI modo . . . βίᾳ F. Schoellius: modo virtute τῇ δυνάμει alibi τῇ βίᾳ C || 17 ad v. 272 Ter centum] quomodo trecentos (tricentos) annos dicit, cum eam quadringentos constet sub Albanis regibus regnasse. sed cum praescriptione hoc dicit. tercentum enim usque ad ortum urbis Romae accipiamus. ait enim 'donec regina sacerdos. in regno enim Romuli et Numae et Tulli Hostilii (Tullii et Hostilii) qui evertit Albam centum annos esse consumptos. Totos] id est sine fine. Regnabitur] impersonalibus usus est, quia de multis dicit. P || 19 quadringentis evanuit in K CCCC L (tos superscr. l) || regibus om. K || praescriptione] superscr. exclusionem l indeterminationem m || 21 que . . . Numae om. K || 22 tullii K: tullii BLHM || ostilii K || 23 rome L (roma l) romae H || albe L (alba l)

273. GENTE SVB HECTOREA id est Troiana. sed debuit dicere 'Aeneia'. diximus superius nomina poetas ex vicino usurpare. *sed quidam reprehendunt, quod 'Hectorea' et non 'Aeneia'. mos est poetas nomina ex vicinis usurpare, quia coniunctus genere Hectori Ascanius, ut est et pater Aeneas, et avunculus excitat Hector. alii tradunt, cum Hectoris progenies nulla in Italia fuerit, ideo 'sub Hectorea' positum, ut significaret sub forti, ut in quinto Hectorei socii. sed ex aliis rebus alia dat nomina, ut pios Aeneadas appellavit, ut timidos Phrygas, ut nobiles Dardanidas, ut periuros Laomedontiadas. ceterum ubi veram originem significat domus Assaraci ponit, ex quo 10 Capys, ex Capy Anchises, ex Anchise Aeneas.* DONEC REGINA SACERDOS historia hoc habet. Amulius et Numitor fratres fuerunt. Amulius fratrem imperio pepulit et filium eius necavit, filiam vero Iliam Vestae sacerdotem fecit, ut spem subolis auferret, a qua se puniri posse cognoverat. hanc ut multi dicunt Mars compressit, 15 unde nati sunt Remus et Romus, quos cum matre Amulius praecipitari iussit in Tiberim. tum ut quidam dicunt Iliam sibi Anien fecit uxorem, ut alii inter quos Horatius, Tiberis: unde ait uxori-
us amnis. pueri vero expositi ad vicinam ripam sunt. hos Faustus repperit pastor, cuius uxor erat nuper meretrix Acca 20

5 et pater] A. III 343 || 7 in quinto] 190 || 10 domus] A. I 284 || 12 Amulius e. q. s.] exscr. mythogr. I 30 || 18 Horatius] carm. I 2, 19

1 sed debuit dicere . . . ex vicino usurpare *om.* C || 2 ex vicini non surpare K a vicino usurpare M || 8 sed ex aliis rebus alia dat nomina ut pios Aeneadas appellavit *scripsi*: sed et aliis rebus alia dant nomina ut pios Aeneadas appellari C cf. Serv. ad Aen. I 468 || 11 ad v. 273 Donec regina sacerdos] historia hoc habet. Amulius et Numitor fratres fuerunt, filii Procae (prochae P). Amulius autem fratrem pepulit regno et filium eius necavit (regnauit P), filiam quoque eius Iliam Vestae sacerdotem fecit, ut spem sobolis (soboli P) auferret, a qua se puniri (punire P) posse cognoverat. haec cum peteret aquas ad sacra repentino occursum lupi turbata refugit in speluncam, in qua a Marte compressa est, unde nati sunt Remus et Romulus. sed Amulius (Arulius C) timens, ne (fort. ne cum) de stirpe fratris Numitoris aliquid procreatum adoleuisset (aboleuisset P) auum forsitan vindicaret, pueros cum matre praecipitari iussit in Tiberim. hanc ut quidam dicunt Iliam (Iliam *om.* P) sibi Anien fecit uxorem, ut alii (ut alii *om.* P) inter quos Horatius, Tiberis, unde est uxori-
us amnis. pueri uero expositi ad vicinam ripam delati sunt, ad quos uagientes lupa de vicinis montibus uenit et ubera praestitit (praestetit P). sed cum eos Faustus pastor eius loci animaduertisset nutriri a fera et picum parramque circumuolare, suspicatus diuinæ originis sobolem ad Accam Laurentiam uxorem quae ante meretrix (meritrix P) fuerat pueros detulit, quae susceptos (eos P) aluit. CP. quae apud Servium secuntur hi postea . . . in tutela esse Martis ea integra habet C, ita contracta, ut et a Romi nomine . . . diminutione et constatat hoc animal in tutela esse Martis *desint*, P || 12 duo fratres M ||

13 filios L (filium D) || 14 sobolis BHM || 16 romulus B romu//// M (s a m. sec.) || 17 Iliam] aliam K || Anien] amnis B || 18 unde ait] unde est KI, *om.* M || 20 cui BM

Larentia, quae susceptos aluit pueros. hi postea avum suum Numito-
rem occiso Amulio in regna revocarunt. quibus dum cum eo angustum
Albae videretur imperium, recesserunt et captatis auguriis urbem
condiderunt. sed Remus prior sex vultures vidit, Romus postea
5 duodecim: quae res bellum creavit. in quo extinctus est Remus,
et a Romi nomine Romani appellati. ut autem pro Romo Romulus
diceretur, blandimenti genere factum est, quod gaudet diminutione.
quod autem a lupa dicuntur alti, fabulosum figmentum est ad
celandam auctorum Romani generis turpitudinem. nec incongrue
10 fictum est; nam et meretrices lupas vocamus, unde et lupanaria.
et constat hoc animal in tutela esse Martis. *sed de origine et con-
ditore urbis diversa a diversis traduntur. Clinias refert Telemachi
filiam Romen nomine Aeneae nuptam fuisse, ex cuius vocabulo Romam
appellatam. * dicit Latinum ex Vlize et Circe editum de nomine soro-*
15 *ris suae mortuae Romen civitatem appellasse. Ateius adserit Romam
ante adventum Euandri diu Valentiam vocitatum, sed post graeco no-
mine Romen vocitatum. alii a filia Euandri ita dictam, alii a fati-
dica, quae praedixisset Euandro his eum locis oportere considerare. Hera-
clides ait Romen, nobilem captivam Troianam huc appulisse et taedio*
20 *maris suasisse sedem, ex cuius nomine urbem vocatam. Eratosthenes
Ascanii, Aeneae filii, Romulum parentem urbis refert. Naevius et
Ennius Aeneae ex filia nepotem Romulum conditorem urbis tradunt.
Sibylla ita dicit 'Ρώματος, 'Ρώμων πατὴρς. REGINA regis filia.
abusively ait more poetico, ut alibi magnum reginae sed enim*
25 *miseratus amorem, id est regis filiae Pasiphaes. SACERDOS quia
ab Amulio Vestae virgo esse iussa est, ne ei propter edendam subolem
facultas esset viro iungi.*

274. MARTE GRAVIS gravida, ut non insueta gravis tempta-
bunt pabula fetas.

11 sed de origine e. q. s.] cf. Festus s. v. Romam || 24 magnum] A. VI 28 ||
28 non insueta] buc. I 49

1 larentia B rentia L (larentia l) || 2 eo] patre K avo mythogr. || 4 ro-
mu///// (s superscr. l) || 6 romi B romi///// L (i a m. sec.) || appellati sunt
LHM || 7 blandimenti gratia Stephanus || 8 a om. LH || aleti M sed prima
ut videtur manus e in i mutavit. || fabulosum . . . turpitudinem] fabulae hoc
celandum auctorem romani generis turpitudinem B fabulae hoc ad celandam
auctorum romani generis turpitudinem fingunt C. totum enuntiatum hoc modo
contractum in P: sed a lupa ideo dicuntur alti propter turpitudinem || 10 fictum
est om. BC*P || et ante meretrices om. C*P || 11 Martis. dicitur autem lupus
Marti dicatus ut alibi 'Martius a stabulis rapuit lupus' Fabricius || 14 lacunam
a Scioppio indicatam explebat Masvicius addens Cato in originibus || 15 Ateius
Masvicius: Adeius C || 21 fortasse filium Romulum || 23 Regina] regis filia . . .
Pasiphaes P || 25 pasiphaes H: pasiphae KM pasiphes B phasiphes L (phasi-
phae l) Ariadnes Masvicius

275. INDE post, vel deinde, vel tunc, adverbium loci pro temporis. FVLVO TEGMINE id est pelle lupae, qua utebatur more pastorum. sed hoc multi reprehendunt, cur nutricis tegmine usus sit. qui gemina ratione refutantur: vel falsitate fabulae, vel exemplo Iovis, qui caprae nutricis utitur pelle, unde Graece *alyloxos* appellatur. sane 'tegmine' multi antequam dictum asserunt, quia tegmentum dici debere affirmant. LAETVS virtute alacer, vel quia avo regnum reddiderat, vel quia ipse novam urbem et novum condebat imperium.

276. EXCIPIET GENTEM Remo scilicet interempto, post cuius mortem natam constat pestilentiam: unde consulta oracula dixerunt 10 placandos esse manes fratris extincti; ob quam rem sella curulis cum sceptro et corona et ceteris regni insignibus semper iuxta sancientem aliquid Romulum ponebatur, ut pariter imperare viderentur. unde est Remo cum fratre Quirinus iura dabunt.

277. ROMANOSQVE SVO DE NOMINE DICET perite non ait Romanos, sed Romanos. urbis enim illius verum nomen nemo vel in sacris enuntiat, denique tribunus plebei quidam Valerius Soranus, ut ait Varro et multi alii, hoc nomen ausus enuntiare, ut quidam dicunt raptus a senatu et in crucem levatus est, ut alii, metu supplicii fugit et in Sicilia comprehensus a praetore praecepto senatus occisus 20 est. hoc autem urbis nomen ne Hyginus quidem cum de situ urbis loqueretur expressit.

278. NEC METAS RERVM NEC TEMPORA PONO 'metas' ad terras rettulit, 'tempora' ad annos; Lavinio enim et Albae finem statuit, Romanis tribuit aeternitatem, quia subiunxit 'imperium sine fine dedi'. 25

279. QVIN quinetiam; minus enim est 'etiam'. nam plenum est quinetiam, ut quinetiam hiberno moliris sidere classem.

ASPERA IVNO tolerabilius hoc Iuppiter dicit. ASPERA IVNO] vel quam tu asperam dicis, vel certe ut et ego fateor.

14 Remo] A. I 292 || quin etiam] A. IV 309

1 ad v. 275 Inde] post . . . pastorum. Laetus] uirtute alacer. P || 2 utebatur L uteba//tur H || 3 nutricis suae Amaltheae D || 5 *alyloxos* scripsi: *alyialós* C || 9 ad v. 276 Excipiet gentem] Romulo (sic) scilicet interempto . . . iura dabunt. bene Romulum solum ait dissimulans (desimulans) de pericid. P || 11 curulis B currulis L (curulis ?) || 13 remulum ponebantur H || 18 quia hoc nomen ausus est enuntiare C || 21 hoc autem urbis nomen C: quod reliqui. illud recepi non quod integrius esset, sed ne lectio impediretur || hyginus B heginus L higinus Ml || quidem] quoque C || 23 ad v. 278 Nec metas rerum nec tempora pono] metas . . . annos. P || 24 et Albae finem] triennium Albae trecentos C || instituit B || 25 tribuit om. LH || 28 ASPERA IVNO vel quam tu asperam dicis vel certe ut et ego fateor et tolerabilius . . . dicit C || dicit] ut crimineretur uxorem; quia marito magis congruit quam alii add. l in marg., m supr. vers.

280. METV ut supra id metuens. TERRAS CAELVMQVE FATIGAT alibi absumptae in Teucros vires caelique marisque. QVAE MARE N. T. Q. M. C. Q. F. metu scilicet quem de Carthagine habet, ut supra id metuens, vel metu quo Troianos terret et Venerem. 5 nam dicit 'parce metu Cytherea'. 'mare' autem 't. c. q. f.' alibi ostendit dicendo absumptae in Teucros vires caelique marisque. 'fatigat' vero pro exercet, sollicitat, commovet.

281. CONSILIA IN MELIVS REFERET quia bello Punico secundo ut ait Ennius placata Iuno coepit favere Romanis. IN MELIVS] *εἰς τὸ καίτερον. et est Latinior elocutio: Sallustius ad mutandum modo in melius servitium.* MECVMQVE FOVEBIT id est eadem quae ego sentiens, eadem quae ego volens, vel ut quidam volunt mecum in Capitolio constituta.

282. GENTEMQVE TOGATAM bene 'gentem', quia et sexus omnis 15 et condicio toga utebatur, sed servi nec colobia nec calceos habebant. togas autem etiam feminas habuisse, cycladum et recini usus ostendit. recinus autem dicitur ab eo, quod post tergum reicitur, quod vulgo maforte dicunt.

283. SIC PLACITVM vel fatis vel mihi; nam impersonale est. 20 LVSTRIS quinquenniis. et bene olympiadibus computat tempora, quod magis ad Iovem pertinet, quia nondum erant vel Roma vel consules. lustrum autem dictum, quod post quinquennium unaquaeque civitas lustrabatur. unde Romae ambilustrum, quod non licebat nisi ambos censores post quinquennium lustrare civitatem. 25 AETAS iuxta veteres aetas hic pro tempore posita est, alibi pro modo annorum, ut est ubi iam firmata virum te fecerit aetas et aetas Lucinam iustosque pati hymenaeos.

284. DOMVS ASSARACI id est. familia Troiana, et est a parte totum; nam Assaracus Capyn genuit, Capys Anchisen, unde Aeneas,

1 id metuens] A. I 23 || 2 absumptae] A. I 301 || 10 Sallustius] hist. fragm. inc. 69 Kritz. || 17 recinus e. q. s.] cf. Isid. or. XIX 25, 4 || 20 quinquenniis e. q. s.] exscr. Isid. or. V 37, 2 || 25 AETAS iuxta veteres e. q. s.] cf. Isid. or. V 38, 3 || 26 ubi iam] buc. IV 37 || aetas] georg. III 60

1 METV ut supra . . . caelique marisque om. C || 4 terret scripsi: ferret C || 8 CONSILIA IN MELIVS REFERET εἰς τὸ καίτερον et est . . . servitium: quia bello Punico secundo . . . Romanis C || 14 ad v. 282 Gentemque togatam] bene gentem . . . maforte dicunt. P || 15 colobia P || caltios K calibos P || habent K || 16 recini BLHC* ricini KM ricinii l || et recini usus] metricinius P || 17 ricinus BP ricinus K recinus LHC* ricinius Ml || postergum KLH || 18 mauorte B vulgom afortē L (afortē fuisse videtur) || 19 ad v. 283 Sic placitum] vel fatis . . . pati hymenaeos. P || 20 quinquennio P || 21 erat KL (t l in ras.) || 23 unde Romae ambilustrum e. q. s.] cf. Mommsen Röm. Staatsr. II p. 389 || 28 ad v. 284 Domus Assaraci] Troiani. P

auctor Romani generis: ex quibus Mummius, qui Achaiam vicit.
 PTHIAM Achillis patriam. MYCENAS Agamemnonis patriam,
 ut Agamemnoniasque Mycenae.

286. NASCETVR ad illud respondet 'certe hinc Romanos olim'.
 et omnis poetae intentio, ut in qualitate carminis diximus, ad lau- 5
 dem tendit Augusti, sicut et in sexti catalogo et in clipei descri-
 ptione. haec autem Iovis allocutio partim obiecta purgat partim
 aliquid pollicetur. PVLCHRA allusit propter Venerem. TROIANVS
 ac si diceret, etiam Caesar Troianus est. CAESAR hic est, qui
 dictus est Gaius Iulius Caesar. Gaius praenomen est, Iulius ab 10
 Iulo, Caesar vel quod caeso matris ventre natus est, vel quod avus
 eius in Africa manu propria occidit elephantem, qui caesa dicitur
 lingua Poenorum. hic sane Gaius Iulius Caesar quattuor et sexaginta
 victis Galliarum civitatibus cum a senatu petisset consulatum et trium- 15
 phum nec impetrasset adversante Cn. Pompeio magno eiusque amicis,
 qui Caesaris processibus invidebant, bellum civile gessit in Farsalia,
 quo Pompeius victus Alexandriae occiditur. Caesar Romam compo-
 sitis rebus et Alexandria debellata reversus in curia Pompeiana a
 Cassio et Bruto aliisque Pompeianis occisus est. cuius heres Augustus
 cum intrasset urbem coegit a senatu interfectores Caesaris parricidas et 20
 hostes iudicari, eumque in deorum numerum referri et divum appellari.

287. IMPERIVM OCEANO, FAMAM QVI TERMINET ASTRIS aut ad
 laudem dictum est, aut certe secundum historiam. Ne vera enim
 et Britannos qui in oceano sunt vicit, et post mortem eius cum
 ludi funebres ab Augusto eius adoptivo filio darentur, stella medio 25
 die visa est, unde est ecce Dionaei processit Caesaris astrum.

A MAGNO sicut Alexander, sicut Pompeius. Graeci enim omne
 magnificum magnum, ut mater magna et dii magni.

3 Agamemnoniasque] A. VI 838 || 11 Caesar vel quod e. q. s.] cf. Ael.
 Spartiani Ael. Ver. 2 et Isid. or. IX 3, 12 sq. || 26 ecce] buc. IX 47

1 Nummius C mummius erat M || 3 ut Agamemnoniasque Mycenae] ut
 ipse Mycenaeus magnorum ductor Achivum C || 4 ad v. 286 Caesar] Gaius
 Iulius Caesar qui in curia Pompeiana a Cassio (casio) et Bruto aliisque Pom-
 peianis occisus est Romae interfecto Pompeio ab eo apud Alexandriam. P ||

10 dictus est] dicitur C || graus K || iulus B || graus K et Gaius C || pnomem
 K || 11 Caesar vel ... ituri optent (p. 107 ln. 7) om. K || 12 elephantem B
 elephantum H || cesa B caesai Bambergensis et Palatinus Spartiani l. l. || 13 Iu-
 lus C || 15 Gn. C || 16 progressibus Lion || 22 ad v. 287 Imperium (Imperi-
 tium) famam astris] cuius stella visa est die medio (dioniū), unde est ecce
 Dionaei processit Caesaris astrum. P || ASTRIS cuius fama usque ad Oceanum
 pervenit; aut ad Lion || 23 certe est BC* || 26 visa est quae in ipsius hono-
 rem apparuisse diceretur B M l. quae ... diceretur primus quod sciam Masvi-
 cius inseruit, Burmannus recepit nulla nota adiecta.

288. OLIM modo futuri temporis est. CAELO in caelum.

SPOLIIS ORIENTIS victo Pharnace Mithridatis filio, qui re vera in oriente fuit. ceterum Aegyptus, in qua Ptolomaeum vicit, in australi est plaga.

- 5 289. HONVSTVM inter honestum et oneratum hoc interest, quod oneratus est qualicumque pressus pondere, honestus vero cui onus ipsum honori est, ut si quis spolia hostium ferat. sed oneratus aspirationem non habet, quia ab onere venit, honestus vero, quia etiam ab honore descendit, retinet aspirationem. alii 'honestum' legunt; veteres enim honestum pro specioso ponebant, ut Dardanius caput ecce puer detectus honestum.

290. ACCIPIES SECVRA quia post mortem Caesar meruit aram, fastigium, flaminem, ut Cicero in Philippicis. SECVRA] *quare 'secura'? quia nunc sollicita.* HIC QVOQVE potest intellegi sicut
15 Romulus, sed melius sicut Aeneas, de quo superius ait 'sublimem-que feres ad sidera caeli'. 'quoque' autem semper ad similitudinem ponit, ut tu quoque litoribus nostris. HIC QVOQVE] *sicut ego, sicut tu.* VOTIS vel ad vota vel votis vocabitur.

291. ASPERA TVNC id est Caesare consecrato cum Augustus
20 regnare coeperit, clauso Iani templo, pax erit per orbem. constat autem templum hoc ter esse clausum: primum regnante Numa, item post bellum Punicum secundum, tertio post bella Actiaca quae confecit Augustus: quo tempore pax quidem fuit quantum ad exterarum pertinet gentes, sed bella flagravere civilia, quod et ipse per
25 transitum tangit dicens 'Furor impius intus'. huius autem aperiendi vel claudendi templi ratio varia est. alii dicunt Romulo contra Sabinos pugnante, cum in eo esset ut vinceretur, calidam aquam

6 oneratus est . . . aspirationem] exscr. Isid. diff. verb. 286 || 10 Dardanius] A. X 133 || 17 tu quoque] A. VII 1 || 20 constat autem e. q. s.] cf. Varro d. l. l. V 165 || 25 huius autem . . . reversionem] exscr. mythogr. III 4, 9

1 ad v. 288 Olim] modo futuri temporis est. Caelo] in caelum. P || temporis om. LH || 3 ptolemeum B pholomeum H || 5 ad v. 289 honestum] inter honestum . . . retinet. P || HONVSTVS L || onustum M || honeratum PL (corr. l) || 6 honeratus L (corr. l) || honestus L (corr. l) onustus PH || 7 honori BC* M: honoris LH oneris P || hosti P || honeratus L (corr. l) || 8 onustus uero qui ab honore uenit retinet P || 12 ACCIPIES SECVRA quare secura? aut quia nunc sollicita, aut quia post mortem e. q. s. C || 13 fastigium] i. e. ornamentum superscr. l || 14 potest intellegi sicut ego sicut tu sicut Romulus C || 17 nostris. nam ideo in bucolicis (I 7) 'namque erit ille mihi semper deus' et in georgicis (III 16) 'in medio mihi Caesar erit' D || 18 in votis Lion || 19 ad v. 291 Aspera tum] id est Caesare . . . per orbem. † qui quoniam claudabatur. P qui quoniam claudabatur recepit Daniel; Scioppius nihil de his verbis adnotavit. ceterum quinque scribebatur videtur pro qui quoniam (quinqm) || Aspera iniqua. Tunc id est D || 20 iani MI: iam BC*H ia L in P

ex eodem loco erupisse, quae fugavit exercitum Sabinorum: hinc ergo tractum morem, ut pugnaturi aperirent templum, quod in eo loco fuerat constitutum, quasi ad spem pristini auxilii. alii dicunt Tatium et Romulum facto foedere hoc templum aedificasse, unde et Ianus ipse duas facies habet, quasi ut ostendat duorum regum coitionem. [vel quod ad bellum ituri debent de pace cogitare.] est alia melior ratio, quod ad proelium ituri optent reversionem.

292. CANA FIDES ET VESTA subaudis 'erit'. canam autem Fidem dixit, vel quod in canis hominibus invenitur, vel quod ei albo panno involuta manu sacrificatur, per quod ostenditur fidem debere esse secretam: unde et Horatius et albo rara Fides colit velata panno. Vesta vero pro religione, quia nullum sacrificium sine igne est, unde et ipsa et Ianus in omnibus sacrificiis invocantur. Vesta autem dicta vel ἀνὸ τῆς ἐστίας, ut digammos sit adiecta, sicut ἦρ ver, 'Ενερὸς Venetus, vel quod variis vestita sit rebus. ipsa enim esse dicitur terra, quam ignem habere non dubium est, ut ex Aetna Vulcanoque et aliis locis ardentibus datur intellegi. REMO CVM FRATRE QVIRINVS IVRA DABVNT] hic dissimulat de parricidio, quod et iungit eos, et quia non Romulum, sed Quirinum appellat, ut non potuerit parricidium facere qui meruerit deus fieri. 20

REMO CVM FRATRE QVIRINVS IVRA DABVNT multi sic intellegere

4 unde et Ianus e. q. s.] cf. Macrob. Sat. I 7, 20 et 9, 4 || 9 vel quod ei ... secretam] exscr. mythogr. I 191 || 11 Horatius] carm. I 35, 21 || 15 vel quod variis vestita sit rebus] exscr. mythogr. I 112 et Isid. VIII 11, 61

3 quasi spem LH (quasi ad l) quam spem libri Burmanni, nisi quam typothetae neglegentia pro quasi positum est. quasi ad speciem mythogr. || pristinam B || 7 optant M || 6 vel quod ... cogitare seclusi ut dittographiam eorum quae sequuntur. est et alia quae melioris videtur causa, quod ad bellum ituri de pace cogitare et reversionem optare debent mythogr. || 8 ad v. 292 Cana Fides et Vesta] subaudis erit ... panno. Vestam uero religionem, quia nullum sacrificium sine igne est ipsaque in omnibus inuocatur. quae dicitur esse terra quam ignem non dubium, dictaque quae uariis uestita sit rebus. Remo cum fratre Quirinus iura dabunt] hic dissimulat de parricidio quod et iungit eos et quia non Romulum sed Quirinum appellauit et reliqua ut superius dictum est. sed hoc esse non potest ... repetit. constat praeterea Iani templum + sit non fuit patuisse sub Romulo, quia bellis numquam uacauit (uocauit). alii uolunt per hoc et re uera intellegi Quirinum Augustum esse, Remum uero Agrippam, qui filiam Augusti ... Agrippa secundis. hoc ergo dicit ... curis dicitur. telum est cum longiore ferro unde et securis quasi semicuris. uel a κολπῶνος (cyrano), uel propter generis (generum) nobilitatem. Mars enim ... Quirinus. P || 10 sacrificabatur C* P || 11 colitur L || 12 uere K || Vesta ... religione F. Schoellius: uestam uero religionem libri || 13 igni M || in omnibus ... ἐστίας om. B || 14 anot ne ἐστίας K ano nec ἐστίας L ἀπο τῆς ἐπας H || ἦρ ver scripsi: om. B est uel ref. r. K er uer L (sed er in ras.) M ier uer H || 'Ενερὸς] netus B enetus KM henetus L renetus H || 17 Aetna K aethere uel aetna B aethna L aethna H ethna M || 20 fieri. an sicut multi intellegere uolunt C

volunt ut superius diximus, quia post pestilentiam ad placandos fratris manes geminis omnibus usus est Romulus: unde est videm ut geminae stent vertice cristae? sed hoc esse non potest, quia iteratio est ante dictorum aut ordo praeposterus, si post dictum
 5 Caesarem Romulum repetit. constat praeterea Iani templum patuisse sub Romulo, *quia bellis numquam vacavit*. alii volunt per hos Romanos intellegi. vera tamen hoc habet ratio, Quirinum Augustum esse, Remum vero pro Agrippa positum, qui filiam Augusti duxit uxorem, et cum eo pariter bella tractavit: unde est parte alia
 10 dis et ventis Agrippa secundis. nam adulans populus Romanus Octaviano tria obtulit nomina, utrum vellet Quirinus, an Caesar, an Augustus vocari. ille ne unum eligendo partem laederet quae aliud offerre cupiebat, diverso tempore omnibus usus est, et primo Quirinus dictus est, inde Caesar, postea quod et obtinuit
 15 Augustus, sicut Suetonius probat et in georgicis ostendit Vergilius. nam cum de Gangaridum victoria diceret, qui iuxta Gangen sunt quique ab Augusto victi sunt, ait victorisque arma Quirini. ut autem pro Agrippa Remum poneret, poetico usus est more; nam nomen ex vicino sumpsit. hoc ergo dicit, cum coeperit Iulius
 20 Caesar caelum tenere patratibus omnibus bellis, iura dabunt Augustus et Agrippa. Romulus autem ideo Quirinus dictus est, vel quod hasta utebatur, quae Sabinorum lingua curis dicitur: hasta enim, id est curis, telum longum est, unde et securis quasi semicuris: vel a *κοίρανος* qui Graece rex dicitur: constat autem Graecos fuisse Roma-
 25 nos: vel propter generis nobilitatem; Mars enim cum saevit Gradivus dicitur, cum tranquillus est Quirinus. denique in urbe duo eius templa sunt: unum Quirini intra urbem, quasi custodis et tranquillii, aliud in Appia via extra urbem prope portam, quasi bellatoris, id est Gradivi.

9 parte alia] A. VIII 682 || 15 sicut Suetonius probat] cf. vita Aug. 7. Serv. ad georg. III 27. Ioh. Lyd. de mens. IV 72. Reifferssch. quaest. Suet. p. 472 || 17 victoris] georg. III 27 || 21 Romulus autem . . . curis dicitur] exscr. Isid. or. IX 2, 84 || unde et . . . semicuris] exscr. Isid. or. XIX 19, 11 || 25 Mars enim e. q. s.] exscr. mythogr. III 11, 10

5 templum] *Daniel e P dederat templum sit non fuit lacunam post fuit indicans. Scioppius adnotavit 'lacunam tollit (scil. Fuldensis) sit non fuit si tamen fuit'. adscriptisse videtur quidam ad Servii verba sed non fuit, si tamen fuit patuit. cf. ad v. 294 || 6 per hoc KC || 7 uerumtamen CM || 8 positum] posuit tum K posuit L || filiam CP: sororem BKLHM || 9 eo] uero B bellum C*P || 11 octavio KH || numina K || 14 optinuit HM || 15 sicut] quod B || dicit uirgilius cum de gangaridum victoria diceret victorisque arma quirini B || 21 quirinus ideo BM || 22 dicitur quiris L || 23 quis L (quiris d) || telum longum est] telum est cum longiore ferro C*. *dubito num hasta . . . longum est vel . . . ferro Servii sint.* || 23 ἀπο κρηανος B a quo erano K a κρηανο LM an κρηανο H || fuisset K || 25 Mars] quears K || grandius H || 27 ed H sed Masvicius || 28 prope portam om. KM*

293. DIRAE cum apertae sunt. DIRAE] hoc est abominandae, alias 'dirae' magnae an sua cuique deus fit dira cupido et iam tum religio pavidos terrebat agrestes dira loci et dicuntur geminae pestes cognomine Dirae. COMPAGIBVS ambages et compages antiqui tantum dicebant, posteritas admisit ut etiam 5 compago dicatur: sed non quia varius esse potest nominativus, debet etiam declinatio mutari, quemadmodum nec in istis nominibus arbor arbos, vomer vomis; nam et vomeris et arboris tantum facit. ergo compages compagis, quoniam compago usurpatum est; compaginis enim nemo penitus dicit. 10

294. BELLI PORTAE Iani gemini, quae bello aperiiebantur, pace claudiebantur. ideo autem Ianus belli tempore patefiebat, ut eiusdem conspectus per bellum pateret, in cuius potestate esset exitus reditusque; id enim ipsa significat eius effigies, praebentis se euntibus et redeuntibus ducem. hunc autem olim Numa Pompilius fecit, cuius portas 15 regni tempore clausit. FVROR IMPIVS INTVS ut superius diximus propter bella civilia, quae gesta sunt contra Brutum et Cassium ab Augusto in Philippis, contra Sextum Pompeium ab Augusto in Sicilia. aut sicut quidam tradunt FVROR IMPIVS INTVS non in aede Iani, sed in alia in foro Augusti introeuntibus ad sinistram, fuit 20 bellum pictum et furor sedens super arma devinctus eo habitu quo poeta dixit.

295. SAEVA SEDENS SVPER ARMA secundum antiquam licentiam. sciendum tamen est hodie 'in' et 'sub' tantum communes esse praepositiones. ceterum 'super' et 'subter' iam accusativae sunt, sicut 25 'clam' et 'post', quae ante communes fuerunt: nunc in his mutata natura est. [ergo] SVPER pro supra. et nunc haec praepositio accu-

2 an sua] A. IX 183 || 3 iam tum] A. VIII 349 || dicuntur] A. XII 845 || 24 sciendum tamen est e. q. s.] Serv. comm. in Don. p. 419, 26 sqq.

1 ad v. 293 Dirae] magnae . . . cupido. Compagibus] ambages et compages . . . nemo penitus dicit. P || 3 religio C || 4 COMPAGIBVS KH || ampagibus compages B compages compagis Leidensis sui testimonium praefert Burmannus || 6 diceretur M || 9 ergo compago compagis P fortasse ergo compages compago compagis || compago] compago nis B || sed compaginis B compagis autem P compaginis autem M || 10 nemo penitus dicit. Ovidius tamen in primo metamorphoseon (711) ait 'atque ita disparibus calamis compagine cerae'. compagine a genitivo compaginis esse arbitror. D || 11 ad v. 244 Belli portae] Iani gemini quae bello aperiiebantur, pace claudiebantur. Furor impius intus] vel ut superius dictum est propter bella civilia . . . in Sicilia. alii furor impius intus non in aede Iani . . . poeta dixit. P || 12 petefiebat C || 14 se euntibus Masvicius: sequentibus C || 16 IMPIVS K || 20 austusti introiuntibus P || 21 devinctus C: aeneis uinctus P catenis revinctus Masvicius || abitu P || 25 accustium K || 26 antea LM || communes fuerunt . . . natura est l in marg.

sativo servit, ubi vero 'de' significat, ablativo. AENIS NODIS non centum nodis, sed catenis, quas circumlocutione significavit, quia sunt catenae nodi plures. quidam 'aeneis' pro ferreis tradunt, ut micat aereus ensis: et aerea quem obliquum rota transit.

5 X 297. ET MAIA GENITVM Mercurium. et est periphrasis. Cicero in libris de deorum natura plures dicit esse Mercurios: sed in deorum ratione fabulae sequendae sunt, nam veritas ignoratur. simul allusit poeta, quia per caduceatores, id est internuntios, pax solet fieri. MAIA GENITVM DEMITTIT AB ALTO] quod deo opus erat, ut hostes

10 Poeni auctori Romani nominis placarentur Aeneae. quidam sane quattuor Mercurios dicunt: unum Iovis et Maiae filium, alterum Caeli et Diei, tertium Liberi et Proserpinae, quartum Iovis et Cyllenes, a quo Argus occisus est, quem ipsum ob hanc causam Graecia profugum Aegyptiis litteras demonstrasse perhibent.

15 298. VT TERRAE propter illud quod sequitur hospitio prohibemur harenae. PATEANT propter illud cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis. *non nulli sane 'pateant' pacatae sint accipiunt, ut Sallustius simul immanis hominum vis multis e locis invasere patentes tum et pacis modo effusas; hic enim
20 habitus pacis. et in Catilina cuncta maria terraeque patebant. sic enim contra cum dicitur 'clausa omnia' bellum significatur, ut ipse quae moenia clausis ferrum acuant portis.*

299. HOSPITIO ad hospitium. NE FATI NESCIA DIDO non sui: nam si sciret exitum suum, multo magis vetaret: sed 'fati'
25 dixit voluntatis Iovis, sicut fati Iunonis iniquae. aut certe fati Troianorum, qui non sponte, sed necessitate ad Africam venerant, quod utique ignorabat Dido. illo enim tempore invadendarum terrarum causa fuerat navigatio, ut Sallustius meminit, facili tum mutatione sedum: quod etiam excusant Troiani non nos aut ferro

4 micat] A. VII 743 || aerea] A. V 274 || 5 Cicero in libris d. d. n.] III 22, 56 || 6 sed in deorum . . . ignoratur] excr. mythogr. II 41 || 10 quidam sane e. q. s.] Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 482. mythogr. II 41. Ampelii lib. mem. IX 5. cf. Munckeri adnot. ad Fulg. mythol. I 24 || 15 hospitio] A. I 540 || 16 cunctus] A. I 233 || 18 Sallustius] hist. fragm. III 72 Kritz. || 20 in Catilina] 10 || 22 quae] A. VIII 385 || 25 fati] A. VIII 292 || 29 non nos] A. I 527

2 significat B signavit L || quia BC*: quae KLPHM || 4 micat om. P || transit P: tranait C* cf. Ribbeckii adnotat. ad Aen. V 274 || 5 ad v. 297 Haec ait et Maia genitum] Mercurium. P || 11 Caeli Luct. Plac. et mythogr.: Coeti C || 12 Iovis et Cyllenes Luct. Plac. et mythogr.: Cyllenis C || 15 sequetur K || 17 non nulli sane . . . portis post hospitium hab. C || 19 effusas urbis Kritzius || 23 ad v. 299 Ne fati nescia Dido] non sui . . . quod utique ignorabat Dido. P || 24 vitaret Masvicius eumque secuti Burmannus et Lion || 25 Iovis . . . iniquae om. B || 26 nenerunt B L || 28 ut Sallustius meminit . . . sedum om. B || 29 sedum KH: sedum LH

Libyco populare penates venimus. ergo hoc agitur, ut discat Dido eos ad Italiam tendere. quomodo ergo se iungit Aeneae? sed furoris illud est, non consilii. nam nec sacerdotibus haec dicentibus credidit. unde est quid vota furem, quid delubra iuvant?

300. VOLAT ILLE PER AERA *similis hic festinatio Mercurii est, ut supra Neptuni. in quarto et talaria nectit et virgam capit et plus moratur.*

301. REMIGIO ALARVM translatio reciproca, ut supra diximus; nam alibi velorum pandimus alas. CITVS pro cito, adverbium 10 temporis in nomen deflexum. et bene hoc de Mercurio; cum enim alia signa tarde ad ortus suos recurrant, Mercurius octavo decimo die in ortu suo invenitur. POENI *ἀντίστοιχον* est quasi phoeni.

303. VOLENTE DEO Mercurio vel Iove. IN PRIMIS praecipue.

304. IN TEUCROS pro Teucris, ut diximus. alibi 'in Teucros' 15 aduersum Teucros, ut absumptae in Teucros vires.

305. AT PIVS AENEAS † filium Aeneas sacrorum omnium docetur, ex cuius persona latenter quae ad caeremonias veteres pertinent saepe monstrantur. hic ergo † deus apicis, quod insigne flaminum fuit, de quo loco suo in quarto libro dictum est. vult ostendere igitur, flamini 20 extra medium pomerium post solis occasum apicem ponere non licere. Aeneas ergo hic ad Carthaginis litus adpulsus ostenditur sine apice fuisse, id est nudo capite. nam cum ait 'at pius Aeneas, per noctem plurima volvens, ut primum lux alma data est, exire locosque explorare 25 novos, quas vento accesserit oras, qui teneant, nam inculta videt, hominesne feraene' manifeste longius ab urbe intellegitur; unde animad-

4 quid] A. IV 65 || 7 talaria] A. IV 239 || virgam] A. IV 242 || 10 velorum] A. III 520 || 11 cum enim . . . invenitur] exscr. mythogr. III 9, 5 || 15 diximus] ad Aen. I 231 || 16 absumptae] A. VII 301

3 haec dicentibus om. LH (supr. vers. add. l) || 4 quid vota] qui nota BL (quid l) est quid evanuerunt in K || 9 ad v. 301 Remigio alarum] translatio reciproca. Citus] pro cito. adverbium temporis in nomen deflexum (deflexum). etiam Poeni *ἀντίστοιχον* est quasi phoeni (poeni). P || 9 dictum est M || 12 decimo . . . Mercurio om. H || 13 ἀντίστοιχον B antisto//ethon K (h

crasa est) ἀντίστοιχον L (o supr. vers. l) antictrikon M || phoeni M: pheni B foeni K feni L || 14 ad v. 303 Volente deo] Mercurio vel Iove. In primis] praecipue. P || vel iove vel mercurio BM || 15 ad v. 304 In Teucros] pro in Teucris. alibi 'in Teucros' aduersum Teucros . . . vires. P || pro in Teucris C* || supra diximus LH diximus. Quietum animum] id est benevolentiae plenum Fabricius || 16 adsumptae P || 17 fidus Aeneas sacrorum omnium docetur cultor coni. F. Schoellius. possis et peritissimus A. s. o. inducitur || 19 deus] fortasse de usu apicis agitur || 20 in quarto libro] in II. et X. libro Masvicius. cf. ad Aen. II 683 et X 270. in VIII F. Schoellius. cf. ad VIII 664

vertendum est extra pomerium fuisse, nam in subsequentibus ostenditur, eum extra pomerium fuisse, cum ait Venus et qua te ducit via, dirige gressum. nam et augurium ei in finibus pomerii ostensum est. [quod] et ipsum Aeneam respondentem signatius declarat sine
 5 apice fuisse; timentem enim, ne piaculum incurreret, si † cum solis occasum nudo capite, id est sine apice inveniretur, ita loquentem fecit et vacet annales nostrorum audire laborum, ante diem clauso componet Vesper Olympo; verebatur enim solis occasum. nudo autem capite ibi fuisse ostenditur, ubi ait restitit Aeneas claraque
 10 in luce refulsit, os umerosque deo similis; namque ipsa decoram caesariem nato genetrix lumenque iuventae purpureum et laetos oculis adflarat honores; neque enim caesariem dicere debuisset, nisi quia nudo capite incedebat Aeneas. sed haec Vergilio et his similia sufficiunt ad indicandum omnium disciplinarum scientiam
 15 narrantem aliud ponere, neque propositum habet talia plenius exsequi. PER NOCTEM decet enim pro cunctis regem esse sollicitum. et bene 'per noctem', ne a sociis quos ipse consolatus erat videretur per diem maerens.

306. ALMA alma lux dicta, quod alat universa, unde et alma
 20 Ceres, quod nos alat; nam physici dicunt omnia per diem crescere. quomodo ergo Vergilius ait exigua tantum gelidus ros nocte reponet? sed hoc pro miraculo positum est, ut etiam Plinius sentit. LOCOS et locos et loca dicimus, cum in numero singulari locus tantum dicamus. simile est et iocus, nam et ioca facit et
 25 ioci, ut ioca atque seria cum humillimis exercere et quam multa ioca solent esse in epistolis et tum iuvenes agitare iocos.

307. QVAS VENTO ACCESSERIT ORAS diximus superius figuram

2 et qua] A. I 401 || 6 et vacet] A. I 373 || 9 restitit] A. I 588 || 19 unde et . . . alat] cf. Isid. diff. verb. 498 || alma] georg. I 7 || 21 exigua] georg. II 202 || 23 et locos et loca e. q. s.] cf. Servii [Sergii] comm. in Don. p. 432, 2 K. || 25 ioca] Sall. Ing. 96, 2 'i. a. s. c. h. agere' || quam multa] Cic. Phil. II 4, 7 || 26 tum] Pers. sat. VI 5 'mox i. a. i.'

1 nam] fortasse etiam || 5 cum] fortasse sub || occasu Masvicius || 6 inveniretur Masvicius: inveniret C si eum sol occasus (vel solis) nudo capite id est sine apice inveniret Burmannus || 16 sollicitum, ut apud Homerum (Il. II 24 sq.) οὐ γὰρ παννύχιον εὐδεν βουλευόμενον ἄνδρα, ὃ λαοὶ τ' ἐμπειράφαται καὶ τόσσα μέλη. D || 19 ad v. 306 Alma] lux alma quod alat et universa dicta. unde alma Ceres quod nos alat. Locos] et locos et loca dicimus . . . et ioci. P || 20 eo quod L || 22 ut etiam plinius sentit K1: ut plinius dicit B ut etiam plenius sentit LH ut etiam plinius sensit M et amplius sentit C^o Steph. Dan. || 23 et locos om. B || in om. K || 24 dicimus K || simile est . . . ioci] sic iocus et iocus et iocos et ioca B || 25 ioci] iocos LH || ut ioca . . . convertere (p. 113 lin. 3) om. B || et quam multa . . . epistolis om. K || 28 QVAS VENTO ACCESSERIT ORAS sine praepositione. Sallustius genna patrum aduoluntur. superius dictum C

feri, cum praepositio detracta nomini verbo copulatur, et plerumque eam suam retinere naturam plerumque convertere. hoc igitur sciendum est, quia, cum casum suum retinet, hystero-logia est, ut hoc loco; cum autem inmutat, figura est, ut Cumarum adlabitur oris; 'oris' enim pro oras posuit. plerumque tamen etiam superfluas 5 ponunt praepositiones. *QVAS VENTO ACCESSERIT ORAS*] *sine praepositione. *Sallustius genua patrum advolvuntur.**

308. QVI TENEAINT iure dubitat, cum omnia cernat inculta. est autem ordo 'qui teneant, hominesne feraene'; media per parentheses dicta sunt. EXACTA exquisita. *et ostendit providum regem 10 per se curantem commoda sociorum.*

310. IN CONVEXO NEMORVM prooeconomia est ad causam pertinens. non enim tenebitur ab Afris, ut Ilionei, *et qui cum ipso supervenerant.* 'convexo' autem curvo, unde et convexum dicitur caelum. sane subaudimus 'loco', ut alibi castrorum et campi 15 medio, id est spatio. 'nemorum' autem modo silvarum. interest autem inter nemus et silvam et lucum; lucus enim est arborum multitudo cum religione, nemus vero composita multitudo arborum, silva diffusa et inculta. SVB RVPE CAVATA periphrasis est speluncae.

311. ARBORIBVS ATQVE HORRENTIBVS VMBRIS umbris arborum, 20 quo modo molemque et montes. aut certe arboribus et umbris speluncae. *et bene ostendit omnia †curvis adlata navibus non quae venerant cum Aenea.* 'clausam' autem 'occulit' occulit et clausit.

312. COMITATVS ACHATE bene ostendit Aeneam esse fortissimum nec quidquam timere dicendo 'uno graditur comitatus Achate'. et dixi- 25 mus quaeri, cur Achates Aeneae sit comes. varia quidem dicuntur, melius tamen hoc fingitur, ut tractum nomen sit a Graeca etymologia. ἄχος enim dicitur sollicitudo, quae regum semper est comes.

4 Cumarum] A. VI 2 || 7 Sallustius] hist. fragm. inc. 60 Kritz. || 15 castrorum] A. IX 228 || 21 molemque] A. I 61

1 ad praepositio K || 2 naturam om. K || 3 quia] quod B || 4 Cumarum] cum BLH || allabitur BL || 5 plerumque tamen etiam B: plerumque etiam tamen etiam K plerumque etiam LHM C* || 8 ad v. 308 Qui teneant] ordo est . . . exquisita (exque-ita). P || cum] qui B || 12 ad v. 310 In convexo nemorum] prooeconomia est . . . speluncae. P || ad causam pertinens] ad illam scilicet quia aliae naues captae sunt. istae latendo enaserunt add. l in marg. || 13 non enim intenebitur K || ut Ilionei om. B ut ilionius P ut ilione H ut ilionei naus MI, haud scio an recte. || 20 ad v. 311 Occulit] pro occulit (sic Daniel occulit cod.) id est abscondit et clausit. P || ARBORIBVS . . . speluncae om. B || ATQVE HORRENTIBVS . . . arborum om. K || 21 montis HM || 22 post non lacunam indicavit Scioppius. ad laudandam Aeneae diligentiam pertinere haec verba et curavisse latere in curvis suspicatur F. Schoellius || 23 clausam . . . clausit F. Schoellius: classem autem occulit et clausit C || 25 diximus] dictum est C || 28 achos B K H M || dicitur] in hoc verbo desinit Lipsiensis folium 91. proximum quod continebat sollicitudo ad saevum. GER (vers. 341) intercidit.

313. BINA si ad utrumque referas, bene dixit 'bina', si ad Aeneam tantum, antiquus mos est, ut supra diximus, bina pro duobus poni, sicut et duplices. LATO FERRO id est lati ferri, ut pulchra prole.

5 314. MEDIA SESE TVLIT OBVIA SILVA quam Graeci ὕλην vocant poetae nominant silvam, id est elementorum congeriem, unde cuncta procreantur. et multi volunt Aeneam in horoscopo Virginem, *ibi etiam Venerem* habuisse. bene ergo in media silva virginis habitu ei Venerem poeta facit occurrere, quia ut supra diximus Venere in Virgine constituta et misericordes procreantur feminae et viri per mulierem felices futuri, ut probamus in Aenea, *quoniam misericordia Didonis servatur.*

315. VIRGINIS OS HABITVMQVE GERENS vultum et amictum. *habitus apud veteres dicebatur tam corporis quam eorum quae praeter corpus sunt. et bene 'gerens', non 'habens', quod geri putantur aliena.*

15 316. SPARTANAE Lacaenae. Sparta enim civitas est Laconicae, ubi sunt puellae venatrices. redditur autem causa, virgo cur sit in silvis, scilicet propter venatum. THREISSA Thracia. et est solutio; nam Thressa facit, sicut Cressa genus Pholoe. veniunt autem ab eo quod est Threx et Cres. ut autem Creissa non faciat illud
20 est, quia Κρησσα per η simpliciter scribitur nec potest recipere solutionem, Θραισσα vero per αι diphthongon, unde et resolvitur.

FATIGAT suo scilicet cursu. *sane quidam 'fatigat' pro fatigavit accipiunt, praesens pro praeterito, sicut et 'praevertitur' pro praevera est.*

317. HARPALYCE haec est quae patrem senem captum a Getis

4 pulchra] A. I 75 || 18 Cressa] A. V. 285 || 24 Harpalyce e. q. s.] exscr. mythogr. II 145

1 ad v. 313 Bina] pro duobus posuit, sicut interdum et duplices. Lato ferro] id est lati ferri, ut 'pulchra prole'. P || 2 antiquis H || 3 ut pulchra faciat te prole parentem id est pulchrae prolis. D || 5 hylem B vanx K ylon H hilen M || 7 horoscopum in Virgine C || 12 ad v. 315 Virginis habitum] amictum. habitus autem . . . aliena. P || 13 praeter CP: propter Daniel || 15 ad v. 316 Spartanae] Lacaenae . . . venatrices. Threissa] Thracia . . . facit. Threissa (thresa) autem diphthongon habet, unde et resolvitur. Fatigat] cursu suo. P || Lacaenae] laconicae M || 18 chressa M || 19 Threx et Cres scripsi: thres et cres B grex trex K thraes et cres H thres et chres M || ut autem] et ut K || chreissa H || 20 Κρησσα scripsi: cressa B chressa KHM || η HM: e B i K || 21 Θραισσα scripsi: threissa BK thraissa IIM || αι ai libri || 24 ad v. 317 Harpalice] quidam a patre Harpalico (aralico) qui rex Amymoniorum Thraciae gentis fuit. haec patre pulso occisoque fugit in silvas et venatibus latrocinisque vivendo ita efferata est eratque nimiae velocitatis. et (est) quidam hanc patrem a Getis, ut alii dicunt a Myrmidonibus captum collecta (collectam) multitudine asserunt liberasse celerius quam de feminis credi potest: unde et flumina dicitur celeritate transire. Volucrum Hebrum] multum quidem laudis flumini epitheto addidit (addedit), sed falsum est; nam est quietissimus etiam cum creascit. est autem in Thracia ante muros Cypsalae civitatis (satis). dictus autem ab Hebro Haemi et Rhodopes filio. Praevertitur] . . . passivam habet significationem. P || ARPALICE K HARPALICE BHM || haec est om. H || senem patrem BM || a Graecis mythographus. cf. Hygin. fab. 193

multitudine collecta liberavit celerius, quam de femina potest credi: unde et flumina dicitur celeritate transisse. multum autem epitheton fluminis eius addidit laudi. *HARPALYCE*] quidam a patre Harpalyco, qui rex Amymoniorum Thraciae gentis fuit, ita nutritam dicunt, ut ipse Camillam a Metabo facit. haec patre propter ferociam a civibus pulso ac postea occiso, fugit in silvas et venatibus latrocinisque vivendo ita efferata est et huius velocitatis et exercitii facta est, ut subito ad vicina stabula coacta inopia decurreret et raptu pecorum fetu insequentes etiam equites in celeritate vitaret. sed quodam tempore positus ad insidias cervarum plagis capta et occisa est. cuius mortem nobilitavit eorum exitus, qui eam occiderunt; statim enim in vicinia orta contentio est, cuius fuisset haedus quem Harpalyce rapuerat, ita ut gravi certamine non sine plurimis mortibus dimicaretur. postea consuetudo servata est, ut ad tumulum virginis populi convenirent et propter expiationem per imaginem pugnae concurrerent. quidam hanc patrem a Getis, ut alii volunt a Myrmidonibus captum collecta multitudine adserunt liberavisse celerius, quam de femina credi potest: unde et flumina dicitur celeritate transisse. *VOLVCREM HEBRYM* multum quidem laudis flumini epitheto addidit: sed falsum est; nam est quietissimus etiam cum per hiemem crescit. est autem in Thracia ante muros Cypselae civitatis, de locis superis Thraciae veniens; dictus autem Hebrus ab Hebro Hemi et Rhodopes filio. *PRAEVERTITUR* id est transit. dicimus autem et praevertit et praevertitur nova ratione. nam passiva declinatione utimur in activa significatione, ut hoc loco; praevertimur enim cum ipsi praeimus. cum autem activa declinatio est passivam habet significationem, ut 'ille me praevertit'. alii 'praevertitur' sic positum volunt, ut bellantur Amazones pro praevertit et bellant.

318. NAMQVE VMERIS DE MORE ut ostendatur esse venatrix.

23 dicimus autem e. q. s.] cf. Prisc. I p. 402, 17 H. || 27 bellantur] A. XI 660

2 transire *BH mythogr.* || 3 Harpalyco] arpalico *C*P* || 4 Amymoniorum *C*P* Amymonaeorum *Burmmanus ex Hygino.* fortasse Amymoniorum. || 5 haec patre propter ferociam] ab his verbis incipit quintus Cassellani quaternio. || 8 ad *C²*: ac *C* || coacta *C²*: coactu *C* || raptu ex raptu *C* || pecorum *C* || 10 nobilitavit *C²*: novilitavit *C* || 11 eam *C²*: eum *C* || 15 hunc *C²* vel *C³* || 16 multitudine] mu *C²* in *ras.* || 17 asserunt *C²* vel *C³* || 18 quidam *C* || 19 epitheton *C²* || 21 cypsale satis *C* || 22 rodopes *C²*: rodo, /// *C* (duae litterae erasae sunt) || 23 et praevertit om. *KCP (suppl. C²)* || et praeverti *H* || 24 in om. *C* non *P* || significationem *K* significatio *P* || 25 cum ipsi praeimus enim tunc praevertimur *P* || 29 ad v. 318 De more] venantum scilicet. Habilem] aptum sexui uniuscuiusque (uniuscuiusque). Comam diffundere (defundere) || ut diffunderetur (defunderetur). graeca autem figura est . . . talentum. *P* || NAMQVE V. D. M. *KH*: HYMERIS *B* NAMQVE *C* NAMQVE HYMERIS DE MORE *M*

de more venantium scilicet. HABILEM aptum sexui. unusquisque enim arcum habet pro viribus suis. VENATRIX similis venatrici, id est quasi venatrix, ut at medias inter caedes exultat Amazon.

COMAM DIFFVNDERE ut diffunderetur. Graeca autem figura est. sic
5 alibi et argenti magnum dat ferre talentum et tu das epulis accumbere divum: unde 'da bibere' usus obtinuit, quod facere non debemus, ne duo verba iungamus, nisi in poemate.

320. NVDA GENV nudum genu habens, ut si dicas 'bonus animus'. et est Graeca figura, sed non ea quam diximus fieri per
10 participium praeteriti temporis et casum accusativum; haec enim per nomen fit: quamvis ad unam significationem recurrant. SINVS COLLECTA ut oculos suffusa.

321. AC PRIOR paulo post sequitur 'inquit'. HEVS nunc adverbium vocantis est, alias interiectio dolentis, ut heus etiam
15 mensas consumimus, inquit Iulus.

322. ERRANTEM investigantem, quia venatores cum vestigant quasi videntur errare. SORORVM non tamquam nota sit illis soror, sed ut est in consuetudine.

323. SVCCINCTAM instructam, vel ut alii dicunt in cingulo
20 habentem pharetram, ut plerique. MACVLOSAE LYNCS epitheta tribus modis ponuntur, aut laudandi aut demonstrandi aut vituperandi. hic 'maculosae' demonstrandi (est) sane. Lynceus rex Scythiae fuit, qui missum a Cerere Triptolemum, ut hominibus frumenta mon-

1 HABILEM aptum sexui] cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 24 || 3 at medias] A. XI 648 || 4 graeca autem figura est e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. III 2, 4 || 5 et argenti] A. V 248 || tu das] A. I 79 || 12 oculos] A. I 228 || 13 heus nunc adverbium vocantis e. q. s.] exscr. Isid. diff. verb. 197 || 14 heus] A. VII 116 || 16 quia venatores . . . errare] Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 323 || 22 Lynceus e. q. s.] exscr. mythogr. I 31 et Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 658

2 nenēnatrixi C || 3 quasi venatrix . . . Amazon om. C (in marg. inf. add. C²) || 5 et arcent imaginem CP || 6 dadabere C (da bibere C²) || obtinuit] inuenit C optinuit M || facere] dicere malim || 7 ne] non K || iungantur K. fortasse nisi in poemate, ne duo verba iungamus || 8 ad v. 320 Nuda genu] nudum genu habens. Sinus collecta] ut oculos suffusa. P || si] sic K || bonum animum B bonum animo C (bonus animum C² vel C³) || 9 ea quae fieri per participium praeteriti temporis et casum accusativum solent C || diximus om. K || 11 nomina B || 13 ad v. 321 Ac prior heus] adverbium uocantis est, alias interiectio dolentis est. heus . . . Iulus P || 14 ut om. C (suppl. C²) || 15 inquit KH || 16 ad v. 322 Errantem] inuestigantem quia uenatores . . . errare videntur. P || vidistis plerumque duo diversa in unum exitum cadunt . . . ex responsione colligitur. ERRANTEM inuestigantem C. cf. ad v. 324 || 17 soror ex soror C || 19 ad v. 323 Succinctam] instructam . . . pharetram. Maculosae lyncis] epitheta . . . demonstrandi est. sane Lynceus . . . varii coloris. erit autem nominatiuus haec lynx. P || 20 ut plerique] om. H || pellem sed habent superscr. m (i. e. alia scriptura est pellem, sed habent audiendum est.) et pellem omnia quibus utor exemplaria impressa praeter Danielelem et Commelinum, qui Parisinum secuti sunt. || 23 omnibus KH (omnibus h)

straret, susceptum hospitio, ut in se gloria tanta migraret, interire cogitavit. ob quam rem irata Ceres eum convertit in lyncem, feram varii coloris, ut ipse variae mentis extiterat. et erit nominativus haec lynx, ut Pan Tros, quae in genetivo una syllaba crescunt.

324. *SPVMANTIS id est spumosi, participium loco nominis positum.* CVRSVM CLAMORE PREMENTEM plerumque duo diversa in unum exitum cadunt, licet contraria significant, ut hoc loco. 'vidistis' enim etiam ad vocem pertinet, quod etiam ex Aeneae responsione colligitur. *PREMENTEM insequentem, ut ipse alibi ingentem clamore premes ad retia cervum.*

325. ORSVS nunc coepit, alias finiit, ut sic Iuppiter orsus. sed illic proprie posuit, hic usurpatum est; praeteritum enim est participium.

326. AVDITA NEQVE VISA hinc probatur quia superius haec interrogaverat Venus. *sane quidam 'audita' ad illud responsum volunt 'clamore prementem'; (ut) ad 'vidistis si quam' 'neque visa' responderit.*

327. O QVAM TE quae dea sit dubitat, nam deam esse confidit. *ergo hic o dubitativa, alias optativa. adsis, o Tegeae, favens.*

328. VOX HOMINEM SONAT Graeca figura est. O DEA CERTE hic o distinguendum, ut post inferat 'dea certe' confirmans opinionem suam. et conclusio est syllogismi, qui constat ex propositione, adsumptione, conclusione. nam si nec vox nec vultus mortales sunt, restat ut dea sit.

329. AN PHOEBI SOROR Diana; nam venatrix est. bene autem suspicatur pro loco et qualitate habitus personaeque. *perite autem poeta dicendo 'an Phoebi soror' videtur de nomine Apollinis dubitare. constat enim hunc deum a diversis gentibus vel civitatibus diversis nominibus appellari secundum genera beneficiorum, quae vario divinitatis genere praestare consuevit. cui deo sagittas datas volunt, quia ut*

10 insequentem . . . cervum] Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 323 || 12 sic Iuppiter] A. XII 806 || 19 o dubitativa e. q. s.] cf. Don. ad Ter. ad. V 6, 3 | adsis] georg. I 18 || 28 constat . . . appellari] cf. mythogr. II 19

1 gloria tanta] inuenti frumenti gloriator C inuenti frumenti gloria P || 6 ad v. 324 Spumantis] id est spumosi . . . positum. Prementem] insequentem. P || positum C²: positam C || 7 CVRSVM CLAMORE PREMENTEM plerumque . . . colligitur in marg. inf. add. C³ || 12 ad v. 325 Orsus] nunc coepit . . . participium. P || finit CP || 13 et hic CP || 18 ad v. 327 O quam te] quae dea sit dubitat. o dubitativa, alias uocativa. P || O QVAM TE] memorem supr. vers. add. C³ || 19 tegeae C || 20 ad v. 328 Nec vox hominem sonat] graeca figura est. O dea certe] conclusio est . . . ut dea sit. P || 22 est conclusio C || praepositione K || 23 vultus mortalis est BM vultus sunt mortales sunt C (vultus mortalis est C³) || 25 ad v. 329 An Phoebi soror] Diana quae est uenatrix. P || dianam quia C (diana nam C³)

vis morbi ita hoc telum sit occultum. hunc tamen deum et ad †ube-
rum custodiam et ad divinationem et ad medicinam et ad res urbanas,
quae placidae sunt, et ad bella pertinere longinqua: cui laurum ideo
sacratam, quia haec arbor suffimentis purgationibusque adhibeatur, ut
5 ostendatur nullum templum eius nisi purum ingredi debere. cautum
enim est, ne sacerdos eius domum ingrediatur, in qua ante quintam
diem funus fuerit. quidam tamen 'an' pro sive antike dictum volunt.
non nulli coniunctionem mutatam adserunt pro 'aut Phoebi soror aut
Nympharum sanguinis una'. alii 'an' coniunctionem disiunctivam
10 volunt, ut Sallustius perrexere in Hispaniam, an Sardiniam.

AN NYMPHARVM SANGVINIS generis.

330. SIS FELIX propitia. felix enim dicitur et qui habet feli-
citem et qui facit esse felicem, ut in bucolicis sis bonus o
felixque tuis. unde et contra Iuno in septimo dicit quae potui
15 infelix, id est adversa Troianis. SIS FELIX] *hoc est felicitatem
praestes vel felix mihi. e contrario et monstrum infelix et infelix
vates.* LEVES levem facias, ut levat ipse tridenti. QVAE-
CVMQVE seu Diana, seu nympha.

331. QVO SVB CAELO aut sub qua parte caeli, aut secundum
20 Epicureos dixit, qui plures volunt esse caelos, ut Cicero in Horten-
sio. TANDEM hoc loco vacat 'tandem'. sciendum sane multas
particulas ad ornatum pertinere tantummodo, ut puta 'dum' 'gentium'
'locorum' 'terrarum'. aut 'tandem doceas', † quia vix hoc quoque con-
tingit. aut 'tandem' pro expletiva particula est.

10 Sallustius] hist. fragm. II 15 Kritz. || 12 felix enim dicitur e. q. s.] cf.
Isid. orig. X 97 et diff. verb. 72 || 13 sis bonus] buc. V 65 || 14 in septimo] 309
|| 16 et monstrum] A. II 245 || infelix] A. III 246 || 17 levat] A. I 145

1 liberum Commelinus librum (scil. sibyllinorum) vel pecorum vel nemorum
Burmannus. fortasse puberum vel puerorum. viarum coni. F. Schoellius
2 divinationem Burmannus: diuinitatem C || 4 sacratam scripsi: sacrificatam C
consecratam enotavit Scioppius || 6 domum C²: donum C || 8 mutatam C²: mut-
tatum C || 9 disiunctivam C || 10 perrexerere C || 12 ad v. 330 Leues] levem
facias . . . seu nympha. P || SIS FELIX propitia hoc est felicitatem praestes vel
felix mihi. felix enim dicitur . . . sis bonus o felixque tuis. e contrario et
monstrum infelix et infelix vates et alibi iuno quae potui . . . troianis C ||
14 unde et iuno adversa troianis in VII. dicit quae potuit infelix id est adversa
troianis B || 20 qui] quia K || ut Cicero in Hortensio om. B || 21 ad. v. 331 Tan-
dem] hoc loco vacat. ad ornatum autem pertinet. aut tandem doceas quod
vix qq contigit. aut tandem pro expletiva particula est. P || 'tandem'. sci-
endum sane . . . terrarum] tandem enim dum gentium locorum terrarum plerum-
que ad ornatum pertinent tantum B tandem. interdum enim dum gentium
locorum terrarum significatio posita ad ornatum pertinet C || 23 aut 'tandem
doceas' . . . contigit] ut Cicero in Hortensio 'aut tandem doceas quod vix
quoquam contigit' Masvicius, qui supra (lin. 20) ut Cicero in Hortensio omit-
tit. Masvicius secuti sunt Burmannus et Lion, a quibus deceptus Orellius verba
illa inter Hortensii Tulliani fragmenta recepit p. 982, 13 || 24 aut tandem pro
tamen, expletiva particula est coni. F. Schoellius. cf. ad v. 369

332. HOMINVMQVE LOCORVMQVE ὑπερμετρος versus, unam enim plus habet syllabam: qui quotiens fit, debet sequens versus a vocali incipere, ut hoc loco, item omnia Mercurio similis, vocemque coloremque et crines flavos; nisi forte synizesis fiat in fine, id est vocalium collisio, ut est nec cura peculi. hic enim non 5 est necesse ut sequens versus a vocali incipiat.

334. HOSTIA DEXTRA hostiae dicuntur sacrificia quae ab his fiunt qui in hostem pergunt, victimae vero sacrificia quae post victoriam fiunt. sed haec licenter confundit auctoritas.

335. EQVIDEM nunc 'ego quidem' significat, alias expletiva parti- 10 cula est. TALI ME DIGNOR HONORE id est sacrificio. et aut vult se probare non numen, sed virginem Tyriam; aut certe quia Paphiae Veneri quae Cypri colitur, ture tantum sacrificatur et floribus; quia ait ubi templum illi centumque Sabaeo thure calent arae, sertisque recentibus halant. HAVD EQVIDEM T. M. D. H.] * ideo non 15 amplectitur sacrificium, ut diutius lateat.* DIGNOR dignam me iudico, ut coniugio Anchisa Veneris dignate superbo, id est dignè habite.

337. PVRPVREO aut pulchro aut russati coloris. SVRAS VINCIRE COTVRNO coturni sunt calciamenta etiam venatoria, crura quo- 20 que vincientia, quorum quivis utrique aptus est pedi. ideo et numero usus est singulari.

338. PVNICA REGNA VIDES ad illud 'et quo sub caelo tandem'. quidam 'vides' pro visurus es accipiunt; nam quemadmodum in media silva urbem videt et Tyrios? PVNICA REGNA VIDES his attentum 25

8 omnia] A IV 558 || 5 nec cura] buc. I 32 || 7 hostiae dicuntur e. q. s.] exscr. Isid. orig. VI 19, 33 et 34. cf. diff. verb. 523 || 14 ubi templum] A. I 416 || 17 coniugio] A. III 475 || 20 coturni sunt e. q. s.] cf. Isid. orig. XIX 34, 5. Plac. gloss. p. 19, 6 Deuerl.

1 ad v. 332 Hominumque locorumque] hypermetros uersus . . . incipere. nisi fortassis (fortasis) fiat in fine uocalium conclusio, ut est . . . a uocali incipiat uersus. P || hypermetrus BM ypermetros K permetros C (ypermeteros C³) ypermetrus H || uersus est C || 2 habet permetros C || 4 nisi fortassis fiat in fine uocalium conclusio C (conlisio C³) || sinzisis B sinezesis KH synzisis M || 5 collisio BH: consilio K conclusio H || pericula CP (peculi C³) || 6 a uocali uersus incipiat C || a om. BK || 8 uero om. BC || quia et C (quae C³) || 10 ad v. 335 Equidem] nunc . . . particula est. Dignor] dignam me iudico . . . habite (habete). P || 12 tyriam aut ideo non amplectitur sacrificium ut diutius lateat C || 15 alant C || 16 meo iudicio B || 17 dignata KH dignante P || 18 habete C || 19 ad v. 337 Coturno] coturni . . . singulari. P || russati coloris K (ti supr. vers. ead. m.): rosatico colore B trussati coloris C rosati coloris H rosei coloris MC² || 20 calceamenta B calcamenta C || 23 ad v. 338 Tyrios] nihil interest . . . Agenoridae. Agenor autem Neptuni et Libyae filius rex Phoenicis (finicis) fuit, de cuius genere Dido originem duxit. P || 24 uisurus es C³: uisurus C || 25 tyrios C³: terios C || his K: hic BHM || adtentum KM || his attentum facit Aeneam om. C

facit Aeneam. TYRIOS nihil interest utrum Tyrios an Sidonios dicat. ut diximus enim nomina de vicino mutantur. AGENORIS VRBEM quam fecerunt Agenoridae. Agenor autem, *Neptuni et Libyae filius*, rex Phoenices fuit, *de cuius genere originem Dido ducebat*. et sic dictum est, ut et tandem Euboicis Cumarum adlabitur oris, id est ad Cumas, quas fecerunt hi qui de Chalcide venerant, civitate Euboeae.

339. SED FINES LIBYCI ante dicta dubia esse potuerunt, nunc aperte regionem ostendit dicendo Libykos fines. Tyrii enim et alibi esse potuerunt. INTRACTABILE insuperabile, asperum, saevum.

SED FINES LIBYCI] amovit suspicionem, ne putaret se in Tyrum venisse.

340. DIDO vero nomine Elissa ante dicta est, sed post interitum a Poenis Dido appellata, id est virago Punica lingua, quod cum a suis sociis cogeretur cuicumque de Afris regibus nubere et prioris mariti caritate teneretur, forti se animo et interfecerit et in pyram ieccerit, quam se ad expiandos prioris mariti manes extruxisse fingeat.

341. GERMANVM FVGIENS hoc loco quasi stupuit Aeneas; de germani enim appellatione fuerat facta maior invidia: unde auditoris aviditati praescribit Venus dicens longam esse iniuriam, id est causam, ab eo quod sequitur id quod praecedit, ut supra spem vultu simulat. LONGA EST INIVRIA longa narratio iniuriae.

342. LONGAE AMBAGES id est circuitus. hoc est ambages narrationis. FASTIGIA summae partes aedificiorum dicuntur, sed modo primordia, quia scit longam esse historiam Carthaginiis, ut Sallustius sed de Carthagine silere melius puto, quam parum dicere.

3 Agenor autem e. q. s.] cf. Isid. orig. XIV 4, 1 || 5 et tandem] A. VI 2 || 20 spem] A. I 209 || 24 Sallustius] Iug. 19, 2

1 sidonios K sidonas C sidonias M (sidonios m) || 2 ut enim dictum est CP || nomina enim ut diximus BM || mutantur BM (mutuantur m) mutatur C (mutantur C²) mutatur P || 3 agenori autem ex hoenices fuit K agenor autem ex fenicia fuit B || neptuni et lybiae rex filius C (neptuni et lybiae filius rex C²) Neptuni filius rex Libyae Commelinus. cf. schol. Veron. ad Aen. II 82 || 4 phoenicis HM || rationem dido dicebat C (originem dido ducebat C²) || 5 et sic dictum est ut] sic C || 6 chalcide C (cholchide C² vel C³) || 8 ad v. 339 Sed fines Libyci] antedictam terram nunc aperte ostendit dicendo Libykos fines. amovit autem suspicionem (suspicio), ne putaret se in Tyrum venisse. P || antea dubia dicta esse potuerunt B || nunc aperte ... saevum om. C (in marg. nunc aperte ... potuerunt add. C² INTRACTABILE ... saevum C³) || 10 insuperabile om. M || 11 ergo amovit ... venisse C || 12 ad v. 340 Dido] nomine elissa ... lingua. P cf. ad Aen. IV 36, 335, 674 || 13 com C || 14 at cuicumque C (sed t ex correctura) || et] ei C || 15 fortissime C || piram C || 17 ad v. 341 Longa est iniuria] longa narratio iniuriae. P || stipuit C (obstipuit C²) || 22 ad v. 342 Longae ambages] id est circuitus ... historiam. P || 25 sed] nam C || thaginis C (carthagine C²) || melius puto silere L || dicere om. H

343. *HYIC CONIVNX SYCHAEVS ERAT* quotiens poeta aspera invenit nomina vel in metro non stantia, aut mutat ea aut de his aliquid mutilat. nam Sychaeus Sicarbas dictus est; Belus, Didonis pater, Methres; Carthago a cartha, ut lectum est et in historia Poenorum et in Livio. sane Sychaeus Sy brevis est per naturam; 5 sed hoc loco ectasin fecit ea licentia quae est in propriis nominibus. licet enim in quavis proprii nominis parte syllabae mutare naturam: quod et in appellativis evenit, si tamen de propriis originem ducant, ut Sicanio praetenta sinu, quia venit a Sicano rege Siciliae.

DITISSIMVS AGRI veteres addebant cuius rei dives, ut dives equum. 10

344. *MISERAE* dativus est, non adverbium.

345. *CVI PATER INTACTAM DEDERAT* argumentum amoris.

346. *PRIMIS OMINIBVS* vel *prosperis et secundis auguriis vel primariis*, ut aliis verbis repetierit 'cui pater intactam dederat'. *OMINIBVS* auguriis. et secundum Romanos locutus est, qui nihil nisi captatis 15 faciebant auguriis, et praecipue nuptias. Lucanus contentique auspice Bruto. Iuvenalis veniet cum signatoribus auspex. *TYRI* adverbium est.

347. *SCELERE ANTE ALIOS IMMANIOR OMNES QVOS INTER MEDIOS VENIT* *FVROR* iunge totum: nam aliter non procedit, si segre- 20 ges 'quos inter medios venit furor', cum ipse dicat, licet simulatas,

1 quotiens . . . dictum est] exscr. Serv. Lupus ep. 34 p. 71 et vita S. Wiggberti p. 293 Bal. § 5 in Livio] fragm. 4 Hertz. § 9 Sicanio] A. III 692 § 10 dives] A. IX 26 § 16 Lucanus] II 371 § 17 Iuvenalis] sat. X 336

1 ad v. 343 Huic coniux Sychaeus (sichaens) erat] quotiens . . . nomina, aut mutat . . . dictus est, quod in historia Poenorum inuenitur. Sychaeus sy brevis est . . . cuius rei dives. P || sichev BC s L sichaevs HM || 2 aut in metro L || 3 nam sycheus scribit sicarbas dictus est et in historia poenorum et in libro C || sycheus B sichens LHM sichaeus P || secarbas H sycharbas M || Belus . . . ut lectum est add. C³ in marg. inf. || 4 metthes BC³ mettes LH methes M metres D ad Aen. I 642. cf. mythogr. I 214 'Dido Metonis filia quem Virgilius Belum nominat' || caracha B caraca LHM caracca I carraga C³ cf. Serv. ad Aen. IV 670, ubi carta Laur. LH, cartha Bern. 172 CM || ut lectum est . . . Livio] ut in libro de historia phenorum B || 5 sycheus BCHM sichens L || sy B: om. C (in marg. add. C³) si LHM || 8 appellativis nominibus L || uenit CP (evenit C³) || 9 praeterita H || 10 raei C || dives ut dives equum scripsi: dives aequum C, dives et dives equum C³ || 11 ad v. 344 Miserae] dativus est non adverbium. P || 13 ad v. 346 Ominibus (hominibus) vel prosperis et secundis auguriis vel primariis (primamus). Tyri] adverbium est. P || PRIMIS OMINIBVS (OMINIBVS C³) vel prosperis et secundis auguriis vel primariis ut alii uerb repetierit cui pater intactam dederat. ominibus autem secundum romanos e. q. s. C || 16 et om. BM || 17 aspici L (auspici I) || 19 SCELERE ANTE ALIOS B SCELERE ANTE ALIOS IMMANIOR O. Q. I. M. V. F. CLH. unus M integra habet poetae

verba. in eo inmanior et medios || 20 iunge totum . . . sacrificabat om. B ||

procedit ut si C || 21 medios H: medios CM medius L || furor quia multi inmanior ad furorem, non ad pygmalionem referunt C

fuisse tamen amicitias, simul namque sacrificabant: ac si diceret, sceleratior Atreo et Thyeste, vel Eteocle et Polynice. *multi 'inmanior' ad furorem, non ad Pygmalionem referunt.* ordo autem est 'inter quos medios'.

5 348. ILLE SYCHAEVM hoc loco secundum naturam posuit.

349. IMPIVS ANTE ARAS probavit impium, qui ante aras. et singula pronuntianda.

350. CLAM quidam ad sororem referri putant. SECVRVS AMORVM GERMANAE aut contemnens, id est negligens, non curans amores
10 sororis, ut securi pelagi atque mei, id est contemptores: aut certe securus erat de amore germanae circa maritum nimio, ob quem se post mortem Sychaei interimere posse credebatur; nec enim sequitur, ut occiso Sychaeo ipse statim potiretur auri, nisi etiam Dido periret. 'amores' autem plurali numero ad voluptatem
15 pertinent, ut securus amorum, qui iuvenum tibi semper erant, singulari etiam ad religionem.

351. AEGRAM maestam, anxiam.

352. MVLTa MALVS SIMVLANS VANA SPE LVSiT AMANTEM quia dicebat absentem, quem constabat occisum. atqui legimus quis fal-
20 lere possit amantem? sed hic nimia Pygmalionis ostenditur malitia, quae etiam amantem fefellit. VANA SPE quia dicebat eum reverti. LVSiT decepit.

353. IN SOMNIS si ab eo quod est somnium, synzesis est, ut peculi pro peculi; si autem a somno venit, 'in somnis', id est dum
25 somnos caperet. IMAGO τὸ εἰδωλον.

355. CRVDELIS ARAS epitheton hoc de causa est, nam arae piae sunt.

9 id est negligens non curans] cf. comm. Luc. V 526 || 10 securi] A. VII 304 || 15 securus] A. X 326 || 19 quis] A. IV 296

2 Atreo om. B || thyeste B thieste LM || etodi B etloci H theocle M || et] uel M || pholinice L pholinicae H polinice M || polynice. ordo autem est inter quos medios C || 5 ad v. 348 Sychaeum] si hoc loco secundum naturam posuit. P || ILLE SYCHEVM BHM ILLE SICHEVM L SYCHEAM C (ILLE SICHEVM C³) || 6 ORAS C (ARAS C³) HORAS H (ARAS h) || qui CLH: quia B M l || 7 pronuntianda scripsi: pronuntiant C || 8 ad v. 350 Amores] autem plurali numero ad voluptatem (uoluntatem) pertinent . . . ad religionem. P || 9 contemnens CHM | amores BL: om. C amorem HM || 12 sichei L || interimere credebatur M (interimere posse credebatur m) || sed nec B, qui ut securi pelagi . . . posse credebatur omittit || 13 sicheo BM sichaeo L || auri CHM: aurum B auro LC¹ || 14 periret] sed per contemptum dictum est quasi ex Pygmalionis persona: non amorem uocans honestum ad unum suum sed ad voluptatem in convicium add. D || 17 mestam BCHM || 21 qua C qui m || 22 LVSiT decepit om. C (add. C³) || 23 SOMNIS B || sinzesis B synzesis C sinezesis L (sinzesis l qui superscr. conglutinatio) synzesis H synzisis M || 24 ut peculi] periculis C (ut cura peculi C³)

356. NVDAVIT indicavit: unde contra in sexto habemus et vulnera dira tegentem, hoc est celantem. quid enim tegeret undique truncatus? RETEXIT ecce hic planius quid sit 'nudavit' ostendit. CAECVMQVE DOMVS SCELVS OMNE RETEXIT *utrum ad praeteritum hoc refertur, an ut quibusdam videtur, quod ipsam Didonem parabat occidere? nam ideo et fugam suadere visus est.*

357. CELERARE FVGAM celeriter abire, ut dicimus 'cursum celero'. SVADET secundum naturam duae sunt syllabae, sed multi trisyllabum putant. quod etiam si inveniatur, solutio dicenda est, quo modo dicimus aena et aëna. hoc autem solum huiusce modi 10 verbum in Latino invenitur.

358. RECLVDIT *ad opinionem somni recludere videtur, ut aeternumque adytis effert penetralibus ignem.*

359. THESAIVOS hoc nomen 'n' non habet, sicut Atlas, gigas, Thoas, Abas, Pallas, licet in obliquis casibus inveniatur; sicut nec 15 formosus, quia derivatum est a forma, ut a specie speciosus, ab odio odiosus, a genere generosus, ab scelere scelerosus. IGNOTVM ARGENTI PONDVS ET AVRI aut quod ignorabat Dido, aut certe ad magnitudinem pertinet, id est tantum quantum nullus umquam novit. 20

360. HIS COMMOTA supra dictis omnibus.

361. QVIBVS AVT ODIVM CRVDELE TYRANNI AVT METVS ACER ERAT oderant laesi, metuebant laedendi, hoc est qui timebant, ne laederentur: unde est illud in quarto et quos Sidonia vix urbe

1 in sexto] 498 'ac dira tegentem supplicia' || 12 aeternumque] A. II 297 || 24 in quarto] 545

1 ad v. 356 Nudavit] indicavit. unde econtra 'et vulnera dira tegentem', hoc est celantem. Retexit] ecce (ec) hic nudavit quid sit ostendit. P || unde . . . ostendit om. B || contra LH econtra C et contra M || 4 CAECVMQVE DOMVS SCELVS OMNE RETEXIT ecce hic . . . ostendit. et utrum e. g. s. C || 5 fortasse quod Pygmalion || parabat C: putabat enotavit Scioppius || occidere] incertum add. C². sed incertum testatus est Scioppius || 6 ideo et scripsi: et ideo et C et ideo enotavit Scioppius || sua//dere C (m videtur fuisse) || 7 ad v. 357 Tum celerare (celare) fugam] celeriter abire. Suadet] secundum naturam . . . dicenda est. P || CELARE C (CELERARE C² TVM CELERARE C³) || cursum celera C || 10 quo modo . . . invenitur om. B || aena et aëna] aena C fortasse recte, ut sit aëna (et aena in marg. add. C³) ena (aena d) et aena L aena et aena HM aenea et ahena vulgo. huius modi Cl || 12 ad v. 358 Recludit] uel seclu (seclusos Dan.) aperit ostendit. P || aeternamque C || 14 ad v. 359 Ignotum argenti pondus et auri] aut quod . . . novit. P || n non habet Lm: non habet n BC² non habet CHM || 15 Pallas om. C || 16 quia derivatum est om. B || quia derivatum ut speciosus generosus scelerosus C (a forma add. C³) || ab specie HM || 17 ab odio . . . scelerosus om. B ab ocio adiosus om. M || uel a genere L uelut a genere H || aut ab scelere LH || 18 aut certe] uel P || 19 id est om. P || ut nullus novit. P || 20 novit] nosse posse potuit B || 21 ad v. 360 His commota] id est supra dictis. P || id est supradictis B id est perterrita supradictis Lion

revelli, quia non voluntate, sed aut odio aut timore conveniant. ODIVM CRVDELE TYRANNI id est crudelis tyranni, et figura est; nam in tyrannum odium iustum est.

362. NAVES QVAE FORTE PARATAE id est erant.

- 5 363. PYGMALIONIS OPES quas Pygmalion iam suas putabat: unde est in quarto ulta virum. quae enim avaro maior poena, quam pecuniam propter quam deliquerat perdere? remove hoc, et falsum est ulta virum. sciendum autem quod clam tangit historiam. moris enim erat, ut de pecunia publica Phoenices misso a
10 rege auro de peregrinis frumenta conveherent. Dido autem a Pygmalione ad hunc usum paratas naves abstulerat: quam cum fugientem a fratre missi sequerentur, aurum illa praecipitavit in mare, quare visa sequentes reversi sunt. licet et alio ordine historia ista narratur. DVX FEMINA FACTI pronuntiandum quasi mirum.

- 15 365. DEVENERE LOCOS 'ad' minus est. SVRGENTEM erigentem se, ut surgentem in cornua cervum.

366. NOVAE CARTHAGINIS Carthago enim est lingua Poenorum nova civitas, ut docet Livius.

367. MERCATIQUE SOLVM, FACTI DE NOMINE BYRSAM adpulsa
20 ad Libyam Dido cum ab Hiarba pelleretur, petit callide, ut emeret tantum terrae, quantum posset corium bovis tenere. itaque corium in fila propemodum sectum tetendit occupavitque stadia viginti duo: quam rem leviter tangit Vergilius dicendo 'facti de nomine Byrsam' et non 'tegere', sed 'circumdare'. FACTI DE NOMINE id

6 in quarto] 656 || 16 surgentem] A. X 725 || 18 Livius] fragm. 5 Hertz. cf. Isid. orig. XVI, 30 || 19 adpulsa . . . Byrsam] cf. mythogr. I 214

2 ODIVM autem C || id est crudelis tyranni om. BM (supr. vers. add. m) || et est figura C || 3 est hypallage H || 4 ad v. 362 Naues quae forte paratae] deest erant. P || id est erant. sed sciendum quod clam tangit historiam . . . historia

ista narratur. PYGMALIONIS OPES PELAGO quos Pygmalion . . . falsum est ulta virum. DVX FEMINA FACTI . . . mirum C || 5 Portantur avari Pygmalionis opes pelago] quomodo Pygmalionis, si Sichaei erant? solvitur: sed eas iam suas fecerat scelere qui Sichaeum occiderat. aut ad animum retulit avari qui opes alienas iam fecerat suis Fabricius || 6 maior avari C maior avaro M || 8 sciendum est L || 10 comederent B ueherent L (conueherent l qui superscr. at. coemerent) coemerent M || 15 ad v. 365 Devenere locos] ad minus est. Surgentem] erigentem. P || 17 ad v. 366 Nouae Carthaginis] Carthago . . . Livius. P || enim om. C est enim L || 19 ad v. 367 Mercatique solum facti de nomine Byrsam] Dido adpulsa ad Libyam . . . uiginti et duo. byrsa autem graeco latine corium. P || 20 ab] ad CP || iarba BM yarba L || petit L || 21 itaque] tum CP || 22 file H filia P || itaque . . . propemodum sectum] quod cum ille permisisset corium in tenuissimas corrigias sectum BM l, nisi quod sectum corium in tenuissimas corrigias M in tenuissimas corrigias corium sectum l. cf. mythogr. I 214 || modum stadia C || 24 id est om. BM uero C (id est C³)

est de causae qualitate, quia byrsa Graece corium dicitur. dicendo ergo 'circumdare', ostendit corrigiam de corio factam.

368. TERGO pro tergore.

369. SED VOS QVI TANDEM? vacat hoc loco 'tandem', vel ut aliis videtur expletiva coniunctio, ut et quo sub caelo tandem, ubi 5 'tandem' pro tamen accipiunt. et est naturalis interrogatio qui estis? unde estis? quo itis? sic ipse in octavo licet mutato ordine quo tenditis, inquit? qui genus? unde domo?

371. IMOQUE TRAHENS A PECTORE VOCEM deest 'dixit'. et quotiens longe respondet, parenthesis est; quotiens nusquam, ellipsis 10 dicitur, ut hoc loco.

372. O DEA perseverat in opinione sua, ita tamen, ut et illius orationi aliquando concedat: nam paulo post ait 'si vestras forte per aures Troiae nomen iit'. aut certe illud est, quia superius dixerat 'an nympharum sanguinis una', quae non omnia sciunt; 15 nam et moriuntur secundum Aristotelem, ut Fauni Panesque. AB ORIGINE a raptu Helenae. PERGAM perseverem, hoc est universa dicam.

✓ 373. ANNALES inter historiam et annales hoc interest: historia est eorum temporum quae vel vidimus vel videre potuimus, dicta 20 ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν, id est videre; annales vero sunt eorum temporum,

5 et quo] A. I 331 || 7 in octavo] 113 || 16 nam et moriuntur e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 112 || 19 inter historiam e. q. s.] cf. Isid. orig. I 63, 3. Gell. V 18

1 de om. C (add. C³) || equalitate significat B qualitate significat CM Guelferbytanus I || 3 ad v. 368 Tergo pro tergore. P || tergore posuit: quia qualis causa fuit tale nomen accepit. Carthago enim antea speciem habuit duplicis oppidi, quasi aliud alterum amplecteretur: cuius interior pars Byrsa dicebatur, exterior Magalia. huius rei testis est Cornelius Nepos in eo libro qui vita illustrium inscribitur D. eadem exceptis posuit . . . accepit Lione teste Guelferbytanus I habet ad 367 post de causae qualitate significat. || 4 ad v. 369 Sed vos qui tandem] vacat . . . accipiunt. P || vel ut aliis C: velutans P || 5 ut est P || ubi tandem C: habitantem P || 6 et est naturalis interrogatio] QVOVE TENETIS ITER naturalis interrogatio est C || qui estis? unde estis? quo itis? C: qui estis unde vel quo BC²l qui est unde vel quo || L (tres litterae rasae) qui est unde vel quod itur H || qui estis unde vel quo itur M || 7 sic . . . domo om. C (in marg. inf. add. C³) || 8 quod genus C³ || 9 ad v. 371 Imoque trahens a pectore vocem] deest dixit . . . ut hoc loco. P || 10 respondit CM (respondet C³m) numquam P || ellipsis CH: eclipsia BLMP C³ || 11 dicitur] est P || 12 ad v. 372 Ab origine] a raptu Helenae. P || 14 iit] minit C (iit C³) it H || aut vere BM (/· certe superscr. m) || quia] quod B || 16 nam et moriuntur om. B || aristotelem CH || vel panes BM || 19 ad v. 373 Annales] inter historiam et annales (annalia) . . . non novit. sed confunduntur licenter, ut hoc loco pro historia dixit annales. P || 21 ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν B ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν C ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν L (ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν D) ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν H ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν M || a videre P || temporum] annorum BCP annorum et temporum Stephanus temporum annorumque Lion

quae aetas nostra non novit: unde Livius ex annalibus et historia constat. haec tamen confunduntur licenter, ut hoc loco pro historia inquit 'annales'. ita autem annales conficiebantur: tabulam dealbatam quotannis pontifex maximus habuit, in qua praescriptis consulum nominibus et aliorum magistratuum digna memoratu notare consueverat domi militiaeque terra marique gesta per singulos dies. cuius diligentiae annuos commentarios in octoginta libros veteres retulerunt, eosque a pontificibus maximis a quibus fiebant annales maximos appellarunt: unde quidam ideo dictum ab Aenea 'annales' aiunt, quod et ipse religiosus sit et a poeta tum pontifex inducatur.

374. CLAVSO more poetico, qui dicunt caelum per noctem claudi, aperiri per diem: unde est porta tonat caeli et considunt tectis bipatentibus. COMPONET finiet, ut oblato gaudens componi foedere bellum et (non) nostrum inter vos tantas componere lites. alibi pro disponere, ut nec componere opes norant, alibi pro coniungere, ut componens manibusque manus, alibi pro comparare, ut sic parvis componere magna solebam, alibi pro fundare, ut nunc placida conpostus. VESPER proprie stella est, cum autem 'vesperi' dicimus, adverbium temporis est. et sciendum quia omnia nomina, quae de Graecis in os exeuntibus ad nos transeunt, apud nos aut in us tantum exeunt, ut ΔΗΛΟΣ Delus, aut in er, ut ἄγρος ager, aut in utrumque, ut Εὐάνδρος Euandrus Euander.

375. TROIA ANTIQVA nobili, venerabili, more suo: alibi terra antiqua, id est nobilis; nec enim esse poterat nova. item templa

9 unde quidam . . . inducatur] cf. Macrob. Sat. III 2, 17 || 12 porta] georg. III 261 || considunt] A. X 5 || 13 oblato] A. XII 109 || COMPONET finiet e. q. s.] cf. Nonius p. 255, 256, 257, 260 || oblato] A. XII 109 || 14 nostrum] buc. III 108 || 15 nec componere] A. VIII 317 || 16 componens] A. VIII 486 || 17 sic parvis] buc. I 23 || 18 nunc placida] A. I 249 || VESPER proprie e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad. Stat. Theb. V 250 || 24 terra] A. III 164 || 25 templa dei] A. III 84

1 quae] quos CP || unde Sallustius ex historia Livius Masvicius. cf. Isid. orig. I 43, 4 || 3 dealbatam C (dealbatam C³) || 4 quotannis ex quod annis C || 6 dom= C || 10 inducatur inducatur C || 11 ad v. 374 Clauso] more poetico . . . placida conpostus. Vesper] stella, vesperi autem adverbium temporis est. sciendum tamen est, quia omnia nomina . . . Euandrus Euander. P || 12 aperiri diem B aperiri die M per diem aperiri CP || 13 ablato CP || 16 pro et ut om C || 17 pro et ut om. C || 18 pro om. C || ut om. C || nunc] non CP || conpositus C || vesper olympo C || 19 adverbium temporis modo sane utrumvis accipe. sciendum tamen est quia C || 20 os] ros I || exeunt et ad nos transeunt CP, nisi quod nostras eunt C || 21 ad nos transeunt om. B || apud nos in us exeunt B || delos BCPM || ut ἄγρος ager L: ut agros ager B agros ager C aut ἄγρος ager P ut arpos ager H aut ager agros M || Εὐάνδρος euandros BCM euandros L || 24 ad v. 375 Troia antiqua] nobili more suo. Forte] hic aliqua ratione significat; nam sciebat deam scire, non ignorare. P || 25 id est nobilis . . . vetusto om. C (add. C³)

dei saxo venerabar structa vetusto. aut certe cara, et hoc ideo, quia dixit 'quibus aut venistis ab oris'. SI VESTRAS FORTE PER AVRES cum apud deam sciat se loqui, cur ait 'si vestras per aures'? et 'forte' hic aliqua ratione.

377. FORTE SVA casu suo, id est quo solet. 'forte' autem 5 nomen est a nominativo fors, ut Terentius fors fuat pol. ipse alibi quoniam fors omnia versat. LIBYCIS iam scit; auditvit enim 'sed fines Libyci'. APPVLIT ORIS figura supra dicta.

378. SVM PIVS AENEAS non est hoc loco arrogantia, sed indicium. nam scientibus aliquid de se dicere arrogantia est, ignotis 10 indicium. aut certe heroum secutus est morem, quibus quam mentiri turpe fuerat, tam vera reticere. denique Vlixes in Homero ait suam famam ad caelum usque venisse: unde et iste 'fama super aethera notus'. aut certe vetuste pietatem pro religione posuit. Salustius in Catilina verum illi delubra deum pietate, domus suas 15 gloria decorabant. Plautus in Pseudolo non potest pietati ob- sisti huic ututi res sunt ceterae, deos quidem, quos maxime est aequum metuere, eos minimi facit. sane 'pius' potest esse et purus et innocens et omni carens scelere. piare enim antiqui purgare dicebant; inde etiam piamina, quibus expurgant homines, et qui pur- 20 gati non sunt impii. RAPLOS QVI EX HOSTE PENATES hoc est sum pius.

EX HOSTE PENATES optima locutio est, plusque significat de pluralitate ad singularitatem transire, ut 'venor multis canibus' et 'multa cane'. ut Horatius aut trudit acres hinc et hinc multa cane apros in obstantes plagas. sane de diis penatibus licet 25 varias opiniones secutus sit Vergilius, omnes tamen diversis locis com-

6 Terentius] hec. IV 3, 4 || 7 quoniam] buc. IX 5 || 12 in Homero] Od. IX 19 || 15 in Catilina] 12, 4 16 in Pseudolo] I 3, 34 || 24 Horatius] epod. 2, 31 || 25 sane de diis penatibus e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 4, 6 sqq.

5 ad v. 377 Forte sua] casu suo (sua) qui solet fieri. forte autem nomen est a nominativo fors, ut Terentius 'fors fuit'. ipse alibi 'quoniam fors omnia uersat'. P || quo] qui C (corr. C²) || 6 fuat pol M: fuat pol BLHC² fiat solet C || 7 LIBYCIS . . . supra dicta om. B || scit C: sciuit LHM sciet C² || 8 supra dicta ut dativus pro accusativo cum ad ponatur. D || 9 ad v. 378 Sum. Penates] Varro deos penates . . . meminit. P || 9 et 10 adrogantia C (arrogantia C²) || 11 quam om. C, sed tres litterae inter quibus et mentiri erasae || 12 tam] quam C || denique Ulixes in Homero ait] Rogatus Ulixes ab Alcinoos nomen et patriam respondit εἰμ' Ὀδυσσεύς . . . καὶ μὲν κλέος οὐρανὸν ἔξει D in margine || 13 et iste] est C || 14 legione C (relegione C²) || 16 pietati C || 17 ututi res Ritschellius: tres C ut res C² et libri Plautini || maximo C || 18 minime C et decurtatus Plauti || facto C || esse om. C (add. C²) || 19 sellere C || accipere C piare superscr. eadem ut videtur manus || 21 pius. optima autem C || elocutio CM || 23 in singularitatem CM || 24 ut Horatius . . . plagas om. B ut Horatius . . . cane om. C || acris M || 25 obstantis H || penatibus C || 26 varias C²: varios C

- plexus est: nam alii, ut Nigidius et Labeo, deos penates Aeneae Neptunum et Apollinem tradunt, quorum mentio fit taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo. Varro deos penates quaedam sigilla lignea vel marmorea ab Aenea in Italiam dicit advecta, cuius rei ita
- 5 Vergilius meminit effigies sacrae divum Phrygiique penates, quos mecum a Troia mediisque ex ignibus urbis extuleram. idem Varro hos deos Dardanum ex Samothraca in Phrygiam, de Phrygia Aeneam in Italiam memorat portavisse. alii autem, ut Cassius Hemina, dicunt deos penates ex Samothraca appellatos θεοὺς μεγάλους,
- 10 θεοὺς δυνατοὺς, θεοὺς χρηστούς. quorum diversis locis ita meminit natoque penatibus et magnis dis, hoc est θεοὺς μεγάλους, et iterum Iunonis magnae primum. dominamque potentem τοὺς δυνατοὺς, et bona Iuno τοὺς χρηστούς. ecce ergo diversis locis omnia tria complexus, quae omnia locis suis dicuntur.
- 15 380. ITALIAM QVAERO hoc loco distinguendum est; nam si iunxeris 'patriam', non procedit. patria enim, id est civitas, in provincia esse potest, non tamen ut ipsa provincia patria sit: licet in Sallustio lectum sit Hispaniam sibi antiquam patriam esse; sed illic ad laudem pertinet, non ad veritatem. tria ergo dicit:
- 20 provinciam quaero, hoc est 'Italiam'; 'patriam', hoc est Corythum, Tusciae civitatem, unde Dardanus fuit; 'genus ab Iove' ideo, quia ex Electra et Iove Dardanus Iasiusque nati sunt, Dardanus autem auctor est Troiae. et bene ad tria interrogata respondet, qui esset, unde venisset, quo tenderet. *alibi de ipsa Italia Aeneas hic
- 25 domus, haec patria est. melius sic distinguitur 'Italiam quaero patriam et genus ab Iove summo': ut mihi sit Italia patria, Iovis genus efficit, propter Dardanum scilicet.*

2 taurum] A. III 119 || 5 effigies] A. III 148 || 8 Cassius Hemina] ann. I 6 ap. Pet. || 11 natoque] A. III 12 || 12 Iunonis] A. III 437 || dominamque] A. III 438 || 13 bona] A. I 734 || 18 in Sallustio] hist. fragm. I 59 Kritz. || 24 hic domus] A. VII 122

1 nuptunum C || 2 et ex ex C || sit C || 4 marmorea C²: marmoreo C || ita om. P || 5 frugiiue C (frygiique C²) || 6 urbē C urbe C² || 8 casius C || 9 ⁸amothraceica C (s superscr. C²) || μεγαλος C || 10 χρηστοις C || 11 διῖα C || μεγαλοσυς C || 12 τοὺς] τοὺς C || 13 χρηστον C || 15 ad v. 380 Italiam quaero] hoc loco distinguendum est . . . non ad ueritatem. ergo Italiam quaero patriam . . . hic domus haec patria est. Genus ab Ioue summo] quia ex Electra . . . quo tenderet. P || 16 ad hoc iunxeris P || id est om. P || 17 esse non potest H || licet sallustius dicit B licet in salustio legitur P || 18 patriam antiquam L || 20 corythum CP: corythum BH corithum LM (corithum T) || 21 id est tusciae L || Dardanus fuit. alibi de ipsa italia Aeneas hic domus haec patria est. uel si sic dinguitur (distinguitur C²) italiam quaero patriam et genus obi (ab C²) ioue summo ut mihi sit italia patria iouis genus efficit propter dardanus efficit (dardanum scilicet C²) genus ab ioue ideo C || 22 tasiisque C || 23 et om. CP respondit CP (respondet C²) || quis P || 25 melius scripsi pro uelsi

381. PHRYGIUM AEQVOR id est Hellespontum. CONSCENDI bene 'conscendi' secundum physicos, qui dicunt terram inferiorem esse, quia omne quod continetur supra illud est quod continet: unde est humilemque videmus Italiam.

382. MATRE DEA MONSTRANTE VIAM hoc loco per transitum 5 tangit historiam, quam per legem artis poeticae aperte non potest ponere. nam Varro in secundo divinarum dicit ex quo de Troia est egressus Aeneas, Veneris eum per diem cotidie stellam vidisse, donec ad agrum Laurentem veniret, in quo eam non vidit ulterius: qua re terras cognovit esse fatales: 10 unde Vergilius hoc loco 'matre dea monstrante viam' et eripe, nate, fugam, item nusquam abero et descendo ac ducente deo et iamque iugis summae surgebat lucifer Idae. quam stellam Veneris esse ipse Vergilius ostendit qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda, quem Venus ante alios astrorum diligit ignes. 15 quod autem diximus eum poetica arte prohiberi, ne aperte ponat historiam, certum est. Lucanus namque ideo in numero poetarum esse non meruit, quia videtur historiam composuisse, non poema.

DATA FATA SECVTVS scilicet a Iove.

383. CONVVLSAE VNDIS EVROQVE SVPERSVNT aut 'convulsae 20 undis Euroque', aut 'supersunt undis Euroque'. 'convulsae' autem ideo, quia habes supra laxis laterum compagibus.

384. IGNOTVS deest 'quasi'; nam contrarium est quod dixit 'fama super aethera notus'. facit autem hoc frequenter Vergilius, ut hanc particulam subtrahat, ut at medias inter caedes exultat 25 Amazon, quasi Amazon; nam Vulsca fuit. PERAGRO per habet

4 humilemque] A. III 522 || 11 eripe] A. II 619 sq. || 12 descendo] A. II 632 || 13 iamque] A. II 801 || 14 qualis] A. VIII 589 || 16 quod autem diximus e. q. s.] exscr. in comm. Luc. I 1 || 22 laxis] A. I 122 || 25 at medias] A. XI 648

1 ad v. 381 Phrygium aequor] id est Hellespontum. Conscendi] bene secundum physicos . . . quod continet. P || FRIGIVM AD AEQVOR BM || 3 esse aqua vulgo || quia] quā ē P || quia omne quod continet supra illud est quod continetur Fabricius. sed cf. Servius ad Aen. III 522 || 4 unde est . . . Italiam om. C (in marg. inf. add. C³) || 7 tangere L (ponere I) || 8 egressus est L || aegressus C egressus H || eam C (eum C²) || 9 ad om. LH (add. I) || laurentem agrum C || 10 qua re ei C || cognovit terras BM || 11 uergilius perfusus luciferundaq; hoc C cf. Aen. VIII 589 || 12 nete C (corr. C²) || ac] ad C || dea C || 14 uergilius I. C I. dubito num Scioppius recte interpretatus sit latenter || sub ioeani C (corr. C²) || 15 undaque C (corr. C²) || quam C || 16 dictum est C || ne aperte] in ea aperte H neaparte M || 18 poema. non sic uirgilius nisi per circumlocutiones B || 19 scilicet a Iove] id est a Ioue ac per hoc responsa C || 20 CONVVLSAE . . . compagibus om. B || CONVVLSAE . . . SVPSVNT C CONVVLSAE LHM || 21 aut . . . autem om. L (in marg. add. I) supersunt . . . autem om. H || 22 habet C || compaginibus I || 23 ad v. 384 Peragro] per habet accentum . . . non accentum P || 26 uolsca M

accentum; nam 'a' longa quidem est, sed non solida positione; muta enim et liquida quotiens ponuntur metrum iuvant, non accentum.

385. EVROPA ATQVE ASIA PVLSVS aut orbem in tres partes divisit et absolutum est, *quia in Africa positus, quae orbis pars*
5 tertia est: aut si Europam tantum et Asiam intellegimus, *ut Africa*
in Europa sit, invidiose locutus est, ut supra Venus cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis, quasi cum indignatione dicat, per Troiam Asia careo, per Italiam Europa. denique non passa Venus eius interruptit querelas. *sane Europa Agenoris filia,*
10 a qua pars orbis nominata est.

386. DOLORE EST aut narrantis Aeneae, aut certe suo dolore; aequum enim est malis filii etiam ipsam moveri.

387. QVISQVIS ES pleraque per concessionem sic tradit poeta, ut augmentum faciat. sicut hoc loco audiverat Venus 'sum pius
15 Aeneas, fama super aethera notus' et cetera, dicit tamen 'quisquis es', hoc est, etiamsi haec in te non sint, hinc tamen constat esse felicem, quod venisti Carthaginem. item in secundo quisquis es, amissos hinc iam obliviscere Graios, hoc est, qualibet ratione contra nos bella suscepis. HAVD CREDO INVISVS CAELESTIBVS
20 litotes figura per contrarium significans, id est credo te esse carissimum superis: ut alibi munera nec sperno, supra mihi iussa capessere fas est. 'caelestibus' autem secundum Pythagoram et praecipue Platonem dixit, qui confirmant vivos esse superis caros, mortuos vero inferis. unde et Vergilius de Pallante et nil iam
25 caelestibus ullis debentem, item contra vos o mihi manes este boni, quoniam superis aversa voluntas.

388. AVRAS VITALES CARPIS quibus vivimus. nihil est enim aliud vita, quam reciprocus spiritus: unde et Iuppiter, quo constant

3 aut orbem e. q. s.] cf. comm. Luc. IX 411 || 6 cunctus] A. I 233 || 17 in secundo] 148 || 21 munera] A. VII 261 || mihi iussa] A. I 77 || 24 et nil] A. XI 51 || 25 vos o mihi] A. XII 646

2 urum C (metrum C³) || 4 absolutum est] absolute dictum *superscr. l. idem in marg. haec scripsit* id est ut a duabus id est europa et asia expellere-
 tur in tertia id est africa consisteret. || 9 interruptit C || quaerellas CH ||
 13 ad v. 387 Haud credo invisus caelestibus] litotes figura . . . superis secundum Pythagoram et Platonem dixit, qui dicunt vivos esse superis caros, mortuos vero inferis. P || pleraque confessionem C (pleraque per concessionem C³) || per concessionem . . . sane optima figura est (ad v. 452) *desunt in Monacensi, qui duobus foliis orbatu est.* || tradidit B || 14 sicut] ut BC || 16 hoc est . . . quisquis es om. B || constat te vulgo || 19 AVT B HAVT H || 21 supra . . . fas est om. C (add. C³ alibi . . . sperno expungens || 22 pitha B pitagoram L phitagoram H || 23 praecipue om. B || dicit B || confirmavit L (confirmant l) || 27 ad v. 388 Auras vitales carpis] quibus vivimus . . . colonis. Adueneris urbem] hystero-logia, hoc est ad urbem ueneris. P || VITALIS B || 28 quam] nisi L

omnia, Ζεὺς vocatur ἀπὸ τῆς ζωῆς, id est vita. CARPIS accipis modo, ut et placidam carpebant membra quietem. TYRIAM Carthaginem a colonis. ADVENERIS VRBEM hystero-logia ut supra, hoc est ad urbem veneris. PERGE MODO tantummodo: hoc est, haec tibi sola sit cura, nam liberatae sunt naves. 5

389. PERFER imperativus modus est, ut fer cineres Amarylli foras.

390. REDUCES proprie 'reduces' dicuntur qui pericula evadunt: sic infra ut reduces illi ludunt, scilicet post periculum inlatum ab aquila. 10

391. VERSIS AQVILONIBVS aut speciem pro genere posuit, hoc est mutatis ventis, aut quia, postquam ad Africam iter verterunt, adversus ante Aquilo coepit esse prosperrimus.

392. NI FRVSTRA AVGVRIVM VANI DOCVERE PARENTES hoc ad confirmandum errorem Aeneae dixit, ne divinando dea esse credere- 15 tur. et est argumentum ad fallaciam, ne intellegat deam. quod autem dicit 'vani parentes', aut hypallage est, id est vanum augurium, ut dare classibus austros et ibant obscuri sola sub nocte pro ipsi soli per obscuram noctem; aut certe 'vani parentes' qui res falsas et inanes docent. et per hoc decipere plerumque ostendit 20 auguria. multi volunt ad nimium hoc amorem parentum referri, qui teneritudine affectus etiam superflua liberos docent. quidam 'vani' mendaces tradunt. Sallustius in Iugurtha nam ego quidem vellem et haec quae scribo et illa quae antea in senatu ques- 25 tus sum vana forent potius, quam miseria mea fidem verbis faceret. Terentius in Phormione ubi adulescens lenonem mendacii arguit non te pudet vanitatis?

2 et placidam] A. IV 522 cf. Ribbeckii adnot. crit. || 6 fer] buc. VIII 101 || 9 ut reduces] A. I 397 || 18 dare] A. III 61 || ibant] A. VI 268 || 22 quidam vani mendaces tradunt] cf. Gell. XVIII 4, 9 || 23 in Iugurtha] 24, 9 || 26 in Phormione] III 2, 40

1 ZEIG K || ἀπο τῆς ζωῆς B ἀπο τῆς ζωῆς L ἀπο τῆς ζωῆς H ζωῆς id est vita om. CP (zohc add. C³) || a uita B || 3 ut supra om. CP || 6 ad v. 389 Perfer] imperativus . . . foras. P || 8 ad v. 390 Reduces] proprie . . . aquila. P || reduces om. BP || quia C || 9 sicut P || 13 adversus ante om. B || prosperrimus] posterior B || 14 ad v. 392 Vani parentes] qui res falsas et inanes docent. P || VANI DOCVERE PARENTES . . . quod autem dicit vani om. B || 15 dixisse C ne divinando dea esse omittens || uideretur L (at crederetur superscr. l) || 17 aut hypallage est . . . aut certe vani parentes om. H || 19 soli ibant B per obscuram noctem omittens || 20 et per hoc . . . multi volunt om. L (in marg. add. l) || 21 augurium C || 22 effectus B || 23 uane C (corr. ead. m.) || iugurthino C² || 24 quaestus C || 25 vana] uana C || miseria ea C (ea C²) || 26 faceret om. C || formione C || 27 arguet C

393. BIS SENOS CYCNOS cygnos navibus comparat, aquilam tempestati. in auguriis autem considerandae sunt non solum aves, sed etiam volatus, ut in praepetibus, et cantus, ut in oscinibus, quia nec omnes nec omnibus dant auguria: ut columbae non nisi
 5 regibus dant, quia numquam singulae volant, sicut rex numquam solus incedit; unde in sexto maternas agnovit aves per transitum ostendit regis augurium. item cycni nullis dant nisi nautis, sicut lectum est in ornithogonia, cycnus in auguriis nautis gratissimus ales: hunc optant semper, quia numquam mer-
 10 gitur undis. *cycnos tamen habere divinationem etiam Cicero in Tusculanis libro primo docet ut cycni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo divinationem habere videantur.*

LAETANTES post periculum. AGMINE volatu, impetu. agmen autem apud Vergilium est cuiuslibet rei impetus, ut illi agmine
 15 certo [et vocat agmina saeva sororum].

394. AETHERIA aether altior est aëre, vicinus caelo, ἀπὸ τοῦ αἰθέριου, id est ardere. IOVIS ALES aquila, quae in tutela Iovis est, quia dicitur dimicanti ei contra Gigantes fulmina ministrasse: quod ideo fingitur, quia per naturam nimii est caloris, adeo ut etiam
 20 ova quibus supersidet possit coquere, nisi admoveat gagaten lapidem frigidissimum, ut testatur Lucanus fœta tepefacta sub alite saxa. aut quia nec aquila nec laurus dicitur fulminari, ideo Iovis

6 in sexto] 193 || 7 item cycni . . . undis] cf. Isid. orig. XII 7, 19 || 8 in ornithogonia] Aemilii Macri || 11 libro primo] 30, 73 || 14 illi] A. II 212 || 15 vocat] A. VI 572 || 17 aquila quae e. q. s.] exscr. mythogr. II 3 et III 3, 4. cf. mythogr. I 11, comm. Luc. VI 676, Isid. orig. XVIII 3, 2 et XVI 4, 22. 21 Lucanus] VI 676 || 22 nec laurus dicitur fulminari] cf. Isid. orig. XVII 7, 2

1 ad v. 393 Bis senos cygnos] cygnos . . . et cantus (cantos). Laetantes] post periculum . . . saeva sororum. P || cignos B cygnos CH c L || cignos BL cygnos CH || 2 anes C (anes C²) || 3 cantibus C³ (man. saec. XIII) || 4 nec ante omnibus om. B nec in omnibus C³ (man. saec. XIII) || 5 dant om. B || 6 unde est LH || per] unde per C || 7 cygni BCH cigni L || nulli C || 8 ut in ornithogonia B || ornithogenia C or////thogonia L (ni litterae erasae. in illo libro superscr. I) hurnithogonia H || cycnus H: cygnus BC² cygnos C cignus L || auguros C (auguriis C²) || 9 ales B: augur CLH (at ales superscr. I) hanc LH (hunc I) || qui L (quia I) || mergitur om. C (supr. vers. add. C²) || 10 undis. cum cygnus neque in praepetibus neque in oscinibus dominetur, cur ab illo sumitur augurium? solvitur, quod augurium ad aquilam poeta retulit. sed docet Vergilius bonum omen nautis factum de cygni volatu. D || cygnos C || 11 cygni C || apolloni C || 12 sint Cicero || habeo C (corr. C²) || 15 et vocat agmina saeva sororum seclusi. cf. ad I 82 || sero C (seua C²) || 16 ad v. 394 Aetherea] aether altior est ab aere . . . admoveat. et alia fabula apud Graecos legitur . . . quos Iuppiter inter sidera collocavit. P || ere C (aere C²) || apo tu aethin C || 18 dimicanti ei contra] contra dimicantes B dimicante sin contra H || ei] ioui L (corr. I) || gigantur C (gigantes C²) || ministrare P || 20 supersidet B || quoquere BH conquerere C || gagaten BH mythographi: gagate L agaten C Aetiten Masvicius. cf. Plin. nat. hist. X § 12. || 21 fetetepatefacta C || 22 aliqua C || lau C (laurus C²)

ales aquila, Iovis coronam lauream accepimus, et qui triumphant lauro coronantur. sane alites proprie dicuntur aves, quae volatu auspicia faciunt, buteo sangualis immussulus aquila vulturius. sane de aquila est et alia fabula. apud Graecos legitur, puerum quendam terra editum admodum pulchrum membris omnibus fuisse, qui 'Αἰτὸς sit vocatus. 5 hic cum Iuppiter propter patrem Saturnum, qui suos filios devorabat, in Creta insula in Idaeo antro nutriretur, primus in obsequium Iovis se dedit, post vero cum adolevisset Iuppiter et patrem regno pepulisset, Iuno permota forma pueri velut paelicatus dolore eum in avem vertit, quae ab ipso αἰτὸς dicitur Graece, a nobis aquila propter aquilum 10 colorem, qui ater est. quam semper Iuppiter sibi inhaerere praecipit et fulmina gestare: per hanc etiam Ganymedes cum amaretur a Iove dicitur raptus, quos Iuppiter inter sidera collocavit. et quia aquilae haec est natura, ut solem recto lumine spectet, signum quoque aquilae, quod in caelo est, orientem semper solem videtur adtendere. alii dicunt 15 ab hac avi Iovem raptum et ad latebras Cretenses perlatum, cum a Saturno ubique quaereretur. ipsam etiam Iovi, cum adversus Titanas bellum gereret, obvolasse in augurium ac statim victoriam consecutam, et ideo inter sidera collocatam.

395. ORDINE LONGO non nulli pro serie dictum accipiunt, nam et 20 'coetu cinxere polum' videtur ad ordinem rettulisse: quamvis quidam quaerant, quomodo 'ordine', cum mox 'coetu' dicat.

396. CAPERE eligere, ut ante locum capies oculis. . DE-SPECTARE id est electas iam intentius despicere.

12 per hanc etiam e. q. s.] cf. Hygin. astron. II 16. schol. ad Germ. Arat. p. 91, 16 et p. 160, 7 Breys. p. 405, 20 et 411, 16 Eyss. || 23 CAPERE eligere] Don. ad Ter. hec. IV 1, 22 et Phorm. II 3, 23 || ante] georg. II 230

1 lauro coronantur om. C, add. C² || 2 alites scripsi: aliter C || dicitur C (dicuntur C²) || 3 libuteo C² || sangulis C (sangualis C²) || 4 terra editum C²: terre dictum C terra edictum P terra eductum Daniel || 5 pulchrum ex pulchram C || membris PC²: terris C || quia aetos C (eetos C²) qui αἰτὸς sit vocatus evanuerunt in P, legit Daniel || 6 patrem falurnum saturnum P || saturnum ex salurnum C || 7 ant C (antro C²) || in obsequium Iovis se dedit evanuerunt in P, in obsequium Iovis edidit legit Daniel || 8 debet C (dedit C²) || adolevisset ex adolevitset C || Iuppiter et patrem regno pepulisset om. P || et om. C (in marg. add. C²) || 9 uelud C || pellicatus P || 10 aetos C || grece? C (Γ ερασ) || dicitur . . . col evanuerunt in P graece dicitur ALE Aquila propter aquilum colorem edidit Daniel || 11 colore C || qui ~~quae~~ ater C || quam semper C²: quam

p a C || quam avem P || 12 han C (c superscr. ead. manus) || gynamedes C (ganymedes C²) || Ganymedes . . . raptus evanuerunt in P, legit Daniel || 16 cratenses C (cretenses C²) || com C (cum C²) || 20 ad v. 395 Ordine] non nulli pro serie accipiunt quamvis . . . dicat. P (quidam quaerant quomodo ordine cum mox coetu quae hodie non possunt legi, legit Daniel) || 22 quaerunt C || quem C (cum C²) || 23 ad v. 396 Capere] eligere . . . oculis. Despectare] id est electas iam intentius despicere. P (intentius despicere quae legit Daniel, hodie evanuerunt)

397. STRIDENTIBVS ALIS signum augurii est.

398. COETV dicit Plinius Secundus in naturali historia, omnes aves colli longioris aut recto ordine volare, ut pondus capitis praecedentis cauda sustentet: unde et prima plerumque deficiens
 5 relicto loco incipit esse postrema; aut in coetu se omnes invicem sustinere; *neque enim huiusmodi aves semel ad inferiora descendunt, sed paulatim per reflexos in gyrum volatus.* hoc autem volatu imitantur litteras quasdam: unde et Lucanus et turbata perit dispersis littera pennis. CANTVSQVE DEDERE adlusit ad nautas.
 10 multi tamen adserunt cycnos inter augurales aves non inveniri neque auguralibus commentariis eorum nomen inlatum, sed in libris reconditis lectum esse, posse quamlibet avem auspiciū adtestari, maxime quia non poscatur. hoc enim interest inter augurium et auspiciū, quod augurium et petitur et certis avibus ostenditur, auspiciū qua-
 15 libet avi demonstratur et non petitur: quod ipsum tamen species augurii est. sed Vergilius amat secretiora dicere; nam totum morem augurum exsecutus est proprietate verborum. alites enim ostendit cum ait 'stridentibus alis', oscines vero cum dicit 'et coetu cinxere polum cantusque dedere'. hoc idem et de columbis fecit; nam et haec inter augurales
 20 aves dicuntur non inveniri, et tamen ex his augurium et postulari facit et ostendi: este duces o, si qua via est, cursumque per auras dirigite in lucos et cetera.

399. PVPESQVE TVAE PVBSQVE TVORVM tropus synecdoche: a parte totum significat, ut Terentius o lepidum caput, id est
 25 lepidus homo. 'pubes' autem flos iuventutis.

400. OSTIA proprie ostia dicuntur exitus fluminum, sed modo abusus est, quia plerumque ostia ipsa pro portu sunt.

401. PERGE MODO exhortatio ad facilitatem rei. DVCIT VIA pro 'haec via': et videtur demonstrare.

2 in naturali historia] X 23, 63. cf. Isid. orig. XII 7, 14 || 9 Lucanus] V 716 || 13 hoc enim . . . petitur] cf. Isid. diff. verb. 6 || 21 este] A. VI 194 || 24 Terentius] ad. V 9, 9

1 ad v. 397 Stridentibus alis] signum augurii est. P || 2 ad v. 398 Coetu] dicit Plinius in naturali historia . . . portent. P (evanuerunt ordine volare et ut se omnes invicem) || Secundus in naturali historia om. B || ordine . . . sustentet om. L (suppl. 2) || ut] aut C³ || 4 sustineat CP sustentare C³ || 5 aut in coetu se omnes invicem sustinere LH (nisi quod sustinere invicem L): aut in coetu ut se ipsos invicem portent B aut in coetu ut se omnes invicem portent C aut in coetu ut se omnes sustinere invicem possent l || 8 est in Lucano C || 9 pinnae C (pennis C²) pinnis H || 10 cycnos C || invenire C || 12 autem C²: autem C || 18 cantatusque C || 21 et ostendit enotavit Scioppius || 23 ad v. 399 et 400 Puppessque tuae pubesque tuorum] tropus synecdoche, ut Terentius . . . pro portu sunt. P || 24 capud CL || 28 exortacio C (exhortacio C²) exportatum enotavit Scioppius

402. AVERTENS 'se' subaudis, hoc est cum averteretur, ut tum prora avertit. ROSEA pulchra.

403. AMBROSIAEQVE COMAE aut unguento deorum oblitae, hoc est ambrosia, aut certe abusive dixit 'divinae comae'. *AMBROSIAEQVE COMAE DIVINVM VERTICE ODOREM*] *est hypallage, ut sit divinae comae 5 ambrosiae odorem spiravere.*

404. SPIRAVERE exhalaverunt. VESTIS DEFLVXIT quia dixit supra sinus collecta fluentes.

405. VERA bene 'vera' de qua ante dubitabatur. *INCESSV* hoc verbum apud Vergilium saepe pro honore ponitur, ut ast ego quae 10 divum incedo regina et mox forma pulcherrima Dido incessit.

MATREM AGNOVIT nunc matrem agnoscit; nam deam esse iam superius dixerat.

406. FVGIENTEM celeriter abscedentem, ut alibi ad terram fugit. *VOCE* pro oratione. 15

407. QUID NATVM TOTIENS saepe. et aut κατὰ τὸ σιωπᾶμενον intellegimus saepe eum esse delusum; aut certe secundum ipsum Vergilium, qui ait in secundo cum mihi se non ante oculis tam clara videndam obtulit. multi tamen volunt in hoc ipso loco saepe eum esse deceptum, ut in habitu, in interrogatione, in 20 responsione, in auguriis. vel 'totiens crudelis', quotiens fallis aut dissimulas. TV QVOQVE sicut Iuno ceterique dii, qui Troianis inimici sunt; quos et in secundo libro ostendit, ubi αἰὲν inimicaque Troiae numina magna deum. *FALSIS LVDIS IMAGINIBVS*] *ideo quia virginem, quia venatricem, quia Tyriam se dixerat.* 25

408. CVR DEXTRAE IVNGERE DEXTRAM maiorum enim haec fuerat salutatio, cuius rei αἰτίον, id est causam Varro, Callimachum secutus, exposuit, adserens omnem eorum honorem dextera-

1 tum] A. I 104 || 8 sinus] A. I 320 || 10 ast ego] A. I 46 || 11 forma] A. I 496 || 14 ad terram] A. V 243 || 18 secundo] 589 || 23 in secundo libro] 622

1 subaudisse C || 3 ad v. 403 Ambrosiaequae comae] aut ambrosia unguento deorum oblitae (oblita C oblita C²) diuinum odorem (honorem C) spiravere. et est ypallage ut sit diuinæ comae ambrosiae odore spiravere. aut certe abusive dixit diuinæ comae. CP || 4 ambrosiae H || 6 odorem scripsi || 7 ad v. 404 Spiravere] exhalavere . . . collecta fluentes. P || exalauerunt LH exhalauerunt ex exhalauerunt C exalavere B || 9 ad v. 405 Incessu] hoc verbum . . . Dido incessit. P || 11 mox om. P || 12 agnoscit B et L ut videtur: cognoscit CHL || 14 celerius ascendentem L (celeriter abscedentem I) || 19 multi tamen . . . in auguriis om. B || 20 habitu] quia virginem quia venatricem quia tyriam add. C cf. adn. crit. ad v. 409 || 22 qui om. C tibi H || 23 sunt om. C || 26 maior B || haec fuerat] ista fuit L || 27 sallustio C (salutatio C²) || αἰτίον etion B etion LH rei αἰτίον id est om. C spatio relicto, in quo rei etion id est C² || Callimachum secutus exposuit om. B || callimalum L (corr. I) callimathum H || 28 dicit adserens B || honorem eorum L || dexterarum B dexteraram C (corr. C²)

rum constituisse virtute. ob quam rem hac se venerabantur corporis parte.

409. VERAS AUDIRE ET REDDERE VOCES? sunt multae reciprocae elocutiones, ut hoc loco; sunt multae unius partis utrique
5 sufficientes, ut 'tenemur amicitiiis', ridiculum enim est si addas 'mutuis', cum amicitiae utrumque significant, sicut Fronto testatur. item sunt elocutiones, quarum una pars plena est: quae si convertantur, habent aliquid superfluum. in Sallustio in tugurio mulieris ancillae: bene addidit 'ancillae'. at si dicas 'in tugurio
10 ancillae mulieris', erit superfluum 'mulieris'; ancilla enim et conditionem ostendit et sexum. item res erat praetoribus nota solis. hoc suffecerat. male ergo addidit ignorabatur a ceteris. quod si convertas, nihil esse superfluum invenitur.

410. TALIBVS INCVSAT incusare proprie est superiorem arguere,
15 ut in Terentio pater ad filium quid me incusas Clitipho? accusare vero vel parem vel inferiorem, ut in eodem ad maritum uxor me miseram, quae nunc quam ob causam accuser nescio. et hoc proprietatis est, licet usus male ista corrumpat. sciendum tamen est Terentium propter solam proprietatem omnibus comicis esse praepositum, quibus est quantum ad cetera spectat inferior.

411. AT VENVS ordo est 'at Venus dea'. OBSCVRO AÈRE nebula, cuius definitio est.

412. CIRCVM DEA FVDIT figura est tmesis, quae fit cum secto
25 uno sermone aliquid interponimus, ut alibi septem subiecta

8 in Sallustio] Iug. 12, 5 || 11 res erat] Cic. in Cat. III 2, 6 || 14 incusare c. q. s.] Isid. diff. verb. 303 || 15 in Terentio] heautontim. V 2, 7 || 16 in eodem] hec. II 1, 8 || 25 septem] georg. III 381

1 uirtutum H || 3 ad v. 409 Veras audire et reddere uoces] ideo quia uirginem se dixerat. P || voces hoc quia uirginem se dixerat et multae sunt reciprocae C cum his coniungenda esse apparet quae in C Servianis ad v. 407 post habitu inserta sunt. pertinet autem hoc scholium ad falsis ludis imaginibus. || 4 elocutionis C locutiones BL || 5 teneremur C || amicitiiis om. B octo fere litterarum spatio relicto ami///// L (amitiis fuisse ridetur amicitiiis l) || 6 uirumque B || fronto dicit B || 8 in Sallustio in tugurio om. B || ut sallustius C³ || tuguriae C (corr. C³) || 9 ac C || 11 item ... invenitur om. B || res om. C || 12 sufficeret LC³ || 13 esse om. C || 14 ad v. 410 Talibus incusat] incusare proprie est superiorem arguere ... uel parem uel superiorem (sic). licet usus corrumpit. P || INCVSAT id est redarguit D || 15 me om. C, supr. vers. add. C² || incusas om. L, supr. vers. add. l || 16 inferiorem B: superiorem CLH || 17 numquam H || ob quam C || 22 ad v. 411 At Venus] ordo est ... cuius definitio est. P || AT VENVS ... dea om. B || ad CL (at l) || 24 ad v. 412 Circum dea fudit] figura est tmesis ... saxo cere comminuit brum. P || figura ... fit om. B || tmesis C (themesis C²) tmesis LH || 25 uno om. CP || subiecti CP (corr. C³)

trioni. sed hoc tolerabile est in sermone composito, ceterum in simplici nimis est asperum; quod tamen faciebat antiquitas, ut saxo cere comminuit brum.

413. CERNERE NE QVIS EOS CAUSA cur fecerit. ex hoc enim pendent cetera quae sequuntur. 5

414. MOLIRI hic pro struere posuit et per hoc facere, ut infra molirique arcem. AVT VENIENDI POSCERE CAUSAS scilicet ne saepe narrando crebrum patiatur dolorem. unde melius ad Aeneam refertur medio sic interfata dolore est. 'poscere' autem nunc inquirere, alias petere. et praepositur magis accusativo casui, dicimus 10 enim posco magistrum lectionem, non a magistro posco.

415. IPSA PAPHVM civitatem Cypri. et non sine ratione est quod in decimo libro plura sibi loca grata vel sacrata commemoret, hic ad Paphum solam abisse dicatur, quia Varro et plures referunt in hoc tantum templo Veneris quibusvis maximis in circuitu pluvis numquam 15 impluere. SVBLIMIS divino incessu. SVBLIMIS] id est sublimiter, nomen pro adverbio.

416. LAETA ecce proprium Veneris epitheton. vel 'laeta', quia tectum nebula filium in tuto habebat, vel quod insulam suam repetat; vel ideo Paphum revisit laeta, quia serenis laeta congruunt, et necesse 20 est ut laeta sit Venus ubi semper serenum est, quippe ubi plure numquam dicatur. SABAEO Arabico. Arabiae autem tres sunt, inferior petrodes eudemon, in qua populi sunt Sabaei, apud quos nascitur tus. dicti autem Sabaei ἀπὸ τοῦ σέβειν, id est venerari, quod deos per ipsorum tura veneramur. 25

3 saxo] Eunn. ann. rel. 586 Vahl. cf. Don. p. 401, 15 K. et [Serg.] explan. in Don. p. 565 K. || 7 molirique] A. I 424 || 9 medio] A. I 386 || 13 in decimo libro] 51 sq. || 22 Arabiae autem . . . veneramur] cf. Isid. orig. IX 2, 49

2 asperum om. P || ut] in H ut in illo Ennii Fabricius || 3 cere comminuit brum. hic locus ex Homero tractus de Ulixē a littore ingrediente urbem pheacum (Od. VII 14) καὶ τὸν Ὀδυσσεὺς . . . καὶ ἐξέπεισθ' ὅτις εἴη D cf. Macrob. Sat. V 4, 8 || 4 ad v. 413 Cernere] ex hoc enim pendent cetera quae sequuntur. P || 5 secuntur C || 6 ad v. 414 Moliri] hic . . . arcem. P || 12 ad v. 415 Ipsa Paphum] civitatem Cypri, ibi enim adorabatur. Sublimis] divino . . . adverbio. P || 13 loco C (corr. C²) || 15 tanto templum C (corr. C²) || 16 incessu (corr. C²) id est CP || 18 ad v. 416 Sabaeo] Arabico. Arabiae autem tres sunt. in una ex illis populi sunt Sabaei. sed hi montes inter quos sunt Libanum et Antelibanum dicuntur. apud hos igitur Sabaeos . . . veneramur. P || ecce om. LH vel C || 19 tectum C (corr. C²) || 21 est post serenum om. C, add. C² || 22 SABAEO TURM C || 23 eudemonen B || sabaei. sed hi montes inter quos (quos C²) sunt libanum et antelibanum dicti sunt. apud hos igitur sabaeos C (sed hi . . . dicti sunt ab Isidoro sumpsisse videtur scholiastes) || apud quos . . . dicti autem Sabaei om. B || 24 thus L || CEBEIN C: CABIN B CAIBEIN L CAIBEIN H CEBECOI P || 25 tura BPH: iura C thura L

417. TVRE CALENT ARAE SERTISQVE RECENTIBVS HALANT ecce unde supra dixit haud equidem tali me dignor honore, *quia Aeneas hostias obtulerat, quarum hic mentio non fit.* quod autem 'recentibus' dixit laus loci est, qui semper flore vestitur, *ut omni tempore Veneri flores praesto esse videantur.* SERTIS sertum etserta cum nihil adicitur dicimus, ut hoc loco: item alibi expressius sertaprocul, tantum capiti delapsa, iacebant. si autem sertos dixero, addo flores, si sertas, addo coronas, ut Lucanus accipiunt sertas nardo florente coronas. et hoc in multis nominibus
10 observandum est, ut genus ex adiectione formetur: qua detracta in neutrum cedat necesse est, ut piscinalis locus, piscinalis cella, piscinale; sagmarius mulus, sagmaria mula, sagmarium. HALANT pro olent.

418. CORRIPVERE VIAM deest 'at illi'. CORRIPVERE VIAM officium eundi celeriter arripuerunt; nec enim via corripitur.
15

419. QVI PLVRIMVS ex maxima parte urbi imminens. QVI PLVRIMVS id est longus, ut ipse alio loco cui plurima cervix, item cum se nux plurima, id est amygdala; longa namque est.

420. ASPECTAT] est ornatus cum animantur ἀψυχα. ASPECTAT
20 rei insensibili dat sensum. unde est illud in quarto de Atlante. item Sallustius Lyciae Pisidiaequae agros despectantem. ARCES civitates, a parte totum.

421. MIRATUR MOLEM AENEAS hoc ad ipsum refertur, MAGALIA

2 haud equidem] A. I 335 || 6 sertas] buc. VI 16 || 8 Lucanus] X 164 || 17 cui plurima] georg. III 52 || 18 cum se] georg. I 187 || 20 in quarto] 247 || 21 Sallustius] hist. fragm. II 40 Kritz.

1 ad v. 417 sertum etserta cum nihil adicitur dicimus. item alibi expressius . . . sagmaria mula (multa) sagmarium (sagmaria). quod autem recentibus dicit laus loci est, qui semper flore uestitur, ut omni tempore Veneri (Veneris) flores praesto esse videantur. Halant] pro olent. P || SERTISQVE RECENTIBVS HALANT om. C || ecce . . . honore om. B || 2 supra ait C || 3 obtulerat C || non fit Burmannus: non fuit C || quod . . . videantur post sagmarium hab. C (quod . . . vestitur in marg. inf. iterum scripsit C³ citandi signo super fuit collocato) || 4 dixit LHC³: dicit BCP || omni ex omne C || 5 veneri ex ueneris C || SERTISQVE RECENTIBVS C || 6 adicitur] dicitur B || expressius ut P || 7 sertos] sertum CP (corr. C²) || 8 sertas] s C (sertas C²) || ut Lucanus . . . sagmarium om. B || 11 cedat LH: cadat CPl || piscinalis solis locus C || 12 piscinalis CP (piscinale C²) || multa C (corr. C²) || 13 olent] halant C holant C² || 14 ad v. 418 Corripuere uiam] deest at illi . . . corripitur. P || 16 ad v. 419 Qui plurimus] ex (sic C² et C) maxima parte urbi imminens (eminens P) uel qui plurimus . . . namque est. CP || 18 namque est deleuit et aduersasque superscr. C² || 19 ad v. 420 Arces] ciuitates. a parte totum. P || ASPECTAT est ornatus cum animantur ἀψυχα (res enotavit Scioppius, ἀψυχα scripsi) id est cum rei insensibili datur sensus C || 20 unde . . . despectantem om. B || 21 lyciae LH || psidiaequae H || 23 ad v. 421 Miratur molem Aeneas] hoc ad ipsum refertur . . . casas Poenorum pastorales dicunt. P || MIRATUR . . . refertur et QVONDAM . . . magalia vero om. B

QVONDAM hoc ad poetam; nec enim hoc novit Aeneas. 'magalia' vero antistoechon est; nam debuit magariā dicere, quia magari, non magal Poenorum lingua villam significat. *Cato originum quarto magalia aedificia quasi cohortes rotundas dicit. alii magalia casas Poenorum pastorales dicunt. † de his Sallustius quae mapalia sunt circumiecta civitati suburbana aedificia magalia. † et alii Cassius Hemina † docet ita Sinuessae magalia addenda murumque circum ea.*

422. MIRATUR PORTAS STREPITVMQVE E. S. V. quidam hoc 'portas et vias magalia quondam miratur' non simpliciter dictum volunt, quoniam prudentes Etruscae disciplinae aiunt apud conditores Etruscarum urbium non putatas iustas urbes, in quibus non tres portae essent dedicatae et tot viae et tot templa, Iovis Iunonis Minervae. bene ergo miratur Aeneas, ubi fuerant magalia illic esse legitimam civitatem; nam et portas et vias videbat et mox templum Iunoni ingens. STRATA VIARVM primi enim Poeni vias lapidibus stravisse dicuntur.

423. ARDENTES multi 'festinantes', ut iuvenum manus emicat ardens et ardet abire fuga 'et Laocoon ardens; sic enim dicit quotiens properantes vult ostendere: alii ardentes 'ingeniosi' accipiunt; nam per contrarium segnem, id est sine igni, ingenio ca-

1 magalia vero . . . significat] cf. Isid. orig. XV 12, 4 || 3 Cato originum quarto] fragm. 2 et ap. Iord. et ap. Pet. || 5 Sallustius] Iug. 18, 8 || 6 Cassius Hemina] fragm. 38 Pet. || 16 primi enim . . . dicuntur] cf. Isid. orig. XV 16, 6 || 17 iuvenum] A. VI 5 || 18 ardet] A. IV 281 || Laocoon] A. II 41 || 20 nam per contrarium . . . καλεσθαι] cf. Don. ad Ter. Andr. V 2, 14. Isid. orig. X 247 et XII 2, 38. diff. verb. 296

1 hoc ad ante poetam om. C || haec C || 2 astysticon B antytricon C antisticon L antistichon H || 3 quarto Iordanus prol. p. 50 sq.: om. C primo P || 4 coortes P cortes C || rotundas ex rutundas C || dicit] dr (i. e. dicuntur) P || alii . . . circum ea] Alii magalia casas Poenorum pastorales dicunt; de his Sallustius. Quae magalia sunt circumiecta civitati suburbana aedificia. Magalia et alibi; Cassius Hemina docet ita: Sinuessae etc. Kritzius epist. crit. ad E. Wuestemannum Sall. hist. fragmentis praemissae p. XXXIX sq. || 5 de his Sallustius quae mapalia] quae mapalia dicit Sallustius coni. F. Schoellius de his Sallustius (Iug. 18, 8) 'aedificia Numidarum agrestium quae mapalia illi vocant' ego. || 6 fortasse sunt et circumiecta || et alii Cassius Hemina] ut ait Cassius Hemina coni. F. Schoellius. || 7 docet ita] locata F. Schoellius locavit et ego conieceram. cf. Liv. XXXI 27, 12 || 8 casas Poenorum pastorales dicunt hodie evanuerunt in P || pastorales ex postorales C || 6 alibi C² || cassius C²: casius C || 7 Sinuessae Masvicius: sinuessae C || 8 eam enotavit Scioppius || 9 ad v. 422 Strata viarum] primi enim Poeni vias lapidibus stravisse dicuntur. P || 13 et tot vias C²: etotuias C et notuias enotavit Scioppius || 17 ad v. 423 Instant ardentes Tyrii] multum festinantes, ut 'ardet abire fuga' id est properat. alii ardentes ingeniosos dicunt, nam per contrarium . . . καλεσθαι. Ducere muros] construendo in longitudinem ducere aedificare. P. ex his Instant . . . ardent et id est sine igni . . . venit et construendo . . . aedificare hodie evanuerunt. || ARDENTES festinantes vel ingeniosos intelligunt B || 19 vult C²: vel C || 20 id est om. C || igni om. C (igne t C² supr. vers.) ullo H

rentem dicimus: unde et a Graeco venit catus, id est ingeniosus
 ἀπὸ τοῦ καίεσθαι. DVCERE MVROS exaedificare. DVCERE MVROS]
 hoc est construendo in longitudinem producere; proprie enim cum aedi-
 ficantur muri duci dicuntur. Sallustius *historiarum* II. murum ab
 5 angulo dexteri lateris ad paludem haud procul remotam duxit.

424. MOLIRIQUE ARCEM molibus factis extollere. MOLIRI] est
 extruere, huic contrarium demoliri. ET MANIBVS SVBVOLVERE SAXA cur
 manibus? an quia adhuc machinae non erant? an ad construentium
 festinationem referre voluit?

10 425. OPTARE eligere, ut tuus o regina quid optes. et opta-
 vitque locum regno. TECTO ad tectum nota figura. SVLCO
 fossa: civitas enim, non domus circumdatur sulco: ut alibi ausim vel
 tenui vitem committere sulco. *SVLCO fossa fundamentorum.*

426. LEGVNT eligunt. IVRA] id est loca ubi iura dicantur aut
 15 magistratus creentur. et bene post conditam civitatem addidit 'iura'
 et 'magistratus' 'sanctumque senatum'. legitur apud quosdam, Bru-
 tum eos qui se in eiciendis regibus iuvissent legisse in consilium, eum-
 que ordinem senatum appellatum, quod una sensissent, quod patricii
 essent, patres conscriptos. alii patres a plebe in consilium senatus
 20 separatos tradunt, alii conscriptos qui post a Servio Tullio e plebe
 electi sunt. alii senatum a senectute hominum, † quibi allekti erant,
 dictum volunt, qui apud Graecos γερονσία appellatur. 'sanctum'
 autem ideo quia senatus sanctissimus ordo dicitur.

427. PORTVS EFFODIVNT id est Cothona faciunt. PORTVS

4 Sallustius *historiarum* II.] fragm. 82 Kritz. || 10 tuus] A. I 76 || opta-
 vitque] A. III 109 || 12 ausim] georg. II 289

2 ΕΣΤΑΙ B ΚΕΕΘΑΙ C ΚΕΕΤΕΥ I ΚΕΕΤΑΙ H || aedificare B exaedificare ex
 caedificare C || 4 histor II C || 6 ad v. 424 Molirique arcem] molibus factis
 extollere quod est extruere. huic contrarium est demoliri. P. consentit C,
 nisi quod extruere praebet et est ante demoliri omittit. || extollere] ostendere
 B || 8 an quia Scioppius enotavit: aut quia ex antiqua C || 10 ad v. 425
 Optare] eligere ... locum regno. Tecto] ad tectum. Sulco] fossa; civitas
 enim ... committere sulco. P. ex quibus optare ... locum et circumdatur
 ... vitem hodie legi non possunt. || 11 nota figura om. C || 12 circumdatur sub
 cis B || circumdatur sulco ergo sulcos fossa fundamentorum alibi ausim C ||
 14 ad v. 426 iura legunt] eligunt vel loca ubi iura dicantur aut magistratus
 creentur. P. ex his tus creentur evanuerunt. || LEGVNT eligunt vel loca C (id
 est scripsi) || iura C || dicuntur C (dicantur C²) || 16 credentur C || 18 eicien-
 dis C²: ieciendis C || legisse scripsi: lectos C || eumque scripsi: om. C eum
 sup. vers. C² || 19 senatus separatos C²: senatos separatus C || 22 serino C ||
 22 electi] allekti coni. F. Schoellius || quibi allekti erant] qui sexagenarii erant
 coni. F. Schoellius, ut bi ortum sit ex VI. || 24 ad v. 427 Portus effodiunt] ut
 portus scilicet faciant (faciunt). Alta theatri fundamenta. P. ex his Portus
 effodiunt ut evanuerunt. || ad v. 427 EFFODIVNT ut portus scilicet faciant. et nere

ait nam chartaginienses cothone (cotthona C²) fossa utuntur portu non naturali
 C || chotona I cotthona H || faciunt. Cothona sunt portus in mari non natu-

EFFODIUNT ut portus scilicet faciant. et vere ait, nam Carthaginienses Cothone fossa utuntur, non naturali portu. ALTA THEATRI FVNDAMENTA hinc futura magnitudo cognoscitur, quod 'alta fundamenta' ait. bene autem post res publicas privatasque necessarias mentionem fecit theatri; aut quia Graecis urbs conditur, qui saepe spectaculis gaudent, aut, ut apud quosdam fuit, in honorem musicae scientiae.

428. COLUMNAS figurate 'columnas' 'decora' ait; diversis enim significationibus idem dixit. et ab eo quod est hoc decus corripitur decoris.

430. QVALIS APES] ordo est 'qualis labor'. QVALIS APES ter-
tiae declinationis genetivus pluralis et in 'ium' et in 'um' exit, sed
tunc pro nostro arbitrio cum nominativus singularis 'ns' fuerit ter-
minatus, ut amans et amantum et amantium dicimus. cum autem
nominativus singularis 'r' fuerit terminatus, tantum in 'um' exit, ut
pater patrum, murmur murmurum. reliqua vero nomina auctoritate
firmamus, ut apis vel apum, vel apium. sane fabula de apibus
talis est. apud Isthmon anus quaedam nomine Melissa fuit. hanc Ceres
sacrorum suorum cum secreta docuisset, interminata est, ne cui ea quae
didicisset aperiret; sed cum ad eam mulieres accessissent, ut ab ea
primo blandimentis post precibus et praemiis elicerent, ut sibi a Cerere
commissa patefaceret, atque in silentio perduraret, ab eisdem iratis
mulieribus discerpta est. quam rem Ceres inmissa tam supra dictis
feminis quam populo eius regionis pestilentia ulla est; de corpore vero
Melissae apes nasci fecit. Latine autem μέλισσα apis dicitur. AESTATE
NOVA incipiente, ut vere novo. et bene 'nova', quia est et adulta
et praeceps secundum Sallustium. FLOREA pro florida, ut ne-
mora inter frondea turbam aut florentia, nec enim de flore erant

26 nemora] A. I 191 || 26 secundum Sallustium] fragm. inc. 79 Kritz.

rales, sed arte et manu facti. est autem et masculini et neutri generis. nam
et hic cothone huius cothonis facit et hoc cothone huius cothoni. D || 7 ad
v. 428 figurate columnas decora alta; diversis enim significationibus ... deco-
ris. P (figurate ... enim hodie legi non possunt) || figurate columpnas C ||
10 ad v. 430 Qualis apes] ordo est 'qualis labor'. Aestate noua] id est in-
cipiente iam uere nouo. et bene noua quia est aetas et adulta et praeceps
secundum Sallustium. Florea] florida, ut floream coronam dicimus, nec enim
de flore erant facta. Rura] graece ... latinum. P. ex his ordo est ... iam
et ut floream coronam dicimus et aphaercsis ... latinum hodie legi non possunt.
pro dicimus typhothetae ut videtur errore dominis exhibet Danielis editio. || qua-
lis labor. sed tertiae declinationis C || QVALIS APES ... apium om. B || 11 in
um et in ium exiit C || 12 ns] n et s H || 16 apis] apes L || uel apium om.
C || sane C²: sine C || 17 fuit apud C || isthmon] o C² in rasura || melisa C ||
19 ea C²: eo C || 20 elicerent C² ut videtur, spatio a prima manu relicto ||
22 discerpta C²: discepra C || 23 melissae C || 24 apes C²: apud C || μέλισσα
mellissa C || 25 uere C²: uera C || 26 pro om. C (add. C³)

facta floream coronam dicimus. RVRA Graece ἀφούρα dicuntur. aphaeresis ergo sermonem fecit Latinum.

431. EXERCET fatigat, ut nate Iliacis exercite fatis. hoc autem participium ab exercitu, id est militum multitudine, declinatione discernimus; nam nomen quartae declinationis est, participium secundae, ut visus, huius visi vel visus; passus, huius passi vel passus; auditus, huius auditi vel auditus. EXERCET] *fatigat* *et subiecit, quibus rebus exercitae fatigentur.* SVB SOLE in sole, ut namque sub ingenti lustrat dum singula templo, *vel* 10 *quamdiu sol est.* GENTIS FETVS ad laudem apum hoc pertinet. et bene 'gentis fetus', quia non singulae de singulis nascuntur, sed omnes ex omnibus, quod in quarto georgicorum melius intellegitur.

432. ADULTOS EDVCVNT producant, quia adhuc adolescent, ut adulti fiant, non adoleverint, ut adultos dicimus minores: et hoc sic dixit, ut 15 *inbellem avertis Romanis arcibus Indum.* LIQVENTIA defaecata, sine sordibus, ut nec tantum dulcia, quantum et liquida, id est pura: nam pura mella constat esse meliora.

433. STIPANT densent. translatio a navibus, in quibus stipula interponitur vasis, quam stipam dicunt. DISTENDVNT implent, 20 ut denso distendere pingui. NECTARE melle: abusus est propter suavitatis similitudinem. CELLAS et hic abusus est, ut fauorum cavernas *vel alvearia* cellas vocaret, ut alibi thesauros. traxit autem a reponendi similitudine, vel a celando, unde cellam appellaverunt. AGMINE nunc impetu.

3 nate] A. III 182 || 9 namque] A. I 453 || 15 inbellem] georg. II 172 || 16 nec tantum] georg. IV 101 || 18 translatio ... dicunt] cf. Isid. orig. XIX 27, 2 || 20 denso] georg. III 124 || 22 traxit autem ... appellaverunt] Don. ad Ter. ad. IV 2, 13

1 coronam om. C (supr. vers. add. C²) || ἀφούρα L (oy l in rasura): arura B urura C ἀφούρα H rura P || 2 aferesis libri || 3 ad v. 431 Exercet] fatigat, ut 'nate Iliacis exercite fatis'. et quibus rebus exer * et bene gentis foetus quia si singula reddes singulis nascuntur sed omnes ex omnibus et per hoc melius in georgicis intellegitur. P pro exer Daniel exercet foetus gentis dedit et lacunam post haec verba indicavit. et bene ... reddes hodie legi non possunt. || fatis. et subiecit quibus rebus exercitae fatigentur. hoc autem C || hoc autem ... auditus om. B || 12 quod ... intellegitur] et per hoc melius in georgicis intellegitur C || 13 ad v. 432 Educunt] producant quod adhuc ... ut adultos. P || adolescent ex adulescent C || 14 nonam C || 16 sorde LH || 17 nam dura libri mei, nisi quod ex primae ut videtur manus correctione pura L; † du superscr. l || 18 ad v. 433 Stipant] densant ... quam stipam dicunt. Nectare] mella ... similitudinem. Cellas] et hic abusus est, ut fauorum cauernas cellas vocaret. traxit autem a reponendi similitudine. P. ex his nitur uasis ... Nectare et fauorum ... a re hodie legi non possunt || 21 similitudinem. cum πύρρα poculum divinum sit dulce immortale interpretatur. πρ id est non, πρὶν occido. D || ut fauorum cauernas cellas vocaret uel alvearia ut alibi thesauros C || 23 vel ... appellaverunt om. C (in marg. add. C³)

435. IGNAVVM inutile, non aptum industriae; nam industrios navos dicimus. FVCOS secundum Plinium apum multa sunt genera. proprie tamen apes vocantur ortae de bubus, fuci de equis, crabrones de mulis, vespae de asinis. fucus autem est secundum Aemilium Macrum maior ape, crabrone minor. PECVS dici- 5 mus omne quod humana lingua et effigie caret, *id est a pascendo*. unde Horatius omne cum Proteus pecus egit altos visere montes. *Plautus clurinum pecus simiam dixit*. PRAESEPIBUS alveariis. et est translatio, quae fit quotiens vel deest verborum proprietas, vel vitatur iteratio. 10

436. FERVET concelebratur, ut contra 'friget' cessat dicimus, ut Terentius nimirum hic homines frigent. 'REDOLENT quidam olere res vel malas vel bonas, redolere tantum bonas tradunt. FRAGRANTIA quotiens incendium significatur, quod flatu alitur, per 'l' dicimus, quotiens odor, qui fracta specie maior est, per 'r' dicimus. 15 sciendum sane nihil in hac vacare comparatione. nam Poenorum operi apum labor, custodiae litorum *adversum alienigenas* fucorum comparatur expulsio.

437. O FORTVNATI QVORVM IAM MOENIA SVRGVNT bene 'fortunati', quia iam faciunt quod ipse desiderat. O FORTVNATI *expressit* 20 *Aeneae desiderium*. QVORVM IAM MOENIA SVRGVNT *laus vel ab ipsa re sumitur quae laudatur*.

438. FASTIGIA nunc operis summitates, alibi ima significat, ut forsitan et scrobibus quae sint fastigia quaeras. SVSPICIT 25 miratur, ut e contrario 'despicit' contemnit significat.

2 secundum Plinium] nat. hist. XI 20, 70 || 3 proprie tamen . . . minor] exscr. Isid. orig. XII 8, 2 et 3 || 5 pecus dicimus . . . caret] exscr. Lucr. Plac. ad Stat. Theb. I 275 et Isid. orig. XII 1, 5 || 7 Horatius] carm. I 2, 7 || 8 Plautus] truc. II 2, 14 || 12 Terentius] eun. II 2, 37 'ni mirum homines frigent'. || quidam . . . tradunt] Isid. diff. verb. 406 || 14 quotiens . . . dicimus] exscr. Isid. diff. verb. 236 || 24 forsitan] georg. II 288

1 ad v. 435 Ignavum] inutile . . . de asinis. Pecus] dicimus . . . a pascendo. Praesepebus] alveariis. P. ex his navos . . . secundum et mulis . . . Pecus non potui legere || 2 gnaros C³ supr. vers. gnavos l || 3 bobus BL || 4 secundum Aemilium Macrum om. B || 7 unde om. BC || protheus BLHC³ || 11 ad v. 436 Fervet] celebratur . . . per r dicimus. P. ex his Fervet . . . contra hodie evanuerunt || 13 olere C²: ole C || malas C³: malus C || 14 FRAGRANTIA . . . per r dicimus om. B || FRAGRANTIA CHP || alitur] uel a flamma add. LH ex Isidoro ut videtur || 15 odor ex odos C || qui ex quid vel quia C quia L et Isidorus (qui l) || 19 O FORTVNATI expressit Aeneae desiderium hoc est qui iam faciunt . . . desiderat. QVORVM . . . laudatur C || 23 ad r. 438 Fastigia] nunc operis summitates . . . fastigia quaeras. P || summitatem L || 25 ut om. C || contemnit C || significat. vel suscipit alta aspicit, ut alibi 'hanc primum suspice rupem' D

439. MIRABILE DICTV ob hoc quod sequitur, quia mixtus cunctis latebat. *potest tamen hoc et superiori et inferiori sensui addi.*

440. PER MEDIOS figura est; nam planum fuerat 'mediis se infert'. *MISCETQUE deest 'se'.* NEQVE CERNITVR VLLI neque ab
5 ullo cernitur; et est Graecum οὐδενὶ ὁρώμενος, ut scriberis Vario, id est scribet te Varius.

441. LVCVS ubicumque Vergilius lucum ponit, sequitur etiā consecratio, ut luco tum forte parentis Pilumni Turnus
sacrata valle sedebat. unde et in sexto nulli certa domus,
10 lucis habitamus opacis; dicuntur enim heroum animae lucos tenere. *et mox sequitur 'hic templum Iunoni ingens'.* 'lucus' autem dicitur quod non luceat, non quod sint ibi lumina causa religionis, ut quidam volunt. IN VRBE FVIT MEDIA nunc iam in media.

LAETISSIMVS VMBRA aut septimus est, aut secundum Probum genitivus, ut sit 'laetissimus umbrae', sicut Sallustius frugum pabuli-
15 que laetus ager.

442. QVO PRIMVM hoc est, simulac venerunt; nec enim secundo ad Africam ventum est. *ordo est 'quo primum loco'.*

443. EFFODERE LOCO SIGNVM historia hoc habet, quam more
20 suo Vergilius per transitum tangit. Dido *fratrem fugiens* cum transiret per quandam insulam Iunonis, illic accepit oraculum et sacerdotem eius secum abstulit, cum ei parum crederet promittenti Carthaginis sedes. quo cum venissent, sacerdos elegit locum faciendae urbi, quo effosso inventum est caput bovis. quod cum displi-
25 cuisset, quia bos semper subiugatus est, alio loco effosso caput equi inventum placuit, quia hoc animal licet subiugetur, bellicosum

5 scriberis] Hor. carm. I 6, 1 || 8 luco] A. IX 3 || 9 nulli] A. VI 673
11 lucus autem . . . volunt] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 593 cf. Isid. orig. XIV 8, 30 et XV 6, 7 || 15 Sallustius] hist. fragm. II 92 Kritz. || 20 Dido . . . per bovis] exscr. mythogr. I 216

3 ad v. 440 Per medios miscetque] deest se. Neque cernitur ulli] id est neque ab ullo cernitur. graeca figura, ut alibi 'scriberis Vario', id est scribet te Varius. P || figura est om. C (add. C² supr. vers.) || fuerat om. C (est add. C²) || 5 ut] ut est illud C || 7 ad v. 441 Laetissimus umbrae] aut septimus est, aut secundum Probum genitivus, ut sit laetissimus umbrae. P || 8 tum] tunc L.H || 10 eorum C eroum L || 11 gens C (ingens C²) || 12 sint] sunt C || in causa L.H || 13 IN VRBE . . . in media om. C || 14 est] casus supr. vers. add. l 18 ac] hac L ut videtur ut l in ras. || uel ordo est C || 19 ad v. 443 Effodere (effedere)] autem hoc est. Dido fratrem fugiens cum transiret . . . et uincit. unde et bellicosa . . . per bovis. ordo autem est . . . Regia] regina. P || EFFODERE H || 20 cum] dum C || 21 illic om. CP illa B || 22 promittenti sibi carthaginenses sedes. B || 24 urbis C urbis P || effoso B.I. effuso C (corr. C²) effuso P || 25 effuso C (corr. C²) effuso P || 26 inuentum est placuitque hoc animal P

tamen est et vincit et plerumque concordat, ut ipse plenissime in illo loco bello armantur equi, bellum haec armenta minantur. sed tamen idem olim curru succedere sueti quadripedes et frena iugo concordia ferre: spes est pacis ait. illic ergo Iunoni templa fecerunt. unde et bellicosa est Carthago 6 per equi omen, et fertilis per bovis. sane fodere est tantum sollicitare terram, effodere hoc ipsum faciendo aliquid eruere vel invenire: cui contrarium est infodere. ordo autem est 'lucus in urbe fuit media laetissimus umbra, quo loco iactati Poeni undis et turbine effodere caput acris equi, quod regia Iuno signum monstraverat.' REGIA 10 regina.

444. QVOD REGIA IVNO MONSTRARAT monstro dederat. et ut diximus tangit historiam. ACRIS EQUI epitheton magis aptum equis, ut canibus blandis, quia natura blandi sunt.

445. ET FACILEM VICTV propter bovem: quod licet nunc non 15 dicat, tamen ex historia sumit. 'facilem' autem, copiosam, divitem. Terentius quam vos facillime agitis.

446. HIC TEMPLVM IVNONI INGENS superius dictum est quod Vergilius ubique lucos consecratos velit accipi, unde tamquam in loco sacro inducit Didonem Iunoni templa construere. morem autem Romanum veterem tangit: 20 antiqui enim aedes sacras ita templa faciebant, ut prius per augures locus liberaretur effareturque, tum demum a pontificibus consecraretur, ac post ibidem sacra edicerentur. erant tamen templa in quibus auspicato et publice res administrarentur et senatus haberi posset, erant tantum sacra. hic ergo et sacrum templum, quod in luco, id est in loco sacro 25 conditur, docet, et administrari in templo rem publicam subsequentibus

2 bello] A. III 540 || 6 sane fodere . . . infodere] cf. Isid. diff. verb. 228 || 14 canibus] georg. III 496 || 17 Terentius] ad. III 4, 56 || 20 morem autem e. q. s.] cf. Varro ap. Gell. XIV 7, 7

1 plerumque iugum subiens concordat Fabricius || ut ipse ostendit plenissime D || 2 illo] alio l || 5 templum C || 6 omen ex nomen C numen P || bouem C² boves mythographus || 7 faciet unde C (faciendo C²) || 8 fuit om. P || 10 quia regio iuno P || 12 ad v. 444 Monstrarat] monstro dederat. Acris equi] epitheton . . . blandi sunt. P || MONSTRARAT ut dictum est tangit historiam. monstrarat autem monstro dederat C || 15 quod . . . sumit] sicut dictum est C || 16 copiosum C (corr. C²) || 17 facillimi C || 18 ad v. 446 Sidonia] licet Sidon ciuitas sit Fenice, tamen hic pro Tyria posuit. P || HIC C || 19 ubique C²: ubi C || loco scripsi: luco C || sacro C²: sacra C || 21 aedes sacras id est templa ita faciebant Masvicius. templa per errorem ex superioribus repetitum esse suspicatur F. Schoellius. ego aedes sacras secluseram. || locus Muellerus Etrusk. II p. 179 Hartungius Rel. d. Roem. I p. 141: lucos C || 23 tamen] autem Commelinus, inde alia Hartungius l. l. || 24 administrarentur C²: administrentur C || possit C || erant alia Hartungius l. l. || tantum C²: tamen C || 25 et sacrum et templum Hartungius l. l. fortasse sacrum esse templum || luco C²: loco C

versibus indicat 'iura dabat legesque viris operumque laborem p. a. i. a. s. t.' alibi tantum sacra esse templa, alibi omnia † ubi agi posse, locis suis monstrabitur. SIDONIA licet (et) Sidon civitas sit Phoenices, tamen hic pro Tyria posuit. sane quidam opportune hic Sidoniam
5 volunt positam, ut ostenderet locupletem: Sidonii enim locupletes habitusunt, ut Sidonias ostentat opes.

447. DONIS OPVLENTVM ET NVMINE DIVAE aut simulacrum quoque aureum fuit et numen pro simulacro posuit, ut media inter numina divum. hinc Cicero sese iam ne deos quidem ad quos
10 confugerent habere; aut vult ostendere plenum esse praesentia numinis templum: aut certe venerabile numine.

448. AEREA vel quod aes magis veteres in usu habebant, vel quod religioni apta est haec materies, denique flamen Dialis aereis cultris tondebatur: [aut quia vocalius ceteris metallis, aut quia medici
15 acre quaedam vulnera curant, aut dicit quia veteres magis acre usi sunt] aut certe aerea saecula significantur: nam ut Hesiodus dicit, tempore quo haec gesta sunt aereum saeculum fuit. NEXAEQUE
AERE TRABES multi 'nixae' legunt, non 'nexae', iuxta Varronem qui ait trisulcae fores, pessulis libratae, dehiscunt, graves atque in-
20 nixae in cardinum tardos turbines. quidam trabes aeneas putant ipsum templum χαλκίοικον significari. versus sane ipse hypermetros est.

449. FORIBVS fores proprie dicuntur quae foras aperiuntur, sicut apud veteres fuit; valvae autem sunt, ut dicit Varro, quae revolvuntur et se velant. ianua autem est primus domus in-
25 gressus, dicta quia Iano consecratum est omne principium. cetera intra ianuam ostia vocantur generaliter, sive valvae sint, sive fores: quamvis usus ista corruperit. CARDO 'cardo' dictus quasi cor

6 Sidonias] A. IV 75 || 8 media] A. IV 204 || 9 Cicero] div. in Caec. I 3 || 14 aut quia vocalius ceteris metallis] ex Isidoro orig. XVI 20, 11 || 16 Hesiodus op. 150 || 22 fores . . . quo movetur] cf. Isid. orig. XV 7, 4—6. diff. verb. 308

2 esset C esse Scioppius enotavit || publica coni. F. Schoellius || possent Masvicius || 3 foenices C, f' erasa || 4 oportune C || 5 locupletem ex locupletem C || sidoni C || locupletes C²: locutes C || 7 ad v. 447 Donis opulentum et numine divinae] ostendere vult plenum esse praesentia numinis templum. P || 9 hinc C²: in C || sese] sete C selte vel seite C² || 10 confugerant l || 12 AEREA aerea B A. ideo aerea L A. aerea ideo H || 13 aeneis C || 14 uocalius C²: uocalios C || metallis C²: met alios C || 15 vulnera C²: vulnere C || 18 unarronem C, priore u erasa || trisulcae C, sed tri C² in rasura || pessulis C² in rasura || libratae ex liberatae C || 20 aeneas] aere nexas malim || 21 χαλκίοικον F. Schoellius: chalcosteum C cf. Liv. XXXV, 36, 9. ego χαλκότευκτον conieceram || //i/// permetros C || 22 ad v. 449 Stridebat ahenis] ad sua retulit tempora Virgilius . . . omnibus indicare. P || 24 revolutantur L (corr. prima ut videtur manus) || uelant] uellunt l || 25 ceterum C || 26 hostia BC || generalia C (generaliter C²) || foras C (fores C²) || 27 dicitur L dictus est H

ianuae, quo movetur. STRIDEBAT AENIS ad sua rettulit tempora. cautum enim fuerat post proditum hostibus a Tarpeia virgine Capitolium, ut aerei cardines fierent, quorum stridor posset aperta ostia omnibus indicare.

450. HOC PRIMVM IN LVCO secuta sunt enim et alia, quae de- 5
traxere formidinem. TIMOREM multi quaerunt, cur post visam matrem quicquam timuerit: quod tamen alii sic solvunt, ut dicant, ne tunc quidem Aeneam Venerem quam viderat esse credidisse, cuius, ut ipse putabat, agnitae nulla verba perceperat. sed vera solutio haec est: Venus nihil de Afrorum moribus, unde nunc for- 10
midat Aeneas, sed de classe liberata dixerat filio. *vel quia non in totum Aeneas matris fiducia confirmandus est, ne nihil supersit magnanimitati et laudibus viri fortis.* sciendum tamen est in Vergilio interdum validiora esse obiecta purgatis, vel contra, ut hoc loco.

451. LENIIT quartae coniugationis tempus praeteritum per- 15
fectum vel in 'vi' iunctam exit, vel sublata digammo in 'ii' pro nostro arbitrio, ut lenivi lenii, audiui audii. sane cum in 'vi' exit, paenultima longa est et ipsa accentum retinet; cum vero in 'ii', paenultima brevis est et perdit accentum, quia, ut supra diximus unius ob noxam, quotiens vocalis vocalem sequitur detrahit longitudinem 20
praecedenti; sed hoc in metro, ubi necessitas cogit; nam in prosa et naturam suam et accentum retentat. nunc ergo 'leniit' tertia a fine habet accentum, quia paenultima brevis est. sane plerumque accentum suum retinet etiam sermo corruptus, ut Mercuri Domiti Ovidi tertia a fine habere debuit accentum, quia paenultima brevis 25
est, sed constat haec nomina apocopen pertulisse: nam apud maiores idem erat vocativus qui et nominativus, ut hic Mercurius et o Mercurius: unde 'cu' licet brevis sit, etiam post apocopen suum servat accentum.

452. AVSVS bene 'ausus', quia inter incerta satis audacter 30
salus speratur. ADFLICTIS 'de afflictis'; nec enim esse septimus casus potest. CONFIDERE (et) fido et confido dativum regit, ut

19 unius] A. I 41

1 movetur. ἀπὸ τῆς κατὰς D || AENIS] ae. L || 3 quorum] quo CP possit CLP (posset C³) || 5 insecuta C || 6 TIMOREM om. C, *supr. vers. add. C²* || 7 alii sic] abusive C || 9 cuius et ipse licet putabat agnitae nulla tamen verba perceperat C || agnitae in rasura l || 12 ne quid vulgo || magnanimitate C || 15 ad v. 451 Leniit] quartae coniugationis ... suum servat accentum. P || 16 coniunctam L iuncta P || 17 lenii leniui audii audiui C || 19 supra diximus BH: prediximus l (supra diximus l) supra dictum est CP || 20 noxiam C || 21 praecedentis l || nam om. CP (namque post prosa *supr. vers. add. C³*) || 22 nunc ergo om. P || 24 correptus C³ vel C³ || 25 ovidi ex ovidie ut videtur C || 27 et o Mercurius om. CP (*supr. vers. add. C*) || 30 audaciter C || 31 nec enim esse septimus casus potest om. B || enim om. C

et fidere nocti. sane optima figura est quae numquam a principalitate discedit, ut atque humiles habitare casas accusativo iunxit, quia habeo domum dicimus, unde est habito frequentativum.

453. SVB TEMPLE hoc est in templo, ut supra.

5 454. REGINAM OPPERIENS aut quam intellegebat esse venturam ex artificum festinatione: aut certe videndae reginae occasionem requirens. QVAE FORTVNA felicitas. et 'quae' hic admirandi significatus.

455. ARTIFICVMQVE MANVS INTER SE hoc est, habebat artificum conparationem. 'inter se' autem inter se certantium, an aliquid tale.

456. EX ORDINE hoc loco ostendit omnem pugnam esse depictam, sed haec tantum dicit quae aut Diomedes gessit aut Achilles: per quod excusatur Aeneas, si est a fortibus victus. sane pugna
15 est temporale certamen, idem et proelium significat; bellum autem universi temporis dicitur, ut Punicum, Mithridaticum. Sallustius ita sperat pugnam illam pro omni bello futuram. Livius ni Pyrrhus unicus pugnandi artifex magisque in proelio, quam bello bonus.

20 457. TOTVM VVLGATA PER ORBEM quia Europa intulit, Asia passa est, Africa iam depingit.

458. ATRIDAS Atrai filios, Agamemnonem et Menelaum; sed usurpatum est, nam Plisthenis filii fuerunt. SAEVVM AMBOBVS ACHILLEM atqui tres dixit, sed Atridas pro uno accipe, quos unius
25 partis constat fuisse. an 'ambobus' Agamemnoni tantum et Priamo?

1 et fidere] A. IX 398 || 2 atque humiles] bnc. II 29 || 14 sane pugna e. q. s.] cf. Isid. orig. XVIII 1, 8. diff. verb. 78. Nonius p. 437 M. || 16 Sallustius] hist. fragm. inc. 27 Kritz. || 17 Livius] fragm. 1 Hertz. || 23 usurpatum . . . fuerunt] excr. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 3, 6

1 quae numquam] ab his verbis incipit Monacensis folium 56 || 3 frequentativum] dicimus supr. vers. add. C³ || 4 ad v. 453 Sub templo] hoc in templo, ut supra. P || est om. C || supra] sub sole add. M sub sole pro in sole add. l in marg. || 5 ad v. 454 Reginam opperiens] aut quam intellegebat . . . requirens. P || OPPERIENS Lm: OPERIENS CHM expectans supr. vers. add. Im || 8 significatus est C² || 12 ad v. 456 Ex ordine] prout fuerunt. P || 13 tantum] tamen C || 17 separat C || pro omni bello] idem praebent libri mei ad Aen. X 311 excepto Parisino 7929, qui omnibus bello habet. cf. Kritzi adnot. || lybini C || pyrrus C || 22 ad v. 458 Atridas] usurpatum est . . . atqui tres dixit. P || 23 philistenis B plistheni C (plisthenis C²) listheni P || fuerunt] fuisse dicuntur BM || ET SAEVVM CP || 24 ACHILLEM ideo achillem uocat saevum ambobus quia inter illum et menelaum atque agamemnonem licet unius partis essent saepe discordia fuit, sicut legitur in historia troianorum. priamus uero troianus erat ideo virgilius dicit ambobus, quia illos duos fratres pro uno debemus habere. priamum pro alio atqui tres dixit e. q. s. M || 25 t partus patris H patris Burmannus et Lion || agamemnon C

an ambobus exercitibus? Graecis propter suam de Briseide iniuriam, Troianis propter Helenam, et 'ambobus' pro utrisque † arte hunc.

460. PLENA LABORIS plenus genetivo melius iungitur, ut Terentius plenus rimarum sum. *Plautus dedecoris plenior.*

461. EN PRIAMVS laus picturae est, per quam non imago, sed 5 *prope ipse ostenditur Priamus.* SVNT HIC ETIAM SVA PRAEMIA LAVDI ut supra diximus, omnis Aeneae sollicitudo de moribus Afrorum est, quam nunc picturae contemplatione deponit. qui enim bella depingunt, et virtutem diligunt et miseratione tanguntur. SVA id est congrua, ut strueremque suis altaria donis. LAVDI 10 virtuti, ut primam merui qui laude coronam.

462. MORTALIA adversa, quibus constat subiacere mortales. *alii mortales casus accipiunt, vel absolute τὰ ἀνθρώπινα.*

463. SOLVE METVM collectio est. nam ubi virtus praemia, adversa miserationem merentur, rite formido deponitur. FERET 15 pro adferet. *et hic reddidit hoc primum in luco nova res oblata timorem leniit.*

464. INANI epitheton est picturae, aut quia caret corporum quae imitatur plenitudine, aut quia nullius est utilitatis, *sed tantum delectat; nam apud veteres ματαιοτεχνία vel ψευδοτεχνία dicta est.* 20 *'pascit' autem delectat, ut non animum modo uti pascat prospectus inanem; vel ut quidam volunt ad stupentis animum rettulit, qui vel inanibus commovebatur.*

465. MYLTA GEMENS graecum est πολλὰ στενάζων. LARGOQVE VMECTAT FLVMINE VVLTVM tapinosis est quia dixit 'umectat'. 'largo' 25 nam 'flumine' est fluore, id est fluxu ipso.

466. PERGAMA CIRCVM abusive; non enim circa Pergama, hoc est arcem, sed circa Troiam bella gerebantur.

3 Terentius] eun. I 2, 25 || 10 strueremque] A. V 54 || 11 primam] A. V 355 || 13 alii . . . ἀνθρώπινα] cf. comm. Luc. II 13 || 16 hoc primum] A. I 450 || 21 non animum] georg. II 285

1 breseide C || 2 pro utrisque arte (i. e. 'arcte') iunctis vel pro utrisque: arte iunxit coni. F. Schoellius. cf. Serv. ad Aen. VI 539. ego pro utrique parti. IAM (459) nunc conieceram. || 5 ad v. 461 Laudi] virtuti . . . coronam. P || 7 ut supra dictum est C || 11 meruit LH || quia M || 13 ἀνθρώπινα scripsi: ἀνθρωπῆτινα C || 14 ad v. 463 Solue. Feret] pro adferet. P || collectio est] de his quae uidet collegit (colligit D) ut metum solui debere uideat M et I in marg. || 16 res oblata ex re sublata C || 17 lenit C || 18 ad v. 464 Inani] epitheton est picturae . . . utilitatis. P || PICTVRA PASCIT INANI C || 19 plenitudine] similitudine C² || utilitatis. Cicero in paradoxis (5, 38) quam vilipendat picturam patet cum ait: sed, obsecro te, ita nunc ista venusta habeantur, non ut virorum vincula, sed ut oblectamenta puerorum. D || 20 Ματαιοτεχνία C || 23 vel enotavit Scioppius: nelut C || 24 ad v. 465 Multa. Humectat flumine uultum] tapinosis est . . . fluxu ipso. P || CTENAZON C || 26 fluere BM || 27 ad v. 466 Pergama circum] abusive . . . gerebantur. P || 28 Troiam] ilium CP

467. TROIANAEE IVVENTVS definitio est Hectoris, ut Catillus-
que acerque Coras, Argiva iuventus. et re vera sic paene
ubique Homerus ponit, ut Hectori tantum vel Achilli totus cedat
exercitus.

5 468. HAC PHRYGES bene ubique Vergilius pro negotii quali-
tate dat Troianis et nomina. nam timidos Phrygas vocat, ut hoc
loco, item o vere Phrygiae, neque enim Phryges; Dardanidas
generosos, ut Dardanidae magni genus alto a sanguine di-
vum; Laomedontidas perfidos, ut nondum Laomedonteeae sentis
10 periuria gentis; Troas fortes, ut Troes agunt, princeps tur-
mas inducit Asilas; Hectoreos quoque fortes, ut nunc nunc
insurgite remis, Hectorei socii. CRISTATVS ACHILLES secun-
dum Homerum, qui dicit in Achillis cristis terribile quiddam fuisse.
'cristatus' autem participium est derivatum a genere feminino.

15 469. NEC PROCVL HINC RHESI Rhesus rex Thraciae fuit, (ut)
quidam tradunt Martis, ut alii Hebri vel Strymonis et Euterpes Musae
filius: qui cum ad Troiae venisset auxilia clausisque iam portis
tentoria locavisset in litore, Dolone prodente Troiano, qui missus
fuerat speculator, a Diomede et Vlixē est interfectus, qui et ipsi
20 speculator venerant; abductique sunt equi, quibus pendebant fata
Troiana, ut, si pabulo Troiano usi essent vel de Xantho Troiae fluvio
bibissent, Troia perire non posset.

470. PRIMO SOMNO prima parte noctis, ut libra die somni-
que pares ubi fecerit horas. aut 'primo somno', ut gravio-
25 ostenderet somnum; aut prima nocte, quia ante Rhesus in Troia non
fuerat.

471. TYDIDES Diomedes. et bene Vlixen celat propter Aeneam,

---

1 Catillusque] A. VII 672 || 7 o vere] A. IX 617 || 8 Dardanidae] A. V
45 || 9 nondum] A. IV 541 || 10 Troes] A. XI 620 || 12 nunc] A. V 189
15 Rhesus . . . fata Troiana] exscr. mythogr. I 203 || 23 libra] georg. I 208

---

3 posuit L || 5 ad v. 468 Cristatus Achilles] nam Achillis cristis terribile
(terribilis) fuit. cristatus autem participium derivatur a genere feminino. P
6 et BCH: om. L etiam M || 10 agunt t raptim L agunt raptim H || prin-
ceps raptim M^C, sed raptim expunctum in M || 11 Hectoreos . . . socii om. C,
in marg. add. C³ || 13 secundum . . . dicit] ut Homerus dicit B || fuisse. περί
δὲ τροφάλειαν αἰέτας . . . τροφάλεια (ll. XIX 380) D in marg. || 15 ad v. 469
Nec procul Rhesi (eresi)] Rhesus (resus) rex Thraciae, Martis et Euterpes (euter-
pis) Musae filius. qui cum . . . perire non posset. P || 16 alibi C || strymoniis
C || 17 auxilium C || 18 Troiano om. CP || 21 pabula troiana C || de om. P
xantho C || 22 troia C²: traia C || 23 ad v. 470 Primo somno] prima parte
noctis aut prima nocte quod ante Rhesus in Troia non fuerat. P || 24 gravior-
rem C³: gradiorum C || 25 ostenderat C (corr. C²) || ante] inte C || 27 ad v. 471
Tydides] Diomedes. P

ut supra diximus, aut quia secundum Homerum occidente Diomede cadavera Vlixes trahebat.

472. ARDENTES et candidos significat et veloces, ut pernicious ignea plantis. si ignea velox est, sine dubio et ardens.

473. XANTHVM fluvium Troiae.

5

474. PARTE ALIA FVGIENS AMISSIS TROILVS ARMIS '*parte alia*' scilicet templi. et veritas quidem hoc habet: Troili amore Achillem ductum palumbes ei quibus ille delectabatur obiecis: quas cum vellet tenere, captus ab Achille in eius amplexibus periit. sed hoc quasi indignum heroo carmine mutavit poeta. FVGIENS fugere volens accepto iam vulnere. AMISSIS ARMIS vel actatis inbecillitate, vel vulneris dolore †incipientibus.

475. INFELIX multi hoc loco distinguunt et subiungunt '*puer atque impar congressus Achilli*', ut ex eo *imparem ostendat, quod puer*; sed tamen etiam si iungas '*puer*', unus est sensus. ATQVE IMPAR ac si diceret, etiam si puer non esset. CONGRESSVS ACHILLI congre- 15
dior tibi antiqui dicebant, sicut pugno tibi, dimico tibi. hodie dicimus congre-
dior tecum, pugno tecum, dimico tecum.

476. FERTVR EQVIS trahitur. CVRRV curribus falcatis usos esse maiores et Livius et Sallustius docent. potuerunt ergo et simplici- 20
bus. RESUPINVS resupinus quo modo hastam trahebat? sed intellegitur Achillis hastam transisse per pectus et a parte qua ferrum est a tergo trahi. INANI sine rectore; nam corpus haerebat.

477. LORA TENENS TAMEN quamquam mortuus.

478. VERSA tracta, ut Plautus inveniam omnia versa, 25
sparsa. venit autem ab eo quod est veror. INSCRIBITVR dila-
ceratur, ut Plautus corpus tuum virgis ulmeis inscribam.
HASTA hostili scilicet, quam sicut dictum est transfixus trahebat.

3 pernicious] A. XI 718 || 20 Livius] fragm. 2 Hertz. || Sallustius] hist. fragm. III 12 Kritz. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. X 539 || 25 Plautus] pseud. I 2, 31

1 dictum est C || 2 cadauer C || trahebat. (Il. X 489) *δυνα Τυδείδης . . . ἐξερύσασκε* D || 3 ad v. 472 Ardentes] veloces ut . . . ardens. P || 6 ad v. 474 Parte alia] scilicet templi et veritas quidem . . . mutavit poeta. P || 7 achillen BCP || 8 palumbes troilum ei P || 9 achilla C || complexibus CP || 10 heroo CMP: ero=O L heroico HC² || carmine om. P || 11 vel ante aetatis scripsi: ut C aut C² 12 intercipientibus F. Schoellius || 13 ad v. 475 Infelix atque impar] ac si diceret . . . dimico tecum. P || distinguunt libri || 14 et ut ex C || 18 dimico tecum om. C || 19 ad v. 476 Fertur] trahitur. Resupinus] quo modo (quā) hastam trahebat? . . . nam corpus haerebat. P || 20 libius C leuius H || docent et apud Xenophonem in *παιδεία* Κύρον legitur D || 21 hasta P || 22 transisse C || est om. C || 24 ad v. 477 Lora tenens tamen] quamquam. P || 25 ad v. 478 Versa] tracta, ut Plautus '*inveniam uersam*'. venit autem . . . ut Plautus '*corpus tuum virgis ulmeis inscriptum (sic!)*'. P || inueniant LH inuentum M || inueniam uersam tersa strata aut unctaque omnia C || 27 ut om. BM || Plautus om. C, sup. vers. add. C² || inscribitur C (inscribam C²)

479. INTEREA dum haec geruntur. et satis opportune a matribus festinatur ad templum, ut alibi nec non ad templum summasque ad Palladis arces. *INTEREA AD TEMPLVM cum Diomedes auxilio Minervae plurimos Troianorum fudisset, Helenus, Priami filius,*
 5 *vates monuit, ut Minervae numen exoraretur, et cum precibus deae ponerent vestem quam regina speciosissimam habebat, id est peplum, unde post Minervae palla peplum appellata est. dea tamen, memor iudicii Paridis, Troianis infesta permansit. et mire in pictura † temporalis adverbio quamvis non possit.* NON AEQVAE id est iniquae,
 10 *infestae.* litotes figura est, ut alibi et vacuis Clanius non aequus acerris.

480. PASSIS participium est ab eo quod est 'pandor'. ideo autem non facit 'pansus', quia plerumque 'n', quod in prima verbi positione invenitur, in praeterito participio non est. de qua re
 15 euphonia iudicat, ut ab eo quod est 'tundor' et 'tunsus' facit, ut tunsae pectora palmis, et 'tusus', ut non obtusa adeo gestamus pectora Poeni. sciendum tamen est, licet alia euphoniae causa varientur vel in generibus vel in numeris, 'nactus' tamen et 'passus' 'n' penitus numquam accipere. PEPLVMQVE FEREBANT
 20 peplum proprie est palla picta feminea Minervae consecrata, ut Plautus numquam ad civitatem venio, nisi cum infertur peplum. hodie tamen multi abutuntur hoc nomine.

2 nec non] A. XI 477 || 10 et vacuis] georg. II 225 || 16 tunsae] A. I 481 || non obtusa] A. I 567

1 ad v. 479 Interea] cum Diomedes . . . Troianis infesta permansit. interea autem dum haec geruntur (ierunt). Non aequae] iniquae . . . non aequus acerris. P || oportune libri || 3 INTEREA AD TEMPLVM cum Diomedes . . . infesta permansit. interea dum haec geruntur et satis opportune . . . arces. et mire in pectore temporalis adverbio quamvis non possit. NON AEQVAE e. g. s. C || 6 paelum C || 7 pleblum C id est ante pleblum *supr. vers. add. C* || 8 iudici P || pictura Masvicius: pectore C || 8 tempora addit adverbio quae visi non possunt F. Schoellius, temporalis adverbio usus est, quamvis non possit pingi ego. cf. Serv. ad v. 484 (VENDEBAT). ceterum usus est Scioppius e Fuldensi enotavit. || id est om. L || ||||| iniquae C (non ut videtur erasum) || 12 ad v. 480 Passis] participium est ab eo quod est pandor . . . non obtusa adeo gestamus. sciendum tamen est, licet alia euphoniae causa varientur (variantur), nactus tamen . . . hoc nomine. P || 13 prima manus priami conspexit inermes verbi C (manus . . . inermes expuncta sunt) || 14 praeterito CH: praeteriti LMP || 17 alia om. C || 19 PEPLVMQVE et 20 paelum C || 22 nomine. vel historia de peplo ex Homero capta huic loco magis congruit. nam fugantibus Achiuis Troianos campo usque ad moenia Helenus vates Priami filius mittit Hectorem ad Hecubam, ut propitiandae Palladis gratia ducat coetum matronarum Troianarum ad Palladis templum et offerat pulcherrimum et eximium suis e uestibus peplum. quod factum est supplicantibus matronis et offerente peplum Antenoris uxore, Theano nomine, venerabili inter Troianos femina. (Il. VI 302 sqq.) ἢ δ' ἄρα πέπλον ἐλοῦσα Θεανῶ καλλιπάρῃος θῆκεν Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασιν ἡνυκμοιο, εὐχομένη δ' ἤρ᾽ αὖτο Διὸς κόρη μεγάλοιο. D

481. SVPPLICITER TRISTES ut decet rogantes. et bene addidit 'suppliciter', quia et per iracundiam, et per gravitatem, et per religionem, et per dolorem tristes sumus. SVPPLICITER TRISTES] *hoc est rogantes cum tristitia.* TVNSAE PECTORA ut oculos suffusa.

482. AVERSA irata significat. nec enim poterat convertere se 5 simulacrum. sic alibi talia dicentem iamdudum aversa tuetur si tuetur, quomodo aversa, nisi iratam intellegas? ergo aversa ad animum refertur.

483. TER CIRCV M ILIACOS] hoc ad Aeneam referendum est, qui sciebat. TER CIRCV M ILIACOS apud auctores multa ad sensum, non 10 ad aspectum possunt referri. tertio enim tractum intellegere possumus, non in pictura conspiciere. unde est et illud mulcere alternos et corpora fingere lingua. aut certe tale erat in pictura corpus, ut in eo appareret frequentis raptationis iniuria. sane huius rei ordo talis est. Patroclus cum iratum Achillem propter Bri- 15 seidem sublatam ut adversum Troianos pugnaret exorare non posset, petit ab eo arma quae Peleo Vulcanus fecerat; quibus indutus dum Achilles crederetur, fugatis Troianis omnibus etiam plurimos interemit, ipse vero ab Hectore occisus est. quo dolore Achilles compulsus, inpetratis per matrem a Vulcano armis, Hectorem proelio superatum perc- 20 mit, eiusque corpus ad currum religatum circa muros Ilii trazit, quod post placatus auro repensum Priamo reddidit. RAPTAVERAT bene forma usus est frequentativa, per quam ostendit quod per numerum dixerat.

484. EXANIMVM exanimus et exanimis dicimus, sicut unanimus 25 et unanimis, inermus et inermis. ergo pro nostro arbitrio aut secundae erunt declinationis, aut tertiae; sed a tertia ablativum singularem in i mittunt, quia communis sunt generis. exanimis autem

4 oculos] A. I 228 || 6 talia] A. IV 362 || 12 mulcere] A. VIII 634 || 25 exanimus . . . tertiae] exscr. Isid. orig. X 90 || 28 exanimis autem . . . muris] cf. Don. ad Ter. Andr. I 4, 7 et hec. III 3, 4. Isid. orig. X 90 et diff. verb. 196

1 ad v. 481 Suppliciter . Tunsae pectora] ut 'oculos suffusa'. P || rogantes hoc est rogantes cum tristitia C || 2 per ante gravitatem et religionem om. H || 5 ad v. 482 Auersa] irata significat. alibi talia dicentem . . . intellegas? nec (ne) hoc etiam simulacrum poterat se auertere. ergo auersa ad animum refertur. P || irata. Homerus (II. VI 311) ἀνέειπεν δὲ Πάλλας Ἀθήνη D || convertere sese BM se convertere C || 7 auersas ad C || 9 ad v. 483 Ter circum] tale erat in pictura corpus . . . Priamo reddidit. Raptaverat] bene usus est propter numerum praedictum (praedictū) P || TER CIRCV M ILIACOS hoc ad Aeneam referendum est qui sciebat. sed apud auctores e. q. s. C || 11 tertio] ter B || 12 et illud CM: om. B, illud LH || 14 appareret C || 15 hordo est talis P || paroclus C (corr. C?) patroclus P || breseidem C breseiden P || 17 dum] clam P || 20 proelio superatum om. P || 22 repensum] ret epensus P || 23 est om. C || 25 ad v. 484 Exanimum] exanimis et exanimus dicimus, sicut unanimus et unanimis, inermus et inermis. ergo pro (in pro) nostro arbitrio sunt prout uolumus dici (disci). P

est mortuus, ut hic indicat locus, exanimatus vero timens, ut exanimata sequens inpingeret agmina muris. VENDEBAT ingenti arte utitur verbis: nam hoc loco, quia pingi potuit, praesens tempus posuit, superius, quia pingi non potuit, sed referri, perfecto
5 exsecutus est tempore dicendo 'raptaverat', non 'raptabat'.

485. TVM VERO INGENTEM GEMITVM iam enim superius eum lacrimasse dixerat: hoc ergo addidit visum Hectoris corpus, ut etiam graviter gerneret. *non ergo tum primum, sed tum maxime.*

486. VT CVRRVS quo tractus est. AMICI autem plus est,
10 quam si Hectoris diceret. alibi parvumque patri tendebat Iulum, cum potuerit dicere 'mihi'.

487. MANVS INERMES aut sine sceptro, aut supplices, ut dextras tendamus inermes: quod tractum est de historia; qui enim se dedunt, inermes supplicant. aut re vera inermes tunc; contra
15 Pyrrhum enim processit armatus. sane per transitum historiam tetigit, quia constat Priamum, cum ad supplicandum tentorium Achillis fuisset ingressus, dormientem Achillem excitavisse, ut pro filii corpore rogaret eum, cum eum potuisset occidere: licet hoc Homerus propter Achillis turpitudinem supprimat.

20 488. SE QVOQVE PRINCIPIBVS PERMIXTVM AGNOVIT ACHIVIS aut latenter prodicionem tangit, ut supra diximus: *ut excusatur ab ipso in secundo Iliaci cineres et cetera:* aut virtutem eius vult ostendere; nimiae enim fortitudinis est inter hostium tela versari, ut Sallustius Catilina longe a suis inter hostilia cadavera repertus est.
25 Cornutus tamen dicit versu isto vadimus inmixti Danaïs hoc esse solvendum.

1 exanimata] A. V 805 || 10 parvumque] A. II 674 || 12 dextras] A. XI 414
'dextras tendamus inertis' || 22 in secundo] 431 || 23 Sallustius] Cat. 61, 4 ||
25 vadimus] A. II 396

6 TVNC HM || 7 hoc] hoc loco Masvicius || etiam] et C || 9 CVRRVM LH (*quamquam eum in ras., sed a prima ut videtur manu in L*), fortasse recte propter quo || tractus est ab Achille in Patrocli ultionem ab eo prius interfecti D || autem om. C || 12 aut sine insignibus regis sceptro edita exempl. praeter Fabricianum. insignibus regis in Burmanni et meis libris desunt. || ut et C || 13 inertes C || quod

tractum . . . inermes om. L (*in marg. add. l*) || 14 se dedunt] siue at. vident H (*dunt a prima ut videtur manu superscriptum*) uicti se dedunt vulgo || tunc inermes C (*inermis tunc C*) || quia contra pyrrum processit C || 16 tangit L || constat enim C || tentorium Achillis fuisset ingressus] uenisset C || 17 pro filii corpore om. C || 18 rogaret eum cum eum LH: precaretur cum enim B rogaret

eum cum C rogaret pro filii corpore cum eum M (*eum superscr. m*) || 20 AGNOVIT BM: AGNOSCIT C P. A. A. LH || 21 quod supra dictum est C || ut] aut C || licet excusetur enotavit Scioppius || 26 soluendum. Principibus permixtum agnouit Achivis] quomodo se potuit in pictura cognoscere? soluitur sic: siue quod nomina erant scripta, siue ex factis facile possit agnoscere. sed melius ad

489. EOAS 'e' naturaliter longa est, fit tamen brevis interdum cum eam vocalis sequitur, ut primo surgebat Eoo. NIGRI MEMNONIS ARMA quia Tithonus, frater Laomedontis, raptus ab Aurora filium suum Memnonem ex ipsa progenitum, *inlectus dono vitis aureae Priamo* ad Troiae misit auxilia. *qui congressus cum Achille* 5 *ab eo est interemptus, cuius mortem mater Aurora hodieque matutino rore flere dicitur.* 'nigri' autem dixit Aethiopis, unde prima consurgit Aurora. ARMA Vulcania; ut ille indicat versus te potuit lacrimis Tithonia flectere coniunx.

490. DUCIT AMAZONIDVM hoc est quod supra dixit videt Ilia- 10 cas ex ordine pugnas. Homerus enim haec omnia tacuit quae facta sunt post Hectoris mortem. 'Amazonidum' autem derivatio est pro principalitate, sicut Scipiadas duos bello pro Scipionibus. sane Amazones dictae sunt vel quod simul vivant sine viris, quasi ἄμα ζῶσαι, vel quod unam mammam exustam habeant, quasi 15 ἄνευ μαστῶν. has autem iam non esse constat, utpote extinctas partim ab Hercule, partim ab Achille. PELTIS scutis brevissimis in modum lunae iam mediae. LVNATIS autem participium a feminino genere derivatum.

491. PENTHESILEA FVRENS furentem ideo dixit, quia sororem 20 suam in venatione confixit simulans se cervam ferire. sed hoc per transitum tangit, nam furor bellicus intellegitur. an 'furens', quia maiora viribus audebat. haec tamen Martis et Otreres filia fuit, quam Achilles cum adversum se pugnans peremisset post mortem eius adma- 25 navit eamque honorifice sepelivit. 'ducit' autem et 'ardet' ad laudem picturae pertinet.

2 primo] A. III 588 || 3 Tithonus frater . . . Aurora] Servium exscr. mythogr. I 139 et II 194 || 8 te potuit] A. VIII 384 || 10 videt] A. I 456 || 13 Scipiadas] georg. II 170 || 14 sane amazones . . . Achille] exscr. Isid. orig. IX 2, 64. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 353 || 17 scutis . . . mediae] exscr. Isid. orig. XVIII. 12, 4. Luct. Plac. ad Stat. Theb. V 145

uirtutem bellatoris referendum est *Guelferbytanus I et Fabricius, qui transcripta pro erant scripta dedit* || 1 ad v. 489 Eoas] e naturaliter longa est . . . ex ipsa progenitum Priamo misit in auxilium. qui congressus . . . unde prima consurgit Aurora, ut ille indicat uersus . . . coniunx. P || brevis] grauis B || 2 cum BLHM: qui C quia C³ quando P || 5 aureas C²: aurea C || auxilium C 7 deflere mavult Burmannus || surgit L || 8 Vulcania] vulcanalia B vulcani C autem vulcania dicit C³ vulcania dicit l vulcania vulcania autem dixit M || ut] aut C || 10 ad v. 490 Ducit Amazonidum] hoc est . . . ex ordine pugnas. Amazonidum autem derivatio est . . . sane Amazones dictae sunt quod unam mammam . . . a feminino genere diriuatur. P || 15 amazose C AMAZOSE L | habeant BM: habent CLHP || 16 neu amazos C ANOYMAZOY H sine mazos P ANOMAZON M || 18 participium] primitivum P || a om. C || 19 derivatum scripsi: derivativum C || 20 ad v. 491 Pentheseilea furens] Martis et Otreres filia fuit . . . ad laudem picturae pertinet. P || 25 ad supr. vers. add. C³

492. AVREA amphibolon est hoc loco, utrum ipsa aurea, an aurea cingula. sciendum tamen plerumque amphiboliam metri ratione dissolvi, ut aurea composuit sponda Dido 'aurea': si enim ad spondam referas, non stat versus. *SVBNECTENS subnexa habens.*
- 5 EXERTAE nudatae; nudant enim quam adusserint mammam.
493. VIRGO et sexum ostendit et aetatem. *VIRGO] plus dixit, quam si feminam diceret. figuram tamen Graecam facit.*
495. *DVM STVPET aut absolute, aut dum haec stupet.* OBTVTV aspectu. IN VNO in unoquoque, hoc est singula mirabatur.
- 10 496. FORMA ut pulchra prole.
497. *INCESSIT ut incedunt pueri; sed hic 'intervenit'.* STIPANTE CATERVA ad hoc tantum sequens pertinet comparatio, quam vituperant multi, nescientes exempla vel parabolas vel comparationes adsumptas non semper usquequaque congruere, sed interdum omni
15 parte, interdum aliqua convenire.
498. EVROTAE RIPIS fluvii Laconicae. CYNTHI montis Deli, in quo natam constat Dianam. *sane Dianam veteres ideo melius producebant, quia sub divo dea sit venandi gratia.*
499. EXERCET DIANA CHOROS hoc non ad comparationem per-
20 tinet, sed est poeticae descriptionis evagatio, *quia chori nec personis hic nec locis congruunt; saltantium enim et cantantium dicuntur.* MILLE finitus numerus pro infinito; nam de nymphaeum numero varia est opinio.
500. OREADES nymphae montium *Oreades dicuntur*, silvarum
25 Dryades, quae cum silvis nascuntur Amadryades, fontium Napeae vel Naides, maris vero Nereides.

3 aurea] A. I 698 || 10 pulchra] A. I 75 || 11 incedunt] A. V 553 || 12 quam vituperant multi e. q. s.] cf. Val. Prob. ap. Gell. IX 9, 12 sqq. || 24 OREADES nymphae . . . Nereides] cf. mythogr. II 50. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 255. Isid. orig. VIII 11, 97. mythogr. III 5, 3

1 ad v. 492 Aurea] amphibolon est . . . aurea cingula. Subnectens] subnexa habens. Exertae] nudatae . . . mammam. P || 3 Dido aurea si enim CLM: Dido si enim aurea B aurea si enim H || 6 aetatem. plus enim dixit e. q. s. C || 7 figuram tamen Graecam facit ad VIRGO VIRIS refert F. Schoellius (cf. Serv. ad A. II 53), ad VIRIS CONCVRRERE ego || 8 ad v. 495 Dum stupet] aut absolute . . . mirabatur (mirabantur). P || hoc P || 11 ad v. 497 Incessit] hic supervenit. Stipante caterua] ad hoc tantum sequens pertinet. P || 16 ad v. 498 Eurotae ripis] fluvii Laconicae. Cynthi] Cynthus mons Deli (montis delei) in qua natam constat Dianam (deanam). P || fluvius BC || 17 qua C || fortasse Diana di || 19 ad v. 499 Exercet Diana choros] hoc non ad comparationem pertinet . . . et cantantium dicuntur. multi vituperant comparationem hanc nescientes exempla vel parabolas vel comparationes adsumptas non semper usquequaque congruere, set interdum omni parte interdum aliquo (sic) convenire. Mille] finitus . . . opinio. P || 20 cautio quod P || 24 ad v. 500 Oreades] nymphae montium, silvarum Dryades . . . Nereides. P || 25 driades et amadriades BLHM

502. TACITVM maior enim est taciturnitatis adfectus, ut supra haec secum. sic Terentius ut mecum tacita gaudeam. *TACITVM pro tacite, ut tacitumque obsedit limen Amatae; aut tacita gaudet.* PERTEMPTANT modo vehementer temptant. alibi leviter, ut blanda vicissim gaudia pertemptant mentem. sunt enim multa quae pro locis intelleguntur, ut 'inpotens' et satis et minus et nihil potens significat. INSTANS OPERI zeugma est ad sequentia pertinens.

504. REGNISQVE FUTVRIS regnaturae Carthagini; *nam ipsa iam regnabat.*

10

505. TVM FORIBVS DIVAE instans praecipue foribus. et hoc loco distinguendum est; magno enim studio et labore templorum fores fiebant, quas quibusdam insignibant historiis, ut in foribus letum Androgei, item in foribus pugnam ex auro solidoque elephanto. quamvis quidam iungant 'tum foribus divae media testudine templi', ut unum intellegas tectum templi et pronai: quod si est, sub medio tecto sunt fores. sed prima melior expositio est. TESTVDINE camera incurva, *id est fornicata*, quae secundum eos qui scripserunt de ratione templorum, ideo sic fit, ut simulacro caeli imaginem reddat, quod constat esse convexum. *quidam tradunt apud veteres omnia templa in modum testudinis facta, at vero sequenti aetate divinis simulacris positis, nihilominus in templis factas esse testudines, quod Varro ait, ut separatum esset, ubi metus esset, ubi*

2 haec] A. I 37 || Terentius] hec. I 2, 32 'ut tacita mecum gaudeam' || 3 tacitumque] A. VII 343 || 5 blanda] A. V 827 || 6 impotens e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. V 3, 8 || 13 in foribus] A. VI 20 || 14 in foribus] georg. III 26 || 18 camera incurva... adversum venientibus] Servium exscr. Isid. orig. XV 8, 8

1 ad v. 502 Tacitum] pro tacite. Instans operi] zeuma est ad sequentia pertinens. P || 2 gaudeam. ergo tacitum pro tacite e. q. s. C || 3 liminate C || 7 zeugma... DIVAE l in marg. || zeuma BHM || est om. lC || 8 pertinet C || 9 ad v. 504 Regnisque futuris] regnaturae urbi, nam ipsa iam regnabat. P || regnatura carthagine l || carthagini urbe ergo iam ipsa nam regnabat C || 11 ad v. 505 Tum foribus divae] instans praecipue foribus... fiebant, quamvis quidam iungant... Testudine] camera incurva id est fornicata ideo sic fit, ut simulacro caeli imaginem reddat quod constat esse convexum. quidam tradunt apud veteres omnia templa in modum testudinis facta. alii hunc ordinem volunt: tum foribus divae templi resedit media scutorum testudine, quod saepe armis erat. hoc genus fabricae a similitudine testudinis vocatur, quae fuit uirgo quaedam parvi pendens Iouis praeceptum per Mercurium, quod ille praecepit diis omnibus bestiisque ut uenissent ad nuptias Iunonis. in animal tale conversa est, unde incurvatis aedificiis hoc nomen impositum est. P || 12 et labore om. P || 13 fiebant] faciebant B || 14 solidoque] sectoque BM || 15 quamvis quidam iungant... expositio est om. B || medi//// C (duae litterae erasae. media C) media M (media m) || 16 et pronai M: et prona CP (sed in C expuncta sunt) om. LH (sed et peronai l in marg. haec addens: peronai sunt fores) et fores vulgo || 18 incurva] obliqua LH et Isidorus || 21 ad C || sequentis diuinis aetate C || 23 separatum C

religio administraretur. bene ergo, cum de templo loqueretur, addidit ei testudinem. idem Varro de lingua Latina ad Ciceronem in aedibus locus patulus relinquebatur sub divo, qui si non erat relictus et contectus erat, appellabatur testudo. Cicero in 5 *Bruto* commentatum in (quadam testudine cum servis litteratis fuisse.) quidam testudinem locum in parte atrii volunt adversum venientibus. alii hunc ordinem volunt 'tum foribus divae templi resedit, media scutorum testudine', quia saepta armis erat. hoc sane genus fabricae ab animalis similitudine quae testudo vocatur captum est: 10 de qua fabula talis est. virgo quaedam nomine Chelone, linguae impatientis fuit. verum cum Iuppiter Iunonem sibi nuptiis iungeret, praecepit Mercurio, ut omnes deos et homines atque omnia animalia ad nuptias convocaret. sed omnibus quos Mercurius monuerat convenientibus, sola Chelone, irridens et derogans nuptiis, nectens moras 15 adesse contempsit. quam cum Mercurius non venisse notavisset, denuo descendit ad terras et aedes Chelones supra fluvium positas praecipitavit in fluvium ipsamque Chelonem in animal sui nominis vertit, quam nos Latine testudinem dicimus, fecitque, ut pro poena dorso tectum, velut domum suam prona portaret: unde incurvatis aedificiis 20 hoc nomen inpositum est.

506. SAEPTA ARMIS satellitum scilicet. vel ut quidam volunt pro armatis, ut feta armis. SOLIO solium proprie est armarium uno ligno factum, in quo reges sedebant propter tutelam corporis sui, dictum quasi solidum. modo iam abusive sellam regalem intellegimus. 25 ALTE alto fulta suggestu. ac si diceret, in tribunali. SVBNIXA pro subnisa, ut supra diximus. alii pro innixa accipiunt.

507. IVRA DABAT LEGESQVE VIRIS ius generale est, sed lex

2 Varro d. l. l.] V 161 || 4 Cicero in Bruto] 22, 87 || 10 virgo quaedam . . . inpositum est] cf. mythogr. I 101 et II 67 || 22 feta] A. II 238 || solium . . . solidum] cf. Isid. orig. XX 11, 10 et diff. verb. 524 || 27 ius generale . . . species] exscr. Isid. orig. V 3, 1. cf. diff. verb. 338

4 contentus C || 5 commentantem C || quadam testudine cum servis litteratis fuisse e Cicerone supplevi. in quadam testudine fuisse. alii locum e. q. s. vulgo || 8 strutorum C scutulatorum Ribbeckius || 9 Raptum C || 10 lingae C (corr. C²) || 11 impatientis C impatientis mythographi impotens vulgo || iononem C (corr. C²) || 12 et mythographi vel C || 13 convenientibus monuerat C || 14 derogans] detrahens mythographi || 17 chelone C chelonem mythographi || 19 domum Masricius: dānum C velut domum suam om. mythographi || 21 ad v. 506 Saepta armis] satellitum scilicet. Solium] proprie est armarium uno ligno, in quo reges sedebant . . . sellam regalem dicimus. (sic) Alte] alto fulta (fultam) suggestu, ac si diceret . . . ut supra dictum est. alii pro innixa (innixam) accipiunt. P || 23 factum om. C || 24 intellegamus C || 26 subnisa BLM: subnixa CPH || dictum est C || 27 ad v. 507 Iura dabat legesque] ius generale est, sed lex . . . iteratio. P || VIRIS om. BLHM || lex uero B nam lex C

iuris est species: non est ergo iteratio. *et bene 'dabat'; primi enim Locri scriptis usi sunt legibus, nam superior actas contenta fuit moribus.* quod autem dixit 'viris', ad Didonis pertinet laudem, *et separatim enuntiandum, ut sit maior admiratio.*

508. SORTE TRAEHAT proprie locutus est; trahuntur enim 5
sortes, hoc est educuntur. *et bene tam regnantis quam aedificantis urbem implere ostendit officium.*

509. CONCVRSV ACCEDERE MAGNO cum magna Afrorum multi-
tudine. *et hoc est quod formidat Aeneas, incertus qua eos mente comitentur.* 10

512. DISPVLERAT segregaverat. *et magna est inter 'di' et 'de' differentia, ut diximus.* PENITVS longe a regina remotos: quae res etiam insolentes custodes litorum facit.

513. OBSTIPVIT et ad mirationem et ad timorem hic pertinet sermo, quo dicenda praeoccupat. *PERCVLSVS ad utrumque pertinet.* 15

514. LAETITIAQVE METVQVE laetitia propter socios, metu propter concursum. *vel quod incerti erant de voluntate Didonis.* AVIDI
CONIVNGERE pro 'ut coniungerent', *vel ad coniungendum avidi.*

515. ARDEBANT cupiebant, ut formosum pastor Corydon ardebat Alexim. ardeo autem et accusativum regit et ablati- 20
vum. RES INCOGNITA id est qua adfectione Poenorum populus conveniret.

516. DISSIMVLANT dissimulamus nota, simulamus ignota, ut Sallustius simulator ac dissimulator.

517. QVAE FORTVNA utrum prospera, an adversa? *et hic ostenditur, unde sit metus.* 25

518. CVNCTI NAM LECTI NAVIVS bene addidit 'lecti', ne penitus omnes intellegeres. nonnulli tamen 'lectis navibus' legunt:

12 diximus] ad A. I 224 || 19 formosum] buc. II 1 || 23 dissimulamus . . . dissimulator] cf. Isid. diff. verb. 515 || 24 Sallustius] Cat. 5, 4

1 iteratio. ius ad non scripta etiam pertinet, leges ad ius scriptum. D || 3 quod autem dixit om. C || viris] patris C || separatim enotavit Scioppius: reparati in C || 5 ad v. 508 Sorte trahebat] proprie locutus est . . . educuntur. P || 11 ad v. 512 Dispulerat] segregaverat . . . litorum facit. P || de et di LHP || 12 ut dictum supra C ut supra dictum est P ut dictum est supra M || remotos ex remotos H fortasse a Carthagine vel a regno Didonis remotas || 13 fecit H facit ex fecit L || 14 ad mirationem BLH: ad admirationem CM || hic om. C || 15 quo] quod B quo ex quod L || quo dicendo quod dicendo C || 16 ad v. 514 Obstipuit. Laetitia metuque] laetitia propter socios, metu propter concursum. P || socios liberatos edita exemplaria || 18 audi/// C (audi C?) || 19 ad v. 515 Ardebant] cupiebant . . . conveniret. P || 20 alexim C: alexin BHPM a. L || 21 Poenorum om. P || 23 ad v. 516 Desimulant] desimulamus nota, simulamus ignota. P || 24 simulatur ac dissimulatur LH (corr. l) || 27 cunctis H || 28 intellegeres. sane cuncti non idem significat . . . simul sunt iuncti C

quod et si sit, hypallage est, et illuc sensus recurrit. et sciendum, plerumque ut hoc loco addi aliquid generalitati et fieri specialitatem. item si dicas 'omnes scolastici laborant', generalitas est; si addas 'isti', fit specialitas, ut Sallustius transgressos omnis recipit mons Balleia prudenter addidit 'transgressos'. **CVNCTI non idem significat quod omnes. Cicero saepe ait cuncti atque omnes, quia omnes non statim sunt cuncti, nisi idem simul sunt iuncti.**

519. ORANTES VENIAM pacem propter incendium navium. et proprie verbum pontificale est: unde est tu modo posce deos veniam et paulo post pacemque per aras exquirunt. dicta autem venia ad eliciendam misericordiam; meretur enim benivolentiam numinum qui, licet innocens sit, veniam tamen tamquam peccaverit petit: unde est confessio illa in Terentio quid meritu's? crucem. *ORANTES VENIAM*] **venia quidem pro culpa petitur, sed nunc beneficium. aliqui tamen veniam pro impunitate accipiunt, nam mox addidit 'prohibe infandos a navibus ignes'.**

520. MAXIMVS ILIONEVS rebus omnibus maximus; nec enim aliquid addidit. ergo et aetate et honore et facundia et omni virtute accipiunt. et non sine causa ipsum ubique inducit loquentem; ut enim 20 Homerus dicit, Phorbas pater Ilionei semper Mercurio deo eloquentiae favente pugnavit, ut Horatius Mercuri facunde nepos Atlantidis. merito ergo huic datur eloquentia. PLACIDO SIC PECTORE COEPIT more suo uno sermone habitum futurae orationis expressit. bene ergo 'placido', ne timore consternatus videretur, quem ideo aetate 25 maximum et patientem ostendit, ut ei auctoritas et de aetate et de

4 Sallustius] hist. fragm. I 65 Kritz. || 5 CVNCTI ... iuncti] cf. Pseudo-Ascon. ad Cic. div. in Caec. I 3. Isid. diff. verb. 106 || 9 tu modo] A. IV 50 || 10 pacemque] A. IV 56 || 13 in Terentio] Andr. III 5, 15 || 14 sed nunc beneficium] cf. Don. ad Ter. ad. V 8, 19 || 18 ergo ... accipiunt] cf. Isid. orig. X 171 || 20 Homerus] Il. XIV 490 || 21 Horatius] carm. I 10, 1

1 illic L (illuc D) illud H || 4 transgressos Gellius X 26, 3 et Nonius p. 453, 3 Merc.: transgressos C transgressus LHM || omnis M: omnes CLH || recipit C: recepit LHM || 5 balleia C*: bell///// C (tres litterae radendo deletae) belleia L (1 taleta superscr. l) ballei H taleta M || 8 ad v. 519 Orantes veniam] uenia quidem pro culpa petitur (dicitur P) sed nunc aut pacem aut beneficium propter incendium navium. aliqui tamen ueniam pro impunitate accipiunt, nam mox addidit (addit P) 'prohibe infandos a navibus ignes' CP, nisi quod inter navium et aliqui Serviana et proprie verbum ... quid meritu's? crucem habet C || 10 dicta] fortasse hic autem venia petitur ad e. q. s. || 12 numinum] an superiorum? || 13 merit///// C meritus LHM C* || 17 ad v. 520 Maximus Ilioneus] id est a honore uirtute facundia. Placido sic pectore coepit] bene placido, ne timore consternatus videretur ad placandum apta (abta) definitio est. P || 18 accipiunt] maximus Scioppius enotavit || 20 Phorbas om. C || deo eloquentiae] qui deus eloquentiae est C

moribus crescat. ergo 'placido' ad placandum apto; et definitio est oratoris, qui talem se debet componere, qualem vult iudicem reddere.

522. O REGINA secundum artem rhetoricam id ei dat quod vult inpetrare. nam eam per laudem benivolam reddidit. quae benivolentia in principiis controversiarum secundum praecepta rhetorica 5 quattuor modis conciliatur: a iudicum persona, a nostra, ab adversariorum, a re ipsa. quod hic venit: a iudicum persona 'o regina novam c. c. I. u.', a sua persona 'Troes te miseri' et cetera, ab adversariorum 'quod genus hoc hominum', a re ipsa 'hospitio prohibemur harenae'. post praeparatam igitur benivolentiam et ex sua persona 10 miseratione commota adhibet preces 'prohibe infandos a navibus i. p. p. g. e. p. r. a.' an possint? 'non ea vis animo n. t. s. v.' quo ergo ibatis? 'est locus Hesperiam G. c. d.' et cur huc venistis? 'cum subito adsurgens f. n. O.' ne autem possint timere, ait 'pauci vestris adnavimus oris'. an gratiam referant? 'officio nec te certasse priorem paeniteat'. quod 15 autem Aeneam laudat, occulte etiam terrorem incutit dicendo 'nec bello maior et armis'. dicit etiam esse qui vindicent, si fiat iniuria 'sunt et Siculis regionibus u. a. q. T. q. a. s. c. A.' an recessuri sint? 'quasatam ventis liceat subd. c.' et subiunxit, etiamsi regem amisimus et Italiam non petimus, tamen ad Siciliam necessario discedemus 'si da- 20 tur Italiam s. e. reliqua. sin. absumpta salus e. t. p. o. T. p. h. L. n. s. i. r. I. at freta Sicaniae saltem'. NOVAM VRBEM iuxta Poenorum opinionem dixit, qui novam civitatem Carthaginem dicunt.

523. IVSTITIA bene consideravit sexum; nec enim 'virtute' poterat dicere. GENTES non Carthaginiensium, sed circumiacentium 25 barbarorum. FRENARE continere, ut contra et Numidae infreni cingunt.

524. TROES TE MISERI tacitis occurrit quaestionibus, ne ad populationem venisse videantur more qui tunc vigeat. et videtur aliud ad dignitatem, aliud ad miserationem protulisse. VENTIS MA- 30

26 et Numidae] A. IV 41

2 sedebat C || qualem vult scripsi: qui talem vult C qualem curat enotavit Scioppius || 4 vult inpetrare LM, nisi quod impetrare L: impetrare desiderat B inpetrare CH (vult ipse supr. vers. add. C²) || nam ex ne L || eam om. C || 5 controuersiarum C || rethorica C || 6 conciliatus C (corr. C²) || et nostra C (corr. C²) || 7 iudicium C || 11 prohibere C || 12 an C²: //nt C || 14 adnavibus C || 17 fiat C²: fia///// C || 18 an] ant C || 24 uirtutem BC || 25 GENTES FRENARE non Carthaginiensium sed circumiacentium barbarorum. et bene frenare quia contra et numidae infreni cingunt C || 28 sicut dictum est tacitis C || tacitis] accitis B || 29 more qui tunc vigeat om. C || more latrocinandi D more latronum Masvicius || et videtur enotavit Scioppius: ut uidetur C ut uideatur C² || 30 aliud miserationem C

RIA OMNIA VECTI per maria. et est contra illud, *sicut dictum est*, cur ad Africam venerint.

526. PARCE PIO GENERI quotiens invidiosae sunt praesentes personae, rhetoricum est ad alias confugere, ut hoc loco confugit
5 ad genus. ET PROPIVS vicinior scilicet, ut tamquam victi accipiantur, non tales *omnes credantur*, qualis Paris fuit in Spartae expugnatione raptuque Helenae. na[m] historiae hoc habet veritas, non voluntate Helenam secutam, sed expugnata raptam civitate, unde et recipi meruit a marito. tangit autem hoc latenter Vergi-
10 lius illo loco me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter. *ergo bene non nos, sed res nostras dixit.*

527. POPVLARE quia apud veteres haec erat maxime causa navi-
gandi. sane antiqui et populo et populor dicebant, unde est 'popu-
lare' et populatque ingentem farris acervum curculio. nunc
15 tamen passiva tantum utimur declinatione. *quidam 'populare' pro ad populandum vel pro populatum accipiunt.* VERTERE pro advertere.

529. NON EA VIS ANIMO argumentum ab impossibili *sicut dictum est*, ut quid Troes potuere? 'vis' autem est possibilitas. NON
EA VIS ANIMO] id est, nec volumus nec possumus.

20 530. EST LOCVS comparatione orbis totius Italia locus est; nam provincia locus non potest dici. minus est autem 'quam' vel 'quem locum', ut urbs antiqua fuit. aut ideo 'locus', ut ostendat parvo posse esse contentos. HESPERIAM Hesperiae duae sunt, una quae Hispania dicitur, altera quae est in Italia. quae hac ratione discer-
25 nuntur: aut enim Hesperiam solam dicis et significas Italiam, aut addis 'ultimam' et significas Hispaniam, quae in occidentis est fine,

5 ET PROPIVS e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 496 || 7 nam historiae . . . a marito] cf. mythogr. II 199 || 10 me duce] A. X 92 || 14 populatque] georg. I 185 || 15 quidam . . . accipiunt] cf. Don. ad Ter. hec. I 2, 114 || 18 quid] A. I 232 || 22 urbs] A. I 12 || 24 quae hac . . . fine] exscr. Isid. orig. XIV 4, 19

2 uenerint. et ostendit non sponte uenisse. Fabricius || 3 ad v. 526 Et propius] uicinius, ut tamquam . . . res nostras (nostra) dixit. P || 5 genus. et infra (XII 934) confugit ad personam 'Dauni miserere senectae'. D || vicinior scilicet] id est uicinius BC || 6 nec tales CP || omnes credantur om. P || 7 nam hoc ueritas rei habet P || 8 consecutam M || civitate] urbe P || 10 illo loco] cum dicit alibi M || 12 ad v. 527 Populare] antiqui et populo et populor . . . utimur declinatione. P || 14 curculio H: om. BCP g. L gurgulio M || nunc autem L || 16 advertere C: uertere C auertere enotavit Scioppius || 20 ad v. 530 Est locus] comparatione orbis totius unde est ./. locū. Hesperiam] Hesperiae duae sunt: una quae hac ratione discernitur aut enim . . . Hispaniam (spaniam). et Hesperia ab Hespero dicta stella occidentali. P || 21 locus . . . quam] locus est dici et deest quam C || minus est quē ut urbs antiqua fuit l in marg. || 22 paruo // C (una littera deleta est.) || 24 Hispania dicitur . . . Italia om. C || in om. H, sed supr. vers. add. eadem ut videtur manus

ut Horatius qui nunc Hesperia sospes ab ultima. et haec est vera Hesperia, ab Hespero dicta, id est stella occidentali. ceterum Italia Hesperia dicitur a fratre Atlantis, qui pulsus a germano Italiam tenuit eique nomen pristinae regionis inposuit, ut Hyginus docet. GRAI COGNOMINE DICUNT bene 'Grai', ut et ipsa cognoscat, sicut 5 in octavo *Electra*, ut Grai perhibent, Atlantide cretus.

531. ANTIQVA nobilis; nec enim nova esse potest, licet primam terram suam esse dicant Athenienses. POTENS ARMIS dicendo 'potens armis', Troianos laudavit, ut ostenderet, non se bellicosam timere provinciam. VBERE GLEBAE 'uber' proprie est fecunditas. et bene 10 Italiae virtutem fecunditatemque conlaudat, ne Africam petisse videantur.

532. OENOTRI COLVERE VIRI deest 'quam'. Oenotria autem dicta est vel a vino optimo, quod in Italia nascitur, vel ut Varro dicit ab Oenotro, rege Sabinorum † quia alii partem Italiae Oenotriam 15 tradunt ex Arcadia profectum in Italiam venisse cum Pelasgis et eam sibi cognominem fecisse. FAMA subaudimus 'est'. MINORES maiores et minores quotiens de genere dicimus numeri sunt tantum pluralis.

533. ITALIAM Italus rex Siciliae ad eam partem venit in qua 20 regnavit Turnus, quam a suo nomine appellavit Italiam: unde est fines super usque Sicanos non usque ad Siciliam; nec enim poterat fieri; sed usque ad ea loca, quae tenuerunt Sicani, id est Siculi a Sicano, Itali fratre. alii Italiam a bubus quibus est Italia fertilis, quia Graeci boves ἰταλούς, nos vitulos dicimus; alii a rege 25 Ligurum Italo; alii ab advena Molossio; alii a Corcyreo; alii a Ve-

1 Horatius] carm. I 36, 4 || et haec . . . occidentali] exscr. Isid. orig. XIV 4, 28 || 6 in octavo] 136 || 22 fines] A. XI 317

1 hesperias opes LH || 2 id est om. BM || est om. C (add. C⁸) || 4 Hyginus docet HI: hygenus docet L docet yginus BC docet higinus M || 5 docet. uersus Ennii 'est locus Hesperiam quam mortales perhibebant' D in margine. cf. Macrob. Sat. VI, 1, 11 || 7 ad v. 531 Ubere glebae] uber proprie est fecunditas. P || 9 troianis C || 11 laudavit C || 13 ad v. 532 Oenotri coluere uiri] deest quam (qua). Oenotria autem dicta est uel a uino optimo quod in Italia nascitur † que alii partem italie oenotriam tradunt et arcadia profectum in Italiam uenisse et eam sibi cognominem (cognomine) fecisse. Minores] maiores . . . plurales. P || 14 uino] OINOX superscriptum in B || optimo id est οἶνον D || 15 quia] quem (que P) coni. F. Schoellius, qui partem Italiae Oenotriam secludi vult, tamquam ad Italiam adscripta fortasse quamvis alii partem tantum Italiae Oenotriam tradunt. alii dicunt Oenotrum ex Arcadia. cf. Dion. Hal. antiquit. Rom. I 11 sqq. alii Itali fratrem Oenotrum tradunt ex Arcadia in Italiam vulgo || 20 ad v. 533 Italiam] Italus rex Siciliae . . . a Sicano Itali fratre. P || 21 a om. LHM || 22 non usque . . . Itali fratre PC: hoc est usque ad ea loca quae tenuerunt Sicani id est siculi a sicano itali fratre. nam nos usque ad siciliam; nec enim fieri poterat LHM || 24 bobus ex bubus C || 25 ἰταλούς] italos C || 26 molussio C

neris filio, rege Lucanorum; alii a quodam augure, qui cum Siculis in haec loca venerit † quamque his regionem inauguraverit; plures † atare tenari nepote desatura Minois, regis Cretensium, filia Italiam dictam.

5 534. HIC CVRSVS vel iste cursus, vel pro illuc. et cursus verbum nauticum est, ut hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.

535. CVM SVBITO si 'subito fluctu', nomen est, si per se 'subito', adverbium. CVM SVBITO ADSVRGENS FLVCTV NIMBOSVS ORION Oenopion rex cum liberos non haberet, a Iove Neptuno Mercurioque, vel ut quidam tradunt, non Neptuno, sed Marte, quos hospitio susceperat, hortantibus, ut ab his aliquid postularet, petiit, ut sibi concederent liberos. illi intra corium immolati sibi bovis urina facta praeceperunt, ut obrutum terra completis maternis mensibus solveretur. quo facto inventus est puer, cui nomen ab urina inpositum
15 est, ut Οὐρίων diceretur, quod Dorica lingua commutatum est, ut ου diphthongus in ω converteretur. quod autem plerumque prima syllaba brevis invenitur, ut hoc loco, cum sit naturaliter longa, Graecae rationis est; nam detractio fit v litterae et o remanet brevis, quo modo οὐρεά τε σκίοεντα pro ὄρεα, ποίησον pro πόησον.
20 et hoc, quia aut ω est naturaliter longa, aut ου diphthongus; ceterum si sit in proprio nomine dichronos, ut omnes Latinae sunt, propriorum nominum abutemur licentia, ut in artibus lectum est.

6 hunc] A. IV 46 § 7 si subito . . . adverbium] cf. Don. ad Ter. Phorm. I 4, 22 § 9 Oenopion e. q. s.] exscr. mythogr. I 32, II 129. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. III 27, VII 256, IX 461 et 843 § 19 οὐρεά] Hom. II. I 157

• 1 folio C (corr. man. rec.) § 2 quamqu/// (duae litterae deletae sunt) quamque C². fortasse eamque § plures C²: plues C § 3 tenari C², tenad C ut videtur. a Talo, Ariadnae nepote de satu Bacchi coni. F. Schoellius, Minois . . . filia secludens. cf. Paus. VII 4, 8 § 6 hic scripsi: huc C cf. Ribbeckii adn. ad h. v. § 7 ad v. 535 Parisini scripturas infra indicabo § 8 adverbium est P § 9 Oenopion LH: oenosio B oenorion M orion CP § liberos] filius C filios P § Mercurioque . . . Marte] et Mercurio et Marte P § 11 hortantibus om. P § ut ab his aliquid postularet om. BCP § petit BCP § 12 filios darent CP concederent filios BM (at liberos superscr. m) § 13 obrutum terra om. CLHP (supra vers. add. C²l,

nisi quod opptū C²) § solueretur HP: solueretur C solueret/// L solueret BM
15 orion CP § 16 ω] o CP § conuerteretur. prima syllaba brevis est hic, cum sit natura longa. sed tamen ratio est, nam detractio fit v litterae et o remanet brevis. propriorum nominum abutimur licentia, ut in artibus lectum est. hic vero Orion postea uenator factus cum Dianae uim uellet inferre, ut Horatius dicit, eius sagittis occisus est, sed deorum miseratione inter sidera relatus signum famosum tempestatibus fecit (fecerunt). uerisimilius autem est a scorpione interemptum; oriente enim uno alter occidit. hoc signum ibi (ubi) est ubi hyades, circa frontem tauri. P § 19 quo modo . . . ποίησον om. B § osrea τεκίοεντα pro ορη ποληcon ποιοico C ουρηα τεc καιονητα pro ορηα ποινcon ποινcon L ουρηα τεc κιοεντα pro ορηα ποινcon pro ποινcon H ουρηα τεc κιοεντα pro ορηα ποινcon pro ποληcon M § 20 et hoc] .f. contingit superscr. l § 22 abutimur C

Orion ergo postea venator factus, *velut trium parentum viribus fesus*, dum vellet cum Diana concumbere, ut Horatius dicit, eius sagittis occisus est, ut Lucanus, inmisso scorpione periit, et deorum miseratione relatus in sidera signum famosum tempestatibus fecit. veri similis autem est a scorpione interemptum, quo oriente occidit, 5 *quia et scorpionem tamquam ultorem pudicitiae Diana inter sidera collocavit: cuius chelae amputatae aliud signum fecerunt; nam ipsae sunt libra.* sane ipse Orion magnitudine sua multis oritur diebus, et ideo eius etiam apud peritos est incerta tempestas: unde dictum est 'cum subito adsurgens' ad excusationem non praevisae tempe- 10 statis. et multi superfluo quaerunt, cur ortus commemoretur Orionis, cum sit inmissa a Iunone tempestas. sed Ilioneus ista non novit quae a poeta supra dicta sunt, per musam, ut diximus, cognita. et constat numina nisi inventa occasione nocere non posse: quod in omni suo opere Vergilius diligenter observat. bene autem 'nimbo- 15 sus', qui et ortu suo et occasu tempestates commovet, sicut ait Horatius qua tristis Orion cadit; et quia hoc signum ibi est, ubi Hyades circa frontem Tauri.

536. IN VADA CAECA incognita, latentia. PROCACIBVS AVSTRIS perseverantibus. et procax proprie petax est, nam procare est 20 petere, unde et proci [petitores] dicuntur. alii 'procacibus' impudentibus tradunt.

537. PERQVE VNDAS SVPERANTE SALO elevato mari et in undas diviso, ut solet in tempestate. 'salo' autem venit ab eo quod est hoc salum sali, nam sale tabentes ab eo quod est hic sal salis. 25

PERQVE INVIA SAXA 'invia', id est aspera, inmania. unde et Dido paulo post 'quae vis inmanibus adplicat oris'? non enim suos vituperat, sed naturam litoris culpat.

538. HVC PAVCI vult intellegi, ut quidam tradunt, superesse et alios qui sunt in futuro vindices, si isti fuerint laesi; nam hoc est

2 Horatius] *carm.* III 4, 71 || 3 Lucanus] IX 836 || 16 Horatius] *epod.* 10, 10 || 20 et procax . . . tradunt] *exscr. Isid. orig.* X 214. cf. Nonius p. 23. M. et Don. ad Ter. *hec.* I 2, 84 || 25 sale] A. I 173

1 Orion ergo] hic B hic ergo orion C || fuis C fusus m. rec. || 2 cum dianae uim uellet inferre C || 3 perit C || 4 relatus inter sidera B inter sidera relatus C || 6 pudicitiae C || 7 caelae C || alium C || ipse C || 10 prouisae C 12 sed et C || 13 ut dictum est C || 16 qui] quia enotavit Scioppius || 17 caint C || yades C sieles Scioppius || 19 ad v. 536 In uada caeca] incognita latentia . . . impudentibus tradunt. P || 21 petitores seclutit F. Schoellius. uxorum petitores L. fortasse matrimoniorum petitores. cf. Nonius || 23 ad v. 537 Salo] autem uenit ab eo que (quod) est salum sali. nam 'sale tabentes' ab eo (eo deest) quod est hic sal salis. P || 25 salis, cum salum a *σαλύνω* D || 29 ad v. 538 [Dispulit] dispersit. Adnauius oris] pro adnauimus per syncopen (syncopen). P || 29 in futuro vel futuro C (corr. C²) . . . futuri (sic) Scioppius

quod ait 'dispulit', id est dispersit. ADNAVIMVS ORIS elegit verbum aptum naufragio ad eliciendam misericordiam: quamvis et de navibus 'natat' lectum sit, ut natat uncta carina. ADNAVIMVS ad-
 natavimus per syncopen, quotiens syllaba de medio subtrahitur. et bene
 5 'adnavimus', quasi vix et opportune.

539. QVOD GENVS HOC HOMINVM? rhetorice vituperaturus mores non ad Didonem loquitur, sed ad tertiam se confert personam.

QVAEVE HVNC TAM BARBARA MOREM, P. P. bene mores accusat terrae, ut humanitas patriae potius esse videatur.

10 540. HOSPITIO PROHIBEMVR HARENAE ut alibi litusque rogamus; occupantis est enim possessio litoris. unde ostenduntur crudeles qui etiam a communibus prohibeant. HOSPITIO PROHIBEMVR
 HARENAE ut alibi litusque rogamus innocuum. litus enim iure
 gentium commune omnibus fuit et occupantis solebat eius esse possessio.
 15 Cicero in Rosciana nam quid est tam commune, quam spiritus
 vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis? unde
 ostenduntur crudeles qui etiam a communibus prohibeant.

541. BELLA CIENT id est movent. et bene 'cient' et 'vetant' permanet in tertia persona, ne eos in hoc barbaros et inmites appellare
 20 videatur. sane in principio modestius, hic iam commotius. PRIMA-
 QVE VETANT CONSISTERE TERRA id est in litore, ut alibi tuque o,
 cui prima frementem fudit equum magno tellus percussa
 tridenti.

542. MORTALIA ARMA mortalem possibilitatem. sane arma
 25 etiam consilia significant, ut quaerere conscius arma. sed hoc
 loco terret latenter propter Siciliam; nam et paulo post ait 'sunt
 et Siculo regionibus urbes', cum unam habeant in qua Acestes
 regnat: sed ad terrorem 'urbes' posuit. *TEMNITIS [autem] pro
 contemptis per aphaeresin dictum, quae est cum prima verbi syllaba
 30 detrahitur. alii 'mortalia arma' pro humanitate accipiunt.*

3 natat] A. IV 398 || 10 litusque] A. VII 229 || 15 in Rosciana] 26, 72
 21 tuque o] georg. I 12 || 25 quaerere] A. II 99

2 liciendam C || 8 inhumanitas patris enotavit Scioppius || 10 HOSPITIO ...
 prohibeant om. C || 12 prohibent BM || 14 occupatis C || 18 ad v. 541 Cient
 innocens (lege id est movent). Prima terra] id est in litore ... tridenti. P ||
 19 tertia C certa enotavit Scioppius || persona ex persone C || hoc ex hos C ||
 21 o] hoc C, om. ceteri || 24 ad v. 542 Mortalia arma] mortalem possibilitatem.
 sane per arma etiam consilia significantur, ut 'quaerere conscius arma'. alii
 pro humanitate accipiunt. P || 25 arma. temnitis autem pro contemptis per
 aphaeresin olicitum quae est cum prima verbi syllaba detrahitur. alii mortalia
 arma pro humanitate accipiunt. sed hoc loco e. q. s. C alii ... accipiunt
 scripsit Daniel in marg. exempl. Basiliensis adnotans 'reperiuntur in codice
 S. G.' || 28 regnabat C || posuit] dixit BCM

543. AT SPERATE DEOS abusive 'timete', ut alibi hunc ego si potui tantum sperare dolorem, cum speremus bona, timeamus adversa. *veteres tamen sperare dicebant deorum auxilia spectare. Plautus in milite deos sperabo, teque postremo tamen, in Casina diis sum fretus, deos speravimus. sane opportune post blanda principia ista ponuntur; prodest enim nonnumquam subtiliter obiurgare quem roges.* MEMORES FANDI ATQVE NEFANDI iusti et iniusti. et bene 'memores', quia etiamsi non statim puniant crimina, sunt tamen memores, ut Horatius raro antecedentem scelestum deseruit pede poena claudo. et dicendo 'fandi atque nefandi' 10 significat 'prout meriti fueritis'.

544. REX ERAT bene medio verbo usus est 'erat', ne si 'fuit' dixisset, fiduciam abiicisse videretur.

545. NEC PIETATE FVIT multum interest inter iustitiam et pietatem; nam pietas pars iustitiae est, sicut severitas. nunc ergo 15 hoc dicit, qua parte sit iustus, id est pietate. et bene duo laudat in Aenea: pietatem, quam a Didone inpetrare contendit, et virtutem, quam vult timeri. QVO IVSTIOR ALTER NEC PIETATE FVIT NEC BELLO MAIOR ET ARMIS] qui et beneficium referre potest, et vindicare. BELLO MAIOR ET ARMIS non est iteratio; nam bellum et consilium habet, 'arma' 20 tantum in actu ipso sunt. BELLO MAIOR ET ARMIS] *hoc est scientia rei militaris et viribus dimicandi, ut aliud (sit) animi, aliud corporis.*

546. QVEM SI FATA VIRVM SERVANT unum sensum in tres partes divisit, et potuit reprehendi idem dixisse, nisi ostenderet eum libenter voto suo immorari. tale est illud si numina vestra incolumem Pal- 25 lanta mihi et cetera. SI VESCITVR AVRA vescor illa re, ut alibi

1 hunc] A. IV 419 || 4 in milite] IV 5, 10 || in Casina] II 5, 37 || 9 Horatius] carin. III 2, 31 || 25 si numina] A. VIII 574

1 ad v. 543 At sperate deos memores fandi atque nefandi] id est iustitiae et iniustitiae. P || SPERATE DEOS] acirologia superscr. B || pro timete C³ || 3 auxilia ex auxilio C || spectare] co . . . . . Scioppius enotavit || 4 postremo tamen] postremonem C || 8 puniunt C || 13 abiicisse scripsi: habuisse C || 14 interest] est C || 18 quam vult timeri LHM, nisi quod a in rasura in L: qua vult timeri B qua vult eum timeri C || timeri. uel certe qui et beneficium referre potest et vindicare C || timeri. pietas enim in deos, iustitia in homines, quibus duabus virtutibus regem ornatum esse convenit. D || 19 ad v. 545 Bello maior et armis] non est iteratio, nam bellum et consilium habet. hoc est scientia rei militaris. P || BELLO M. M. A. non est eratio (sic) . . . consilium hoc habet non est scientiae militaris arma . . . sunt viribus dimicandi ut aliud animi aliud corporis C, sed non est scientiae aut a prima aut a secunda manu in lacuna additum, et post sunt quinque litterarum spatium relictum. || 21 sunt, ut intellegat eum et sapientem imperatorem et fortem esse militem, ut de Agamemnone inquit Homerus (Il. III 179) ἀφώτερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κραιπνός τ' αἰχμητής. D || 23 ad v. 546 Si uescitur aura] vescor uerbum inchoatium est. sane hic uescitur pro fruitur posuit, nam non comedit auram set uiuit ea. P || 26 Si uescitur aura] uerbum inchoatium sine preterito tem-

vescitur Aeneas simul et Troiana iuventus perpetui tergo bovis et lustralibus extis. nec nos decipiat quod dicit Plinius, ut elocutiones ex similibus formemus; nam ecce comedo illam rem dicimus, nec tamen vescor illam rem. et ipse enim dicit non
 5 usquequaque hoc esse faciendum. *SI VESCITVR AVRA*] *verbum inchoativum sine praeterito tempore et quod a se nascitur.* sane hic 'vescitur' pro fruitur posuit; nam non comedit auram, sed vivit ea.

547. *AETHERIA AVRA* quia animum aëre, corpus cibo potione et ceteris diligenter nutrimus.

10 548. NON METVS hoc loco distinguendum est. cuius autem rei, ex sequentibus probat; nam vult eam non timere, ne inaniter praestet. alii 'non metus officio' legunt et hunc sensum dicunt: non metuo pro officio nostro, id est non timeo, ne non sit unde satisfaciamus officio ac parem gratiam reddamus. OFFICIO NEC TE CER-
 15 TASSE PRIOREM PAENITEAT nec tibi parum videatur prima beneficia praestitisse, cum possis maiora recipere. nam 'paeniteat' parum videatur est, ut in heauton timorumenon at enim quantum hic operis fiat paenitet, hoc est parum videtur. sane 'certasse' quidam provocasse accipiunt, ut Terentius beneficiis si certasset
 20 audisset bene. officium autem est, quod Graeci τὸ καθήκον appellant. Cicero de Marcello noli igitur in conservandis bonis viris defetigari, non cupiditate praesertim aliqua aut pravitate lapsis, sed opinione officii stulta fortasse, certe non improba.

549. *SVNT ET SICVLIS REGIONIBVS VRBES* id est gratiam reddere possu-
 25 mus: arma latenter minatur.

550. TROIANOQVE A SANGVINE CLARVS ACESTES cum Laomedon

1 vescitur] A. VIII 182 || 17 in heauton timorumenon] I 1, 20 || 18 hoc est parum videtur] cf. Don. ad Ter. eun. V 6, 12 || 19 Terentius] Phorm. prol. 20. cf. Don. ad h. vers. || 20 officium ... appellant] cf. Don. ad Ter. ad. I 1, 44 || 21 Cicero de Marcello] 6, 20

pura et quod a se nascitur. vescor autem illa re ... esse servandum. (sic C pro faciendum) sane hic vescitur pro fruitur posuit C || 3 ut et locutionis C || comedo C || 4 et ipse enim dicit L: et ipsum genus dicti B et ipse dicit C et ipse enim dicit HM. fortasse et ipse Plinius dicit || 5 usquequaque C || 8 ad v. 547 Aetheria aura] quod animam aëre, corpus cibo potioneque nutrimus. P || 9 cetera C || 10 ad v. 548 Non metus] hoc loco distinguendum est ... gratiam reddam. P || 12 praest P || et] ut P || 13 satisfaciam et reddam P || 15 primam H || 17 in heauton timorumenon] om. B, in ea eutontimorumenon C in eautontimorimenon L in ea ut inea ut ontimorum enon H in heauton timorumenon M || 22 defatigari C || 23 fulta Scioppius enotavit falsa vulgo || 25 miratur C (corr. man. rec.) || 26 ad v. 550 Troianoque a sanguine clarus Aestes] de Aceste autem fabula talis est: cum Laomedon ... beluae, quod (qui) cum saepe fieret timens quidam Hippotes (hippotene) filiam suam Egestam impositam naui ... post Segesta dicta est. P || TROIANOQVE ... nominatur (p. 169, 10) om. C

promissam murorum mercedem Neptuno et Apollini denegasset, Neptunus iratus Troiae inmisit cetos quod eam vastaret. unde Apollo consultus, cum et ipse irasceretur, contraria respondit dicens, obiciendas puellas nobiles beluae. quod cum fieret timens Hippotes quidam nobilis filiae Egestae, cum Laomedontis regis Hesiona iam 5 esset orta seditione religata, inpositam eam navi misit quo fors tulisset. haec ad Siciliam delata a Crimisso fluvio, quem Crinsum Vergilius poetica licentia vocat, converso in ursum vel canem compressa edidit Acesten, qui ex matris nomine civitatem Troianis condidit, quae hodie Segesta nominatur. *TROIANOQVE A SANGVINE* 10 *CLARVS ACESTES bene Troiano, ut necesse habeat si passi fuerint iniuriam vindicare, quod in principio bene tacuit. de Aceste autem fabula talis. cum Laomedon promissam murorum mercedem Neptuno et Apollini denegasset, Neptunus iratus Troiae inmisit cetos per quod vicina litoris vastarentur. unde Apollo consultus, cum et ipse irasceretur, contraria* 15 *respondit dicens obiciendas puellas nobiles beluae. quod cum saepe fieret et Laomedontis Hesiona iam. esset ad scopulum orta seditione religata, non nulli parentes peregre mittere filias quam domi perdere maluerunt; nam alii avehendas mercatoribus tradiderunt. timens Hippotes † vel ipsostratus filiam Egestam inpositam navi misit quo fors* 20 *tulisset. haec ad Siciliam ventis delata a Crimisso fluvio, quem Crinsum Vergilius poetica licentia vocat, converso in ursum, vel ut quidam volunt in canem, compressa edidit Egestum, quem Vergilius Acestem vocat, qui matris nomine civitatem Troianis condidit, quae ante Egesta post Segesta nominata est.* 25

551. QVASSATAM VENTIS quamvis sit iusta petitio, tamen prope invidiose ostendit, quam sit res quam petit exigua. SVBDVCERE in

12 de Aceste autem e. q. s.] cf. ad Aen. V 30. exscr. mythogr. I 136 et 137. II 193 || 27 SVBDVCERE . . . socii] Servium exscr. Isid. diff. verb. 156

2 cetos L: coetus BH castos M || vastarent Ml || 3 magis adversa BM † contraria superscr. m || 4 ippotens L yppotes H || 5 quidam nobilis om. BM (pater quidam nobilis superscr. m) || egestae LM aegestae B egeste H || 7 Crimisso scripsi Cassellianum secutus: criniso BL (crinisio l) crinno H (quod prima ut videtur manus primum in crinino tum in criniso mutavit) crinoso M || crinism BHM: crinism ex crenism L || 9 condidit ciuitatem BM (troianis supr. vers. add. m) || 13 laomedo C (corr. C²) || apolli C (corr. C²) || 14 dinegasset C || cetos] eos C ethos P || per quem CP || uina P || 15 vastabantur CP vastaretur C² || 17 esiona C || 18 relegata C || quas C (corr. man. rec.) || 19 aveendas C (aveendas man. rec.) || ippotens C || item timens Hippotes ne ipse orbaretur com. F. Schoellius. fortasse t. H. vel Hippostratus || filiam suam P || 21 et haec C || ventis scripsi: nenerit C, om. P || cremisso C crismo C² crimiso P || crinism P || 22 ursam C ursem P || vel . . . canem] ut alii in canem P || 25 segestam C || 26 ad v. 551 Subducere] in terram . . . socii. P || QVASSATAM . . . petitio om. B || QVASSATAM VENTIS LICEAT SVBDVCERE CLASSEM C [sit] sicut C || petio L || 27 subducere autem C

terram trahere, hoc est subductam curare. deducere autem in mare mittere, ut deducunt naves socii.

552. APTARE aptas legere. legitur et 'optare', sed utrumque eligere significat. vel 'aptare' adiungere vel adfigere, ut stellis ardentibus aptum. STRINGERE REMOS aut defrondare, ut agricolae stringunt frondes, aut 'fractos stringere remos', id est ligare, quia supra dixerat franguntur remi.

553. SOCIIS ET REGE RECEPTO syllepsis per numeros, ut hic illius arma, hic currus fuit.

10 554. SIN ABSVMPTA SALVS hoc est, si periit Aeneas, qui Troianorum salus est. PATER OPTIME mira laus, cum et patrem et optimum dicit.

556. NEC SPES IAM RESTAT IVLI bene de Ascanio spem dicit propter aetatem, ut Ascanium surgentem et spes surgentis Iuli.
15 sane et hic tribus innotatur quae metuit, ut supra in voto.

557. AT FRETA SICANIAE bene recessuros se dicunt. 'freta' autem, quia freto a Sicilia dividitur Italia. sane quidam a fervore dici putant. et Sicanos quidam αὐτόχθονας tradunt, quidam ex Hiberia profugos de nomine fluminis Sicoris, quem reliquerant, Sicaniam nominasse.
20 nasse. SEDESQVE PARATAS propter Acestis cognationem.

558. REGEM aut qui nunc rex est, aut qui etiam noster futurus est.

559. TALIBVS ILIONEVS aut subaudis 'loquebatur', aut ex posterioribus 'fremebant' intellegis. ORE FREMEBANT hoc est
25 consentiebant. et bene 'ore', quia et armis possumus fremere.

ORE FREMEBANT] *aut probantes Ilionei dicta aut rogantes Didonem.*

560. DARDANIDAE haec hemistichia Vergilius † nominabat, quae in emendando carmine fuerat repleturus.

2 deducunt] A. III 71 || 4 stellis] A. IV 482 et VI 797 || 5 agricolae] buc. IX 61 || 7 franguntur] A. I 104 || 8 hic] A. I 16 || 14 Ascanium] A. IV 274 || spes] A. VI 364 || 17 sane . . . putant] cf. Varro d. l. l. VII 22. Isid. orig. XIII 18, 2

1 trahere] ducimus CP || subductas CP || autem om. BC || 2 mittere om. BCM (supr. vers. add. m) ducere P || 3 ad v. 552 Aptare] aptas eligere (elegere) uel aptare adiungere uel figere. Fractos stringere] religare. P || APTARE TRAHES C || legere LH (i. e. colligere superscr. l): eligere BC elegere M || 4 eligere C²: elige C || 6 remos om. C || 7 religare C || 8 ad v. 553 Sociis et rege recepto] syllepsis (silemsis) est, ut 'hic . . . fuit'. P || silemsis B silempsis est C silempsis L syllempsis H sylempsis M || numerum C² || 10 ad v. 554 Sin absumpta (adsumpta) salus] hoc est . . . salus est. P || ABSVMPTA CL || si om. C || 11 OPTIMAE C || 14 surgentis Iuli] h. i. C || 16 AD C || 17 freto] freta C || 18 Sicanos Scioppius enotavit: anoano C || aut oethonos C αὐτόχθονος Scioppius enotavit || quidam] quia Scioppius enotavit || 19 Sicaniam] Sicani Scioppius enotavit || 20 comparisonem B || 25 consentiebant aut probantis ilionei dicta aut rogantes didonem. et bene e. g. s. C || 27 hemystichia U || nominabat] non amabat F. Schoellius

561. TVM BREVITER DIDO atqui non breviter loquitur. sed breve et longum, parvum et magnum perfectum nihil habent, sed per comparationem intelleguntur, ut supra de provincia est locus orbis, ut diximus, conparatione. item hoc loco 'breviter', id est minus, quam Ilioneus. et notandum regum esse breviloquium, ut multis in Vergilio locis probatur, feminarum verecundiam: unde utrumque dedit Didoni. VULTVM DEMISSA nota figurā est, ut oculos suffusa nitentes. *dicendo autem 'vultum demissa' aliud genus officii adiecit.*

562. SOLVITE CORDE METVM TEVCRI sicut supra Iovis oratio, 10 partim obiecta purgat partim petita promittit. sciendum sane, quia cum petuntur vel promittuntur aliqua, a validissimis inchoandum est, ut hoc loco. et est genus argumenti a necessario. SOLVITE CORDE METVM TEVCRI] *qui pollicetur statim debet promittere, tunc subiungere si qua vult, ne expectatione suspensus detineatur auditor. nam et 15 in Aeoli oratione statim promittit.* SECLVDITE CVRAS iteratio est ad augmentum benivolentiae, hoc est, ad confirmandum supplicum animum. 'secludite' vero pro excludite: quod fit aut propter hiatum, aut propter suavitatem, ut a, silice in nuda conixa reliquit pro enixa. 20

563. RES DVRA ac si diceret 'est quiddam'. et duo formidat: vicinos barbaros et fratris adventum, quae propter novitatem personarum generaliter dicens reliquit. RES DVRA] oportebat ex aliqua parte enuntiari domus calamitatem. vel ideo 'res dura', quod femina est. ET REGNI NOVITAS quae semper habet timorem. 25

564. MOLIRI bene non facere, sed 'moliri', ut terroris sit, non crudelitatis.

565. QVIS GENVS AENEADV M satis propere dixit Aeneadas, quamquam ab Ilioneo audierit 'rex erat Aeneas nobis', nec haec in opere inemendato miranda sunt. *quamvis alii prolepsim velint* 30

3 est locus] A. I 530 || 8 oculos] A. I 228 || 19 a silice] buc. I 15

1 ad v. 561 Vultum demissa] nota figura est, ut 'oculos suffusa nitentes'. P || 2 nihil perfectae C || 3 intelleguntur ... conparatione om. L, in marg. suppl. l || 5 ut ... probatur om. C || 6 accidit et iam feminarum verecundia C et feminarum verecundia M || 7 Didoni. ut et Sophocles γύραι γυναιξί νόσσοις ἢ αἰγῇ φέρεται D || 10 ad v. 562 Secludite] pro excludite ... pro enixa. P || 11 partim obiecta purgat om. C || promittit nam et ... promittit sciendum C || 13 loco. praecipue qui pollicetur ... auditor. et est C || 15 ne supr. vers. C || 17 supplicium C || 21 ac si diceret est] hoc est BC hoc est est M || est quidam C quiddam metuo vulgo || 22 personarum aduenarum C || 23 relinquit BM || 24 parti C || 26 ad v. 564 Moliri] bene non facere ... crudelitatis. P || terrori L (corr. l) || 27 crudelitas L (corr. l) credulitatis M (corr. m) || 28 praepropere C || aeneades H || 30 prolepsim C

esse. TROIAE NESCIAT VRBEM aut Ilium dicit, quod in Troia est, aut 'Troiae urbem', ut urbem Patavi, urbem Buthroti.

566. INCENDIA BELLI id est vim; semper enim diluvio et incendio comparat bellum, ut in segetem veluti cum flamma
5 furentibus austris incidit aut rapidus montano gurgite torrens. *INCENDIA BELLI aut ardorem simpliciter belli, quia semper diluvio et incendio et tempestati comparat bellum, ut in segetem veluti cum flamma f. a. i. aut rapidus montano flumine torrens et alibi saevis effusa Mycenis tempestas ierit: aut potest subtilius*
10 *dictum accipi, quod Ilium conflagravit incendio.*

567. NON OBTUSA ADEO aut non multum, *vel valde*, ut in Terentio adolescentem adeo nobilem *et si adeo digna res est, ubi tu nervos intendas tuos:* aut 'non adeo', ut tu dicis, *ut Troianorum famam ignoremus.* 'obtusa' vero stulta, id est crudelia,
15 *ut merito Sol equos suos ab ista urbe devertat.*

568. NEC TAM AVERSUS EQVOS TYRIA SOL IVNGIT AB VRBE
fabula quidem hoc habet: Atreum et Thyestem germanos, cum in dissensione sibi nocere non possent, in simulatam gratiam redisse: qua occasione Thyestes cum fratris uxore concubuit, Atreus vero
20 ei filium epulandum adposuit: quae Sol ne *videndo* pollueretur, aufugit. sed veritatis hoc est: Atreum apud Mycenae primum solis eclipsin invenisse, cui invidens frater ex urbe discessit tempore quo eius probata sunt dicta. *NEC TAM A. E. T. S. I. A. V.] *hoc est non in alio orbe habitamus.**

25 569. SEV VOS HESPERIAM MAGNAM *μεγάλη* enim 'Ελλάς appellata est *Italia*, quia a Tarento usque ad Cumas omnes civitates Graeci condiderunt.

2 urbem] A. I 247 et A. III 293 || 4 in segetem] A. II 304 || 9 saevis] A. VII 222 || 11 in Terentio] eun. I 2, 124. . cf. Don. ad hunc vers. et ad V 2, 41 || 12 si adeo] eun. II 3, 21 || 17 fabula quidem . . . adposuit] cf. mythogr. I 22. II 147. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 325

3 INCENDIA BELLI id est vim . . . gurgite torrens (*lin. 6*) om. C || 6 arborem C || 7 ut C²: it C || segetem C || 9 alini C || seni effusam C || sierit C || 11 ad v. 567 Adeo] multum uel valde. Obtusa] vero stulta. P || OBTUSA BC || aut] adeo aut CH || non om. C, *supr. vers. add.* C² || ut terrentius C || 13 non adeo id est non in tantum ut tu dicis D || 14 obdusa C || 16 ad v. 568 Nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe] hoc est non in alio (alia) orbe habitamus (abetamus). sed fabula hoc habet . . . sunt dicta. P || VRBE hoc est non in alio orbe habitamus. sed fabula hoc habet C || 17 thyesten CH thyestum M || 18 dissensionem H || in simulatam gratiam redisse om. P || reuertisse C || 19 qua] simulataque B || uxore erope ex europe D || Atreus . . . adposuit] ob quam causam atreus fratri filium adposuit epulandum CP || 20 Sol abominatus edita exemplaria praeter Gottingense || 21 aufugit] radios suos ab ea ciuitate detorsit CP || veritas hoc C (hec C²) || 22 invidus H || ab urbe P

570. SIVE ERYCIS FINES Eryx Veneris et Butae, *vel ut quidam volunt* Neptuni filius fuit, qui *praepotens viribus advenas caestibus provocabat victosque perimebat*. hic occisus ab Hercule monti ex sepultura sua nomen inposuit: in quo matris fecerat templum, quod Aeneae adscribit poeta dicens tum vicina astris Erycino in 5 vertice sedes fundatur Veneri Idaliae. in hoc autem monte dicitur etiam Anchises sepultus, licet secundum Catonem ad Italiam venerit. ERYCIS FINES id est Siciliam.

571. AUXILIO TYTOS DIMITTAM non sine ordine poeta inducit Dido-
nem et credentem ignotis et tam facile tanta promittentem; si enim 10 bene advertatur, de illo loco pendet in primis regina quietum accipit in Teucros animum mentemque benignam.

572. VULTIS ET HIS DEEST 'vel si'.

573. VRBEM QVAM STATVO VESTRA EST multi antiptosisin vo-
lunt, accusativum pro nominativo, ut sit pro 'urbs quam statuo vestra 15 est'. sed si sic intellegamus, 'quam' nihilominus sequitur et syllepsis fit per casus mutationem; debuit enim dicere 'urbs quae statuitur vestra est'. melius ergo est 'vultis' bis intellegere, ut sit 'vultis regnis considerare? vultis urbem quam statuo? vestra est', ut est eruet ille Argos Agamemnoniasque Mycenae ipsumque 20

1 Eryx Veneris . . . templum] cf. mythogr. I 53, 94, 107. II 156 || 5 tam vicina] A. V 759 || 11 in primis] A. I 303 || 14 multi antiptosisin e. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. IV 3, 11 et Phorm. V 8, 53 sq. 'Quid vis tibi? argentum quod habes?' "vis" iterum subaudiendum est, ut sit "vis argentum quod habes?" . . . sic est illud apud Virgilium "vultis et his mecum p. c. r.? urbem quam statuo, vestra est." || 20 eruet] A. VI 838

1 ad v. 570 Sive Erycis fines] Eryx (erix) Veneris filius et Butae, ut quidam Neptuni fuit, qui praepotens viribus advenas caestibus provocabat victosque perimebat. hic ab Hercule occisus est, monti ex sepultura sua nomen inposuit. in hoc autem dicitur etiam Anchises sepultus. ergo Erycis (ericis) fines id est Siciliam. P || ERYCIS BLHM || erix libri || veluti C || 2 caestibus C || 3 ab hercule occisus C || 4 matris B: magistri C (matri C²) matri ex maris L matri HM || 5 ericino BLM || 6 Idaliae om. BLHM italiae C || 7 venerit ad italiam ante nomen habuit sicilia a rege italo qui in ea regnavit B || 8 venerit. ergo erycis fines C || 13 ad v. 572 Vultis et his] deest vel (vul) si. P || 14 ad v. 573 Urbem quam statuo vestra est] multi antiptosisin volunt accusativum. /. pronomini (accusativum singularem iunctum pronomini Daniel), ut sit urbs quam statuo. quae si sic intellegamus quae nihil sequitur et silem fit per casus motatio, debuit enim dicere 'urbs quae statuo vestra est'. melius ergo est 'vultis' bis intellegere, ut sit 'vultis regnis considerare? vultis urbem quam statuo? vestra est'. P || 16 sed] quod C et C² || nihilominus L || sequitur supr. vers. in M, fortasse a prima manu || et syllēsis B et syllepsis C et silēsis L et syllepsis H et silempsis M et antiptosis vulgo || 17 mutatio C || 18 ut sit] a superiori versu zeuma conectens sequentem hoc modo add. l in marg. || 20 ut est eruet] ut eruet C ut est C² || ipsumque Aeaciden . . . alter micenas om. L, add. l in marg. || ipsumque Aeaciden] ipsumque: aeaccedens C ipsumque acidem subaudis ille per demonstrationem add. C³ in marg. inf.

Aeaciden: subaudis 'ille'. alter enim Pyrrhum vicit, alter Mycenae. item non ignara mali miseris succurrere disco.

VRBEM QVAM STATVO VESTRA EST] hoc schema de antiquioribus sumptum possumus accipere; ait enim Cato in legem Voconiam agrum quem
5 vir habet tollitur et Terentius eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit.

574. AGETVR regetur.

575. ATQVE VTINAM dicendo 'utinam' et humanitatem suam ostendit et Aeneae se cupidam. NOTO COMPVLSVS EODEM aut quovis vento,
10 aut re vera Noto, qui de syrtibus Carthaginem ducit; supra enim Ilioneus in vada caeca tulit penitusque procacibus austris. EODEM 'o' naturaliter longa est, sed si corripiatur metri est, ut steteruntque comae.

576. ADFORET adveniat; temporis est futuri. EQVIDEM in
15 omni Vergilio 'ego quidem' significat, sed in aliis et pro 'quidem' tantum ponitur, ut Tullius equidem ego ceteras tempestates. item Persius non equidem hoc dubites amborum foedere certo consentire dies. CERTOS aut veloces, aut fideles; utrumque enim hoc loco significat. aliquando et firmos, vel fortes, ut
20 Sallustius apud latera certos locaverat, ut Vergilius tam certa tulistis pectora. aliquando et deliberati iudicii, ut certus iter.

CERTOS] *qui cito invenient. contrario incertos pro tardis. Sallustius et onere turrium incertis navibus.*

577. ET LIBYAE καταρησινῶς nam Dido Libyae regna non

2 non ignara] A. I 630 || 4 Cato in legem Voconiam] fragm. 2 Iord. | 5 Terentius] eun. IV 3, 11 || 11 in vada] A. I 536 || 13 steteruntque] A. II 774 || 17 Persius] sat. V 45 || 18 aut veloces] cf. comm. Luc. V 552 || 20 Sallustius] hist. fragm. inc. 19 Kritz. || Vergilius] A. IX 247 || 21 certus] A. V 2 || 22 Sallustius] hist. fragm. III 24 Kritz.

1 alter enim pyrrum alter mycenae dicit. quamvis hoc schema de antiquioribus sumptum possumus accipere C || 2 mali non miseris M || 5 terrenus C || 8 ad v. 575 Atque noto] qui de syrtibus Carthaginem ducit. Eodem] autem o naturaliter longa est, sed si corripiatur metri est, ut 'steteruntque comae'. P || 9 aenea C || pro quovis C || 12 eodem autem C || metri est ut (XII 847) uno eodem tulit partu Fabricius steteruntque comae omittens || 14 ad v. 576 Adforet] adveniat. tempus est futuri. in Vergilio ego quidem ubique ... ponitur. Certos] veloces (velocem) ... locaverat. aliquando deliberati (aliquando deliuerati) iudicii. apud Virgilium ot 'certus (certos) iter'. P || 17 hoc om. M || 18 cetu LH (certu l) || consentire dies om. C, in marg. add. C^s || dies et (Pers. sat. I 110) per me equidem sint omnia protinus alba D || CERTOS aut veloces qui cito invenient aut fideles ... significat. contrario incertos ... navibus CP, nisi quod velocem P, ut supra dictum est. || 19 aliquando ... locaverat om. L, add. l in marg. || 20 latere H || 21 de libertate B || 24 ad v. 577 Libyae lustrare] καταρησινῶς, nam Dido Libyae regna non retinet, sed ut ostendat voluntatem, se misisse. P || ET LIBYAE LVSTRARE E. I. C. catacresticos BHM catachresticos C catachresticos L

retinet. *ET LIBYAE LVSTRARE E. I.] ut ostendat voluntatem et libenter se misisse, qui Aeneam quaererent.*

578. EIECTVS naufragus, ut eiectum litore egentem.

579. ANIMVM ARRECTI nota figura est.

580. IAMDVDM et cito, *vel quam primum* significat, ut iam-
dudum sumite poenas, et olim, ut hoc loco.

582. SVRGIT oritur. et est translatio corporis ad animum, ut alibi stat conferre manum Aeneae.

583. CLASSEM SOCIOSQVE RECEPTOS *syllipsis per numeros. 'receptos' de maris periculo liberatos, ut frugesque receptas, vel a Didone; 10 nam et ab ea timuerant, ut ait laetitiaque metuque.*

584. VNVS ABEST Orontem significat. QVEM VIDIMVS IPSI SVBMERSVM quod ante doloris fuerat, ut ipsius ante oculos, nunc consolationis est, cum cernit omnes incolomes.

585. DICTIS RESPONDENT CETERA MATRIS modo *congruunt*, con-
sentiunt, quia dixerat supra namque tibi reduces socios. alibi 'respondet' respicit, ut respondet Gnosia tellus.

587. SCINDIT SE NVBES nubes tantum dicimus, non nubs, licet dicamus trabs trabes, stirps stirpes, prex preces, plebs plebes. sed de his tantum quae legimus sunt ponenda; non enim artis sunt 20 *ista*, sed usurpationis, qua metri causa utuntur poetae, ut vel minuant vel augeant nominativum. inde est et supellex supellectilis.

ET IN AETHERA PYRGAT APERTVM quia aër collectus nubes fecit, ut atque in nubem cogitur aër, quae puriore vento dissolvitur in aërem.

25

588. RESTITIT AENEAS abscedente scilicet nube. CLARAQVE

3 eiectum] A. IV 373 || 5 iamdudum] A. II 103 || 8 stat] A. XII 678 ||
10 frugesque] A. I 178 || 11 laetitiaque] A. I 514 || 13 ipsius] A. I 114 || 16 nam-
que] A. I 390 || 17 respondet] A. VI 23 || 24 atque] A. V 20

1 retinet sed ut *e. g. s. C* || 2 misisse] *missuram sive iussisse coni. Burmannus* || 3 *ad v. 578 Eiectus*] naufragus . . . egentem. *P* || 4 *ad v. 579 Animum arrecti*] nota figura est. *P* || 5 *ad v. 580 iamdudum*] et cito vel quam primum . . . poenam ut olim hoc loco. *P* || 6 et olim *om. C* || 9 *ad v. 583 Omnia classem sociosque receptos*] *silimpsestis per numeros. P* || CLASSE *C* || *syn-
leis C* || 11 *timerant C* || 12 *ad v. 584 Unus abest*] Orontem significat. *P* ||
13 dolor *H* || 18 *ad v. 587 Scindit se nubes*] nubes tantum dicimus . . . supel-
lectilis. *P* || nups *C* || licet . . . supellectilis *om. B* || 19 trabs] trabis *P* ||
trabes] trabis *ex trabes C* traues *P* || stirps stirpes *om. M* || styrrps *C* stirbs
L || stirpes] et stirpes *P* styrrps *ex styrrps C om. H* || prex preces *L* || praex *H* ||
et precis *P* precis *C* praeces *H* || plis (ples *C*²) plebis *C* || sed . . . legimus]
de his tamen quae legibus *P* || 20 legibus *C* (*corr. C*³) || 22 et supellectilis
CP || 26 *ad v. 588 Restitit Aeneas*] abscedente . . . derogavit. *P* || ascen-
dente *L* (abscedente *I*)

IN LVCE REFVLST laus est nimiae pulchritudinis, cui nec lucis claritas derogavit.

589. OS VMEROSQVE DEO SIMILIS similes umeros habens deo. et est Graeca figura, ut diximus supra. IPSA aut quod sequitur 5 'nato genetrix', aut certe 'ipsa', id est pulchritudinis dea.

590. DECORAM CAESARIEM a caedendo dicta caesaries, ergo tantum virorum est. quod autem dicit 'decoram' vult etiam in Aenea naturalem fuisse pulchritudinem, ne si totum tribuat Veneri, nihil Aeneae sit reliquum, vel contra nihil relinquatur matris 10 favori: quod sequens melius indicat comparatio. ut Horatius fortes creantur fortibus magna arte nec eruditioni aliquid nec natalibus derogat. IUVENTAE iuventus est multitudo iuvenum, Iuventas dea ipsa, sicut Libertas, iuventa vero aetas; sed haec a poetis confunduntur plerumque.

15 591. PURPUREVM pulchrum, ut Horatius purpureis ales oloribus. LAETOS HONORES non terribiles, ut esse in viris fortibus solent.

592. MANVS vel artificis, vel ars ipsa. ADDVNT bene 'addunt', quia et ipsa materies habet naturalem pulchritudinem. EBORI DE- 20 CVS ebur a barro dictum, id est elephanto, ut Horatius quid tibi vis, mulier, nigris dignissima barris? sane naturam huius nominis nec derivatio nec obliqui casus reservant. et eboris enim et eburneus facit, non eburis, sicut murmuris.

6 a caedendo . . . est] exscr. Isid. orig. XI 1, 29 || 10 Horatius] carm. IV 4, 29 || 12 iuventus . . . aetas] exscr. Isid. diff. verb. 310. cf. ad Aen. IV 32 et 559. Suet. prat. p. 274 Reifferssch. Beda de orthogr. VI p. 18 Gil. 15 Horatius] carm. IV 1, 10 || 18 MANVS . . . ipsa] cf. Isid. orig. XI 1, 66 || 20 ebur . . . barris] exscr. Isid. orig. XVI 5, 19. cf. XII 2, 14 || Horatius] epod. 12, 1

1 est nimiae om. P || pulchritudinis L pulchritudini P || 4 ut supra dictum est C || ipsa autem B || 6 dicta est C || 7 fortasse vult etiam naturalem in Aenea fuisse || 9 reliquum vel contra om. L (supr. vers. add. l) || 11 magna arte . . . confunduntur plerumque om. C || 12 iuuenta L ut videtur (iuventus est l) || iuvenum ut (VIII 151) rebus spectata iuventus Fabricius || iuventas ex iuventus H || 13 Libertas. Tullius (disp. Tusc. I 26, 65) Iuventate pocula ministrante Fabricius || aetas unde (IV 559) et membra decora iuventae Fabricius || 15 oloribus M: om. B oloribus ex soloribus C otoribus L (corr. l) oloribus H || 17 solet Cl || solent. notandum autem reges formosos semper describi, ut dignitas et auctoritas magis ad sui contemplationem observantiamque alliciat D || 18 ad v. 592 Ebori decus] ebur barro dictum . . . sicut murmuris. P || 19 EBORI DECVS . . . murmuris] EBORI ebur a barro id est elephanto dictum est. eboris et eboneus facit contra regulam non eburneus sicut murmuris et murmuris B || 20 a om. C (supr. vers. add. C²) || 22 dirivatio CLHP dirivationes M dirivationes l || 23 eburneus C (eburneus C²) eburne L (eburneus l) eburneos P fortasse et eburneus enim et eboris facit

593. *PARIVSVE LAPIS* candidissimus est, lygdinus nomine, qui apud Parum nascitur. *PARIVSVE LAPIS C. A.] ut in decimo qualis gemma micat, fulvum quae dividit aurum.*

594. *TVM SIC* quid est 'sic'? et sui gratia praepotens et matris auxilio. 5

595. *INPROVISVS bene, quia maiora nobis et pulchriora solent videri, † non paulatim aliqua, sed subito stupenda conspiciere.* *CORAM QVEM QVAERITIS* hoc loco distinguendum; nam si unum esset, 'adest' diceret, non 'adsum'. *et coram non nulli ad personam, ut 'coram Vergilio', palam ad omnes referri volunt, ut 'palam omnibus'.* *Varro* 10
coram de praesentibus nobis, palam etiam de absentibus. sane coram quidam adverbium putant, quia non subsequitur casus, quidam praepositionem loquellis, non casibus servientem.

596. *EREPTVS liberatus; et utitur poeta familiarius hoc verbo eripe me his, invicte, malis et eripui, fateor, leto me.* 15

597. *O SOLA* propter Polymestoris factum, qui fide violata defecit ad Graecos, ut habemus in tertio. *MISERATA* et miseror et misereor unum significat, sed miseror accusativum regit, ut hoc loco, item nec miseratus amantem est, misereor genetivum, unde est miserere animi non digna ferentis. 20

598. *QVAE NOS RELIQUIAS DANAVM* si Troianos significat, simpliciter intellegis; si ad se refert, quod Achillem evasit favore

1 *PARIVS LAPIS* ... nascitur] exscr. [Isid. orig. XVI 5, 8 || 2 in decimo] 134 || 9 *coram* ... omnibus] cf. Don. ad Ter. Andr. III 2, 10. adelp. IV 3, 17. Isid. diff. verb. 91. Suet. prat. p. 286 Reiffersch. Gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 80 || 10 *Varro* de serm. lat. V fragm. 89 Wilm. || 15 *eripe*] A. VI 365 || *eripui*] A. II 134 || 17 in tertio] 53 || 19 *nec miseratus*] A. IV 370 || 20 *miserere*] A. II 144

1 *ad v. 593* *Parivus lapis*] *lygdinus* nomine qui apud Parum (*parium*) nascitur lapis candidissimus ut in x (in f.) 'qualis ... aurum'. *P* || *LAPIS* et candidissimus *C* *LAPIS* lapis hic candidissimus *M* || *lygdinus scripsi.* cf. *Plin. nat. hist.* XXXVI § 62: *lycidius B lygdinus C licdinus L lydius H lyedius M* || qui]

vel quia *M* || 2 *parum* insulam *BMC¹* || 3 *tvm om.* *B tvmqve C tv L tvnc HM* || 6 *ad v. 595* *Coram*] nonnulli ad personam ... non casibus servientem. *P* || uidere *C* || si non p. a. s. s. suppeditantur conspiciere *con.* *F. Schoellius.* fortasse quae non p. a. s. s. st. conspiciamus || 9 fortasse ad certam personam || 10 *Vergilio C:* uiro *P* || 11 etiam *om.* *P* || absentibus dicit *P* || 13 propositionem *P* || loquellis *C* laquellis *C* (corr. man. rec.) || 14 *ad v. 596* *Ereptus*] liberatus. *P* || familiaris *C* || 16 *ad v. 597* *O sola*] propter Polymestoris (solimestoris) factum, qui fide violata defecit ad Graecos. *P* || polymestoris *B* polymestoris *CM* polymetoris *L* || 17 *ad C:* in *BLHMC²* || ut habemus in tertio *om.* *C* || habemus *LH:* dicit *B* ostendit *ML* || 18 *miseror*] misereor *CL* (corr. *C²*) || 19 loco et facit participium miseratus ut est nec miseratus *C* || 20 ferentis et facit participium miseritus *C* || 21 *ad v. 598* Quae nos reliquias Danaum pro Danaorum. Terrae] propter ... interitum. *P* || *RELIQUIAS BC³* *RELIQUIAE C* || 22 intellegendum *B* intellegendum *M* || achillen *BCM*

Neptuni. 'Danaum' autem pro Danaorum. TERRAEQVE MARISQVE 'terrae' propter Cretensem pestilentiam, 'maris' propter Orontis interitum.

599. OMNIBVS EXHAUSTIS veteres sic dicebant 'clades hausi', id est
5 pertuli. OMNIVM EGENOS egeo honestius genetivo iungitur quam
ablativo, cui iungit Cicero, ut eget ille senatu. item contra
Vergilius quorum indiget usus. quidam autem 'egenos' pro egentes
dictum tradunt, nomen pro participio.

600. VRBE DOMO SOCIAS hoc est et publico et privato dignaris
10 hospitio.

601. NON OPIS EST NOSTRAE DIDO 'opis' possibilitatis. et
secundum Ateium philologum opes numero tantum plurali divitias
significant, ut Troianas ut opes, numero tantum singulari auxi-
lium, ut fer opem, serva me obsecro, ab utroque possibilita-
15 tem. NEC QVICQVID VBIQVE EST meminit historiae. multi enim
post excidium Troiae orbis diversa tenuerunt, ut Helenus Epirum,
Antenor Venetiam, alii Sardiniam secundum Sallustium, alii vicina
syrtibus loca secundum Lucanum, ut portusque quietos osten-
dit Libyae Phrygio placuisse magistro.

20 603. DI TIBI ordo est 'dii tibi praemia ferant'. SI QVA PIOS
RESPECTANT NVMINA si quidem, ut Horatius si tamen impiae non
tangenda rates transiliunt vada; nec enim congruit optare
dubitantem: aut certe ad se rettulit, qui cum pius esset, tot labo-
rabat incommodis. SI QVA PIOS R. N. S. Q. V. I. E.] 'qua' et 'quid' ad-
25 didit, erat enim integrum 'si pios numina respiciunt et iustitia us-
quam est'.

604. SI QVID VSQVAM IVSTITIAE EST si valet apud homines
iustitia. ET MENS SIBI CONSCIA RECTI secundum Stoicos, qui
dicunt, ipsam virtutem esse pro praemio, etiamsi nulla sint praemia.

7 quorum] buc. II 71 || 13 Troianas] A. II 4 || 14 fer opem] Ter. Andr.
III 1, 15 || 18 Lucanum] IX 43 || 21 Horatius] carm. I 3, 23

1 neptuni id est maris vel dei B || 2 propter] per B || propter] per B
4 ad v. 599 Omnibus exhaustos] sic veteres dicebant clade hausi id est per-
tuli. P || EXHAUSTIS Ribbeckius adnotat. ad h. v.: EXAUSTOS C || cladem Rib-
beckius l. l. || 5 egeo Cl: eget BLHM || 11 ad v. 601 Non opis] non possi-
bilitatis. secundum alios opes numero tantum plurali divitias significat, nu-
mero vero tantum singulari auxilium, ut 'fer opem serva me', ab utroque
possibilitatem. P || NON OPIS id est possibilitatis B || 12 ateium BCM: atheium
LH || 13 significat BC || ut ante opes om. Cl || tantum om. LHM || auxi-
lium terentius iuno lucina fer LHM || 15 est g. d. C || 16 orbis ex urbis C ||
19 lybie H libiae M || frigio CL || 20 dii C || 21 impia C impie LHM ||
22 nasa L (corr. I) || 24 incommodis aut certe qua C || 29 praemio. unde
et Cicero (Cato mai. 3, 9) conscientia bene actae vitae multorumque bene
factorum recordatio incundissima D

605. *FERANT adferant vel tribuant.* QVAE TE TAM LAETA TVLERVNT SAECVLA alibi nati melioribus annis; felicitas enim temporum ex nascentum meritis comprobatur, *ut e contrario Terentius hocine saeculum! o scelera, o genera sacrilega! et digna laus regibus, ut bono tempore nati esse dicantur.* 5

606. QVI TANTI TALEM GENVERE PARENTES secundum artem rhetoricam parentes quos ignorat laudat ex liberis. simul sciendum omnia hoc loco laudis praecepta servata; nam et a parentibus laudat, ut 'qui tanti talem genuere parentes'; et ab ipsa, ut 'urbe domo socias'; et a futuro, ut 'nomenque tuum laudesque manebunt'. *'talem' autem, tam iustam, tam piam.*

607. IN FRETA abusive modo maria; nam proprie fretum est mare naturaliter mobile, ab undarum fervore nominatum. DVM MONTIBVS VMBRAE LVSTRABVNT CONVEXA alii hoc loco distinguunt et dicunt, quamdiu inclinata in montibus latera umbrae pro solis 15 flexu circumibunt, ut lustrat Aventini montem: aut 'lustrabunt' inumbrabunt, unde lustra et ferarum cubilia et lupanaria per contrarium dicimus, quia parum inlustrantur. alii tamen 'convexa sidera' volunt, id est pendentia, ut et caeli convexa per auras, id est suspensa, planetasque intellegunt, quia non sunt fixi, sed in 20 aëre feruntur. 'pasci' autem aquis marinis sidera, id est ignes caelestes, physici docent, secundum quos Lucanus ait atque undae plus quam quod digerat aër. *alii 'sidera convexa' nobis imminetia, vel quae per convexum polum pascuntur, vel quae per con-

2 nati] A. VI 649 || 3 Terentius] ad. III 2, 6. cf. Don. ad hunc vers. || 16 lustrat] A. VIII 231 || 17 unde lustra . . . illustrantur] exscr. Isid. orig. XIV 8, 29 || 19 et caeli] A. VII 543 || 20 planetasque . . . feruntur] exscr. Isid. orig. III 70, 20 || 22 Lucanus] X 260

1 ad v. 605 Ferant] adferant. P || 3 nascentum HM: nascentium BCI nascente L || e] te C || terrentius C || 7 laudant BCM || 12 ad v. 607 In freta] abusive . . . ab undarum fervore dictum. P || 13 mobile et terris vicinum aut inclusum, ut fretum Siculum ab undarum fervore nominatum. D || nominatum] tunc tantum fretum dicitur quando a ventis mare agitur. dictum fretum a fremitu. mare proprie dictum *add. l in marg.* || 14 distinguunt M: distinguunt CLH || 15 flexibus M || circumibunt. aut lustrum facient montibus, id est rotatu solis uertentur circa montium sinus. ut lustrat D || 16 ut] om. C unde L (ut l) || lustrat aventini montem *oblitterata in C* || inumbrabunt C² in rasura || 17 unde om. C || 18 quiarum C ut videtur qd parum C² vel C³ || 20 quia LH: quae B qui CM || fixae B || 21 feruntur. alii sidera conuexa nobis imminetia uel quae per connexum polum pascuntur. uel quae conperuexum disposita exhalatione terrae aliis credantur. quamvis fysici pasci aquis marinis sidera id est ignes caelestes doceant secundum quos . . . aer. quidam radios solis . . . caelum dixit. C || 22 ad v. 608 Pascet] translatine dicitur. fysici (fysice) autem pasci aquis marinis sidera dicunt, id est ignes caelestes. P

vevum disposita exhalatione terrae ali credantur.* quidam radios solis pasci asserunt umore terreno. 'polus' autem caelum dixit.

609. *HONOS honor, an honos quaeritur, quia nominativus pluralis 'res' terminatus singularem in or mittit, ut amores amor, honores*
 5 *honor, exceptis monosyllabis, ut flos mos ros.*

610. *QVAE ME CVMQVE VOCANT TERRAE id est in quibuscumque terris fuero.*

611. *ILIONEA paenultimam huius nominis syllabam natura brevem licentia, qua in nominibus propriis omnes syllabae vocales possunt esse*
 10 *communes, produxit.*

613. *OBSTIPVIT animo perculsa est, quod iam futuri amoris est signum. PRIMO ASPECTV id est pulchritudine. SIDONIA pro Tyria a vicinitate.*

614. *CASV DEINDE id est miseratione. ET SIC ORE LOCUTA*
 15 *EST pleonasmos. sic vocemque his auribus hausi.*

615. *QVIS TE NATE DEA quis, qualis; admirantis enim est, non interrogantis, ut quis globus, o cives! non enim interrogat ille qui nuntiat. hoc autem Dido, ut post indicat, ex Teucris narratione cognovit.*

20 616. *QVAE VIS qualis. INMANIBVS ORIS ut Sallustius mare saevum, inportuosum. INMANIBVS ORIS] non de suo regno ait, sed illas oras significat, quas Ilioneus ait per invia saxa dispulit. ADPLICAT secundum praesentem usum per 'd' prima syllaba scribitur, secundum antiquam orthographiam, quae praepositionum ultimam*
 25 *litteram in vicinam mutabat, per 'p', secundum euphoniam per 'a' tantum. praepositio enim cum ad compositionem transierit aut vim suam retinet, ut indico, aut mutat ultimam litteram, ut sufficio, aut perdit, ut coemo.*

7 paenultimam ... produxit] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 225 || 15 vocemque] A. IV 359 || 16 admirantis enim est] cf. Don. ad Ter. Andr. IV 3, 4 || 17 quis] A. IX 35 || 20 Sallustius] lug. 17, 5 || 22 per invia] A. I 537 || 23 ADPLICAT] cf. Don. ad Ter. Andr. V 4, 21

3 honor an honos *Masvicius*: honore et honos *C* honor rectius quam honos dicitur *coni. F. Schoellius. cf. Serv. ad Aen. I 253 || 6 id est ... fuero]* id est ubicumque terrarum habitavero. est autem tmesis quaecumque *vulgo || 8 ad v. 611 Ilionea] paenultimam natura brevem ... produxit C || 11 ad v. 613 Sidonia] pro Tyria a vicinitate (pro cinitate). P || 14 ad v. 614 Et sic ore locuta est] pleonasmus, ut 'uocem his auribus ausi'. P || sine miseratione C || 15 omnibus C (auribus C²) || ausi CL (corr. C² vel C³) || hausi id est accepi B || 16 ad v. 615 Quis te nate dea] quis, qualis ... o cines. P || 18 autem om. C || post ea C || 20 ad v. 616 Adplicat] secundum praesentem usum ... coemo. P || QVAE VIS qualis om. C || 21 inportuosum: non ergo de suo C || 23 scribitur om. P || antiquam autem P || 25 litteram] consonam P || secundum uero P || 26 praepositio enim ... coemo] hoc loco servius contra priscianum loquitur *l in marg. || 27 indico HMP: dedo B indico ex indico C induco L**

617. *TVNE ILLE AENEAS et hoc admirativum, non interrogativum. 'ille' autem honoris est, ut sic Iuppiter ille monebat, vel 'tune ille' videtur beneficium Veneris admirari in eo, quem adamatura est.*

DARDANIO ANCHISAE bene Anchisen addidit, ne cui diceret esset incertum; cum multis enim Venus concubuit. sed sciendum Anchisen, 5 ut fabula loquitur, pastorem fuisse et cum eo amato Venerem concubuisse. unde Aeneas circa Simoin fluvium natus est; deae enim vel nymphae enituntur circa fluvios vel nemora. quod cum iactaret Anchises, adflatus fulmine oculoque privatus est.

619. *TEVCRVM MEMINI SIDONA VENIRE quidam 'memini venire' pro 10 'memini venisse' accipiunt. TEVCRVM SIDONA VENIRE historia hoc habet, Herculem cum Colchos iret perduto Hyla, qui aquatum profectus, ut fabula loquitur, a nymphis adamatus et raptus est, ut veritas habet, lapsus in fontem altissimum necatus est, post peragratam Mysiam navibus Troiam venisse. a cuius portu cum eum 15 Laomedon arceret, occisus est, et eius filia Hesiona belli iure sublata comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum, unde Teucer natus est; nam Aiace ex alia constat esse procreatum. tunc Hercules Priamum quoque redemptum a vicinis hostibus in-paterno regno locavit: unde et Priamus dictus est ἀπὸ τοῦ 20 πριάσθαι, id est emi. ceterum quae de liberata dicuntur Hesiona constat esse fabulosa. sed Teucer cum Troia eversa sine fratre esset reversus, qui se furore propter perdita Achillis arma interemerat; vel, ut quidam volunt; quia non defenderat Aiace fratris interitum, ut alii, quod ossa fratris non rettulisset, ut non nulli, quod 25 Tecmessam concubinam vel eius fratris filium Eurysacen ad avum Telamona de Troia secum non reduxerit, quia ille alia navi vectus*

2 Iuppiter] A. VII 110 || 5 sciendum . . . privatus est] exscr. mythogr. I 217. II 196. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 575 || 10 quidam . . . accipiunt] cf. Don. ad Ter. Andr. II 5, 18 || 11 historia hoc habet e. q. s.] cf. mythogr. I 136 et 138. II 199. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 393

1 ad v. 617 Tune ille Aeneas] et hoc admirativum, non interrogativum. bene Anchisen addit. cum multis concubuit Venus. fabula autem hoc narrat, pastorem fuisse anchisen et cum eo . . . adflatus est fulmine. P || sed] et F. Schoellius || 7 simoenta B || 9 adflatus est oculoque priuatus CM, sed oculoque priuatus C^s in marg. || 10 ad v. 619 Teucrum Sidona uenire] quidam memini uenire pro memini uenisse accipiunt. historia tamen hoc habet . . . in paterno locavit. sed Teucer . . . ex quo Dido cuncta cognovit. P || TEVCRVM MEMINI SIDONA VENIRE quidam memini . . . accipiunt. historia tamen hoc habet C || 13 ut fabula loquitur om. P || et om. P || 14 est] et C || 18 inde C (et inde C^s ut videtur) | natus est Teucer BM || 21 ΠΡΙΑΣΤΑΙ BM ΠΙΑΙ C || 24 ut quidam volunt] ut alii P || 24 iacis C (corr. C^s) || 25 ut alii quod] vel quia P || rettulisset CP || ut nonnulli . . . concubinam om. P || 26 tecmessam C || eurysacena CP

felicius navigaverat, Salamine pulsus a patre Sidona venit, ex quo Dido cuncta cognovit. Ajax autem Achillis patruelis frater fuerat, quoniam Telamon et Peleus fratres fuerunt, Aeaci filii.

621. *BELVS quidam alium patrem Elissae dicunt.* *OPIMAM pro*
5 *opulentam non nulli accipiunt.* VASTABAT CYPRVM quam subactam concessit Teucro, ut in ea conlocaret imperium, *qui ex responso Apollinis illuc perrexerat* et civitatem Salaminam ex nomine patriae ibi condidit, licet alii dicant ab ipso Teucro Cypri superatos incolas et sic conditam civitatem: unde 'auxilio Beli' accipi potest, etiam Teucro
10 *auxilium a Belo ad occupationem insulae praestitum.*

622. *DICIONE potestas dictis constat, id est imperio. et quaerendus nominativus huius nominis. sed de hac re historia longe aliud continet.*

623. CASVS hoc loco ruinae, ut ceciditque superbum Ilium, non fortunae intellegendus est casus.

15 624. *PELASGI Graeci a Pelasgo Iovis et Larissae filio.*

625. IPSE HOSTIS TEVCROS Troianorum laudis exaggeratio, quod etiam ab hoste laudantur. et quidam 'hostis' singularem, quidam pluralem legunt. *LAVDE quidam pro virtute accipiunt, ut primam merui qui laude coronam.* FEREBAT laudabat, praeferbat.

20 626. TEVCROVVM A STIRPE VOLEBAT propter genus maternum, ut supra diximus. et plus est quod dixit 'volebat', quasi materno gaudens refutaret genus paternum. sane 'stirps' cum de origine dicimus generis feminini est, ut heu stirpem invisam, cum de ligno masculini sed stirpem Teucris nullo discrimine sacrum.

25 627. TECTIS SVCCEDITE NOSTRIS ad convivium vocat; nam iam

13 ceciditque] A. III 2 || 18 primam] A. V 355 || 22 sane stirps e. q. s.] cf. Serv. ad Aen. III 94. VII 99. XII 208 || 23 heu] A. VII 293 || 24 sed] A. XII 770

1 salamina CP || sidonam libri, nisi quod sidoniam L || 2 Ajax autem . . . Aeaci filii om. C, post natus est (p. 181 lin. 18) in marg. add. C^a Aeaci filii omittens. || 3 Aeaci] aiaci L (aiacis I) || 4 ad v. 621 Opimam] pro opulentam nonnulli accipiunt. Vastabat Cyprum] quam subactam concessit Teucro ex responso Apollinis, Teucerque ibi Salaminam civitatem ex nomine patriae condidit, licet alii ab ipso Teucro esse superatos, unde etiam Teucro auxilium a Belo ad occupationem insulae praestitum. P || patrem Elissae Masvicius: patrum melissae C || 6 consensit B || Teucro ex responso Apollinis illuc perrexerat ut in ea conlocaret imperium qui eam civitatem C || 8 gendro C (teucro C^a) || 10 auxilium C (corr. C^a) || 11 ad v. 622 Ditione] potestate, omnis enim potestas dictis constat, id est imperio. P || 13 ad v. 623 Casus] hoc loco ruinae, non fortunae intelligendus est casus. P || corruinae C || 15 ad v. 624 Pelasgi] Graeci a Pelasgo Iovis et Larissae (Iorissae) filio. P || pellasgo C || lariisse C || 16 ad v. 625 Ipse hostis Teucros] Troianorum . . . laudantur. P || qui CP (quod C^a) || 18 virtutem C || 20 ad v. 626 Teucrorum a stirpe volebat] propter genus maternum . . . genus paternum. P || 21 dictum est CP || plenus C plenus P || 22 stirpe C || nunc ad Ml

supra dixit 'urbe, domo socias'. *dicitur autem 'o tectis succedite', ut succeditque gemens stabulis, et tecto adsuetus coluber succedere.*

628. *ME QVOQUE quemadmodum vos. SIMILIS FORTVNA scilicet adversa.*

629. *DEMYN postea.*

5

630. *NON IGNARA MALI MISERIS SVCCVRRERE DISCO* quare 'non disco'? quia non sum ignara; bis enim intellegimus 'non', ut supra diximus. sic Sallustius segnior neque minus gravis et multiplex cura.

631. *SIMVL AENEAN IN REGIA DVCIT TECTA et hoc et quod sequitur* 10 *videtur auspiciū nuptiarum.*

632. *SIMVL DIVVM TEMPLIS INDICIT HONOREM* apud maiores nostros mos fuit, ut magistratus post res serias quae consulto peragebantur in fine actus adderent 'diis honorem dico', vel alio modo 'hinc ad deos', quod poeta, amator antiquitatis, subtiliter docet; infert enim Didonem 15 post habitum cum Aenea colloquium et iunctam hospitalitatem, 'quare agite o tectis iuvenes succedite nostris' et supra 'urbem quam statuo vestra est' et 'Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur', [post actum publicum], diis sacra iussisse; nam subiungit 'simul Aenean in regia ducit tecta, simul divum templis indicit honorem'. INDICIT 20 HONOREM id est iussit fieri supplicationes. et bene 'indicit', quia Troiani inopinato venerant. et feriae aut legitimae sunt aut indictae. indici autem dicuntur, quia paupertas maiorum ex conlatione sacrificabat, aut certe de bonis damnatorum: unde et supplicia dicuntur supplicationes, quae sunt de bonis supplicia passorum. Sallustius 25 in suppliciis deorum magnifici. hinc etiam sacrum et venerabile et execrandum intellegimus, quia sacrae res de bonis execrandorum fiebant. INDICIT HONOREM] *indictiva sacrificia dicebantur

1 succeditque] A. VII 501 || tecto] georg. III 418 || 7 supra] ad 573 || 8 Sallustius] hist. fragm. I 56 Kritz. || 22 et feriae . . . fiebant] exscr. Isid. orig. VI 19, 82 || 25 Sallustius] Cat. 9, 2

1 o tectis succedite F. Schoellius: et tecto succedere C || 2 adsuetus C || 3 SIMILIS . . . adversa om. C || 4 adversa om. LH || scilicet errandi et aliena inquirendi D || 5 ad v. 629 Demy] postea. P || DEMYN C || 7 ignara] mali. discimus enim quod nesciebamus. illa sciebat succurrere, quia non erat ignara mali nec opus erat ut disceret add. M et in marg. C² || intellegimus C (intellegimus C²) || 8 dictum est C || 18 post actum publicum seclussit F. Schoellius. fortasse id est p. a. p. || 19 iussisse C (corr. C²) || 21 supplicationem C || 22 et om. BMl || 23 indici CL: indicia B indicia H indictae MC²l || quae C (quia C²) || pauperes L (1 paupertas superscr. l) || consolatione B || sacrificabat] at sacrificabant superscr. l || sacrificabat. et iterum indictiva sacrificia dicebantur . . . indicebantur aut certe C || 24 dampnatorum L || et om. C || dicebantur C

quae subito ad praesens tempus indicebantur.* dicebantur sacra et honoraria, quod utrumque hoc loco complexus videtur.

635. TERGA SVVM non declinatio 'u' litteram hoc loco geminat, sed ratio nominis in quo est 'u', sicut et in 'rum' mittit genetivum
5 pluralem non per declinationem, sed quia est in nomine 'r', ut patrum. alituum vero ubi legimus, parenthesis est, sicut Mavortis, nam alitum facit.

636. MVNERA LAETITIAMQVE DEI id est *Liberi patris, ac per hoc vinum*: aut certe ut multi legunt 'laetitiamque die', id est diei, ut
10 supra dicta munera sint multorum dierum usui sufficientia, intellegamus autem missa aliqua etiam ad usum diei. †* *in caesi dilegitur.* non nulli 'dii' legunt, sicut veteres 'famis fami'. Plautus in mercatore qui aut Nocti, aut Dii, aut Soli, aut Lunae. sane quidam hunc versum intellegi non putant posse, ut est ille quem tibi iam Troia.*

637. SPLENDIDA INSTRVITVR pro instruitur et splendida fit. LVXV
modo abundantia, alibi luxuria. et notandum, quia affluentiam ubique
15 exteris gentibus dat, Romanis frugalitatem, qui et duobus tantum cibus utebantur et in atriis sedebant edentes: unde Iuvenalis quis fercula septem secreto cenavit avus? et Vergilius per-
20 petuis soliti patres considerare mensis. MEDIIS TECTIS iuxta cottidianam consuetudinem ait 'mediis', ut si dicamus 'in media domo sua sedens turbatus'.

639. LABORATAE VESTES labbre perfectae, ut laboratasque

11 nonnulli . . . fami] cf. Gell. IX 14, 8 || 12 in mercatore] I 1, 13 Ritschl. ||
14 quem] A. III 340 || 18 Iuvenalis] sat. I 94 || 19 Vergilius] A. VII 176

1 dicebantur sacra et] fortasse erant et sacra || 3 ad v. 635 Terga suum] non declinatio . . . nam alitum facit. P || 4 et in rum] trum C et tram P. 6 epenthesis vulgo. cf. Don. ars gramm. p. 396, 4 K. || Mavortis] nel indupertoris add. LHM^c cf. Don. l. l. || 7 facit] nel martis aut imperatoris add. LHM et martis et imperatoris add. C². ceterum in B ad v. 639 haec tantum adnotata sunt Terga suum] parenthesis est sicut mauortis nam alitum facit alituum uero parenthesis est. || 8 ad v. 636 Munera laetitiamque dei] id est Liberi patris. P || MVNERA LAETITIAMQVAE DEI in caesi dilegitur id est liberi patris:

hoc (ac C²) per ho. unum alii die legunt ut sit laetitiamque dei (i superscr. C²)

ut supradicta munera sint multorum. intellegemus (a superscr. C²) autem missa aliqua etiam ad usum diei; nonnulli dii legunt e. g. s. C (supra caesi . . . laetitiaque haec Serviana id est unum . . . usui sufficientia scripsit C²) || 11 fortasse ad usum huius diei || in caesi dilegitur huc transposui. scribendum videtur in Caesellii dii legitur. cf. Gell. noct. att. IX, 14 Kretschmerus d. Gell. font. p. 95 sqq. Ribbeckius proleg. p. 173 || 12 familiis C || quia ut C || 14 possi C || 15 ad v. 637 Splendida instruitur] pro instruitur et splendida fit. Luxu] modo abundantia . . . frugalitatem. P || 16 habundantia CHM || affluentia HP || 17 det M || 18 edebant sedentes C || 19 quis] ionis C qui H || 21 consuetudinem C || ut si scripsi: et si C || 23 ad v. 639 Laboratae uestes] labore perfectae. et hic stragulas super quas discumbitur dicit uestes, non quibus induimur, sic enim dicebantur . . . superbos faciat. P

premunt ad pectora ceras. et est sermo in compendium coactus, sicut rapuitque in fomite flammam, id est raptim fecit. et sane 'vestes' non illas dicit quibus induimur, sed stragulas, super quas discumbitur, sic enim dicebantur 'vestes stragulae.' OSTROQUE SUPERBO
claro, pretioso, id est per se superbo, aut quia superbos faciat. 5

640. INGENS ARGENTVM MENSIS aut subaudi 'exponunt', aut mensas argenteas accipe. CAELATAQUE IN AVRO insculpta. et nomen hoc in principali aliam habet naturam, in derivatione mutat. nam celum dicitur ferrum ipsum unde operantur argentarii, quod producit naturaliter, sed in derivatione mutatur; diphthongus 10 namque est 'caelataque in auro'.

641. FORTIA FACTA PATRVM veteres enim in conviviis solebant fortia parentum facta narrare, quae hic etiam insculpta dicit. et hic resolvit poeta illud quod reprehenditur, cur in templo Iunonis non Poenorum, sed Troianorum et Graecorum facta depinzerit, scilicet quod suorum 15 res pretiosiore materia signatas habuerit. SERIES ordo conexus.

642. PER TOT DVCTA VIROS a Belo, primo rege Assyriorum, ut ab antiquo durantia cinnama Belo usque ad Belum, patrem Didonis, qui et ipse Assyrius fuit, quamvis alio nomine pater Didonis fuisse dicatur. hinc est quam Belus et omnes a Belo soliti, 20 cum inter patrem et filiam medius nullus existat. et hoc regis nomen ratione non caret; nam omnes in illis partibus Solem colunt, qui ipsorum lingua El dicitur, unde et Ἡλιος. ergo addita digammo et in fine facta derivatione a Sole regi nomen inposuit.

2 rapuitque] A. I 176 || 9 nam celum . . . argentarii] cf. Isid. orig. XX 4, 7 || 20 quam Belus] A. I 729 || 22 nam omnes . . . dicitur] exscr. Isid. orig. XIV 3, 12. cf. VIII 11, 23

1 ceras HMC²: aras C caeras L terras h || 4 stragulas C || 5 praecioso C || quia P: quo C (quod C²) || 6 ad v. 640 Ingens argentum mensis] aut subaudis exponunt . . . caelataque in auro. P || subaudi LH: subaudis BCMI || 8 in principa///// C in principali C² aliam superscr. C². fortasse in principalitate quam habet naturam || 9 celum LH: caelum BCH || nam caelum est unde CP (dicitur ferrum ipsum superscr. C²) || unde] quo M cum quo l || 10 natura B || 12 ad v. 641 Fortia facta] quae ibi . . . veterum. Series] ordo conexus. P FORCIA PATRVM FACTA C || conuiis C || 13 insculpta C || 15 fortasse Dido depinzerit || 16 praeciosiore C || 17 ad v. 642 Per tot ducta viros] a Belo . . . medius nullus existat. P || 18 cinnam.abelo C cinna a be^{ma}lo L (ma superscr. l) cinna Abelo H || usque abel^dum L (d superscr. l) || 20 hinc est] sed hic ait CP || 21 existat. haec est generis series: Iuppiter, Epaphus, Belus priscus, Agenor, Phoenix, Belus minor qui et Metres, Dido et Pygmalion D || 23 h. e. l. C (el superscr. C²) || helios C elios LHM || digammos libri || 24 facta derivatione om. L (add. in marg. l) || diriuatio C (diriuationis . us C²) diriuatione us MI || et rege C (regi C² vel C³)

643. AENEAS sequitur 'rapidum ad naves', cetera per parenthesis dicta sunt.

644. RAPIDVM AD NAVES PRAEMITTIT ACHATEN non praemittit, nec enim sequitur ipse, sed praerapidum, quod ex adfectu patris,
 5 *ut est eius qui mittit*, intellegendum est, non ex Achatae velocitate. et sic praerapidum dixit, quomodo Terentius per pol quam paucos, hoc est perquam paucos; 'pol' enim ipsum per se plenum est iurantis adverbium, cui praepositio separatim numquam cohaeret.

645. FERAT adferat, nuntiet, ut feret haec aliquam tibi
 10 fama salutem.

646. STAT modo 'est', *ut Graio stant nomine dictae*; alias 'horret', ut stant lumina flamma et stabat acuta silex; item 'plenum est', ut iam pulvere caelum stare vident et stant et iuniperi et castaneae hirsutae; item 'positum est', ut stant
 15 manibus arae; item 'placet', ut stat conferre manum Aeneae et stat casus renovare omnes. pro loco ergo hic sermo intellegendus est.

647. ILIACIS EREPTA RVINIS commendat ex loci difficultate, ut nec tuta mihi valle reperti; item ex persona, ut 'ornatus Argivae Helenae' et 'Ilione quod gesserat olim', ut hoc Priami gestamen erat: quemadmodum plerumque ex longinquitate, ut ex Aethiopia est usque haec. EREPTA ostendit valde pretiosa,
 20 *quae meruerunt ex ruinis civitatis eripi*. laborat autem poeta hoc sermone probare, ab Aenea non esse proditam patriam, si ornatus Helenae, quam cum Antenore Troiam prodidisse manifestum est, ex incendio eripuit bellorum casu, non pro praemio prodicionis accepit.

648. SIGNIS AVROQVE signis aureis, ut molemque et mon-

6 Terentius] hec. I 1, 1 || 9 feret] A. I 463 || 11 stat . . . intellegendus est] cf. Nonius p. 391 M. || Graio] A. III 210 || 12 stant] A. VI 300 || stabat] A. VIII 233 || 13 iam] A. XII 407 || stant] buc. VII 53 || 14 stant] A. III 63 || 15 stat] A. XII 678 || 16 stat] A. II 750 || 19 nec] buc. II 40 || 20 hoc Priami] A. VII 246 || 22 ex Aethiopia] Terent. eun. III 2, 18 || 27 molemque] A. I 61

1 ad v. 643 Aeneas] sequitur . . . dicta sunt. P || ad v. 644 Rapidum ad naues praemittit Achaten] non praemittit . . . cohaeret. P || 4 ipse sequitur CP || sequitur M || 5 achatis C || 12 et . . . silex om. C || silex et stant iuniperi et castaneae hirsutae H || 13 et stant . . . hirsutae om. CH (supr. vers. add. C³) || 15 item placet . . . omnes om. C || 18 commendat] munera supra vers. add. C³ || necessitate BM (/- difficultate superscr. m) difficultate uel necessitate L || 19 item ex . . . usque haec] item ex longuitate iliacis erepta ruinis ut ex aethiopia est usque haec C (supplevit C³ in marg.) || 20 ut] et BC³ || 21 ex] et H || longinquitate scripsi: longitudine BLHMC³ interualli longitudine Fabricius || ut terentius MC³ || 22 haec ancilla] B || praeciosa C || 23 ciuitatibus C || 24 aenean non esse proditorem patriae B || 25 quam . . . manifestum est om. C (supr. vers. add. C³) || 26 pro C proprio C³, ut videtur. || 27 ad v. 648 signis aureis ut molemque et montes. Pallam rigentem] duram . . . ἀπὸ τοῦ πάλαι. P

tes. PALLAM RIGENTEM duram propter aurum, sicut vel novas vestes videmus. significat autem tunicopallium, quod secundum Varronem palla dicta est ab inrugatione et mobilitate, quae est et circa finem huiusmodi vestium, ἀπὸ τοῦ πάλλειν.

649. ET CIRCVMTEXTVM VELAMEN cycladem significat. ACAN- 5
THO genus virgulti flexuosum, quod vulgo herbacanthum dicunt, in cuius imitationem arte vestis ornatur. Varro ita refert: Onesicritos ait, in India esse arbores, quae lanam ferant, item Epicadus in Sicilia, quarum floribus quom dempti sint nuclei ex his implicitis mulieres multiplicem conficere vestem. hinc 10 uestimenta acanthina appellata.

650. ORNATVS ARGIVAE HELENAE a vicinitate dixit 'Argivae'. et paulo post 'Mycenis', cum Spartana fuerit, quae civitas est in Laconica; nam legimus me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter. et vide iam omen infelicitatis futurae, cum adulterae 15 suscipit munera. * QVOS ILLA MYCENIS hic quoque commendatio muneris a persona, quae in fuga magni fecerit.*

651. PERGAMA CVM PETERET eo tempore quo a Paride sollicitata est Helena Venere faciente, quae ei praemium pro victoria, quam de malo aureo acceperat, alienum matrimonium concilians solverat. nota fabula 20 omnibus traditum est, quamvis vera historia hoc habere dicatur, non sollicitatam a Paride Helenam, sed cum non ei consentiret, ut absente eo tempore Menelao sponte eum sequeretur ad Troiam, expugnata civitate vi a Paride sublatam. unde factum est, ut Paris timore, ne qui

2 quod . . . ἀπὸ τοῦ πάλλειν] cf. Isid. orig. XIX 25, 2 || 5 cycladem significat] cf. Isid. orig. XIX 24, 10 || ACANTHO genus e. q. s.] exscr. Isid. orig. XVII 9, 21 || 14 me duce] A. X 92

1 vel CHP: et LMC³ || 2 tunicapallium C³ || 4 circa finem] in fine M1 finem B || ΠΑΛΛΙΝ C ΠΑΛΕΙ L ΠΜΑΕΙΝ H ΠΑΛΑΕΙΝ M || 5 ad v. 649 Et circumtextum uelamen] cycladem significat. Achantho] ^hherba anchantho id est flexiuile uirgulto in cuius imitationem arte uestis ornatur et conficitur. Varro cum dēti sint nuclei exis implicitis mulieres multiplicem conficere uestem hinc uestimenta achantina appellata. P || ACHANTO BLHM ACHANTHO C || 6 genus uirgulti flexuosum] achantho id est flexibili uirgulto C || quod . . . dicunt om. C (quod vulgo herba chantum superscr. C³) || herbacanthum B herbacanthum L herbacanthum HM || 7 Onesicritos C: Nescientes Scioppius enotavit, inde Neanthes Vossius ad Vell. Patere. II 56 Ctesias Masvicius || 9 siciliae C || quom scripsi: com C || nuclei Scioppius enotavit: nucleui C || 10 hinc] hic C || 11 achantina C || 12 ad v. 650 Ornatus Argivae Helenae] a uicinitate dixit, nam ait etiam 'Mycenis', cum Spartana fuerit. nam legimus 'me duce Dardanius Spartam expugnauit (expugnabit) adulter'. P || ORNATVS ARGIVAE HELENAE QVOS ILLA MYCENIS hic quoque . . . magnificerit C || 13 et paulo post] nam ait etiam C || 18 ad v. 651 Pergama cum peteret] eo tempore . . . faciente. Inconcessoque hymenaeos] et fato et legibus. Hymenaeus quidam aput Athenas . . . liberatoris uirginitatis. P || sollicita C (corr. C³) || 19 in praemium Scioppius || 20 solverat] sicut Scioppius

*eum insequerentur, non recto itinere properaret ad patriam, sed de-
 teret ad Aegyptum et ad regem Proteum veniret. qui cum esset sacrificus
 et agnovisset alienam uxorem a Paride raptam, duci eam dicitur sub-
 traxisse et nescio quibus disciplinis phantasma in similitudinem Helenae*
 5 *formatum Paridi dedisse, quod in undecimo plenius invenies. IN-*
CONCESSOSQUE HYMENAEOS et fato et legibus. Hymenaeus autem
ut alii dicunt deus est nuptiarum, ut alii, quidam iuvenis fuit, qui
die nuptiarum oppressus ruina est, unde expiationis causa nominatur
in nuptiis. falsum est autem; nam vitari magis debuit nomen extincti.
 10 *sed hoc habet veritas: Hymenaeus quidam apud Athenas inter bella*
saevissima virgines liberavit, quam ob causam nubentes eius invo-
cant nomen, quasi liberatoris virginitatis. hinc etiam apud Roma-
nos Thalassio invocatur. cum enim in raptu Sabinarum plebeius
quidam raptam pulcherrimam duceret, ne ei auferretur ab aliis,
 15 *Thalassionis eam ducis nobilis esse simulavit, cuius nomine fuit*
puellae tuta virginitas.

652. *EXTVLERAT secum exportaverat. MATRIS LEDAE MIRABILE*
DONUM vel quod ipsa filiae, vel quod ei Iuppiter dederat.

653. *PRAETEREA SCEPTVM ILIONE bene offert munera apta*
 20 *personis, sicut etiam Latino in septimo. ILIONE QVOD GESSERAT OLIM*
quia etiam feminae sceptro utebantur. 'gesserat' autem pro gestaverat,
ut hoc Priami gestamen erat. et quaeritur, utrum hoc sceptrum
de Thracia, an de Troia sublatum. quidam Aeneae ab Iliona datum
dicunt. sed quamvis apta nupturae reginae sint munera, tamen futuro-
 25 *rum malorum continere omen videntur.*

654. *MAXIMA NATARVM PRIAMI quia ante etiam feminae regna-*
bant, praesertim primogenitae; unde est 'maxima'. haec autem
uxor Polymestoris fuit, quae post captum Ilium eiecta a viro manu
sua interiit. MONILE ornamentum gutturis, quod et segmentum

6 Hymenaeus . . . virginitas] exscr. mythogr. II 219. III 11, 3. cf. Isid.
 orig. XV 3, 6 || 22 hoc Priami] A. VII 246 || 29 ornamentum . . . cunis] exscr.
 Isid. orig. XIX 31, 12

2 protheum C² || 4 fantasma C || helaenae C || 5 formatam C || undecimo] 2
 Scioppius. cf. ad Aen. XI 262 || 7 ut alii . . . nuptiarum om. C (quidam . . . nuptia-
 rum add. C²) || 8 est om. C (add. C²) || 9 sed falsum est BM || 10 hoc magis
 habet BMC² || 12 numen M || apud troianos M || 13 thalassio LM: thalasio
 BCH || 15 thalasioni B thalasionis LM || 16 virginitas] Masvicius hoc loco re-
 petivit quae Daniel e Floriacensi et Turonensi ad Aen. IV 99 primus ediderat. ||
 17 exportauerunt C (corr. C²) || 19 ad v. 653 Gesserat] pro gestauerat. P || ILIONE
 om. C || 23 tratia C || datum ex tatam C || 24 nupturae C || 26 ad v. 654 Maxima]
 id est primogenita, quae fuit uxor Polymestoris (polimestoris). post captum
 Ilium eiecta a viro manu sua interiit. Monile] ornamentum gutturis . . . par-
 uula (panula) cunis. P || 27 est] ait BM || 28 polymestoris CH: polimestoris
 BLM || 29 segmentum H

dicunt, ut Iuvenalis segmenta et longos habitus, licet segmentatas vestes dicamus, ut ipse et segmentatis dormisset parvula cunis.

655. BACATVM ornatum margaritis. dicimus autem et haec margarita et hoc margaritum et haec margaritis, quod Graecum est, 5 quo modo Nais. sane multi separant gemmam a margarita, ut Cicero nullam gemmam aut margaritam, et gemmas volunt dici diversi coloris, margaritas vero albas; vel gemmas integras, margaritas pertusas. DVPLICEM aut latam, ut duplici aptantur dentalia dorso, item at duplex agitur per lumbos spina: 10 aut certe re vera duplicem gemmis et auro. *sane inmiscet Romanam consuetudinem; coronis enim feminae utebantur.*

656. HAEC CELERANS celeriter facere cupiens.

657. AT CYTHEREA ab insula quae numero tantum plurali dicitur, ut sunt alta Cythera. NOVAS ARTES ars τῶν νέων est, 15 unde sine epitheto male ponitur. *veteres autem artes pro dolis ponebant, ut Terentius in heauton timorumenō offendi quendam ibi militem eius noctem orantem: haec arte tractabat virum, item in Phormione artificem probum; nam et Graeci dolos τέχνας dicunt, ut in secundo periurique arte Sinonis.* 20

658. FACIEM MUTATVS nota figura est. quod autem addidit 'et ora', perissologia est.

659. FVRENTEM INCENDAT REGINAM incendat et furere faciat, ut animumque labantem inpulit. *INPLICET proprie ait; impliciti enim morbo dicuntur; nam et amor morbus.* 25

661. DOMVM TIMET AMBIGVAM in qua habitat mutabilis femina, ut varium et mutabile semper femina, item Iuno in quarto suspectas habuisse domos Carthaginis altae. *AMBIGVAM]*

1 Iuvenalis] sat. II 124 et VI 89 || 4 dicimus . . . margaritum] cf. Charis. p. 57, 27 K. Nonius p. 213 M. || dicimus autem . . . pertusas] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 63 || 6 Cicero] in Verr. act. II 4, 1, 1 || 9 duplici] georg. I 172 || 10 at duplex] georg. III 87 || 15 sunt] A. X 86 || 17 in heauton timorumenō] II 3, 124 || 19 in Phormione] II 1, 29 || 20 in secundo] 195 || 24 animumque] A. IV 22 || 27 varium] A. IV 569 || 28 suspectas] A. IV 97

1 habitu BM || 4 ad v. 655 Bacatum (bacchatum)] ornatum margaritis. Duplicem coronam] aut latam . . . dorso, aut re vera duplicem gemmis et auro. P || 5 margaritis C margaritis C² margaritis C³ || 7 geminam C || et gemmas . . . pertusas om. C || 14 ad v. 657 At Cytherea] ab insula . . . sunt alta Cythera (cithera). P || 16 ponitur, ut bonas artes malasque artes dicamus vulgo || 17 ut P. Schoellius: et C || terrentius C || 19 techas C (technas man. rec.) || 21 ad v. 658 Faciem mutatus] nota . . . perissologia est. P || 23 incendat om. C || 24 labentem BL || 26 ad v. 661 Ambiguam] modo incertam, alias ambiguam . . . mentem. P || DOMVM AMBIGVAM modo incertam in qua C

modo incertam. alias 'ambiguam' pro gemina duplicique accipitur, ut agnovit prolem ambiguam. BILINGVES fallaces; nec enim ad linguam rettulit, sed ad mentem.

662. *ATROX IVNO quantum ad Venerem pertinet saeva, non quod*
 5 *ita de ea poeta iudicet.* ET SVB NOCTEM CVRA RECVRSAT circa noctem. et sciendum quia, cum tempus significatur, sub praepositio accusativo cohaeret, ut aut ubi sub lucem densa inter nubila sese diversi rumpunt radii. et bene 'sub noctem cura recursat', quia vehementiores curae vel circa noctem vel per noctem sunt. 'recur-

10 sat' autem recurrit et revertitur; quasi semper in mentem venit.

663. *ALIGERVUM compositum, a poeta nomen.* ERGO HIS ALIGERVUM DICTIS ADFATVR AMOREM Latini deum ipsum 'Cupidinem' vocant, hoc quod facit 'amorem'. sed hic imitatus est Graecos, qui uno nomine utrumque significant; nam Amorem dixit deum: sed
 15 discrevit epitheto. sane numen hoc ratione non caret. nam quia turpitudinis est stulta cupiditas, puer pingitur, ut inter quas curam Clymene narrabat inanem, id est amorem, item quia imperfectus est in amantibus sermo, sicut in puero, ut incipit effari mediaque in voce resistit. alatus autem ideo est, quia aman-

20 tibus nec levius aliquid nec mutabilius invenitur, ut in ipsa probatur Didone; nam de eius interitu cogitat, cuius paulo ante amore deperibat, ut non potui abreptum divellere corpus. sagittas vero ideo gestare dicitur, quia et ipsae incertae velocesque sunt. et haec ratio paene in omnibus aliis numinibus pro potestatum
 25 qualitate formatur.

664. NATE MEAE VIRES aut quia Veneria voluptas exerceri sine amore non potest, aut secundum Simoniden qui dicit, Cupidinem

2 agnovit] A. III 180. cf. Nonius p. 245 M. || 7 aut ubi] georg. I 445
 15 nam quia . . . velocesque sunt] exscr. mythogr. III 11, 18. cf. mythogr. II 35. Isid. orig. VIII 11, 80 || 16 inter quas] georg. IV 345 || 18 incipit] A. IV 76 || 22 non potui] A. IV 600 || 26 aut quia . . . velint] exscr. mythogr. II 35

1 gemino C || 3 mentem. item apud Livium de Hannibale 'inhumana crudelitas, perfidia plus quam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullius diei metus, nullum ius iurandum, nulla religio. D || 4 ad v. 662 Atrox Iuno (primo)] quantum . . . indicet. Recursat] recurrit (recurrat) . . . venit. P || Aenea C (Aenea C²) || quia P || 12 AMOREM aligerum . . . nomen sanae latini C || 13 hoc quod C: hoc quoque BLH eo quod MI hoc quod ille F. Schoellius || hic] illic M || 14 nomine ἔρωτος Fabricius || 15 numen C: nomen BLHM || 19 est om. L || 20 nihil levius nihil mutabilius BC nec levius aliquid nihil mutabilius M || 22 corpus. idem ex Terentio patet 'in amore haec sunt vitia, iniuriae, suspiciones, inimicitiae, induciae, bellum, pax rursus. vel quia amorem et libidinem sequitur punctura poenitentiae et dolor. sagittas vero D cf. mythogr. III 'sagittas fert quae et ipsae incertae sunt et veloces, sive, ut vult Remigius, quia conscientia criminis perpetrati stimulet mentem.' || 26 ad v. 664 Nate meae vires] quae veneriam voluptatem exerceris. Solus nate] id est solus qui . . . terrori (errori). P || 27 simonidem BM

ex Venere tantum esse progenitum: quamquam alii dicant ex ipsa et Marte, alii ex ipsa et Vulcano, alii vero Chai et primae rerum naturae eum esse filium velint. *sane et hic persuasoriam agit, sicut superius, ubi Iuno ad Aeolum loquitur Aeole, namque tibi. sed ibi quia dea cum homine loquebatur, principio opus non fuit, hic vero* 5 *principio usus est, quia dea cum deo loquitur ad benivolentiam comparandam.* 'nate' ab indulgentissimo nomine: causa amoris 'mea magna potentia': quid possit facere 'qui tela typhoea temnis': pro quo 'frater ut Aeneas pelago tuus': contra quem 'odiis Iunonis iniquae': nam quod dicit 'frater tuus', non 'filius meus', ostendit etiam ei profuturum 10 qui rogatur; nam ex eo genere est illud 'et nostro doluisti saepe dolore'. sequitur causa 'hunc Phoenixa tenet Dido': timor ipsius 'et vereor quo se Iunonia vertant hospitia': rem ipsam 'quocirca capere ante dolis': modus 'qua facere id possis': quamdiu 'noctem non amplius unam': an difficile sit 'et notos pueri puer indue vultus': quomodo 'ut cum 15 te gremio accipiet laetissima Dido': subito amabit 'occultum inspires ignem fallasque veneno': nihil promisit; quid enim promitteret deo? SOLVS, NATE qui Iovis contemnens fulmina, quae diis ceteris solent esse terrori.

665. PATRIS SUMMI nunc quidem de Iove proprie dixit. scien- 20 dum tamen pro qualitate rerum vel personarum summum deum dici vel patrem; nam unusquisque eum summum putat esse quem colit, ut summe deum sancti custos Soractis Apollo. TYPHOËA multi 'Typhoia' legunt, ut cerialia et cerealea. 'Typhoëa' autem dixit non quibus Typhoeus usus est, sed quibus Iuppiter in 25 Typhoeum: a spoliis [id est virtute] et victoria epitheton posuit, ut Scipio Africanus et Metellus Creticus. TEMNIS aphaeresis est pro contemnens. hac autem laude hoc agit, facile eum posse Iunonem contemnere qui contemnit et Iovem.

4 Aeole] A. I 65 || 23 summe] A. XI 785

6 eo C deo C² || 8 pro quo viz apparêt, quia radendo corruptum est || 9 nam quod dicit] fortasse et quod dicit. praeterea contra quem 'odiis Iunonis iniquae' post dolore (lin. 11) collocanda videntur. || 12 quo se Iunonem hospem quo C², ut videtur, in rasura. q. sz. i. v. Rem ipsam quo enotavit Scioppius. aut ipse aut Daniel pro hosp e coniectura rem ipsam scripsisse videtur. || 20 ad v. 665 Patris summi] summum unusquisque putat esse eum quem colit, ut . . . Apollo. Typhoea non dixit quibus Typhoeus usus est, sed quibus Iuppiter in Typhoeum. et epitheton a spoliis et victoria posuit, ut . . . contemnens. hoc dicit . . . qui Iovem contemnit. P || 21 deum om. B eum C² || 24 cerialia et cerealia L: cerealia B ecerealia C cerealia et cerealia HM typhoea BML: typhoia CLH || 26 et epitheton a spoliis et victoria posuit C id est virtute om. M, expunctum est et a manu recentiore glosa superscriptum in L || 27 TEMNIS HM || 28 agit] ait H || 29 contempnere HM || contemnit M

666. AD TE CONFVGIO personarum ratio facit laudis augmentum. TVA NVMINA possibilitatem. et notandum unum deum plura habere numina, ut supra diximus *de Iunone*.

667. FRATER VT AENEAS conciliatio a qualitate personae. 'ut' autem est quemadmodum, quod in pronuntiatione extenditur, quando temporis non est.

668. IACTETVRQVE vacat 'que'. ODIIS IVNONIS INIQVAE iusta causa petitionis ostenditur. 'odium' autem 'o' in nomine breve est, in verbo longum, ut 'odi', quemadmodum 'liquor' 'li' brevis est, 'liquitur' longa.

669. NOTA TIBI Graeca figura est, ut Terentius mira vero militi quae placeant. NOSTRO DOLVISTI SAEPE DOLORE 'nostro' aut eo quo et ego, aut 'doluisti' ideo quia me dolentem vidisti, ut 'dolea illa re'.

670. PHOENISSA de Phoenice. TENET moratur. BLANDIS VOCIBVS ideo dixit 'blandis', ut ostenderet *Didonem facile amore incendi posse, quae ante iam blanda est, quam amat*.

671. QVO SE IVNONIA VERTANT HOSPITIA 'quo' in quam partem. 'Iunonia' autem 'hospitia' Carthaginem dicit, ubi habitabat Iuno, ut hic illius arma: aut certe hoc ipsum vereor, quod Aeneae Carthago in hospitium patuit, ut est timeo Danaos et dona ferentes.

672. HAVD TANTO CESSABIT CARDINE RERYM aut δεικτικῶς dixit, ne in tantum quidem, hoc est brevi occasione cessabit; aut simpliciter intellegendum est, non poterit in tanta rerum opportunitate cessare, ut sit de proverbio tractum, quo dicitur 'res in cardine est', hoc est in articulo. *quidam sic intellegunt: cum in incerto*

11 Terentius] eun. II 2, 57 || 20 hic] A. I 16 || 21 timeo] A. II 49 || 26 ut sit ... cardine est] cf. Isid. orig. XV 7, 6

1 ad v. 666 Tua numina] notandum est enim unum deum plura habere numina, id est possibilitatem. P || 3 dictum est C || 7 IACTETVRQVE vacat que om. B || ad v. 668 Odium] autem ... longa. P || 8 iustae MI || 9 uerbo uero P || 11 figura est] qua plurale singulari redditur dixit enim ut iactetur aeneas odiis iunonis iniquae. nota tibi subaudis sunt. quasi diceret notum tibi est add. M et l in marg. || 15 ad v. 670 Phoenissa] de Phoenice. Tenet] moratur. P || MORATUR tenet LH || 18 ad v. 671 Quo se Iunonia uertant hospitia] quo in quam partem ... arma. P || 19 habitat BH || 21 et] ed C hec C || 23 ad v. 672 Haud tanto c. c. r.] aut δεικτικῶς dixit ... in articulo. P || dicticos libri || 24 aut simpliciter intellegendum est] tamquam dicat apercius ne hanc quidem ledendi oportunitatem omittet qua eneam hospitio suae urbis uti uidet. licet sit hec ipsa permodica add. l in marg. sup. || 26 cessare] quippe cum a suis cernat eum in quem semper ledendi oportunitates requirit add. M et l in marg. || quo M: quod BCP de quo LH

statutae res sunt, in cardine esse dicuntur, et translationem verbi a ianua tractam volunt, quae motu cardinis hac atque illac inpelli potest.

673. QVOCIRCA quapropter. MEDITOR mente pertracto.

674. NE QVO SE NVMINE MVTET 'quo' vel vacat, vel pronomen est. et bene supprimit nomen Iunonis, ne eius frequenti com-⁵ memoracione Cupidinem terreat; magis enim vult eum intellegere, quam audire Iunonem. aut certe adverbium est, ut sit, timeo ne se numine Dido aliquam commutet in partem.

675. MECVM id est cum officio Venerio, nec potest intellegi 'quemadmodum ego'; aliter enim a matre Aeneas amatur, aliter¹⁰ a Didone. MECVM per meos amores, id est me adnitente.

676. QVA id est quomodo. ACCIPE audi, ut accipe nunc Danaum insidias, ut contra 'da' dic; ut da, non indebita posco et da Tityre nobis. MENTEM dispositionem, consilium.

677. ACCITV evocatione. et est quartae declinationis.¹⁵

678. VRBEM SIDONIAM quam tenent Sidonii. MEA MAXIMA CVRA et Aeneas cura est, sed Ascanius maxima, cui regnum Italiae Romanaque tellus debentur: et ubique Ascanius maxima cura Veneris introducitur, ut Veneris iustissima cura, item hunc tegere et dirae valeam subducere pugnae.²⁰

679. DONA RESTANTIA quae restiterunt, quae superfuerunt. et ante pelagus posuit, cum post Troiae eversionem navigaverit Aeneas.

680. SOPITVM SOMNO unum quidem est sopor et somnus, sed modo 'sopitum' inrigatum intellegimus. CYTHERA sicut supra dictum est genere neutro pluraliter, ut alibi sunt alta Cythera.²⁵

681. IDALIVM Cypri nemus est, in quo oppidum breve, ut paulo post Idaliae lucos, item Idaliumque nemus. SACRATA SEDE vel templi vel oppidi.

12 ACCIPE . . . dic] cf. Don. ad Ter. eun. III 1, 11 || accipe] A. II 65 || 13 da non] A. VI. 66 || 14 da] buc. I 18 || 17 cui] A. IV 275 || 19 Veneris] A. X 132 || 20 hunc] A. X 50 || 25 sunt] A. X 86 || 27 Idaliae] A. I 693 || Idaliumque] A. X 52 'Idaliaeque domus'

3 ad v. 673 Quocirca] quapropter . . . pertracto. P || 4 ad v. 674 Quo] nel vacat nel pronomen est. aut certe adverbium, ut sit . . . partem. P || 9 ad v. 675 Mecum] id est cum officio Venerio, nel 'mecum' per meos amores, me adnitente. P || 11 a didone mecum ergo per meos amares (amores C³) id est me adnitente C || 12 ad v. 676 Qua] id est quomodo . . . dic ut 'da non indebita posco'. Mentem] dispositionem consilium. P || QVA FACERE C || 13 da dic C: dic da LH dic id est da MI || ut om. LHM || da non] dic non MI || 14 posco regna meis facitis C || et da Tityre nobis om. C || 15 ad v. 677 Accitu] evocatione . . . declinationis. P || 16 ad v. 678 Urbem Sidoniam] quam tenent Sidonii. P || 21 ad v. 679 Dona restantia] quae restiterunt superfueruntque. P || 23 ad v. 680 Sopitum somno] unum . . . neutro pluraliter. P || 24 inrogatum. P || 26 ad v. 681 Idalium] Cypri nemus est . . . nemus. P || ut] et C

682. NE QVA 'qua' vacat, ut frequenter diximus. MEDIVS inportunus, incongruus.

683. TV FACIEM ILLIVS 'faciem' pro vultu posuit. nullus enim faciem alterius potest accipere, sed vultum, qui pro mentis qualitate formatur: unde infra est 'et notos pueri puer indue vultus'.

TV FACIEM ILLIVS] *quod difficile numini non est, ut in faciem mutetur alterius. sane 'illius' in Georgicis corripuit, ut illius inmensae.* NOCTEM NON AMPLIVS VNAM ut supra diximus artis poeticae est non omnia dicere: unde nunc praemisit 'noctem unam'; nec
10 enim dicturus est aut abscëssum Cupidinis aut adventum Ascanii.

684. PVERI PVER argumentum a facili. LAETISSIMA DIDO non est epitheton perpetuum, id est cum laeta esse coeperit.

686. REGALES INTER MENSAS epulas intemperantes, in quibus castitas rara est et facilis amoris occasio: unde est sine Cerere
15 et Libero friget Venus. LATICEMQVE LYAEVM latex proprie aqua est fontium ab eo quod intra terrae venas lateat, sed et vinum latet intra uvam, unde nunc dixit laticem. 'Lyaëum' autem pro 'Lyaëium' dixit, figurate ponens principalitatem pro derivatione.

688. OCCVLTVM INSPIRES IGNEM definitio amoris est ignis occultus. VENENO venenum dictum ab eo quod per venas eat. ideo
20 post ait longumque bibebat amorem.

689. PARET AMOR DICTIS ut supra pro Cupidine amorem ponit. sane notandum, quod interdum ubi inducit minorem festinantem parcre, maiori respondentem eum non facit, ut hoc loco Cupidinem, ut in
25 quarto ille patris magni parere parabat imperio, et in septimo exin Gorgoneis Aleto infecta venenis.

690. ET ALAS EXVIT laus ingens Ascanii per transitum, siquidem Cupido alis tantum depositis Ascanius fuit.

3 faciem e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I. 89. Isid. orig. XI 1, 34. diff. verb. 589 || 7 illius] georg. I 49 || 14 sine Cerere] Ter. eun. IV 5, 6 || 15 latex proprie ... lateat] exscr. Isid. diff. verb. 65 || 19 definitio ... occultus] Don. ad Ter. eun. IV 3, 6 || venenum ... eat] exscr. Isid. orig. XII 4, 41 || 21 longumque] A. I 749 || 24 in quarto] 238 || 25 in septimo] 341

1 qua] quo C || diximus om. BC || 3 ad v. 683 Faciem] pro vultu posuit ... mutetur alterius. P || 5 vultus aut certe quod CP, nisi quod quia P || 6 in om. C || 8 dictum est C (dicticon C?) || 11 id est cum laeta esse coeperit; non est epitheton perpetuum malim || 13 ad v. 686 Laticem] liceum autem pro lieum figurate ponens principalitatem pro dirinatione. P || 14 rata H rea M (./ corrupta t rara superscr. m) || et om. M (supr. vers. add. m) || 17 lyaeum HM: lyeum BC (nisi quod u in ras. C) lieum L || 18 lyaeium M: liaeium BLH lyei=um C (ei et u litterae ab alia manu instauratae sunt) || 19 ad v. 688 Occultum inspires ignem] uenenum dictum quia per uenas eat ... amorem. P || 22 ut supra cupidinem amorem posuit C || 27 ad v. 690 Et alas exuit] hoc est deposuit. P || 28 Cupido Fabriciana quoque anni 1575. si quidem deus in Leidensi suo fuisse testatur Burmannus. || tantum om. C

691. PLACIDAM PER MEMBRA QUIETEM aut epitheton est quietis, aut ideo 'placidam' dixit, quia est quies, quae potest etiam somniorum terrore turbari.

692. INRIGAT infundit: proprie quia et somnus sic pingitur quasi cornu infundat. FOTVM sublatum, complexum. 5

693. AMARACVS hic puer regius unguentarius fuit, qui casu lapsus dum ferret unguenta, maiorem ex unguentorum confusione odorem creavit: unde optima unguenta amaracina dicuntur. hic postea in herbam sampsucum versus est, quam nunc etiam amara- cum dicunt. 10

695. IAMQVE IBAT cum vix Venus ista dixisset. sane neque festinantibus personis neque minoribus est respondendi facultas, ut hoc loco Cupidini, Mercurio supra item in quarto, ut in septimo Furiae.

697. CVM VENIT aut pro 'cum veniret', aut ut 'cum' sit ad- 15 verbium temporis pro dum; nec enim potest coniunctivi modi particula iungi indicativo. sane sciendum, malo errore 'cum' et 'dum' a Romanis esse confusa. AVLAEIS velis pictis, quae ideo aulaea dicta sunt, quod primum in aula Attali regis Asiae, qui populum Romanum scripsit heredem, inventa sunt. ideo autem etiam in 20 domibus tendebantur aulaea, ut imitatio tentoriorum fieret, sub quibus bellantes semper habitavere maiores: unde et in thalamis hoc fieri hodieque conspicimus. Varro tamen dicit vela solere suspendi ad excipiendum pulverem, quia usus camerae ignorabatur: unde Horatius interea suspensa gravis aulaea ruinas in 25 patinam fecere, trahentia pulveris atri, quantum non Aquilo Campanis excitat oris. sciendum sane omnia Graeca nomina in η exeuntia, cum derivationem faciunt, η in ae diphthongon

6 hic puer . . . dicunt] exscr. mythogr. I 34. II 182. Isid. orig. IV 12, 8. XVII 9, 14 || 11 sane . . . facultas] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 303 || cf. ad p. 194, 24 sq. || 18 quae ideo aulaea . . . inventa sunt] exscr. Isid. orig. XIX 26, 8 || 25 Horatius] sat. II 8, 54. cf. Porphy. ad hunc. vers.

2 quae] qui C || 4 ad v. 692 Inrigat] infundit proprie quia (quae) et somnus . . . complexum. P || 5 sublatum a fouendo D || 6 ad v. 693 Amara- cus] hic puer regius . . . quam nunc amaracum (amaracus) dixit. P || ungen- tarius LM || 7 ungenta L || maiorem . . . ungenta om. L (add. l in marg.) || 8 amaricina L amarachina P || 9 sampsucum M: samsucum BH sampsuchum C sam=sn//cum L samsacum P || versus est] dicitur uersus CP || quam] quia H quod B || etiam om. CP || 10 dixit CP || 11 sane . . . furiae om. BC || 15 ad v. 697 Cum venit] aut pro cum veniret . . . confusa. P || aut ut scripsi: ait ut CP aut BLHM cf. ad Aen. II 455 || 18 AVLAEIS velis pictis . . . MEDIAM- QUE (pag. 196 lin. 9) om. C || 22 semper om. B || 23 hodie B || 25 unde Ho- ratius . . . oris om. B || suspensus H || 26 atri H || 27 oris] agris libri Hora- tiani || sane] tamen l

convertere, ut αῦλη aulaea, Ἰδὴ Idaea, Αἰτνὴ Aetnaea. SUPERBIS nobilibus, ut ceciditque superbum Ilium.

698. AVREA si 'Dido aurea', pulchram significat, et est nominativus, si 'sponda aurea', septimus quidem est, sed synzesis fit, et spondeus est. SPONDA antiqui stibadia non habebant, sed stratis tribus lectis epulabantur, unde et triclinium sterni dicitur. sic Cicero sterni triclinia, et in foro sterni iubebat. unde apparet errare eos, qui triclinium dicunt ipsam basilicam vel cenationem. MEDIAMQUE LOCAVIT ipse enim apud maiores domini fuerat locus, ut aperte Sallustius docet igitur discubuerunt: Sertorius inferior in medio, super eum L. Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis; in summo Antonius, et infra scriba Sertorii Versius; et alter scriba Maecenas in imo, medius inter Tarquinium et dominum Perpernam. LOCAVIT collocavit.

699. IAM PATER AENEAS religiosus, quia pater proprie omnium deorum epitheton est, ut ubique ostendit Vergilius.

700. OSTRO pro purpura posuit, unde tingitur purpura.

701. DANT MANIBVS FAMVLI LYMPHAS humilis character, qui ἰσχυρὸς dicitur; vilia enim describuntur. CEREREMQUE CANISTRIS hic panem, alibi triticum, ut tum Cererem corruptam undis. EXPEDIVNT proferunt. TONSISQUE FERVNT MANTELIA VILLIS 'tonsis villis' vel minutis vel compositis, ut tonsa coma, pressa corona est; constat enim maiores mappas habuisse villosas, quibus etiam in sacris utebantur, sicut in georgicis manibus liquidos dant ordine dine fontis germanae, tonsisque ferunt mantelia villis; de

2 ceciditque] A. III 2 || 7 Cicero] in Verr. act. II 3, 26, 65 || 10 Sallustius] hist. fragm. III 3 Kritz. || 20 tum] A. I 177 || 22 tonsa] A. V 556 || 24 in georgicis] IV 376

1 aule^H B aule LH aulae M || IAM B: ide LH idae M || Αἰτνὴ Aetnaea om. B post idaea addens calioph caliopaea sed illa dip̄ ā in e produc̄ ā in ./ pro in quibusdam locis solet mutari. || Αἰτνὴ om. H aethne L aethnae M || 3 ad v. 698 Aurea locabit] collocabit. P, LOCAVIT collocavit C ipse enim . . . IAM (lin. 15) omittens || 4 aurea B: om. LHM || sinizis BLH sinizisis M || 5 stibadia B: stupadia L stipadia HMI (lectum de culcitis superscr. l) || 9 caenationem BM || domi B dni M (domini m) || 11 L. Kritzius: tucius BK tutus L titus M || 13 sertorius L || uersius H: uirsius B uisius ex uersius vel uersius L uirsius ex uersius M || maecenas L: accenas B maccennas H mecaenas M || 14 arquinium BH Tarquitium Kritzius || domum BH domi L (domicium l) domitium M || ppernam L (ppmā l) perpenna M || 15 ad v. 699 iam pater Aeneas] religiosus (regiosus) . . . Virgilius. P || 17 ad v. 700 Ostro] pro pura inposuit unde et tingitur. P || posuit] dixit B || unde et C || tingitur libri || 18 ad v. 701 Cereremque] hic panem . . . utebantur. mantelia (mantilia) uero a (a om.) tergendis manibus dicta. et est . . . apocope est. P || 19 ἰσχυρὸς] isenos BHM ex C senos L || 20 ut om. C || 21 MANTELIA HM MANTILIA CL || 24 liquido C (liquidus C²) || 25 fonti C (fontis C²) || germa C (germanae C²) || feri C || mant C (mantilia C²)

supplicaturis enim hoc dixit. 'mantelia' vero a manibus *tergendis dicta*, et est *nominativus* mantele, quo modo torale. quod autem legimus ne turpe toral, apocope est.

703. QVINQVAGINTA hoc est multae. ORDINE LONGO id est dispositione, secundum Tullium, qui in oeconomicis dicit, quid ubi 5 ponendum sit; nec enim debent universa confundi. CVRA PENVM STRVERE inter penum et cellarium hoc interest, quod cellarium est paucorum dierum, unde et in cellam dicitur imperatum frumentum, penus vero temporis longi. sane dicimus et hic et haec et hoc penus, sed a masculino et a feminino genere quarta est declinatio, 10 a neutro tertia, quo modo pecus pecoris. unde Horatius portet frumenta penusque, masculino vero genere Plautus nisi mihi annuus penus datur, feminino Lucilius posuit, ut uxori legata penus. quartae autem declinationis esse Persius docet, ut in locuplete penu defensis pinguibus Umbris. 15

704. STRVERE ordinare, componere, unde et structores dicuntur ferculorum compositores. ET FLAMMIS ADOLERE PENATES colere. sed adolere proprie est augere. in sacris autem κατ' εὐφημισμὸν adolere per bonum omen dicitur; nam in aris non adolentur aliqua, sed cremantur et consumuntur. ET FLAMMIS ADOLERE PENATES] quia 20 veteres in focis sacrificabant, ut ipse alibi hortor amare focos.

705. TOTIDEMQVE PARES AETATE MINISTRI non numerus habet admirationem, sed aetatis aequalitas.

706. QVI DAPIBUS MENSAS ONERENT dapēs regum sunt, epulae

1 mantelia . . . dicta] cf. Isid. orig. XIX 26, 6 || 3 ne turpe] Hor. ep. I 5, 22 || 7 inter penum . . . longi] cf. Gell. IV 1, 14. Isid. orig. XV 5, 7 || 9 sane dicimus . . . hoc penus] cf. Gell. IV 1, 2 et Nonius p. 51 M. || 11 Horatius] ep. I 16, 72 || 12 Plautus] pseud. I 2, 45 || 13 Lucilius] XVI 5 Müll. || 14 Persius] sat. 3, 74 || 18 adolere e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 514 || 21 hortor] A. III 134 || 24 dapēs . . . privatorum] exscr. Isid. orig. XX 2, 6

1 a om. C (supr. vers. add. C²) || 2 et mantele] an telo B et telo L (et ex corr. o in a mutavit l, qui superscr. t ante lotis) anctelo H et ///telo M (duae litterae erasae) ante lotis Burmanni Leidensis et Regius mantilia vero a manibus ante lotis et est nominativus mantile Lion || 3 legimus in Horatio Fabricius || 4 ad v. 703 Quinquaginta] hoc est . . . dispositione. Cura penum struere] inter . . . pinguibus umbris. P || id est] deest H vel deest id est L || 5 oeconomicis B ///oeconomicis C (oeconomicis C²) || 8 in cellam BLM: in cella CP cellam H || ducitur l || 10 et a feminino om. CP || a feminino HB feminino BL || 12 penūque P || masculini vero generis P || 13 annus poenis P || lucius C || 15 plenu L || 16 ad v. 704 Struere] ordinare componere . . . amare focos. P || strictores P || 18 κατ' εὐφημισμὸν om. CP || 22 ad v. 705 Centum non numerus sed aequalis abet admirationem. P || non numerus sed aequalitas habet admirationem C || 24 ad v. 706 Qui dapibus] quidam dapēs regum uolunt esse, epulas priuatorum. Onerent] de ueterum more dixit . . . adponebantur. Et pocula ponant] similiter more antiquo dixit quia (quae) . . . dicuntur. P || quidam dapēs regum uolunt esse epulas priuatorum C

privatorum. 'onerent' autem potest et ad abundantiam retulisse et de veterum more dixisse, quibus cum accubuissent omnis cena semel adponebatur. et quidam volunt hoc secundum veterem caerimoniarum ritum adverti debere, quod flamini Diali mensa inanis non anteponebatur; nam cum dicit 'qui dapibus mensas onerent et pocula ponant', et alibi et vina reponite mensis, quid aliud ostendit, quam mensam vacuum non antepositam Aeneae, quem ubique omnia sacerdotia inducit habuisse? ET POCULA PONANT secundum antiquum locutus est morem, quia veteribus non in manus dabantur pocula, sed mensis adponebantur, ut hodieque apud plures pocula in canistris argenteis adponuntur, quae canistra siccaria dicuntur.

708. TORIS PICTIS pro in toris pictis. et torus dictus est, quod veteres super herbam tortam vel sedebant vel discumbebant, ut proximus ut viridante toro consederat herbae. IVSSI DISCUMBERE bene
15 'iussi' de regis satellitibus dixit, qui utique subiecti habebantur imperio, nec tamquam hospites fuerant invitati. discumbere autem iuxta consuetudinem suorum temporum dixit, quia olim sedentes vescebantur, ut ipse alibi gramineoque viros locat ipse sedili et perpetuis soliti patres considerare mensis.

20 709. MIRANTVR DONA AENAE, MIRANTVR IVLVM hoc ad Tyrios rettulit. MIRANTVR IVLVM quem putabant Iulum.

710. FLAGRANTISQVE DEI VULTVS hoc ad poetam refertur.

* FLAGRANTIS ardentis divinitate. * SIMVLATAQVE VERBA composita in Ascanii similitudinem. et hoc ex persona poetae accipiendum.

25 712. PRAECIPVE INFELIX propter casum futurum, ut probant sequentia 'pesti devota futurae'. ideo ergo infelix. 'pesti' autem amoris vel malo. 'devota' vero de oratione Augusti translata locutio, quam habuit in laudatione funeris Marcelli, cum diceret, illum inmaturatione mortis devotum fuisse.

6 et vina] A. VII 134 || 12 torus . . . discumbebant] cf. Isid. orig. XX 1, 2 || 13 proximus] A. V 388 || 18 gramineoque] A. VIII 176 || perpetuis] A. VII 176

1 ad om. C (supr. vers. add. C²) || 4 flamini C flamen C² vel C³ || 10 odieque C (hodieque C²) odie P || 11 apponuntur P: apponebantur C || dicuntur. m. C || 12 ad v. 708 Toris pictis] pro in toris pictis . . . qui utique subiecti erant imperio nec tantum quod hospites fuerant. discumbere autem quod olim sedentes vescebantur ideo dixit. P || torus] toris C || quia P || 13 sedeant C (corr. C²) || proximus ut om. P || 14 bene iussi om. P || 19 patris C || 20 MIRANTVR IVLVM om. C || 21 IVLLVM C || putebant C || 22 ad v. 710 Flagrantesque dei vultus] ardentis diuinitate. hoc . . . ex persona poetae. P || FLAGRANTIS ardentis diuinitate hoc C || 25 ad v. 712 Devota] de oratione Augusti translata elocutio . . . devotum fuisse. P || 27 oratione] uoratione C ut videtur. uotatione C² vel C³ || 28 laudatione] translatione P

713. EXPLERI MENTEM NEQVIT Graeca figura est. TVENDO dum intuetur. et omnis gerundi modus tam ab agentis quam a patientis significatione similiter profertur, ut cantando tu illum, id est dum cantas, et frigidus in pratis cantando rumpitur anguis, id est dum ei cantatur. 5

714. ILLE VBI postquam, ut Horatius nos ubi decidimus, hoc est postquam; nam si loci esset, 'quo' diceret. ergo 'ubi' interdum adverbium loci est, interdum temporis.

716. ET MAGNVN arduum; difficile est enim imitari verum filii adfectum. *FALSI IMPLEVIT GENITORIS ANOREM non veri, vel pro eo qui fallebatur, ut sit, implevit amorem eius quem decipiebat simulando cum esse patrem suum, et est magis absolutum participium; nam illic nomen est falsi Simoentis ad undam.* 10

717. REGINAM PETIT non simpliciter dixit 'petit'; nam petere est proprie insidiari. 15

718. GREMIO FOVET sustinet, ut et fotum gremio.

719. INSIDAT in sinu sedeat, legitur tamen et 'insideat', id est ut quidam volunt insidias faciat. AT MEMOR ILLE MATRIS hoc est praeceptorum matris.

720. ACIDALIAE Acidalia Venus dicitur vel quia inicit curas, 20 quas Graeci ἄκιδας dicunt, vel certe a fonte Acidalio qui est in Orchomeno Boeotiae civitate, in quo se Gratiae lavant, quas Veneri esse constat sacratas; ipsius enim et Liberi filiae sunt: nec immerito; gratiae enim per horum fere numinum munera conciliantur. ideo autem nudaе sunt, quod gratiae sine fuco esse debent, ideo conexas, 25

2 et omnis . . . dum ei cantatur] Servii comm. in Don. p. 412, 21 || 3 cantando] buc. III 25 || 4 frigidus] buc. VIII 71 || 6 Horatius] carm. IV 7, 14 || 13 falsi] A. III 302 || 16 et fotum] A. I 692 || 20 Acidalia . . . solet reverti] exscr. mythogr. II 36. III 11, 2

1 ad v. 713 Tuendo] dum intuetur. et omnis gerundi modus . . . dum ei cantatur. P || 2 tuetur Lm || argenteis C || 4 et] item B sed HM (et n) || 6 ad v. 714 Ille ubi] postquam . . . ergo ubi interdum adverbium temporis. P || decimus L (corr. l) || 7 postquam L || 8 temporis] adverbium temporis C || 9 ad v. 716 Falsi genitoris] non veri . . . Simoentis ad undam. P || 11 quem decipiebat] desinit Cassellani quaternio septimus || 12 illi P || 13 falsis P || 14 nam petere non solum adire, sed etiam est proprie insidiari D || 16 ad v. 718 Gremio fouet] sustinet . . . gremio. P || 17 ad v. 719 Insidit] in sinu sedeat. legitur tamen et insidias facit crā n pene ut brēu ē altius pene ut pducitur. (lege paeneultima brevis est, alterius paeneultima producit.) P || id est inseruit Masvicius * ut quidam nolunt Daniel, quem haec e Cassellano edidisse conicio, cuius folium LVII e codice sublatum a Francisco Modio acceperat. || 20 ad v. 720 Acidaliae] Acidalia Venus dicitur a fonte Acidalio . . . esse sacratas. Abolere Sichaeum incipit] ordo . . . inferre. P || 21 acidas libri || 22 horcomeno L || 24 gratia B grati L (gratiae l)

quia insolubiles esse gratias decet: Horatius segnesque nodum
 solvere Gratiae. quod vero una aversa pingitur, duae nos re-
 spicientes, haec ratio est, quia profecta a nobis gratia duplex solet
 reverti, unde est supra nec te certasse priorem paeniteat.
 5 sane Veneri multa nomina pro locis vel causis dicuntur inposita. nam
 Venerem vocari quidam propter promptam veniam dicunt. alii Suadam
 appellant, quod ipsa conciliatio Suada sit. dicitur etiam Obsequens
 Venus, quam Fabius Gurges post peractum bellum Samniticum ideo
 hoc nomine consecravit, quod sibi fuerit obsecuta: hanc Itali † Post-
 10 votam dicunt. dicta est etiam Equestris Venus, dicta et Cloacina,
 quia veteres cloare purgare dixerunt. dicitur et Myrica et Myrtea et
 Purpurissa. est et Erycina, quam Aeneas secum advexit. dicitur et
 Salacia, quae proprie meretricum dea appellata est a veteribus, et
 Lubentina, quae lubentiam mentibus novam praestat, quamvis alii
 15 hanc Lubiam dicant, quod eo numine consilia in medullas labantur.
 alii Mimnerniam vel Meminiam dicunt, quod meminere omnium.
 est et Verticordia, est et Militaris Venus, est et Limnesia quae
 portibus praest. ipsa et Victrix et Genetrix ex Caesaris somnio
 sacrata. est et Venus Calva ob hanc causam, quod cum Galli Capi-
 20 tolium obsiderent et deessent funes Romanis ad tormenta facienda,
 prima Domitia crinem suum, post ceterae matronae imitatae eam ex-
 secuerunt, unde facta tormenta, et post bellum statua Veneri hoc nomine
 collocata est, licet alii Calvam Venerem quasi puram tradant, alii
 Calvam, quod corda amantum calviat, id est fallat atque eludat. qui-
 25 dam dicunt porrigine olim capillos cecidisse feminis et Ancum regem
 suae uxori statuam calvam posuisse, quod constitit piaculo; nam post
 omnibus feminis capilli renati sunt, unde institutum, ut Calva Venus
 coleretur. apud Cyprios Venus in modum umbilici, vel ut quidam
 volunt, metae colitur. apud Ephesios Venerem Automatam dixe-
 30 runt, vel Epidaetiam. ratio autem horum nominum talis est. Meli-
 boea et Alexis amore se mutuo dilexerunt et iuramento se adstrinxerunt,
 ut cum tempus nuptiarum venisset sibimet iungerentur: sed cum
 virginem parentes sui alii despondissent et hoc Alexis vidisset, sponta-

1 Horatius] carm. III 21, 22 || 4 nec te] A. I 548

1 docet H || nudum H || 5 sane Veneri ... Epidaeti sacrauit (p. 201, 8) Daniel in margine exemplaris Basileensis e Cassellano adscripsit. sane Veneri ... ueniam dicunt perierunt charta a bibliopecto circumcisa || 9 Postuortam F. Schoellius || 11 purgare] cf. Plin. nat. hist. XV § 119 'in eo loco qui nunc signa Veneris Cluacinae habet. cluere enim antiqui purgare dicebant': pugnare C || 13 alatia C || 14 lubentium C || 15 an Labiam? || 18 uictima C || netrix C || 29 auto-
 matam scripsi: automatem C || 30 epidecia C || 30 meliboea scripsi: meliboe C

neum subiit exilium. virgo autem ipso nuptiarum die semet de tecto praecipitavit: quae cum inlaesa decidisset, in fugam conversa pervenit ad litus ibique scapham ascendit, ex qua sponte funes soluti esse dicuntur. voluntate itaque deorum pervecta est ubi amator morabatur: quam cum ille parans cum sodalibus convivium suscepisset, pro ipso rei eventu 5 templum constituit. quod ergo sponte fuissent (funes) soluti, Automatae Veneri nomen sacravit, quodque cum epulas pararet virgo ei aquis fuisset advecta, Epidactiae sacravit. ABOLERE SICHAEVUM INCIPIT ordo naturalis. prius enim est avellere inhaerentia, et post nova inferre. sic Terentius ut metum in quo nunc est adimam 10 atque expleam animum gaudio.

721. VIVO AMORE aut vivi hominis, aut certe vehementi.

PRAEVERTERE praecoccupare: propter lunonem sine dubio.

722. RESIDES pigros, ad amandum inertes; iuraverat enim nulli se esse nupturam. *resides sane milites otiosi et pigri dicuntur, 15 ut residesque movebit Tullus in arma viros.* unde contra instantes dicimus industrios.

723. QUIES EPVLIS propter regalem affluentiam. contra supra ait postquam exempta fames. MENSAEQVE REMOTAE licet sub extranea persona, Romanorum tamen exsequitur morem, apud quos 20 duae mensae erant: una epularum, altera poculorum.

724. CRATERAS Graecum est ab eo quod est 'hic crater'; nam Latine haec cratera dicitur, unde Persius si tibi crateras argenti incusaque pingui auro dona feram. ET VINA CORONANT 'vina' pro poculis posuit, et est tropus synecdoche, ut Cererem 25 dicimus pro frumento. sic Plautus vinum precemur; nam hic deus praesens adest. 'coronant' autem est aut implent usque ad marginem, aut quia antiqui coronabant pocula, et sic libabant: unde est magnum cratera corona induit, inplevitque mero.

10 Terentius] Andr. II 2, 2 || 16 residesque] A. VI 814 || 19 postquam] A. I 216 || 22 graecum est . . . feram] exscr. Isid. orig. XX 5, 3 || 23 Persius] sat. II 52 || 29 magnum] A. III 525

6 funes *addidi* || 7 uirago *C* || 8 Epidactiae *scripsi*: epidaeti *C* || 9 inhaerentia] morientia *P* || 12 ad v. 721 Resides] pigros (pigras) . . . nupturam. resides sane proprie principes otiosi et pigri dicuntur: unde contra instantes dicimus industrios. *P* || 15 nullis *BL* (nulli *l*) || resides sane . . . viros *Daniel dedit in textu* || 18 ad v. 723 Quies epulis] propter regalem affluentiam. *P* || 19 fames propter naturae necessitatem, non autem luxuriam. *D* || 21 poculorum nam ideo sequitur crateras *Daniel e Cassellano ut videtur* || 22 ad v. 724 Crateras] graecum . . . unde Persius 'si tibi crateras argenti iniustaque multo'. Vina] pro poculis posuit. Coronant] autem (ait) est aut implent . . . mero. *P* || 24 inclusaque *LHM* (*Persii versum om. B*) || 28 libabant *BHM*: bibebant *P* et *Daniel* libant *L* (libabant *l*) || 29 mero. hoc tractum est ex Homero, qui ait in Iliade (I 470) *κούροι μὲν κρητῆρας ἐπιστέφαντο ποτοῖο* *D*

725. IT STREPITVS TECTIS id est ad tecta, ut it clamor caelo. legitur autem et 'fit strepitus tectis'.

726. ATRIA ut supra diximus, tangit Romanam historiam; nam ut ait Cato et in atrio et duobus ferculis epulabantur antiqui: unde
 5 ait Iuvenalis quis fercula septem secreto cenavit avus? ibi etiam pecunias habebant: unde etiam qui honoratiores erant liminum custodes adhibebantur, ut qui Dardanio Anchisae armiger ante fuit, fidusque ad limina custos. ibi et culina erat: unde et atrium dictum est; atrum enim erat ex fumo. alii dicunt Atriam
 10 Etruriae civitatem fuisse, quae domos amplis vestibulis habebat: quae cum Romani imitarentur atria appellaverunt. alii atria magnas aedes et capacissimas dictas tradunt, unde atria Licinia et atrium Libertatis. LYCHNI Graeco sermone usus est, ne vile aliquid introferret. a lychno autem lucerna dicta est, unde et brevis est 'lu', ut Iuvenalis
 15 dispositae pinguem nebulam vomuere lucernae. Horatius ungor olivo, non quo furatis immundus Natta lucernis. si enim a luce diceretur, non staret versus. LAQVEARIBVS principaliter lacus dicitur, ut Lucilius resultant aedesque lacusque; diminutio lacunar facit, ut Horatius nec mea renidet in domo
 20 lacunar; inde fit alia diminutio lacunarium et per antistoichon

1 it clamor] A. V 451 || 5 Iuvenalis] sat. I 94 || 7 qui] A. IX 644 || 8 unde et . . . fumo] cf. Isid. orig. XV 3, 4. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 21 || 9 alii . . . appellaverunt] cf. Varro d. l. l. V 161 || 13 graeco . . . introferret] excr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 521. cf. Macrobr. Sat. VI 4, 17 || 14 a lychno . . . staret versus] excr. Isid. orig. XX 10, 2 || Iuvenalis] immo Persius sat. V 181 || 15 Horatius] sat. I 6, 124 || 17 principaliter . . . laquearium] excr. Isid. orig. XV 8, 6 et XIX 12 || 18 Lucilius] ex libr. inc. 40 Mueller. || 19 Horatius] carin. II 18, 2

1 ad v. 725 Fit strepitus tectis] id est ad tecta, ut clamor caelo. P || 11 om. B fit LHM Daniel || 2 caelo id est ad caelum B || legitur autem . . . strepitus om. B || fit LM (fit fuit, ut videtur) fit H it Daniel || tectis ex tectus L || 3 ad v. 726 Atria] morem Romanorum tangit . . . epulabantur antiqui. Lychni (ligni)] graeco sermone usus est. a luco enim lucerna dicta est, unde et brevis lu. 'dispositae pinguem nebulam vomuere lucernae'. si enim a luce diceretur non staret versus. Laquearibus] principaliter lacus dicitur (ditur), diminutio lacunar, inde fit alia diminutio lacunarium. legitur et lacunaribus. P || dictum est Daniel || tangitque morem Romanorum Daniel || 6 etiam post unde om. BM Daniel. fortasse et famuli || honoratiores serui Fabricius || 9 alii . . . atrium Libertatis in textu habet Daniel || Atriam scripsi: Atria Daniel || 11 aedes Burmannus: sedes Daniel. cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 21 'Atria porticus. magnae aedes et capacissimae atria dicebantur'. || 13 LYCHNI L LYCNI H || 14 lychno Karoliruhensis CXVI lychno L ligno H. cf. Ritscheli mus. rhen. X 448 || brevis est lu Lucilio ut Persio Fabricius || 15 dispositae LH || linguè H ||

nebulae B || mouere B uomere M || Horatius . . . lucernis om. B || 16 ungor I lungur H || furatis LHM fundatis Daniel fraudatis libri Horatii || 17 luce MP Daniel: lucere BLH || 19 retinet L || 20 antisticon LHM

laquearium. *legitur et lacuaribus. Cicero Tusculanarum tectis caelatis lacuatis.*

727. NOCTEM VINCVNT luminis est exaggeratio. FVNALIA 'funalia' sunt quae intra ceram sunt, dicta a funibus, quos ante usum papyri cera circumdatos habuere maiores: unde et funera 5 dicuntur, quod funes incensos mortuis praeferiebant. alii funalia appellarunt quod † in cicendula lucet, quos Graeci πυρσός vocant: Varro de vita P. R. facibus aut candela simplici † aut ex eo funiculo facto, earum vestigia quod ubi ea figebant appellarunt funalia. non nulli apud veteres candelabra dicta tradunt quae 10 in capitibus uncinos haberent, quibus affigi solebant vel candelae vel funes pice delibuti: quae interdum erant minora, ut gestari manu et praeferrī magistratibus a cena remeantibus possent.

728. HIC tunc; est ergo adverbium temporis.

729. QVAM BELVS primus rex Assyriorum, ut supra diximus, 15 quos constat Saturnum, quem et Solem dicunt, Iunonemque coluisse, quae numina etiam apud Afros postea culta sunt. unde et lingua Punica Bal deus dicitur. apud Assyrios autem Bel dicitur quadam sacrorum ratione et Saturnus et Sol. alii hunc Belum Saturni temporibus regnasse eiusdemque dei hospitem fuisse tradunt. 20

1 Cicero Tusculanarum] I 35, 85 et III 19, 44. trag. Rom. fragm. rec. Ribb. p. 26 ed. II. Ennianaes poes. rel. rec. Vahl. p. 104 || 4 funalia sunt . . . funera dicuntur] exscr. Isid. orig. XX 10, 5. cf. XI 2, 34 et XIX 4, 1. et Don. ad Ter. Andr. I 1, 88 || 15 primus . . . et Sol] exscr. Isid. orig. VIII 11, 23.

1 laquearium facit Daniel || legitur . . . lacuatis in textu habet Daniel
2 laqueatis Ciceronis libri et hoc loco et Tusc. III § 44. || 3 ad v. 727 Funalia funalia quae sunt intra ceram, dicta a funibus, quos (quae) ante usum papyri cera circumdatos habuere maiores: unde et funera dicuntur. P || 4 quae sunt intra ceram Daniel || sunt unde sunt dicta BL sunt unde sint dicta H sunt unde dicta M. cf. Isid. orig. XIX 10, 5 || 7 in cicendula Daniel. in fune ut cicendula Barthius ad Claud. epithal. Hon. 206. fortasse in candela. cf. Paulus Festi s. v. 'cicendula' p. 42 M. || 8 facibus . . . funalia] facibus aut candela simplici, aut ea ex funiculo facta earum fastigia quibus eas figebant, appellarunt funalia Barthius l. l. facibus, aut candela simplici, aut ex funiculo facta, cera vestita: quibus ea figebant, appellabant funalia Salmasius exerc. Plin. p. 266. facibus aut candela, simplici aut ex funiculo facta cera vestita, quam ubi affigebant, appellarunt funalia H. Kettnerus Varronis de v. P. P. libr. IV quae extant p. 29. facibus aut candela simplici aut ex cera et funiculo facta locarunt vestigia locaque ubi ea figebant appellarunt funalia F. Schoellius, qui propter πυρσός de signis igne datis Varronem dixisse censet. fortasse facibus aut candela simplici, aut ex cera aut ex sebo et funiculo facta: earum vestigia (i. e. imas partes) ubi affigebant appellarunt funalia. cf. Donatus l. l. || 11 candelae scripsi: candelaber Daniel solebat vel candela Salmasius l. l. || 13 remeantibus in contextu omisit Daniel, dedit in appendice tamquam a Scioppio e codice supplementum. || 14 ad v. 728 Hic] tunc. ergo adverbium temporis est. P || 15 ad v. 729 Qvam Belus] primus rex Assyriorum, ut supra dictum est. P || dictum est Daniel || 16 quem eundem et Daniel || 19 alii . . . tradunt habet Daniel in textu

730. *TVM FACTA SILENTIA TECTIS mos erat apud veteres, ut lumine incenso silentium praebetur, ut †optativam sibi laudem loquendo nullus averteret. apud Romanos etiam cena edita sublatisque mensis primis silentium fieri solebat, quoad ea quae de cena libata fuerant ad focum*
 5 *ferrentur et in ignem darentur, ac puer deos propitios nuntiasset, ut diis honor haberetur tacendo †que nos cum intercessit inter cenandum, Graeci quoque θεῶν παρουσίαν dicunt.*

731. HOSPITIBVS NAM TE DARE IVRA LOQVNTVR scilicet exemplo Lycaonis, qui cum hospites susceptos hospitio necaret, a
 10 suscepto Iove, postquam ei epulas humanas adposuit, versus in lupum ostendit hospitii iura non esse violanda.

732. *TYRISQVE DIEM atqui nox erat, sed per 'diem' accipimus et noctem. et quidam volunt masculini generis 'diem' bonum significare, feminini malum. TROIAQVE PROPECTIS bene noluit 'profugis'*
 15 *dicere.*

733. ESSE VELIS secundum Etruscam disciplinam locutus est; sic enim dicunt 'volens propitiusque sis'.

734. ADSIT LAETITIAE BACCHVS DATOR alii 'adsis' legunt, secundum quos 'Bacchus' aut antiptosis est, aut antiquus vocativus,
 20 ut socer arma Latinus habeto. DATOR bene autem addidit 'dator laetitiae', quia est et dator furoris. ET BONA IVNO aut propitia, id est non irata Troianis, ut sis bonus o felixque tuis, aut magis 'bona' caelestis; est enim et inferna, ut Iunoni infernae dictus sacer. aut, sicut supra dictum est, χρηστῇ, quod est
 25 *bona, quam inter penates Troiani habuisse dicuntur.*

735. COETVM modo convivium; et bono verbo ad dignitatem duorum in uno populorum usus est.

736. LATICVM LIBAVIT HONOREM more sacrorum: et tangit

8 scilicet . . . violanda] exscr. mythogr. II 60 || 20 socer] A. XII 192 || 22 sis bonus] buc. V 65 || 23 Iunoni] A. VI 138 || 24 supra] ad 378 || 29 more sacrorum e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 11, 3 sqq.

1 mos erat apud *Daniel* omittit in textu, in appendice profert tamquam a *Scioppio* suppletum. || lumine scripsi: lumini *Daniel* || 2 ut optativam . . . averteret] ut optata a divis sibilando et loquendo nullus averteret coni. F. Schoellius || 5 in ignem *Burmmanus*: igni *Daniel* in textu ignem in appendice *Scioppium* facit e *Fuldensi* testantem || 6 que nos] νεὸς χρόνος F. Schoellius quae res *Masvicius*. ceterum quattuor scholia ad TVM FACTA SILENTIA TECTIS videntur serrata esse: primum mos erat . . . praebetur, secundum ut . . . adverteret, tertium apud Romanos enim . . . nuntiasset, quartum ut diis honor haberetur . . . θεῶν παρουσίαν dicunt. || 11 violanda: unde dicitur Iupiter ξένιος, id est hospitalis. D violanda. Graeci τὸν ξένιον *Δία* appellant *Daniel* || 14 voluit LH (noluit I) || 16 ad v. 733 *Esse* uelis] secundum euristicam disciplinam dictus est . . . propitiusque sis. P || et rusticam H || 17 dixit B || 26 fortasse et bono verbo ad significandam duorum unionem populorum usus est. || 28 sacrorum diis enim . . . libabatur et tangit C

ritum Romanorum, qui panicias sacratasque mensas habebant, in quas libabant, ut est heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus. *LATICVM LIBAVIT HONOREM*] *diis enim hospitalibus et Iovi in mensam libabatur.*

737. LIBATO delibato. *SVMMO TENVS usque ad labra.* ATTIGIT ORE et verecundiam reginae ostendit, et morem Romanum. nam apud maiores nostros feminae non utebantur vino, nisi sacrorum causa certis diebus. denique femina quae sub Romulo vinum bibit occisa est a marito, Mecennius absolutus, id enim nomen marito. sic Granii Licinianus cenae suae. 5 10

738. TVM BITIAE per transitum Poenorum ducum nomina introducit. nam Bitias classis Punicae fuit praefectus, ut docet Livius, Iopas vero rex Afrorum, unus de procis Didonis, ut Punica testatur historia. *servavit autem τὸ πρέπον: quare non Aeneae dedit, ne aut contumeliosum videretur aut petulans.* INCREPITANS inclamans, ut aestatem increpitans seram, aut certe arguens familiariter segnitiei tarde accipientis, cum esset avidus in bibendo; nam sequitur 'ille inpiger'. *melius tamen accipimus clara voce hortatum, ut Plautus neque ego ad mensam publicas res clamo, neque leges crepo et Horatius quis post vina gravem militiam aut pauperiem crepet?* HAVSIT modo accepit, nec possumus intellegere bibit, cum hoc sequatur 'et pleno se proluit auro'. alibi vidit, ut hausit caelum mentemque recepit, alibi audivit, ut vocemque his auribus hausi, alibi vulnerat, ut latus hausit apertum. et multa alia pro loco significat. 15 20 25

2 heus] A. VII 116 || 7 nam apud . . . diebus] exscr. Isid. orig. XX 3, 2 || 13 Livius] fragm. 6 Hertz. || 16 aestatem] georg. IV 138 || 19 Plautus] cf. Ritschelii adnot. crit. ad mil. III 4, 43 sqq. || 20 Horatius] carm. I 18, 5 || 21 HAVSIT modo accepit e. q. s.] cf. Nonius p. 319 M. || 23 hausit] A. X 899 || 24 vocemque] A. IV 359 || latus] A. X 314

5 ad v. 737 Summo tenus] usque ad labra. Attigit ore] et verecundiam reginae . . . certis diebus. P || LIBATO SVMMO TENVS ATTIGIT ORE Usque ad labra. Et verecundiam Daniel, neque Cassellanum aliud habuisse adnotatum est. || 7 feminae om. P || nimum P || 8 denique femina . . . cenae suae om. C || 9 mecenius B mece//nius L Metennius H mecenius M metenius l || 10 licinianus BHM: lucian=us L (lucianus fuisse videtur) || caenae BM caene H || suae V. unde in institutis Romanorum, nini usus Romanis feminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur D. post suae II vel V intercisisse veri simillimum videtur philologis Bonnensibus, qui Granii quae supersunt a. 1858 ediderunt (p. 46) || 11 ad v. 738 Tum Bitiae (betiae) nomina ducum Poenorum. nam Bitias (boetias) classis Punicae fuit praefectus, ut docet Livius. Iopas uero unus de procis Didonis, ut Punica testatur historia. ideo autem non (non om.) Aeneae dedit ne contumeliosum videretur aut petulans . . . pauperem crepet. P || TVNC BLHM || 18 an hortatam? || 21 crepat Horatius

739. *PROLVIT bibendo profudit.*

740. POST ALII PROCERES ergo et Bitias unus est de proceribus; nam exoche sine similitudine numquam fit. sane 'proceres' de his est quae nominativum in usu non habent, ut supra et victor
 5 ditione tenebat. nam nec hoc in usu habet nominativum, licet in conpositione dicamus condicio. proceres autem ideo secundum Varronem principes civitatis dicuntur, quia eminent in ea, sicut in aedificiis mutuli quidam, hoc est capita trabium, quae proceres nominantur. CRINITVS IOPAS aut puerum intellege, aut imitabatur
 10 Apollinis formam, cuius fuerat etiam artis imitator.

741. DOCVIT QVAE MAXIMVS ATLAS 'quae' legendum est non 'quem'; nec enim istum docere potuit, qui Didonis erat temporibus, sed docuit Herculem: unde et dicitur ab Atlante caelum sustinuisse susceptum propter caeli scientiam traditam. constat enim Herculem
 15 fuisse philosophum, et (haec) est ratio, cur illa omnia monstra vicisse dicatur. sane Atlas Graecum est, sicut et Nilus; nam Ennius dicit Nilum Melonem vocari, Atlantem vero Telamonem. DOCVIT QVAE
 MAXIMVS ATLAS] *id est quae ipse scit, quae ipse modulatus est * hic Atlas Iapeti filius in Africa natus dicitur. hic quod annum in tem-
 20 pora diviserit et primus stellarum cursus vel circularum vel siderum transitus naturasque descripserit, caelum dictus est sustinere. qui nepotem suum Mercurium et Herculem docuisse dicitur.*

742. HIC CANIT bene philosophica introducit cantilena in

4 et victor] A. I 622 || 5 nam . . . nominativum] cf. Servii comm. in Don. p. 434, 1 K. || 6 proceres autem . . . nominantur] exscr. Isid. orig. IX 4, 17 || 16 nam . . . Telamonem] cf. comm. Luc. X 215. Isid. orig. XIII 21, 7 || Ennius] incert. libror. rel. 49 Vahl.

1 ad v. 739 Proluit] bibendo (niuendo) profudit P, quae verba inepte inter auro et alibi conlocavit Daniel. in Fuldensi alium ea locum habuisse non est adnotatum. || 2 ad v. 740 Proceres] de his est quae nominativum non habent (habet) ut 'ditione', licet in conpositione dicamus condicio. proceres autem principes civitatis qui eminent in ea. P || 5 decionem B supra et victor et tenebat omittens ditione L || 6 conditio LH || 8 mutuli BHM: mutali L (mutili ?)

10 imitator] quod graece phoebos (l. φοῖβος) crinitus latine dicitur add. B quo circa apud Ovidium de se loquens ait (metam. I 564) 'utque meum intonsis caput est iuvenile capillis'. add. D || 11 ad v. 741 Personat. quae legendum est non 'quem', id est quae ipse scit quae ipse modulatus (malulatus) est. nec enim istum docuit qui fuit temporibus Didonis. hic Atlas . . . docuisse dicitur. constat enim Herculem (hercholem) philosophum fuisse. P || ANHLAS L ATLANS H ATHLAS M || 12 quem id est quae ipse scit ipse modulatus est. nec enim istum docuit qui fuit temporibus didonis. hic atlas . . . docuisse dicitur, unde et hercules caelum ab atlante susceptum sustinuisse narratur propter caeli . . . telamonem C 13 ab atlante] atlantem B || 15 haec e mythographo recepi: om. libri mei || 17 thelamonem LHM || 18 id est quae lopas canit, ipse modulatus est Atlas F. Schoellius, ordinem quem C praebeat servandum esse censens. ego lacunam indicavi quae nescio an his explenda sit sed Atlas primus homines docuit. || 19 apeti P || 20 primus lege P || 21 transitum C quia C || 23 ad v. 742 Errantem lunam] id est obliquo . . . circulus terrae. Solisque labores] sane septem (quattuor) planetae sunt . . . volubilitatem. P

convivio reginae adhuc castae: contra inter nymphas, *ubi solae feminae erant*, ait Vulcani Martisque dolos et dulcia furta.

ERRANTEM LVNAM quia *ἐλικοειδής* est, id est obliquo incedit cursu, non recto, ut Sol: scilicet ne incidat in centrum terrae et frequenter patiatur eclipsin; vicinus enim est eius circulus terrae. SOLIS-⁵ QVE LABORES 'canit' per omnia intellegimus. planetae septem sunt, Saturnus Iuppiter Mars Sol Venus Mercurius Luna. sed quinque et contra mundum feruntur, et cum mundo quando retrogradi sunt; Sol vero et Luna semper contra mundum. ideo ergo dixit 'Solis labores': laborat enim nitens contra venientis sphaerae volubilitatem. 10 nec nos debet Homerus movere, qui ait *ἥλιον ἀκάμαντα*; non enim eum dixit non laborare, sed laborem non sentire. LVNAM SOLIS-QVE LABORES] *amat sane ubique Solem et Lunam iungere.*

743. VNDE HOMINVM GENVS si fabulam respicis, a Prometheo intellege, vel a Deucalione et Pyrrha; si autem veritatem requiris, 15 varia est opinio philosophorum. alii enim de umore dicunt, alii de igni, alii de atomis, alii de quattuor elementis. PECVDES *pro omnibus posuit.* VNDE IMBER scilicet de nubibus, quae secundum Lucretium de terrae anhelitu nascuntur, qui nebulas creat: quae cum altius fuerint elevatae, aut solis calore resolutae aut vi ventorum 20 compressae mittunt leves pluvias vel exprimunt concitatiores. ET IGNES scilicet ex nubium conlisione. nam omnium rerum conlisis ignem creat, ut in lapidibus cernimus, vel attritu rotarum, vel in silvis arborum.

744. ARCTVRVM stella est post caudam maioris ursae, posita 25

2 Vulcani] georg. IV 346 || 3 id est obliquo . . . patiatur] comm. Luc. I 78 | 7 sed quinque . . . mundum] cf. Isid. orig. III 70, 20 || 18 scilicet . . . concitatiores] exscr. Isid. orig. XIII 10, 2 || 22 scilicet . . . arborum] exscr. Isid. orig. XIII 9, 1 || 26 stella . . . οὐρά] exscr. Isid. orig. III 70, 9

3 elico BLH elicoides M elicoides est l || 6 sane septem planetae C | 7 sol luna mars mercurius iuppiter uenus saturnus CP || 8 et contra CP: econtra B contra LHM || mundum] modum Lion || retrograndi sunt LP retrograndiuntur H || 9 ergo om. CP || 10 venientis] ruentis CP || 11 haiona kamanta B

haiona kaō-canta L haiona kamanta H haiona kamanta M || 12 sentire] sustinere H || 14 ad v. 743 Vnde hominum genus] si fabulam respicis . . . nam omnium rerum conlisis ignem creat. P || ad fabulam L || respiciens L respicit H || 15 uel phyrre L et phyrre HMI || 16 enim om. C*P || 17 pro omnibus animalibus uel pro animalibus Burmannus || 19 alitu C*P || 20 eleuatae fuerint C* eleuatae fuerit P || solutae BM || 21 emittunt P || Et ignes scilicet] Ignem autem P || 25 ad v. 744 Arcturum] ut fabulam tradunt haec fuit Callisto (calisto) comes Dianae (deanae), quam Iuppiter mutatus in Dianam (deanam) stupravit, ex qua natus est filius nomine Arcas et reliqua. Pluuiasque hyadas] hyades stellae sunt . . . sic ergo ait pluuiasque hyadas. alii hyadas ab y littera dicunt. has quidam uirgalias . . . filiae Atlantis. quidam Hyades ab Hyante (iante) fratre . . . septemtriones; non enim . . . de pluribus, id est Helicen (ilicen) et Cynosuram (cinuseturam., et proprie . . . a nonnullis dicuntur. P

in signo bootae, unde arcturus dicta est, quasi ἄρκτον οὐρά. hanc quidam agere arcton dicunt, quia arceram veteres vehiculum vocabant. haec autem ut fabulae loquuntur Callisto fuit, comes Dianae, quam Iuppiter mutatus in Dianam stupravit, ex qua natus est filius nomine
 5 Arcas. cetera in libro I. georgicorum plenius narrata sunt. PLUVIASQVE HYADAS hyades stellae sunt in fronte tauri, quae quotiens nascuntur pluvias creant: unde et Graece ὑάδες dictae sunt ἀπὸ τοῦ ὑεῖν, Latine suctulae a suco. sic ergo ait 'pluviasque hyades', ut Plemyrum undosum. alii dicunt hyadas dictas vel ab y littera
 10 vel ἀπὸ τοῦ ὕδρς, id est sue, in cuius formatae sunt faciem: nam ideo eas quidam suctulas, sues scilicet, dici tradunt. has quidam vergilias dicunt, quod vere florido oriantur. hae autem fuerunt ut alii dicunt, Atlantis filiae, ut alii Liberi nutrices, quae se in pelagus furore praecipitaverunt. alii Erechthei filias pro patria se morti obtu-
 15 lisse aiunt, quas Pliadas vocant, quod Pleiones filiae esse dicantur. quidam hyadas ab Hyante fratre, quem inventum extinctum usque ad mortem doluerunt, dictas putant. GEMINOSQVE TRIONES id est septemtriones, id est Helicen et Cynosuram; non enim semper de duobus dicunt geminos, sed de pluribus. et proprie triones sunt boves
 20 aratorii, qui terram terunt. non ergo incongrue dixit 'triones', quia septemtriones plaustra a nonnullis dicuntur.

745. QUID quam ob causam 'properent se tingere soles hiberni'. ratio hoc facit hemisphaerii, quia hieme brevior sol utitur circulo. TINGERE demergere. SOLES vero pro diebus posuit,
 25 ut tris adeo incertos caeca caligine soles erramus.

746. VEL QVAE TARDIS MORA NOCTIBVS OBSTET id est aestivis, tarde venientibus; 'vel' enim disiunctiva est coniunctio, nec patitur

5 georg. I 138 || 7 hyades . . . dici tradunt] cf. Gell. XIII 9, 4. exscr. Isid. orig. III 70, 12 || 9 Plemyrum] A. III 693 || 11 has quidam . . . oriantur] cf. Isid. or. III 70, 13 || 19 et proprie . . . terunt] cf. Isid. or. III 70, 7 || 25 tris] A. III 203

1 boetae BLH || ἄρκτον οὐρά L: arctura BH arctu ura M || 2 arcetram C cf. Non. p. 38 ed. Bas. || 3 haec] ura debuit dicere is qui commenta quae in C habemus composuit. || 7 unde graece hyades apo to sin dictae sunt P || hyades libri, nisi quod yades BH || 8 ΥΑΙΝ B YIN LHM sin l || suco P || yadas BL || 9 vel om. BCP || 11 suctulas C || 12 oriuntur P || 14 erechei C || 15 priadas C || prionis C || 16 usque ad mortem extinctum P || 18 septemtriones] triones M || helicen C || 19 tirones P || 20 aratoriae L || terant P || ergo] enim P || tyrones P || qui quattuor triones P || 21 a nonnullis plaustra dicuntur CP. ceterum duo scholia satis inepte cum Serviano videntur coniuncta esse: alterum id est septem triones; non enim semper de duobus dicunt geminos, sed de pluribus, alterum id est Helicen et Cynosuram. verba quae sunt et proprie triones haud scio an Servii sint. || 22 ad v. 745 Quid] quam ob causam properent . . . posuit. P || 23 sol utitur] soluitur LH voluitur l || 24 dimergere LM || 26 ad v. 764 Vel] disiunctiva est coniunctio, nec patitur bis eandem rem dici. Tardis] non longis. causa ergo longorum dierum. ratio similiter haec hemisphaerii est. P || OBSTET tardis non longis sed aestivis id est tarde C

bis eandem rem dici: ergo hoc dicit, quae causa est longorum dierum. sed et hic ratio hemisphaerii est. * *TARDIS non longis.* *

747. INGEMINANT PLAVSV TYRII TROESQVE SEQVUNTUR *imitantur.* et bono usus est ordine, ut prius plauderent cives; nec enim aliter poterant audere peregrini, *qui expectabant, ut noscerent morem:* 5 unde supra et vos o coetum Tyrii celebrate faventes.

748. NEC NON ET VARIO arte poetica utitur, ut praemittat aliquid, quo sequens liber videatur esse coniunctus: quod in omnibus servat.

749. LONGVM hic permaturum, aut qui non erat nisi ipsius morte 10 *finiendus.* BIBEBAT AMOREM adlusit ad convivium. sic Anacreon *ἔρωτα πίνων.*

750. SUPER PRIAMO de Priamo. nam eius praepositionis officio fungitur, pro qua ponitur, ut supra et sub noctem cura recur-sat, *id est circa noctem.* et sciendum, quod cum tempus significatur, 15 'sub' praepositio accusativo haeret semper. ROGITANS scilicet quo modo sit venditus rex; *vel qui eum post decennale bellum exitus tulerit.*

751. AVRORAE FILIVS Memnon. ideo autem dixit 'quibus armis', quia Vulcaniis armis usus fuisse narratur. *AVRORAE FILIVS ARMIS* quia etiam ei fecerat arma Vulcanus. *qui cum auxilium Troia-* 20 *nis ferret, apud Troiam occisus est.* hic in tanto amore apud suos socios fuit, ut post eius mortem cum eum nimium deflerent miseratione decorum in aves conversi dicantur et quotannis venire ad tumulum eius et ibi lamentatione et fletibus se dilacerare, donec aliquantae ibidem moriantur. 25

752. QVALES DIOMEDIS EQVI non debemus eos equos intellegere, quos Aeneae sustulit, nec enim congruit; sed de his interrogat, quos sustulit Rheso. 'quales' autem dixit, ac si diceret, anne sic feroces ut illi a quibus ducebant, originem. Diomedes enim, rex Thracum, habuit equos qui humanis carnibus vescebantur. 30 hos Hercules occiso crudeli tyranno abduxisse perhibetur: de quibus dicuntur supra memorati equi originem ducere. *aut ideo 'quales', qui potuerint esse ita divini, ut inter fatalia Troiana numerarentur; nam ideo et supra ardentes ait.*

753. IMMO AGE vidit specialia cito posse finiri, et contulit se

6 et vos] A. I 735 || 11 Anacreon] poet. lyr. Gr. rec. Bergk p. 1043 ed. III || 14 et sub] A. I 662 || 29 Diomedes . . . perhibetur] cf. mythogr. II 151

1 dierum ratio similiter hemisphaerii est C || 3 PLAVSV L PLAVSV H || 5 audire H audiri M || 6 unde] ut L || 8 quo M: quod BLH || 11 adluxit H || 13 ad v. 750 Super Priamo] de Priamo (pria) . . . haeret semper. P || 27 Aeneas B || 29 anne C: nec BLHM num malim || 31 adduxisse H

ad generalitatem. ET A PRIMA DIC HOSPES ORIGINE NOBIS id est a raptu Helenae: quod quidem Dido cupit, sed excusat Aeneas. et dicit ruinam se Troiae breviter esse dicturum, habita ratione temporis, ut suadentque cadentia sidera somnos.

5 754. INSIDIAS DANAUM hoc ad Troianorum favorem, ne videantur virtute esse superati. *et laudandum quod 'insidias' tantum dixerit, non et captum Ilium; nam et ipse Aeneas accipe nunc Danaum insidias.* CASVSQVE TVORVM ut eventu Troia corruerit, non fati necessitate.

10 755. ERRORESQVE TVOS et responsio hunc ordinem sequitur. nam primo dicit Troiae ruinam, post errores suos. SEPTIMA AESTAS per aestates annos intellege; nam sic ante olympiadas computabant. septem autem annos esse Dido cognovit ex Teucro.

---

4 suadentque] A. II 9 || 7 accipe] A. II 65

---

5 ad] in L || 10 ad v. 755 Errores septima aestas] per aestates . . . Dido cognovit. P || 11 primum L || 12 computabis H

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM SECVNDVM
COMMENTARIVS.

1. CONTICVERE OMNES quia supra <I 725> dixit fit strepitus tectis. 'conticuere' autem pro conticuerunt: quod metri causa fit vel ratione clausularum. nec est ut quidam dicunt dualis numerus, qui apud Latinos numquam penitus invenitur. et bene 'omnes' addidit; poterant enim simul quidam, sed non omnes, tacere. 5
INTENTIQUE ORA TENEBANT aut ora intuebantur loquentis, aut immobiles vultus habebant, ut tenuitque inhians tria Cerberus ora, id est immobilia habuit. aut 'tenebant' habebant, *ut sit figura et intellegamus 'intenta tenebant'*, ut Terentius nam Andriae illi id erat nomen. teneo. ideo autem hoc addidit, quia potest quis 10 tacere, nec advertere.

2. INDE aphaeresis est, pro deinde: *vel ut quidam volunt 'tunc'*.

TORO AB ALTO summus enim semper est pontificālis locus; *non enim licebat supra regem sacrificulum quemquam accumbere. cum enim dicit de Didone <I 698> aurea composuit sponda mediamque lo-* 15

---

3 nec est . . . invenitur] cf. Charis. p. 175, 18 K. Ribbeckii proleg. p. 169 || 7 tenuitque] georg. IV 483 || 9 Terentius] Andr. I 1, 58

---

1 *ad v.* 1 Conticuere omnes] quia supra dixit 'fit strepitus'. 'conticuere' autem pro conticuerunt. metri causa fit vel ratione (ratio) clausularum. Ora tenebant] id est immobiles vultus habebant, ut 'tenuitque inhians (hyians) tria Cerberus ora'. P || 2 quod om. C || metri///// C (*duae litterae erasae sunt*) ||

5 quidam MC¹: quidem CLH || 8 id est immobilia habebant (*sic!*) aut tenebant ut sit figura et intellegamus *intenta* habebant ut terentius C (*intenti superscr.* C². *delevit F. Schoellius*) || 9 id erat Cl: deret L deerat H erat ME || 12 *ad v.* 2 Orsus] hic coepit (cepit) alibi finit, ut 'sic Iuppiter orsus'. P || inde CH (deinde

C³h) || velut C || 13 summus enim locus est C (*pontificalis superscr.* C³) || est semper LM

cavit ostendit illam regali, non sacerdotali loco discubuisse. et Aeneas ubique quasi sacratus inducitur. dictus autem a tortis herbis est torus. et videtur hic ostendisse <I 639> ostroque superbo et <I 697> aulaeis iam se regina superbis, ut aulam significaret. 'ab alto' 5 vero pro 'ex alto'; mutavit praepositionem. PATER AENEAS honoris hoc nomen est. ORSVS propter longam narrationem. et 'orsus' hic 'coepit', alibi 'finit', ut <XII 806> sic Iuppiter orsus.

3. INFANDVM quia viro forti victum se dicere et doloris et pudoris est. IVBES vis, ut iubeo Chremetem: nam aliter hoc 10 verbum Aeneae persona non recipit. RENOVARE retexere, iterare.

4. TROIANAS VT OPES sic Horatius aut pingues Phrygiae Mygdonias opes. 'ut' autem quem ad modum. LAMENTABILE REGNVN id est magnum, quasi dignum multa lamentatione, ut <VI 481> hi multum fleti ad superos. DANAI Argivi, dicti 15 a Danao rege. nam Graeci proprie sunt Thessali a Graeco rege.

5. MISERRIMA VIDI est enim poena et in atrocitate spectaculi, ut [in] <XI 263> Aetnaeos vidit Cyclopas Ulixes et <III 623> vidi egomet, duo de numero.

6. PARS MAGNA FVI propter amissam coniugem. et hoc se 20 commendat, ut paulo post <746> aut quid in eversa vidi crudelius urbe? FANDO dum ipse dicit. alibi dum dicitur, ut <81> fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures, quia gerundi modus est. quidam per infinitivum modum dictum accipiunt.

7. MYRMIDONVM Myrmidones sunt Achillis socii, Dolopes Pyrrhi, 25 qui eum de Scyro secuti sunt. dicti autem sunt Myrmidones propter

2 dictus . . . torus] exscr. Isid. orig. XX 1, 2 || 9 iubeo] Ter. Andr. III 3, 1. cf. Don. ad. hunc vers. et Luct. Plac. ad Stat. Theb. II 608 || 11 Horatius] carm. I 12, 22 || 14 DANAI Argivi . . . a Graeco rege] cf. Isid. orig. IX 2, 72 et 69

1 et om. C. κ (i. e. 'autem') post Aeneas supr. vers. add. C³, ut videtur: quod 'hic' interpretatus est Bergkii || 2 thorus autem ab herbis tortis dictus est C || 3 torus, ut (V 388) 'proximus ut viridante toro consederat' D || 8 ad v. 3 Infandum] quia (quae) viro forti victum se dicere doloris et pudoris. Renovare] retexere, iterare. P || quia] q C || et doloris et pudoris est L: et doloris est et pudoris C et doloris et pudoris H dolori et pudori est M doloris et pudoris est E || 9 chremeten C chrementem L cremetem H || 10 personam C personam L || 11 ad v. 4 Lamentabile] dignum lamentatione. Danaï] dicti . . . a Graeco (ēco) rege. P || pinguis Horatius || frigiae M || 12 migdonias CH || opes. Opes semper dictae ad magnificentiam, sicut divitiae ad usum. D || 14 Argivi] Danaï H || 15 graeo H graio M (af. greco superscr. m) || 16 poena C³: pona C || in XI. conī. Bergkii || 18 ego et C || 19 ad v. 6 Pars maxima] propter coniugem amissam. Fando] dum ipse dicit . . . accipiunt. P || coniugem amissam C || 21 dum ante dicitur om. P || 22 aliquod CH: aliquid LMC³ aliqui P. cf. Ribbeckii adnot. ad A. II 6 || 23 quidam] siue P || pro P pro infinitivo modo Daniel || 24 ad v. 7 Myrmidonum] Myrmidones sunt Achillis socii, Dolopes Pyrrhi. Myrmidones autem a rege mirmidono dicti iouis et eurimedontis filio. P || MYRMIDONVM . . . a rege Myrmidono (p. 213 lin. 4) om. C

hanc causam: Aeacus cum in arbore fici formicas, id est *μύρμηκας* vidisset, optavit tot sibi socios evenire, et statim formicae in homines versae sunt. sed hoc fabulae est. nam Eratosthenes dicit Myrmidones dictos a rege Myrmidono. *MYRMIDONVM Myrmidones sunt Achilles socii, Dolopes Pyrrhi, quos ut quidam volunt de Scyro insula duxit ad Troiam. dicti autem sunt Myrmidones propter hanc causam: Aeacus, Iovis et Aeginae filius, cum vellet matris suae perpetuam memoriam permanere, insulam, in qua regnabat, a nomine eius Aeginam appellavit. hoc indignata Iuno pestilentia cives eius omnes absumpsit; quod cum vidisset Aeacus petit a Iove, ut formicae, id est* 10 *μύρμηκες, quas casu animadverterat plures, in homines et suos socios verterentur. qui statim mutati in homines Myrmidones appellati sunt. sed hoc fabula est. nam Eratosthenes dicit, Myrmidonas dictos a rege Myrmidono, Iovis et Eurymedusae filio. sane amat hos exercitus iungere; nam et post ait <29> hic Dolopum manus, hic saevus ten-* 15 *debat Achilles. AVT DVRI MILES VLIXI 'duri' non laboriosi, sed crudelis, ut <X 44> quem dat tua coniunx dura. nam Vergilius pro negotiorum qualitate dat epitheta, cum Homerus eadem etiam in contrariis servet. sensus autem est 'sine lacrimis haec nec a quovis hostium dicerentur'. illud autem quod Asinius Pollio dicit* 20 *caret ratione, de Achaemenide dictum 'miles Ulixi', Myrmidonas vero et Dolopas praesentes esse, acceptos ab Heleno; sic enim dicti frangitur dignitas. MILES VLIXI] [sane] quaedam si singulariter proferantur, interdum gratiora sunt, ut <I 574> Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur. 'Ulixi' autem vetus genetivus est, ut* 25 *<I 30> atque inimitis Achilli.*

1 Aeacus cum . . . a rege Myrmidono] exscr. mythogr. I 67 et II 204. cf. Isid. orig. IX 2, 75

1 Aeacus iouis Karolir. 116 aeacusio H Aeacus Iovis et Aeginae filius, cum post amissos pestilentia socios in arbore D || *μύρμηκας*] myrmicas LH mirmicas ME || 3 fabulae ME: fabule ex famule H fabula L (fabulae I) || 4 mirmidonas M || dictos] dicte sunt H || 5 Scyro Bergkii: ferro C || 7 iouis iouis C || 8 insulam C²: insuam C || 9 apellavit C || 11 *μύρμηκες*] mirmices C || 13 myrmidonais C || dictos ex dictas ut videtur C || 14 iouis C²: ionos C || Eurymedusae vulgo: eurimedone C || 15 et C²: om. C || 16 laboriosi, quia non laudaret eum cum esset hostis, unde ille (Ovid. met. XII 547) 'nam neque Deiphobum nec Polydamanta neque ipsum Hectora laudamus; quis enim laudaverit hostem'? sed duri id est crudelis D || 17 quam det Vergilius || 18 eandem H || 20 pollii ex pollio H || 22 heleno ut tamquam de ipsis intellegimus eneam dicere. nec hos quidem (ne eos quidem I) posse calamitates troiae sine lacrimis explicare. sed si sic intellegamus frangitur dignitas E ut tamquam . . . intellegamus I quoque in marg. || sic enim dicti frangitur M: sic enim frangitur

dicti C si sic enim dicit frangitur L (dicti superscr. I) sic enim dicit frangitur H si sic enim intellegamus dicti frangitur m || 23 singulariter C²: singulariter C

8. *TEMPERET abstineat.*

9. *PRAECIPITAT* pro praecipitatur: verbum pro verbo, ut diximus. *et duas causas praetendit, quibus dicit non posse universa narrari, dolorem et tempus.* *CADENTIA SIDERA* aut epitheton est 5 siderum, quae semper et oriuntur et occidunt; aut certe maiorem partem noctis vult esse transactam. *per sidera autem noctem significat, quae somnos suadeat.*

10. *CASVS COGNOSCERE* cognoscendorum casuum: et Graeca figura est. '*casus*' autem fortunam, pericula; nam si '*mortem*' dixisset, '*nostrorum*' debuit dicere.

11. *ET BREVITER* praescribit, quia Dido dixerat <I 753> a prima dic, hospes, origine nobis. *ergo non ad Didonis voluntatem, sed narrantis officium. et quibusdam hic hystorologia videtur; prius enim est, ut Troiae laborem, post Aeneae casus agnoscat.* 15 *SVPREMVM postremum, ultimum dicit. eversionem enim Troiae tantum omissis superioribus narrat.*

12. *QVAMQVAM ANIMVS MEMINISSE HORRET* 'quamquam' melius praesenti iungitur tempori, ut 'quamquam scio, quamquam lego'. quod autem dixit 'meminisse horret' defectivi verbi ratio est; nec 20 enim potuit dicere 'meminere'. et in his quae corrupta sunt naturaliter, ut 'odi' 'novi' 'memini' et omnia, tempora quae inveniuntur et suo et aliorum funguntur officio, ut 'memini' praeteritum est, legimus tamen et memini videre, quo aequior sum Pamphilo et memini me turribus altis Corycium vidisse senem. quod 25 si fit et in verbis integris, ut <III 282> iuvat evasisse tot urbes, quanto magis in corruptis? *REFVGIT* propter metrum pro praesenti praeteritum posuit.

13. *INCIPIAM* deest 'tamen', quia, cum praepositur 'quamquam',

8 cognoscendorum casuum] cf. Macrob. d. diff. et soc. gr. lat. q. verbi XIX 31 || 20 et in his e. q. s.] cf. Servii [Sergii] comm. in Don. p. 437, 1 K. || 23 memini videre] Ter. Andr. II 5, 18. cf. Don. ad hunc vers. || 24 memini me] georg. IV 125

1 ad v. 8 Temperet] abstineat. P || 2 ad v. 9 Praecipitat] praecipitatur. verbum pro verbo. Cadentia sidera] aut epitheton . . . suadeat. P || dictum est C || 6 vult] dicit P || 8 ad v. 10 et 11 Casus cognoscere] fortunam, pericula (periculum). et breuiter. Supremum] postremum, ultimum. P || 8 est autem greca figura C || 11 praescripsit C || 12 a prima C: prima LHME || 15 svprevm C³ || 20 corruptae LE || naturaliter om. C || 21 novi coepi memini vulgo || et omnia LH, om. C omnia MEI || tempora] duo tempora C || 22 fungitur C (funguntur C³) || ut memini uidere quo equior sum pamphilo praeteritum est et memini coricum (sic C³ coicum C) uidisse senem quo fit et C || 23 videre] uidere o H || quo ex que M || Pamphilo, ubi praeteritum praesens significat item memini D || 25 euasisse C || 28 ad v. 13 Incipiam] deest tamen. Fatis repulsi oraculis, ut est 'cum virgo poscere (poposcerat) fata.' P || quia . . . tamen C³ in marg. sup. citandi signo super tamen collocato || quamquam C³

subiungi necesse est 'tamen'. FRACTI BELLO in hoc libro duplex intentio est: ne vel Troiae quod victa est, vel Aeneae turpe videatur esse quod fugit. FRACTI BELLO] *bene defendit causam suorum, quod in bello non impares fuerint.* sane amat in adversis hoc verbo uti, ut <170> fractae vires et <VII 594> frangimur heu fatis, inquit. 5

FATISQVE REPULSI oraculis: ut est <VI 45> cum virgo poscere fata: secundum Plautum tribus, vita scilicet Troili; palladii conservatione, integro sepulcro Laomedontis, quod in Scaea porta fuit, ut in Bacchidibus lectum est; secundum alios vero pluribus: ut de Aeaci gente aliquis interesset, unde Pyrrhus admodum puer evocatus ad bellum est; ut Rhesi equi tollerentur a Graecis; ut Herculis interessent sagittae, quas misit Philoctetes, quibus Paris peremptus est, cum ipse non potuisset adferre morte praeventus.

14. DVCTORES sonantius est quam 'duces', ut <557> regnatorem Asiae: quod heroum exigit carmen. LABENTIBVS velocibus, ut <XI 588> labere nympha polo et <IV 223> labere pinnis. cursu enim lapsus celerior est.

15. INSTAR nomen est indeclinabile, licet Probus instaris declinauerit, ut nectaris. et caret praepositione, sicut 'peregre', quamvis Serenus lyricus 'ad instar' dixerit. 'instar' autem est ad similitudinem: unde non restaurata, sed instaurata dicuntur aedificia ad antiquam similitudinem facta. EQVVM de hoc equo varia in historiis

3 bene defendit . . . fuerint] cf. Don. ad Ter. hec. I 2, 39 || 9 in Bacchidibus] IV 9, 29 || 15 LABENTIBVS velocibus . . . celerior est] exscr. Isid. orig. X 158 || 18 licet Probus . . . nectaris] Probi cath. p. 17, 1 K. || 19 et caret . . . dixerit] cf. Charis. p. 111, 21 et 212, 18 K. et [Sergii] explan. in Don. p. 511, 25 K. || 20 instar autem . . . facta] cf. Varro ap. Macrobr. Sat. I 11, 5 et Isid. orig. XIX 10, 1

1 FRACTI BELLO bene defendit . . . fuerint duplex ergo est in hoc libro intentio C || 2 ne om. C || 7 scilicet nita troili et si palladium permansisset in troia integro C || 8 sepulchro libri || fuerat C || 9 bacchidibus LM bacchidibus H acchidibus E bacchidibus comedia C || pluribus] plurima fuerunt fatalia troianis C || 10 evocatus] ductus C || 11 bellum est] unde dictus est Neoptolemus vios eis ptolemon add. D || 13 cum . . . praeventus om. C || 14 ad v. 14 Ductores. Labentibus] uelocibus cursu, ut 'labere pennis'. cursu enim lapsus (lapsu) celerior est. P || 15 heroum vel herooum C hereum L heroicum C¹ || 17 pennis L || celerior est. vel 'labentibus' labilibus D || 18 ad v. 15 Instar] nomen . . . peregre quamvis Serenus ad instar . . . facta. Equum] Hyginus et Tubero de hoc equo dicunt machinamentum . . . ut alii porta quam (portam qua) eis Antenor aperuit equum habuit pictum. non nulli . . . hostes. equus depictus est in frontibus domorum ipsorum, unde et Antenoris et ceterorum domus id est proditorum agnitae sunt. Palladis arte] aut ingeniose . . . Troianis: P || est om. C || Probus om. C, supr. vers. add. C² || declinet C || 19 nectaris CP: nestoris LHME || sicut] ut CP || peregre] peregre rus L peregerus H || 20 lyricus CL || 22 facta, ut in tertio (62) 'ergo instauramus Polydoro funus' D ||

de hoc equo uariae in historiis dictum C (i superscr. C³)

lecta sunt: ut Hyginus et Tubero dicunt, machinamentum bellicum fuit, quod equus appellatur, sicut aries, sicut testudo, quibus muri vel discuti vel subrui solent: unde est <46> aut haec in nostros fabricata est machina muros: ut alii, porta quam eis Antenor aperuit, 5 equum pictum habuisse memoratur, vel certe Antenorae domus, quo posset agnosci. non nulli signum equi datum, ut internoscerent Graeci suos, vel hostes. a quibusdam dicitur facta proditiōe praedictum, ne quis eas domos violaret, quarum ante ianuam equus esset depictus, unde Antenorae et ceterorum domus agnitae sunt. aut quia equestri proelio 10 victa est Troia. aut a monte Hippius, post quem se absconderant Graeci, unde et adludit 'instar montis equum'; ut <VIII 691> pelago credas innare revulsas Cycladas. aut re vera hoc fuit, quod Vergilius sequitur. sed melius machinamenti genus accipimus.

PALLADIS ARTE aut ingeniose, aut dolose, ac si diceret, consilio 15 iratae deae, quae fuit inimica Troianis.

16. AEDIFICANT translatio, ut Cicero navem tibi aedificatam esse Messanae. item INTExVNT ut ipse alibi <XI 326> bis denas Italo texamus robore navis. AEDIFICANT] aedificari enim habitacula hominum dicimus; nam ideo hic de equo 'aedificant', qui erat 20 homines recepturus; vel propter magnitudinem. INTExVNT] quia naues texti dicuntur; nam ideo ubi naues fiunt textrinum vocatur. ABIETE COSTAS non sine ratione Vergilius hoc loco abietem commemorat, item acerem et pinum paulo post: nam fulminata abies interitum dominae significat, et Troia per feminam periit. acer vero in tutela 25 Stuporis est: et viso equo stupere Troiani, ut <31> pars stupet

1 machinamentum . . . solent] cf. Plin. nat. hist. VII 202 § 16 Cicero] in Verr. act. II lib. II, 5, 13 'C. Heium iuratum dicere audistis isti navem onerariam maximam Messanae esse publice coactis operis aedificatam'.

1 ut enim C] dicit LHME] 2 equus C²: equis C] 5 equum . . . memoratur] equum habuit pictum C] vel certe . . . agnosci om. C] 6 possit E 8 quis] is in ras. C²] 9 antenorae C²: antenis C] 10 hippio L hippio H ipso C hippio M. fortasse Hippo] absconderunt C] 11 adludit C] equum om. C] 12 innare] in mare C] 14 ingeniosae aut dolosae E] 16 ad v. 16 Aedificant. Intexunt] quia naues dicuntur texti, nam ubi naues fiunt textrinum vocatur, ut ipse 'bis denas Italo texamus robore naues'. Abiete] solutio est spondei nunc in proceleumaticum (proclematicum). sciendum autem Virgilium servasse ubique ista in solutione sibi excusationem sinalliphae, quod alii contemnunt. P] AEDIFICANT translatio aedificari enim . . . magnitudinem ut cicero . . . messanae INTExVNT (sic C² intexunt C) quia naues . . . vocatur ut ipse alibi . . . naues C] translatio a navibus LHME] navim m] 22 hoc virgilius loco C] abietem om. C, sup. vers. add. C²] 23 acerem LHME cf. ad Aen. IX 87, ubi acere libri mei praeter Hamburgensem, qui acerte praebet: acerum C. idem exhibuisse videtur is liber quo Priscianus usus est, qui VI 44 (l. p. 232, 13 H.) 'haec acer arbor acris (fort. haec acer (arbor) acris) dicit Servius in commento Virgilii'. cf. Prisc. V 15] et fulminata C] 24 periit L: perit CHM] 25 ut viso E

innuptae donum exitiale Minervae. pinus in tutela quidem est matris deum; sed et fraudum et insidiarum, quia eius poma cadentia per fraudem interimunt: et hic equus plenus insidiarum est. ABIETE solutio est spondei, nunc in proceleumaticum, alias in dactylum, ut <I 1> arma virum, alias in anapaestum, ut fluvio-
rum rex Eridanus. sciendum sane, Vergilium ubique in solutione ista servare sibi excusationem synaliphae: quod alii contemnunt.

17. VOTVM oblatum: nam participium est. *VOTVM P. R. S.] id est vovisse pro reditu. * Accius in Deiphobo inscriptum dicit Minervae donum armipotentis Danaei abeuntes dicant.* EA FAMA 10 VAGATUR hoc est reditus fama tantum fuit, non et simulationis; nam incipiunt et insidiae patefactae esse. EA FAMA VAGATUR bene excusat, ne reus sit conscientiae.*

18. HVC pro illuc. *HVC in equum, vel in hanc rem. DE-LECTA CORPORA* delectorum virorum. *SORTITI* contraria sunt di-
lectus et sortitus. sed intellegimus, plures quidem electos, sorte tamen ex ipsis ductos, qui includerentur. *VIRVM* pro virorum, qua figura et in prosa utimur. dicit sane Plinius [in naturali historia] hoc in neutro non esse faciendum, scilicet propter casuum similitudinem, nisi forte nimia metri necessitas cogat. *FURTIVM* 20
num a plebe, hoc est nullo sciente, id est latenter? nam et furtum

4 ABIETE solutio est . . . contemnunt] cf. Servius comm. in Don. p. 425, 14 K. 'nam pro spondeo, qui legitimus est versus heroici, invenimus etiam dactylum positum, ut 'arma virumque cano', non numquam anapaestum, ut 'fluviorum rex Eridanus', aliquando proceleumaticum, ut 'genus labant' et 'arietas in portas' et 'abiete costas'. et Isid. orig. I 16, 28 || 5 fluviorum] georg. I 482 || 9 Accius in Deiphobo] trag. Rom. fragm. rec. O. Ribbeck p. 152 ed. II || 21 nam et furtum . . . subripuit] cf. Isid. orig. V 26, 18 et X 106

2 fraudium L || 3 interimunt] unde Martialis (XIII 25) 'poma . . . caput' add. Masvicius || 4 sane abite C (abiete C²) || nunc om. L || alias in dactylum om. LHM E, sed Servii sunt || 5 virumq; C (cano troiae q. p. a. o. supr. vers. add. C²) arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas Fabricius || 6 heridanus C || sane] autem C || 7 synaliphae L: sinaliphae reliqui || 8 ad v. 17 Votum oblatum. nam participium est, id est vovisse pro reditu. Ea fama vagatur] hoc est reditus. P || 9 fortasse vovisse se || Accius . . . dicant huc transposui, post conscientiae hab. C || deiphobo C || Minervae donum armipotentis abeuntes Danaei dicant Bergkii [Deise] Minervae donum armipotentis abeuntes Danaei dicant Ribbeckius. || 11 reditus P: pro reditu C || tantum fama malim. ceterum fama tamen enotavit Scioppius || nam] nondum add. F. Schoellius. cf. Tib. Donatus ad hunc vers. || 12 patefactae esse. Bene ergo excusat C || 14 ad r. 18 Huc] pro illuc, in equum vel in hanc rem. Delecta corpora] . . . cogat. Furtim] latenter, unde fures . . . subripiunt. P || dilecta H || 15 dilectorum HE || scholium ad sortiti post scholium ad virum hab. C || sortiti] sortiri: H || dilectus C: delectos L dilectos H delectus MEI || 16 sortitus MEI: sortis C sortitos LH || 18 qua] quasi H || in naturali historia seclui. de re grammatica Fabricius, sed Servius quotiens grammaticum Plinii praeceptum profert titulum libri non nominat. || 19 hoc] hic C || non om. C (supr. vers. add. C²)

ideo dicitur, quod magis per tenebras admittatur; unde fures qui quasi per furvum tempus, hoc est nigrum, aliquid subripiunt.

19. CAECO LATERI pro caecis lateribus. et nota aliter dici caecum hominem, id est non videntem, aliter caecum latus, id est obcaecaturum, absconsurum. CAVERNAS INGENTES non nulli omnia loca concava cavernas dictas a veteribus asserunt, ut <VIII 242> et umbrosae penitus patuere cavernae. alii fustes curvos navium, quibus extrinsecus tabulae adfiguntur, cavernas appellarunt: unde, quia naves texi dicuntur et cavernae navium sunt, permansit in metaphora, ut et 'intexunt' diceret et 'cavernas'. alii quodcumque in arcum formatum est, quod flexum et in altitudine curvatum ad sedem deducitur cavernam dici tradunt.

20. INGENTES ut diximus, epitheto levavit tapinosin. VTERVMQVE uterus est mulierum: nam praegnantis proprie est. quem modo ideo dixit, quia dicturus est <238> feta armis. alvus est quo defluunt sordes, ut Sallustius simulans sibi alvum purgari. venter qui videtur, ut Iuvenalis Montani quoque venter adest abdomine tardus. sane et in tragoedia de hoc equo ἐγκύμωνα legitur; hinc ergo hic 'uterum' dixit. ARMATO MILITE ut supra <I 378> ex hoste. ARMATO MILITE] singularem numerum pro plurali posuit, ut <XI 286> ultro Inachias venisset ad urbes Dardanus pro Dardani; et alibi pluralem pro singulari, ut <XII 60> desiste manum committere Teucris, cum solus esset Aeneas.

21. TENEDOS Tenes quidam infamatus, quod cum noverca concubisset, hanc insulam vacuum cultoribus tenuit: unde Tenedos

14 uterus est mulierum . . . venter qui videtur] cf. Isid. orig. XI, 1, 132—134 et diff. verb. 38 || 16 Sallustius] hist. fragm. I 42 Kritzk || 17 Iuvenalis] Sat. IV 107 || 24 Tenes quidam . . . nominatur] exscr. mythogr. II 186 et Isid. orig. XIV 6, 23

1 qui om. P || 3 ad v. 19 et 20 Caeco lateri] pro caecis lateribus. aliter autem caecus homo non videns, aliter caecum latus absconsurum et obcaecaturum (obscenaturum). Ingentes] nonnulli omnia loca concava dicunt. alii fustes curvos navium, quibus extrinsecus tabulae adfiguntur cavernas appellarunt. permansit in metaphora ut 'intexunt' diceret et (et om. cod.) 'cavernas'. sane dicendo 'ingentes' epitheto leuavit tapinosin. Uterumque] uterus est mulierum, nam praegnantis proprie est quem modo . . . feta (fetam) armis. Armato milite] ex hoste. scilicet . . . posuit. P || 8 apellarunt C || 9 sunt scripsi: sint C || metafora C || 12 tradunt. sane dicendo ingentes epitheto leuavit tapinosin. C || 14 quem modum C, inde quemadmodum Bergkii || 15 ideo] eo H || quo effluent L quod effluunt H || 18 tardus] pinguis C || ἐγκύμωνα ex Eurip. Tro. 11 Dorvillium coniecisse Burmannus adnotavit: ENPOIMONA C || 19 hinc scripsi: hanc C. possis et bene || 20 ARMATO MILITE ex hoste scilicet et singularem numerum C || plurali C in marg.: singulari C || 24 ad v. 21 Tenedos] insula est contra Ilium. P || TENEDOS Tenes quidam . . . unde Tenedos dicta est om. C || tennes LHm || infamatus L (infamatus T) || concubisset fugiens hanc insulam vacuum cultoribus obtinuit Isidorus

dicta est. ideo ergo ait 'notissima fama'. de Choro Tenedon ipsum cuius ex nomine Tenedon nominatur. *extremus insula est contra Ilium, quae ante Leucophrys dicta est; non Tenedos, quoniam filius, infamatus a noverca, quod cum ea voluisset concumbere, cultum illam tuam tenuit: unde Tenedon dicta est. alii dicunt, quod se propter supra dictam causam ex ipsa insula in mare precipitaverit huius soror Hemithea fuisse dicitur.*

22. *INSULA DIVES OPVM ut alibi (IX 26) dives equorum et hic genetivo iungit, Statius, quod rariū est, et ablativo, ut nullo ostro dives et auro. PRIAMI DEM NEQUA M. qui et ipse a Ilione in cis est.*

23. *si vis reductus litoris accessus. STATIO statio est ubi vel tempus stant naves, portus ubi hiemant. MALE FIDA vel minus fida propter periculum navium, quia statio est, quoniam phrygiū dicit aut certe fida Graecis. MALE hoc est 'in portum periculum, ut in Lucanus de syrabus sic male dixerunt: et hanc significationem raro invenimus. tunc 'male fide' non confidit, vel minus fide malit accipitur. 'male' enim infinitivum habet, non participium.*

24. *REFLECTE vel ab hoc, qui Troianum pariter erant, vel certe illi, 'oculi'. ut 'reflexe' dicitur propter.*

25. *ABINDE PETITIOE 'abinde' ut hinc et 'petitioe', vel petitioe merum epenthesis habet.*

26. *PERNA TEUCRE o verba 'perna'. ut 'perna' est verba, autem quae ante verba sunt.*

NOTA II. V. 10. 28. *MALE FIDA* vel minus fida propter periculum navium, quia statio est, quoniam phrygiū dicit aut certe fida Graecis. MALE hoc est 'in portum periculum, ut in Lucanus de syrabus sic male dixerunt: et hanc significationem raro invenimus. tunc 'male fide' non confidit, vel minus fide malit accipitur. 'male' enim infinitivum habet, non participium.

NOTA III. V. 10. 28. *REFLECTE* vel ab hoc, qui Troianum pariter erant, vel certe illi, 'oculi'. ut 'reflexe' dicitur propter. NOTA IV. V. 10. 28. *ABINDE PETITIOE* 'abinde' ut hinc et 'petitioe', vel petitioe merum epenthesis habet. NOTA V. V. 10. 28. *PERNA TEUCRE* o verba 'perna'. ut 'perna' est verba, autem quae ante verba sunt.

27. PANDVNTVR PORTAE signum pacis est, ut Sallustius aper-
tae portae, repleta arva cultoribus; ut 'clausis portis' signum
belli est <VIII 385> quae moenia clausis bellum acuant portis.

IUVAT IRE autem, exire, aut ire longius. DORICA CASTRA mala
5 est compositio ab ea syllaba incipere, qua superius finitus est sermo;
nam plerumque et cacenphaton facit, ut hoc loco. sane Dorus
Neptuni filius fuit, unde Dori originem ducunt.

28. LITVSQVE RELICTVM quod nostrum fuerat.

29. HIC pro illic. et totum hoc ita accipiendum. TENDEBAT
10 tentoria habebat, ut <VIII 605> et latis tendebat in arvis.

SAEVVS ACHILLES propter Hectorem tractum. et talis ubique indu-
cendus est, ut Horatius iura neget sibi nata.

30. CLASSIBVS HIC LOCVS magis ad equites referre debemus,
ut <VII 716> et Ortinae classes: unde et classica dicuntur.

15 ACIE hic exercitu. aliter <VI 789> huc geminas nunc flecte acies.
HIC ACIES legitur et 'acie'. nam potest utrumque.

31. PARS STVPET (ET MIRANTVR) figurate, ut <I 212> pars in frusta
secant. INNVPATAE quae numquam nubit, nam virgo potest et
nubere. DONVM ἀμφιβόλια, non quod ipsa dedit, sed quod ei oblatum
20 est. DONVM EXITIALE quantum ad Troianos.

32. PRIMVSQVE THYMOETES ut Euphorion dicit, Priamus ex
Arisba filium vatem suscepit. qui cum dixisset quadam die nasci
puerum, per quem Troia posset everti, pepererunt simul et Thy-
moetae uxor et Hecuba, quae Priami legitima erat. sed Priamus
25 Thymoetae filium uxoremque iussit occidi. inde ergo nunc dicit

1 Sallustius] hist. fragm. III 74 Kritz. || 6 sane Dorus . . . ducunt] cf. Isid.
orig. IX 2, 20 || 12 Horatius] a. p. 122 || 21 Priamus ex Arisba . . . iussit
occur. mythogr. I 212

1 ad v. 27 Dorica castra] mala est . . . originem ducunt. P || est om. C ||
aparte C (aperte C²) || 2 portae om. C || clausis post moenia om. C || 3 bellum
ferrum Vergilius || 4 Iuvat ire autem enotavit Scioppius: iuvat me aut C ||
6 nam om. C || 7 dori P || 9 ad v. 29 Hic] pro illic. Tendebant] tendoria
habebant, ut 'et dotis tendebant in arvis'. P || et totum . . . accipiendum] vi-
detur scholiastes significare voluisse, in iis quoque quae sequuntur 'hic' pro 'illic'
dictum esse. || scholium ad tendebat scholio ad saevus Achilles postponit C ||
10 armis C (aruis C²) || 11 tractum om. C || 13 ad v. 30 Classibus hic locus] magis
. . . dicuntur. Hic acies] hic exercitus. P || 14 ortyne C (ortine C²) ortunae
I.H.M (ortynae I.M) || classes] id est turmae add. D || huc C²: hoc C || 16 hic
acies legitur . . . utrumque om. C || aciae L || acie H (duae litterae deletae
sunt) acie M || 17 ad v. 31 Pars] figurate, ut 'pars in frusta (frustra). Donum]
ἀμφιβόλια . . . oblatum est. Exitiale] periculosum id est Troianis. P || 18 nam
uirgo potest et nubere quae numquam nubit C || 19 amphibolia C || sed quod
Daniel: sed quia P quod om. C || 20 troias C || 22 arisba C || 23 posset troia
conruere C (corruere C²)

'sive dolo', quia iustam causam proditiōis habere videbatur. alii volunt 'dolo' scilicet Graecorum, quo omnes decepti sunt.

33. ARCE LOCARI velut tutamen. et non incassum arcis Troianae prope multis locis mentio fit. in hac enim arce huiusmodi saxum fuisse dicitur, quod ab alio contritum sanguinem emitteret. namque Helenam ad incitandos in se amatores saepe ex hoc saxo lapillum uti fuisse solitam.

34. SIC FATA FEREBANT ut etiam cives contra patriam sentirent.

35. AT CAPYS quidam: non pater Anchisae. et bene nec se, nec patrem huic consilio dicit interfuisse, per quod interitus patriae 10 imminebat. quamquam Aeneas quasi obtrectator Priami non adsit, ut Homerus dicit, Anchises vero propter caecitatem, ut docet Theocritus. alii hunc Capyn adfinem Aeneae tradunt, et ideo ei ab Aenea dari recti consilii principatum. hic est qui Capuam condidit. sed hoc post multa saecula claruit. nam his temporibus, quibus Caesar occidi 15 habuit, Capuae iuvencae aeneae dicitur inscriptum fuisse, isdem temporibus unum de genere conditoris periturum.

36. PELAGO pro in pelagus. DANAYM INSIDIAS bene qui suadet ut praecipitetur, non dicit 'donum Minervae', sed 'Danaum insidias' et 'suspecta dona'. 20

37. SVBIECTISQUE VRERE FLAMMIS 'que' copulativa coniunctio est, 'aut' disiunctiva. quomodo ergo has iunxit, cum non utrumque, sed alterutrum fieri poterat quod suadebatur? poetarum est partem pro parte ponere, ut torvum pro torve, et volventibus pro volubilibus: coniunctionem ergo pro coniunctione posuit, ut <VI 616> 25 saxum ingens volvunt alii radiisque rotarum 'que' pro 've' posuit; nam sonantius visum est. antiqua tamen exemplaria 've' habere inveniuntur; 've' enim proprium significatum habet, ut interdum pro vel accipiat.

4 in hac enim arce . . . emitteret] cf. Ampelii lib. mem. VIII 11

1 quia . . . videbatur] quia habuit iustam causam proditiōis C || alique C || 5 namque] atque enotavit Scioppius || 6 incitandos C²: incitando C || lapillis enotavit Scioppius || 9 quidam alius C || 10 interesse M (interfuisse m) || per quos C || 11 imminet patriae C || 15 occidi habuit] occisus est Bergkii || 16 iuvencae C²: iuventae C || fuisse isdem C²: fuerat C || 18 ad v. 36 Pelago] pro in pelagus. P || 19 non dicit C² in marg.: om. C || 21 ad v. 37 Subiectisque urere flammis] 'que' copulativa coniunctio est, non disiunctiva, quae hic esse debuit. sed poetarum est . . . volubilibus. ergo coniunctionem (coniunctio) pro coniunctione posuit, id est 'que' pro 'ue', nam sonantius (sonatius) visum est. P || 22 has iunxit LHM, nisi quod iunxit LH: per ad iunxit C (per aut adiunxit Scioppius enotavit 'aut' adiunxit coni. Bergkii que adiunxit in archetypo Cassellani fuisse videtur) || 23 est] moēs est L (r vel n crasa) || 24 ludibilibus C (volubilibus C²) || 25 ergo om. C || 27 antiquata men C

38. *TEREBRARE* quidam aperire ac rescindere accipiunt, alii terebrare simpliciter accipiunt, quia adiecit temptare. et hinc ostenditur adversa sententia; non enim ab omnibus creduntur insidiae.

39. INCERTVM instabile, unde est 'studia in contraria'. 'incertum' ergo aut temporale est, aut perpetuum epitheton vulgi. sane 'vulgus' magis masculini generis est, quam neutri, quia in 'us' exeuntia neutra in 'ris' mittunt genetivum, excepto 'pelagus', quod in hoc nomine creavit errorem.

40. ANTE OMNES aut perissologia est, quia dixit 'primus'; aut
10 'ante omnes', id est videntibus omnibus.

41. LAOCOON omnia in 'oon' exeuntia tertiae sunt declinationis, ut Laocoontis Demophoontis Hippocoontis. *ARDENS* omnis adfectus tribus rebus ostenditur, vultu voce gestu, sicut hic futura dicturo primum iram et commotionem animi quae vultu ostenditur dedit, dein celeritatem
15 corporis, inde vocis magnitudinem.

42. ET PROCVL quidam hoc loco 'procul' 'unde primum exaudiri potuit' tradunt: alii 'iuxta' volunt, ut certa procul. O MISERI bene hoc coepit, quia non erant suadenti utilia credituri. QVAE TANTA INSANIA? quia insanorum est contra se sentire. aut 'insania' dementia.

20 43. CREDITIS AVECTOS HOSTES vehementius est, quam si dixisset 'non navigaverunt'.

44. DONA CARERE DOLIS DANAUM? ordo est 'dona Danaum', non 'dolis Danaum'; non enim quaecumque sunt dona Danaum sunt.

SIC NOTVS VLIXES? quia, ut ait Homerus, voluntate verberatus
25 et sub habitu mendici Troiam ingressus exploravit universa. hic sane Ulixes, filius Laertae, Penelopae maritus fuit. qui filios habuit Telemachum ex Penelope, ex Circe vero Telegonum, a quo etiam inscio cum is ipse patrem quaereret, occisus est. huic Ulixi primus Nicomachus pictor pilleo caput texisse fertur. huius post Iliense bellum

17 alii iuxta volunt] cf. Don. ad Ter. hec. IV 3, 1 || certa] buc. VI 16

1 ad v. 38 Terebrare] quidam . . . simpliciter accipiunt (accipitur). P || scindere P || 4 ad v. 39 Vulgus] magis (magis om. cod.) masculini generis est

quam neutri. P || incertum C²: agnitarum C (/u in marg.). fortasse aut ignarum. ergo aut temporale est aut perpetuum epitheton || 5 pitheton C || 6 magis om. C (tam supr. vers. C²) || 9 ad v. 40 Ante omnes] aut . . . omnibus. P || quia dixit] quasi dixit P quasi dixisset C (quasi dixisset C²) || aut om. C (supr. vers. add. C²) || 11 ad v. 41 Laocoon (Isacohon) ardens] omnis . . . gestu. P || LAOCOON . . . Hippocoontis om. C || 16 ad v. 42 Procul] quidam . . . certa procul. P || primum P: om. C || 17 tradunt om. P || iuxta PC²: iusta C || 18 erant C²: erat C || 22 ad v. 44 Dona. sic notus Ulixes?] quia . . . universa. P || 23 dolis Danaum] vel distinguendum est Danaum, id est ex Danais add. D (i. e. 'Danaum' iungendum cum 'sic notus Ulixes') || 24 verberatus voluntate C || 25 uniuersam I. || 28 nichomachus C

errores Homerus notos omnibus fecit. de hoc quoque alia fabula narratur. nam cum Ithacam post errores fuisset reversus, invenisse Panam fertur in penetribus suis, qui dicitur ex Penelope et proci omnibus natus, sicut ipsum nomen Pan videtur declarare: quamquam alii hunc de Mercurio, qui in hircum mutatus cum Penelope concubuerat, natum ferunt. sed Ulixes posteaquam deformem puerum vidit, fugisse dicitur in errores. necatur autem vel senectute, vel Telegoni filii manu aculeo marinae beluae extinctus. dicitur enim, cum continuo fugeret, a Minerva in equum mutatus.

46. IN LIGNO bene 'ligno' quasi dissuasorie, non simulacro, ut paulo post <232> ducendum ad sedes simulacrum. nam in suasionem vel dissuasionem tam sensus quam verba considerantur.

LIGNO] *adfectavit tapinosin dicens 'ligno'; infirmare enim vult fictam eorum religionem.*

47. INSPECTURA DOMOS, bene 'inspectura'; muris enim portisque deiectis, qui apud Troiam hoc machinamento perrupti sunt, necesse erat domos inspicere. VENTURAQUE DESUPER VRBI hoc est oppressura civitatem.

48. AUT ALIQUIS LATET ERROR non confirmat, ut plus in eo fraudis videatur esse, quam fuit. ERROR id est dolus, ut <VI 27> inextricabilis error. et est figura ab eo quod praecedit id quod sequitur. distinguendum sane 'error', et sic dicendum 'equo ne credite Teucris'. item 'quicquid id est, timeo', hoc enim melius est. EQVO LATET id est sub praetexto, sub specie equi. alii 'equo' in equo accipiunt. (NE) CREDITE (ne) confidite, id est nolite eorum fiduciam habere, qui timendi sunt, etiam cum ultro offerunt dona.

49. QUICQUID ID EST 'timeo' inquit 'quicquid omnino in equo est; ceterum Danaos, etiam dona ferentes'.

4 quamquam . . . natum ferunt] cf. comm. Luc. II 402 § 7 necatur autem . . . extinctus] cf. Hygin. fab. 127

1 notus C quod in notius, tum in notos mutavit corrector § 2 nam cum
cū ci post
Ithacam post errores Masvicius: Nam itac// errores C (cū et ci post superscr. C²) nam cum Italiam post errores enotavit Scioppius § 3 penetribus C²: penetribus C § 4 quamquam C²: quam C § 6 deformem C § 7 fugisse coni. Burmannus § 7 negatur C § 8 telogonii C § 8 enim om. C, superscr. C² § 10 ligno merito quasi dissuasor adfectavit tapinosin dicens ligno, non simulacro infirmare enim vult fictam eorum religionem ut paulo post C § dissuasorie ME desuasor L (dehortator superscr. I) desuasore H de suasore Regius Burmanni § 12 vel] et C § 15 ad v. 47 Inspectura] hoc est oppressura civitatem. P § portisque ex postisque C § 16 hoc C²: hac C § 18 ad v. 48 Error] id est dolus, ut 'inextricabilis error'. P § 19 fuit C fuerit coni. Bergk § error autem C § 21 error sane L Teucris. Quicquid id est timeo] dicendum Quid, id est sive bonum sive malum, et iungendum cum praecedentibus. vel distinguendum est timeo Danaos: vel, id est et dona ferentes. hoc enim melius est. Fabricius § 22 sed alii equo latet enotavit Scioppius § 23 sub praetexto C²: suprae texto C § alii contra enotavit Scioppius § 26 inquit ex inquit C § quicquid C²: quid quid C § omnino ex omni-

51. *IN LATVS* quidam inter ventrem et latus percussus intellegunt. [multi ita volunt intellegi 'in latus stetit, in alvum contorsit hastam'.] quidam deesse aliquid putant, ut sit sensus 'inclinans se in latus ad ictum vehementiorem intorsit hastam', nam si latus equi accipias, contrarium erit quod subiunxit 'alvum'. *FERI* quadrupedis: ab eo quod toto corpore feratur, ut <VII 489> *pectebatque ferum et paulo post* <500> *saucius at quadrupes*. *CVRVAM ALVVM* Plautus masculino ait genere, quo non utimur. percussus sane intellegimus inter ventrem et latus.
- 10 52. *RECVSSO* pro concusso, praepositio pro praepositione.
53. *CAVAE CAVERNAE* Graeca figura, ut 'vitam vivere', 'mortem mori'. quae autem a veteribus cavernae appellatae sint superius <19> dictum est.
54. *FATA DEVM* 'fata' modo participium est, hoc est 'quae dii loquuntur', ut Statius et vocem fata sequuntur. *SI MENS NON LAEVA FVISSET* Troianorum scilicet; bene ergo divisit. sane *LAEVA* modo contraria. et sciendum laevum, cum de humanis rebus est, esse contrarium, cum de caelestibus, prosperum, ut <693> intonuit laevum, quia sinistra numinum intuentibus dextra sunt.
- 20 55. *FOEDARE* dilacerare. foedum enim tam apud Vergilium, quam apud Sallustium non turpe significat, sed crudele, ut <502> sanguine foedantem quos ipse sacraverat ignis, Sallustius foedi oculi. alii 'foedare' secundum Graecos accipiunt. quid enim foedius, quam duces Graecorum latentes deprehendi? *LATEBRAS* autem
- 25 *amare dixit*.

7 Plautus] Pseud. III 2, 34 || 15 Statius] Theb. I 213 || 22 Sallustius] Cat. 15, 5

nino *C. fortasse scholium sic constituendum* Quicquid id est timeo] quicquid omnino in equo est, ceterum timeo Danaos etiam dona ferentes. || 1 ad v. 51 In alvum contorsit hastam] quidam deesse putant aliquid, ut sit sensus 'inclinans se in latus ad ictum vehementiorem contorsit hastam (in astam); nam si latus equi accipias, contrarium erit quod (quae) subiunxit 'alvum feri (feri). Latus] quidam inter ventrem et latus percussus intellegunt. multi ita volunt intellegi 'in latus' + quadrupedis. ab eo qui toto corpore feratur ut 'pectebatque feram'. Curnam alvum] Plautus masculino genere protulit quo (co) non utimur. *P* || 6 feratur. unde semifer, id est centaurus, quasi medius equus *D* ||

8 quo non inuenimus *L* (d superscr. l. idem sup. vers. add. ai quo non utimur) quod non utimur *H* || percussus . . . latus om. *C* || 10 ad v. 52 Recusso] . . . praepositione. *P* || 11 ad v. 53 Cavae cavernae] . . . mori. *P* || 12 sint ex sunt *C* || 14 ad v. 54 Fata deum] fata . . . sequuntur. Laeva] modo contraria . . . intuentibus. *P* || participium est] participium et *CP* || 15 locuntur *LMP* || sequuntur *CPM* sequitur *L* (sequuntur *l*) || 19 nimium *LH* (numinum *l*) || dextra sunt intuentibus *CP* || 20 ad v. 55 Foedare] dilacerare . . . foedantem. *P* || *FOEDARE LATEBRAS C*

56. STARES si 'staret' legeris, 'maneres' sequitur propter ὁμοιοτέλετον. et est apostropha.

57. ECCE MANVS haec particula prope rem gestam ante oculos lectoris inducit. sane saepe dictum est, Vergilium inventa occasione mentionem iuris pontificalis facere in quacumque persona. antiquis itaque 5 caerimoniis cautum erat, ne vinctus flaminiam introiret, si introisset, solveretur vinclaque per impluvium effunderentur inque viam publicam eicerentur. flaminia autem domus flaminis dicitur, sicut regia regis domus. [quod] hic de Sinone rem flaminis a rege factam debemus accipere, <146> ipse viro primus manicas atque arta levare vincla 10 iubet Priamus; quod factum sub divo, illo versu ostendit <153> sustulit exutas vinclis ad sidera palmas et <154> vos aeterni ignes, id est sidera: quod utique incongrue dictum videtur, nisi sub divo Sinonem stantem haec dixisse accipiamus. ideo autem 'iuvenem' dicendo nomen suspendit, quo gravior narratio fieret, si ordine suo re- 15 ferrentur quae gesta sunt. MANVS REVINCTVM ut <I 228> oculos suffusa.

58. TRAHEBANT cum festinatione adducebant, ut <VI 753> conventus trahit in medios. et modo 'trahebant' ad desiderium ducentum et Sinonis pertinet simulationem. non quia renititur Sinon, 20 nam contrarium esset 'qui se ignotum venientibus ultro'.

59. QVIS SE quibus se. alii 'qui se' legunt.

60. HOC IPSVM vel ut caperetur, vel quod Graeci simulabant. HOC IPSVM per 'm', quia usurpatum est 'ipse', et est naturale 'ipsus', ut ipsus mihi Davus. dicimus ergo 'ipsus ipsa ipsum', ut 'do- 25

5 antiquis itaque . . . regis domus] cf. Gellius X 15, 7 sq. || 25 ipsus] Ter. Andr. III 3, 44

1 ad v. 56 Stares] si 'staret' 'maneres' sequitur . . . apostropha. P ||

STARES si stare et L (S altera et et ab alia manu in rasura. f superscr. l) || legeris om. C || 3 ad v. 57 Manus reuinctum] ut 'oculos suffusa'. P || oculos C || 6 caerimoniis C || 7 impluvium C || 9 quod secl. F. Schoellius || 10 ultro] uero C || 15 si C sed enotaverunt Scioppius et Bergkii || referentur Commelinus primus || 18 ad v. 58 Trahebant] modo ad ducentium desiderium pertinet, non quod renititur (sentitur) Sinon, namque contrarium esset 'qui se ignotum venientibus ultro'. P || duce///bant C || 19 medios C: medium LHME || et modo]

modo ergo C || 20 ducentum desiderium C || ducentem H || et Sinonis et simulationem om. C || 21 contrarium C: contraum C || 22 quis se . . . legunt om. C || quibus se om. H || 23 ad v. 60 Hoc ipsum] uel ut caperetur uel quia Graeci simulabant. 'ipsum' autem per m, non per d, quia (quae) usurpatum est 'ipse' et est naturale 'ipsus' (ipsius) * mihi Davus . . . doctum. Ut strueret] incoatum a Graecis perficeret, hoc est confirmaret praeiacta dolorum semina. P || hoc IPSVM per] ipsum autem per C || 24 per m] generis masculini enotavit Scioppius || ipse C: ipsum LH ipsud ME || naturalis C

ctus docta doctum'. VT STRVERET ut confirmaret praeiacta dolorum semina. et respexit ad superiora, ut <16> aedificant. *vr STRVERET*] *vel astrueret vel incoatum a Graecis perficeret. quod ipse exposuit 'Troiamque aperiret Achivis'. *

61. FIDENS ANIMI ut <XII 19> o praestans animi iuvenis. et est nomen; desiit enim esse participium, quia genetivo casui cohaeret et potest recipere conparationem. *sane veteres fiduciam interdum pro crimine et audacia ponebant, ut Sallustius ita fiducia quam argumentis purgatiores dimittuntur. et Vergilius nam*
 10 *quis te, iuvenum confidentissime.* IN VTRVMQVE 'in' modo 'ad' significat, alibi pro 'contra', ut etiam supra <I 304> diximus. *sane sequenti versu exposuit, quid est 'in ulrumque paratus'.*

62. VERSARE DOLO dolo evertere, et subaudis Troianos; aut 'dolos versare', hoc est exercere. *hinc versutus, quod facile se ad ea*
 15 *quae usus poscit vertit. Plautus versutior es, quam rota figularis. OCCYMBERE MORTI novae locutionis figura et penitus remota. Ennius ut vos vestri liberi defendant, pro vostra vita morti occumbant obviam.*

63. VISENDI frequentativum est 'viso', ut 'verso' 'faccasso',
 20 licet rarum sit; nam in 'to' exeunt frequentativa.

64. CIRCUMFVSA RVIT figura ἡπαλλαγῇ, ruit *primo* et sic circumfusa est. *CERTANT cum supra 'iuventus ruit' dixerit, subiungit 'certant'. figuratum est, quia iuventus enuntiatione singulare est, intellectu*

8 Sallustius] hist. fragm. II 87 Kritz. || 9 Vergilius] georg. IV 445 || 15 Plautus] Epid. III 2, 35 || 16 Ennius] p. 71 Ribb. ed. II. p. 111 Vahl.

1 VT STRVERET uel astrueret uel incoatum a grecis perficeret hoc est confirmaret praeiacta dolorum semina quod ipse exposuit troiamque aperiret achivis (achivis C²). strueret autem respexit ad superiora ut aedificant C || ut confirmaret H confirmaret LME || praeiacta CP: periuria et LHME || 2 aedificant C: aedificaret LHME || 5 ad v. 61 Fidens animi] desinit esse participium, quia (quae) genetivo cohaeret. sane ueteres fiduciam interdum pro crimine et audacia ponebant, ut psallita fiducia quam argenteis purgatores dicuntur et Virgilius 'nam quis te iuvenum confidentissime?' P || 6 nam desiit C || quia] qua H || 7 conparationem] participium enim et accusatio coheret (coheret accusatio I) et non recipit conparationem add. M et le in marg. cf. [Sergii] explanat. in Don. p. 514, 38 K. || 8 Sallustius] fat C || argumentis Donatus et Nonius: argenti C || 9 purgatiores C²: purgatorem C || demittuntur C || 10 quis te] qui iste C || 11 alibi contra ut supra dictum est C || 13 ad v. 62 Versare dolo] dolo evertit. . . . poscit uertit. P || dolos H || uertit L || 14 quod C²: quid C || 15 poscit C²: possit C || figuralis C || 17 vestri Masvicius: nostri C uestri C² (uestri enotavit Scioppius) || uostra C uestra C², quod enotavit Scioppius || 18 obuam om. Scioppius fortiter Masvicius || 19 ad v. 63 Visendi] frequentativum uerbum est. P || 21 ad v. 64 Circumfusa ruit] figuratum est, quia iuventus enuntiatione singulare est, intellectu plurale. Inludere capto] et inludo tibi et te dicimus. simile insulto tibi et te. P || ypallage CH ypallage L yppallage M || ruit] ut H

plurale. INLUDERE CAPTO et 'inludo tibi' dicimus, ut hoc loco, et 'inludo te', ut <IX 631> verbis virtutem inlude superbis, et 'inludo in te'. simile est et 'insulto'. *quidam 'includere' per ludum ac iocum saevire in iniuriam alicuius intellegunt, ut silvestres uri adsidue capraeque sequaces (inludunt). 'capto' autem, quod 5 ita Troiani putabant.*

65. ACCIPE audi, ut 'da' dic, ut qui sit *da* Tityre nobis.

INSIDIAS servavit ordinem respondendo ad illud, quod regina interrogaverat <I 754> insidias, inquit, Danaum. CRIMINE AB VNO hoc est causa, ut <X 188> crimen amor vestrum: ab eo quod 10 praecedit id quod sequitur. si enim simpliciter intellexeris 'crimine', de negotio ad personam vitiosum transitum facis. alii sic legunt 'Danaum insidias et crimina'.

67. TURBATVS quasi turbatus, ut <XI 648> exultat Amazon, id est quasi Amazon. et hoc ad fidem faciendam: non enim tur- 15 batus, supra enim ait 'seu versare dolos, seu certae occumbere morti'.

INERMIS quidam supplex accipiunt, ut <I 487> tendentemque manus Priamum conspexit inermes.

69. HEU modo una est syllaba, sed interdum propter metrum duae fiunt, ut eheu quam pingui macer est mihi taurus in 20 ervo, sicut 'prendit' et 'prehendit', et secundum Plinium multa sunt talia. TELLVS et AEQVORA bene conciliat miserationem, de communibus duobus exclusus elementis. sane 'tellus' 'us' longa est: et sunt pauca quae 'us' producant, ut senectus iuventus salus virtus palus servitus incus tus rus mus pus, tunc scilicet cum gene- 25 tivus in 'tis' vel in 'ris' exit et habet paenultimam longam. ideo

1 et inludo tibi e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. IV 4, 19 et Phorm. V 7, 22 || 4 silvestres] georg. II 374 || 7 qui sit] buc. I 18 || 14 quasi turbatus] cf. Don. ad Ter. eun. III 5, 48 || 20 eheu] buc. III 100 'heu: heu quam pingui' e. q. s. || 23 sane tellus e. q. s.] cf. Serv. in Don. p. 452, 30 K.

2 ut verbis] uti verbis C || 3 in te ut apud Terentium D || quidam C²: quidem C || 4 ac ex oc C || 7 ad v. 65 Accipe] audi . . . nobis. Crimine ab uno] hoc est causa . . . et crimen. P || 12 facit P. citandi signo super facis posito vitiosum est de negotio ad personam transire vel de persona ad negotium. sed de causa ad causam et persona ad personam non est vitiosum l in marg. || 13 crimina MEI crimine LH crimen CP || 14 quasi turbatus] facit autem virgilius frequenter ut hanc particulam subtrahat add. E et l in marg. || 15 id est om. C || 16 dolos ex dolor C || 17 supplex C²: suplex C || 18 inermen C || 19 ad v. 69 Heu] modo . . . pingui macer, sicut prendit . . . sunt talia. Tellus et aequora] bene tale conciliat suam miseriā, quia (quae) Graeci tenebant maria, Troiani terras. sane 'tellus' us longa est. et pauca sunt quae us producant, ut senectus iuventus, tunc scilicet . . . sterilisque (starilisque) diu palus P || 20 fiunt om. L || eheu CPME: heu L eu H || 21 aruo LC² || 22 talia CP: alia LHME || 23 elementis quia Graeci (p. 228, 6) . . . advertere. sane tellus . . . aequalitate C || 24 salus . . . pus om. C || 26 exit C || penultimam HP

autem 'tis' et 'ris' diximus, quia palus, licet paludis longa sit 'lu', brevis tamen non numquam invenitur, quia in 'dis' exit genetivus, ut Horatius sterilisque diu palus aptaque remis. 'aequora' vero modo maria, alibi campos, ut ac prius ignotum
5 ferro quam scindimus aequor: dictum enim est ab aequalitate.

HEV QVAE NVNC ... ACCIPERE] * quia Graeci tenebant maria, Troiani terras. sane quod deflet, ideo ei prima brevis datur oratio. et est controversiae schema: nam principium satis docte sumptum est; hac enim exclamazione et miseriae auctu benivolum sibi iudicem fecit, querelae
10 autem novitate attentum. quis enim non cuperet audire, quo pacto idem homo et Graecis et Troianis esset invisus? denique subiecit 'quo gemitu conversi animi, compressus et omnis impetus: hortamur fari quo sanguine cretus, quidve ferat; memoret quae sit fiducia capto'. habet ergo benivolentiam et attentionem. ingressus deinde causam, quia
15 timebat, ne persona Graeci suspecta esset quasi hostis, hoc fatetur primum et ex sequentibus sanat 'neque me Argolica de gente negabo: hoc primum; nec si miserum Fortuna Sinonem finxit, vanum etiam mendacemque inproba finget'. subiungit fabulam ex qua sibi fidem paret dicturus de equo. de Palamede autem et Iphigenia ad Troianos nil
20 pertinet, de quibus vera incipit et in falsa desinit; facile enim quae sequuntur credibilia sunt, cum prima recognoscuntur: quae per singula loca vel versus facilius poterimus advertere.*

70. DENIQUE aut vacat, sicut 'gentium', aut novissime significat.

71. ET SUPER et insuper. IPSI quos pro merito meo minime
25 deceat saevos esse, [hoc est], quibus sum praestaturus salutem.

72. INFENSI infensus proprie est plus quam inimicus, ab inimico maior. POENAS CVM SANGVINE id est et tormenta et mortem. potest enim aliud esse sine alio.

73. CONVERSI ANIMI bene, quia dixerat 'et super ipsi Dardanidae
30 infensi', ut ostenderet eos, cum advenienti includere certarent, audito eius gemitu ad miserationem esse conversos.

3 Horatius] a. p. 65 || 4 ac prius] georg. I 50 'at prius' e. q. s. || 5 dictum enim est ab aequalitate] cf. Isid. orig. XIII 12, 1. diff. verb. 66

1 diximus] dicta sunt CP || 2 tis C (dis C³) || exit P || 3 sterilisque C sterelique H || 6 Graeci supr. vers. add. C³, om. C || 7 controversiae C³: contraversiae C || 8 scema C || principium C³: princium C || ha//c C || 10 novitate C³: novite C || quo man. rec.: tuo C || 18 ex qua C³: equa C || 19 autem C³ inseruisse videtur || 23 ad v. 70 et 71 Denique] aut ... significat. cum insuper et super. P || genetivum C || 26 ad v. 72 Infensi] infensus proprie est ab inimico maior. Poenas cum sanguine] id est tormenta ... sine alio. P || INFENSI infensus C (corr. C³) || 27 et ante tormenta om. CH || morte H || 30 infensi C³: infessi C

74. *IMPETVS quo in Sinonis ferebamur interitum.* HORTAMVR bene, non 'iubemus', utpote miserantes. QVO SANGVINE CRETVS quibus sit parentibus natus: nam Graecum esse constabat.

75. FERAT adferat, id est nuntiet. MEMORET QVAE SIT FIDV-
CIA CAPTO aut dicat quae tanta sit in captivo fiducia, ut audéat 5
dicere 'et super ipsi': aut certe 'memoret' est meminerit, ut signi-
ficet, meminerit in captivo per veriloquium vitae esse fiduciam.
unde et responsio talis est 'fatebor vera'. alii 'memorem' legunt,
ut sit sensus, hortabamur ad loquendum memorem, hoc est qui
diligenter factionis suae meminerat. MEMORET QVAE SIT FIDV-
CIA CAPTO] 10
vel [ut] memor sit, quid in captivo victori liceat, vel 'quidve ferat me-
moret', id est quid afferat dicat, ut simpliciter accipiatur quod sequi-
tur, quid illud sit quod ei fiduciam apud hostes capto pariat, ut putet
a Troianis sibi esse parcendum.

77. FVERIT QVODCVMQVE id est quicumque me sequitur even- 15
tus. FVERIT QVODCVMQVE] sive miseratus vitam concedere volueris, sive
non. est autem parenthesis, et respicit ad illud 'memoret, quae sit
fiducia capto'. suspendendum ergo 'rex'. sane 'quodcumque' vetusta
voce mortem significari Lucilius docet in XII. hunc, si quid pueris
nobis me et fratre fuisset, hoc est, si mors vel me vel fratrem 20
oppressisset. ergo ut quidam volunt urbane animum hominis mortem
contemnens ostendit. 'vera' inquit, ut et falsa, quae postea dicturus
est, vera credantur: ideo primo a veris coepit. ordo autem est, fate-
bor cuncta vera, neque me Argolica de gente negabo. quod sciebant
Troiani confessus est, ut ei de ceteris crederetur. 25

79. HOC PRIMVM hoc maximum est vel principale apud me,
verum dicere. (vel) HOC PRIMVM 'fatebor' subaudis. NEC SI MISE-
RVM FORTVNA SINONEM FINXIT quidam ita intellegunt: si me Fortuna ad
hanc miseriam perducere potuit, non valebit etiam stultum facere, ut

19 Lucilius in XII] 8 Muell.

1 interito C (interitu enotavit Bergkii) qui in Sinonis ferebatur interitum
enotavit Scioppius || 4 ad v. 75 Ferat] adferat, id est nuntiet (nutriat). memo-
ret (memor)] ut dicat 'quae sit fiducia capto'. memor autem qui diligenter
factionis suae meminerit. P || id est] ide L idē ÷ l || nuntiet Daniel: nuntiat C,
om. L H M E, ita ut memoret ad id est referatur, et insequentis scholii lemma
sit QVAE SIT FIDV-
CIA CAPTO || 5 fiducia in captivo C || 6 ipsi] Dardanidae infensi
(infensi C) add. C || significet] sit intellectus C || 7 ueloquium L (corr. d) ||
9 hortamur C || 11 ut secl. F. Schoellius: uelut C, non uelut quod Scioppius et
Bergkii enotaverunt || 15 ad v. 77 Fverit quodcumque] id est . . . euentus. P ||
19 fortasse voce vetuste || Xh C || 20 est om. C, supr. vers. add. C || 22 in-
quid C || 26 ad v. 79 Hoc primum] hoc maximum. Hoc primum] et subaudis
'fatebor'. Sinonem] † sinon et antichian ulixis consubrinus ergo. nec inmerito
(merito) Virgilius . . . Ulixes hoc fecit. P

putem me mentiendo proficere. SINONEM Autolycus quidam fur fuit, qui se varias formabat in species. hic habuit liberos Aesimum, unde natus est Sinon, et Anticliam, unde Ulixes: consobrini ergo sunt. nec inmerito Vergilius Sinoni dat et fallaciam et proditi-
 5 officium, ne multum discedat a fabula, quia secundum Euphorionem Ulixes haec fecit. *SINONEM melius, quam si 'me' dixisset; solet enim et in nomine quaedam esse emphasis, ut <I 48> et quisquam numen Iunonis adoret.*

80. FINXIT composuit, formavit, ut <VIII 634> et corpora
 10 fingere lingua. et notandum quia omnis Sinonis oratio diasyr-
 tica est: nam et negotium exprimit, et Troianorum insultat stulti-
 tiaē, ut hoc loco. FINXIT VANVM fallacem. et vanus est qui
 etiam sine utilitate mentitur, mendax qui tantum ad decipiendum.
 sane 'vanus' stultus apud idoneos non invenitur, ut ait Iuvenalis
 15 sic libitum vano qui nos distinxit Othoni.

81. FANDO ALIQVOD SI FORTE TVAS PERVENIT AD AVRES dum
 dicitur. et utitur bona arte mendacii, ut praemittat vera et sic
 falsa subiungat. nam quod de Palamede dicit verum est, quod de
 se subiungit falsum. et sciendum ex hac historia partem dici,
 20 partem suppressi, partem intellegendibus linqui. nam Palamedes,
 ut Apollonius dicit, septimo gradu a Belo originem ducens, cum
 dilectum per Graeciam ageret, simulantem insaniam Ulixen duxit
 invitum. cum enim ille iunctis dissimilis naturae animalibus salem
 sereret, filium ei Palamedes opposuit. quo viso Ulixes aratra sus-
 25 pendit, et ad bellum ductus habuit iustam causam doloris. postea

14 Iuvenalis] sat. III 159 || 20 Nam Palamedes e. q. s.] exscr. mythogr. I
 35, II 200. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 98

1 proficere sane autolycus C || SINONEM LME SINEM H || autolicus LH ||
 fuit fur C || 2 liberos Aesimum Ryckius ex Tzetze ad Lycophr. Cass. 344. cf.
 Tryphiod. 294: liberos sinum C liberosissimum L liberos sissimum H liberos
 sinum MEI liberos Sisyphum vulgo || 3 anticlyan C autoliam LHME || 4 et
 ante fallaciam om. CP || fallatiam CH || 5 descendat C || ^{ey}forionem C (ey incer-
 tum utrum C^a an man. rec. scripserit) eufurionem H || 6 hoc C || 7 enfasis C
 9 ad v. 80 Finxit] composuit formavit. et sciendum quia omnis . . . insultat
 stultitiae. Vanum] fallacem et qui etiam sine utilitate mentitur . . . Othoni. P.
 finxit vero C || et ut HM || 10 fingere lingere L || 12 ut hoc loco om. C et ut
 hoc loco finxit Lion, quod nescio unde petatum sit. ita Terentius (ad. II 2, 2) 'est
 quod te audio nescio quid concertasse cum hero' add. Fabricius || FINXIT om. C ||
 13 dicendum P || 14 vanus vero P || non om. C || 16 FANDO . . . cum h aspira-
 tione (p. 231 lin. 16) om. CP || ALIQVOD Mh ALIQVID LHE || 20 partem suppressi
 om. Me || relinqui H || palamedis H || 21 pollonius H appollonius M || dicit] ait M ||
 22 dilectum militum M || 23 iniunctus L (iunctis l) || 24 palamedis HM (palamedes m) ||
 obtulit L (opposuit l) || suspendit] ne filium offenderet; quod non insaniae, sed prudentiae fuerat indicium add. D

cum Ulixes frumentatum missus ad Thraciam nihil advexisset, a Palamede est vehementer increpitus. et cum diceret adeo non esse negligentiam suam, ut ne ipse quidem si pergeret quicquam posset advehere, profectus Palamedes infinita frumenta devexit. qua invidia Ulixes auctis inimicitiis fictam epistolam Priami nomine ad 5 Palamedem, per quam agebat gratias proditiōis et commemorabat secretum auri pondus esse transmissum, dedit captivo, et eum in itinere fecit occidi. haec inventa more militiae regi adlata est et lecta principibus convocatis. tunc Ulixes cum se Palamedi adesse simularet, ait, si verum esse creditis, in tentorio eius aurum quae- 10 ratur. quo facto invento auro, quod ipse per noctem corruptis servis absconderat, Palamedes lapidibus interemptus est. hunc autem constat fuisse prudentem. nam et tabulam ipse invenit ad comprimendas otiosi seditiones exercitus, ut Varro testatur. secundum quosdam ipse repperit litteras. quae res forte sit dubia, tamen 15 certum est * χ ab hoc inventas cum h aspiratione.

82. INCLITA GLORIA propter dilectum et frumenta.

83. FALSA SVB PRODICTIONE sub falso crimine proditiōis. et rem notam per transitum dicit; unde et paulo post 'haud ignota loquor'. quamquam ibi possit intellegi, haud ignota nobis, sed 20 forte etiam ad vos potuit pervenire. sciendum sane factum hoc vere et Troianos scisse. sed Sinon callide quasi ignorantibus quae vera sunt dicit, ut fidem sequentibus faciat. *PELASGI a Pelasgo Terrae filio, qui in Arcadia genitus dicitur, ut Hesiodus tradit.*

84. INFANDO INDICIO propter aurum clam suppositum. 'in- 25 dicio' autem delatione. QVIA BELLA VETABAT iam hoc falsum est, sed dicitur ad Sinonis commendationem; nam aliam ob causam Pa-

13 nam et tabulam . . . testatur] cf. Isid. or. XVIII 60 || 24 Hesiodus] cf. fragm. 55 ap. Marckscheff. (p. 301)

1 tratiam L traicam H Troiam mythogr I || adfixisset H || 4 palamedis H || 5 fictam ex factam L || 6 per quem LH (quam l) || 7 secretum] certum Guelferb. I || 8 fecit] iussit vulgo || adlata H: allata LM mythogr. I oblata mythogr. II et Guelferb. II teste Bodio || 11 et invento Guelferb. I inventoque mythogr. II || 12 absconderet L (absconderat l) || 13 aleam tabulam Vossianus Burmanni, inde aleam ac tabulam coni. Burmannus || 14 testatur] dicit M || 16 lacunam indicavi. //|| χ L (duae litterae deletae sunt) χ HME mythographi Φ ϕ χ Guelferb. I teste Bodio. cf. Victorini a. gramm. p. 194, 14 K. et Keilii adnotatio. ϕ χ ab hoc inventas cum h coni. F. Schoellius aspiratione secludens inuentas LH Guelferb. I: inuentam M mythogr. I inuentum E mythogr. II (inuentam e) || h aspiratione LH: aspiratione ME mythographi. respectu k litterae sine aspiratione add. D || 17 ad v. 82 Inclita gloria] propter dilectum et frumenta. P || INCLITA CLH || 18 ad v. 83 Pelasgi] a Pelasgo . . . tradit. P || 20 sed] si L || 21 sciendum om. L, supr. vers. add. l || uere e supr. vers.: om. ME bene C uenire L uenire H || 22 ut C (et C²) || 24 archadia C || 25 ad v. 84 Infando indicio] propter aurum . . . periit. P || 26 QVIA] QVAE P || 27 paladimes P

lamedes perit. et bene ad captandam circa amicos eius miseriam adiungitur, quia pacis auctor fuit.

85. CASSVM privatum, vacuum. [et] CASSVM est quasi quassum et nihil continens; nam et vas quassum, quod humorem in se non continet et est vacuum: unde et retia casses, quod multum in se vacui habeant. NVNC CASSVM LVMINE LVGENT] [sane] vult Sinon suadere, vere fugisse Graecos, si Palameden lugere potuerunt.

86. ILLI ME COMITEM oratorie se commendat. 'illi' id est qui bella vetabat. et bene 'comitem', non militem, quem eius inimici velut sub-
10 parem insequerentur. ET CONSANGVINITATE PROPINQVVM excusatio a necessitudine, sed hoc totum falsum est.

87. PAVPER excusatio a fortuna: haec enim fuerat causa militandi, ut Terentius cum hinc egens profugiet aliquo militatum. PRIMIS (HVC MISIT) AB ANNIS aut adolescentiae, aut belli. et
15 est excusatio, quia patri parendum necessario fuit; ideo ait 'misit'.

88. DVM STABAT REGNO quia et ipse unus de regibus fuit. et bene addidit dignitatem eius quem fingeat propinquum, ut ei iusta causa fuerit indignationis adversus Ulixem.

89. ET NOS pluralis numerus pro singulari, ut Sallustius nos
20 in tanta doctissimorum copia. an 'nos' se et patrem dixit? ET NOS] id est ut Palamedes. NOMEN gloriam, ut <XII 515> nomen Echionium matrisque genus Peridiaae. alii 'nomen' nobilitatem accipiunt, ut <V 621> cui genus et quondam nomen natique fuissent.

25 90. INVIDIA propter advectum frumentum. PELLACIS per blanditias decipientis. pellicere enim est blandiendo elicere.

91. CONCESSIT pro decessit.

92. ADFLICTVS suspendendum, ne videatur adflctum se dicere, quia

3 Cassum est quasi quassum e. q. s.] cf. Nonius p. 45 M. || 13 Terentius] adelph. III 3, 31 || 19 Sallustius] hist. fragm. I 5 Kr. || 25 Pellacis per blanditias decipientis e. q. s.] cf. Isid. or. X 204

3 ad v. 85 Demisere (Demis est). Cassum] priuatum . . . uacui habeant. P || CASVM H || quasi quassim P || 5 quod] qui P || 6 fortasse persuadere || 7 palameden C || 10 excusatio C²: excussatio C || 12 ad v. 87 Pauper] haec enim . . . militatum. Primis ab annis] aut adolescentiae aut belli P || excussatio P || 14 adolescentiae C || 15 excussatio C || 16 ad v. 88 Dum stabat regno] quia . . . fuit. P || 17 ut ei C²: et ei C || 19 ad v. 89 Consiliis. Nos] pluralis pro singulari, ut Sallustius . . . Nomen] gloriam uel nobilitatem ut alii ut 'qui genus et quondam nomen'. P || ET OM. C || pluralem pro singulari C || singulari ad euitandam iactantiam D (Stephanus quoque edidit) || 20 an nos P: et nos C || 21 id est OM. P || palamides P || ut . . . Peridiaae OM. C || 22 matrisque M: matrisque HE matri L (matrisque I) || peridiaae L pieridae E || 25 ad v. 90 Invidia] propter . . . elicere. P || 26 blandiendo] per blanditias CP || elicere] decipere D || 27 ad v. 91 Haud (aut). Concessit] pro decessit. P

in tenebris vitam trahebat, sed quia amicum perdiderit. VITAM IN TENEBRIS ideo lugentibus inimica lux est, quia caruerunt ea hi quos dolent; ideo tenebras petunt et atra veste amiciuntur et capita velant, ut videantur cum defunctis agere, imitantes tenebris inferorum faciem.

93. *INSONTIS AMICI* duo posuit, et 'insontis' et 'amici'. et plus est 5 quod amicum dixit, quam propinquum. MECVM INDIGNABAR quomodo ergo 'nec tacui demens'? intellegimus istum quasi tacuisse primo, post inpatientia doloris erupisse. ET CASVM INSONTIS M. I. AMICI] [aut] quod interim non vindicarem amici insontis interitum.

94. *FORS SIQVA* bene 'siqua', quia est et bona et mala. 10 *TVLISSET non nulli pro retulisset intellegunt.*

95. *SI PATRIOS VMQVAM REMEASSEM VICTOR AD ARGOS* bene dubitat, ut ostendat, propter Palameden omnes sibi Graecos inimicos fuisse. *VICTOR* autem ut quidam volunt voti compos, ut est <I 192> quam septem ingentia victor corpora fundat humi, quia aliter dictum 15 potuit non bene a Troianis accipi. ARGOS Argi ab Argo dicti, quem custodem vaccae, in quam Io fuerat commutata Mercurius occidit.

96. *PROMISI* per contrarium ait pro minatus sum, quia minamur mala, promittimus bona. sic Horatius contra atqui vultus erat multa et praeclara minantis, id est promittentis. [et] *PROMISI* 20 *VLTOREM* deest 'futurum'.

97. *HINC MIHI* pro 'hac causa' vel 'propter hoc'. et est adverbium locale pro coniunctione causali. *PRIMA MALI LABES* quia secuta sunt postea oraculum et adscita Calchantis factio. 'adscita' sane dicitur adsumpta. 'labes' vero ruinam significat, a lapsu. 25

98. *CRIMINIBVS* causis, ut supra <65> et crimine ab uno. *NOVIS* aut magnis, aut quae nullus sperasset; aut aliis atque aliis. *SPARGERE VOCES* ut Cicero et spargere venena didicerunt.

19 Horatius] sat. II 3, 9 || 28 Cicero] in Catil. II 10, 23

1 perdidisset C (i superscr. ead. man.) || 2 lugentibus C² supr. vers. om. C || 3 velant scripsi: uelantur C. ceterum capite uelantur enotavit Bergkii || 5 et insontis Scioppius enotavit: ut insontis C || 8 erupisse ex eripuisse M || erupisse] in uocem supr. vers. add. C² || 9 insontis in rasura C² || 10 ad v. 94 Fors siqua] bene siqua, quia (male quae) est et bona et mala. Tulisset] nonnulli pro retulisset. P || 12 ad v. 95 Si patrios uictor (uictos)] ut quidam . . . occidit. P || 14 campos C (corr. C²) || 15 corpora fundat humi om. CP c. f. h. supra vers. C² || quia] que P || 16 ARGOS P om. C || 17 comitata P || 18 ad v. 96 Promisi] pro minatus sum. per contrarium dixit, quia (quae) . . . futurum. P || 19 sic autem Horatius P || contrahat qui CP || 22 ad v. 97 Hinc mihi] pro hac causa . . . causali. quia (que) secuta sunt . . . a lapsu. P || 23 secuta est H secutae sunt ME || 24 in postea H || ascita L || adscita . . . adsumpta] Servium interpretatur scholiastes. || 26 ad v. 98 Criminibus] causis, ut 'crimine ab uno'. Novis] quae nullus sperasset. P || 28 Spargere voces] miscere, ut Cicero D || et spargere] spargere ut C

99. AMBIGVAS aut dubias, ne si aperte ageret, accusatio esse videretur, *aut suspicionum et criminum plenas.* CONSCIVS aut peracti sceleris, [de nece Palamedis] aut dolorum suorum, ut est in tertio <629> oblitusve sui est Ithacus. aut certe sciens hunc
 5 meum animum. ARMA modo fraudes vel dolos, nam arma sunt instrumenta cuiuslibet rei: unde et insidiantis fraudes 'arma' nominavit. alii 'arma' pro opibus vel auxiliis accipiunt. alii 'arma' consilium, alii occasionem, non nulli insidias intellegunt: quidam 'consciis arma' hypallagen putant pro 'conscientia arma', ut <III 595> et quon-
 10 dam patriis ad Troiam missus in armis et <181> arma deosque parant comites et <XI 229> alia arma Latinis quaerenda.

100. NEC REQVIEVIT ENIM aut vacat 'enim', aut pendet sensus, ut et posterior 'donec Calchante ministro': arte enim agitur, semiplena dicendo ut cogat et interrogare et avidius audire Troianos.
 15 CALCHANTE MINISTRO <129> 'me destinat arae', et est aposiopesis. et mire 'ministro', quasi non exierit a se responsum.

101. SED QUID EGO aposiopesis. et bene reticuit, ne taederet illos tam longae orationis, nihil ad se pertinentis, nisi studium audiendi intermissione renovasset. AVTEM hic abundat. INGRATA nec vobis
 20 placitura, nec mihi gratiam conciliantia. INGRATA] quorum iam non libenter memini.

102. QVIDVE MOROR? vestram scilicet festinationem, vel mortem. OMNES et eos, qui prodesse disponunt. VNO ORDINE uno reatu. et est de antiqua tractum scientia, quia in ordinem dicebantur causae
 25 propter multitudinem vel tumultum festinantum, cum erat annus litium. Iuvenalis expectandus erit qui lites inchoet annus.

26 Iuvenalis] sat. XVI 42

1 ad v. 99 In vulgum ambiguas] dubias vel suspicionum *. Consciis] aut peracti sceleris et de nece Palamedis (pelamidis) . . . nominavit. alii arma pro consiliis accipiunt (accipiuntur). P || aut dubias aut suspicionum et criminum plenas ne si aperte C || 2 videatur M || 3 de nece palamedis secl. F. Schoellius || 4 est post sui om. CL || ithacus discrimine tanto CP || 6 et om. CP || insidiantis HMC²: insidiantes CLP || 8 occasionem C || 9 ypallagen C || 10 patris C || 12 ad v. 100 Nec requieuit enim] aut vacat . . . me destinat arae (destinaret). P || 13 et posterior LHP: et superior C ex posterioribus MEL || ministro] om. C magistro P || arte] ante P || agitur LHME: agit ut CP || semiplene P || 14 ut cogat et interrogare LE: cogat et interrogare CPM cogat et ut interrogare H || et ante avidius om. CP (add. C²) || audire] aut dicere H || 15 me destinaret C || arae intellegitur vulgo || et est aposiopesis om. C est aposiopesis om. L (supr. vers. add. l) || possiopesis H taposiopesis M || 16 non exierit a se responsum Burmannus: non exierit a te responsuro C || 17 ad v. 101 Sed quid ego] et bene reticuit . . . orationis. Autem] hic abundat. Ingrata] id

est vobis. P || 20 gratia H || conciliant C || iam non libenter quorum C || 23 ut eos C || qui vobis prodesse D || 24 ordine H || 25 multitudinem vel om. C || 26 annus litium] anolium H || Iuvenalis . . . annus om. C || expectandus ex expentandus H || qua H quo h || 26 anno H

103. *IDQVE AVDIRE SAT EST me Graium esse.* IAMDVDM modo 'quam primum'. *SVMITE POENAS scilicet ut satis faciatis Graecis, qui me oderunt. et dicendo mortem suam gratam esse Graecis, et Troianorum benivolentiam conciliat, et ut sibi reliqua credantur extorquet.*

104. *HOC ITHACVS VELIT ET MAGNO MERCENTVR ATRIDAE cal-* 5
lide hoc dicto impetrat vitam, adserens mortem suam illorum hostibus esse placituram. ideo autem dicit 'mercentur', quia sacrorum est, ut fugiens victima ubicumque inventa sit, occidatur, ne piaculum committatur. ergo Sinon qui victima fuerat, *quippe qui propter reditum sacrificio fuerat destinatus, nec possent Graeci nisi vel* 10
empta morte Sinonis ad patriam redire, iure et votis et praemio Graecorum interimitur. 'Ithacus' vero pro 'Ithacensis', principale pro derivativo. *MAGNO MERCENTVR* id est pretio, ut (X 503) Turno tempus erit magno cum optaverit emptum intactum Pallanta. 15

105. *ARDEMVS SCITARI festinamus inquirere. et ecce, quo proficit aposiopesin ante fecisse.* *QVAERERE CAVSAS* cur a Graecis eius optaretur interitus.

106. *IGNARI aut nescientes, aut imprudentes.* *ARTISQVE PELASGAE* *ARS τῶν πέλων* est. ideo adiecit 'Pelasgae', hoc est malae. 20

107. *PROSEQVITVR mire, ut ab initio coeperat.* *PAVITANS* quasi pavitans. *PAVITANS*] hoc est simulans se pavere. et non tam propter mortem: nam erit illi contrarium 'iamdudum sumite poenas': sed ut videretur cum timore civium suorum consilia vel secreta patefacere. *FICTO PECTORE* pectus pro verbis posuit: nam numquam fingitur 25
pectus.

1 Iamdudum modo quam primum] cf. Don. ad Ter. Andr. I 4, 1 | 12 Ithacus vero . . . derivativo] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Achill. II 44

1 AVDERE C (corr. C²) | 3 troianorum C²: troiarum C | 5 ad v. 104 Ithacus (itacus) pro Ithacensis (itacensis), principale pro derivativo. P | 7 mercentur] coercentur H | 8 uictimam H | sit om. L | 9 comitatur C | qui] quia C, om. H quippe . . . redire] possis hoc scholium constituere hoc . . . ATRIDAE] quia Sinon propter . . . vel emptam mortem eius ad patriam redire. | 11 morte om. C, in marg. add. C² | 12 Ithacus . . . derivativo hoc loco om. C | itacus L itachus HM | itacensis L itacesius H | 13 derivativo LH | MAGNO om. C | MERCENTVR uero C | id est] om. C idus H | pretium C | ut illud C | 14 erat C (corr. C²) | 15 palanta H | pallanta. Ithacus uero pro Ithacensis. principale pro diri in his desinit Cassellani quaternio octavus. nonus interiit. enotavit ex eo non nulla Franciscus Modius in usum Danielis, quae is margini exemplaris Basileensis, quod in bibliotheca Bernensi assertatur, adscripsit. quae Modius aliter legisse videtur ac Scioppius infra commemorabuntur. | 16 festinemus H | 17 apotiopesim C | 20 non meson L ton meson Hm tomeson M | Pelasgae. fraudulentum enim sunt habitus, ut Plautus (Asin. I 3, 47) 'graeca mercamur fide'. D | 21 ad v. 107 Prosequitur. Ficto pectore] pectus pro verbo posuit. nam numquam (non numquam) fingitur pectus. P | 23 erit] esset malim

108. SAEPE FVGAM DANAI hoc secundum Homerum verum est, *apud quem suadet Agamemnon Graecis relicto bello fugere. et ut ostendat propter bellum fugere, ait 'cupiere', non 'voluere'.*

109. MOLIRI parare. *et hoc verbo difficultatem rei ostendit.*

5 LONGO decennali. FESSI BELLO Troianos laudando: si enim fatigati sunt Graeci, horum virtus probatur: [et] sibi favorem conciliat.

110. FECISSENTQVE VTINAM nec enim hic arae destinaretur. *et est significatio optandi a praeterito tempore.* PONTI HIEMPS bene addidit 'ponti', quia est et temporis.

10 111. EVNTES ire cupientes, ut cum canerem reges et proelia, id est cum canere vellem. et est figura Graeca, ubi statuisset aliquid pro inchoatione habetur.

112. PRAECIPVE contra illud, ne diceretur numina non esse placata. *et bene aliud agens equi mentionem introduxit.* TRABIVS

15 ACERNIS speciem pro genere posuit, id est pro quocumque ligno. nam variat ligni genera in hoc equo, ut <16> abiete costas et <258> pinea claustra, ita hic 'acernis'.

113. AETHERE pro aëre posuit poetica licentia.

114. SVSPENSI aut solliciti, ut <VI 151> nostroque in limine
20 pendes, quia tempestas nec post dona mutabatur: aut ad nimbos refertur distinctione mutata, *ut distinguamus 'nimbi suspensi'.* SCITANTEM participium pro participio est, id est scitaturum. alii 'scitatum' legunt, id est inquisitum. ORACVLA ad templa de quibus dantur oracula. *alibi 'oracula' responsa, ut lapsis quaesitum oracula*
25 *rebus et <III 456> quin adeas vatem precibusque oracula poscas.*

10 cum canerem] buc. VI 3 || 19 Suspensi solliciti] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. V 168 || 21 SCITANTEM e. q. s.] cf. Dón. ad Ter. eun. III 4, 10 || 24 lapsis] georg. IV 149

3 fortasse eos fugere || 4 ad v. 109 Moliri] parare . . . decennali. Fessi bello] fauorem sibi (ibi) conciliat dicendo fatigatos esse Graecos uirtute Troianorum. P || 5 Troianos . . . conciliat LH et libri Burmanni, nisi quod Leidenensis laudat pro landando exhibet: fauorem sibi conciliat (conciliant ME) dicendo fatigatos esse grecos uirtute troianorum C* ME et l supr. vers. || 7 ad v. 110 Fecissent utinam] significatio optandi a praeterito tempore. Ponti hyems] bene . . . temporis. P || destinaretur CEL: destinarentur M destinabatur LH || 9 et temporis et aëris D || 11 et est figura graeca LE: et est figura H et est greca figura M et a Graecis figura est vulgo || ubi] urbis H || 12 haberetur H || 13 ad v. 112 Praecipue. Trabibus acernis] speciem . . . ligno. P || 14 placita M || 18 ad v. 113 Staret. Aethere] pro aere posuit poetica licentia. P || AETHER aetherem LE || 19 ad v. 114 Suspensi] solliciti, ut 'nostroque (nostra) in limine pendes'. aut ad nimbos refertur, ut dicatur nimbi suspensi. Scitatum] participium . . . poscas. P || nostraquae H || lumine LH (corr. l) || 20 pendens LH || 21 SCITATVM C || 22 sciscitaturum H scissitaturum M || 24 datur LH (corr. l)

115. ADYTIS adytum est locus templi secretior, ad quem nulli est aditus nisi sacerdoti. TRISTIA DICTA REPORTAT renuntiat. more suo breviter habitum futurae orationis ostendit.

116. SANGVINE PLACASTIS VENTOS ET VIRGINE CAESA CVM PRIMVM hic distinguendum est, quia et semel ad Troiam ventum est, 5 et ante quam ad eam veniretur de Iphigenia est sacrificatum. cuius fabula talis est. cum Graeci ad Aulidem venissent, Agamemnon Dianae cervam cum venatur occidit ignarus. unde dea irata flatus ventorum, qui ad Troiam ducebant, removit. quam ob rem cum nec navigare possent, et pestilentiam sustinerent, consulta per Calchan- 10 tem oracula dixerunt, Agamemnonio sanguine, hoc est immolata Iphigenia Dianam esse placandam. ergo cum ab Ulixē per nuptiarum simulationem, qui Iphigeniam Achilli iungendam fingeat, adducta Iphigenia in eo esset ut immolaretur, numinis miseratione sublata est cervaque subposita, et translata ad Tauricam regionem regi 15 Thoanti tradita est sacerdosque facta Dictynnae Dianae, vel ut quidam volunt Orthiae Dianae. quae cum secundum statutam consuetudinem humano sanguine flumen placaret, agnovit fratrem Oresten, qui accepto oraculo carenti furoris causa cum amico Pylade, a cuius 20 patre, Strofio nomine, fuerat nutritus, Colchos petierat, et cum his occiso Thoante, simulacrum sustulit absconditum fasce lignorum: unde et Facelitis dicitur, non tantum a face, cum qua pingitur, propter quod et Lucifera dicitur: et Ariciam detulit. sed cum postea Romanis sacrorum crudelitas displiceret, quamquam servi immola-

7 cuius fabula talis est e. q. s.] cf. mythogr. I 20 II 202.

1 ad v. 115 Mittimus. Adytis (aditis)] adytum (adytus) . . . sacerdoti. Reportant] renuntiant. P || ADYTIS aditum libri mei || nullus H || 2 accessus L (at aditus superscr. l) || sacerdoti. ἀπὸ τοῦ ἀ καὶ δῶν ingredior, id est sine alicuius ingressu. D || renuntiat om. HME || 4 ad v. 116 Sanguine] fabula est. cum Graeci ad Aulidem venissent, Agamemnon Dianae (deance) ceruam occidit ignarus in uenatione. unde dea irata flatus ventorum qui ad Troiam ducebant suspendit. ob quam rem consulta per Calchantem oracula dixerunt (dī) Agamemnonio sanguine, hoc est immolata Iphigenia (figenia) placandam Dianam (deanam). cum ergo esset adducta ut immolaretur, numinis miseratione sublata est, cerua supposita, et translata ad Tauricam regionem regi Thoanti (thoante) tradita est sacerdos facta Orthiae (ortiae) Dianae. P || 7 cuius fabula] fabula uero ME || 8 ceruam CE et mythographi: ceruum LHM || 9 removit] suspendit C* || ob quam rem C* || 10 nec pestilentiam C || 12 per nuptiarum simulationem] quasi tradenda sit nuptum superscr. l || 15 cerua H || 16 dictynnae C: dictinnae L dictinne HE dictymnae M || 17 ortiae C* || 18 orestem L || 19 carenti] curandi Masvicius. cavendi libri Burmanni, quamquam hoc testimonium typothetae errore videtur corruptum esse; Stephanus certe Daniel Fabricius, quos idem edidisse Burmannus testatur, carenti dederunt. [causa] matrem enim suam dicitur occidisse eoque furebat add. L, expunxit l || 20 trofio C || 22 fascelis LC* facilis H fasciolis M fascelidis Elm. cf. Probi praef. ad Verg. buc. p. 3 K. || 23 propter . . . dicitur om: M || dicitur] sed a fasce etiam (etiam a fasce E) lignorum add. LE || aritiam L

rentur, ad Laconas est Diana translata, ubi sacrificii consuetudo adolescentum verberibus servatur, qui vocabantur Bomonicae, quia aris superpositi contendebant, qui plura posset verbera sustinere. Orestis vero ossa Aricia Romam translata sunt et condita ante
 5 templum Saturni, quod est ante clivum Capitolinum iuxta Concordiae templum. VIRGINE CAESA non vere, sed ut videbatur. et sciendum in sacris simulata pro veris accipi: unde cum de animalibus quae difficile inveniuntur est sacrificandum, de pane vel cera fiunt et pro veris accipiuntur. hinc est etiam illud <IV 512> sparserat
 10 et latices simulatos fontis Averni. nam et in templo Isidis aqua sparsa de Nilo esse dicebatur.

117. ILIACAS DANAI VENISTIS AD ORAS figuratum: cum primum venire velletis. sane hoc de Iphigenia verum est.

118. SANGVINE QVAERENDI REDITVS hoc falsum est. et bene oraculum
 15 lorum naturam servat, ut a re ipsa semper incipiat, ut alibi <III 94> Dardanidae duri; dicendo enim 'Dardanidae' ostendit quae loca petere debeant.

119. ARGOLICA quia occurrebat occidi potuisse captivum. ergo. ideo addidit 'Argolica', ne non esset triste oraculum. videtur sane peritia iuris pontificalis animalis hostiae mentionem fecisse, cum dicit
 20 'animaque litandum Argolica'; nam et 'animam' dixit, et 'litare' verbo pontificali usus est, id est sacrificiis deos placare.

120. OBSTUPERE ANIMI omnes enim crediderunt se perire posse, antequam unus esset delectus.

25 121. CVI FATA PARENT cui praeparent mortem. FATA id est responsa. sunt qui ita dividant: 'cui fata parent' vitam, 'quem poscat Apollo', ut moriatur.

122. HIC pro tunc. VATEM nunc divinum, alias poetam <VII 41>

6 et sciendum . . . de Nilo esse dicebatur] exscr. mythogr. III 6, 30 extr. | 19 videtur sane peritia . . . deos placare] cf. Macrobr. Sat. II 4, 4 | 28 Vatem nunc divinum . . . alias sacerdotem] cf. Isid. or. VII 12, 15 et diff. verb. 461

2 adolescentulum C* || servatur E servabatur e || bomonicae L homonicae C || 3 qui plura verbera sustineret C || 4 ab aritia M || 5 quod est . . . templum om. ME || ad clium ex an clium L || 9 etiam] om. M et E || 10 in om. H || 12 ILIACAS . . . petere debeant (lin. 17) hab. marg. exempl. Basil. || 14 ad v. 118 Litandum] offerendū modū verbū (offerendum. modo verbum Daniel. fortasse offerendi modo verbum). sed hoc in liquidis fit id est lito ut libo. a lito autem fit litus eo quod interluit. P. non fuerunt hae nugae in Cassellano: quas qui invenit litandi et libandi verba inter se confudisse videtur || 15 a re] arte Modius enotavit || incipiat Modius enot., incipiant Scioppius || 18 ergo ideo . . . deos placare (lin. 22) hab. margo exempl. Basil. || 19 non] fortasse hosti aut Troianis || 22 est, id est suppl. Masvicius, om. C || 25 ad v. 121 Ossa. Cui fata parent] cui praeparent mortem. Fata] id est responsa. P || 28 ad v. 122 Hic] pro tunc . . . cassida. P

tu vatem, tu diva mone, alias sacerdotem, ut <XI 774> et aurea vati cassida. MAGNO TVMVLTU ad factionem tegendam.

123. PROTRAHIT quasi nolentem. NUMINA DIVVM pro oraculis posuit. et quaeritur modo, non quid dicant, nam planum est; sed quis debeat immolari. QVAE SINT EA NUMINA DIVVM] *id est ut ambiguitatem oraculorum interpretetur.*

124. FLAGITAT id est invidiose poscit, unde et quod flagitatione dignum est flagitium dicitur. MIHI quidam graviter pronuntiandum tradunt 'mihi', hoc est Sinoni. MULTI CRUDELE CANEBANT 'multi' bis intellegendum, id est multi videbant taciti, multi etiam dicebant, 10 ne sit contrarium 'canebant taciti'. quamvis multi sic exponant: qui mihi amici erant dicebant, qui inimici, tacebant, ut praesentiebant.

126. BIS QVINOS SILET ILLE DIES dicimus et 'bis quinis silet ille diebus'. BIS Q. S. I. D.] scilicet auctoritatis quaerendae gratia, ut 15 sit ἀξιολογία eius qui invitatus diceret. TECTVS aut multitudini se subtrahens, aut tegens consilium suum. aut cautus, ne intellegeretur. RECUSAT abnegat.

127. PRODERE bene prodere: me enim dicturus, quem sciebat. 20 OPPONERE obicere, destinare.

128. VIX TANDEM aut iunge, et vacat 'tandem'; aut separa, et est exaggeratio a synonymis, ut abiit excessit, evasit erupit. et est ordo 'vix tandem rumpit vocem'.

129. COMPOSITO ex pacto. RVMPIT VOCEM hoc est erumpit in vocem, et dictum est per contrarium. nam si 'silentium rumpere' 25 est loqui, ut <X 63> quid me alta silentia cogis rumpere?,

7 unde et . . . dicitur] cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 90 || 22 abiit] Cic. in Cat. II 1, 1 || 24 RVMPIT VOCEM hoc est erumpit in vocem] cf. Don. ad Ter. eun. III 5, 2

3 ad v. 123 Protrahit] quasi nolentem. Numina diuum] pro oraculis posuit, id est ut ambiguitatem oraculorum interpretetur. P || 4 posuit id est ut ambiguitatem oraculorum interpretetur. quaeritur enim non quid dicant, nam planum, sed quid debeant immolari C || quaerit H || 7 ad v. 124 Flagitat] id est . . . dicitur. P || 8 mihi multi posterioribus, multi primis iungunt* ad oram est unus tamen sensus et quidem graviter . . . Sinoni e Fuldensi Scioppium enotavisse Daniel testatus est. cf. Serv. ad v. 132. ad oram illud inde explicandum esse, quod Scioppius est . . . sensus ad oram codicis adscripta fuisse dixerit, Burmannus intellexit. || quidam Peerlkampius || 10 intellegendum est L || videbunt H || 14 ad v. 126 Bis. Tectus] aut tegens consilium suum, aut cautus ne intellegeretur. Recusat] abnegat. P || 19 ad v. 127 Prodere] dolo ostendere. Opponere] obicere, destinare. P || me . . . sciebat] fortasse id est eum dicere quem sciebat || 21 ad v. 128 Vix tandem] aut iunge . . . vocem. P || aut vacat P || separa ex separas H || 22 a] ex PC* || ut Cicero 'tandem aliquando Quirites'; item abiit e. q. s. Lion || evasit PC* MEI: evanuit LH || 24 ad v. 129 Composito. Rumpit vocem] hoc est . . . est loqui; vocem uero rumpere est tacere. P || ex pacto, vel ordine inter eos instituto. D || erupit H || 25 si om. PC*

'vocem rumpere' est tacere. sed aliqua interdum simpliciter, interdum per contrarium intelleguntur.

130. ET QVAE SIBI QVISQVE TIMEBAT ideo hoc addidit, quia dixerat 'adsensere omnes', ne videretur fuisse cunctis suae gentis
5 invisus. aut 'adsensere omnes' ad provocandam in se Troianorum misericordiam dicit, cum eorum hostes omnes ad crudelitatem consensisse adserat. est autem figuratius, si legatur 'timebant'.

132. MIHI multi posterioribus, multi primis iungunt; unus tamen est sensus. PARARI infinitus modus pro indicativo. et est
10 figura propria historiographorum, ut Sallustius equitare, iaculari, cursu cum aequalibus certare; ut poetarum propria est <I 320> nuda genu et <VII 399> torvum clamat. quod autem ait Cicero bellicum canit non est figura, sed sermo naturalis; est enim soni nomen. quidam sane 'parari' pro 'parabantur' acci-
15 piunt et ad omnia hoc subaudiunt.

133. SALSÆ FRUGES sal et far, quod dicitur mola salsa, qua et frons victimae et foci aspergebantur et cultri. fiebat autem de horna fruge et horno sale, ut Horatius et horna fruge. VITAE quibus victimae coronabantur.

20 134. LETO non sacrificio: invidiose locutus est. et est hystero-
proteron, prius enim erat ut vincula rumperet, et sic fugeret. VIN-
CVLA RVPI atqui solutae sunt hostiae; nam piaculum est in sacrificio aliquid esse religatum: unde est <IV 518> unum exuta pedem
vinclis, in veste recincta item <III 370> vittasque resolvit
25 sacrati capitis. ergo vincula religionis intellege, ut <VIII 651> et vinclis innaret Cloelia ruptis, scilicet foederis; nec enim obsides umquam ligantur. sed huic expositioni illud occurrit, unde iste ligatus fuerit, quia eum Troiani non ligarunt; ultro enim se

10 Sallustius] lug. 6, 1 || 13 Cicero] pro Murena 14, 30 || 18 Horatius] carm. III 23, 3. cf. mythogr. III 6, 32 || 22 nam piaculum est e. q. s.] cf. mythogr. III 6, 30

1 uocem uero PC* || 2 intelleguntur LC*m: intellégantur H debemus intellegere M || 4 uideatur M || 5 prouocandum C || 6 omnis C || 8 ad v. 132 iam. Parari] infinitus modus pro indicatiuo, hoc est pro 'parabantur' (parare). P || primis] prioribus vulgo || 9 infiniti L infinitiuus l || 10 historiaeographorum H iaculari C*: iaculare HME iaculare ex iaculare L || 13 est ante figura om. H || sed naturalis est sermo L || 16 ad v. 133 Salsae fruges] sal et far . . . de horna (orna) fruge. Vittae] quibus victimae coronabantur. P || 17 frons] fors P || asperguntur M || fiebat HE: fiebant LC*P fit M || 18 orna et orno et orna libri || 20 ad v. 134 Leto] non sacrificio. et est hystero-proteron . . . fugeret. P || Lero] bene leto supr. vers. add. ml || 24 uinctis H || retincta H || 26 uinculis L || 27 obligantur C || sed huic . . . se obtulerat om. C || 28 fuerit] quando a troianis inuentus est supr. vers. add. l

obtulerat. unde est intellegendum a Graecis magis ligatum ante tempus sacrificii; nam consuetudo illa quam supra diximus erat in ipso tempore sacrificiorum. ante enim ligari et Iuvenalis docet, dicens sed procul extensum petulans quatit hostia funem.

135. LIMOSOQVE LACV ut verisimilem fugam faciat, circumstantiis utitur. notandum sane, Vergilium sub aliorum persona causam exsequi nobilium, ut hoc loco Marii, item paulo post Pompeii, ut <557> iacet ingens litore truncus. PER NOCTEM OBSCVRVS bona elocutio est rem temporis ad personam transferre, ut 'matutinus venit'. *VLVA herba palustris. sane in arte rhetorica omnem narrationem cum rei partibus dicunt convenire debere, loco tempore materia causa persona. hic ad singula respondetur: nam persona Ulixis ponitur ad fallendum aptissima; causa, quia timeret ne ultor esset Palamedis; tempus ad nocendum aptissimum, cum sibi quisque timeret; modus agendi 'bis quinos silet ille dies'; materia 'salsae fruges et circum tempora vittae'; locus 'per noctem obscurus in ulva delitui'.*

136. SI FORTE DEDISSENT medium se praebet: nam nec negat, nec confirmat eos navigasse, ne aut eis demat securitatem, aut quod supra dixit falsum sit, non posse navigare Graecos, nisi homine immolato: ut illorum sit quicquid elegerint. et artis est in argumentorum angustia incertis uti sermonibus. *SI FORTE DEDISSENT* [*id est] quia iam scire non poterat, quid facturi essent, cum ipse fugisset.*

137. ANTIQVAM caram. et bene commemorat liberos et parentem, ut ostendat se non deseruisse ut vilem, sed mortis fugisse terrore. et bene *ignotos finxit sibi liberos et parentem, ut maior miseratio ex pluribus nasceretur. quidam sane non 'dulces', sed 'duplices' legerunt, quia 'dulces' leve esset et commune epitheton liberorum.*

3 Iuvenalis] Sat. XII 5

1 unde est intellegendum ... sacrificiorum] aut certe intellegendum est ligatum ante tempus sacrificii nam consuetudo illa quae supra scripta est in ipso tempore sacrificiorum erat C || est om. HME || 3 ligari et] ligabantur ut C* M || docet dicens om. C* M, supr. vers. add. m || 5 ad v. 135 Limoso. Ulva] palustris. P || 6 personis EI || 7 pompeii M || 8 truncus H || 9 locutio ME || referre L super re scr. at trans l || 10 matutinus] gr. pro mane superscr. l || 18 Mediū ef eptet H || 19 eis] his E illis malim. eis secl. F. Schoellius || 21 immolato id est quia iam ... fugisset ut troianorum sit quicquid elegerint C (immolato: aut ideo quia e. q. s. con. F. Schoellius) || sit om. L (add. l) || delegerint H 22 inter argumentorum angustias MEI || argumentorum] argumento. Nam H 26 se om. L (add. l) || 27 terrorem Cl || apud ignotos Burmanno teste Dorvillius ignotis Burmannus gnatos F. Schoellius liberos secludens || 29 et] fortasse ut

139. *QVOS ILLI de quibus illi.* FORS ET POENAS forte et poenas. alii iungunt 'forset', ut sit forsan. et bene elicit misericordiam ostenditque, non se habere causam redeundi post mortem suorum: *ne eum Troiani non reciperent, suspicantes ad suos quandoque*
5 *rediturum.*

140. EFFUGIA et 'fuga' dicimus et 'effugium', sicut 'lana' et 'lanitium', ut si tibi lanitium curae. hinc est 'aequitas' et 'aequum'. *sed hic dicendo 'effugia' verbo sacrorum et ad causam apto*
10 *usus est. nam hostia quae ad aras adducta est immolanda, si casu effugeret, 'effugia' vocari veteri more solet; in cuius locum quae supposita fuerat, succidanea; si gravida fuerat, forda dicitur; quae sterilis autem est, taurea appellatur: unde ludi Taurei dicti, qui ex libris fatalibus a rege Tarquinio Superbo instituti sunt propterea, quod omnis partus mulierum male cedebat. alii ludos Taureos a Sabinis propter*
15 *pestilentiam institutos dicunt, ut lues publica in has hostias verteretur.*

CYLPAM HANC vel quod fugi, vel quod me defensorem Palamedis dixeram. PIABUNT expiabunt: et τῶν μέσων est; nam plerumque et impiare significat. *hic tamen 'piabunt' bene addidit, quia nisi per sanguinem diis accepta hostia non est: quod merito ex persona Sinon*
20 *inducitur, quia fatetur sacra per suam fugam fuisse violata. et vult etiam beneficii sibi debitores esse Troianos, quod interim Graeci ablegati sunt.*

141. *QVOD TE PER SVPEROS propter quod. et finita narratione subiungit epilogos; neque enim quae non putaret credituros argumenta*
25 *subicere debuit. sane per huius modi preces ostendere vult vera se*

7 si tibi] georg. III 384 || 11 succidanea] cf. Gell. IV 6, 5 || 12 unde ludi Taurei dicti e. q. s.] cf. Festus s. v. Taurei ludi || 23 QVOD TE propter quod] cf. Don. ad Ter. Andr. III 3, 24 'Id te oro] deest "ob", ut sit "ob id", ut Vergilius "quod te per superos oro".

1 ad v. 139 Quos illi] de quibus illi. Fors et poenas] forte et poenas. alii iungunt 'forset', ut forsan. P || 2 fors et olic L || forsit ut forsan F. Schoellius. cf. ad XI 50 || 6 ad v. 140 Effugia] pro fuga. dicimus et effugium . . . et aequum. ergo more antiquo hostia si effugisset effugia vocabatur, quae autem subposita fuerat succidanea, si gravida forda (forua), si sterilis (sterelis) taurea (taure ex torue) appellabantur, unde ludi Taurei dicti, qui ex libris fatalibus a rege Tarquinio Superbo instituti sunt. Piabunt] expiabunt. et τῶν μέσων (ton meson) est. nam plerumque et impiare significat. hic tamen piabunt. P || et fuga C* || 7 lanicium H || si] sit LHP || lanicium H || curae om. P || hinc] hic P. fortasse simile || et om. M || 11 forna C || 16 CYLPAM HANC . . . dixeram hab. margo exempl. Basil. || 17 TON MESON L TON MECON H ton meson M || 18 hic tamen . . . (p. 243 lin. 3) appellat hab. margo exempl. Basil. || 19 hostia Scioppius enotavit, piatio Daniel || 21 beneficii Daniel: beneficiis Scioppius enotavit || ablegati Burmannus: obligati C || 23 ad v. 141 Quod te per superos] id est propter quod. P || finita Daniel: infinita C || narratione] ratione Lion infinita servans || 24 neque enim quae non Masvicius: neque n. q. non C neque enim quasi non Daniel

dicere. CONSCIA NUMINA VERI bene medium tenuit; † nam ea numina invocans, quae sunt conscia numina veritatis, quia et pontifices dicunt, singulis actibus proprios deos praeesse. hos Varro certos deos appellat.

142. PER SI QVA EST aut diasyrlice deridet, ut diximus <80>, aut certe hoc ait: si aliqua est fides. quam cum sibi non adscribit, 5 facit ut in eo esse credatur. RESTET supersit. VSQVAM quia apud Graecos dicit fidem esse corruptam.

143. INTEMERATA incorrupta vel integra. alii tamen volunt 'intemerata' de libris sacris commutatis litteris esse praesumptum, † timaram enim fidem, id est sanctam appellabant, ut sit sensus, oro per fidem 10 vehementer sanctam, si tamen est usquam penes homines. ORO ordo est 'quod te oro per superos'. LABORVM periculorum, malorum. MISERERE quidam pro 'misereare' accipiunt.

144. NON DIGNA FERENTIS indigno luctu affecti.

145. ET MISERESCIMVS aut per se plenum est, aut cohaeret 15 sequentibus, quia non potest primis: dicimus enim aut 'illam rem miseror', aut 'illius rei misereor', non 'illis'. quidam 'miserescimus' pro miseremur, genus inchoativum volunt, ut 'horreo horresco', 'gelo gelasco': aliter 'lentesco' inchoativum, nullo praecedente verbo; neque enim est 'lento', ut sit 'lentesco'. VLTRO autem non est sponte: 20 nam iam rogaverat: sed insuper. et venit ab eo quod est 'ultra'; plus enim quam rogaverat, praestiterunt.

147. VINCLA] pro 'vincula' per syncopen dictum. ARTA VINCLA aut epexegetis manicarum est, aut utrumque habuit.

148. QVISQVIS ES licet hostis sis. et sunt, ut habemus in 25 Livio, imperatoris verba transfugam recipientis in fidem 'quisquis

17 quidam miserescimus . . . lentesco] cf. Diom. p. 343, 17 K. et Prisc. I p. 397, 22 H. || 26 in Livio] fragm. 58 ap. Hertzius

1 non nomine invocans vel non nominatim vocans F. Schoellius || 2 inuocavit Daniel || numina om. Daniel || 3 certos] certe Lion. cf. Prellerus Roem. mythol. p. 63 || 4 ad v. 142 Per si qua est] aut diasyrlice ridet, aut certe . . . corruptam. P || deridet M: irridet L ridet HC* deridet troianos El || ut diximus om. C* || 6 ut in eo P: uti nec C || RESTAT PC* || VMQVAM P || apud P || 8 ad v. 143 Intemerata] incorrupta . . . penes homines. P || 9 commutatis P || praesumptum P || 10 sanctam appellabant C: scientiam in sacris dicebant P || sensis C || 11 vehementer om. P || 15 ad v. 145 His. Ultro] plus enim quam rogauerat praestiterunt. P || 16 illam] illa L || 17 miseror] miser//or L. ut hic ita subsequatur miserescimus manicas atque arta vincula add. E et l in marg. || misereor] qui casus hic non est nam illis misereor nemo dicit ut dicatur his lacrimis add. E et l in marg. in E tamen et hoc et superius additamentum expunctum est. || non illis expuncti l || 19 miseremur scripsi: miserescimur C || 21 nam] non M || 23 ad v. 147 Arcta vincla] pro 'vincula' per syncopen (sincopam) dictum. P || 24 epexegetis L efexesis H effexegesis M || 25 et verba sunt ut habemus in Livio imperatoris transfugam C || sunt ut] sicut L || 26 verba] sunt supr. vers. add. l || quis L

es 'noster eris'. item <X 228> vigilasne, deum gens verba sunt, quibus pontifex maximus utitur in pulvinaribus: quia variam scientiam suo inserit carmini. *AMISSOS OBLIVISCERE ut obliviscor iniurias tuas, Clodia. dicimus autem et 'amissorum obliviscere'. et* 5 *'obliviscere' quidam pro contemne vel negligere, ut <V 703> oblitus factorum.* HINC IAM aut ex hoc tempore, aut ex hac oratione, qua tibi salutem in tuto polliceor, aut ex eo, quod te dicis Ulixis factione laborasse.

149. EDISSERE VERA hic distinguendum; vera enim audire de-
10 siderat. 'edissere' autem ordine cuncta narra, unde qui plane loquuntur dissertores fiunt et disertis vocantur. sane hoc ab illo Priamus exigit, quod ipse ei statim obtulit <57> 'cuncta equidem tibi rex'.

150. QVO MOLEM quam ob causam, in quem usum. et ad hoc respondit Sinon <187> 'ne recipi portis'. et est color, qui in con-
15 iecturali statu saepe requiritur. hunc tamen equum quidam longum centum viginti, latum triginta fuisse tradunt, cuius cauda genua oculi moventur. QVIS AVCTOR? ad hoc respondit <185> 'Calchas attollere iussit'.

151. QVIDVE PETUNT? quid desiderant? utique ut placetur
20 Minerva. QVAE RELIGIO? quae consecratio. MACHINA BELLI ecce subtiliter secutus [est] historiam machinamenti bellici mentionem facit. et servat dignitatem regiam; breviter enim reges interrogant, non ut minores, quos plus loqui necesse est.

152. DOLIS ET ARTE unam rem secundo dixit, quia ars τῶν μέσων
25 est, sicut supra <106> diximus. AD SIDERA ad locum siderum, vel quia semper sunt sidera, sed solis splendore vincuntur.

154. AETERNI IGNES aut ararum, quas fugit, ut execratio sit propter posteriora 'vos arae'; aut certe Solem et Lunam significat.

3 obliviscor] Cicero pro Caelio 20, 50

1 reris H || 2 quia variam ex qui auaritiam L || 3 inserit om. L, in marg. add. man. rec. || 4 dicimus autem scripsi: dn. n. C || 6 ratione LM (oratione I) || 7 aut] an C || 9 ad v. 149 Noster. Edissere uera] hic distinguendum . . . tibi rex. P || 10 locuntur P || 11 dissertores fiunt Daniel: dissertor fit P. cf. Nonius p. 224 M. dissertores fiunt et om. C || appellantur C || 13 ad v. 150 Quo molem] quam ob causam, in quem usum (ussum). P || 14 ne ex nec L || et est color . . . requiritur] cf. Iul. Victor p. 387, 11 H. || 15 saepe requiritur] sep sequitur H || 16 centum viginti] ulnas vel pedes vel certe mensurae aliquod nomen intercidisse censet Burmannus || 17 ad hoc om. LH || 19 ad v. 151 Quidue petunt?] quid desiderant? Quae religio?] quae consecratio? Machina belli] ecce subtiliter secutus est historiam machinamenti bellici (storum machinamentis belli) mentionem facit. P || 21 est seclutit Masvicius || 24 ad v. 152 Dolis et arte] unam rem secundo dixit, quia (quae) ars τῶν μέσων (ton meson) est, sicut supra diximus. P || 25 AD SIDERA in altum ad locum siderum D || 26 sidera] desidera L || 27 ad v. 154 Aeterni ignes] aut ararum . . . optare prospera. P || 28 posteriora ut uos P

exsecratio autem est adversorum deprecatio, iusiurandum vero optare prospera. *NON VIOLABILE quod graeci ἀφθαρτον dicunt.*

155. TESTOR modo iuro, alibi testificor, ut <432> testor in occasu vestro. VESTRVM NVMEN quia secundum philosophos dicuntur sidera elementa esse, sed habere proprias potestates. 5 ENSESQVE NEFANDI invidiose ad pluralem transit numerum, ut Terentius non perpeti meretricum contumelias.

156. VITTAEQVE DEVM aut quae habentur in honore deorum, aut quas habent ipsa simulacra. *VITTAEQVE [et] multi hic distinguunt et sic subiungunt 'deum quas hostia gessi'. consuetudo apud 10 antiquos fuit, ut qui in familiam vel gentem transiret prius se abdicaret ab ea, in qua fuerat, et sic ab alia reciperetur: quod hic ostendit; dicit enim Sinon, iure iam se Troianorum civem esse, quia apud Graecos hostia fuerit, adeo nec pro homine, nec pro cive habitus sit.*

GESSI paene gessi; non enim vere gesserat, sed quantum ad Graecos 15 pertinet, qui cum immolaturi fuerant, dicit. *HOSTIA vero victima et dicta quod dii per illam hostiantur, id est aequi et propitii reddantur, unde hostimentum aequationem.*

157. FAS MIHI subaudis 'sit'. et bene a diis petit veniam, ne videatur proditor: nam et haec quae dicturus est tacuit, antequam 20 audiret 'noster eris'; si enim voluntate proderet, sequebatur quod ait Cicero nemo umquam sapiens proditori credendum putavit. aut 'fas mihi' ideo, quia non licet solvere sacramentum militare adversariis vel hostibus; ideo dixit 'liceat arcana dicere'. et cum ostenderit, se rem dicere quam non licet, ei facilius credetur. SACRATA 25 RESOLVERE IVRA scilicet ut non incidat in sacramenti poenam: nam miles legibus sacramentorum rogabatur, ut exiens ad bellum iura-

1 exsecratio . . . prospera] cf. Isid. diff. verb. 202 || 3 Testor modo iuro] cf. Isid. diff. verb. 561 || 6 Terentius] eun. I 1, 3 || 16 Hostia vero . . . aequationem] cf. Non. p. 3 M. et Paul. Festi s. v. hostia et hostimentum || 22 Cicero] in Verr. act. II. lib. I 15, 38

1 autem om L (add. I) || 2 ἀφθαρτον dicunt Masvicius: ἀφείρατον dicuntur C || 3 ad v. 155 Testor] modo iuro . . . proprias potestates. P || 5 sed] et PC* || 6 transiit M || 7 meretricum H || 8 ad v. 156 Vittae] dicimus quas habent simulacra (simulacre). Hostia (ostia) uero victima, et dicta quod dii per illam hostiantur (ostientur) . . . aequationem. Gessi (gesi) . . . quantum ad Graecos (græm) pertinet (pertineret). P || aut qui C || honore CLE: honorem HM || 9 distinguunt C || 10 quos C || 14 adeo] atque adeo Masvicius. fortasse ideoque 15 bene M (pene m) || vera LH (vere I) || 16 pertineret C || dixit C || 17 hostiantur Burmannus. cf. Nonius: ostientur C* || 18 aequatio est F. Schoellius || 19 ad v. 157 Fas. Sacrata] ut non incidat in sacramenti poenam; nam miles legibus (legimus) sacramentorum rogabatur, ut exiens ad bellum iuraret, se nihil (et ut nihil) contra rem publicam facturum. P || sit] sit est L (t videtur deleta. fuit fortasse sit uel est) sed H || dis H || 21 si enim . . . umquam om. L (add. in marg. I) || sequeretur I || 24 et] ut Masvicius || 25 crederetur Masvicius

ret, se nihil contra rem publicam facturum: quia militiae tria sunt genera. plerumque enim 'evocati' dicuntur, et non sunt milites, sed pro milite: unde Sallustius neu quis miles neve pro milite, item ipse ab his omnes evocatos et centuriones: plerumque
 5 'tumultuarii', hoc est qui ad unum militant bellum: plerumque 'sacramento rogati', quia post electionem in rem publicam iurant, *sicut dictum est.* et hi sunt qui habent plenam militiam; nam viginti et quinque annis tenentur. haec tria genera tangit Vergilius: sacramenti hoc loco, tumultuarii illo <VIII 4> simul omne
 10 tumultu coniurat trepido Latium, evocationis <VIII 9> mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem.

158. *FAS ODISSE VIROS* ut supra diximus, omnia diasyrctice loquitur; nam et ad Graecos possunt, et ad Troianos referri. *et 'odisse' hic praesentis temporis, quod non facit 'odere'.* *ATQVE*
 15 *OMNIA FERRE SVB AVRAS hinc videtur subtiliter non se implicare periurio; ipse enim lectos hostes produxit ex equo <258> et pinea furtim laxat claustra Sinon. et hoc vult credi contra Graecos dicere, cum pro ipsis dicat.*

159. *SIQVA TEGVNT callide occultant.* *SIQVA TEGVNT* propter
 20 ea quae latent in equo. *NEC LEGIBVS VLLIS* si Graecorum, propter 'noster eris', si Troianorum, quia Graecus. *alii ita: nullis naturae legibus, quibus fas non est patriam prodere; et volunt hoc esse 'sacrata resolvere iura'.*

160. *TV MODO pro tantummodo.* *PROMISSIS pro 'in promissis'.*

25 161. *SERVES TROIA FIDEM magnificentius, quam si diceret 'Troiani'.*

SERVES TROIA FIDEM quia quod rex promittit videtur res publica polliceri. *VERA FERAM pro dicam.* *MAGNA REPENDAM magna*

3 Sallustius] hist. fragm. inc. 15 Kr. || 4 ipse] Cat. 59, 3 || 14 quod non facit odere] cf. Don. ad Ter. eun. prol. 40 || 21 alii ita e. q. s.] cf. laud. diff. verb. 338 || 24 Tu modo pro tantummodo] cf. Don. ad Ter. eun. V 8, 43

1 quia om. Daniel || 2 enim om. M || 3 unde Sallustius . . . milite om. L (in marg. add. l) || 5 militant H || 6 sacramento ex sacramentum H || quia om. L (add. l) qui Leidensis Burmanni || lectionem coni. Burmannus || 8 annis om. L (add. l) || 10 loetum M (at latium superscr. m) || 12 ad v. 158 Fas odisse viros] ut supra dictum est omnia . . . odere. P || vero H viros ex veros M || 14 temporis aū P || 19 ad v. 159 Si qua tegunt] callide occultant. P || si qva tegvnt uel callide occultant uel propter ea C || 21 alii ita . . . (v. 201) sorte ductos fusti necat in exemplari Basileensi Daniel correxit et supplevit. ad alii ita . . . iura in margine adnotavit 'ex v. codice collegii Fuldensis cuius fragmentum duarum paginarum prae manibus habui', quae nescio an ad ea quoque quae secuntur pertineant. ex his scripturis quae memorabiles esse videntur Danielis nomine addito infra proferam. || 22 quibusq. Daniel || 24 ad v. 160 Tu modo] pro tantummodo. Promissis] pro 'in promissis' (missis). P || 25 ad v. 161 Vera feram. Si magna rependam] magna praemia resoluam. et uidetur duo promittere, primo ueriloquium (ueriloquum), deinde salutem. P

praemia resolvam pro mea impunitate. et videtur duo promittere Troianis, primo veriloquium, deinde salutem ex suorum prodicione. alii volunt dubium esse, vobis feram, Graecis rependam.

162. OMNIS SPES DANAUM more suo a veris incipit: nam et favit Minerva Graecis, et constabat raptum esse Palladium. TY- 5
DIDES SED ENIM hystero⁴proteron est 'sed enim ex quo impius Tydides'; nam hystero⁴logia unius sermonis est, ut <V 663> transtra per et remos.

163. IMPIVS vero propter numina vulnerata. EX quo autem 10
vel die vel facto.

164. SCELERVMQVE INVENTOR VLIxes propter se et propter Palamedem occisum ipsius factione.

165. FATALE τῶν μέσων est: nam et quod custodit, et quod interimit pro loco intellegitur. AVELLERE ostendit invitum numen 15
esse sublatum.

166. PALLADIUM Helenus apud Arisbam captus a Graecis est et indicavit coactus fata Troiana, in quibus etiam de Palladio. unde dicitur a Pyrrho regna meruisse: quamquam praestiterit Pyrrho, ut per terram rediret, dicens omnes Graecos, quod et contigit, naufragio esse perituros. alii dicunt Helenum non captum, sed do- 20
lore, quod post mortem Paridis Helena iudicio Priami non sibi, sed Deiphobo esset adiudicata, in Idam montem fugisse, atque exinde monente Calchante productum de Palladio pro odio prodidisse. tunc Diomedes et Ulixes, ut alii dicunt, cuniculis, ut alii, cloacis ascenderunt arcem, et occisis custodibus sustulere simulacrum. qui cum 25

16 Helenus apud Arisbam e. q. s. ap. Servium exscr. mythogr. I 40. cf. 142

4 ad v. 162 Omnis spes Danaum] more suo . . . per et remos. P || 5 fauet M P Daniel || constabat] contra P constat E et Daniel (constabat e) || 7 nam om. P et Daniel || ysterologia L isterologia H histerologia Mh sterogia P || est om. P et Daniel || 9 ad v. 163 Impius] propter numina vulnerata (vulnera). Ex quo] autem vel die vel facto. P || impium uero LHME || vulneratu///// duobus litteris erasis M (vulnerata m). vulnerata numina Martem et Venerem Fabricius || 11 ad v. 164 Scelerumque inuentor Ulixes] propter se et propter palamedes (sic?) factione occisum. P || propter se et om. Daniel uel ante propter inserens || palameden LH || 12 ipsius om. Daniel || 13 ad v. 165 Fatale] τῶν μέσων (ton meson) . . . esse sublatum. P || ton meson L Tan meson H ton meson M || et quod ante interimit om. L (add. l) || 16 ad v. 166 Palladium] fabula (faula) autem haec est. Diomedes et Ulixes . . . ad castra Graecorum egit. P || arisban L arispam ME || 17 palladio dixit D || inde LH || 18 quamquam praestiterit] quoniam praedixerat mythographus || 19 ut per terram rediret] ut non ea die qua graeci ceteri nauigaret C ut non . . . nauigaret et faceret eum per terram redire vulgo || per om. M || quod et contigit om. M (supr. vers.

at um l at passuros l at perituros m
add. m) || 20 naufragio esse perituros ex periturus L naufragio esse passuros M
† o e † perituros e
naufragium esse passuros E || 23 Calchantem Daniel || pro odio om. Daniel

reverterentur ad naves, Ulixes, ut sui tantum operis videretur effectus, voluit sequens occidere Diomedem: cuius ille conatum cum ad umbram lunae notasset, religatum prae se usque ad castra Graecorum egit. ideo autem hoc negotium his potissimum datur, quia cultores
 5 fuerunt Minervae. hoc cum postea Diomedes haberet, ut quidam dicunt: quod et Vergilius ex parte tangit, et Varro plenissime dicit: credens sibi non esse aptum, propter sua pericula, quibus numquam cariturum responsis cognoverat, nisi Troianis Palladium reddidisset, transeunti per Calabriam Aeneae offerre conatus est. sed
 10 cum se ille velato capite sacrificans convertisset, Nautes quidam accepit simulacrum: unde Minervae sacra non Iulia gens habuit, sed Nautiorum. hinc est in quinto <704> (tum senior Nautes,) unum Tritonia Pallas quem docuit. quamquam alii dicant, simulacrum hoc a Troianis absconditum fuisse intra extructum
 15 parietem, postquam agnoverunt Troiam esse perituram: quod postea bello Mithridatico dicitur Fimbria quidam Romanus inventum indicasse: quod Romam constat advectum. et cum responsum fuisset, illic imperium fore, ubi et Palladium, adhibito Mamurio fabro multa similia facta sunt. verum tamen agnoscitur hastae oculorum-
 20 que mobilitate: unde est <172> 'vix positum castris simulacrum, arsere coruscae luminibus flammae' vel <175> 'hastamque trementem'. sed ab una tantum sacerdote videbatur, ut Lucanus <I 598> Troianam soli cui fas vidisse Minervam. dicunt sane alii, unum simulacrum caelo lapsum, quod nubibus advectum et in ponte
 25 depositum, apud Athenas tantum fuisse, unde et *περυσστῆς* dicta est. ex qua etiam causa pontifices nuncupatos volunt: quamvis quidam pontifices a ponte sublicio, qui primus Tybri impositus est, appellatos tradunt, sicut Saliorum carmina loquuntur. sed hoc Atheniense Palladium a veteribus Troianis Ilium translatum. alii duo volunt: hoc
 30 de quo diximus, et illud Atheniense. alii, cum ab Ilo Ilium conderetur, hoc Troianum caelo lapsum dicunt: alii a Dardano de Samo-

1 effectus P et Daniel in exemplari Basileensi: effector Daniel edidit, neque Fuldensem dissentire in appendice adnotatum est. || 2 diomedem P || 3 usque in Daniel || 4 datum Lion || 7 esse om. L (add. I) || pericula] piacula coni. Maius ad mythogr. || quibus se numquam Daniel || 10 se om. CL (add. I) reuertisset C || 11 iuli L (iulia I) || 12 Nautiorum C: nautorum LHM E Nautarum mythographus et duo libri Burmanni || 13 dicant] ducunt L || 15 parietem templi Daniel || agnouerant I || 16 vindicasse mythographus || 18 Mamurio fabro] artifice Daniel || 19 uerum tamen] quod est tamen uerum Daniel || uerum tamen . . . sacerdote (lin. 22)] Verum tamen cognitum hastae oculorumque nobilitate (sic) est ab una tantum sacerdote. mythographus || oculorum M || 20 unde est hoc E || 21 coruscis LHM || 23 troianum H || cui fas soli LH || mineruam ex minernem H || 24 advectum Daniel: adfectum C || 25 *περυσστῆς* Daniel || 26 ex qua causa etiam Daniel || 27 Tyberi Daniel || 28 locuntur Daniel || 31 labsum Daniel || Samo-Tracia C

thracia Troiam translatum: alii multa fuisse Palladia, sed hoc a Diomede et Ulixe furto ablatum tradunt.

167. SACRAM EFFIGIEM quasi de caelo lapsam. et tres simul res dixit, quare numen irasceretur: quod antistites caesi, quod tolleretur, quod cruentis manibus. 5

169. EX ILLO facto, vel tempore. FLVERE delabi. et τῶν μέσων est; nam ideo addidit 'retro'. contra Sallustius rebus supra vota fluentibus.

170. AVERSA DEAE MENS propter illud 'manibusque cruentis'.

171. TRITONIA aut quasi terribilis, ἀπὸ τοῦ τροῦν, id est timere, 10 aut a Tritone amne Boeotiae, aut a Tritonide palude Africae, iuxta quam nata dicitur, secundum Lucanum (IX 354) et se dilecta Tritonida dixit ab unda. sane 'Tritonia' antonomasivum est, quia proprium est Minervae: nam epitheta sunt quae variis possunt vel personis vel rebus adponi. et haec caute observanda sunt, sicut 15 et propria nomina, quae plerumque ex appellativis sunt, ut est Victor vel Felix.

172. VIX modo 'mox' significat. CASTRIS pro in castris. SIMVLACRYM inter consecratas res, id est aedes, aras, etiam simulacra accipiuntur, quod in bucolicis (VII 31) scriptum est. hic ergo ipso no- 20 mine simulacri consecrationem eius ostendit; quis enim ignorat Palladium simulacrum Minervae esse? quam autem sacrum fuerit, hinc docet, quod ait 'nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstros. vix positum castris' et reliqua, ut appareat, et loco motum vim tamen conse-

7 Sallustius] hist. fragm. inc. 70 Kr. || 10 Tritonia aut quasi terribilis e. q. s.] exscr. mythogr. III 10, 1 extr. cf. Isid. orig. VIII 11, 74

3 lapsum CH lapsam ex lapsum L || 4 antistites] arcis tres Daniel || 6 ad v. 169 Ex illo] facto vel tempore. Fluere] delabi (delapsi). et est τῶν μέσων (ton meson); nam ideo addidit 'retro'. P || facto] fato M || et est C || 7 addit Daniel || Sallustius econtra C et Daniel || super Daniel || 9 AVERSA M || 10 ad v. 171 Tritonia] a Tritone amne (amno) Boeotiae, aut a Tritonide palude Africae, iuxta quam nata dicitur. secundum autem Lucanum. a personis (sonis) vel rebus apponi. et haec . . . ex appellativis sunt. P || aut . . . timere] aut q. inter nubilus ἀπὸ τοῦ θροῦναι ἢ timore C aut quasi interribilis ἀπὸ τοῦ θροῦναι id est timere Daniel || ἀπὸ ΤΥΤΡΙΝ L (TYTRIN in ras. I) ἀΠΟΥΤΡΙΝ H ἀπὸ τοῦ ΤΡΙΝ ME || id est] quod est Me || 12 Lucanum] qui ait add. m || delecta ex dilecta H || 13 trytonida H || hab H || ab unda] uel Tritonia per ἐτροπολοῦσαν, quia cum sit de sapientia, in partes tres diuiditur: in intelligentiam de tempore praesenti, in providentiam de futuro, in memoriam de tempore praeterito add. D || est] id est uice nominis ponitur quae vulgo adduntur, mei libri omittunt || 14 minerua MI || 15 observande P || 16 numina P || 18 ad v. 172 Vix] modo 'mox' significat, Castris] . . . Mineruae esse. Arsere] . . . tremulum est. P || 19 id est] fortasse ut || aras P: aereas edidit Daniel, neque Fuldensem dissentire adnotatum est. cf. ad buc. VII 31 || 20 accipiuntur P: accipiant Daniel edidit neque in appendice quicquam adnotavit. || 24 etei loco motum coni. Burmannus

crationis habuisse. ARSERE subaudimus 'cum', ut sit 'cum arsere'.
 CORUSCAE 'coruscum' alias fulgens, alias tremulum est.

173. LUMINIBVS FLAMMAE ARRECTIS hypallage est, lumina enim arsere flammis. SALSVS SVDOR bene addidit 'salsus', ut significaret
 5 laborem futurum, ne forte alter in simulacro quilibet umor intelligeretur. SALSVS SVDOR] *indiciu[m] commoti numinis fuisse dicitur.*
 Probo sane displicet 'salsus sudor', et supervacue positum videtur. hoc autem Ennius de lamis dixit.

175. EMICVIT exsiluit, quasi quae consistebat invita, locumque
 10 damnaret. PARMAMQVE FERENS HASTAMQVE TREMENTEM his enim signis
 Palladium a ceteris discernebatur, quod supra dictum est.

176. TEMPTANDA AEQVORA si vel fugere possint post iram
 Minervae.

178. ARGIS adverbium loci est. et respexit Romanum morem:
 15 nam si egressi male pugnassent, revertebantur ad captanda rursus
 auguria. item in constituendo tabernaculo si primum vitio captum
 esset, secundum eligebatur; quod si et secundum vitio captum esset, ad
 primum reverti mos erat. tabernacula autem eligebantur ad captanda
 auspicia. sed hoc servatum a ducibus Romanis, donec ab his in Italia
 20 pugnatum est, propter vicinitatem; postquam vero imperium longius
 prolatum est, ne dux ab exercitu diutius abesset, si Romam ad reno-
 vanda auspicia de longinquo revertisset, constitutum, ut unus locus de
 captivo agro Romanus fieret in ea provincia, in qua bellabatur, ad
 quem, si renovari opus esset auspicia, dux rediret. NVMENQVE aut pro
 25 Palladio posuit 'numen', ut <IV 204> media inter numina divum,
 aut 'numen' Minervam dixit. REDVCANT placent, reconcilient.

2 coruscum alias . . . est] cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 81 || 8 Ennius]
 inc. libr. rel. XXX ap. Vahl. p. 136

3 ad v. 173 Luminibus flammae arrectis] hypallage est . . . flammis. Sal-
 sus sudor] indicium commoti numinis fuisse dicitur, ne forte alter in simulacro
 quilibet humor intelligeretur. Probo sane supervacuo positum videtur . . .
 dixit. P || 5 futurum vel certe indicium . . . dicitur ne forte C || 8 lamis] lacri-
 mis Vahlenus || 9 ad v. 175 Emicuit] exsiluit, quasi quae consistebat invita
 locumque damnaret. Parmamque f. h. tr.] . . . dictum est. PC*. fortasse
 emicvit exsiluit quasi locum damnaret. emicvit quasi quae e. q. s. || consistebat]
 considerabat H || 12 ad v. 176 Tentanda (Tentando) aequora] si vel fugere
 post iram Minervae possint. P || possint LH possint ex possunt E || 14 ad
 v. 178 Argis] adverbium in loco est. quod autem ait 'omina ni repetant'
 more Romano dixit. nam si . . . auguria. Numenque] numen Minervam dixit.
 Reducant] placent, reconcilient. P || loci L: in loco HME || et respexit] quod
 autem ait omnia ni repetant respexit C || 15 reuertebatur P || rurisus P ||
 17 quod si Commelinus: quod sit C || 18 reueri mos] reuertendum Daniel ||
 ad captanda eligebantur Daniel || 17 ab his omisit Daniel || 20 imperium Da-
 niel: ministerium C || 22 constitutum est Daniel || de captivo agro] de captando
 augurio Daniel

179. *quod id est Palladium.*

180. *VENTO PETIERE hic ostenditur, illos navigasse.*

181. ARMA DEOSQVE PARANT COMITES ingenti arte de futuro sollicitos facit, ut praesentem firmet securitatem. *ARMA DEOSQVE P. C.] ingenti arte de futuro sollicitos facit, ut videatur periculum de-* 5 *nuntiando secreta Argivorum prodere, quatenus praesentem firmet securitatem, ut eos faciat incautos.*

* 182. INPROVISI ADERVNT sicut et factum est. [et] artificiose; neque enim mentitur, et tamen decipit; nam verum metum falso metu abegit, ut dum reversuros timent, non timeant, ne non abierint. 10 DIGERIT OMINA interpretatur numinis commotionem. [vel] futuri ordinem pandit, id est oraculorum. vel ordinat et disponit.

183. HANC PRO P. M. P. N. L. E. S. respondet ad interrogationem <150> 'quo molem hanc immanis equi statuere'.

184. NEFAS QVAE TRISTE PIARET contaminati Palladii scilicet. 15 PIARET autem expiaret.

185. IMMENSAM CALCHAS ATTOLLERE hoc est <150> 'quis auctor, quae machina belli?'

187. NE RECIPI P. A. D. I. M. P. cum equi magnitudo necessaria ad recipiendos milites fuerit, inducendi equi desperationem facit, ut magis 20 iniciat cupiditatem inducendi.

188. ANTIQVA SVB RELIGIONE favore pristino. *NEV POPVLVM A. S. R. T.] id est loco Palladii secundum antiquam religionem tutelam colenti populo praestare: constat enim apud Troianos principe loco Minervam cultam.* 25

189. NAM SI VESTRA MANVS quia occurrebat exurendum esse equum, si intro ferri vel prodesse non poterat. *VIOLASSET pro violaverit. DONA MINERVAE quae Minervae data sunt. et minatur oc-* *culte, ne quis equum tentare audeat.*

* 190. QVOD DII PRIVS O. I. I. adeo se ostendit favere Troianis, ut 30 nomen etiam Graecorum exsecretur. 'ipsum' autem Calchantem ac-

1 ad v. 179 Quod] id est palladium. P || 2 ostendit Daniel || 5 ingenti arte . . . incautos] cum Servianis videntur haec parum apte coniuncta esse videtur periculum denuntiando secreta Argivorum prodere, ut eos faciat incautos. 7 ut eos] fortasse et eos; 'quatenus' enim idem valet atque 'ut'. || 10 ut Gronovius ad Liv. I 53, 7: et C || timeant C: timent Daniel || ne C. per errorem Burmannus et Lion sic Scioppium enotavisse dixerunt. || abierint Daniel, Commelinus, Masvicius: abegerint C || 11 DICERIT H || OMNIA HME omnia L (ia in ras. l) || vel futuri . . . disponit edidit Daniel, ego e Parisino non enotavi. || 15 ad v. 184 Effigiem. Nefas quae triste piaret] contaminati palladii (palladis) scilicet. Piaret] autem (sic?). P || 22 ANTIQVA SVB RELIGIONE id est loco . . . religionem id est favore pristino tutelam e. g. s. C || 26 ad v. 189 Nam (num). Violasset] pro violaverit. Dona Minervae] quae Minervae (minervae) data sunt. P || 31 exsecretur Daniel: exueretur C exsecraretur cons. Burmannus

cupimus: nam quasi Troianus detestatur quae in illos ominose dicta sunt.

192. ASCENDISSET *pro ascenderit.* ut. <237> scandit fatalis machina muros.

5 193. VLTRO statim, mox. ASIAM Asiaticos, ut <X 365> Latio dare terga sequaci; nam et paulo post <265> urbem sepultam pro civibus posuit. PELOPEIA Argiva, a Pelope. unde et Peloponnesus. NOSTROS NEPOTES utique Graecos posteros. an diasyr-
tice; nam iam quasi Troianus loquitur.

10 195. TALIBVS INSIDIIS bene 'insidiis', ut ostendat non se virtute, sed insidiis esse superatos; nam ideo subiecit 'quos neque Tydides, nec Larissacus Achilles n. a. d. d. n. m. c. PERIVRI quia dixit 'vos aeterni ignes'. et 'periuri' in verbo 'r' non habet: nam 'peiuro' dicimus corrupta natura praepositionis: quae res facit errorem, ut
15 aliqui male dicant 'peiurus', ut 'peiuro'.

196. CREDITA RES aut fides habita, aut commissa respublica.

CAPTIVQVE DOLIS sicut dictum est, virtuti non cedit, dolis dicit se esse superatum: non quod Troianis victos esse turpe non fuerit, sed quod Graecis turpius vicisse per dolos. COACTIS id est ex-
20 pressis, ut Terentius (una me hercule falsa lacrimola,) quam oculos terendo (misere,) vix (vi) expresserit.

197. QVOS N. T. N. L. A. bene utrique honorem virtutis dat, a quibus victus est. LARISSAEVS ACHILLES a vicinitate: nam Phthius fuit. utraque tamen Thessaliae civitas est. Larissa autem a nympa La-
25 rissa est appellata, ex qua Neptunus creavit † Pelago et Phthion. Achillem autem Homerum secutus Phthiatem non dicit, quem perhibent

13 Periuri in verbo e. q. s.] exscr. Isid. orig. X 222 || 19 Coactis id est expressis] cf. Don. ad Ter. eum. l. l. et gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 56 || 20 Terentius] eum. I 1, 22

1 Troianus detestatur *Comelinus*: troianis testatur *C et Daniel* || 3 ad v. 192 Ascendisset] pro ascenderit. *P* || 5 ad v. 193 Vltro] statim mox. *Asiam*] Asiaticos, ut paulo post . . . posteros. an diasyr-
tice quasi Troianus loquitur? *P* || 7 peloponnesus *P* || 8 an] vel *Masvicius* || 10 ad v. 195 Periuri] quia dixit 'vos aeterni ignes'. et periuri in verbo 'r' non habet . . . dicant peiurus (peiuros). *P* || 13 peiora *P* || 14 praepositio *P* || res facit] respicit *P* || 15 peiurus ut peiuro scripsi: peiurus peiuro vel peiurant *LH* peiurus peiuro peiuranti *M* peiurus peiuri peiuranti *E* peiurus ut peiuro vel peiurant *Vossianus et Regius Burmanni* || 16 ad v. 196 Credita res] fides habita (abita) aut commissa respublica. Coactis] id est expressis, ut Terentius . . . expresserit. *P* || 17 virtute *H* || dolis se dicit esse superatum *M* || 18 se . . . superatum] Troiam esse superatam *vulgo* || 21 terendo *H* || 22 ad v. 197 Larissaeus Achilles] a vicinitate . . . Larissa autem a nympa Larissa est vocata. *P* || 23 LARISSAEVS *HM* || pthius *LM* phius *HP* || 25 civitatis *H* || 26 Pelagonta et Phthian coni. *Burmannus*. cf. *Steph. Byz.* s. v. *Φθία* et *Paus.* VI 21, 11

peregrinantem apud Phthiam, quod nullius esset humanitate susceptus, tali silentio inhospitalem damnasce civitatem.

199. HIC tunc. MAIVS MISERIS MVLTQVE ut <V 866> sale saxa sonabant et <III 183> casus Cassandra canebat; nam apud veteres a similibus incipere vitiosum non erat. et notandum, 5 quia ut supra <13> diximus agit, ne videatur vel Troia cessisse viribus, vel Aeneas voluntate fugisse. hac autem re ostendit, ex accidentibus dolos Graecorum esse firmatos, *cum dicit etiam deos adversum Troiam fecisse.*

201. LAOCOON, ut Euphorion dicit, post adventum Graecorum 10 sacerdos Neptuni lapidibus occisus est, quia non sacrificiis eorum vetavit adventum. postea abscedentibus Graecis cum vellent sacrificare Neptuno, Laocoon Thymbraei Apollinis sacerdos sorte ductus est, ut solet fieri cum deest sacerdos certus. hic piaculum commiserat ante simulacrum numinis cum *Antiopa sua uxore coeundo*, et 15 ob hoc inmissis draconibus cum suis filiis interemptus est. historia quidem hoc habet: sed poeta interpretatur ad Troianorum excusationem, *qui hoc ignorantes decepti sunt. alii dicunt quod post contemptum semel a Laomedonte Neptunum certus eius sacerdos apud Troiam non fuit: unde putatur Neptunus etiam inimicus fuisse Troia-* 20 *nis, et quod illi meruerint, in sacerdote monstrare: quod ipse alibi ostendit dicens* (V 810) *cuperem cum vetere ab imo structa meis manibus periurae moenia Troiae. quod autem ad arcem ierunt serpentes, id est ad templum Minervae, aut [quod] et ipsa inimica Troianis fuit, aut signum fuit periturae civitatis. sane Bacchylides de* 25 *Laocoonte et uxore eius vel de serpentibus a Calydnis insulis venienti-*

10 post adventum Graecorum e. q. s. ap. Servium exscr. mythogr. II 207

3 MVLTQVE] frequentavit 'm' *supr. vers. add. l* || et . . . canebat *om. ME, expunxit l* || cassandra *LH* || 6 dictum est *Daniel* || 8 deus et 9 fecisset *Daniel* || 10 ad v. 201 Laocoon (laucohon)] ut Euphorion (eophonon) dicit . . . ad Troianorum excusationem, qui hoc ignorantes decepti sunt. quod autem ad arcem ierunt serpentes, id est ad templum Minervae, aut quod et ipsa inimica Troianis fuit, aut signum fuit periturae civitatis. *P* || 11 est *om. P* || quia non sacrificiis eorum vetavit adventum *M*: quia sacrificiis eorum vetavit adventum *L* quia (qui *mythogr.*) sacrificiis eorum non vetavit adventum *C** *mythographus* quae eorum sacrificiis non vetavit adventum *P* quia non pro sacrificiis eorum vetavit adventum *H* quia non in sacrificiis eorum vetavit adventum *E* || 12 post *PC** || 13 lauchon *P* || timbrei *LH* tymbrei *M* || 14 est *om. P* || ut] et *H* || sacerdos certus . . . ante simulacrum *om. L* (*in marg. add. l*) || certus] Cereris *mythographus* || 15 numis *P* || 16 ab hoc *H* || 17 excusationem] quasi, pro tanto piaculo caperetur troia *in marg. add. l* || 21 meruerint *Masvicius*: meruerit *C* || 24 id est] vel *Daniel et C** || quod *secl. F. Schoellius. fortasse aut factum est, quod* || 25 Bacchilides *C* || 26 Calydnis *Masvicius*: Chalidonis *C* Caledonis *Commelinus*

bus atque in homines conversis dicit.   *SORTE DVCTVS* sic Sallustius sorte ductos fusti necat.

202. *SOLLEMNIS ARAS* anniversario sacrificio religiosas. dicimus autem et sacrificium sollemne, et aras sollemnes, ut apricum
5 et hominem et locum, ut aprici meminisse senes Persius, contra Horatius cur apricum oderit campum. *quidam dicunt, quod continuo quinquennio sacrum eidem deo quotannis fuerit restauratum, sollemne dici, sive publicum fuerit, sive privatum.*   *TAVRVM INGEN-*
10 *TEM* non praeter rationem est hoc loco 'ingentem': alibi iam cornu petat: in victimis enim ista requiruntur, ut certis numinibus certae aetatis mactentur animalia.   *MACTABAT scilicet ut Graecis mala naufragio provenirent. quid autem sit 'mactare' in quarto libro <57>*
15 *innuimus mactant lectas de more bidentes. sane sciendum rite Neptuno et Apollini tauros immolandos, nam Iovi non licere: ideo et in tertio libro <21> prodigium dicit secutum.*

203. *ECCE AVTEM cum ex inproviso vult aliquid ostendere 'ecce' ponit, ut <318> ecce autem telis Panthus. sicut Cicero ecce autem repente ebrio Cleomene, esurientibus ceteris.*   *GEMINI* duo et similes. 'gemini' autem sunt proprie fratres simul nati.   *A TENEDO*
20 *ideo quod significarent naves inde venturas. TRANQVILLA PER ALTA absolute dicit.*

204. *HORRESCO REFERENS* etiam referens, *quod tum vidissem.*
INMENSIS ORBIBVS pro immensorum orbium.   *ANGVES* angues
aquarum sunt, serpentes terrarum, dracones templorum, ut in hoc
25 indicat loco 'tranquilla per alta angues'; paulo post <214> *in terra 'serpens amplexus'; item <225> 'delubra ad summa dracones'. sed haec significatio plerumque confunditur. horum sane draconum nomina Sophocles in Laocoonte dicit.*

1 Sallustius] hist. fragm. IV 27 Kr. || 5 Persius] sat. V 179 || 6 Horatius] carm. I 8, 3 || 9 alibi] buc. III 87 || 13 sane sciendum e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 10, 4 || 16 cum ex inproviso e. q. s.] cf. Don. ad Ter. adelph. IV 7, 4 et Phorm. II 1, 34. Pseudo-Ascon. p. 133, 9 Or. || 17 Cicero] in Verr. act. II lib. V. 34, 87 || 23 angues aquarum sunt e. q. s.] exscr. Isid. diff. verb. 48

2 sorte ductos fusti necat Daniel edidit e Parisino 7929, qui ad Aen. VI 22 sortes ductos fusti necat exhibet, neque Fuldensem dissentire in appendice adnotatum est: sorte ductus furtis negat L sorte ductus furti negat H et Stephanus sorte ductus furti necat ME sorte ductus furti negati Fabricius || 3 ad v. 202 Sollemnes aras] anniversario sacrificio . . . et locum. P || 6 oderit] odori H || 9 praeter] propter H || ut alibi LE || 13 mactat C || 16 ad v. 203 Ecce. A Tenedo (tenendo)] ideo quod . . . dixit. P || 19 gemini . . . nati om. M || 22 ad v. 204 Horresco. Inmensis orbibus] immensorum orbium. Angues] angues aquarum (anquarum) sunt, serpentes terrarum. P

205. PELAGO per pelagus.

206. IVBAE aut cristae, aut harbae. 'iubae' autem proprie equorum sunt. *Plautus in Amphitruone angues iubati.* SANGVINEAE id est coloris sanguinei.

208. PONE post, semper in loco, numquam in tempore. LEGIT 5 transit, ut (III 292) litoraue Epiri legimus. SINVAT curvat, flectit in sinus. SINVAT] (sinuat a sinu,) ut a fluctu 'fluctuat'. sic in georgicis (III 192) sinuatque alterna volumina crurum.

209. FIT SONITVS ut ostenderet serpentum magnitudinem, quorum in lapsu fluctus movebantur, quia ait 'tranquilla per alta'. SALO 10 dicimus et salum, unde est 'salo', et sal salis, ut (I 35) spumas salis aere secabat et (I 173) sale tabentes artus in litore ponunt. ARVA hic 'arva' pro litore posuit; nam arva sunt quae Graecis ἀρούρα sunt dicta. et bene celeritas demonstrata est.

210. SVFFECTI pro 'infecti', ut conixa pro enixa: vel certe 15 inferiorem oculorum partem habentes infectam. et est figura 'suffecti oculos', id est †suffecti oculi et suffusos oculos habentes.

211. SIBILA id est sibilantia, nam participium est: cum enim nomen est, 'sibilus' dicimus, ut nam neque me tantum venientis sibilus austri. VIBRANTIBVS mobilibus, quia nullum animal 20 tanta celeritate linguam movet, adeo ut triplicem linguam habere videatur, cum una sit. hos dracones Lysimachus †curifin et periboeam dicit; filios vero Laocoontis Ethronem et Melanthum Thessandrus dicit.

212. EXSANGVES timentes; nam ideo timentes pallescunt, quia ante 25

3 in Amphitruone] V 1, 56 || 5 Pone post] cf. Isid. diff. verb. 346 || Legit transit] exscr. Isid. orig. X 154 et diff. verb. 336 || 15 conixa] buc. I 15 || 17 nam neque] buc. V 82 || 20 quia nullum ... una sit] exscr. Isid. orig. XII 4, 44

1 ad v. 205 et 206 Pelago] per pelagus. Iubae] aut cristae ... equorum sunt. Sanguineae] coloris sanguinei (calorem sanguinea). P || 2 cristae] crine H || 5 ad v. 208 Pone] post ... volumina crurum. P || 7 flectit H legit P || 8 sinuatque libri Vergiliani || 9 ad v. 209 Fit. Arva] pro litora posuit. P || 11 spumas salis aere secabat et om. CM ut et spumas salis aere secabant expuncta in E || ut per spumas L || spuma H || 12 secabat] ruebant libri Vergiliani || tabentis M || 14 sunt dicta Masvicius: sunt dicunt C || 15 ad v. 210 Suffecti] pro infecti, ut conixa pro enixa. et est figura 'oculos suffecti', id est suffecti oculi et suffusos oculos habentes. P || 16 fortasse id est suffectos oculos habentes, ut 'oculos suffusa nitentes' (Aen. I 228) || 18 ad v. 211 Sibila (syllaba) id est sibilantia (sybillantia) ... sibilus dicimus. Vibrantibus] mobilibus ... una sit. P || 20 quia] quae P || 22 Lysimachus C || Porcen et Chariboeam Masvicius. cf. Tzetzes ad Lycoph. Cass. 347 'τὰς Καλύδνας λέγει, ἐξ ὧν πλεῖστας ὁ Πόρκης ὄφεις καὶ ἡ Χαρίβοια τὸν Λαοκόοντος παῖδα ἀντίλον ἐν τῷ τοῦ Θυμβραίου Απόλλωνος ναφ'. Coryphen et Periboeam F. Schoellius. fortasse Porcen dñm et Chariboeam. || 25 ad v. 212 Diffugimus uisum] qualis uindicta in eos fuit, ut et posteris supplicia haec praevidebant; maior enim poena est in uisione, quam in patientia. D || ad v. 212 Exsangues] timentes ... agmine caudae. P

exsanguis fiunt. AGMINE CERTO *itinere, impetu, ut <782> leni fluit agmine Thybris, vel tractu corporis, ut extremaeque agmine caudae.*

213. LAOCOONTA *etsi a filiis eius incipiunt, 'Laocoonta petunt'.*

5 215. IMPLICAT *hoc ad mollitiem infantum corporis dixit.* DE-PASCITVR *ut supra diximus <I 194> et 'pascor' et 'pascor' unius significationis sunt, ut atque artus depascitur arida febris.*

217. SPIRIS *nodis: unde etiam bases columnarum spirulas dicunt; nam proprie spira est volubilitas funium. inde et posteriora* 15 *serpentium spirae dicuntur, quae sic involvuntur in gyrum, ut funes.*

218. SQVAMEA *pro squamosa, ut frondea pro frondosa <I 191>. et est figuratum 'squamea terga collo circumdati'.*

220. SIMVL *modo adverbium temporis est, significat enim 'eo tempore'. et est ordo 'simul manibus tendit divellere nodos, simul clamore'.* 15 *res horrendos ad sidera tollit perfusus sanie vittas atroque veneno'. et vide genus mortis totum ad supplicium procuratum. TENDIT contendit.*

221. PERFVSVS VITTAS *perfusas vittas habens. et est interpositus versus; nam potest tolli salvo sensu. SANIE autem pro sanguine, nam sanies corruptus sanguis. ATROQUE VENENO ut* 20 *pallida mors vel tristis senectus.*

223. QVALIS MVGITVS *id est tollit. facta autem comparatio est propter sacerdotis personam.*

224. INCERTAM *dubie inlisam, quae non haberet mortis effectum. inde et 'excussit'.*

2 225. LAPSV *labi proprie serpentum est. DELVBRA delubrum* 25 *dicatur quod uno tecto plura complectitur numina, quia uno tecto diluitur, ut est Capitolium, in quo est Minerva, Iuppiter, Iuno. alii, ut Cincius, dicunt, delubrum esse locum ante templum, ubi*

2 extremaeque] georg. III 423 || 7 atque artus] georg. III 468 || 20 pallida mors] Hor. carm. I 4, 13 || 25 delubrum dicitur e. q. s.] cf. Isid. orig. XV 4, 9 et diff. verb. 407. Pseudo-Ascon. p. 101, 12 Or. Macrob. Sat. III 4, 1 sqq.

2 tigris P || agmina caudae Vergilius || 6 et depasco et depascor E || 7 fibris M || ad v. 216 Post ipsum auxilio] quomodo se misit filios liberare, qui talem uim conspiciebat? sed paritula diceretur (ne parricida duceretur Fabricius) qui filios non liberauit. D || 8 ad v. 217 Spiria] nodis; nam proprie . . . ut funes. P || 9 spira est] spires P || 10 girum P || 11 ad v. 218 Squamea] pro (per) squamosa . . . circumdati. P || 13 ad v. 220 Simul] modo adverbium temporis est . . . diuellere nodos. Tendit] contendit. P || fortasse eodem tempore || 17 ad v. 221 Perfusus uittas] perfusus uittas habens. Sanie] autem pro sanguine; nam sanies corruptus sanguis. P || 19 ATRO VENENO HM || 21 ad v. 223 et 224 Qualis mugitus] id est tollit . . . excussit (excusit). P || 23 dubiam inlisam C || 25 ad v. 225 Lapsu] labi . . . hoc est a parte totum. P || serpentium P || 26 quod] quae P || quia] quae P || 27 fortasse deluitur || est om. PC* Fabricius || in quo Minerva Iuppiter Iuno sunt κύρραοι Fabricius || 28 cinchius P || dicunt om. P

aqua currit, a diluendo. est autem synecdoche, hoc est a parte totum. Varro autem rerum divinarum libro † XIX. delubrum esse dicit aut ubi plura numina sub uno tecto sunt, ut Capitolium, aut ubi praeter aedem area sit adsumpta deum causa, ut in circo Flaminio Iovi Statori, aut in quo loco dei dicatum sit simulacrum, ut (sicut) in 5 quo figunt candelam, candelabrum appellant, sic in quo deum ponunt, delubrum dicant. ergo hic cum dicit 'delubra ad summa dracones', ut esset manifestatum, subtexuit dei simulacrum; adiecit enim 'saevaeque petunt Tritonidis arcem', nec praetermisit quin dei nomen adderet dicens 'sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur', ne sine ratione 10 delubri nomen intulisse videretur. Masurius Sabinus delubrum, effigies, a delibratione corticis; nam antiqui felicitum arborum ramos cortice detracto in effigies deorum formabant, unde Graeci ξόανον dicunt. alii delubrum dicunt templum ab eo quod 15 nulli iunctum aedificio pluvia diluatur.

226. SAEVAE fortis, aut nobilis: aut ad tempus epitheton additum, aut saeva circa Troianos.

227. SVB PEDIBVSQVE DEAE scilicet maioris simulacri, quod a cunctis videtur; nam quod colitur et breve est et latet, sicut Palladium fuerat. non ergo contrarium est quod post raptum Palla- 20 dium intulit 'deae'. sane hoc loco 'sub' particulam secundo repetendo utrique casui iunxit: accusativo, cum proprie significavit, ut sit 'prope pedes deae'; et 'sub orbe', ablativo, id est infra orbem, ut saepe sub inmotis praesepibus. CLIPEIQVE SVB ORBE ut maxima pars in spiram collecta ante pedes sit. colla, vero cum capitibus erectis 25 post clipeum, id est inter scutum et simulacrum deae latebant: ut est in templo urbis Romae.

23 Saepe sub] georg. III 416

1 fortasse deluendo || 2 Varro . . . pluvia diluatur in marg. exempl. Basi-
leensis scripsit Daniel || lib. XXIX Daniel lib. 19. Scioppius lib. XXVII Com-
melinus Masvicius Burmannus Lion. Varro libro octavo rerum divinarum
Macrobius. cum sexto rerum divinarum libro haec verba tribuenda esse recte
statuisse videatur Merkelius (proleg. ad Ov. fast. p. 123), in eo libro, quem
et Macrobius et hic scholiastes exscripsit, fuisse conieci 'Varro libro XXXI
antiquitatum, qui est VI rerum divinarum', unde Macrobius dederit 'Varro
libro sexto rerum divinarum', scholiastes 'Varro rerum divinarum libro XXXI'.
cf. quaest. Serv. p. 25 et O. Gruppianus de Varr. antiquit. rer. hum. rel. p. 6 ||
5 Iovi auctori Daniel || sicut addidi. cf. Macrobius || 6 ponunt Daniel: ponant
C || 11 Masurius Daniel Masurius C || 15 fortasse deluatur || 19 a cunctis
LH || quod a cunctis colitur L || 22 proprie] pro Masvicius prope Burmannus.
post proprie non nulla intercidisse videntur. || 25 spira H || fortasse ante pedes
sit, colla vero . . . lateant || 26 ut est in templo urbis Romae dubito num
Servii sint.

228. NOVVS magnus, ut Pollio et ipse facit nova [carmina; aut repentinus, aut novi generis, id est qualis numquam antea.

CVNCTIS quia ante interemptum Laocoonta dixit timuisse nisi eos, qui viderant angues: post eius interitum cunctos dixit, qui sacerdotem
5 extinctum cognovissent.

229. INSINVAT pro insinuatur. Clodius scriba commentariorum: 'insinuem' intro eam penitus. SCELVS supplicium: ab eo quod praecedit id quod sequitur. EXPENDISSE autem tractum est a pecunia; nam apud maiores pecuniarias poenas constat fuisse.
10 EXPENDISSE] cum adhuc rudi aere pecunia ponderaretur: quod ad capitis poenam de iure usurpatum est. an quia † utriusque rei debitor 'reus' dicitur? quis ante hunc 'expendisse' pro luisse?

230. SACRVM ROBVR non ut supra <45> 'lignum'. et notandum, quot nominibus hunc equum appellet: lignum, machinam, mon-
15 strum, dolum, pinea claustra, donum, molem, equum, sacrum robur.

231. TERGO quare 'tergo', cum dixerit <51> 'in latus' et 'in alvum'? ergo 'tergo' quasi per significationem equi accipiamus. quidam 'tergo' quasi 'a tergo suo' accipiunt, tum quia Laocoon manu reducta a tergo suo iecerit telum, ut est <IX 415> ecce aliud summa
20 telum librabat ab aure. SCELERATAM pro 'ipse sceleratus', ut <544> telumque inbelle et <510> inutile ferrum. et est hypallage.

232. SEDES per hoc ostendit <31> 'donum Minervae'.

ORANDA placanda.

233. CONCLAMANT una scilicet voce. et bene de peritura civitate 'conclamant' dixit, quia semper res perditae 'conclamatae' dicuntur.

234. MVROS superpositos Scaee portae; nam sequitur 'quater ipso in limine portae'. MOENIA PANDIMVS VRBIS non est iteratio: nam dicit, patefacta porta vel diruta interiora civitatis esse nudata.
30 [ergo] MOENIA cetera urbis tecta vel aedes accipiendum. ACCIN-

1 Novus magnus] cf. Don. ad Ter. adelp. IV 7, 4 || Pollio] buc. III 86 || 25 et bene . . . dicuntur] cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 57 et comm. Luc. II 23 || 30 Moenia cetera . . . accipiendum] cf. Isid. orig. XV 2, 18

6 ad v. 229 Insinuat] pro insinuatur . . . usurpatum est. P || 7 insinuem ut P || 8 id quod sequitur insinuans Masvicius primus || autem om. P || 11 de iure] deinde Grotius de iure b. et p. II 5, 7. de iure u. e. antiquo F. Schoellius . . . utriusque] fort. cuiuscumque || 16 ad v. 231 Tergo] quare tergo . . . telumque inbelle. et est hypallage. P || 17 equi C: qui P || 18 tum quia] tam quia P. fortasse tamquam || Iacohon P || 23 ad v. 232 Oranda] placanda. P || donum LEm: domum HMC* donum Burmannus edidit nec libros suos dissentire adnotavit. || 28 ipso om. L || VRBIS om. HME || 30 vel aedes] ut aedes vel aedes C. aut Scioppius aut Daniel ad ut aedes tamquam coniecturam vel aedes adscripsisse videtur. || ACCINGVNT pro accinguntur vel accingunt pro praeparant se ad opus. Terentius Formione accingere. C

GVNT pro accinguntur. * Terentius Phormione accingere,* ACCIN-
GVNT OPERI praeparant se ad opus.

237. INTENDVNT ligant, ut <IV 506> intenditque locum
sertis. SCANDIT transcendit propria magnitudine. vel propter
aggerem, quem ruina fecerat muri. FATALIS mortifera. MVROS 5
ruinas murorum dirutorum.

238. FETA nunc plena, ut in bucolicis <I 49> temptabunt pa-
bula fetas, alias eniza iam, ut <VIII 630> fecerat et viridi fetam.

PVERI CIRCVM INNVPTAEQVE PVELLAE more Romano, patrimi et matrimi.

239. SACRA CANVNT hymnos dicunt. GAVDENT quidam hic 10
'gaudent' pro optant intellegunt, ut veniat quo te quoque gaudet.

240. MINANS vel eminens, ut <IV 88> minaeque murorum
ingentes; vel minitans.

241. O PATRIA versus Ennianus. sane exclamatio eo pertinet,
quod tanta fuerat vis consecrationis in porta Troiana, ut etiam 15
post profanationem ab ingressu hostes vetaret. nam novimus integro
sepulcro Laomedontis, quod super portam Scaeam fuerat, tuta fuisse
fata Troiana. DIVVM DOMVS vel quod eius muros Apollo et Neptunus
fabricaverunt, ubi etiam Minerva per Palladium culta est: vel propter
Ganymedem, Dardanum, Tithonum. INCLITA BELLO quia superavit 20
Mysiam totam.

242. QVATER saepius. IN LIMINE PORTAE hic portam pro ipso
aditu posuit; nam quod ait 'limine' manifestum est portae. nam pars
superior diruta est, necessario remanente limine, quod in ima parte,
id est in solo positum erat. 25

243. ATQVE VTERO SONITVM QVATER ARMA DEDERE ostendere vult, non
in totum a diis desertos esse Troianos: quippe quos sono equi dicit
esse commonitos: ne Dido ab his animum averteret, quos videbat a suis
numinibus derelictos; sed hoc dicit: monuerunt nos dii, sed nos non
intelleximus. et bene addidit 'sonitum arma dedere', ne ei obiceretur, 30
non potuisse fieri, ut plena armis machina sonum non redderet.

1 Terentius Phormione] II 2, 4. cf. Don. ad h. v. || 11 veniat] buc. III
88 || 14 versus Ennianus] Androm. aechmal. fragm. IX ap. Ribb. et ap. Vahl.

3 ad v. 237 Intendunt] inligant et tendunt ut 'intenditque locum (locus)
sertis'. Fatalis] mortifera. P (et tendunt Daniel omisit, neque ea verba in
Fuldensi fuisse in appendice adnotatum. est.) || INTENDVNT alligant in ras. l ||
4 SCANDITQVE ME || 7 ad v. 238 Foeta] nunc plena . . . uiridi foetam. P ||
temptabunt . . . fetas] tentabunt pabunt pabulato foetas P || 12 ad v. 240 Mi-
nans] uel eminens . . . uel minitans. P || emens L (eminens l) eminans H ||
13 minitans, euentum aliquem malo (malum Fabricius) ominans D || 14 enia-
nus L || 17 sepulcro] ex sepulcro l || 21 totam om. M quia totam superauerat
misiam E || 30 intelleximus] incipit Cassellani quaternio X.

244. *INSTAMVS TAMEN subaudiendum, quamquam sonitum dederunt, tamen instamus.* INMEMORES improvidi: aut non memores oraculorum. quidam 'inmemores' dementes accipiunt, quoniam memoria in mente consistit. sane si peritiam Vergilii diligenter intendas, secundum disciplinam carminis Romani, quo ex urbibus hostium deos ante evocare solebant, hoc dixit; erant enim inter cetera carminis verba haec eique populo civitatisque metum, formidinem, oblivionem iniciatis: unde bene intulit 'inmemores caecique furore', tamquam quos dei perdiderant.

10 245. MONSTRVM INFELIX Troianis scilicet: quod post rem probatam dixit. *SISTIMVS constituimus, conlocamus.*

246. TVNC ETIAM sicut antehac saepius: nam Helena veniente praedixerat. *FATIS APERIT CASSANDRA FVTVRIS ne putarentur stulti, qui vati non credidissent, cito subiecit 'dei iussu non umquam credita*
15 *Teucris'. sane quidam hic 'fatis' pro calamitatibus accipiunt.*

247. DEI IVSSV praecepto Apollinis, qui spe promissi coitus concessa divinatione frustratus sustulit fidem vera dicenti. *DEI IVSSV praecepto Apollinis: qui cum amasset Cassandram, petit ab ea eius concubitus copiam. illa hac conditione promisit, si sibi ab eo*
20 *futurorum scientia praestaretur: quam cum Apollo tribuisset, ab illa promissus coitus denegatus est. sed Apollo, dissimulata paulisper ira, petit ab ea, ut sibi osculum saltem praestaret: quod cum illa fecisset, Apollo os eius inspuat, et quia eripere deo semel tributum munus non conveniebat, effecit, ut illa quidem vera vaticinaretur, sed fides non*
25 *haberetur.* NON VMQVAM non aliquando, id est numquam: nam si 'non numquam' esset, duae negativae facerent unam confirma-

2 Inmemores improvidi] cf. Don. ad Ter. Andr. IV 3, 8 || 8 Eique populo ... iniciatis] Macrob. Sat. III 9, 8 || 16 praecepto Apollinis ... dicenti] cf. mythogr. I 180 et II 196

1 ad v. 244 Instamus tamen] subaudiendum ... oraculorum. uel inmemores dementes ... constitit. P || dederint P || 2 aut] ut P || 7 civitati Macrobius || 8 inmemores] memores C || quos dei Bergkii: qui deos C. tamquam qui deos perdiderant (i. e. quorum ex urbe dei evocati erant) secl. F. Schoellius || 9 prodiderant Scioppius enotavit. || 10 ad v. 245 Sistimus] constituimus, collocamus. P || post] hoc post ME || 11 dixit] nam tunc aliud putabatur (putabat I) add. El || conlocamus C²: conlocamus C || 12 ad v. 246 Fatis] quidam hic pro calamitatibus accipiunt. P || ante hac C ante ac LHE || 13 fortasse ventura praedixerat || praedixerat futura bella et mala. D (Stephanus quoque edidit) || 16 ad v. 247 Dei iussu] praecepto Apollinis: qui cum amasset Cassandram ... tribuisset ab ea, ut sibi osculum (sic) saltim dedisset: quod cum illa praestasset os eius inspuat ... an neutrum plurale. P || qui spe ... dicendi om. C || promissi coitus] coeundi M || 17 divinatione mythographi: diuinitate LHME || 19 concubitos P || eo] ea P || 22 ea ex et C || 23 quia] que P || tributum] datum superscr. man. rec. in C || conveniat P || efficit P || 25 id est umquam P || nam si non numquam essent duae negativae et facerent unam confirmationem C

tivam: licet Terentius Graeco more dixerit agrum in his regionibus meliorem neque pretii maioris nemo habet. *CREDITA dubium a quo verbo veniat, et an femininum sit singulare participium, an neutrum plurale.*

249. FESTA FRONDE quae festos indicat dies, *vel quae festis diebus adhibetur*, ut laurus, oliva et similia. VELAMVS coronamus, ut <V 366> victori velatum auro vittisque iuvenum.

250. VERTITVR CAELVM atqui epitheton hoc caeli perpetuum est: sed 'vertitur' est 'in aliam faciem commutatur', quod more suo explanat sequentibus. RVIT OCEANO nascitur de Oceano, ut 10 ruit atram ad caelum picea crassus caligine nubem. ideo autem 'ruit', quia altius est mare quam terra, ut diximus supra <I 381>. *aut certe 'ruit' cum impetu et festinatione venit, ut <I 83> qua data porta ruunt. sane sphaerae ratio hoc habet, ut omnia diversis vicibus sicut oriri, ita et ruere videantur.* 15

251. VMBRA MAGNA id est terrae: et definitio est noctis.

252. MYRMIDONVMQVE DOLOS a generalibus ad specialia venire vitiosum est, nisi forte redeatur ad causam, ut hoc loco. *FVSI dispersi † per sua quisque. an ad habitum rettulit dormientium securorumque?* PER MOENIA per domos, ut supra <234> et moenia 20 pandimus urbis: 'moenia' enim et publica et privata dicuntur.

253. CONTICVERE dormierunt: ex consequentibus priora intelleguntur. *FESSOS ARTVS aut generaliter, quia omnis dormiens quasi fessus: aut 'fessos' trahendo equum diruendoque muros.*

254. PHALANX lingua Macedonum legio. et est a parte totum, 25

1 Terentius] heauton tim. I 1, 11 || 11 ruit] georg. II 308

1 Terentius fecerit more graeco P || dixerit] duxit L (corr. ead. man.) || in his regionibus om. P || 2 praetii CH || 3 singulare sit P || 4 ane utrum C || 5 ad v. 249 Festa fronde] quae festos . . . oliua. Velamus] coronamus. P || 6 oliua] omnia H hedera add. D et Stephanus || coronam H || 7 uelatur LHE || vittisque iuvenum om. C || vittasque L vittasque HE || 8 ad v. 250 Vertitur caelum] epitheton caeli perpetuum est . . . commutatur (comotatur). Ruit oceano] ut ruit . . . nubem. aut ruit impetu . . . ruunt. P || atque H || perpetuum est] nam numquam stat sed semper mouetur et uoluitur add. E || 9 sed uertitur id est M sed hic uertitur est E sed uertitur nunc est vulgo mutatur C (commutatur C²) || 10 in sequentibus CMle || 12 est om. C || ut diximus supra om. C || 13 venit bis scriptum erat in C; alterum erasum est. || 14 sperae C || 16 noctis, cum sol infra hemisphaerium in contrarium iaciat umbram, quae nox est. D || 18 redet L redeat Ml || 19 per sua quisque] pro se quisque consi. Bergkii per vias domusque F. Schoellius || an] iam enotavit Scioppius || ad habitum C²: adhibitum C || 22 ad v. 253 Conticuerunt] docuerunt . . . intelleguntur. Fessos artus] trahendo equum. P || 25 ad v. 254 Phalanx] lingua Macedonum (macidonum) legio. et synecdoche a parte totum . . . lbat] ueniebat. P

hoc est synechdoche; *significat enim totum exercitum.* IBAT veniebat, ut <375> nunc primum a navibus itis.

255. AMICA sibi grata. et sciendum, septima luna captam esse Troiam: cuius simulacrum apud Argos est constitutum, quod
5 *relata victoria constitutum est ad imaginem eius, quae tunc erat divi-
duo orbis modo.* hinc est quod dicit <340> oblatis per lunam et
alibi <397> per caecam noctem. TACITAE LVNAE aut more
poetico noctem significat, aut physicam rationem dixit. nam cir-
culi septem sunt, Saturni, Iovis, Martis, Solis, Veneris, Mercurii,
10 Lunae. et primus, hoc est Saturni, vehementer sonat, reliqui
secundum ordinem minus, sicut audimus in cithara. ergo tacita
luna est, cuius circulus, terrae vicinus immobili, minus sonat alio-
rum comparatione. TACITAE LVNAE] *cuius tempore tacetur, quoniam
nocte silentium est, ut <IV 525> cum tacet omnis ager.* aut certe
15 'tacitae' serenae, ut <III 515> sidera cuncta notat tacito labentia
caelo. vel ipsi taciti, ut <VII 343> tacitumque obsedit. limen
Amatae.

256. LITORA nota scilicet quae paulo ante reliquerant. FLAM-
MAS CVM REGIA PVPPIS more militiae, ut <III 519> dat clarum e
20 puppi signum. et hinc intellegendum est, Helenam Agamemnoni
vel Graecis signum dedisse veniendi sublata face, Agamemnonem contra
signum Sinoni dedisse aperiendi equi: ut in sexto <518> flammam
media ipsa tenebat, et summa Danaos ex arce vocabat. est
autem tropus: per 'puppem' navem, 'per' 'navem' eos qui in navi
25 sunt significat.

257. FATIS INIQVIS voluntate numinum, non illi propitia, sed

1 Ibat veniebat] cf. Don. ad Ter. adelph. III 3, 7

1 significat P: significavit C || 2 nunc primum om. C || istis C || 3 ad v. 255 Tacitae lunae] aut more poetico noctem significat, cuius tempore tacetur, aut certe 'tacitae' serenae, ut 'sidera cuncta notat tacito labentia caelo'. Amica] sibi tacita grata ... per caecam noctem. P || scholium ad TACITAE LVNAE ante scholium ad AMICA praebet C || sciendum autem LHM || 4 cuius] huius LH || est om. L (add. l) || constitutum om. CPMe || 5 ab imagine P || duoduo P || 6 orbis re modo P. post orbis in C unam litteram videri erasam esse dixit Bergkii; ego non vidi rasuram. || dixit E || 7 TACITAE LVNAE aut more poetico noctem significat cuius tempore tacetur quoniam nocte silentium est, ut cum tacet omnis ager aut fisica ratione ... comparatione. aut certe tacitae serenae ... obsedet limina matae C || aut om. L (add. l) || aut more] Amore H || 10 est om. C || sonat om. C || 11 audimus H: audiimus CME audiimus L || in cithara] cuius ultima corda minus sonat add. l || 18 reliquerant C: reliquerat C || 20 et hic Scioppius enotavit || 23 ex arce C: ex erce C || 24 puppim navim per navim lm || per navim E || 26 non illi propitia, sed in nos iniqua CHM: non illi propitia sed in nos inimi L (quae illi propitia sed troianis inimica l) quae non illi propitia sed troianis inimica fuerunt E (super troianis inimica scripsit f in nos iniqua e) nam illi vel illis propitia, sed in nos iniqua vulgo

in nos iniqua: ut Lucanus <II 86> non ille favore numinis ingenti superum protectus ab ira.

260. REDDIT quasi debitos *vel creditos*, ut <VI 18> redditus his primum terris. sic Horatius navis quae tibi creditum debes Vergilium, finibus Atticis reddas incolumem precor. 5

CAVO ROBORE equi: epexegetis.

261. THESSANDRVS Polynicis et Argiae filius. STHENELVS Capanei et Euadnes. VLIXES Laertae et Anticliae.

262. ACAMAS Demophontis filius, † perecthei nepos. THOAS Andremonis filius. 10

263. NEOPTOLEMVS quia ad bellum ductus est puer, Pyrrhus vero a capillorum qualitate vocitatus est; Achillis et Deidamiae filius, Pelei et Thetidis nepos ex patre, ex matre vero Lycomedis, regis Scyriae insulae. PRIMVSQVE MACHAON hic Machaon filius Aesculapii fuit, cuius frater Podalirius. 'primus' autem aut princeps, id est inter primos, aut in sua arte primus, aut numeri sui; nam per ternos dixit. 15

264. MENELAUS Atrei filius, frater Agamemnonis, propter quem bella gerebantur. EPEOS Panopei filius.

265. VRBEM id est cives. SOMNOQVE VINOQVE SEPULTAM ostendere vult nihil magnum a Graecis factum quod obtinuerint civitatem. 'somno' autem, quia nox erat; 'vino', quia festus dies. 20

266. CAEDVNTVR VIGILES non actus nomen est, sed officii:

4 Horatius] carm. I 3, 5

1 Lucanus de Mario D || ille ex illi H || favere II || 2 ira] ire L vir ferus et fato cupienti perdere Romam sufficiens add. D || 3 ad v. 260 Reddit] quasi debitos vel creditos. Cano robore] equi. epexegetis (effegetis). P || ut . . . terris om. C || 4 creditum] redditum H || 5 debes . . . Atticis om. C || incolomem C incolonem H incolomem ex incolomem M || 6 efexegesis CLH effexegesis M || 7 THESSANDRVS LM || poliniciis CM polliniciis H || STHENELVS C STELENVS M || 8 capanei H || euadnes H: euanne C euatnes L euadnis ME euatnis l || lerte L laertiae M || 9 ACAMAS C ATHAMAS Scioppius enotavit || demofontis C || Perrechiae Scioppius enot. Erechthei F. Schoellius || nepos C²: nepes C. A. D. frater, filius Thesei, Aegei nepos cons. Bergkii || 11 ad v. 263 Primus] aut princeps, inter primos, aut arte primus aut (sic). P || quia CM: qui LHE || pyrro C pyrrus M || 12 uocitatus est . . . Scyriae insulae om. C || vocitatus est] nam pyræii capilli dicuntur add. D et Guelferb. I || didamiae M || 13 tethidis L (thetidis D) tetidis H thetidis ex thedidis M || licomedis LHM || 14 scyriae H syriae M || PRIMVSQVE MACHAON Aesculapii filius, medicorum maximus, aut princeps e. q. s. D || 15 prodarilius C || 16 sui primus ME || 17 dixit CLH: distinguit MEI || 18 ad v. 264 Menelaus] Atrei filius frater Agamemnonis, propter quem in bella gerebantur. P || 19 EPIOS ex EPEOS C || 20 ad v. 265 Urbem] civitatem. P || cives] cum urbs muros significet, civitas vero eius habitatores add. D || 21 optinuerint C || 23 ad v. 266 Caeduntur uigiles] portarum. Patentibus] pro patefactis. P || CAEDVNTVR VIGILES non actus nomen est sed officii modo enim uigiles intellegendum . . . uigiles portarum nam paulo post ait portarum uigiles C || VIGILES] hi ei niagiles add. E, sed expuncta sunt. || sed officii] nam tunc non uigilabant add. E. uigiles autem . . . portarum uigiles om. M,

'vigiles' autem Capitoli significat; nam paulo post <334> vix primi proelia temptant portarum vigiles. *CAEDVNTVR VIGILES* modo [enim] 'vigiles' intellegendum, non qui vigilarent, sed qui solebant exercere vigilias; aut certe vigiles, quos fefellit Sinon equum servantes. et bene ostendit timiditatem Graecorum, qui paucitate timentes eos primos occiderunt, qui ceteros poterant excitare. aut vigiles portarum. *PATENTIBVS pro patefactis.*

267. CONSCIA coniurata. bene autem in insidiis conscientiam nominavit.

268. TEMPVS ERAT QVO PRIMA QVIES hoc loco noctis describit initium: alibi totam noctem, ut <IV 522> nox erat et placidum carpebant fessa soporem corpora. descriptiones sane pro rerum qualitate vel tenduntur vel corripuntur: illo enim loco protentio ad invidiam pertinet Didonis vigiliarum. sunt autem solidae noctis partes secundum Varronem hae, vespera conticinium intempesta nox gallicinium lucifer: diei, mane ortus meridies occasus. de crepusculo vero, quod est dubia lux: nam 'creperum' dubium significat: quaeritur. et licet utrique tempori possit iungi, usus tamen ut matutino iungamus obtinuit, licet Statius dixerit longa repercusso nituere crepuscula Phoebo. 'manum' vero, unde est 'mane', bonum dixere veteres. *AEGRIS quantum ad divina tardis.*

269. *DONO DIVVM* quidam donum ex voluntate dicunt venire, munus ex officio. donaria vero loca in templis, in quibus dona ponuntur.

SERPIT latenter membris infunditur.

270. IN SOMNIS aut per somnos: aut si 'in somniis' legeris,

14 sunt autem e. q. s.] cf. Varro de l. l. VI 5 sqq. et VII 77 sqq. Isid. orig. V 31, 4 sqq. || 19 Statius] Theb. I 344 || 22 quidam donum e. q. s.] cf. Don. ad Ter. eun. V 8, 27

expuncta sunt in E, qui capitolium significant exhibet et post portarum uigiles addit qui utique alii fuerunt, quae item expuncta sunt. || 3 non qui modo vigilarunt, sed qui soliti exercere vigilias *Masvicius primus* || 5 paucitati *coni.* *Bergkii* || 6 quod ceteros *Scioppius enotavit* || 8 ad v. 267 *Conscia* coniurata. bene autem in insidiis (insidis) conscientiam nominavit. *P* || *CONSCIA conscia* (conscia *I*) coniurata *L* *CONSCIA* coniurata *CONSCIA M* || et bene autem *M* || *CONSCIAM H* *CONSCIA Me* || 12 descriptionis *CH* || 13 protento *C* protectio *L* (protentio *I*) protensio *vulgo* || 14 uigiliarum *CM*: *////* uigiliarum *L* (duae litterae *erasae sunt*) ut uigiliarum *H* ut uigiliarum *E* aut uigiliarum *vulgo* || autem *om. C* || 15 partes noctis *L* || conticinium *LME*: concubium *C* conticidium *H* || intempesta nox *CM*: intempestum *LH* intempestatum *E* || 16 gallicinium *C* (corr. c) gallicidium *H* (corr. ead. man.) || diei uero *C* || meridies ... usus tamen *om. C* || 19 obtinuit *H* obtinuit ex optinuit *M* || Statius] *Lucanus C* || 20 febo *C* phebo *H* (corr. ead. man.) || manum ... veteres *om. CME* || 21 quantum ad divina] 'tardi dicuntur mortales cum deis comparati' *F. Schoellius* || 22 ad r. 269 Incipit. Serpit] latenter membris infunditur. *P* || 23 dicunt *C*: dicit *C* || 25 et per somnos *H* || in somniis scripsi: insomnis libri

erit synizesia. ECCE hac particula utimur quotiens repentinum aliquid volumus indicare, ut <57> ecce manus iuvenem interea post terga revinctum. ergo 'ecce' subito est.

271. VISVS ADESSE bene 'visus', quia somnia videntur tantum, non sunt naturaliter vera. quod autem paulo post dicit <297> 5 effert penetralibus ignem confirmantis est: nam illud verum fuisse contendit.

272. RAPTATVS frequentativo utitur, ut supra <I 483>. RAPTATVS] id est tractus. BIGIS secundum artem modo dixit, quae exigit, ut quae de pluribus constant plurali tantum numero dica- 10 mus, ut bigas, quadrigas, mappas. sed haec plerumque corrumpit auctoritas, ut Horatius ne sordida mappa. item Statius rorifera gelidum tenuaverat aera biga.

273. TRAIECTVS LORA traiecta lora habens, ut <I 320> nuda genu. 15

274. EI MIHI Ennii versus. et totum iungendum, ne doloris distinctione frigescat, sicut plurimis doctissimis visum est.

275. EXUVIAS INDVTVS ACHILLIS hoc est arma quae occiso Patroclo ademit, quae Vulcanus Peleo fecerat. celavit autem mortem Patrocli ad laudis augmentum. 'indutus' autem accusativo iungitur, 20 ut hoc loco, et, ut magis in usu est, septimo, quo nunc utimur: ut in decimo <774> praedonis corpore raptis indutum spoliis. 'exuvias' autem dicimus numero tantum plurali.

276. PHRYGIOS IGNES flammās Troianas, quibus Protesilai navis incensa est. constat enim naves Graecorum flammis oppugnatas 25 ab Hectore. PYPPIBVS pro in puppes.

12 Horatius] ep. I 5, 22 || Statius] Theb. I 138 || 16 Ennii versus] ann. I 7 ap. Vahl.

1 synizesis H: synzeuxis C sinezesis L sinizicesis M sinizesis E || 2 ut ecce ... revinctum om. C || iuenum LME || 6 penetrabilibus CLH (corr. C²) || 8 ad v. 272 Raptatus] frequentativo utitur, ut supra, id est tractus. Bigis] secundum artem dixit ... plerumque corrumpit ut (sic) auctoritas. P || supra 'ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros'. D || 10 numero dicantur C dicantur numero P || 11 ut om. C in P || mappas] pamas P || sed haec om. P || hoc C || 13 aera ex acera C || 14 ad v. 273 et 274 Traiectus lora] traiecta ... frigescat. P || 16 enni H || versus ennii M || 18 ad v. 275 Exuvias indutus Achilli] hoc est ... ademit. 'indutus' autem accusativo iungitur, sed magis septimo casu, ut in decimo ... apoliis. 'exuvias' tantum numero plurali dicimus. P || ACHILLI C || est om. C (add. C²). || 20 fortasse autem et accusativo || 21 et ...

septimo] sed magis in u^{su} est septimo (su superscr. C²) || 23 tantum numero M || 24 ad v. 276 Vel Phrygios ignes] flammās (flamas) ... pro in puppes (pupes). P || troianas ex troianos C || protesalai C protessalai in ras. l protesilla in H || 25 est om. P

277. *SQUALENTEM modo sordidam, alibi <X 314> lucentem: per tunicam squalentem auro, a squamis.* BARBAM singulari numero hominum, plurali quadrupedum dicitur: unde dubitatur de quibus dixerit stiriaque inpexis induruit horrida barbis.

5 ET CONCRETOS SANGVINE CRINES non sine ratione etiam hoc de crinibus dolet Aeneas, quia illis maxime Hector commendabatur, adeo ut etiam tonsura ab eo nomen acceperit, sicut Graeci poetae docent.

278. VVLNERAQVE ILLA GERENS QVAE CIRCV M PLVRIMA MVROS A. P. 'gerens' velut insignia praeferens et ostentans, quae a diversis pugnans
10 pro patria susceperat. PLVRIMA MVROS quia ut Homerus dicit, in Hectorem extinctum omnes tela iecerunt more maiorum. unde est <XI 9> et bis sex thoraca petitum perfossumque locis, propter duodecim populos Tusciae; duodecim enim lucumones, qui reges sunt lingua Tuscorum, habebant. unde est <X 202> gens
15 illi triplex, populi sub gente quaterni.

279. VLTRO quia ratio exigebat, ut loqueretur ille qui venerat.

280. COMPELLARE adloqui.

281. O LVX quasi dies noster, per quem certi eramus de luce, hoc est de vita, tamquam occiso Hectore omnes se extinctos credant.

20 SPES O FIDISSIMA bene per contrarium: spes enim semper incerta est, in Hectore fidissima dicitur.

283. EXPECTATE antiptosis est, pro 'expectatus'. VT TE ordo est 'ut fessi aspicimus', id est quam fessi.

285. INDIGNA aut te indigna, aut crudelis. SERENOS hilares.
25 antiqui e contrario tristes 'nubilos' dicebant.

1 Squalentem modo sordidam . . . a squamis] cf. Gell. II 6, 19 sqq. ;
2 Barbam singulari . . . barbis] cf. Charis. p. 95, 12 K. || 4 stiriaque] georg. III 366 || 10 Homerus] Il. XXII 375 || 24 Indigna . . . aut crudelis] cf. Don. ad Ter. eun. V 4, 24 || Serenos hilares . . . dicebant] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. V 270

1 ad v. 277 Squalentem] modo sordidam, alibi (alii) lucentem, 'per tunicam ut (sic) squalentem auro'. Barbam] singulari . . . horrida barbis. P ||

SQUALLENTEM C || alibi C²: alii C || 2 a squamis C (c utrum prima an secunda manus superscripserit dignosci non potest) || 3 plurali uero P || quadrupedum HP || 4 induruit C (induravit fuisse videtur) indurabit P || 6 hector C²: aeneas C || 8 VVLNERAQVE . . . A. P. aut gerens . . . pro patria susceperat aut quia ut Homerus dicit C || 9 velut iniqua proferens et ostentans quae a Graecis pugnans Scioppius enotavit || 11 in extinctum Hectorem M || est om. C || 12 et bis sex om. ME || bis sex om. LH || thoracaca C toracha L thoraca ex choraca H || perfossumque H || 13 tusciae H || lucumones C || 15 populo M || 16 ratio om. C || illi C || 17 ad v. 280 Compellare] adloqui. P || id est alloqui C² || 19 ociso C || 20 semper om. M || 21 extore C || 22 ad v. 283 Expectate] antiptosis est pro expectatus. P || 23 qua enotavit Scioppius. quasi Marvicius || 24 ad v. 285 et 286 Serenos] hilares. antiqui e contrario tristes 'nubilos' (nubiles) dicebant. Foedavit] cruentavit. P || crudelia Scioppius enotavit || 25 e contrario C²: et contrario C et e contrario Scioppius enotavit

286. FOEDAVIT cruentavit, ut <502> sanguine foedantem. et bene permansit in translatione, quia supra dixerat 'o lux': ideo et 'serenos', ideo et 'foedavit': nam Sallustius de nubibus foedavere lumen.

287. ILLE NIHIL scilicet ad interrogata: pleraque enim verba 5 ex negotiis accipiunt significationem. VANA falsa.

288. GEMITVS nec enim parvus dolor est viro forti fortem virum fugam suadere. et nota, omnes suasoriae partes hoc loco contineri.

289. FVGE NATE DEA propositio est. ERIPE FLAMMIS utile. 10 HIS autem δειπτικῶς.

290. A CVLMINE vel a dignitate sua, vel vere a culmine, id est a tectis suis: et ideo culmina dicta sunt tecta, quia veteres de culmo aedificia contegebant.

291. SAT PATRIAE PRIAMOQVE DATVM honestum: nam contra 15 fata venire constat neminem posse. SAT PATRIAE PRIAMOQVE DATVM vel regnasse: vel sat pro patria et Priamo militasti.

292. ETIAM multi distinguunt, ut sit 'adhuc', ut <V 485> etiam currus, etiam arma tenentem: intellegunt enim, cum ostendere voluisse, Troiam voluntate divina certo tempore esse defensam, 20 et nunc, si salutem tenere per fata potuisset, ipsius quoque dextera potuisse defendi: sed melius est 'etiam hac', ut et particeps gloriae

3 Sallustius] hist. fragm. inc. 73 Kr. || 18 Etiam multi . . . tenentem] cf. Don. ad Ter. Andr. III 2, 23

1 FEDANTEM H || ut, om. C || sanguinem foedantem quos ipse sacrauerat ignes C || fedantem L fedentem H || 2 permansit bene C || ideo om. L (add. l) || 3 serenos] uultus praemisit add. E || fedavit H || fedavere H || 5 ad v. 287-289 Ille. Vana. Hostis. P || verba om. L || 7 nec enim . . . virum] qui (quia C²) non est parvus dolor uirum fortem uiro forti C || uirum fortem M || 8 persuadere M || et notandum C || 9 contineri] quinque enim materiae partes sunt: propositio utile honestum necessarium possibile hic continentur in marg. add. l || 10 FVGE NATE DEA . . . militasti (lin. 17)] quaeritur enim an possit nate dea et fuge nate dea propositio est an utile eripe flammis his autem dicticos an necessarium hostis habet muros an honestum sacra suosque tibi c. t. p. A CVLMINE . . . contegebant SAT PATRIAE PRIAMOQVE DATVM ecce et hoc honestum nam contra fata uenire constat neminem posse ergo sat patriae priamoque datum uel regnasse uel sat pro patria et priamo militasti. C || praepositio M || 11 dicticos libri. id est demonstrantis ad locum add. D || 12 ad v. 290 A culmine] uel a dignitate sua, uel (id est) a tectis suis; nam ideo culmina dicta tecta, quia (quae) ueteres de culmo aedificia (aedificio) protegebant. P || atettis ex atextis C || 17 regnasse] 'hoc dicit Grammaticus, aut "regnauisse" esse addendum, ut sententia sit, satis diuturnum fata Priamo et patriae imperium concesserunt, aut ad ipsum Aeneam haec referenda esse, ut sententia sit: tu satisfacisti officiis, quae Priamo et patriae debebas' Bergkii adnotavit. vel regnasse vel secl. F. Schoellius. fortasse vel regni satis. || et] est Scioppius enotavit id est Masvicius || militasse Scioppius enotavit || 18 multi hic distinguunt E || 22 et ante particeps om. L

sit Aeneas, et Hector vitet superbiam. *quidam 'etiam' pro 'denique' vel 'postremo' accipiunt.*

293. TIBI merito 'tibi', quod religiosus et pius est. COMMENDAT TROIA PENATES necessarium; nam sacrilegium est non liberare
5 commendatos penates. et non 'ego', sed 'Troia', ut videatur patriae praestare quod fugiat.

294. FATORVM COMITES possibile. quia occurrebat 'hostis habet muros', dat ei comites deos. et scite ait 'fatorum', ne Aeneas diceret, quo mihi eos comites? HIS MOENIA QVAERE hoc est <I 5> dum con-
10 deret urbem inferretque deos. et multi 'quaere' distinguunt, et sic subiungunt 'magna pererrato statues quae denique ponto'; non enim magna moenia inventurum promittit, sed magna facturum. nam et di penates in tertio <159> ita monent tu moenia magnis magna para.

295. PERERRATO una pars orationis. hoc autem verbo ostendit
15 erroris longinquitatem.

296. VESTAM deam ignis, quae, ut supra <I 292> diximus, terra est: quod in medio mundo librata vi sua stet et ignem intra se habeat. alii de igne divino hoc volunt dictum, quod vi sua stet, inde Vestam. sed in primo libro <378> dictum, quos deos penates ab Aenea
20 advectos diversorum opinio prodiderit; quod etiam singulis locis, ubi de penatibus varias opiniones poeta secutus dixerit, notatum invenitur. hic ergo quaeritur, utrum Vesta etiam de numero penatium sit, an comes eorum accipiatur, quod cum consules et praetores sive dictator abeunt magistratu, Lavinii sacra penatibus simul et Vestae faciunt:
25 unde Vergilius, cum praemisisset 'sacra suosque tibi c. T. p.', adiecit 'et manibus vittas Vestamque potentem'. sed 'potentem' potest ad illud accipi θεός δυνατός, sicut vocari penates dictum est. non nulli tamen penates esse dixerunt, per quos penitus spiramus et corpus habemus et animi rationes possidemus. eos autem esse Iovem, aetherem
30 medium; Iunonem, inum aëra cum terra; summum aetheris cacumen,

16 Vestam deam ignis . . . in Vestam] cf. Isid. orig. VIII 11, 61 sqq. 19 sed in primo libro . . . notata sunt] cf. Macrob. Sat. III 4, 6 sqq.

1 adrogantiam vitet C superbiam vitet M || superbiam] SACRA subauditur sua add. E || 4 necessarium] ecce iterum a necessario C || 7 possibile] ceterum et a possibili C || 8 deos] muros L (corr. D) || scite C²: cito C || 12 promittit C || 13 post tertio tres litterae erasae sunt in C || parare C || 14 ad v. 295 Pererrato] una . . . longinquitatem. P || 16 ad v. 296 Vestam] ignis, quae ut supra dictum est terra est. quae (qui) in medio . . . habeat. P || dictum est C || 19 nea ad-
vectos C² in ras. || 21 notatum ex notandum C || 22 hinc C² || ergo C²: erg C ||
24 abeunte Commelinus abeuntes Masvicius || 25 adiecerit

Scioppius enotavit || 27 Δ ΔΥΝΑΤΟΣ C (Δ superscr. C²) || 29 aetherem Bergkii:
aethere C aethera Scioppius enotavit || 30 inum C || aera C²: era C

Minervam: quos Tarquinius, Demarati Corinthii filius, Samothraciis religionibus mystice imbutus, uno templo et sub eodem tecto coniunxit. his addidit et Mercurium, sermonum deum. hos Vergilius θεοὺς μεγάλους, ut <III 437> Iunonis magnae primum; θεοὺς δυνατοὺς, ut <III 438> dominamque potentem; θεοὺς χρηστοὺς, ut <I 734> et bona Iuno: quae propter admonitionem locis suis notata sunt.

297. AETERNVMQVE ADYTIS E. P. I. quod in templo Vestae ignis aeternus est. ecce ipse exposuit quid est Vesta.

298. DIVERSO INTEREA haec est prooeconomia. ait enim, 10 Aeneam non fuisse proditorem, sed propter longinquitatem domus et tarde bella cognovisse, et facilius evitasse discrimen.

299. MAGIS ATQVE MAGIS iteratione sermonis facit augmentum, ac si diceret 'magis ac plus': sed propter metrum non potuit. sic est et in diminutione † ut est. 15

300. ANCHISAE DOMVS satis religiose locis omnibus quamdiu vivit Anchises, ei universa concedit, ut alio loco <III 9> et pater Anchises dare fati vela iubebat. ARBORIBVSQVE OBTECTA laus domus. RECESSIT a frequentia se removet, id est separata fuit. et est speciosa translatio, quotiens rei mobilis ad immobilem, 20 vel e contra transfertur officium.

301. INGRUIT invadit, ut <XII 628> ingruit Aeneas Italiam et proelia miscet.

302. EXCVTIOR SOMNO ut appareat terroris esse, non satietatis: nam clamoribus et sonitu interruptus est, ut non ipse somnum excu- 25 teret, sed somnus illum.

303. ARRECTIS AVRIBVS translatio ab animalibus, quae ad omnem sonum erigunt aures.

1 demarati C || chorinthei C || samothracis C || 2 coniunxit C³ || 3 hos Scioppius enotavit: hoc C || uergit C²: uergit C || 4 μεγαλούς C || θεοὺς C || 8 ad v. 297 Aeternumque Vestae ignis aeternus est; ecce ipse exposuit quid est Vesta. P || DYTIS C || 9 ipsi C || 10 DIVERSA C || hoc LH || est om. C (add. C²) || agit C || 11 proditorem patriae LMe || 12 tardius MEI || facilius in ras. l || 15 diminutione C || ut est L et libri Burmanni, om. CE, ut ut est HMI (minus atque minus add. m in marg.). fortasse intercidit Aen. XII 616. post diminutione add. ueluti si dicas minus atque minus E ueluti si dicat (dicas et D) minus atque minus et ut pro utcumque add. Stephanus, Fabricius, Daniel. eadem praebet D haec addens ponitur tamen alibi magis atque magis pro uehementer, sicut etiam (atque etiam add. Fabricius), quod crebro est apud Ciceronem lectum. || 17 cedit C (concedit C²) || 18 OBTECTA M || 19 domus] et augmentum, si non auditus est strepitus armorum et urbis captae clamor ab Aenea add. D || post removet tres litterae erasae sunt in C || 20 est om. C || res mobiles C || 21 contra L (e contra D) || 22 ad v. 301 Clareant. Ingruit inuadit . . . miscet. P || INGRUIT INCIPIT M || ingruit . . . miscet] ingruit aeneas italiam e. r. p. C ingruit aeneas i. et p. c. LH || 27 ad v. 303 Arrectis auribus] translatio ab animalibus (inimalibus), quae ad omnem sonum erigunt aures. P || animalibus] ut apud Terentium (Andr. V 4, 30) 'arripe aures Pamphile', add. D

304. CVM FLAMMA FVRENTIBVS AVSTRIS ubique bene vis aquae et ignis bello comparatur, quia utriusque rei prope unus est effectus.

305. RAPIDVS quare 'rapidus'? quia montano (flumine.) FLVMINE fluxu, ut <I 465> largoque umectat flumine vultum.

5 TORRENS fluvius qui aestate siccatur, unde et nomen accepit. cui Graeci per contrarium dedere vocabulum; nam χειμάρροον dixerunt a tempore quo crescit: sicut aequinoctium et ὡσημέρια.

306. BOVM LABORES ut alibi nec tamen haec cum sint hominumque boumque labores.

10 307. TRAHIT SILVAS hoc speciale fluvii est, supra dicta vero etiam ignis. INSCIVS non ignarus; nam videt: sed qui non valde sit causarum peritus, id est simplex, ἄπειρος.

308. SAXI DE VERTICE pro 'montis'. contra in sexto <360> montem pro saxo posuit, ut prensantemque uncis manibus
15 capita aspera montis.

309. MANIFESTA FIDES non somnii, ut quidam volunt, sed fraudis Graecorum: nam et hoc sequitur 'Danaumque patescunt insidiae'. quamvis alii hoc ad Laocoontis interitum, alii ad responsa Cassandrae applicent.

20 310. IAM DEIPHOBII quia ipse post mortem Paridis Helenam duxit uxorem: unde ei Graecos graviter constat esse iratos, de quo in sexto <495> plenius narratur.

311. PROXIMVS ARDET VCALEGON proximus Deiphobo. rem domus ad personam transtulit. et est τὸ αἰτιον: hoc est causativum;
25 ideo enim ardet, quia proximus est: ut Mantua vae miserae ni-

5 Torrens fluvius e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IX 508. Isid. orig. XIII 21, 2. de nat. rer. XLIII 5. diff. verb. 244. (Suet. rel. ed. Reiffersch. p. 244 || 8 alibi] georg. I 118 || 25 Mantua] buc. IX 28

3 quia montano FLVMINE fluxu et largoque C quia montano flumine fluxit ut largoque enotavit Scioppius || 5 qui] quia H || accepit] id est a torrendo supr. vers. add. C² || cui et graeci L || 6 per ex pro C || χειμάρροον scripsi: XIMAPPON LHC² XIMAPON C chimaron M χειμάρρον vulgo || 7 crescit . . . ὡσημέ-

ρια] restituta equi noctio miseria C (e mutavit in e et me superscr. C²). inde quo restituta aequinoctio ὡσημέρια Bergkii || εἰς μερία L (1 et μερία in ras. l) εἰς μερία H inneria M ὡσημέρια Fabricius primus || 10 ad v. 307 Inscius] non ignarus . . . simplex. P || specialeno H || flui C || supra . . . ignis om. C || 11 sed om. P || qui om. C (add. C²) || 12 αἰτιον C αἰτιον LH, om. M || 13 ad v. 308 Accipiens. Saxi de vertice] pro montis . . . aspera montis. P || 14 prensantemque CP prensantem L || 16 somni L (somnia l) || 17 nam om. C || hoc] hos H || 19 casandrae C || 20 ad v. 310 Iam Deiphobi] quia (quae) ipse ad mortem . . . narratur. P || DEIPHOBII L DEIPHOBII H || 21 graviter graecos P || constat P: conptat C || esse om. C || 22 plenius in sexto P || 23 ad v. 311 Proximus ardet Ucalegon] id est Deiphobo. rem domus . . . vicina Cremonae. P || 24 το etion C τοαἰτιον H toe//tion M est omittens || 25 ideo] id est P || est om. C || vae] ue HM

mium vicina Cremonae. *PROXIMVS ARDET VCALEGON*] bene [ergo] primam Deiphobi domum dicit invasam, apud quem Helena fuerat, secundum Ucalegonem posuit, quem iuxta Homerum in consiliis et amicitia constat Priami fuisse.

312. SIGEA duo sunt Troiae promunturia, Rhoeteum et Sigeum, 5 quod dictum est propter Herculis taciturnitatem, qui prohibitus hospitio a Laomedonte simulavit abscessum, et inde contra Troiam per silentium venit, quod dicitur *σιγή*. *FRETA LATA RELVCENT* incendii magnitudinem voluit significare, non hoc describere. [ut nobis ostenderet quam lata sint.] 'lata' autem ideo, quia se angustiae 10 Pontici oris illic dilatant, ut Sallustius dixit.

313. *CLAMORQVE VIRVM sive qui caedebantur, sive qui caedebant.* CLANGOR Graecum est: nam *κλαγγή* dicitur. illud sane sciendum est, quia morem tetigit expugnationis; plerumque enim ad tubam evertuntur civitates, sicut Albam Tullus Hostilius iussit everti. 15

314. AMENS qui nec somniis credidi, nec rebus aspectis. [quamvis quidam sic exponant] *CAPIO non manibus [interim], sed animo; nam in tecto erat; ergo 'capio' placet mihi sumere.* *NEC SAT RATIONIS IN ARMIS aut quoniam 'amens', ideo nec sat rationis: aut ostendere vult, primam ei cogitationem fuisse de patria, sed subveniendi ei armis nul-* 20 *lam fuisse rationem, ardente iam patria; quomodo enim incensam civitatem defenderet.*

315. BELLO ad bellum. *CONCVRRERE IN ARCEM quod inde facile possit pugnari hostibus.*

3 Homerum] II. III 138 || 5 Sigeum quod dictum est . . . *σιγή*] exscr. Isid. orig. XIV 7, 2 et mythogr. II 199 || 11 Sallustius] hist. fragm. III 50 Kr. || 13 illud sane sciendum e. q. s.] cf. Enn. annal. rel. II 17 p. 23 Vahl.

1 rem domus . . . vicina Cremonae] *don.* (i. e. 'Donatus', ut videtur) *margo ME.* item id ipsum enim est quod mantua ue. sicut enim mantua luit cremonensium penas ita tualagon diphobi *margo E* || 2 primam scripsi: proximo C proximam C² || dei phobo C dei phoebi C² || 3 Ucalegonem Masvicius || 5 ad v. 312 Sigea] duo sunt . . . Freta lata relucet] incendii magnitudinem uoluit significare, non quam lata sint. P || troiae promuntoria LHM troiae promontoria P promontoria troiae C (mo et o a manu rec.) || roeteum C roetheum LH retheum M || siceum C (sigeum C²) || 7 laomedonte P || 8 uenit per silentium L || per] a P || sige dicitur M || sige CLHPE || RELVCENT om. CH || 9 incendmagnitudinem C || significare] demonstrare M || hoc] hoc quidem Daniel primus || 11 pontici oris] hellesponti C || pontici MEI: ponti LH || ut Sallustius dixit om. C || salus H || dicit L || 12 ad v. 313 Clangor] Graecorum est; nam *κλαγγή* (clange) dicitur. P || cedebantur et cedebant C || 13 grecorum C || clange libri || 14 more H || 15 evertentur L || tilius L tullius ME || 16 ad v. 314 Sat

rationis] quoniam amens, ideo nec sat rationis. P || ARMA ^AMENS CAPIO amens qui C (A superscr. C²) AMENS bene amens qui EI || somniis CMEI: somno L somnos H || credidit M crediderat E || 17 interim seclusi. fort. sed interim || 18 in tecto scripsi: intecto C, quamquam dubitari potest extrema littera utrum o sit, an e. intente enot. Bergkiius, intentio Scioppius. nam mens deerat F. Schoellius nihil secludens || 23 ad v. 316 Bello] ad bellum. P || 24 cum hostibus Masvicius primus

316. FVROIR IRAQVE MENTEM PRAECIPITANT potest quidem specialiter accipi, id est mentem meam furor et ira praecipitarunt; sed melius est generaliter: non mirum est, me arma cepisse sine ratione; furor enim et ira mentem praecipitant.

5 317. (PVLCHRVMQVE MORI) SVCCVRRIT (IN ARMIS) ratio viri fortis; quid enim aliud a bono cive et forti amissae patriae posset inpendi. et 'succurrit' in animum venit.

318. ELAPSVS verbum aptum his qui vix evaserunt. PANTHVS OTHRYADES everso Ilio ab Hercule et occiso Laomedonte, Priamus iudicans vitio potius loci, quam ira deorum calamitatem accidisse patriae, misit Delphos filium Antenoris sciscitaturum, an eversum Ilium fas esset iisdem erigi fundamentis. erat illo tempore Apollinis Delphici sacerdos Panthus Othryadis filius miranda pulchritudine. hunc filius Antenoris, ut dicitur amore captus, rapuit et Ilium perduxit: cuius
15 iniuriam Priamus volens honore pensare, sacerdotem eum Apollinis fecit, ut quo honore insignis apud suos fuerat, eo apud alios non esset inferior.

319. ARCIS PHOEBIQUE SACERDOS aut subrogatum intellegimus: aut, quod melius est, morem Romanum tetigit; in Capitolio enim
20 omnium deorum simulacra colebantur, ut sit eius Apollinis sacerdos, qui in arce colebatur. aut quia et Thymbraeus Apollo colebatur apud Troiam, ideo addidit alterius; et est 'arcis', quasi arcani, quia ipsum esse dicunt urbium conditorem. aut 'arcis' Minervae accipiamus.

320. SACRA MANV hoc est propter quod supra <293> ait 'sacra
25 suosque tibi commendat Troia penates'. VICTOSQVE DEOS qui egebant sacerdotis auxilio. simul et Aeneae excusatur abscessus.

321. IPSE TRAHIT id est qui numina liberabat, inter pietatem religionemque districtus. IPSE TRAHIT septima syllepsis est; 'trahit' enim licet nepotis tantum sit, tamen et superiora concludit.

1 specialiter] peculiariter C || 3 non] nam non L || cepisse CL: accepiisse HEI coepisse M || 4 praecipitant hominum D || 5 ad v. 317 et 318 Succurrit] in animum venit. Elapsus] uix euadens. P || 6 amissae C²: amissae C || 8 PANTHVS C || 12 hisdem C || apollini defici C || 13 Othryadis] immo Othryos pulchritudinem C || 18 ad v. 319 Arcis Phoebique sacerdos] aut subrogatum intellegimus: aut morem Romanum tangit . . . in arce colebatur: aut 'arcis' Minervae accipiamus. P || 19 est om. H || capitolio L || 20 eius] illius P || 21 aut quia . . . apud Troiam om. Scioppius || thymbreus C || 22 et est F. Schoellius: id est C. qui in arce colebatur, non alterius, ideo addidit arcis Masvicius || quasi C²: quas C || 24 hoc est . . . supra ait] omnino (sic C² omnium C) uerum quod ector dixerat C || propter om. L (add. h) || 27 ad v. 321 Ipse trahit] septima syllepsis (silemsis) est. trahit (trait) enim licet ad nepotem pertineat, tamen et superiora concludit. P || 28 districtus et est septima C || septima om. M. ante silemsis duarum litterarum rasura in L, VII fuisse videtur. || synlempsis C silemsis L silempsis HE sylempsis M || 29 licet nepotis tantum sit] licet ad nepotem (sic C² neptem C) pertineat C

CVRSV legitur et 'cursum'. AD LIMINA scilicet Aeneae: per quod et religio eius laudatur et virtus.

322. QVO RES SUMMA LOCO PANTHV *id est universus status quo loco positus? et bene civis utilis de re publica primum sollicitus est. sed hoc totum admirantis est, non interrogantis. et 'Panthu' vocativus* 5 *est Graecus. 'res summa' res publica QVAM PRENDIMVS ARCEM? cum tu eam relinquas; non enim plures erant arces: unde admirantis est. 'prendimus' autem occupamus. et notanda simul orationis brevitatis, quae in periculis congruit.*

323. GEMITV *ut ostendat, luctuosam rem se esse dicturum.* 10

324. SUMMA DIES *ultima, ut supreme Iuppiter. 'dies' autem si feminino genere ponatur, tempus significat, ut <V 783> quam nec longa dies: si masculino, ipsum diem. et de masculino genere tria observanda sunt: in qualitate, numero, adverbio; in qualitate 'serenus dies' dicitur, non 'serena'; numero <126> bis quinos silet ille dies, 15 non 'bis quinas'; adverbio 'hodie', non 'hac die'. ceterum 'diecula' nihil praecudat, quia multa deminutiva recedunt a nominibus primae positionis, ut 'scutum' 'scutula', 'canis' 'canicula', 'rana' 'ranunculus'.*

INELVCTABILE *quod nemo eluctari possit ut effugiat, cum decem annis luctati simus.* 20

325. DARDANIAE Troiae: aut a Dardano Iovis et Electrae filio, quem quidam ab Arcadia profectum venisse ad Phrygiam volunt, alii de Samothracia ad memorata loca venisse dicunt: qui ex nomine suo

11 supreme] Ter. adelp. II 1, 42 || dies autem . . . ranunculus] cf. Charis. p. 110, 8 sqq. et p. 155, 10 sqq. K. Don. ad Ter. adelp. IV 2, 45

3 ad v. 322 Quo res summa] res summa est res publica: id est uniuersus (uniuersis) status quo loco positus? sed hoc totum admirantis est, non interrogantis. et 'Panthu' uocatiuus graecus est. Quam prendimus arcem] cum tu . . . admirantis est. 'prendimus' autem occupamus. P || PHANTHV M || 4 loco C²: loc C || utilis C²: itilis C || 6 pantu L panty H anthu M (panthu m) || res summa res publica post PANTHV (lin. 3) habet C || vocativus est] ἀνὸ τοῦ Πάνθος per synaeresin os in ov add. D || 7 scilicet cum tu eam E || 11 ad v. 324 Summa dies] ultima, ut 'supreme (suprae) Iuppiter'. dies autem (autem dies) si feminino genere ponatur tempus significat, ut 'quam nec longa dies; si masculino uero, ipsum diem. P || subpremae C || 13 tria C²: tri C || 16 hoc die *vulgo* || 17 deminutius C²: deminuta C || 18 positionis] positio litteras in ras. C² || scutula] scutella Scioppius enotavit || canicula Scioppius enotavit: canila C || ranunculus] ra litteras in ras. C² || 21 ad v. 325 Penates ergo, quos Panthus ad Aeneam traxit (poenates ergos quas pan ad eneam traxit), alii Apollinem (apollionem) et Neptunum uolunt, alii hastatos (statae) esse et in regia positos tradunt. Tusi penates Cererem et Palem et Fortunam dicunt. P || et om. C (add. C²) || helectrae M || 22 quem quidam . . . (pag. 274 lin. 6) et Fortunam dicunt Daniel scripsit in margine exempl. Basil. praemittens 'cod. Fuld.' quos tamen penates . . . Fortunam dicunt, quae quinque linearum spatium occupant, expunxit et haec adnotavit 'hae quinque lineae totidem verbis et eodem ordine reperiuntur in vet. meo codice, nisi quod pro 'astatae' legitur 'statuas'. || frigiam C || 23 samothracia C²: smothracia C || dicuntur C

Dardanos populares appellavit: qui ex Samothracia Troiam penates dicitur detulisse, quos post secum Aeneas ad Italiam vexit; namque Samothraces horum penatium antistites Saos vocabant, qui postea a Romanis Salii appellati sunt; hi enim sacra penatium curabant: quos
 5 *tamen penates alii Apollinem et Neptunum volunt, alii hastatos esse et in regia positos tradunt. Tusci penates Cererem et Palem et Fortunam dicunt: aut certe secundum Sallustium a rege Dardanorum Mida, qui Phrygiam tenuit.*

326. FERVS IVPPITER summae necessitatis est, cum etiam sacer-
 10 dos in convicia ruit deorum: quod servat Vergilius ne umquam tradat Aeneae. 'ferus' autem invidiose dictum est, et ad tempus epitheton: nam Iuppiter aequus est omnibus, ut <X 112> rex Iuppiter omnibus idem. hinc et paulo post <618> ipse deos in Dardana suscitavit arma, hoc est qui aequalis esse consuevit.

15 327. ARGOS TRANSTVLIT quasi dicat, qui defendas quod Iuppiter transtulit?

328. ARDVVS hic altus, ut illi ardua cervix. et ideo <262> demissum lapsi per funem. MEDIIS IN MOENIBVS ubi arx fuerat.

ADSTANS pro stans: et est prothesis.

20 329. FVNDIT EQVVS Homerus *πρόθεν ἐκχόμενοι*: et ad velocitatem et ad multitudinem. et sonore, quasi adhuc descendant. VICTOR propositi effector, ut rapidusque rotis insistere victor. MISCET scilicet caedibus.

330. INSVLTANS non dicit [illis] Graecos insultare, sed Sinonem,
 25 qui illis muros patefecerat dolis. et 'insultare' est in alienum dolorem,

7 Sallustium] hist. fragm. III 33 Kr. || 9 summae necessitatis est e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 80 || 17 illi] georg. III 79 || 20 Homerus] Od. VIII 515 || 22 rapidusque] georg. III 114

1 appellavit C || qui ex samothracia troiam penates dicitur om. C (supr. vers. add. C²) || 3 penantium C || antestites C || saos Lobeckius Aglaoph. p. 1292: suos C Coes Gubertlethus de diis Cubiris I 10. cf. H. Kettnerus Varron. Stud. p. 9 sq. || 4 penantium C || 5 hastatos Masvicius: astatas C cf. Dionys. Hal. antiqu. Rom. I 68 || 7 mida ex midi L || 8 frigiam CH || 9 ad v. 326 Ferus Iuppiter] invidiose dictum est et ad tempus epitheton: nam Iuppiter aequus est omnibus, ut 'rex Iuppiter omnibus idem'. P || 10 convicia M: conuitia CLHE || 13 idem] item in VI. (129) 'pauci quos aequus amavit Iuppiter' add. Fabricius || 14 quia CM || qualis H || 15 ad v. 327 Argos transtulit] quasi dicat, qui defendas quod Iuppiter transtulit? P || quid defendas C || 17 ad v. 328 Arduus] incultus (sic?), ut 'illi ardua cervix'. Mediis in moenibus] ubi ... prothesis (protesis). P || ideo C²: ide C || dimissum C || 18 MEDIVSQUE M || IMMOENIBVS C || 19 prothesis C (prothesis fuit) || 20 ad v. 329 Victor] propositi ... victor. P || IMMOEN EKXIMENOI C || velocitatem] voluntatem Scioppius enotavit || 21 et sonora Scioppius enotavit || quasi C²: quas C || 24 ad v. 330 Insultans] id est Sinon subridens illos. et insultare est in alienum dolorem exultare. Bipatentibus adsunt] quia (que) geminae sunt portae. P || 25 in alienum dolorem gaudere enotavit Scioppius

'*exsultare*' vere gaudere. BIPATENTIBVS quia geminae sunt portae. et quidam 'bipatientibus' praesumptum accipiunt, quia 'bi' particula non praepositur, neque verbis neque participiis; nemo enim dicit 'bipateo' et 'bipatens'; sed praepositur appellationibus, ut 'bipennis'.

331. MILIA subaudis 'tot', et est ἀνακόλουθον: nam dixit 'quot', 5 cum non praemiserit 'tot'. et ita vel augendi gratia, vel perturbatus dicit, tantos esse Graecos, quanti olim venerint, quasi nemo perierit decennali bello. VMQVAM pro quondam.

332. ANGVSTA VIARVM angustas vias, id est vicos: et est ut <I 422> strata viarum. 10

333. STAT aut horret, ut <VI 300> stant lumina flamma: aut 'stat' a stantibus in medio armatis tenetur. FERRI ACIES bene addidit 'ferri', quia homonymum est 'acies' et multa significat, ut 'exercitus', 'ferri', 'oculorum'.

334. STRICTA nuda: unde et destringere dicimus. VIX modo 15 'aegre'. PRIMI vel in primo introitu collocati, vel periculo primi.

335. CAECO MARTE aut nocturno proelio; aut epitheton Martis est, cuius exitus semper incertus est. CAECO MARTE] *aut confusa pugna*; aut quia caecantur animae pugnantium.

336. NVMINE DIVVM subaudis 'tali', hoc est mala iniciente 20 desideria. nam paulo post ait <396> vadimus inmixti Danaïs haud numine nostro. cum ergo hoc esset, tamen omissio consilio 'in flammis et in arma feror'.

337. ERINYS inpatientia animi hoc loco, quae in furorem impellit. 25

338. FREMITVS perturbatio. ET SVBLATVS et unde sublatus.

15 Stricta nuda] cf. comm. Luc. VIII 612 || Vix modo aegre] cf. Don. ad Ter. eun. III 2, 19

1 vere C: uero C² || 5 ad v. 331 Milia] subaudis 'tot' ... praemiserit 'tot'. Umquam] pro quondam. P || et est ... praemiserit tot om. L (add. l) || anacoluthon CL anacaluthon P anacoluton H anacoleuton M || 6 et et C || 7 quanti C²: quant C || 9 ad v. 332 Angusta viarum] id est uicos, ut 'strata viarum'. P || et est om. C || est ut om. E (add. e) || ut om. M || 11 ad v. 333 Stat] aut horret ... tenetur. P || horret ex horrent C || 12 astantibus C adstantibus P || medi P || 13 homonymum vulgo: sinonimon CL si nonymum H sinonimum ME. cf. Charis. p. 156, 10 K. || 15 ad v. 334 Stricta] nuda ... aegre. P || destringere ex distringere L || 17 ad v. 335 Caeco Marte] aut confusa pugna aut nocturna. P || CAECO MARTE aut confusa pugna aut nocturna aut epitheton C || 19 animae] amine C agmine C² animae et agmina enotavit Scioppius agmina scripsit Bergkii || 20 ad v. 336 Othryadae (odriadae)] patronymici (patronomici) genitius, nam Panthus Othryadis (atriadis) filius fuit. et 'numine diuum' subaudis ... numine nostro. P || inienti C iniente LHE || 24 ad v. 337 Erinys (erinis)] inpatientia ... impellit. P || ERINYS C ERINIS LHE || 26 ad v. 338 Fremitus] perturbatio. Et sublatus (insublatus)] et unde sublatus. P || ET om LH || ET SVBLATVS ordo est 'unde sublatus'. D

339. *ADDVNT SE SOCIOS non dixit 'quaero socios', sed 'addunt se', ut ipse ab illis videatur esse quaesitus.*

340. *OBLATI PER LVNAM agniti per lunae splendorem.*

341. *ADGLOMERANT adglomerantur, ut <8> nox umida caelo praecipitat.* *COROEBVS MYGDONIDES hic filius Mygdonis et Anaximenes. ergo Mygdonides patronymicum est: nam si gentis esset, 'Mygdonius' diceret; nullum enim gentis nomen in 'des' exit. hunc autem Coroebum stultum inducit Euphorion, quem et Vergilius sequitur, dans ei <390> dolus an virtus, quis in hoste requi-*
rat? cum sit turpis dolo quaesita victoria.

342. *ILLIS AD TROIAM deest 'qui'.*

343. *INSANO AMORE aut perpetuum epitheton amoris est, ut nunc insanus amor; aut 'insano' magno, ut <776> insano iuvat indulgere dolori; aut 'insano', quia belli tempore amabat Coroebus.*

344. *ET GENER 'gener' dicitur et qui est, et qui esse vult, ut hic indicat locus; sicut etiam maritus, unde est <IV 536> quos ego sim totiens iam dedignata maritos. GENER] *secundum spem illius; neque enim iam erat gener; nam ideo subiunxit 'sponsae'.*

345. *INFELIX quem mox manebat interitus; vel infelix causae suae; vel qui sponsam non audierit. PRAECEPTA propter illud <246>: tunc etiam fati aperit Cassandra futuris. FVRENTIS vaticinantis.*

348. *INCIPIO SVPER HIS his incipio, id est verbis. 'super' autem insuper, quia iam audebant: unde paulo post ait 'furor additus'.*

12 nunc] buc. X 44

3 ad v. 340 Oblati] ducti per lunae splendorem. P || agniti Scioppius enotavit: igniti C || 4 ad v. 341 Adglomerant] adglomerantur . . . praecipitat. Mygdonides (micdonides)] Choroebus hic Mygdonis (migamis) et Anaximenae fuit. ergo patronymicum (patronomicum) est; nam si gentis esset, Mygdonius (micdonidus) diceretur: nullus enim (sic!) gentis in 'des' exit. P || AGGLOMERANT L ADGLOMERANTVR M || agglomerantur L, om. M || 5 migdonis C || 6 migdonides C || patronymicon C patronomicum LE patronomicum HM || gentis ex gentes C || 7 migdonius LH || diceretur C || nomen gentis L || in des exit] intexit C ||

8 choreebum LM || ephrorion H || 9 dans ei] dolos, ut add. L || 10 turpissima MEI || 11 ad v. 342 Illis ad Troiam] deest 'qui'. P || 14 belli om. C (add. C^a) || 15 ad v. 344 Et gener] secundum spem illius dictum est. P || 16 locus vel certe secundum spem illius . . . sponsae sic dicitur etiam maritus (sic C^a maritis C) nam inde est quos . . . maritos. C || est et M || 19 ad v. 345 Furentis] vaticinantis. P || 21 vaticinantis] unde et Sibyllam 'insanam uatem' adeas dicit alibi (III 443) add. D || 23 ad v. 348 Quos confertos] conductos. Incipio super his (superis)] his incipio, id est uerbis. 'super' autem 'insuper', quia iam audebant. Iuuenes] ordo talis est . . . sequendi accipiunt. et est falsa lectio; nam multi 'audendi' legunt et multi 'audenti'. sed neutrum procedit. ergo 'audentem'. P. his in margine haec addita sunt legendum est. et ista sententia ainchesis est id est perbatilon quia confusio Incense moriamur et || 24 iam om. LM (add. l) || ait om. M

IVVENES FORTISSIMA FRVSTRA PECTORA ordo talis est: iuvenes, fortissima pectora, frustra succurritis urbi incensae, quia excesserunt omnes dii: unde si vobis cupido certa est, me sequi audentem extrema, moriamur et in media arma ruamus. [alii 'sequi' pro 'sequendi' accipiunt.] obscuritatem autem facit hoc loco et synchysis, id est hyperbati longa confusio, et falsa lectio: nam multi 'audendi' legunt, multi 'audenti'. sed neutrum procedit. ergo 'audentem' legendum est.

351. EXCESSERE quia ante expugnationem evocabantur ab hostibus numina propter vitanda sacrilegia. *inde est, quod Romani celatum esse voluerunt, in cuius dei tutela urbs Roma sit. et iure pontificum cautum est, ne suis nominibus dii Romani appellarentur, ne exaugurari possint. et in Capitolio fuit clipeus consecratus, cui inscriptum erat 'genio urbis Romae, sive mas sive femina'. et pontifices ita precabantur 'Iuppiter optime maxime, sive quo alio nomine te appellari volueris': nam et ipse ait (IV 576) sequimur te, sancte deorum, quisquis es.*

352. QVIBVS subaudimus 'auxiliantibus', vel per quos stetit.

353. MORIAMVR ET IN MEDIA ARMA RVAMVS hystero proteron quidem est; nam ante est in arma ruere, et sic mori. bene tamen 'moriamur' opportuniore loco posuit; ante enim dixerat 'quae sit rebus fortuna videtis'.

354. VNA SALVS VICTIS NVLLAM SPERARE SALVTEM plerumque enim desperatione robur augetur, ut Statius est ubi dat vires nimius timor. item scimus mortem captivitatis esse remedium. hoc ergo suadet, ut aut desperatione vincant, aut vitetur morte captivitas. SALVS nunc remedium.

355. LVPI CEV hoc ad ferocitatem pertinet, 'nebula' ad noctem, 'catuli' ad liberos coniugesque. LVPI CEV] ordo [tamen] est 'ceu

8 quia ante expugnationem e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 9 || 23 Status] Theb. X 493

1 FRVSTRA . . . iuvenes om. H || PECTORA om. M || 2 quia] quae P || 5 accipiunt ut C (ut oblitteratum est) || synchysis C sincysis L sinebresis H synchysis M synchysis E || 6 yperbati CH yperbato L (yperbaton I) hyperbaton ME || confusio om. L (add. man. rec.) || audiendi H || 8 necidabantur L (euocabantur I) || 9 nomina H || 12 scribunt C. quod correxi || 13 mas] mars C || praecabantur ex praecedebantur C || 14 optime maxime] o. m. C || 17 subaudis CM || 18 ad v. 353 Et in media arma ruamus] hystero proteron . . . mori. P || ystero proteron C || 20 oportuniore C || enim C²: eum C || 22 sed plerumque L || 23 enim om. LH || robur H || 24 scimus . . . remedium plerique editores non Servii esse putaverunt, sed alicuius scriptoris, cuius testimonio ille usus esset. || 26 SALVS nunc remedium om. C || 27 ad v. 355 Lupi ceu] hoc ad ferocitatem (ferocitatem) pertinet. sane apud veteres . . . repente. P || nebula ad noctem om. C || 28 catuli . . . coniugesque] om. C. cf. ad v. 357

lupi'. et hoc est dictum ab exemplo. sane apud veteres 'lupus' promiscuum erat, ut Ennius lupus femina feta repente. et bene belli negotium lupo comparavit, qui est in tutela Martis, dei bellici.

356. *RAPTORES ab actu. ATRA IN NEBVLA ab occasione; vel certe nocti comparavit. INPROBA VENTRIS a necessitate et causa duplici: una 'quos inproba ventris exegit caecos rabies', altera 'catulique relictī faucibus expectant'.*

357. *EXEGIT exclusit, de latebris scilicet, ut Terentius spectandae an exigendae sint vobis prius. CATVLQVE sane catuli non solum canum sed et serpentum, ut aut catulos tectis, aut ova relinquens. Plautus etiam suum et ego te conculcabo, ut sus catulos suos. RELICTI deserti et destituti, ut cui pauca relictī iugera ruris.*

358. *FAVCIBVS EXPECTANT SICCIS id est nimia cupiditate aperiuntur.*

359. *MEDIAEQVE TENEMVS hoc ad audaciam pertinet. et contra, ubi de timore agit <737> namque avia cursu dum sequor et nota excedo regione viarum.*

360. *CAVA VMBRA bonum epitheton; naturale enim est, ut obscurum sit omne concavum. vel 'cava' inani, et hinc adparet occidis iam lunam; nam ideo et Androgeus falsus est.*

361. *QVIS etiam Graecorum, ut <6> quis talia fando. et bene interrupta narratione exclamavit, ut affectum moveret. LACRIMIS AEQVARE LABORES? hypallage pro 'laboribus aequare lacrimas', ut <III 61> dare classibus austros.*

363. *VRBS ANTIQVA vel nobilis, vel quia duobus milibus octin-*

2 Ennius] ann. I fragm. 49 ap. Vahl. || 8 Terentius] Andr. prol. 27 || 9 Catuli . . . serpentum] cf. Nonius p. 457 M. et Isid. orig. XII 2, 27, qui exscripsit Servium ad georg. III 438 || 10 aut catulos] georg. III 438 || 11 Plautus] cf. truci. II 2, 13 'iam hercle ego hic te, mulier, quasi sus catulos pedibus proteram'. || 12 cui pauca] georg. IV 127

2 ut P; om. C || feta P: facta C || 4 ad v. 356 Raptores (raptoris)] ab actu . . . expectant. P || 5 causa] sane Commelinus, quem Masvicius et Burmannus secuti sunt. || 6 relictī ex relecti C || 8 ad v. 357 Exegit (exigit)] exclusit . . . prius (pius). Catuli] sunt liberi (liuri) luporum canumque serpentumque. Relicti] deserti . . . ruris. P || EXEGIT] exhausit expulit Lion addidit || scilicet om. L (add. l) || expectandae LHM || 9 prius om. M || CATVLQVE hoc ad liberos et coniuges pertinet; sane catuli C || 11 relinquens Vergilius: r. C reponit Scioppius posuit || 14 ad v. 358 Fancibus expectant siccis] nimia cupiditate aperiuntur. P || id est C², om. C || operiuntur C || 15 audatiam C || 18 ad v. 360 Cava umbra] bonum

epitheton . . . iam lunam. P || est enim L || 21 ut] a L (corr. l) || 22 interrupta O (r superscr. ead. man.) || LACRIMIS . . . austros om. C || 23 ypallage L ypallage H || hypallage est ME || 25 ad v. 363 Urbs antiqua] vel nobilis . . . narrantis. P || quia milibus et octingentis duobus // annis regnasse firmatur L (duae litterae erasae sunt) || duobis H (duobus h)

gentis annis regnasse firmatur. *et quid est 'antiqua', ipse subiunxit 'multos dominata per annos'. sane hoc dolentis est, non narrantis.*

364. STERNVNTVR INERTIA PASSIM CORPORA aut non repugnantia, ut <IV 158> pecora inter inertia votis optat aprum: aut 'inertia', dum occiduntur, ut inbellem avertis Romanis arcibus 5 Indum, hoc est avertendo ostendis inbellem. *aut per somnum 'inertia'.*

365. RELIGIOSA gradatim ascendit, 'vias', 'domos', 'templa'. *videtur autem et diis invidiam facere, qui templa sua violari cadaveribus passi sunt. sane 'religiosus' et homo dicitur attentus ad religionem, et locus, qui divinum cultum et venerationem meretur. ergo 'religiosa' religionis plena. significat etiam metum. sane 'relligio' geminatur 'l' propter metri necessitatem.*

366. POENAS DANT moriuntur indigne: hoc enim proprie significat, ut <XI 841> *heu nimium virgo, nimium crudele luisti supplicium, item <X 617> nunc pereat Teucrisque pio det sanguine poenas.*

367. QUONDAM hic praeteriti temporis est. REDIT IN PRAECORDIA VIRTUS atqui ait Horatius nec vera virtus cum semel excidit, curat reponi deterioribus. sed sententiae non semper generales 20 sunt, sed interdum pro negotiorum qualitate formantur.

368. VICTORESQUE CADVNT DANAI generaliter dixit 'victores'. *id est ad fortunam partis retulit, quae vincebat; neque enim victores erant qui cadebant. CRVDELIS VBIQUE LVCTVS VBIQUE PAVOR aut utrobique, id est apud Graecos et apud Troianos; aut 'ubique' per totam civitatem.* 25

369. PLVRIMA MORTIS IMAGO aut definitio timoris est, aut varietas mortis ostenditur, *id est gladio, igni, ruina. alii intellegunt 'plurima mortis imago' aut frequentissima, aut praesentissima.*

5 inbellem] georg. II 172 || 10 sane religiosus . . . metum] cf. Gell. IV 9 || 19 Horatius] carm. III 5, 29

1 affirmatur vulgo || quod est P || subiunxit C || 3 ad v. 364 Sternuntur inertia passim] aut non repugnantia, aut inertia dum occiduntur . . . ut inbellem. P || PASSIM . . . aprum om. C || CORPORA om. ME || 4 peccora L || inter . . . aprum om. M || optat aprum] o. p. L optata pruina H || 5 artibus H ||

6 ostendit LME || 7 inerta C (i superscr. ead. man.) || 8 gradatim ascendit in ras. l supra versum haec addens id est a viis a domibus ad limina deorum || 11 meretur ex medetur C || 12 sane . . . l] religio (sic C² religio C) autem scribi debet C || religio gemitur H || l geminatur in versu M || 18 ad v. 367 Quondam] hic praeteriti temporis est. P || 19 atquia H || 20 curus C (curat C²) || deterioribus om. C || generale C || 21 formantur] firmanur C formatur H et ad tempus dictae sunt add. D || 22 victores] alias scilicet, non nunc add. D || 24 utrobique ex utrobique C || 25 troianos ex troianas C || 26 ad v. 369 Plurima mortis imago] varietas mortis ostenditur hic, id est gladio igni ruina. P || 27 igni PC²: igne C

371. ANDROGEOS et Graeca est et Attica declinatio: unde est <VI 20> in foribus letum Androgeo. facit enim ὁ Ἀνδρόγεως, τοῦ Ἀνδρόγεω.

373. VIRI increpantis est, ut solet in milites dici.

5 374. SERA SEGNITIES quae seros facit, id est tardos, ut mors pallida. sane 'segnities' iuxta antiquos dictum est, nam modo 'segnitia' dicitur. 'segnis' autem est proprie frigidus, sine igni, ut 'securus' sine cura, 'sedulus' sine dolo. FERVNTQVE PERGAMA ἐμπατικῶς, ut <I 68> Ilium in Italiam portans victosque penates.

10 FERVNTQVE PERGAMA] *quasi ipsam funditus civitatem in victoriam suam transferunt.*

375. ITIS pro venitis: ut e contra Terentius nisi eo ad mercatum venio, pro 'eo'.

377. FIDA SATIS bene addidit 'fida', ut ostenderet symbolum, 15 quo utebantur in bello. ergo non dixit 'fidelia', sed quae ad fidem habendam pellicere non possent. MEDIOS manifestos, ut <VI 111> medioque ex hoste recepi. et <533> quamquam in media iam morte tenetur. ordo autem est 'sensit in medios hostes se esse delapsus'. ergo 'delapsus' nominativum pro accusativo posuit, ut Ho- 20 ratius vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus pro 'ait se dignis paratum esse'.

378. RETROQVE PEDEM REPRESSIT aut 'retro' vacat, aut in 'repressit' 're' vacat. sed veteres 'retro repressit' dicebant, ut et <V 21> nec nos obniti contra.

25 379. ASPRIS synaeresis est, ut <I 249> conpostus. ANGVEM καταχρηστικῶς. Homerus δράκοντα dixit.

5 mors] Hor. carm. I 4, 13 || 7 segnis . . . sine dolo] exscr. Isid. orig. X 244 et 247 et diff. verb. 296. cf. Don. ad Ter. eun. I 2, 58 et adelp. I 1, 25 || 12 Terentius] adelp. II 2, 23 || 19 Horatius] ep. I 7, 22

1 et Graeca est et Attica] greca est ut dicat C 'greca est attica C' || 2 letum HME || facit enim ὁ Ἀνδρόγεως om. C || ὀανδρὸγεος τανδρὸγεο L ὀανδρὸγεος τοῦ ανδρὸγεω H ὀανδρὸγεος τοῦ ανδρὸγεω ME || 3 τοῦ ανδρὸγεω C τοῦ ανδρὸγεω C' || 4 est] quod ait 'viri' add. Lion || 5 ad v. 374 et 375 Sera segnities] quae seros facit . . . sine dolo. Feruntque Pergama] ἐμπατικῶς quasi . . . transferunt, ut 'Ilium in Italiam portans victosque (portan uectosque) penates'. Itis] pro uenitis . . . pro 'eo'. P || 6 segnities ex signities C modo om. C || segnitia] segnitii ex segnities P || 7 dicimus P || 8 enfaticos LHME enfaticos quasi . . . transferunt C || 10 in] est in C || 12 ut] et LH || eo CP: ego LHM E || marcatum H || 14 ad v. 377 Delapsus] nominativum pro accusativo posuit. P || symbolum H || 16 pollicere C || ut] aut H || 17 hoste] ostende H || recipi C || et . . . tenetur om. C || 18 sensit Scioppius enotavit: sensus C || 19 accusatio C || 20 dignus C || paratos C || 22 ad v. 378 Retroque repressit] aut retro . . . obniti contra. P || REPRESSIT C || uocat P || 23 et om. C || 25 ad v. 379 Aspris] synaeresis est ut 'compostus' (compotus). Angvem] καταχρηστικῶς. Homerus δράκοντα (draconta) dixit. P || sineresis CHM sinheresis L || compotus C (compostus C') compostus L || 26 catachresticos C catacresti-

380. HUMI NITENS incedens per humum. et est adverbium.
TREPIDVS vel pavens vel festinans.

382. HAVD SECVS non aliter. dicebant veteres 'secus' et 'iuxta', unde et 'extrinsecus'. ABIBAT bene imperfecto usus est, non enim abiit. 5

384. IGNAROSQVE LOCI palantes, errantes. et his circumstantiis ostendit, a paucis plures potuisse superari. ordo autem est 'passim sternimus'.

385. ADSPIRAT favet, ut <VII 8> adspirant aurae in noctem: unde et favor 'aura' dicitur, ut <VI 816> gaudens popularibus 10 auris. PRIMO quia postea non fuit.

386. SVCESSV EXVLTANS felicitate: quod est stultitiae.

387. QVA PRIMA INQVIT FORTVNA non 'quae prima', sed 'qua primum'. est autem hypallage, ut <VI 268> ibant obscuri sola sub nocte pro 'ipsi soli': quae fit non ornatus causa, ut <I 212> 15 pars in frustra secant, sed necessitatis. * FORTVNA bene 'fortuna'; neque enim consilio Androgeos occisus est. SALVTIS efficax adhortatio.

388. DEXTRA vel 'fortuna dextra', id est favens, propitia, ut 'laeva' contraria; vel 'dextra' ad manum referendum.

389. CLIPEOS maiora scuta, quibus latemus, ἀπὸ τοῦ κλέπτειν 20 τὸ σῶμα. INSIGNIA omnia arma.

390. DOLVS AN VIRTVS QVIS IN HOSTE REQVIRAT? videtur deesse aliquid, ut puta: dolus an virtus in bello proficiat, quis in hoste requirat?

391. ARMA subdistingue, ut sit quasi interrogantis, et responsio

3 dicebant veteres . . . extrinsecus] cf. Charis. p. 80, 18 K. || 20 Clipeos . . . κλέπτειν] cf. Isid. orig. XVIII 12, 1

cos LM cathacresticos H cum anguis aquarum, non agrorum esse dicatur add. D || dracontia C || 1 ad v. 380 Humi nitens] uel tenens incedens per humum. et est adverbium. P uel tenens unde ortum sit, intellegitur ex mendosa Casselani scriptura pro humi nitens praebentis humitens, quod C³ correxit. || per] super Et (per e) || 3 ad v. 382 Hant secus] non aliter . . . abiit. Trepidus] uel pavens uel festinans. P || 5 habiit H || 6 hiis C || 9 ad v. 385 Aspirat] fauet . . . postea non fuit. P || noctae H || 11 quia] quae P || 12 ad v. 386 Successu] felicitate: quod est stultitiae. P || EXVLTANS om. CLH || fecilitate H || 13 qva H,

om. C Q²⁰ L (ae prima, ut videtur, manus superscr.) QVAE ME || INQVIT L || FORTVNA om. CH F. L || quod primum Lion || 14 ypallage CL ypallage C³ HEM ypallage M || 15 pro L: id est C, om. HME || 16 frustra C frustra H || 17, occisus C³: occisus C || 18 ad v. 388 Dextra] uel fortuna ut ptia (lege uel 'fortuna dextra' id est propitia), ut 'laeva' contraria: uel ad manum refertur. P || favens scripsi: funeris C auctrix enotavit Scioppius secunda, auctrix Masvicius primus secunda recepit Bergkii || 19 vel P: aut C || 20 ad v. 389 Clipeos] scuta maiora. Insignia] arma omnia. P || ἀπὸ . . . σώμα om. C || κλεπτιν H || κεντι L cleptin M || 21 coma LH soma M || omnia arma M || 22 deesse Scioppius enotavit: esse C || 24 ad v. 391 Arma] subdistingue . . . dabunt ipsi. Comantem] aut cristatam . . . hirsutus (yrsutus) equina aut comas habentem (habentes) . . . Abantiadas. P || ut] bene L (ut l) || et] ut P

'dabunt ipsi'. COMANTEM aut cristatam, quia de caudis animalium habebant cristas, ut <X 869> cristaque hirsutus equina: aut comas habentem, ut Statius non ego in terga comantis Abantiadas.

- 5 392. ANDROGEI modo Latine declinavit; alibi Graece <VI 20> *letum Androgeo*. INSIGNE DECORVM ornamentum decorum: non enim sunt duo epitheta, quod apud Latinos vitiosum est. fecit hoc tamen Vergilius in paucis versibus, qui tamen emendati sunt, ut lenta quibus torno facili super addita vitis, cum antea 'facilis' fuerit. sane 'clipei insigne' περιφραστικῶς pro clipeo.

393. INDVITVR quia multa inerant in scuto lora, quibus manum inserebant, ut <671> clipeoque sinistram insertabam aptans.

ADCOMMODAT mire 'adcommodat', ut ignorares, quorum esset.

394. HOC IPSE multi hic distinguunt et ad Aeneam referunt: 15 et ideo subiunctum 'spoliis se quisque recentibus armat'. alii 'hoc ipse Dymas' distinguunt, ut ignotis personis addita dignitas videatur, ut est <XII 343> quos Imbrasmus ipse nutrierat. et repetitum 'hoc' emphasis properantium, non figura epanalepsis a quibusdam traditur.

395. LAETA quod est ποδύμουν.

- 20 396. INMIXTI vacat 'in', ut solet frequenter. HAVD NVMINE NOSTRO aut diis contrariis: aut quia in scutis Graecorum Neptunus, in Troianorum fuerat Minerva depicta. HAVD NVMINE NOSTRO] * [hoc est] 'haud nostro' non nobis utili: et ideo paulo post <402> 'heu nihil invitis fas quemquam credere divis', ut est <XII 539> nec di texere 25 Cupencum, Aenea veniente, sui.*

3 Statius Theb. VII 369 'Clonium atque in terga comantes non ego Abantiadas' || 9 lenta || buc. III 38 || 23 haud nostro, non nobis utili || cf. Don. ad Ter. adelph. V 6, 10

2 equina] unde et ἵππουξιν dixit galeam Homerus add. D || 3 habentis C || ubantiadas C abantadis H || 5 ad v. 392 Insigne decorum] ornamentum decorum (deorum) . . . sane 'clipei insigne' περιφραστικῶς pro clipeo. P || 7 quod] quia P || apud P || 8 tamen hoc L || 9 lento P || facili] facilis ex facitis C facitis P facilis H || super ad ita suis L (super addita vitis D) || adita C || ante L || 10 perifrasticos C || pro om. C (add. C³) || 11 inerant] intrant C, om. L (in marg.

add. D) || scuto lora] scutularo C (a superscr. C³. at scutularo idem in marg.) || manum] om. C, manus C³ Me || 12 inferebant M || sinistra C || 13 ACCOMMODAT C || 14 distinguunt libri || refert L (corr. D) || 15 subiunctum Bergkii: subiunctum cum C fortasse subiunctum dicunt || 16 distinguunt C || 17 enfasis C || 18 figura]

fugere C (fugere fuit, corr. C³) figura uel rei Scioppium e Fuldensi exscripsisse testatur Daniel: figura uel ere illum enotavisse conicio. || panalempsis C || 19 ποδύμουν Scioppius enot. || 20 ad v. 396 Inmixti] uacat 'in', ut solet frequenter. Haud (aut) numine nostro] aut diis contrariis, hoc est 'haud (aut) nostro, non nobis utili': aut quia (que) in (om. cod.) scutis . . . depicta. P || in] id H || 21 diis LH || contrariis hoc est aut nostro . . . uenienti sui aut in scutis . . . depicta. C || 24 credere] fidere Vergilius || texere Cupencum] teze cupiest cum C || 24 uenienti C

397. CONGRESSI PROELIA 'bellum' est totum tempus, ut Iugurthinum, Punicum, Macedonicum; 'pugna' unius diei; 'proelium' pars pugnae.

398. CONSERIMVS id est aduersa fronte pugnavimus, ne forte nulla virtus videretur Troianorum, si dolo pugnassent.

400. FIDA PETVNT sibi scilicet. FORMIDINE TVRPI epitheton timoris est. sic Sallustius Carbo turpi formidine Italiam atque exercitum deseruit.

401. CONDVTVR IN ALVO non dum eunt, sed cum esse coeperint: unde et ablativo usus est, non accusativo, ut in georgicis (I 442) conditus in nubem. tale est autem hoc, quale illud 'includuntur in carcere' et 'includuntur in carcerem'.

402. HEV NIHIL INVITIS FAS QVEMQVAM FIDERE DIVIS generalis quidem sententia est, sed loco congrua; sequitur enim et Cassandrae captivitas fidentis sacerdotio, et praecesserat armorum mutatio, quae nunc deprehenditur: alioquin vitiosa est, cum discrepat ab specialitate. est autem κατασκευή, non potuisse eos vincere, quamvis fortiter dimicarent. ECCE TRAHEBATVR bene dissimulavit de stupro Cassandrae.

403. PASSIS ut quidam volunt 'sacris', quod sic vaticinari solet. [ut si diceret sacris]. PRIAMEIA patronymicon quidem est, sed species possessivi; 'Priameis' vero tantum patronymicon est, sicut 'Priamides'. et bene 'virgo', non filia.

404. ADYTISQVE bene 'adytis' ostendit illam sacerdotem religiosam fuisse; non enim accedunt ad adyta nisi religiosi sacerdotes. et ἐμπαυκῶς, quasi non sufficeret 'a templo', adiecit 'adytis'.

1 bellum . . . pars pugnae] cf. Isid. orig. XVIII 1, 8 et diff. verb. 78 6 Sallustius] hist. fragm. I 32 Kr. | 9 unde et ablativo . . . carcerem] cf. [Sergii] explan. in Don. p. 517, 35 sqq. K. | 11 includuntur] Cic. in Verr. act. sec. V 45, 117

1 ad v. 397 Proelia] 'bellum' est totum, ut Punicum, Macedonicum (macedonicum), 'pugna' unius diei, 'proelium' pars pugnae. P | tempus C, om. C | 3 ad v. 398 Conserimus] aduersa fronte pugnavimus, ne tantum dolo pugnare viderentur. P | 5 ad v. 400 Fida. Formidine turpi] epitheton timoris. P | PETVNT om. C | 6 cabo C (carbo C) carbe L (corr. l) | taliam H | 7 exercitus C | deruit C (deseruit C) | 8 ad v. 401 Conduntur in aluo] non dum eunt . . . 'includuntur in carcere' et includi (sic). P | non dum eunt] conduntur. Non dum eunt M non conduntur dum eunt El | esse CPH: isse ME isse uel ire L (esse man. rec.) | ceperint CL (coeperint l) | 9 non] no C nam H | in georgicis om. P | 10 nuae P | autem om. CP | 12 ad v. 402 Heu nihil etc.] ad Cassandrae captiuitatem pertinet fidentis sacerdotio. P | 13 sed hoc loco C | 15 deserepat C (discrepat C) | 16 catascena C | 17 dimicarent C: dimicantur C | 18 ad v. 403 Passis (passis) ut quidam uolunt . . . Priamides. P | quod] quae P | 19 patronimicon CHM patronimicon LP | est quidem L | 20 specie C speties L | patronimicon CPLM patronimicon H | 22 ad v. 404 Adytisque (aditisque)] ostendit illam sacerdotem esse, non enim . . . addidit 'adytis' (aditis). P | ADYTISQVE C | ad-itis C (aditis fuit) | illam ex illum C | 23 ad adyta C: addyta C | enaticos CP | 24 a om. C

405. TENDENS ARDENTIA LVMINA quod est manuum oculis dedit; solent enim homines in magnis motibus manus ad caelum tendere. FRVSTRA secundum Epicureos: et est separatum.

406. ARCEBANT continebant, vel prohibebant.

5 407. HANC SPECIEM iniuriae faciem, quod sacerdos, quod ab adytis, quod religata, quod passis crinibus trahebatur. Cicero Philippicarum XI. <3, 6> ponite itaque ante oculos, p. c., miseram illam quidem et flebilem speciem, sed ad incitandos nostros animos necessariam. species sane medium est; nam et bona et
10 mala est. FVRIATA 'furiosus' est a quo furor numquam recedit, 'furiatus' qui furit ex causa. et est figura Graeca, *μὰνελς τὰς φρένας*. quidam sane participium volunt 'furiata' a verbo figurato apud Horatium *furiare*: sic 'fortunare', sic <III 42> 'scelerare'. *σεσε αὐτὸς αὐτὸν*.

408. PERITVRVS melior sensus est, si ad dimicantis referatur
15 affectum: sicut de Tarchonte, de quo dixit <XI 741> et medios fertur moriturus in hostes, cum vicerit. *ET SESE MEDIVM INIECIT MORITVRVS IN AGMEN* [et] bene Corocubum non suadentem pugnam, ut supra, fecit, sed mox pugnans, quoniam sponsam rapi videbat, in cuius causa pugnandum potius fuerat, quam loquendum. *DENSIS*
20 *κατασκευή*, ut merito superati sint a pluribus.

410. CVLMINE tecto, quod ante culmis tegebatur.

411. ORITVR quasi aliud initium calamitatis. CAEDES non proelium. MISERRIMA autem, quia inter cives.

412. FACIE veritate. IVBARVM pro 'cristarum', quae de caudis
25 fiebant: ut est <X 869> cristaque hirsutus equina.

10 furiosus est e. q. s.] exscr. Isid. diff. verb. 211 || 12 apud Horatium] carm. I 26, 14 || 15 et medios] cf. Aen. XI 741 'haec effatus equum in medios moriturus et ipse concitat' et Aen. II 511 'cingitur ac densos fertur moriturus in hostes'.

1 ARDENTIA om. CM || LVMINA om. H || quid H || 2 dedit] et est ypallage add. ME || 4 ad v. 406 Arcebant] continebant (continuebant). P || continuebant C (corr. C²) || 5 ad v. 407 Hanc speciem] iniuriae faciem quod religata (q: relictā), quod passis crinibus trahebatur. sane 'species' medium est, et mala enim et bona est. Furiata] 'furiatus' qui furit, 'furiosus' (furios) uero a quo furor numquam (numquia) recedit. P || 7 XI] .II. C || 10 est ante a om. H || 11 qui fuerit perturbatus ex causa E MANIC TAC PHENAC C || 12 oratium C || 13 furiarum C ||

14 MORITVRVS C, ut Vergili Bernenses 172 et 165 || 15 adfectum C affectum ex effectum L || tharchonte CH tarh cunte L (u in o mutavit I) tharchonte M || 16 cum ipse vicerit Lion || 17 corybum C || pugnam . . . causa non exscripsit Scioppius: videlicet a pugnam ad pugnandum oculi eius aberraverant. || 18 pugnans C²: pugnan C || sponsam Bergkii: sponsum C || 20 catascene C || superati sint C²: superatis int C || 21 tecto: bene dixit; quod ante Lion || 22 non om. ME (trium litterarum spatium relictum in M) modo Fabricius || 23 MISERRIMA quia inter cives. CAEDES non proelium C || 24 ad v. 412 Facie] veritate. Iubarum] pro 'cristarum'. P || feritate Masvicius || 25 ut est] ut supra dictum est Fabricius primus

413. TVNC DANAI ordo est 'tum Danai undique collecti invadunt'. EREPTAE σχῆμα διαβολας: non enim dicit a Troianis sublatam, sed intellegendum reliquit.

414. ACERRIMVS AIAX Oileus sine dubio, quia Telamonius armorum iudicio superatus iam se peremerat. incertum est ergo, quando ab Aiace 5 vitata sit Cassandra: quod si, ut dicitur, in templo Minervae factum est, constat post stuprum Cassandram protractam.

415. GEMINI ATRIDAE duo: quod habet excusationem, quia fratres sunt, propter similitudinem; nam numeri esse non potest; 'gemini' enim sunt proprie simul nati. EXERCITVS OMNIS bene 10 excusat propter victi pudorem: ut <424> 'obruimur numero'.

416. ADVERSI e contrario flantes.

417. EOIS EVRVS EQVIS ab Eois equis, id est Solis, unde equi Solis oriuntur: nam Eurvs ab oriente flat. notandum sane, quod, cum 'Eois' 'e' naturaliter longum habeat, metri necessitate cor- 15 reptum est propter sequentem vocalem. rarum autem est: nam nec proprium nomen est, ut 'Diana', nec sermo compositus, ut <VII 524> sudibusve praeustis.

418. STRIDVNT SILVAE excursus poeticus: qui ultra tres versus fieri non debet. [ne sit vitiosissimum.] et 'stridunt' quidam antique 20 declinatum tradunt, ut sit prima verbi positio 'strido stridis stridit', et faciat 'stridimus striditis stridunt'. nos 'strident' dicimus a prima positione 'strideo', ut sit 'stridemus stridetis strident'.

419. SPVMEVS pro 'spumosus', ut 'frondea' pro 'frondosa'. ATQVE IMO 'ab' minus est, id est 'ab imo'. ILLI propter illud 25 <410> 'hic primum ex alto'.

420. OBSCVRA NOCTE PER VMBRAM per umbram noctis obscurae: ut <I 61> molemque et montes.

1 ad v. 413 Erepti] σχῆμα διαβολας (scemata dianoeas): non enim . . . reliquit. P || TVM C || DANAI ex TANAI C || danai ex tanai C || 2 schaema dianoeas CM scema dianoeas L chem adia nocas H || 3 sed] qui P || reliquit CH || 4 ad v. 414 Acerrimus Ajax] Oileus sine dubio, quia (quae) Telamonius armorum iudicio superatus iam se peremerat. P || armrum C (armorum C²) || 5 ab Aiace C²: abiace C || 7 cassandr///m C || 8 ad v. 415 Gemini Atridae] quod duo. habet excusationem . . . simul nati. P || quod duo habet C || 10 gemini enim . . . nati om. M || nati] ante H || 11 fortasse se excusat || 12 ad v. 416 Adversi] id est e contrario flantes. P || e] et C, om. H || 13 ad v. 417 Eois Eurvs equis] ab Solis (sic) equis, unde equi Solis oriuntur: nam Eurvs ab oriente flat. sciendum sane quod . . . praeustis. P || unde . . . oriuntur fortasse post flat collocanda sunt || 15 longam LH || metrice L || 16 rarqm CPE: raro LHMe || 19 ad v. 418 Stridunt] quidam antique declinatum tradunt, ut sit prima verbi positio 'strido stridis'. nos autem 'strident' dicimus a 'strideo strides'. P || SILVAE] VNDE (i. e. 'undae') C || ultra] intra C || 20 fieri non debet] non fit C || ne sit vitiosissimum om. CM ne sit uiciosum E || 21 stridis stridit C²: stridistridit C || 22 nos strident C²: nostrident C || 23 stride=tis C || 24 ad v. 419 Spumens] pro spumosus . . . frondosa. Illi] . . . ex alto. P || 25 abminal est C || ILLI ETIAM CM El || illud om. M || 27 ad v. 420 Obscura nocte per umbram] per

421. FVDIMVS modo 'fugavimus': nam sequitur 'totaque agita-
vimus urbe'; alibi 'interemimus' significat. *TOTAQUE per totam.*
422. MENTITAQUE TELA verbo communi: hoc est 'quae nos
Graecos esse mentiebantur'. ut solet, sensum dedit rei inanimatae;
5 non enim [illi] poterant tela mentiri. *vel 'per quae nos mentiebamur'.*
423. SONO DISCORDIA sono discrepantia. SIGNANT designant:
aut per vocem, aut per symbolum, quo utebatur exercitus.
424. ILICET confestim, mox. sane apud veteres 'ilicet' significabat
sine dubio 'actum est'. origo autem significationis inde descendit: olim
10 iudex ubi sententiam dixerat, si dare finem agendis rebus volebat, per
praeconem dicebat 'ilicet', hoc est 'ire licet', id est 'acta et finita res
est'. Terentius in adelphis <V 3, 5> em tibi, rescivit omnem rem,
id nunc clamat, ilicet. idem in eunucho <I 1, 9> actum est,
ilicet, peristi. *NUMERO ne videantur virtute superati.*
- 15 425. DIVAE ARMIPOTENTIS bene Minervam Troianis expressit ira-
tam, cum etiam eum ante aram perisse dicat, qui sacerdotem liberare
temptaverat.
426. IUSTISSIMVS 'iustum' secundum leges vel aliqua ratione con-
strictum, 'aequum' iuxta naturam accipiunt. VNVS non solus, sed
20 praecipuus.
427. AEQVI pro 'aequitatis'. et optima figura est a feminino
genere in neutrum transire.
428. DIIS ALITER VISVM aut illum non esse iustissimum: an
aliter visum, quam quod rectum erat: an pro 'diis ita visum'; sic enim
25 perit ut iniustus. et bene in ingenti indignatione Aeneae tamen nihil

8 Illicet confestim e. q. s.] cf. Charis. p. 200, 27 K. Don. ad Ter. eun. I
1, 9 || 18 iustum . . . accipiunt] cf. Isid. orig. X 7 et 124 et diff. verb. 68

umbram . . . et montes. P || per umbram obscurae noctis C || 1 ad v. 421 Fu-
dimus] modo fugavimus . . . alibi (alii) interemimus. Totaque] per totam. P ||
2 urbe om. C || significat om. C || 3 ad v. 422 Mentitaque tela] quae nos . . .
tela mentiri. P || verbo communi hoc est om. CP || 4 sensu rei inanimatae dedit
C sensu rei inanimitate ededit P || 6 ad v. 423 Sono discordia] sono discre-
pantia . . . utebatur exercitus. P || sono C²: sino C || sono C²: sino C || 7 sim-
bolum CLE simbulum H id est per thesseram superscr. man. saec. XII in
C || 8 ad v. 424 Illicet] confestim, mox. sed apud (apud) veteres significabat
'actum est'. olim iudex si dare finem agendis rebus voluisset per praeconem
dicebat 'ilicet', hoc est ire licet, id est 'acta et finita res est'. P || 10 egen-
dis C || 14 per isti C || 15 ad v. 425 Divae] Mineruae. P || iratam ex iteratam C ||
18 ad v. 426 Iustissimus] iustum secundum leges aliqua ratione constructum,
aequum iuxta naturam accipiunt. Unus] non solus, sed praecipuus. P || ratione]
an pactione? || 20 precius C (precipuus C²) || 21 ad v. 427 Aequi] pro aequitatis
. . . transire. P || et est optima figura CP || a om. LH (add. l) || 22 neutro P ||
23 ad v. 428 Diis. Pereunt] pro perierunt. P || 24 an pro 'diis ita visum, sic
eum perire ut iniustum' con. F. Schoellius || 25 perit C || in om. C

sacrilegum datur, vel cum sequatur 'confixi a sociis'. *PEREVNT* vel *pro perierunt*. *PANTHV* vocativus Graecus est.

431. *ILIACI CINERES* naturale est iurare per id quod carum quis habuit. et excusatur, ut supra <415> diximus, fuga. *ergo fuit necessarium iusiurandum*. *EXTREMA* num ideo 'extrema meorum', ⁵ *quod existimet, nihil ex ea superesse?*

432. *TESTOR* testificor: et deest 'vos'.

433. *VICES* pugnās, quia per vicissitudinem pugnabatur, ut Sallustius docet. legimus etiam poenas 'vices' dici: Horatius vicesque superbae te maneant ipsum. sed de bello usurpatum est; ¹⁰ nullum enim proelium caret periculo. [*ergo*] 'vices' pericula.

434. *MERVISSE MANV* testor me meruisse, id est fortiter dimicasse: hi enim merentur occidi. bene autem evasisse se fati inputat, cum tam senex, quam debilis *Iphitus et Pelias* evaserint, occisis iuvenibus. *DIVELLIMVR* sic dixit, quasi accuset, quod non ¹⁵ *perierint*.

436. *VVLNERE VLIxi* quod illi *Vlixes* inflixerat.

437. *PROTINVS AD SEDES PRIAMI* servavit ordinem, ut primo de patria, post de rege curaverit. 'protinus' hic statim, alibi porro tenus. *CLAMORE* bellico scilicet. *VOCATI* clamorem secuti. *INGENTEM PVGNAM* ²⁰ merito, quippe in domo regia, ubi aut caput rei publicae erat, aut de qua maior spes erat praedae.

439. *FORENT* pro essent. *MORERENTVR* non pugnarent, ut supra <411> oriturque miserrima caedes.

441. *ACTA TESTVDINE* adplicita, vel quae agebatur.

25

3 naturale est e. q. s.] cf. Don. ad Ter. Andr. III 3, 9 || 9 Sallustius] hist. fragm. inc. 89 Kr. || Horatius] carm. I 28, 32 || 17 quod illi Ulixes inflixerat] cf. Gellius IX 12, 17

1 vel cum sequatur *F. Schoellius*: ut cum sequatur *LHME* et consequatur *C* cum sequatur *Leidensis Burmanni* nam sequitur *Fabricius*. possis et ex *Tiberio Donato* ad hunc v. supplere *PEREVNT* augetur commiseratio, cum sequatur || confixa sociis *C* || 2 est grecus *C* || 4 quis habuit *LH*: habuimus *CMle* habuit *E* || ut supra dictum *C* || 5 num expunxit man. rec. in *C* || 7 ad v. 432 Testor] testificor. et deest 'uos'. *P* || 8 ad v. 433 Vices] pugnās, quia per vicissitudinem pugnabatur. *P* || ut et Sallustius *M* || 9 dicit *C* || 10 superbae om. *C* || de bello] e bello *H*. ut dictum add. *Fabricius*, ductus add. *Lion* || 11 nullum enim proelium caret periculo dubito num *Servii sint* || pericula scripti: periculi *C*. cf. ad *Aen.* III 376: et hic 'vices' vicissitudines, alibi pericula, ut 'vitavisse vices Danaum'. || 12 testor me meruisse om. *L* || me om. *CM* || 13 hi] dii *C* || evasisse se *Cl*: evasisse *LHE* evasisseque se *M* || 14 Iphitus] fitas *C* || evaserit *LE* (evaserint *e*) || 15 accusset *C* || 17 ad v. 436 Vulnere Ulixi] quia illi Ulixes inflixerat. *P* || 18 ad v. 437 Protinus] hic 'statim'. alibi (alii) 'porro tenus'. *P* || pri//mo *C* (priamo fuit) || 19 protenus *C* || 23 ad v. 439 Forent] pro 'essent'. *P* || 25 ad v. 441 Acta testudine (testune)] applicita, vel quae agebatur. *P* || applicatae *C*

442. HAERENT PARIETIBVS SCALAE quod illae, quae feruntur ad pugnam, clavos habeant vel uncas, ut figantur: ideo haerent. POSTESQVE SVB IPSOS si circa portam, 'sub postibus'; si circa fenestras, 'circa postes'.

5 443. NITVNTVR pro nitebantur. AD TELA id est contra tela. et hoc verum est; nam si 'ac tela', sinistris manibus simul tenent tela et scutum, cum se tegunt.

445. TECTA CVLMINA 'tectae' participium est: aut eandem rem bis dixit. quamvis legatur et 'tota'. DOMORVM veteres 'haec domus',
10 ut merito ablativus 'o' terminatus genetivum pluralem in 'rum' mitteret, ut 'bono bonorum'; sed mutata postea declinatio est, ut 'huius domus' faceret: quod cum ita evenerit, ut ablativus in 'u' terminaretur, genetivum pluralem per 'u' geminat, ut 'ab hoc fructu, fructuum', ita et 'domuum': nam et Iuvenalis <III 72> viscera magnarum domuum
15 ait. nos tamen de antiqua declinatione praesumimus, ut 'ab hac domo, harum domorum' dicamus.

446. HIS SE propter quae pugnabant. sic Lucanus <III 674> in pugnam fregerat rates. vel 'his' huius modi. QUANDO quatenus, quoniam.

20 447. EXTREMA IN MORTE hoc est ruina civitatis.

448. DECORA ab eo quod est 'decus', ut 'pecus'.

450. OBSEDERE modo pro praesidio tenebant, ut sequentia indicant 'hos servant agmine denso'.

451. INSTAVRATI ANIMI hinc ostenditur, eos superius defecisse:
25 quod supra non dixit.

452. LEVARE iuvare. VIMQVE virtutem: ut Sallustius sed nostra omnis vis in anima et corpore sita est. VICTIS qui vincebantur, ut <I 121> et qua vectus Abas. VICTIS hoc est, sine vincendi spe laborantibus.

30 453. LIMEN ERAT contra illud, obsessis foribus quemadmodum

26 Sallustius] Cat. I 2

1 ad v. 442 Haerent. Postesque sub ipsos] si ... circa postes. P || 2 habeantur C || ut Bergkii: et C || 3 si om. C (add. C²) || portam] postem H || sub postibus] suppositus P sub portibus H || 4 portas H || 5 ad v. 443 Nituntur] pro nitebantur. Ad tela] contra tela ... tegunt. P || 9 haec domus] addendum videtur huius domi. dissentit F. Schoellius ut huius domus faceret (lin. 11) secludens. || 13 per 'um' terminat coni. F. Schoellius per 'u' geminam facit ego. || 14 domuum C²: domum C || 15 declinatione C²: declinatine C || 22 ad v. 450 Obsedere] modo ... indicant 'adseruant (sic) agmine denso'. P. (hinc HAS SERVANT alii adservant Daniel) || pro praesidio] proprie sidio C || sequenda H || 24 hic C || ostendit ut C (ostenditur ut C²) || superius] non supra vers. add. C² || 26 ad v. 452 Auxilio (auxilia) levare. Vimque] virtutem. P || 27 et c. a. est LHE e. z. c. s. t. M || qui] quia C || 28 est om. C || 30 ad v. 453 Limen erat] quo modo ingressus sit. et dicit ... Caecae] non omnibus notae (nocte). Per-

ingressus sit: et dicit per posticum, quod generis est neutri, ut Horatius atria servantem postico falle clientem. nam si generis feminini legéris 'postica', augurale est, ut 'antica', 'postica'.

CAECAE non omnibus notae. VSVS verbum iuris: 'via' actus, usus. *PERVIVS VSVS] hos Graeci andronas appellant.* 5

454. *TECTORVM INTER SE PRIAMI per quod iter ad utramque domum Priami commeabatur, ut appareat duas domos fuisse, alteram regiam Priami, alteram Hectoris, inter quas illi aditus. POSTESQVE RELICTI aut relictum spatium cum domus aedificaretur, ubi ostium fieret; aut relictum ab hostibus, id est quos hostes non obsederant.* 10

455. *INFELIX non cum regna manebant, sed ad praesens rettulit tempus 'infelix'. DVM REGNA MANEBANT 'dum' donec: et absolutus est sensus. alii tamen 'cum' legunt: sed 'cum manebant' quomodo dicimus, cum constet 'manebant' modum esse indicativum? hoc ergo sciendum est, quia, quando coniunctivus modus est, necesse 15 est aliquid iungi aut subaudiri, ut 'cum venirem, vidi illum'. si autem 'cum veniebam' dicamus, aut modus pro modo est, hoc est indicativus pro coniunctivo: aut 'cum' non erit coniunctio, sed adverbium temporis, et significat 'tempore quo veniebam'.*

456. *ANDROMACHE notum est omnibus, hanc de gente Eetionis fuisse, 20 uxorem Hectoris, matrem Astyanactis, de qua plenius omnia in tertio libro <97> narrantur. FERRE INCOMITATA ut et ad soceros iret saepius et non quaereret obsequia famulorum.*

457. *AD SOCEROS quare 'ad soceros', cum 'socer' et 'socrus' di-*

2 Horatius] ep. I 5, 31

uius usus (usususus)] uerbum iuris: uia actus usus. has Graeci andronas uocant.

P || Limen contra erat *C* || 1 ut Horatius *om.* *C* || 2 Horatius *LHP*: flaccus *ME* || postico] portio *H* || falle] fallentica *C* fallene *P* || clientem *H* || 3 feminini generis *L* || portica *H* || antica] ante *C* antiqua *P* cantica *H* || portica *H* || 4 *PERVIVS VSVS* *C* || via] ut *F. Schoellius* || 5 has *C. correxi.* || 6 ad v. 454 Postesque relictum spatium . . . ostium fieret. *P* || utramque *C*: utrumque *C* || 7 duas ex duos *C* || 10 obsiderant ex ousiderant *C* || 11 ad v. 455 Dum] donec . . . cum uenirem uidi illum. aut uero modus pro modo est, indicativus pro coniunctivo . . . tempore quo ueniebam. *P* || manebant *C*: manebunt *C* || rei tulit *H* || 12 *DVM REGNA MANEBANT om.* *C* || 13 cum manebunt *C* || 14 manebunt *C* || modo *L* (modum *I*) || 15 ergo] uero *P* || quando] quomodo *P* || modus

om. *C* || 16 subaudiri debet *M* || com uenissem *L* (t uenirem *superscr.* *C*) || vidi] inueni *C* || sin autem *C* || 17 hoc est *om.* *CP* || 18 coniunctivo *om.* *H*, in quo

decem fere litterae erasae sunt. || aut etiam *P* || com *L* || 19 temporis] tempus *C* || 20 ad v. 456 Ferre incommitata] ne quaereret exequia famulorum. *P.* (quae *Lion primus recepit* notandum vero hic exequia dici de comitatu famulorum sequentium non sunt in libris; neque *Burmanno fides habenda est, qui a Daniele et Fabricio ea edita esse dixit.*) || iectionis *C* || 21 astianactis *C*: astanactis *C* || 24 ad v. 457 Ad soceros] quare ad soceros, cum socer et socrus dicantur? sed melio-

cantur? sed meliori sexui respondit, id est masculino. *ASTYANACTA* hunc quidam ab *Vlize*, alii a *Menelao*, absente *Pyrrho*, raptum et praecipitem datum ferunt; fatis enim praedictum fuerat puerum si supervixisset ultorem patriae et parentum futurum. *TRAHEBAT* quasi
5 puerum, ut <320> parvumque nepotem ipse trahit.

458. *EVADO* 'e' vacat, ut 'emortuus'. sane minus est 'hac', id est 'hac evado'.

459. *IACTABANT* spargebant, quasi nihil profutura.

460. *IN PRAECIPITI* in alto, unde quis potest praiceps dari:
10 sequitur enim 'sub astra eductam'. *EDUCTAM* extructam.

462. *SOLITAE NAVES* participium sine verbi origine: 'soleo' enim neutrale est, quod caret praeterito. *ACHAICA CASTRA* videtur alios *Danaos*, alios *Achaeos* dixisse. *CASTRA* ubi exercitus sit 'castra' dicuntur: unde est <III 519> nos castra movemus et
15 velorum pandimus alas.

463. *SVMMA* extrema, ut 'supremum' summum dicimus: ut pro supreme Iuppiter. *LABANTES* faciles ad resolutionem. et est ordo 'turrim convellimus inpulimusque'.

464. *TABVLATA DABANT* quidam 'dabant' pro 'faciebant' intellegunt,
20 ut <482> et ingentem lato dedit ore fenestram. olim sane domus

13 *Castra ubi exercitus sit*] cf. *Isid. orig.* IX 3, 44 || 16 pro supreme Iuppiter] *Ter. adelph.* II 1, 42 || 20 olim sane domus e. q. s.] cf. *Isid. orig.* XV 3, 12

rem (sic) sexui respondit, id est masculino. *Astyanacta*] hunc (hic) . . . futurum. *P* || *Ad soceros*] cum hoc loco soceros masculini et feminini generis (genus *h*) significet hoc est priamum et hecubam tamen meliori (melioris *E* praeponderanti in *margin.* *e*) sexui respondit. *El* || *Ad soceros*] Priamum et Hecubam. Quare ad soceros, cum socer et socrus dicatur? soluitur, quia quae ex diversis potiora sunt ad suum genus clausulas stringunt. an quia omnes qui ad socerum pertinent socrus sunt, soceros ad praesens tempus retulit, vel ad Priamum vel ad Hecubam? dices praeponderato sexui respondit, hoc est masculino. *D* || 1 meliores exui *C* (meliore sexui *man. rec.*) vel praeponderanti meliori sexui (vel praeponderanti *expuncta*) *L* at praeponderanti (ex praeponderandi) sexui *H* at meliori praeponderanti sexui (at meliori *expuncta*) *M* || hoc est *M* || masculino] *Astyanacta* graecus accusativus est *add.* *E* || 2 a] abe *P* || raptum *Daniel*: raptum *CP* || 3 datum *C*: raptum *P* || ferunt *C*²: fuerunt *CP* || praedictum *P*: proditum *C* || 4 parentem *C* (*corr. C*²) || quasi] quia *M* || 6 ad v. 458 *Evado*] 'e' vacat . . . 'hac (ac) evado'. *P* || emortuus] emortuus *C* || 8 ad v. 459 *Iactabant*] spargebant quasi nihil profutura. *P* || *Iactabant* *inrita C* || quasi minus vel nihil profutura *Masvicius primus* || 9 ad v. 460 *In praecipiti*] in alto, unde quis potest in praecipiti (praecipiti) dari. *Eductam*] extructam. *P* || potest ex ponte est *C* || 10 extructum *C* || 11 ad v. 462 *Solitae naues*] participium . . . praeterito (praepositione). *P* || participium est *PI* || solo *H* sole *P* || 12 praeterito] pto *H* fortasse passivo || 13 dixisse *C* || castra autem *C* || ubicumque *Mle*: fuerat *C* || 14 castra *om. C* || et] ut *LH* || 16 ad v. 463 *Summa*] extrema . . . inpulimusque (inpulimus). *P* || supraemum *CH* supraemum *M* || ut pro ut *H* || 17 supraemo *H* supremae *M* || 19 ad v. 464 *Tabulata dabant*] quidam . . . sustinet. *P* || *Dabant* et dabunt *C* (*corr. C*²) || faciebant *P* || 20 et *om. P* || fenestram *P*

de tabulis fiebant, unde hodieque in aedificiis surgentibus primum et secundum tabulatum dicimus. summum autem est quod tectum sustinet.

465. *INPVLMVSQVE* quidam notant, quod non sit expressum, ubi stantes summum tectum inpulerunt. *REPENTE* ne provideri et vitari possit.

467. *AST ALII SVBEVNT* hic ostendit, priores perisse.

468. *TELORVM INTEREA CESSAT GENVS* bene addidit 'genus'. telum enim dicitur secundum Graecam etymologiam ἀπὸ τοῦ τηλό-θεν quicquid longe iaci potest: quamquam legerimus de gladio <IX 747> at non hoc telum mea quod vi dextera versat et 10 sequitur dixit et sublatum consurgit in ensem. telum autem illo loco dictum a longitudine, unde et mustelam dicimus.

469. *VESTIBVLVM* 'vestibulum' est prima ianuae pars. dictum autem vestibulum vel quod ianuam vestiatur, ut videmus cameram duabus sustentatam columnis: vel quoniam Vestae consecratum est. 15 unde nubentes puellae limen non tangunt. Lucanus <II 359> translata vitat contingere limina planta. singula enim domus sacrata sunt diis: ut culina penatibus, maceries, quae ambit domum, Herceo Iovi. sane videtur vestibulum et limen pro una re dixisse. *PYRRHVS* a colore comae dictus, qui Latine burrus dicitur. ita et 20 *Sallustius* 'Crispus'.

8 telum enim dicitur . . . mustelam dicimus] exscr. Isid. orig. XVIII 7, 10 || 13 dictum e. q. s.] cf. Gellius XVI 5 et Isid. orig. XV 7, 2

1 tabulis] talibus *P* || odie *P* || 2 quod] quae *P* || tectum est sustinet *C* || 3 notant *C* || 7 ad v. 468 Telorum interea cessat genus] bene addidit 'genus' . . . dextera (dextra) versat. sed illo loco a longitudine dictum est, ut mustelam dicimus. *P* || 8 et thimologia *C* ethimologiam *LH* etimologiam *P* ethimologiam *M* || ναπο τοῦ τηλοῦ *CP* (id est *add. P*) απο τοῦ ὤψεως *L* απο τοῦ τηλοῦ *H* απο τοῦ θαλοῦ *M* || 9 legerimus *LM*: legi dicimus *C* legimus *P* legeri *H* || 10 dexter *C* dexterat *H* || versat] sicut Graeci βέλος telum dicunt ἀπὸ τοῦ βάλλειν *add. D* et . . . ensem *omittens* || 11 dixit *om. M* || sublatum alte consurgit *C* sublatum dixit consurgit *M* || telum autem illico loco dictum est *C* dictum telum autem illo loco *M* || 12 dictum est *E* || mustelam *LP*: mustelum *CHME* cf. *Serv. ad Aen. IX 747, ubi mustela libri* || 13 ad v. 469 Vestibulum] vestibulum prima ianua (iamba) est, dictum vel quia ianuam vestiatur; vel Vestae consecratum est: unde nubentes puellae limen non tangunt. *Pyrrhus* (*pyrrus*) a colore comae dictus, qui latine byrrus dicitur. *P* || vestibulum . . . pars] vestibulum est prima ianua *C* || 14 videmus] dicimus *C* || 15 quoniam] non iam *C* || 16 tangunt] ne numini dicatum locum calcantes sacrilegium committant *add. D* || translata vitat *C*: translata vetat *L* (translataque *I*) translataque erat *H* translataque vetat *M* translata vetuit *Lucani exemplaria* || 17 singula enim membra domus *D* || 18 culmina *MEI* || diis penatibus (poenatibus *E*) *ME* || macerios *H* || domus *C* || 19 hercaeo *C*: herculi *LHE* herculio *M* iouis *C* || sane *scripsi*: ante *C*. antique *F. Schoellius* || 20 *pyrrus C* *pyrrus M* calore *L* (*corr. I*) || qui] quia *L* || burrus *scripsi*: byrrus *CH* byrrus *L* birrus *M* dicitur] a calore (colore *I*) quo tingebatur *add. L* a colore quia tingebatur *add. H* quo tingebatur *add. E* (*sed expuncta sunt*)

470. LVCE CORVSCVS AENA pro luce aeni, ut saxea procubet umbra.

471. IN LYCEM COLYBER deest 'processit'. sed colubrum non nulli promiscuum nomen tradunt, quod ut sonantius fieret, finxit masculinum, ut diceret 'coluber'. MALA GRAMINA PASTVS venenatis herbis, βεβρω-
 5 κώς κατὰ φάρακα, hoc est pro malis graminibus. legimus et <X 709> silva pastus harundinea: nam illud aliud est pascuntur vero silvas et summa Lycae horrentesque rubos: sed sciendum est, quia, licet hoc in usu sit, rarum tamen est apud antiquos. 'pastus' autem pro 'qui pascebatur', quia, ut supra <I 121> diximus, in hoc
 10 Latinitas deficit.

472. TVMIDVM qui semper irascatur. BRVMA id est hiemps. dicta autem 'bruma' quasi βραχὺ ἡμαρ, id est brevis dies. est autem, ut hic locus indicat, generis feminini, numeri singularis.

473. EXVIIIS bene corium quo serpens exuitur exuvias dixit.

15 NITIDVSQVE IVVENTA novus; constat enim serpentes innovari virtute, pelle deposita.

474. LVBRICA TERGA lubricum dicitur et quod labitur, dum tenetur, ut piscis, serpens; et locus in quo labimur, ut <V 335> et sese opposuit Salio per lubrica surgens.

20 476. PERIPHAS ultima accentum non habet, ne femininum sit; nec tertia a fine, quia novissima longa est; ergo 'ri' habebit accentum. AGITATOR auriga secundum usum communem.

477. ARMIGER AVTOMEDON Pyrrhi armiger: nam Achillis auriga fuit. SCYRIA PVBS a Scyro insula, una de Cycladibus, in qua
 25 Lycomedes fuit, pater Deidamiae: quam Achilles commendatus ibi a

1 saxea] georg. III 145 || 4 βεβρωκώς] Hom. II. XXII 94 || 6 pascuntur] georg. III 314 || 12 dicta autem ... dies] cf. Isid. orig. V 35, 6 et gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 35 || 15 constat ... deposita] cf. Isid. orig. XII 4, 46 || 17 lubricum ... serpens] exscr. Isid. orig. XII 4, 2. XIV 8, 36. X 158

1 ad v. 470 Luce aena] pro luce aeni (eni) ... umbra. P || AENE C || aeni] ceni C || 2 ad v. 471 In lucem coluber] deest processit. ut sonantius finxit masculinum, ut diceret coluber; nam, ut alii, promiscuum (sic) est. Mala gramina pastus] uenenatis herbis, id est pro malis graminibus. 'pastus' autem pro 'qui pascebatur'. sed in hac ratione Latinitas deficit. P || LACEM C || 4 MALA om. LHE || βεβρωκώς Dorvillius: βεβρωκώς C || περφορικώς Masvicius primus || 6 partus H || aliut C || 7 summa ... rubos] sum. l. n. c. C || est om. C || 9 dictum est C || 10 deficit latinitas M || 11 ad v. 472 Tumidum] qui semper irascatur. Bruma] id est hiems ... id est brevis. P || BRVMA C (corr. C²) || hiems L hiem-s M || 12 quasi om. LHE (add. l) || βραχὺ ἡμαρ CM: βραχὺ ἡμαρ L (βραχὺ l) βραχὺ ἡμαρ H βραχὺ ἡμαρ P || 13 indicat locus M || 14 ad v. 473 Exuvias] bene ... deposita. P || quo serpens] quos semper C qua serpens P || 15 pella C || 17 ad v. 474 Lubrica terga] lubricum ... surgens. P || 18 piscens C || 19 et om. CP, del. F. Schoellius. nam Vergilius || 20 ad v. 476 Periphas] ultima ... communem. P || PERYPHAS L || 21 quia] quae P || 23 ad v. 477 Armiger Automedon] Pyrrhi armiger ... unde Pyrrhus natus est. P || pyrrhi CE pyrrhi H phirri M || 24 SCYRIA C || sciro CP || cyladibus C cyladibus P clycadibus M || 25 lico-medes LH || deidamiae m: didamiae CPM dedamiae LH. matris pyrrhi add. L

matre Thetide vitiat, unde Pyrrhus natus est. quamvis alii volente Lycomede Deidamiam Achilli datam in matrimonium dicunt.

478. SVCCEDVNT TECTO pro 'sub tectum cedunt'. et est figura, quia mutatus est casus.

479. DVRA valida limina, id est firmiter clausa: ideo non aperit, sed 'perrumpit'. BIPENNI ecce nomen, quod reservavit antiquitatem, quia veteres 'pennas' dicebant, non 'pinnas'.

480. VELLIT non 'deiecit'; nam sequitur paulo post <492> 'labat ariete crebro'; sed 'movet', ut Cynthius aurem vellit, et admonuit. vel certe 'vellere vult', ut <XII 585> *ipsumque trahunt in moenia regem. nam quare facit fenestram?*

482. INGENTEM FENESTRAM epitheto, ut solet, auxit tapinosin † in dicendo 'lato ore'. 'dedit' autem, id est fecit, ut Terentius quas turbas dedit.

483. PATESCVNT aperiuntur ac per hoc videntur.

484. PENETRALIA id est domorum secreta, dicta penetralia aut ab eo quod est 'penitus', aut a penatibus.

485. ARMATOSQVE VIDENT STANTES unde supra <449> strictis mucronibus imas obsedere fores. sic enim datur virtus ubique Troianis.

486. AT DOMVS INTERIOR de Albano excidio translatus est locus. TVMVLTV tumultus dictus quasi timor multus: unde Italica bella dicta sunt tumultus. bene autem addidit 'misero', quia est etiam terribilis.

6 nomen ... pinnas] cf. Isid. orig. XI 1, 46 et XIX 19, 11. diff. verb. 469 || 9 Cynthius] buc. VI 3 || 13 Terentius] eun. IV 3, 11 || 16 domorum secreta ... a penatibus] cf. Isid. diff. verb. 435 || 21 de Albano ... locus] cf. Enn. poes. rel. rec. Vahl. p. 23

1 thetidae C thete P || pyrrus C || volente Lycomede Scioppius enotavit: uolunt elicomede C || 2 dedamiam C || 3 ad v. 478 Succedunt tecto] pro ... casus. P || 4 quia] quae P || 5 ad v. 479 Dura] ualida limina; ideoque 'perrumpit', non aperit. Bipenni] ecce nomen quod (qui) seruauit antiquitatem ... pinnas. P || 6 seruauit CM || 7 quia] quae P || 9 labat ariete] labatari ecce C || quintius C cinthius LH || 12 ad v. 482 Ingentem fenestram (fenistram)] epitheto ... quas turbas dedit. P || ephithetho L ephyteton H || ausit H || 13 item dicendo F. Schoellius. fortasse et adiciendo. || ut om. C || 15 ad v. 483 Patescunt] aperiuntur ac per hoc videntur. P || uidetur C || 16 ad v. 484 Penetralia (penitralia)] id est (ide) domorum secreta, dicta aut ab eo quod (que) est penitus, aut a penatibus. P || id est scripsi: ideo C || dicta ... penitus] dicta ab eo quod aut penus sit in solitaria parte domus Masvicius || 18 ARMATOSQVE] ARMATORI C || 21 ad v. 486 Tumultu] tumultus dictus quasi timor multus; unde alia bella dicta sunt, ut Italicum Gallicum, tumultus. P || 22 TVMVLTV M. L || tumultus C || unde Italica bella dicta sunt tumultus scripsi: unde alia bella dicta sunt itali cum uel gallicum tumultus C unde alia bella dicta sunt italicus (ista I) tumultus LHME. cf. ad Aen. VI 858, VIII 1 et 370

487. MISCETVR perturbatur, ut <VII 703> nec quisquam aeratas acies ex agmine tanto misceri putet. CAVAE AEDES tecta camerata. 'aedem' autem numero singulari de templo tantum dicimus, plurali et de domibus et de templis. si aliter
5 dictum inveneris, usurpatum est, ut 'mella' 'hordea' 'aera'.

488. FERIT CLAMOR secundum philosophos *physicos*, qui dicunt, vocem corpus esse: bene ergo 'ferit'; nam et fluvius habet mugitum, res incorporalis. AVREA SIDERA multi ad laquearia referunt, quod stultum est.

10 489. PAVIDAE pro 'paventes'. 'pavidus' est semper timens, 'pavens' ex causa, ut supra <407> 'furiatus' et 'furius'. MATRES honoris nomen. ERRANT † confusio, consilio.

490. AMPLEXAEQVE TENENT POSTES ATQVE OSCVLA FIGVNT Apollonii locus, in quo inducitur Medea † patrem salutasse, et do-
15 mum relinquens.

491. VI PATRIA secundum fidem generis sui, ut <III 326> stirpis Achilleae fastus. item de Hercule <VIII 301> salve vera Iovis proles.

493. CARDINE a cardine. PRIMOS quos dixit supra <449>
20 'strictis mucronibus'.

496. NON SIC AGGERIBVS RVPTIS vult ostendere, gravius vastatam Troiam, quam agri fluviorum eruptione vastantur. et sciendum, comparationes aut pares esse, aut maiores, aut minores, aut

14 Apollonii] cf. adnot. crit.

1 ad v. 487 Miscetur] perturbatur. Cavae aedes] tecta camerata ... si aliter invenias, usurpatum. P || 2 aerata facies C || misceri ex miscere L || misceri pute putet C || 3 numeri C || 4 dicimus tantum C || plurari C || 5 ut mella hordea praeter Cassellianum praebent El, sed expuncta E. cf. Donati ars gramm. p. 376, 30 K. || 6 scholia ad v. 488 om. LH et libri Burmanni, in margine addidit l || 7 bene ergo ferit] ideo dixit ferit C || 10 ad v. 489 Pavidae] pavidus est semper timens ... furiosus. modo pro paventibus posuit. P ||

pro paventes om. C || pavidus est est semper pavens timens ex causa furiatus et furiosus modo pro paventibus pavidus posuit C (ut superscr. C²) || pavidus L || 11 supra om. M || 12 confuso consilio coni. Bergkii. fortasse confusae, sine consilio. || 13 ATQVE OSCVLA FIGVNT M, om. reliqui || 14 patrem ... relinquens] patris aede (patrio Aetae enotavit Scioppius) relinquens domum ita facere C || 14 et domum H || domum (duae litterae erasae sunt) L domum ME. fortasse in quo inducitur Medea postes osculata esse Aetae domum relinquens. cf. Apoll. Argon. IV 26 κύσας δ' ἑὸν τε λέχος καὶ διυλίδας ἀμφοτέρωθεν σταθμούς, καὶ τοίχων ἐπαφῆσατο || 16 sui om. LH (ante generis add. l) || 21 ad v. 496 Non sic aggeribus ruptis] vult ostendere ... aut minores, aut similes ... magnis. Spumeus] spumous. P || RAPTIS C || vastatum C || 22 agri acri H || vastantur C || 23 comparationes M || aut maiores MEI, om. CLHP || aut similes e. q. s.] videntur haec a Servianis segreganda et hoc modo supplenda esse non sic AGGERIBVS RVPTIS comparationes sunt aut similes aut contra. in similitudine comparatio e. q. s.

similes, aut contra in similitudine comparatio ultro negatur, ut hoc loco, vel illic <V 144> non tam praecipites. contrarium est si parva licet componere magnis. SPVMEVS spumosos.

497. EXIIT dicimus et 'exivit'. sed 'v' subtrahit Vergilius, ut brevem faciat sequente vocali. et proprie plena 'flumina cum 5 extra alveum suum crescunt 'exire' dicuntur, ut praesertim incertis si mensibus amnis abundans exit.

498. CVMVLO augmento: exuberante fluctu, ut <I 105> cumulo praeruptus aquae mons.

499. VIDI IPSE FVRENTM ut <5> quaeque ipse miserrima 10 vidi. et hic 'vidi' pro admiratione posuit; at vero <501> 'vidi Hecubam' pro miseratione. sane 'vidi ipse' hac particula addita miseriorem se ostendit, cuius ante oculos casus patriae suorumque fortuna constituerat.

500. GEMINOSQVE IN LIMINE ATRIDAS potest subaudiri 'furentes'. 15 GEMINOS more suo 'fratres'. 'gemini' enim sunt non duo, sed simul nati.

501. CENTVMQVE NVRVVS aut finitus est numerus pro infinito ὑπερβολικῶς: aut certe ideo 'centum', quia barbarorum fuerat non singulas coniuges habere, sed plures. aut illud dicit 'plures femi- 20 nas', ut Lucanus <I 164> cultus gestare decoros vix nuribus rapuere mares, hoc est feminis. aut 'novas nuptas', ut aetatis hoc nomen sit, non adfinitatis. aut 'centum per aras', licet incongruum sit, quia sequitur <523> haec ara tuebitur omnes, et unus per centum aras occidi non poterat. est autem haec plena adfectu et 25 dolore repetitio.

2 si parva] georg. IV 176 || 6 praesertim] georg. I 115

1 ut contra *Daniel*, nec dissentire *Fuldensem* adnotatum est || negatur comparatio ultro *P* || 2 illic] illo *P* || praecipites] biugo certamine campum corripuere add. *Daniel* || Huic contrarium *Masvicius primus* || 4 ad v. 497 Exiit] dicimus et 'exiuit'. sed 'u' subtrahit (subtrahit) Virgilius, ut brevem faciat sequente vocali. *P* || et secl. *F. Schoellius* || 5 sequenter vocali *C* sequentem vocalem *LHME* || 6 praesertim incertum incertis *C* || 8 ad v. 498 Cumulo] augmento ... mons. *P* || exuberante (una littera erasa) *C* || 9 praeruptus *C* || 12 hecubam *C* || miseratione] admiratione *Scioppius enot.* || addita *C* || 15 GEMINOSQVE T. L. A. *C* || subaudire *C* || 16 GEMINOS ... simul nati om. *C* || 17 nati, ut supra diximus *D* || 18 ad v. 501 Centumque nurus] aut finitus est numerus pro infinito ὑπερβολικῶς (hyperbolicos). aut certe ideo centum, quia barbarorum fuerat non singulas habere, sed plures coniuges. *P* || infinitos hyperbolicos *C*. ὑπερβολικῶς om. *LHME* || 19 non singulas habere, sed plures coniuges *C* || 20 illud dicit] centum nurus id est *Fabricius* || 21 cultus gestare] cultusque vel gestare iactare *L* (que vel et iactare expuncta sunt) || gestare] degestare *C* || 22 feminas *H* feminis ex feminas *LE* || 23 centum per *C* || 24 quia et sequitur *CMe* || omnis *M* || 25 haec *Scioppius enotavit*: hic *C* || affectum et doloris *Masvicius primus*

502. QVOS IPSE SACRAVERAT IGNES ut <365> et religiosa deorum limina: per quod ostenditur latenter, nihil prodesse religionem. FOEDANTEM autem est cruentantem. *Sallustius in I. cum arae et alia diis sacrata supplicum sanguine foedarentur. et Terentius in eunuchō <V 4, 21> pro deum fidem, facinus foedum, o infelicem adolescentem.*

503. QVINQVAGINTA ILLI THALAMI 'illi' celebrati ab Homero. et bene de thalamis verum expressit numerum; potest enim unus thalamus plures habere coniuges. et est zeugma 'quingenta thalami procubuerunt, et postes superbi'.

504. AVRO BARBARICO id est aut multo; aut cultu barbaro, quia barbari copiae magis quam elegantiae student; aut a barbaris capto; aut vere barbaro, id est Phrygio, quia πᾶς μὴ Ἑλλήν βαρβαρός. nam et Homerus Phrygas barbaros appellat, et Vergilius <XI 777> bara tegmina crurum. SPES TANTA NEPOTVM aut nepotes significat, qui essent futuri magnae spei, aut conubia, de quibus sperabantur tanti nepotes, ut modo namque gemellos spem gregis. SPOLIISQVE SVPERBI hoc enim fuit moris antiqui, ut ipse in septimo <184> captivi pendent currys curvaeque secures.

505. TENENT DANAI QVA DEFICIT I. ignis potuit deficere, Danai non potuerunt.

506. FORSITAN ET PRIAMI FVERINT QVAE FATA REQVIRAS bene de Priamo obtulit narrationem, quia leviter strinxerat 'Priamumque per aras sanguine foedantem quos ipse sacraverat ignes'. et bono usus est ordine, ut ante rei publicae, post regis, inde privati, hoc est

3 Sallustius in I.] fragm. 26 Kr. || 17 modo] buc. I 14

1 ad v. 502 Foedantem] cruentantem. P || FOEDANTEM cruentantem . . . adolescentem. QVOS IPSE SACRAVERAT IGNES . . . religionem C || QVOS om. L H M E 4 sacrata] sacra Commelinus primus || 6 adolescentulum Terentius || 7 ad v. 503 Quingenta] zeuma est 'quingenta thalami (talami) procubuerunt'. P ILLI ex ILLA C || illi id est celebrati ab Homero C || illi illi pro illic. thalami Fabricius || ab Homero (Il. VI 244) πεντήκοντ' ἕνεσαν θάλαμοι ξεστοῖο Ἰδῆοιο, πληστον ἀλλήλων δεδυμμένοι· ἔνθα δὲ παῖδες κοιμῶντο Πριάμοιο παρὰ μνηστῆς ἀλόχοισι. et bene e. g. s. D. || 8 unus] minus C || 9 ceugma C zeuma L H M E || 10 postes] potestes C potest H || superbia H || 11 ad v. 504 Barbarico auro] aut cultu barbaro, aut barbaris capto. P (aut barbaris apto Daniel) || 12 legantiae C || 13 barbaro CHM: barbarico L barbarico E || frygio C || quia om. L || πασιμῆλαεν βαρβαρος C πασιμῆλαεν βαρβαρος L πασιμῆλαεν βαρβαρος H πανομῆλαεν βαρβαρος M πανομνῆλαεν βαρβαρος E (uel ἡελαεν βαρβαρος superscr. e) πλησμονή τῶν βαρβάρων vulgo || 14 frigas C || apellant C || 15 tantae C || 16 coconubia C || 17 splovīs C (spolīsque C²) spoliis H || 18 ipse om. C || 19 securus C et cristae capitum et portarum ingentia claustra. ideo bene dixit 'spoliis superbi'. add. D || 20 DANAI C || 22 FVERINT C FVERANT C² || 23 quia Scioppius enotavit: qua C || breuiter perstrinxerat enotavit Scioppius || 25 post regis interitum inde D

sua fata narraret. *hoc est illud* <I 750> *multa super Priamo rogians, super Hectore multa.* de morte autem Priami varie lectum est. alii dicunt, quod a Pyrrho in domo quidem sua captus est, sed ad tumulum Achillis tractus occisusque est iuxta Sigeum promunturium: nam in Rhoeteo Ajax sepultus est: tunc eius caput 5 conto fixum circumtulit. alii vero quod iuxta Hercei Iovis aram extinctus sit, dicunt: unde Eucanus <IX 979> Herceas, monstrator ait, non respicis aras? et hanc opinionem plene Vergilius sequitur: licet etiam illam praelibet, ut suo indicabimus loco.

507. *VRBIS VTI CAPTAE CASVM bene omnia collegit, et captam, et di- 10 rutam, et incensam.*

508. *MEDIUM IN PENETRALIBVS HOSTEM* hypallage est, *hoc est in mediis aedibus.* si autem 'mediis' legeris, non stat versus, nisi excluso 's', ut <XII 709> inter se coisse viros et decernere ferro. et bene Priamum non nisi in extremis armat periculis, *ut 15 magis inritet hostem in necem suam, qua possit captivitatem vitare, quam ut defendat aliquid.* sane 'penetralia' proprie deorum dicuntur, non numquam etiam imae et interiores partes privatarum domorum vocantur, unde et *penum* dicimus locum, ubi conduntur quae ad vitam sunt necessaria. hic autem videtur opportunius penetralia de domo 20 regis dixisse, quoniam reges prope suggestum imitantur deorum.

509. *ARMA DESVETA* ab hominis consuetudine: sensum ad arma transtulit. *ARMA DESVETA*] id est quae iam pugnare desierant.

TREMENTIBVS AEVO non timore.

510. *CIRCUMDAT* non apte sibi cohaerere facit, sed potius oneri 25 sumit. *INVILE FERRVM* ipse inutilis. 'ferrum' enim de his est, quae a coniunctis sumunt epitheta, ut 'venenum'.

2 de morte autem Priami e. q. s.] exscr. mythogr. I 213

3 pyrrho *CH* pyrrho *LM* || 4 sit *L* (t est superscr. l) || occisus tractusque
est *C* || siccaeum *C* geum *L* || 5 promunturium *C*: promuntorium *L* promunctorium *HE* promuntorium ex promunturium *M* || roetio *C* roetho *L* (roetho l) roethaeo *H* rhoetaeo *M* || 6 Pyrrhus circumtulit *vulgo* || arum *C* || 8 aras dictus autem Iuppiter Herceus quia ara eius erat intra aulam et inter septum parietum aedificata, quod graece *ἑρκος* dicitur *add. D. cf. comm. Lucani* IX 979 || 9 indicabitur *C* || 10 captam *Scioppius* enotavit: capta *C* || 12 ad v. 508 Medium in penetralibus hostem] hypallage (ypallage) . . . decernere ferro'. sane 'penetralia' proprie deorum dicuntur. hic autem . . . deorum. *P* || *MEDIIS* *C* || ypallage *C* ypallage *L* hypallage *H* *ΥΠΑΛΛΑΓΗ* *M* || 13 aedibus] penetrabilibus *C* penetralibus *P* edibus *H* sedibus *E* || legeris] dixeris *P* || 14 decernere] *cf. Ribbeckii adnot. crit. ad Aen.* XII 709 || 17 aliquem *Masvicius primus* || 18 non ex nun *C* || priuatorem *C* || 20 oportunus *C* || 21 proprie suggestam emitantur *P* || 22 ad v. 509 Arma desueta] quae (que) iam pugnare desierant. *P* || 23 quae] quia *Daniel* || 25 honeri *H* || 26 ipse *om.* *C* || 27 a *CMEl*, *om. LH.* ex *vulgo* || epithet aut *C*

512. AEDIBVS IN MEDIIS omne aedificium 'aedes' dicuntur. Varro locum quattuor angulis conclusum aedem docet appellari debere. idem rerum divinarum libro sexto intulit, ideo loca sacra civitates habere voluisse, ne per continua aedificia incendia prolaberentur, et ut esset, quo confugerent plerique cum familia sua in periculis; quod etiam in comœdiis a servis timentibus legimus factum. hoc totum Vergilius hoc loco subtiliter tangit, cum dicit 'aedibus in mediis mudoque sub aetheris axe ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus, incumbens arae atque umbra complexa penates'. ex nomine enim penatium et arae intellegitur sacri loci veneratio, ut non immerito illuc confugerit regina cum suis; nam subiunxit 'hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum praecipites atra ceu tempestate columbae, condensae et divom amplexae simulacra sedebant': unde apparet, et veram consuetudinem fuisse fugiendi [a] periclitantibus ad ararum praesidium. NVDOQVE SVB AXE hoc est sub divo, quod inpluvium dicitur. 'axis' autem est aut plaustrum septentrionale, aut pars septentrionis, aut spiritus, quo mundus movetur, ut <IV 482> axem umero torquet stellis ardentibus aptum: sicut docet et Lucanus.

513. VETERRIMA usurpatum est. ergo, ut supra diximus, hoc tantum uti si necesse sit licet. VETERRIMA] hoc nomen comparativum non habet, sicut 'deterior' positivum. LAVRVS Daphne, filia Ladonis, fluvii Arcadiae, et Terrae fuit, quae aspernata viro iungi semper venatibus operam dabat. hanc cum Apollo adamasset, et eam ut conprimeret, insequeretur, illa a Terra matre petit auxilium: quae recepta (a) matre est, nec multo post † in locum eius arborem lauri nasci.

514. COMPLEXA PENATES 'penates' sunt omnes dii, qui domi coluntur.

515. NEQUIQVAM aut secundum Epicureos, qui dicunt deos nihil

1 omne aedificium aedes dicuntur] cf. Isid. orig. XV 3, 2 || 3 Varro rer. divin. libr. VI] fragm. 2 ap. Merkelium. proleg. ad Ovid. fast. p. 123 || 27 penates . . . coluntur] exscr. Isid. orig. VIII 11, 99

1 ad v. 512 Aedibus in mediis] omne aedificium aedes dicuntur, sed Varro locum quattuor angulis (angulos) conclusum aedem docet vocari debere. Sub axe] sub septentrione, aut sub spiritu, quo mundus movetur. P || 4 ne continua aedificia per incendia prolaberentur coni. Burmannus || prolaberentur coni. Bergkii || 11 subiunxit C || 13 sedebant] f. C || aparet C || 16 plaustrum septentrionale] septentrio C || 17 septentrionis L || spiritus] diuinus unde (Aen. VI 726) spiritus intus alit add. L || 19 ad v. 513 Veterrima] usurpatum est. ergo hoc tantum uti necesse sit. hoc nomen comparativum non habet, sicut 'deterior' positivum. P || ut supra diximus et si et licet om. C || 21 dafni C || 23 et Scioppius enotavit: ad C || 25 a matre Scioppius: matre C || in cognominem eius arborem lauri versam F. Schoellius || 27 ad v. 514 Penates] sunt omnes dii, qui domi coluntur. P

curare; aut propter vim bellicam. ALTARIA superiorum et 'arae' sunt et 'altaria', inferiorum tantum 'arae'. 'ara' autem dicitur a precibus, quas Graeci ἀράς dicunt; unde contra inprecatio κατὰρα dicitur.

516. PRAECIPITES festinae, propter tempestatem: et bene 'atra' 5 addidit, quia est et clara, ut <IX 19> unde haec tam clara repente tempestas.

519. DIRA modo proprie: 'dira' enim est deorum ira. ergo 'quae mens infusa ex deorum ira?'

520. TELIS armis. RVIS aut festinas, aut incedis seniliter. 10

522. NON SI IPSE MEVS mire 'meus', ut matris exprimeretur adfectio. et subaudis 'posset defendere'.

524. AVT MORIERE SIMVL ut religio aut pariter omnes servet, aut simul moriantur omnes. ORE EFFATA abundat 'ore'. est autem figura pleonasmos. 15

528. VACVA 'vacua' magna, quae difficile complentur. an 'vacua', quia in unum ad aram confugerant? an 'vacua' iam sine defensoribus?

529. INFESTO VVLNERE bonum schema: 'vulnus' pro telo. INFESTO VVLNERE] an 'vulnus' quod inflixit, an quod infligeret? 20

530. PREMIT urget, ut <I 324> apri cursum clamore prementem: alibi 'premit' interficit, vel opprimit; ut <IX 328> armigerumque Remi premit.

2 ara autem ... κατὰρα dicitur] exscr. Isid. orig. XV 4, 13 || 8 dira enim est deorum ira] cf. Isid. orig. X 75. diff. verb. 141 || 19 bonum schema 'vulnus' pro telo] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IX 345 || 21 Premit urget e. q. s.] cf. Nonius p. 364 sq. M.

1 bellicum C || 2 tantum om. H || 3 aras CL arae H || dicunt] dicuntur L dicunt ut H || praecatio H || catara CM katara H || 4 dicitur] alii volunt ab altitudine, sed male add. Fabricius ex Isid. or. XV 4, 13. || 5 ad v. 516 Praecipites] festinae propter tempestatem. P || 6 et ante clara om. C || ut ... clara om. L (add. l) || 8 ad v. 519 Dira] modo proprie ... ira. P || 9 mens] dira id est vulgo additur. || 10 ad v. 520 Telis] armis. Ruis] aut festinas, aut incedis seniliter. P || aut ante festinas om. Me || seniliter ex seniliter L || seniliter aut inconsulto D || 11 ad v. 522 Non si ipse meus] subaudis 'posset defendere'. P || IPSE MEVS N. H. A. C NON SI omittens || 12 subaudi filius posset defendere D || 13 ad v. 524 Ore effata] abundat 'ore'. est autem figura pleonasmos. P || MORIERE C²: MORIRE C || 14 moriantur Scioppius enotavit: moriuntur C moriamur Masvicius || abundat ore] abundantiores C || habundat E || autem] enim Masvicius primus || 16 ad v. 528 Vacua] quare vacua? aut quia omnes ad aram confugerent; aut vacua a Troianis civibus; aut vacua iure Graecorum et possessione vacantia; aut certe ampla vel magna, quae difficile complerentur. D || difficile complerentur C || 17 aram Bergkii: ara C aras Scioppius enotavit || 19 ad v. 529 Infesto vulnere] bonum ... infligeret. P || scema LHMP || 20 quod] quia P || 21 ad v. 530 Premit] urget ... 'armigerumque Remi premit' (aronigerumque repremit). P || 22 premit om. P || interfecit P || opprimit P

531. VT TANDEM ANTE OCULOS *hoc ideo describitur, ut et contra propositum Priamus incitetur.* EVASIT *pervenit: ut quam timeo, quorsum evadat.*

532. VITAM CVM SANGVINE FVDIT modo eos sequitur qui sanguinem sedem vitae volunt, alibi eos qui ipsum sanguinem vitam volunt: ut <IX 347> purpuream vomit ille animam. *potest [tamen] κατὰ τὸ σιωπώμενον intellegi iterum vulneratum Politen.*

533. HIC id est 'tunc'. MEDIA autem manifesta. *aut certe [potest] secundum consuetudinem dictum; neque enim est mors prima, media, postrema.* et potest referri vel ad Priamum, vel ad Politen.

534. NON TAMEN ABSTINUIT N. V. I. Q. P. *bene Priamo animositatem regiam dedit, ut mori honeste velit.*

535. AT TIBI PRO SCELERE EXCLAMAT ordo est 'atque dii persolvant grates dignas'. AVSIS *quidam praesumptum tradunt, nec posse in* 15 *prosa dici.*

536. SIQVA EST vel secundum Epicureos, vel desperat, quia inpune ante aras conspicit caedes. CVRET *ulciscatur.*

537. GRATES prout res fuerit, vel in bonis vel in malis dicuntur, sicut praemia.

20 538. CORAM modo adverbium [temporis] est, quia verbo cohaeret: ut <I 595> coram quem quaeritis adsum. et 'coram' ad personam certam refertur, 'palam' ad omnes. ME CERNERE de spectaculo queritur, non de morte, quia iure belli Politen Pyrrhus occiderat. sed cur ante oculos patris?

25 539. FOEDASTI *crudeles impiosque fecisti.* FVNERE *cadavere:*

2 quam timeo] Ter. Andr. I 1, 100. cf. Don. ad h. v. et Andr. I 2, 5 et Phorm. I 2, 61 || 20 Coram modo e. q. s.] cf. ad Aen. I 595

1 ad v. 531 Evasit] pervenit. P || 3 evadas Terentius || 4 qui ipsum sanguinem M || 5 volunt alibi] voluntabili C || 6 anima C || 7 cata to siopomenon C || 8 ad v. 533 Hic] id est 'tunc'. P || tunc] temporale est, non locale add. D || MEDEA C (MEDIA C) || aut certe . . . dictum] cf. ad Aen. I 637 || 9 potest seclutit F. Schoellus || 13 ad v. 535 At tibi. Ausis] quidam proprie (sic) sumptum tradunt, nec posse in prosa dici. P || at dii Masvicius || persolvant] tibi addidit Masvicius primus. || 14 praesumptum Bergkii: prosumptum C proprie sumptum P, inde poetice sumptum coni. Burmannus. cf. ad Aen. XII 351 || 15 dicit C || 16 ad v. 536 Curet] ulciscatur. P || EST] CARLO PIETAS add. C desperat ex desperat L || 17 cedem M. || uel ulciscatur H || 18 ad v. 537 Grates] prout res fuerit . . . sicut 'praemia debita'. P || pro eo ut L || ducantur L || 20 ad v. 538 Coram (coronam)] adverbium est temporis modo . . . adsum. et coram . . . ad omnes. P || adverbium temporis est modo C || coheret CH coieret L || 21 adsum] 'coram' autem significat 'in conspectu', quod ἐναντίον dicitur add. D || 22 scholium ad ME CERNERE ante scholium ad CORAM praebent LHME || ME CERNERE] CERNERE LETVM C || 23 quaeritur C quaeritur ex quaeritur H || 25 ad v. 539 Foedasti] crudeles fecisti. Funere] cadauere . . . sepulcrum. P

ab eo quod praecedat id quod sequitur. 'funus' enim est iam ardens cadaver: quod dum portatur, 'exequias' dicimus: crematum iam 'reliquias': conditum iam 'sepulcrum'. quidam 'funere' pro caede accipiunt. *VVLTVS non nulli pro 'oculos' volunt.*

540. ET NON ILLE S. Q. T. M. A. tribus generibus parentes obicimus filiis: cum bonis eos negamus aequales, ut hoc loco; cum malos obicimus, ut <III 248> Laomedontiadae; item cum non solum bonos adimimus, sed insuper malos obicimus, ut <IV 365> nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor, perfide, sed duris genuit te cautibus h. c. H. a. u. t. 10

541. IN HOSTE PRIAMO aut archaismos est, aut 'in hoste', id est cum hostem gereret, cum ipse hostis esset. hic 'Priamo' nomen positum sensum validiorem facit, hoc est Priamo, qui tunc fui, quasi iam esse desierit: scilicet quem operae pretium fuit occidere. IVRA FIDEMQUE SVPPPLICIS ERVBVIT quia, quod Homerus mutat, dicitur 15 Priamus duce Mercurio ingressus Achillis tentoria excitatum rogasse, quem dormientem posset occidere. 'iura' vero, quod a rege rogabatur. fidem, quia supplex. quidam 'iura fidemque' ita intellegunt: 'iura', quod Hectorem reddidit, 'fidem', quod me in mea regna remisit.

542. SEPVLCHRO pro 'ad sepulcrum'. 20

543. REMISIT comitatus usque ad Troiam est. et mire 'in mea regna remisit', cum potuisset per me regna mea capere.

544. INBELLE ipse inbellis, ut <510> inutile ferrum.

545. RAUO AERE ad scutum rettulit. PROTINVS AERE REPVLVVM statim prohibitum. 25

546. NEQVIQVAM 'non'. sic Persius <II 51> nequiquam fundo suspiret nummus in imo. sane quidam 'nequiquam umbone pe-

1 funus enim . . . sepulcrum] exscr. Isid. orig. XI 2, 35

1 ardens iam M | 3 sepulchrum CHMEI sepultum L et Isid. | 5 scholium ad v. 540 post dici (p. 300 lin. 15) praebet C | A. T. M. C | 6 bonis Masvicius: bonos C | 7 bonos Scioppius enot.: bonus C | 11 ad v. 541 iura] quod Hectorem (electorum) . . . remisit. P | archaismos] archaismos ex sarcasmos L archaismos H. casus pro casu add. E | est] pro in hostem add. D | 14 praetium C | 15 SVPPPLICIS C | 16 duce (ex ducem) mercurio priamus C | tentorium M | 17 quod a rege rogabatur] quia rex rogabat C. quicquid enim a rege rogatus (sic) adimpleri oportet in marg. add. l | 20 SEPVLCHRO C | 21 usque om. Me | 23 ad v. 544 Inbelle (inbele)] ipse inbellis (inbelis), ut 'inutile ferrum'. P | 24 ad v. 545 Rauco aere] ad scutum . . . prohibitum. P | 26 ad v. 546 Et nummo clipei nequiquam umbone pependit] eandem rem bis dixit, cum praecessisset 'rauco quod protinus aere repulsum', quod idem est 'et nummo clipei nequiquam umbone pependit'. P | NEQVIQVAM . . . ἐνεργῶς excusant] eandem rem bis dixit; cum praecessisset . . . excusat. sane quidam . . . alii unam eandemque rem bis dictam volunt et superfluum putant. NEQVIQVAM . . . in imo. Masvicius, quem Burmannus et Lion secuti sunt. | 27 suspiret] suspicit C | numus H | imo] pependit quomodo 'pependit', cum dixerit 'rauco quod

pendit' hunc sensum volunt, telum repulsum ne summam quidem haerere potuit, ut penderet. alii unam eandemque rem bis dictam volunt, et superfluum putant 'et summo clipei nequiquam umbone pependit', cum praecessisset 'rauco quod protinus aere repulsum', quod
 5 idem est 'et summo clipei nequiquam umbone pependit', et nihil attinuisse dici putant 'summo clipei nequiquam umbone pependit', tamquam non omnino necesse esset, ut de summo clipei penderet, et potuisse dici, nec de clipeo pependit. sed duplicationem narrationis per ἐπεξεργασίαν excusant.

10 547. REFERES ERGO HAEC sarcasmos est, iocus cum amaritudine, ut <XII 359> en agros et quam bello, Troiane, petisti Hesperiam metire iacens. astismos autem est urbanitas sine iracundia, ut atque idem iungat vulpes et mulgeat hircos.

549. DEGENEREM non respondentem moribus patris.

15 550. HOC DICENS ostendit, simul dum diceret fecisse. ALTARIA AD IPSA unde sperabat auxilium. aut quia Achilles in templo occisus est, ut ex similitudine vindicta sumeretur. TREMENTEM non formidine sed aetate.

552. DEXTRAQUE CORVSCVM EXTVLIT 'coruscum' si ornatum gemmis caput regis acceperis, sensus talis est: sublato capite gladium in vaginam recondit, quae lateri semper cohaeret. si vero
 20 'coruscum gladium' vis intellegere, lateri Priami infixum accipe, et κατὰ τὸ σιωπώμενον, postea caput esse sublatum.

554. HAEC FINIS ut 'dies', si tempus longum significat, generis feminini est. et omnia Latina nomina inanima, simplicia, a verbo

13 atque idem] buc. III 91 || 24 omnia latina nomina e. q. s.] cf. Prob. instit. art. p. 124, 16 K. d. nom. exc. p. 209, 81 K. Sergius explan. in Don. p. 538, 34 K. Gellius XIII 21, 12

protinus aere repulsum? solvitur. 'nequiquam pependit', id est non pependit. vel secundum Donatum 'penetrato scilicet aliqua ex parte scuti contextu telum pendens inhaerebat'. add. D || 3 clipei C || 5 et nihil . . . de clipeo pependit haud scio an post excusant collocanda sint et pro et nihil scribendum alii non nihil || 6 putant C²: possunt C, ut videtur || 7 non omnino necesse esset enotavit Scioppius: non omni non et esset est C || 9 ἐπεξεργασίαν C ἐπεξεργασίαν enotavit Scioppius || excusat Scioppius enotavit || 10 ad v. 547 Referes ergo haec] sarcasmos est. P || sarcaismos M e sacrasmos E || locus M || 12 asteismos vulgo. cf. Charis. p. 276, 29 et Diom. p. 462, 36 K. || autem om. M || 13 ut om. C || ad v. 548 Illi] pronomen. modo adverbium, ut (661) 'patet isti ianua leto'. D cf. Don. ad Ter. adelph. I 2, 36 || 14 patres C (s in ras. C²) || 17 ut] et enotavit Scioppius || sumeretur om. Scioppius || 18 ad v. 552 Implicuitque comam] quomodo 'comam', si armatus galea erat? sed non omnes crines galea tegit. sive quia non habebat galeam; nam hoc dixit (509) 'arma diu senior . . . cingitur'. D || 22 accipere C || 23 cata to siopomenon libri || ad v. 553 Lateri capulo tenus abdidit ensem] si 'iacet ingens in litore truncus avulsumque caput'. si latus percussit Priami, quomodo truncum? hoc postea factum est; nam hoc insignibus viris fieri solet, ut alibi (XII 511) 'curruque abscisa duorum suspendit capita'. aut κατὰ τὸ σιωπώμενον lateri suo, id est Pyrrhi, dicat, quod in vaginam recondidit gladium D || 23 ad v. 554 Hic] talis, ut 'hunc ego te Euryale aspicio'. P

non venientia, 'nis' syllaba terminata masculina sunt: inanima propter 'canis': simplicia propter 'bipennis': a verbo non venientia propter 'finis'. ergo 'clunis' Iuvenalis <XI 164> bene dixit tremulo descendant clune puellae. Horatius male quod pulchrae clunes. HIC talis: ut <IX 479> hunc ego te, Euryale, aspicio? SORTE fatali necessitate. vel 'sorte' fortuna, ut <XII 932> utere sorte tua. et quidam 'exitus sorte' pro 'sortis' tradunt, ablativum pro genetivo.

555. TROIAM INCENSAM pro 'Ilium'.

556. PERGAMA proprie Troianae arces sunt: unde κατ' ἐξοχὴν 10 arces omnes 'pergama' dicuntur, ut poetam dicimus, et intellegimus Vergilium. SUPERBVM modo nobilem.

557. REGNATOREM ASIAE quia imperaverat et Phrygiae et Mygdoniae. IACET INGENS LITORE TEVNCVS Pompei tangit historiam, cum 'ingens' dicit, non 'magnus'. quod autem dicit 'litore', 15 illud, ut supra <506> diximus, respicit, quod in Pacuvii tragoedia continetur. quod autem Donatus dicit, 'litus' locum esse ante aras, a litando dictum; vel quod lituo illud spatium designatur, ratione caret: nam a litando 'li' brevis est, et stare non potest versus. LITORE] *quod Priami corpus ad litus tractum. aut 'litus' pro solo 20 accipiamus, ut <I 225> litoraue et latos populos. aut ideo 'litore', ut ostendat litus iam esse, ubi fuerat Troia, ut <III 11> et campos ubi Troia fuit.*

558. ΑΥΛΣΥΜΩΥΕ VMERIS CAPVT hoc est quod κατὰ τὸ σιωπώμενον accipi debet; hoc enim claris et fortibus viris fieri solebat, ut <IX 25 463> quin ipsa arrectis, visu mirabile, in hastis praefigunt capita. SINE NOMINE sine agnitione, aut sine dignitate. aut simpliciter 'sine nomine'; a capite enim quis nomen ducit?

4 Horatius] Sat. I 2, 89 || 16 in Pacuvii tragoedia] cf. Ribb. p. 130 ed. II.

2 propter canis] propter clunis canis Masvicius || 4 descendant H || puellae] pelle H || 5 te Euryale] te tursale C teuriale H || 6 sorte autem H || 9 ad v. 555 Sorte. Troiam incensam] pro 'Ilium'. P || INCENSAM om. C || 10 ad v. 556 Pergama] proprie Troianae arces omnes sunt. Superbum] modo nobilem. P || catexochen C cata exochen LHM || 11 poeta CM || 12 uirgilius intellegitur M || 13 ad v. 557 Regnatorem. Litore] quod Priami corpus ad litus tractum est. aut 'litus' . . . populos. 'li' brevis est . . . uersus. P || frigiae CH || 14 mygdoniae CHM || 15 non] fortasse id est. cf. Serv. ad Aen. II 135 || 16 quod supra dictum est C || 16 pacubii C pacuiui H || 17 continetur priami corpus ad litus tractum . . . troia fuit. quod aut (sic) donatus dicit e. g. s. C || 24 ad v. 558 Sine nomine] sine agnitione aut dignitate. P || cata to siopomenon C || 25 et] ed C || 26 qui in ipsa C || 28 ducit Scioppius enotavit: dicit C. si ad aram occisus est, quomodo 'litore'? solvitur sic: 'litus' dicitur locus circa aram prope pedes duodecim, dictus a litando. alii 'litus' propterea accipiunt, sicut alibi (IV 212) 'cui litus arandum' agros mari vicinos possidendos Lione teste add. Guelferb. I, quae ad 'litore' v. 557 pertinent.

559. *AT ME me autem.* SAEVVS HORROR quia est et bonus: ut laetusque per artus horror iit. *est et amoris, ut Terentius totus, Parmeno, tremo horreoque, postquam aspezi hanc.*
561. *AEQVAEVM amabiliter locutus est; plus enim est 'aequaeum',*
5 *quam 'longaeum'.*
562. VITAM EXHALANTEM secundum eos; qui animam ventum volunt: ut <IV 705> atque in ventos vita recessit. DIREPTA diripiēda: participium pro participio.
563. *CASVS aut interitus, aut captivitas.*
- 10 564. COPIA notandum de exercitu numero eum dixisse singulari, ut Sallustius *†com Sertorios neque rumpere an levi copiam avibus*, cum copias de exercitu numero plurali dicamus. 'copia' vero aliarum rerum est.
565. *DESERVERE OMNES DEFESSI doloris vox, non accusationis; sic*
15 *enim se purgat, ut alios non culpet. dicendo autem 'defessi' etiam illos excusat, a quibus desertus est.*
566. *IGNIVS AEGRA DEDERE post hunc versum hi versus fuerunt, qui a Tucca et Vario obliti sunt.*
589. CVM MIHI SE ordo est, cum mihi se videndam oculis
20 obtulit non ante tam clara.
590. IN LVCE in nimbo, qui cum numinibus semper est.
591. *CONFESSA DEAM divino habitu; quia in primo venatricis habitu se obtulerat.* QVALISQUE ET QVANTA qualitas et quantitas hoc loco ad pulchritudinem pertinet.
- 25 592. DEXTRAQVE PREHENSVM ea corporis parte qua Helenae

2 laetusque] Stat. Theb. I 493. cf. Luct. Plac. ad h. vers [Terentius] eun. I 2, 3 [11 Sallustius] hist. fragm. inc. 1 Kr.

1 ad v. 559 At me] me autem P || 2 horro H || horror . . . amoris] horrori testata moris C || totas C || 6 ad v. 562 Vitam exhalantem] secundum eos; qui volunt animam esse ventum. Direpta] pro 'diripiēda'. participium est pro participio. P || EXALANTEM H || 7 volunt ventum H || 8 est pro ME || 10 ad v. 564 Copia] de exercitu dixit numero singulari (sm), cum dicimus copias plurali de exercitu, copia vero aliarum sit. P || cum singulari numero dixisse C || 11 con Scioppius enotavit. || rumpor et Masvicius. quom Sertorius neque erumperet (erumpere Kritzius) tam levi copia navibus Putschius, Bergkius, Kritzius. quom Sertorius nequiret erumpere tam levi copia, navibus (se commisit) F. Schoellius. ceterum cf. Cat. 61, 5 || 12 com C || numero plurali de exercitu M || dicamus, ut Sallustius (Cat. 6) 'memorare possem, quibus in locis maximas hostium copias populus Romanus parva manu fuderit add. D || 13 est] sit C || 14 DEFENSI C || doloris vox scripsi: dolores vox C dolore vox enotavit Scioppius || 15 defensi C || 18 qui a Tucca et Vario Bergkius: q tucca et narius C quos Tucca et Varrus enotavit Scioppius || obliti] subliti Bergkius. cf. Ribbeckii adnotat. crit. ad Aen. II 567 || sunt] sequuntur in codice vv. 567-588. cf. ad Aen. I 1 || 19 oculis C || 20 clara] VIDENDAM qualis poterat Veneris esse effigies in luce Lione teste add. Guelferb. I || 21 nimbo] mynbo H || nominibus C (corr. C?) numinibus ex nubibus H || 22 DEVM C || 25 PREHENSVM] 'dextra' signavit hic prosperam, id est ad

ictum minabatur, quae in templo Vestae stabat ornata. ut enim in primo <1> diximus, aliquos hinc versus constat esse sublato, nec inmerito. nam et turpe est viro forti contra feminam irasci, et contrarium est Helenam in domo Priami fuisse illi rei, quae in sexto <495> dicitur, quia in domo est inventa Deiphobi, postquam 5 ex summa arce vocaverat Graecos. hinc autem versus esse sublato, Veneris verba declarant dicentis <601> 'non tibi Tyndaridis facies invisita Lacaenae'.

593. ROSEO pulchro. perpetuum epitheton Veneris. *quidam reprehendunt, non convenisse in ruina et exitio civitatis Venerem roseo* 10 *ore loqui cum filio, ignorantes hoc epitheton Veneri esse perpetuum.* INSVPER super, quod continuerat eum.

594. INDOMITAS magnas nunc. et 'quis' non nulli admirantis volunt esse, non interrogantis.

595. QUID FVRIS aut quia furor est virum fortem ruere in 15 mulieris interitum: aut 'quid furis', cum extinctos socios videas, velle pugnare. et bono verbo usus est, virum fortem a proelio revocans. NOSTRI CVRA et hoc loco, ut solet, unam se de Aeneae familia facit: ut <I 251> unius ob iram prodimur. 'nostri' autem et 'vestri' genetivus pluralis est antiquus et ex Graeco veniens, sicut 20 singularis est 'mis' et 'tis'. non est autem possessivum, sed ab eo quod est 'nos', et hoc est unde dicimus 'nostri causa facit', hoc est 'nostrum'.

597. SVPERET supervivat, supersit.

598. ASCANIVSQVE PVER filius, ut <IV 94> tuque puerque 25

19 nostri autem et vestri e. q. s.] cf. Gellius XX 6 et Serv. comm. in Don. p. 410, 85. 436, 5. 502, 3 K.

bonas partes deduxit *Lione teste add. Guelferb. I* || PRAEHENSVM CM || PREHENSVM ea] Posterius L (p. ea d) || qua] quia C quæa L || ictum helenae C || 1 minabatur H minabatur L minabar Me || uestam H || instabat L || ut enim . . . sublato] ut enim dictum est versus illos qui superius notati sunt hinc constat esse sublato C || 2 sublatus H || 6 postquam L || 6 uersos L (corr. l) || fuisse C || sublatis H || 7 declarant CHI: declarat L monstrant ME || tyndarides C tyniridis L (corr. l) || 8 lacaenae. sane quidam . . . ΛΕΙΔΟΙ. ROSEO pulchro C cf. ad v. 601 || 9 ad v. 593 Insuper} super, quod continuerat eum. P || perpetuum epitheton Veneris om. C || 13 et quis . . . interrogantis Masvicius quid scribens pro quis post revocans (lin. 17) collocavit. || 15 ad v. 595 Quid furis] furor enim uirorum est. 'nostri' autem et 'uestri' genitivi plurales sunt antiqui, ex graecis venientes, sicut singularis est 'mis' et 'tis'. non est possessivum, sed a 'nos' venit, ut dicimus 'nostri causa facit', hoc est 'nostrum'. P || furor est CL furorem H furoris est ME || 16 fortasse cum extinctos socios videns velis pugnare. || uides enotavit Scioppius || 20 antiquis L (corr. l) || veniens] descendens M || 21 mis ex miss C mis, H || habeo C || 22 nos om. H || 24 ad v. 597 Superet] supersit. P || SVPERET ex SVPERAT, ut videtur, L || superiuit L (corr. l)

tuus. Horatius puerosque Ladae. et est Graecum, nam *παῖδας* dicunt. interdum tamen etiam ad aetatem refertur.

599. *CIRCVM ERRANT mire, quasi quaerentes: tamquam prope sint, et adhuc sua opera †sua non avertant.*

600. HAVSERIT ENSIS aut percusserit, ut <X 314> latus haurit. apertum; aut voraverit.

601. TYNDARIDIS atqui Iovis est, non Tyndarei filia; sed sic dicimus 'Tyndaridis' de Helena, ut de Hercule Amphitryoniades. nam de Iove et Leda nati sunt Pollux et Helena, de Tyndareo et
10 Leda Castor, qui solus mortalis fuit: unde Vergilius <VI 121> si fratrem Pollux alterna morte redemit, qui immortalitatem suam cum fratre partitus est. Helenam vero immortalem fuisse indicat tempus. nam constat fratres eius cum Argonautis fuisse: Argonautarum filii cum Thebanis bello dimicaverunt. item illorum
15 filii contra Troiam bella gesserunt. ergo si mortalis Helena non fuisset, tot sine dubio saeculis durare non posset. hanc autem legimus prius a Theseo raptam et in Aegypto commendatam Proteo. *licet alia fabula a Paride raptam et, cum ad Aegyptum cum ea isset, a Proteo, cognito raptu, subtractam Paridi dicat.* FACIES INVISA
20 pulchritudo Helenae odiosa, id est Helena. et est Graecum, ut 'vis Herculeae', hoc est Hercules. *ostendit autem naturae culpam non esse hominibus adscribendam. * sane quidam 'invisa' figurate dictum putant; adserunt enim ad Troiam Helenam non venisse, id est non visam a*

1 Horatius] *carm. I 12, 25* || et est Graecum e. q. a.] cf. Don. ad Ter. Andr. II 3, 26 || 12 Helenam vero . . . commendatam Proteo] *exscr. mythogr. II 132. III 3, 8*

1 Horatius *om. H* || laedae *CHM* || *παῖδας*] praedas *C* ΠΙΜΑΡC *L* (ΠΙΛΑC) ΠΑΙΔΑC *H* || 2 etiam *om. Me* || refertur] referetur *E* et ad hominis conditionem *add. Fabricius* || 4 et adhuc opera sua non advertant *Masvicius. fort.* et adhuc sua opera avertantur. cf. *Donatus ad h. v.* || 5 *ad v. 600 et 601* Hauserit ensis] aut percussit . . . aut voraverit. Tyndaridis] atqui (aut qui) . . . partitus est. ideo Helenam (aelenam) sororem eorum constat esse immortalem. Invisa] odiosa. Lacaruae] a provincia Laconica . . . quod rarum est. *P* || 7 TYNDARIDES *C* || atqui ex antiqui *C* || 9 nam *om. C* || 10 Castor] Clytemnestra et Castor *Fabricius* || 11 immortalitate sua *P* || 12 partitus est] traditur namque quod permiserit se pollux occidi qua parte mortalis erat (fuerat *L*) ut castor immortalitatem mereretur sicque redemit *add. LME* omnia nomina vel participia in .na. desinentia nomina ablativum in .e. participia in .i. et in .e. mittunt. licet etiam eadem et nomina et participia sint nominum autem quae et propria et appellativa esse possunt ablativum a proprio in .e. exit. ab ablativo in .i. *prae*ter illa *add. M.* cf. *ad v. 610* || fuisse . . . Thebanis *om. C*, in *Fuldensi fuisse testatur Scioppius*, qui Thebano Eteoclis et Polynicis bello pro cum Thebanis bello *enotavit*. || 16 fuisse *H* || potuisset *mythographi* || hunc *C* || 17 prius] primus *M* primo *me et Scioppius e Fuldensi* || raptam *C* || commendatum *C* || protheo *LHM* || 18 licet non *enotavit Scioppius*. || raptum *C* || aegyptum *C* || 19 subtractum *C* || dicit *Scioppius enotavit* || 20 pulchritudo *L* || Helena] helenae *C* helenae ex helene *L* || 22 sane quidam . . . *Δειδοι*] cf. *adm. crit. ad v. 592*

Troianis, quia cum eam Paris rapuit, ad Aegyptum profectus dicitur, mutato itineris cursu, ne a Graecis forte insequentibus comprehendetur. ibi a Proteo receptus hospitio. sed cum Helena Proteo suam narrasset iniuriam, ab eo retenta est. tum sine ea Paris venit ad Troiam. Graeci autem putantes quod occultaretur a Troianis et nolent sibi eam reddere, deleverunt Troiam frustra, cum Troiani vere dicerent se Helenam non vidisse. alii dicunt a Proteo quidem Helenam Paridi sublatam et quibusdam disciplinis phantasma in similitudinem Helenae Paridi datum, quam imaginem ille ad Troiam dicitur pertulisse: quod etiam Homerum volunt tetigisse subtiliter, ubi Aeneas a Neptuno opposita nube liberatur. ἀμφὶ δ' ἄρ' εἰδὼλφ Τρῶες καὶ διοτ' Ἀχαιοί.*
 LACAENAE a provincia Laconica. et notandum, derivationem minorem esse a principalitate, quod rarum est.

602. CULPATVSVE PARIS CRIMINOSUS, reus. DIVVM INCLEMENTIA
latenter hic Venus suam purgat invidiam dicendo, Troiam deorum conspiratione subverti; poterat enim ei obici, quod nisi ipsa rapiendi Helenam Paridi auctor fuisset, Troia non fuisset eversa.

604. ASPICE de Homero tractum, qui inducit Minervam praestantem ista Diomedi. et bene subdistinguit, quia non solum dicitur, sed etiam manu significatur. NAMQVE OMNEM ordo est: omnem tibi nubem eripiam, quae umida circum caligat et mortales hebetat visus tuenti. dicitur enim nebula orta de terris obesse nostris obtutibus: unde aquila, quia supra nebulam est, plus videt. est etiam theologica ratio, quia ignorantes usum Venerium videre dicuntur et numina: unde nunc merito post Veneris abscessum numina vidisse dicitur Aeneas. OBDUCTA superducta. TVENTI modo 'videnti', alias 'defendenti'.

606. NEQVA PARENTIS IVSSA TIME pro 'ne'. et 'ne' particula

11 ἀμφὶ Il. V 451 || 18 de Homero || Il. V 127sq. || 22 dicitur enim ... plus videt] exscr. mythogr. III 6, 24 || 23 est etiam ... Aeneas] exscr. mythogr. III 11, 5

1 aegyptum C || 2 forte] forsan Scioppius enotavit || 3 protheo C || protheo C || 5 et Scioppius enotavit: ut C || 6 se ex sed C || 7 paridis C || 9 datam C, correxi || quam ... pertulisse om. Scioppius || 10 apposita enot. Scioppius || 11 ἀμφαρίαν ΝΟΤΡΟΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙ ΔΕΙΔΟΙ C, om. Scioppius. quem Iliados versum scholiastes falso Neptunum pro Apolline memorans laudasset, vidit F. Schoellius || 12 dirivationem C P L H || a om. C || 14 ad v. 602 Culpatus] criminosus reus. P. || VE PARIS om. C || DIVINAM C || 15 invidiae Scioppius enot. || conspratione C || 16 subverti] in hoc verbo desinit Cassellani quaternio XII. || 18 ad v. 604 Namque omnem] ordo est ... et mortales hebetat (abitat) visus tuenti. Obducta] superducta. Tuenti] modo videnti, alias defendenti. P || 19 Diomedi] ἀχλὺν δ' αὖ τοι ἄρ' ὀφθαλμῶν ἔλον, ἣ πρὶν ἐπῆεν, ὄφρ' εὖ γινώσκῃς ἡμὲν θεὸν ἦδ' ἐ καὶ ἄνδρα (Il. V 127 sq.) add. D || 21 habet H || 23 obtutibus M || 24 etiam CE: enim LHM || theologica H || 25 et om. L (add. 7) || unde abeunte uenere numina uidit aeneas Me || 27 uiuenti E || 28 ad v. 606 Nequa parentis iussa time] pro 'ne'. et haec particula imperatio iungitur modo, sed interdum praesenti tempori, interdum futuro (future), prout necesse fuerit. P || ne particula] haec particula C*

imperativo iungitur modo: sed interdum praesenti tempori, interdum futuro, prout aliquid volumus aut ad praesens, aut ad futurum fieri.

TV NEQA P. I. T.] *potest sane hoc praeceptum et ad generalitatem et ad specialitatem referri.* IVSSA TIME veretur enim ne imperanti
5 sibi fugam non obtemperet.

608. SAXIS SAXA dicendo 'saxis saxa' renovavit narrandi magnitudinem.

609. VNDANTEM aut 'abundantem', aut quia in modum undarum attollitur, ut <VIII 257> qua plurimus undam fumus agit.

10 610. NEPTVNVS MVROS hoc quidem habet fabula, quod Neptunus cum Apolline Troiae fabricati sunt muros. sed constat Laomedontem supradictis diis certam vovisse pecuniam ad sacra facienda: quam imminentibus Mysiis transtulit ad murorum fabricam. unde dii et fecisse muros, et offensi esse dicuntur. simul notandum quod
15 deos facit opera sua evertere: ut portas Iunonem, quarum dea est; nam portam luminis nascentibus praebet, ut *Iuno lucina fer opem*: arces Minervam; legimus enim Pallas quas condidit arces: Neptunum muros; ipsi enim fundamenta sunt consecrata, cuius et moventur arbitrio: unde *ἐνοσίχθων* dicitur, hoc est terram movens
20 aquae concussionem, sicut terrae motus continent opiniones. NEPTVNVS M. E. T. Q.] [ergo] cum Neptunus infestus indicatur, Apollo tamen etiam post piaculum Troianis favet, quia eum propter Chrysis sacerdotis filiam offenderant Graeci. TRIDENTI omnia in 'ns' exeuntia aut participia sunt, aut nomina. sed si participia sunt, ablativum
25 et in 'i' et in 'e' mittunt pro nostro arbitrio: Iuvenalis <XV 81> nec ardenti decoxit aeno, contra <XIV 118> semperque ardente camino: si vero nomina fuerint, omni modo in 'e' exeunt. si autem eadem sint et nomina et participia, ut 'amans', cum nomina fuerint, omni modo in 'e' mittunt; cum participia, licenter
30 utimur. ergo quia 'tridens' nomen est, 'tridente' debuit dicere:

11 sed constat Laomedontem . . . dicuntur] exscr. mythogr. II 193. III 5, 7 [16 Iuno] Ter. Andr. III 1, 15 [17 Pallas] buc. II 61 [23 omnia in 'ns' . . . necessitate] cf. Serv. in Don. p. 409, 27. 417, 5. Pompeius p. 258, 33 K.

2 nolumus ex volumus M [ad et ante praesens et ante futurum om. E (add. e) [feri] referri C [10 ad v. 610 Neptunus muros] hoc autem habet fabula . . . offensi esse dicuntur. P [11 sunt LE: sint ex sunt H sint MPe [lamedontem P [12 mouisse P [13 Mysiis Daniel et C*: misiiis P mystis LH hostibus MEI mythogr. III promissis mythogr. II. cf. Serv. ad Aen. VII 604, ubi misii libri [14 dii om. ME [et offensi] et non redidit pecuniis offensi L (idi litterae in rasura) [15 eos L (deos I) [16 nam et portam Me [19 ἐνοσίχθων] nossathon LH enosichthon MEI nal ἐνοσίχθων add. D [terra L [23 exeuntia] disinentia L [24 sint MEI [25 arbitrio nostro M [26 aeneo E [semper M [27 e om. L (add. I) [28 sunt L (sint I) [29 fuerint] sunt ME [omni modo] omnino C [licenter utroque utimur L

sed novitatem adfectavit, nulla cogente necessitate. sane in nominibus, quae et propria esse possunt et appellativa, ut 'liberalis' 'felix' 'iuvenalis', ablativus a proprio in 'e' exit, ab appellativo in 'i'.

611. *QVATIT concutit, commovet.*

612. *IVNO SCAEAS SAEVISSIMA PORTAS quidam ideo Iunonem has portas tenuisse accipiunt, quia eam fatorum arbitrium volunt, et fatum fuit ad exitum Troiae per has portas equum introduci. SCAEAS priscas. SAEVISSIMA quae et fugam vetabat.*

613. *SOCIVM sibi devotum. FVRENS irascens.*

614. *ACCINCTA id est armata, quia ipsa est Curitis, et sub hoc nomine interest bellis; nam ideo <I 16> hic illius arma hic currus fuit. 'accincta' enim 'ferro armata', ut <XI 486> cingitur ipse furens certatim in proelia Turnus.*

615. *IAM praeterea, ut iam quae seminibus iactis se sustulit arbor. ARCES ordinem tenuit: primum 'muros', deinde 'portas', post 'arces'; a muris enim in arcem convertendus est totus impetus; ob hoc autem 'arces' Minervae dantur, quod ipsa sit inventrix aedificiorum, ut Pallas quas condidit arces, et quia summa quaeque possidet sapientia. praeterea in capite esse dicitur; idcirco creditur patris Iovis capite generata. TRITONIA PALLAS notandum duo antonomasiva sunt sine proprio nomine. et est nimiae iracundiae cum dicitur, quamquam irata sit Graecis, nequaquam tamen Troianis parcere; licet in historia lectum sit, vehementius iratam Minervam, quod post victoriam ei sacrificare noluerint, ut Horatius cum Pallas usto vertit iram ab Illo in inpiam Aiace ratem. RESPICE dicendo 'respice' ostendit, vere iam caliginem ab oculis eius esse sublatam.*

616. *INSEdit adeo irata, ut ante sacerdotem ibi Cassandram de-*

14 iam] georg. II 57 || 18 Pallas] buc. II 61 || 24 Horatius] epod. X 13 sqq.

1 adfectavit] desideravit *E* (1 affectavit *superscr. e*) || cogente] agente *H* || 3 ab appellativo] ablativo *L* (ab adpellativo *I*) appellativo *H* || 4 ad v. 611—613 Quatit] concutit, commovet (commovet). Scaeas] priscas. Furens] irascens. *P* 10 ad v. 614 Accincta (accincta)] id est armata, quod ipsa est curitis, ut 'hic illius arma, hic currus'. *P* (inter ipsa et curitis *Daniel* est omittens lacunam indicavit, quam *Scioppius* in *Fuldensi* his suppletam esse adnotavit quia ipsa est currulis et sub hoc nomine . . . in proelia *Turnus*, quae *Commelinus* primus falso post introduci (*lin. 7*) collocavit.) || Curitis scripsi. cf. ad *Aen.* I 8: curitis *P* currulis *C* || 14 ad v. 615 iam] praeterea, ut 'iam quae seminibus iactis'. Arces] ideo *Minervae* dicuntur esse, quod ipsa sit inventrix aedificiorum, ut 'Pallas quas condidit arces'. *Tritonia Pallas*] duo antonomasiva (antonomasia) sunt sine proprio nomine. *P* || 20 antonomasia *L* (antonomasia *I*) || 22 nequam *L* (corr. *I*) || 24 quod ei post victoriam sacrificare *M* || noluerit *H* noluerint ex noluerunt *E* || 25 iram] aram *H* || Illo] illo *H* || iace ratam *H* || 27 ad v. 616 Nimbo effulgens] nube diuina. est enim fulgidum (fulgidum) lumen, quo deorum capita cinguntur (tinguntur). alii 'limbo' (sub limbum) legunt . . . ueste. Et (aut) *Gorgone saeva*] aut etiam . . . mutarentur. quarum (quorum) capita *Minerva* dicitur amputasse ac suo adfixisse pectori (pectore). *P*

fenderet. NIMBO EFFVLGENS nube divina. - est [enim] fulgidum lumen, quo deorum capita cinguntur. sic etiam pingi solet. alii 'nimbum' clavum transversum in veste existimant. alii 'limbo' legunt, ut <IV 137> Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo. et est
 5 pars vestis extrema, quae instita dicitur, ut Horatius quarum subsuta talos tegit instita veste. GORGONE SAEVA aut etiam per saevam Gorgonem fulgens; aut ipsa saeva terrore Gorgonis. sane Gorgones tres fuisse dicuntur, Stheno, Euryale, Medusa, quarum aspectus intuentes vertebat in lapides. hae autem mirae pulchritudinis
 10 fuisse dicuntur, et quisquis eas vidisset stupore defigebatur. ideo fictum est, quod in lapides mutarentur. sed alia fabula refert, Medusam mirae parsimoniae virginem fuisse, et ob hoc acceptam Minervae. quae compressa a Neptuno Pegasus equum dicitur edidisse: quod posteaquam Minerva cognovit, eius caput dicitur amputasse et suo adfixisse pectori,
 15 eique tribuisse vim, ut quidquid vidisset mutaret in saxum.

617. IPSE PATER qui omnibus unus esse consuevit: ut <X 112> rex Iuppiter omnibus idem. et bene honesta Aeneae causa fugiendi est. VIRESQVE SECVNDAS quia fuerunt et in Troianis, sed non prosperae.

20 618. SVFFICIT subministrat, suggerit.

619. ERIPE accelera, raptim fac. vel 'eripe te fuga'.

620. NVSQVAM ABERO bona oeconomia. nam si tenent Danaï qua deficit ignis, necessarium est praesidium numinis: ut Horatius nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus inciderit.

25 LIMINE SISTAM in limine, ut <XI 686> silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti.

621. SPISSIS (NOCTIS SE CONDIDIT VMBRIS) densis. abscessu enim plerumque numina demonstrantur fuisse, cum subito apparere desierint.

622. APPARENT DIRAE FACIES secundum mathesin post absces-
 30 sum Veneris dira dicit apparuisse numina, cuius praesentis radii

1 est fulgidum . . . existimant] cf. Isid. orig. XIX 31, 2 || 5 Horatius] sat. I 2, 29 || 11 sed alia fabula refert e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VII 654 || 23 Horatius] a. p. 191 || 29 secundum mathesin . . . temperant] exscr. mythogr. III 11, 5

1 INFFVLGENS L (corr. I) || 3 limbum legunt C legunt limbo L || 6 subsuta HMEI: suta (t in ras.) L pulsata PC* substricta Stephanus || tetigit P || 8 stenno P Sthemo Daniel || edriale P Euriale Daniel || 9 pulchritudinis P || 10 uidisse P || 12 accepta C || 20 ad v. 618 Sufficit] subministrat suggerit. P || 21 ad v. 619 Eripe] accelera . . . te fuga (fugam). P || eripi P || 22 ad v. 620 Nusquam. Limine sistam] ut 'silvis te Tyrrhene (tyrene) feras agitare putasti'. P || 23 defecit LH deficit ex defecit E || 24 interest L || 26 putasti] id est in silvis add. Fabricius || 27 ad v. 621 Spissis] densis. P || 30 dira om. C || paruisse L (corr. I) || praesentis LH: praesentes MEI

intervenientes anaereticos temperant. APPARENT DIRAE FACIES] [vel]
 quia 'dirae' appellantur quae sunt in ministerio Iovis, quando morbos
 aut letum aut bellum hominibus molitur, quia in XII. ait <845> di-
 cuntur geminae pestes cognomine Dirae.

623. *NYMINA MAGNA* quia Iovem Iunonem Neptunum et Minervam 5
 dixerat.

624. *TVM VERO* quia ante et ab Hectore audierat, et per se
 viderat everti Troiam, sed non omnem; singulas enim res viderat,
 ut <311> iam proximus Ucalegon. vel 'tunc vero', quando et dii
 visi sunt saevientes. 10

625. *ET EX IMO VERTI* quia superiori excidio, quando ab Hercule
 expugnata est, nec omne Ilium conciderat, nec ex imo fuerat Troia
 subversa. per haec ergo fit certior causa fugiendi.

626. *ORNVM* † p . . . Oceani filia, a Sarpedone, Ilii filio, adamata
 est. quem cum [veni] sprevisset, faciente Venere, Iasonem tunc ad 15
 Colchos euntem inefficaciter adamavit. quo absente † ad luchi conficere-
 tur, in hanc arborem dicitur commutata.

627. *FERRO ET BIPENNIBVS*] *ἔν δ' ἰὰ δ' οὐόν*. *FERRO ET BIPENNI-*
BVS tautologia est.

628. *ERVERE* pro deicere et est acyrologia. VSQVE tam diu. 20
MINATVR aut 'eminet', ut <IV 88> minaeque murorum: aut
 'movetur'.

629. *TREMEFACTA COMAM* solita figura. 'comam' autem pro
 ramis, per illam metaphoram tondentur cytisi.

630. *VVLNERIBVS* pro ictibus. 25
IVGIS cacuminibus montium.
RVINAM aliarum scilicet arborum.

632. *AC DVCENTE DEO* secundum eos qui dicunt, utriusque

24 tondentur] georg. II 431 || 27 secundum eos . . . barbatae Veneris]
 exscr. mythogr. III 11, 6. cf. Macrob. Sat. III 8, 1 sqq.

1 internenientis *LM* (internenientes *I*) || anaereticos] ^{† nocuos †} noxios anehereticos *L*
 anareticos *H* || temperant] id est martem et saturnum (id est . . . saturnum
^{interrumpant}
om. E) ne aeneae intercidant id est interrumpant (intercidant *I*) uitae rationem
 aneretici enim (uero *I*) sunt mars et saturnus qui intercidunt uitae rationem si
 radiis suis ortum geniturae pulsauerint *add. El* || 7 *TVNC LM* || 9 dii visi] di-
 uisi *C* || 14 p . . .] fort. Melia || Ilii] fort. Iovis || 15 veni *secl. F. Schoellius* ve-
 nientem *Burmans* || 16 ad luchi] cum luctu *Masvicius* || 18 ad v. 627 Ferro et
 bipennibus] endiadyon. *P* || *ἔν δ' ἰὰ δ' οὐόν* vel *tautologia vulgo* || 19 est] ideo quia
 'crebris bipennibus' est *add. D* || 20 ad v. 628 Ervere] pro deicere . . . aut
 mouetur. *P* || 21 autem eminet *LH* || 23 ad v. 629 Et tremefacta (tremefactam)
 comam] solita figura. Nutat] cutit (fort. quatitur). *P* || 24 crytici *C* || 25 ad
 v. 630 Vulneribus] pro ictibus . . . arborum. *P* || 27 ad v. 632 Ac ducente deo]
 secundum eos . . . deus affuit (affuit). *P* || *HAC L* || *DEA H*

sexus participationem habere numina. nam ait Calvus pollentem-
que deum Venerem. item Vergilius <VII 498> nec dextrae
erranti deus afuit, cum aut Iuno fuerit, aut Allecto. est etiam
in Cypro simulacrum barbatae Veneris, *corpore et veste muliebri, cum*
5 *sceptro et natura virili, quod Ἀφροδίτων vocant, cui viri in veste mu-*
liebri, mulieres in virili veste sacrificant. DVCENTE DEO] [quamquam]
veteres 'deum' pro magno numine dicebant. Sallustius ut tanta mu-
tatio non sine deo videretur.

633. DANT TELA LOCVM F. R. illi reddidit 'flammam inter et hostes
10 expeditor'. hic est hiatus.

635. ANTIQVASQVE DOMOS 'caras'. et aliud pendet ex alio;
nihil enim interest, utrum carum dicas, an caritatis causam. sane
'domos' ambiciose dixit.

636. PRIMVM praecipuum. vel 'primum' ante filium et uxorem.
15 sed Varro rerum humanarum ait permissum a Graecis Aeneae, ut eva-
deret et quod carum putaret auferret; illum patrem liberasse, cum illi
quibus similis optio esset data, aurum et argentum abstulissent. sed
Aeneae propter admirationem iterum a Graecis concessum, ut quod vellet
auferret; illum, ut simile, quod laudatum fuerat, faceret, deos penates
20 abstulisse. tunc ei a Graecis concessum, ut et quos vellet secum et sua
omnia liberaret: quod poeta Veneris praesidio praestitum dicit Aeneae.

PETEBAM pro appetebam et optabam.

637. VITAM PRODVCERE figurate, pro 'vitam producturum'.

638. EXILIVM dictum quasi extra solum. VOS O obliqua oratio
25 est. nam aperte quidem hoc agit, ut relinquatur, latenter vero
aliud: [id est voluntatem fugiendi] per quod nimia Aeneae ostenditur
pietas, qui nec iustis causis movetur, ut patrem relinquat. sane
rhetorica suasio est; deliberatur enim de ipsa re, utrum fugiendum sit.

7 Sallustius] hist. fragm. inc. 86 Kr.

1 ait Calvus] caluus in libro suo ait P || Calvus] Gallus mythographus
pollentemque] pollicentem P polluentem E || 3 adfuit M affuit E || etiam om.
H || 4 Veneris] quae effroditon uocatur. et hoc ad Graecorum imitationem qui
ὁ θεός et ἡ θεός dicunt, sicut ὁ ἀνδρῶνος καὶ ἡ ἀνδρῶνος, vir et femina
add. D || 11 caras] Sallustius 'antiquitatis curaeque pro Italica gente' add. Fa-
bricius cf. Serv. ad ge. II 209 || 13 dixit] pro domo una, non domum add. D (pro
domo una super ambiciose D) || 14 ad v. 636 Primum] praecipuum. uel 'primum'
ante filium et uxorem. sed Varro ait concessum Aeneae a Graecis, ut et quos
vellet secum et sua omnia liberaret, quod poeta Veneris praesidio praestitum
dicit Aeneae. Petebam] pro adpetebam et optabam (obtabam). P || 19 illum
scripsi: ille C || 23 ad v. 637 et 638 Vitam producere] figurate . . . extra solum.
P || 24 ratio L (oratio D) || 25 quidem om. Me || hoc] haec LH || ait L agit ex
ait H || derelinquatur I || 26 aliud] .f. uoluit superscr. l. scilicet ut ducatur. et
obliquitas illuc spectat orationis quasi affectu (affectu om. ME) patriae uideat-
ur uelle retinere urbem dum talia petit add. LME || id est uoluntatem fu-
giendi Fabricius quoque edidit

et eius partes ita ponuntur, ut † si qui dissuadent, an supervivendum patriae. quod ideo aperte non dixit, ne ceteros a fuga dehortari videretur, sed ait 'vos fugite, qui potestis': a tempore 'satis una superque', ab invitis diis 'iam pridem invisus diis et inutilis annos demoror'. sic quidem et illud colligitur, an debilis patriae superare debeat. 5

639. INTEGER AEVI SANGVIS plenam aetatem significat ex sanguine, qui non est integer nisi in iuvenibus. nam dicunt physici minui sanguinem per aetatem: unde et in senibus tremor est. sane 'aevum' hic ad annos referre debemus, cum alibi tempus significet, ut aevoque sequenti. et <III 415> tantum aevi longinqua valet 10 mutare vetustas. SVO ROBORE sine alterius auxilio, quo eget Anchises. et duas res dicit: et iuvenes estis, et sani, quorum utrumque mihi deest. STANT perstant solidaeque sunt.

640. AGITATE disponite, cogitate. Sallustius traditur fugam in oceani longinqua agitavisse. 15

✓641. CAELICOLAE ad quos nostra pertinet vita, ut <I 387> haud credo invisus caelestibus auras vitales carpis et <XI 51> nos iuvenem exanimum et nil iam caelestibus ullis debentem et <VI 730> igneus est illis vigor et caelestis origo. anima enim caeli pars est, corpus nostrum, umbra inferorum. ideo ergo non posuit generale nomen deorum, et addidit caelestibus, ne crederentur inferni dii, qui datores vitae non sunt. 20

642. SATIS SVPERQVE ad augmentum 'superque' addidit. est autem tmesis. sane sciendum est esse aliqua, quae augmentum non recipiunt, ne minus significant, ut ['satis'], 'perfectus': nam 25 quaeritur, utrum 'perfectior' possit facere, ne incipiat ['satis'] 'perfectus' minus significare.

7 qui non est integer . . . tremor est] exscr. Isid. orig. XI, 1, 123 || 9 cum alibi tempus significet] cf. Isid. diff. verb. 67 || 10 aevoque] buc. VIII 27 || 14 Sallustius] hist. fragm. lib. I 61 Kr. || 24 sane sciendum . . . significare] cf. Serv. ad Aen. XI 124

1 fortasse ut si quis dissuadeat || 3 post potestis non nulla intercidisse videntur, veluti haec ego fugere non debeo nec possum. cf. Donatus ad hunc versum. dissentit F. Schoellius coniciens (lin. 1) ut oblique dissuadeat non supervivendum patri Aeneae || 4 ab invitis Masvicius: an inuitis C || annos] orbi C || 6 ad v. 639 Integer aevi sanguis] plenam aetatem significat ex sanguine, qui (que) non est integer, nisi in iuvenibus. P || 7 in om. Me || 11 robor] id est proprio add. D || 14 ad v. 640 Agitate] disponite cogitate. P || 17 and L (haud t) aut H || et] in Lipsiensis et super hanc vocem et super non sunt (lin. 22) N notam manus saec. XII. posuit et in marg. haec adscripsit inter has figuras in aliis serui libris scriptum non inuentum est. || et] ut Me || 18 uos H || 19 illis H || debentem ullis E || 20 nostrum F. Schoellius coll. ad Aen. VI 362: vero C aquae Fabricius || 21 ideo vulgo: adeo libri || generalem deorum nomen H || et] sed L || 22 caelicolae C || di H || 23 ad v. 642 Satis superque] ad augmentum 'superque' addidit. sane sciendum est . . . significare. P || addit L (addidit t) || 24 tmesis LH themesis ME || 25 satis maiusculis litteris L, om. ME || 26 satis om. Stephanus

643. VNA EXCIDIA sub Laomedonte ab Hercule. sed ἐμπατινῶς dixit 'excidia'. *SVPERAVIMVS superviximus.*

644. 645. SIC O SIC POSITVM ADFATI DISCEDITE CORPVS sensus talis est: praestate mihi vos funebre solatium, id est adfamini me, ut dici mortuis solet 'vale, vale, vale': *nam ideo et 'positum' et 'corpus' dixit:* mortem autem ego manu hostis inveniam; nam hic ordo est. 'miserebitur' vero dixit adfectu eius qui cupiebat interimi, ut eum hostis quasi miseratus occideret. sic in nono <493> mater Euryali aut tu, summe pater divum, miserere, tuoque invium hoc detrude caput sub Tartara telo, quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam. *et <X 676> vos o potius miserescite venti. alii sic exponunt: [et] 'miserebitur' id est quod illi hostili animo fecerint ego misericordiae loco ducam.*

646. EXUVIASQVE PETET quasi obiectio 'sed spoliatum linquet cadaver', et responsio 'facilis iactura sepulcri': aut secundum Epicureos, qui dicunt nihil superesse post mortem; aut hoc dicit, facilis sepulturae iactura est, quam potest ruina praestare. *FACILIS contemptibilis et levis sapienti viro, ut sit 'iactura' dispendium.*

647. INVILIS ideo, quia debilis fuisse dicitur post fulmen. AN-NOS DEMOROR quasi festinantes diu vivendo detineo.

649. FVLMINIS ADFLAVIT VENTIS ET CONTIGIT IGNI tria sunt fulminum genera: est quod adflat, quod incendit, quod findit: de hoc autem siluit. fulminatus autem est Anchises, quia se cum Veneri concubuisse iactabat. *sane afflati tactique dicuntur capti membris, ut tactus etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus.* ADFLAVIT VENTIS bene dixit, quia scit, non iaci fulmina, nisi cum flatu

21 tria . . . findit] cf. Sen. quaest. nat. II 40. comm. Lucani I 151 || 25 tactus] Cic. in Catil. III 8, 19

1 ad v. 643 Una excidia] sub Laomedonte ab Hercule (hercole). sed ἐμπατινῶς (enfaticos) dixit excidia. Superauimus] superviximus. P || Laomedonte] unum excidium uiderat in marg. add. l || enfaticos LHE enfaticos M || 3 ad v. 644 et 645 Sic o sic positum adfati discedite corpus] sensus talis est . . . et corpus dixit. Miserebitur] affectu eius qui cupiebat interimi dixit, ut eum hostis quasi miseratus occideret. P || DISCEDERE M || 5 vale vale om. Me. unde (III 68) 'et magna supremum voce ciemus' add. D || 6 autem om. L || hic ordo LH: ordo ipse ME || 7 est] ego inveniam mortem manu hostis. ille miserebitur et petet exuvias vulgo adduntur || affectum L || 8 sic] et sic ME || 9 summe] magne Vergilius || 10 telo] caelo M || quando . . . vitam om. LHM || 11 abrumpere vitam] animam E || et 'vos o potius miserescite venti' Fabricius quoque edidit || 14 ad v. 646 Exuviasque petet (petat)] quasi obiectio . . . iactura sepulcri. aut hoc dicit . . . praestare. P || linque P || 16 nil HM || post mortem aut facilis contemptibilis . . . dispendium C || 17 ruinam H || praestare om. H || 22 fluminum L || est quod . . . findit] et quod findit quod adflat quod incendit E || 23 est autem H || 24 sane afflati . . . Romulus Fabricius quoque edidit || afflatitii C

ventorum, ut in VIII. <429> tris imbris torti radios, tris nubis aquosae addiderant. sane de fulminibus hoc scriptum in reconditis invenitur quod si quem principem civitatis vel regem fulmen afflaverit, et supervixerit, posteros eius nobiles futuros et aeternae gloriae. Fabula sane talis est: cum inter aequales 5 epularetur Anchises, gloriatus traditur de concubitu Veneris. quod cum Iovi Venus quæsta esset, emeruit, ut in Anchisem fulmina mitterentur; sed Venus cum eum fulmine posse vidisset interimi, miserata iuvenem in aliam partem fulmen detorsit, Anchises tamen afflatus igne caelesti semper debilis vixit. 10

651. NOS CONTRA praepositiones vel adverbia in 'a' exeuntia modo producunt ultimam litteram, excepto 'puta' et 'ita', apud Ennium et Pacuvium brevia sunt. hinc est quod etiam numerorum nomina indeclinabilia producuntur, ut <I 269> triginta magnos. ea vero quae declinantur brevia sunt secundum rationem nominum 15 in 'a' exeuntium. EFFUSI LACRIMIS pro effusi in lacrimas.

652. OMNISQVE DOMVS modo familiam, alias domicilium, interdum re vera domum.

653. FATOQVE VRGENTI (INCUMBERE) simile est ut 'currentem incitare', 'praecipitantem impellere'. 20

655. RVRSVS IN ARMA FEROR quasi quodam doloris impetu, quod pater liberari non acquiesceret. MORTEM OPTO contra fatorum vim et matris auxilium.

656. NAM QVOD CONSILIVM quasi vetuerit regina audito 'mortemque miserrimus opto', sic respondet Aeneas 'nam quod consilium aut quae 25 iam fortuna dabatur'?

657. MENE probatae pietatis filium. nam pronomina habent vim suam, nonnumquam et emphasin, ut cantando tu illum?

5 cum inter . . . debilis vixit] cf. mythogr. II 195 § 11 praepositiones e. q. s.] cf. Prisc. II p. 65, 20 H. Probus de ult. syll. p. 252, 14. p. 254, 2 K. Servius de final. p. 454, 24 sqq. K. Marinus Victorinus de final. p. 238, 19. p. 239, 4 K. Cledonius p. 75, 22 K. § 28 cantando] buc. III 25

1 tris . . . addiderant] et sequentia C § 2 sane de fulminibus . . . debilis vixit in marg. exempl. Basil. scripsit Daniel § 6 epularetur Daniel et mythogr.: exultaret Scioppius enotavit § 8 cum eum Daniel: eum cum Scioppius § interimi vidisset Daniel § 9 fulmen detorsit Daniel et mythogr. fulmen om. Scioppius 11 ad v. 651 Effusi lacrimis] pro effusi in lacrimas. P § 12 et ita om. H excepto puta et ita quia vulgo excepto puta et ita quae Vahlenus Enn. poes. rel. p. 180 fortasse excepto ita et quia. cf. Serv. de fin. p. 454, 24 K. et Prisc. II 65, 20 H. 14 producantur] a producantur M a producunt E! magnos H: om. L, annos M! magnos annos E § 15 rationem] declinationem E § 17 familia vulgo § domicilium] quod ad tempus sumitur add. L superior pars domus superscr. l § 24 vetuerit] an renuerit? § 25 respondet scripsi: responderet C § 28 vim suam om. ME § et om. ME! enfasin HE enfasin M

sane 'mene efferre pedem genitor' et cetera rhetorice per deliberationem tractatur, an Aeneae relicto patre fugiendum sit. POSSE plus est quam velle.

658. NEFAS scelus. EXCIDIT bene excusat patrem dicendo
5 'excidit', et ipsam temperat obiurgationem.

660. PERITVRAE bene 'periturae' dixit, non 'perditae', quia adhuc posse videatur evadere per suam et Anchisae fugam; ideo autem 'addere', tamquam magnam portionem exitio Troiae genus Anchisae coniungeret.

661. IVVAT delectat, quasi malum illi voluptati sit. PATET
10 ISTI apocope est pro 'istic'. pronomen enim esse non potest, quia non praecedit nomen.

662. MVLTQ PRIAMI DE SANGVINE quasi bis sanguinem fuderit Priamus, quia et filium eius Pyrrhus occiderit.

663. NATVM ANTE ORA PATRIS his rebus terret eum, qui non
15 potest mortem timere. OBTRVNCA obtruncare consuevit.

664. HOC ideo. QVOD propter quod.

668. ARMA, VIRI, FERTE ARMA notant hoc critici, quia saepius armari aliquos dicit, cum exarmatos nusquam ostendat: qui nesciunt, non omnia a poeta, ut supra <I 223> diximus, dici debere. nam
20 et diem describit, nocte non praemissa. superfluo enim dicuntur ea quae necesse est fieri. quis enim domum ingressus, non arma deponat? vel quia ad auferendum patrem arma deposuerat; vel quia armis Graecorum fuerat armatus. VOCAT LVX VLTIMA VICTOS id est victis moriendum est.

25 669. REDDITE ME DANAIS vel quibus me sustulit mater; vel tamquam quaerentibus et invenire cupientibus. et bene 'reddite', quasi retineatur; nam ideo ait 'sinite'. INSTAVRATA renovata; quod verbum et de feriis et de scaenis solebat apud veteres usurpari.

10 apocope est pro istic] cf. Serg. expl. in Don. p. 510, 16 K. Pompeius p. 247, 33 K.

1 sane mene . . . fugiendum sit praemisso 'cod. Fuld.' in marg. exempl. Basil. scripsit Daniel haec addens deinde etiam senibus esse fugiendum ut 'iamque aderit m. p. d. s. p.' et adiecit 'Natum ante o. p. q. o. a. a.' Deinde illi respondet, Dii me nolunt servare 'Hoc erat alma p. q. m. p. t. p. i. E.' id est nolunt me servatum. Illud autem παθίως adiecit 'Ascaniumque patrem m. i. c.' Et ne quis quod nollet sine patre fugere putaret invidiose magis quam vere dici ait 'arma viri ferte arma'. || 2 tractatur scripti: tractantur C || 4 ad v. 658 Nefas] scelus. P || 7 autem F. Schoellius: amet C amat Lion || 8 exilio C, correxi || 9 ad v. 661 Iuvant] delectat. P || 10 istic MEL: ista LH || enim om. L || 12 ad v. 662 Multo Priami de (id) sanguine] quasi . . . occiderit. P || 13 filium Daniel et C*: filius P || 16 ad v. 664 Hoc] ideo. Quod] propter quod. P || 17 critici L tritici H || 18 numquam LH (nusquam I) || 25 ad v. 669 Reddite me] quia (quae) retinebatur (retenebatur); et ideo ait 'sinite'. Instaurata] renovata. P || sustulit me L || sustulit] eripuit C

670. *NUMQVAM pro non, ut numquam hodie effugies.*

672. *INSERTABAM cunctationem ostendit hoc verbo eius, qui nec ire ad proelium velit, nec domum relinquere. sic et 'ferebam' dixit.*

674. *PATRI melius 'patri', quam 'mihi'. TENDEBAT offerebat,*
sed manibus eum gestans. 5

675. *SI PERITVRVS ABIS argumentum dilemma, id est complexio, quae adversarium ab utraque parte concludit.*

676. *EXPERTVS quidam participium praeteriti temporis [sed] vim praesentis habere volunt, quia praesens deficit.*

677. *TVTARE DOMVM hoc est cui defensori relinquitur, si tu dese-*
ris? CUI PARVVS IVLVVS interrogantis est. et simul epitheto com-
mendat aetatem.

678. *CONIVNX QVONDAM 'quondam' aut aliquando significat, quasi nunc uxor non sit quae relinquitur. aut certe 'quondam' 'semper' significat, ut in georgicis <III 99> ut quondam in sti-*
pulis magnus sine viribus ignis, et est, quam semper coniugem
nominasti. haberi enim quaevis poterat, nominari non nisi nobilis.
et bene [ex ductu litterarum] quod eventurum timet, quasi iam conti-
gerit, deflet; se autem ideo ultimam facit, quod ipsa loquitur. diversam
autem aetatem pueri, senis et feminae ad miserationem commovendam
videtur obicere. 20

680. *SVBITVM pro 'subito'. adverbium est temporis secundum vete-*
res. ORITVR oriuntur divina, ut Sol: ideo et † quia dicuntur oritur.

681. *MANVS INTER mutavit accentum praepositio postposita. sane 'inter' plerumque pro 'per' ponitur, sed raro apud Vergilium,*
ut <VII 30> hunc inter fluvio Tiberinus amoeno. bona autem

¹ numquam pro non] cf. Don. ad Ter. Andr. II 4, 7. eun. II 3, 98 || numquam] buc. III 49

⁴ ad v. 674 Tendeat] offerebat. P || 5 sed manibus H: sed non manibus LMEC*. cf. Serv. ad v. 681 || 6 argutum C || dilemma LH delima MEI || 8 ad v. 676 Expertus] quidam participium . . . deficit. P || praeteritum tempus P || set P || 10 ad v. 677 Tutare domum] hoc est cui defensori (defensoris) relinquitur? P || 11 epitheton est H || 13 ad v. 678 Coniunx quondam] quondam . . . uxor non sit. aut quondam (condam) semper significat, ut in georgicis (gyor) 'quondam (condam) . . . coniugem nominasti. P || 15 in post quondam om. LH || 16 et est HMEPI: aetatem L et est sensus C et Fabricius || 17 potera//t L poterant M || nobiles M || 18 ex ductu litterarum seclusi. videtur enim Scioppius significare voluisse, et bene non satis apparere in codice. || 22 ad v. 680 Subitum] pro subito . . . ueteres. P || temporis P: ordinis C || 23 ut eol ideo Commelinus: ut soli deo C || et ignis, quia dii fundunt, oritur F. Schoellius. fortasse et prodigia dicuntur oriri || 24 ad v. 681 Manus inter] mutavit accentum praepositio postposita. Monstrum] a monstrando, id est monendo dicitur, et refertur ad praesens significatio eius (significationem). prodigium uero est, quod (que) . . . significationem. P || postposita praepositio M || 25 pro per ponitur LHME: praepositur C. (cf. Scioppius suspect. lect. III 5) postponitur Leidensis Burmanni, F. Schoellius de acc. I. I. p. 185 || 26 fluvium M

oeconomia ad Iulum venit, dicens eum fuisse inter manus parentum. 'inter manus' autem, hoc est inter amplexus. non enim possumus eum illo tempore portatum dicere, quem *et mox pedibus patris comitem fuisse, et post septem annos legimus et venatum isse et bella* 5 *tractasse.* MIRABILE MONSTRVM τῶν μέσων est: dictum a monstrando, *id est monendo.* et refertur ad praesens eius significatio. 'prodigium' autem est quod in longum tempus dirigit significationem.

682. LEVIS pro leuiter.

683. FVNDERE LVMEN APEX 'apex' proprie dicitur in summo 10 flaminis pilleo virga lanata, hoc est in cuius extremitate modica lana est: quod primum constat apud Albam Ascanium statuisset. modo autem summitatem pillei intellegimus. tangit autem, ut frequenter diximus, latenter historiam. item hoc quoque de igni ad Servium Tullium pertinet. nam cum Tarquinius cepisset Vericula- 15 nam civitatem, ex captiva quadam in domo eius natus est Servius Tullius. qui cum obdormisset, caput eius subito flamma corripuit: quam cum vellent restinguere, Tanaquil, regis uxor, auguriorum perita, intellegens augurium, prohibuit. flamma puerum cum somno deseruit: unde intellexit, eum clarum fore usque ad ultimam vitam. 20 perite sane lucem dixit, non ut in septimo <76> tum fumida lumine fulvo: nam et illic splendor quidem est, sed cum fumo, qui semper causa lacrimarum est. in Ascanio autem solus ostenditur splendor. *Suetonius tria genera pilleorum dixit, quibus sacerdotes utuntur, apicem, tutulum, galerum: sed apicem pilleum sutile circa medium* 25 *virga eminente, tutulum pilleum lanatum metae figura, galerum pilleum ex pelle hostiae caesae.*

5 dictum a monstrando . . . significationem] cf. Isid. orig. XI 3, 3. diff. verb. 459 || 23 Suetonius] frag. 168 ap. Reiffersch. p. 268. cf. Isid. orig. XIX 30, 5

1 eum inter manus parentum fuisse L || 2 autem] aut M || 4 annos septem M (septem . . . tractasse in contextu omitta in marg. suppl. ead. man.) || isse ex esse L esse E || 5 rox meson L ton meson HME || 8 ad v. 682 Levis] pro leuiter. P || 9 ad v. 683 Fundere lumen apex] Suetonius . . . caesae. sunt autem in his versibus infiniti pro indicativis. P || apex om. HM (add. m) || 12 autem ut HE: namque ut LM || 13 item LH, om. MEI || 14 seruilium tullium LH tullum seruilium M seruilium tullum E || vericulanam MEI et Burmanni libri vericulanam L vericulanam H vericulanam Masvicius. Corniculanam scribere debuit Servius. cf. Liv. I 38, 4 et IV 3, 12 Ovid. fast. VI 622 || 15 seruilis tullius hostilius L sertulius tullius hostilius H tullius seruilis M tullus seruilis E || 16 corripuit ME: corrumpt L arripuit H || 17 quam MEI: quod LH || 19 intelligit L (corr. I) || clarum eum M || 20 lucem] fortasse leuem. || dicit EI || 21 illa H || 22 lacrimarum causa L causa om. M || solus H || ostenditur om. M || 23 Suetonius Commelinus: sytonius CP || 24 tutallum P || galere P || apice P || 25 tutallum P || figura Masvicius: figurae P || galere P || pilleum est ex P

684. CIRCVM TEMPORA PASCI crescere: ut <VII 391> sacrum tibi pascere crinem. sunt autem hic infiniti pro indicativis 'fundere', 'lambere', 'pasci'.

686. SACROS RESTINGVERE FONTIBVS IGNES *religiosos*. non quos tunc 'sacros' sciebant, sed quos mox probarunt. *SANCTOS 5 RESTINGVERE FONTIBVS IGNES*] [et] bene 'fontibus', non aquis. 'sanctos' vero, ut venerabilius fieret. sane 'sanctum' est interdum non idem quod 'sacrum', neque idem quod 'religiosum'; interdum non aliud quam 'sacrum'. hic ergo 'sanctos' sacros accipimus, quippe quo loco auspicia fierent, sicut ex Anchisae persona ostenditur, cum dicit 'oculos ad sidera 10 laetus extulit' et 'da deinde auxilium pater atque haec omnia firma'. aliter 'sanctum' accipi per singula loca dicitur.

687. AT PATER ANCHISES et hic et alibi Anchisen divinandi peritum inducit. OCYLOS AD SIDERA contra opinionem Theocriti, qui eum fulmine caecatum fuisse commemorat. 15

688. ET CAELO PALMAS CVM VOCE TETENDIT fugae defensio est, ut videatur non solum utilis et necessaria, sed et honesta, quoniam divina suadebant. nam et ideo inducitur noluisse, ut quod vincitur et consentit argumentum voluntatis divinae sit.

689. SI FLECTERIS aut secundum Stoicos locutus est, qui fati 20 adserunt necessitatem: aut secundum Epicureos, qui dicunt deos non curare mortalia.

690. ASPICE NOS quia intuentes dii iuvant: unde est <X 473> atque oculos Rutulorum reicit arvis, et contra <I 482> diva solo fixos oculos aversa tenebat. *ASPICE NOS*] (quia intuentes 25 dii iuvant:) *nam de Iove in primo libro <226> et Libyae defixit lumina regnis. aut secundum mathematicos, quod quidquid Iuppiter irradiaverit felix facit.*

691. ATQVE HAEC OMINA FIRMA secundum Romanum morem petit, ut visa firmentur. non enim unum augurium vidisse sufficit, 30 nisi confirmetur ex simili. nam si dissimilia sint posteriora, solvuntur priora: unde est quantum Chaonias aquila veniente columbas. nam aquila sine dubio columbis plus potest.

7 sane sanctum e. q. s.] cf. Macrobian. Sat. III 3, 5 || 27 aut . . . felix facit] cf. mythogr. III 3, 3 || 32 quantum] buc. IX 12

2 hic om. ME || infiniti III E infinitiui I infinitina vulgo || 3 pasci] historico more add. D || 4 ad v. 686 Sacros] religiosos. P || 5 scirent Me || probaturi sunt C || 10 fortasse fiant || 11 pater aux. at. omnia firma C || 15 fulmine om. LH (add. I) || esse M || 23 iuvant: nam de Iove in X. libro sic ait cum in Africa esset Aeneas et Libyae defixit lumina regnis et contra diva . . . tenebat. aut secundum . . . facit. unde est . . . arvis. C || 29 mortem L || 30 petiti tuis afirmentur H || 31 dissimilia] similia H || 32 priora solvantur M || quantumque L || 33 plus est L (potest I)

692. *FATVS ERAT proprietatem disciplinae secutus, quod augurum 'effata' dicuntur.*

693. *INTONVIT LAEVVM sinistrum, prosperum, quia caeleste est; quae enim nobis laeva sunt (caelestibus) dextra sunt, ut diximus*
 5 *supra <54>. 'sinistrum' autem a sinendo dictum, quantum ad auguria pertinet, quod nos agere aliquid sinat, unde alibi siquem numina laeva sinunt. sed hoc loco pontificalis inducitur disciplina. nam ostendit Anchisen, cum vellet fugam filii sequi, omine quod de Ascanii*
 † *pro capite auspicii se obtulit, a diis commotum petisse de caelo con-*
 10 *firmationem; subiungit enim 'vix ea fatus erat senior, subitoque fragore intonuit laevum'. prosperum, quia sereno caelo sive audita, sive visa fuerint: quod hic utrumque ostendit 'subitoque fragore intonuit laevum', quod ad auditum scilicet pertinet. iterum adiunxit quod ad visum per-*
 15 *tinet 'et de caelo lapsa per umbras stella facem ducens multa cum luce cucurrit'. hoc autem auspiciu[m] cum de caelo sit, verbo augurum maxi-*
imum appellatur. sinistras autem partes septentrionales esse augurum disciplina consentit, et ideo ex ipsa parte significatiora esse fulmina, quoniam altiora et viciniora domicilio Iovis.

694. *MVLTA CVM LVCE CVCVRRIT nunc theologicam rationem*
 20 *sequitur, quae adserit, flammaram quos cernimus tractus nimbium esse descendens numinis; alibi physicam, ut vento inpendente videbis, flammaram longos a tergo albescere tractus.*
FACEM DVCENS lumen, quod utique ex facibus nascitur.

695. *SVPER LABENTEM quidam hoc verbum unam partem orationis*
 25 *esse tradunt.*

696. *IDAEA CLARVM SE CONDERE SILVA stellae huius cursus ita significat Troianos conglobatos ad domum Aeneae Idam petere. quod dicit 'multa cum luce' ostendit claros; quod 'signantem vias' scintillas quasdam dicit relictas, quae ostendunt remansuros in di-*
 30 *versis partibus socios; quod 'longo limite', ostendit errorem; quod*

5 sinistrum . . . sinat] cf. Isid. orig. XI 1, 68 || 6 alibi] georg. IV 7 ||
 16 sinistras . . . Iovis] cf. Plut. quaest. Rom. 78 || 21 vento] georg. I 365

3 Intonuit laevum] sinistrum (senistrum) prosperum, quia (que) caeleste est. sinistrum autem . . . laeva sinunt (sinant). sinistras autem partes (partes om. P) . . . domicilio Iovis. P || 4 caelestibus add. Masvicius || 5 supra] quando autem terrenum contrarium add. LME || dicitur P || 7 sinant C || 8 vellet] fortasse nollet || 9 pro et auspicii deleuit Masvicius. fortasse de Ascanii capite pro auspicio s. o. cf. ad Aen. IV 340 || commonitum Masvicius || 11 prosperum quia] fort. prospera enim quae || 16 partes om. P || 17 fortasse ex ea ipsa || 19 ad v. 694 Facem ducens] id est lumen, quod utique ex facibus (effacibus) nascitur. P || theoloicum H || 20 sequitur rationem L || 24 ad v. 695 Super labentem] quidam . . . tradunt. P. post tractus (lin. 22) hoc scholium habuit C || 27 ita] ista ita L (expunxit I), om. Me || inde Idam Fabricius || 29 scintilla H || ostendunt ex ostenditur, ut videtur L

'sulcum' dicit, significat longum <780> 'maris aequor arandum'; quod ait 'sulphure fumant' divini ignis odor ostenditur; *fulgura enim odor sulphuris sequitur*; ex fumo autem mors Anchisae, sicut eius oratio sequens indicat. 'cedo equidem', quasi *dicat*, licet sciam me esse moriturum. et bene quamdiu vivit Anchises, totum ei 5 conceditur. *quidam fumo bellum, quod in Italia futurum erat, significari tradunt.*

699. VICTVS GENITOR *quasi pertinax et a pristino proposito* recedens. SE TOLLIT AD AVRAS verbum augurum, qui visis auspiciis surgebant e templo: unde est 'extemplo'. 10

700. ADFATVRQVE DEOS agit diis gratias. *vel certe invocat.*

701. IAM IAM NVLLA MORA EST et 'cedo equidem' ostendit eum Aeneae dictis consensisse.

702. DII PATRII SERVATE DOMVM SERVATE NEPOTEM: VESTRVM HOC AVGV-
RIVM *hic ostendit, Anchisen ea quae optabat per impetrationem augurii* 15
meruisse: augurium enim est exquisita deorum voluntas per consulta-
tionem avium aut signorum. perite ergo signum de caelo 'augurium'
disit. ideo et adiecit 'servate domum', id est genus, familiam: 'ser-
vate nepotem', a quo certum erat Romanam prolem propagatum iri.

703. VESTROQVE IN NVMINE TROIA EST in vobis habeo Troiam: 20
propter illud <642> has mihi servassent sedes. alii ita expo-
nunt: *augurium numenque vestrum efficiat, ne putem Troiam perisse.*

704. CEDO *cedere proprie dicitur qui contra sententiam suam alteri*
consentit, ut <III 188> cedamus Phoebo. COMES IRE RECVSIO
tantum ad solatium itineris, quippe moriturus, ut in sexto <112> 25
Aeneas ille meum comitatus iter. vult enim Vergilius etiam
Aeneae concedere patris peritiam.

705. DIXERAT ILLE *hic distinguendum. alii 'ille' et 'ignis',*
sed male. ET IAM dum negat, dum ostenduntur auspicia.

16 augurium . . . signorum] cf. Isid. diff. verb. 6 || 23 *cedere* . . . Phoebo]
cf. Nonius p. 250 M.

2 sulphure *M* (sulphure *m*) || fumat *L* || 3 Anchisae cognoscitur *Fabricius* ||
4 indicat] et tenuis fugit ceu fumus in auras (*Aen. V 740*) *add. C* || quasi dicat
licet sciam me *C*: quasi licet etiam sciam me *L* quas licet etiam me *H* quasi
licet sciam me *ME* || 5 quamdiu vivit] quod diuinarit *C* || 6 fumo *scripsi*: fumum
C. ceterum quidam . . . tradunt coniungenda videntur cum fulgura . . . sequitur
(lin. 2): *quae veri simile est ad et late circum loca sulphure fumant (v. 698)*
adscripta fuisse || 10 a templo *LH* || est extemplo *MEI*: extemplo *H* et templo
L || extemplo adverbium *Fabricius* || 11 dis *H* || 14 *ad v. 702* Vestrum hoc
augurium] augurium exquisita (exquesita) deorum voluntas per consultationem
(consolationem) avium aut signorum. Servate nepotem] a quo certa erat Ro-
manae prolis propagatio (propagata). *P* || 19 certum erat *scripsi*: certus *C* ||
propagaturum iri *C* || 20 in vobis habeo Troiam] in vobis ea omnia habeo *C* ||
25 quippe] quoniam prope *C* || sexto] septimo *LH* || 27 patris concedere *L* ||
28 auspicia *HME*

706. PROPIVSQUE [*quamvis secreta domus sit.*] propter illud
<300> arboribusque oblecta recessit. et est ordo: incendia
propius volvunt aestus, id est calorem. unde etiam 'aestas' dicitur.

707. ERGO AGE quia consensisti, et ignis propinquat. 'age'
5 autem non est modo verbum imperantis, sed hortantis adverbium,
adeo ut plerumque 'age facite' dicamus et singularem numerum
copulemus plurali. CERVICI 'cervix' cum numero singulari dici-
tur, collum significat; si plurali utamur, superbiam ostendimus, ut
in Verrinis frange cervices.

10 710. AMBOBUS ERIT et ad filium et ad patrem potest referri;
sed melius ad patrem, quia de Ascanio post loquitur.

711. ET LONGE 'longe' valde, ut <I 13> Tiberinaque longe
ostia. nam 'longe' non potest, quia sequitur 'pone subit con-
iunx'. et bene ire singulos facit: scit enim multitudinem facile
15 posse deprehendi. *vel 'longe' ideo, ut sit proeconomia, quod errare
potuerit.* SERVET autem custodiat, ut <VII 52> et tantas ser-
vabat filia sedes vel servantem ripas.

712. FAMVLI unde familia.

713. YRBE EGRESSIS hic ablativo iunxit, ut Horatius egres-
20 sum magna me accepit Aricia Roma. Sallustius accusativo,
ut raro egressa fines suos. ergo utrumque dicimus. TVMV-
LVS modo terrâ tumens, alias sepulcrum. prudenter autem circa
turbatos pluribus utitur praeceptis, [*diversa signa dat*] quia scit,
timoris comitem esse oblivionem. TEMPLVMQVE VETVSTVM DE-

4 age autem . . . adverbium] cf. Don. ad Ter. Andr. III 4, 19. adelp. IV 2, 33 || 7 cervix . . . cervices] cf. Isid. orig. XI 1, 61. diff. verb. 118 || 9 in Verrinis] Cic. in Verr. act. sec. V 42, 110 || 16 Servet custodiat] cf. Nonius p. 387 M. || 17 servantem] georg. IV 459 || 19 Horatius] sat. I 5, 1 || 20 Sallustius] hist. fragm. I 81 Kr. || 21 Tumulus terra tumens] exscr. Isid. orig. XIV 8, 21. XV 11, 2

1 ad v. 706 Auditur] ordo est: incendia (incendi) propius voluunt aestus, id est calorem (colorem). P || illud om. M || 3 dicitur] a calore add. C || 4 ad v. 707 Ergo age] age autem non est modo . . . frangere cervices. P || appropinquat L || 5 adverbium hortantis Daniel et C* abim (id est 'ablativum') hortantis P || 8 ut in Verrinis Cicero vulgo || 9 frange HE et Ciceronis libri: frangere L MPC* || 10 ad v. 710 Ambobus erit] quomodo 'ambobus', cum dicat 'dextrae se parvus Iulus implicuit'? soluitur: huius modi enim aetas in captivitate solet recipi, ut alibi (766) 'pueri et pavidae longo ordine matres'. ergo ad filium e. q. s. D || et ante ad filium om. LHC* (add. I) || 11 sed om. HEC* (add. e) || loquetur vulgo || 12 ad v. 711 Longe] ualde . . . pone subit coniunx. Servet] custodiat. P, qui in his verbis desinit. || 13 quia om. P || 15 comprehendi Stephanus, Daniel et C* || vel longe . . . potuerit post sedes (lin. 17) habet C, transposuit Masvicius || 16 custodiat] ut servantem ripas add. E (expunxit e) || servabat E et Vergilii libri: servaret L servarat ex servaret II servarat M || 17 servantem ripas om. ME || 20 me] mea E || aritia ME || 22 sepulcrum libri

SERTAE CERERIS bene Cereris fanum ante urbem (esse facit), quae dea rusticorum est. et librate Aeneas et Cereris templum et vastum elegit, ad quod nec viris erat aditus, sicut hostem putabant: nam Aeneas scit, ante esse profanatum: nec praedae pro Graeci poterant duci.

714. DESERTAE CERERIS utrum a sacerdote, qui in sexto (484) extinctus inducitur, ut Cererique sacrum Polyboeten: an 'desertae' belli tempore propter decennalem obsidionem? an 'desertae' a filia, ut nec repetita sequi curet Proserpina matrem.

* ANTIQVA CVPRESSVS ad vetustatem rettulit. cupressum autem, fungibrem arborem, bene ante templum deae lugentis esse confirmat.*

715. RELIGIONE PATRVN timore: et est reciprocum. sic Terentius nam mihi nihil esse, religio est dicere, id est metus; item Vergilius contra (VII 60) multosque metu servata per annos: conexas enim sunt timor et religio, ut Statius primus in 10 orbe deos fecit timor.

716. EX DIVERSO ut non sit suspicio Graecis.

717. CAPE SACRA MANV non est dantis, sed hortantis, ut tollat, quia sequitur 'me bello e tanto digressum et caede recenti attrectare nefas': scit enim, Graecos ex pollutione Palladii piaculum 20 commisisse.

719. FLVMINE VIVO perenni, quia iugiter aqua fluens viva vocatur.

FLVMINE VIVO semper fluenti, id est naturali, ut (I 167, vivo-que sedilia saxo. est autem augurale verbum.

720. ABLVERO pro abluam.

721. LATOS VMEROS aut more heroum se laudat: aut certe

9 nec repetita] georg. I 39 | 12 Terentius, heaut. tim. II 1, 16 'nam mihi esse mihi religiosi dicere'. | 15 Statius, Theb. III 661 | 25 Ablvero pro abluam] cf. Don. ad Ter. Plaut. II 3, 73

1 ante urbem esse facit Stephanus et Daniel. Cuius esse ante urbem II esse facit libri perier C om | quia E. Scapulae | 2 librate M E. librat vel libratu L. (librat vel expresse sunt. petite moderate superer. L. librat II) | 4 gradatatum] propter quod add. C | 5 a om. H E. add. e, | 7 polyboeten M. polyboeten H E. p. L. | 8 belli tempore ... an desertae om. L E. in marg. suppleant me. 10 ANTIQVA CVPRESSVS ad vetustatem rettulit. ... confirmat, huc. transp. M. Mercurius. post. hunc. om. 13. propter C. cupressum. confirmat. post. hunc. habent L H M E. | 11 lugentis deae M | esse confirmat, und. est. C. | 12 mihi mihi L | religio L | 13 te ego et timor II | te ego L. | 20 caede vel M E. scit enim L E. quia enim M E. | paucis per. hunc. M | asportat II | 22 ad r. 719 FLVMINE vivo. perenni quia iugiter aqua fluens viva vocatur. Sane cape sacra II. 3. 1. 2. 3. 4. et. caed. r. Alia. n. d. mo. B. n. Ab. luero pro abluam. Cuius autem non. 4. caed. vel. n. p. r. B. n. id. est. naturalis ut V. 1. 2. 3. 4. et. autem. augurale. verbum. C. | 25 Ablvero pro abluam. Daniel. edidit

sternendo latos facit. vel 'latos' sufficientes vecturae; vult enim ostendere, totum se ad onus praebuisse: et ideo 'umeros', non 'umerum'.

722. *INSTERNOR eleganter tamquam onus laturus, ut de animalibus.*

723. *SVCCEDOQVE ONERI figura est, ut <478> succedunt*
5 *muro et flammās ad culmina iactant.*

724. *INPLICVIT puerilem expressit timorem, ne manu excidat patris.* *SEQVITVRQVE PATREM NON PASSIVS AEQVIS bene de praesente puero, qui, ut putabatur, inter manus reginae erat positus, expressit adfectum.*

725. *PONE 'post', sed loco tantum, non et tempori adiungitur.*
10 *et adverbium est, atque ideo ultima syllaba habet accentum.*

SVBIT sequitur. *OPACA LOCORVM quia dixit <300> arboribusque obiecta recessit. est autem elocutio, ut <I 422> strata viarum. alii 'per opaca', per crassa accipiendum putant; vel 'opaca' obscura. alibi 'opacum' amoenum.*

15 726. *ET ME QVEM DVDVM naturalia plus timet. quasi et vir fortis et pius non timet bellicum timorem, sed naturalem, propterea quia sequitur 'comitique onerique timentem'.*

727. *GLOMERATI EX AGMINE propter illud <414> 'undique collecti invadunt'.*

20 728. *NVNC OMNES TERRENT AVRAE hic ostendit, etiam fortes viros pro ratione temporis et causarum et debere et decere metuere.* *SONVS EXCITAT OMNIS consternat.*

729. *SVPENSVM sollicitum. COMITQVE quidam 'comiti' pro comitibus accipi volunt; nam et pro Creusa cum timere putant intellegi, et*
25 *singulariter dictum, ut 'equitem' et 'peditem' de multitudine dicimus.*

731. *SVBITO CVM hysterologia est. NATE haec singula pronuntianda sunt, quia perturbatis iugis non datur sermo, nec gaudentibus, nec dolentibus. quidam adfectiose distinguunt.*

9 Pone post . . . adiungitur] cf. Isid. diff. verb. 436 || 10 adverbium . . . est accentum] cf. Serv. comm. in Don. p. 439, 28 K. || 14 alibi opacum amoenum] cf. Isid. diff. verb. 42

5 culmina] fastigia H f. L at fastigia superscr. e || 9 post . . . adiungitur et Daniel edidit || 11 Subit sequitur Daniel edidit || dixerat L || 13 per crassa F. Schoellius: casu C || 15 naturalia plus timet haud scio an non sint Servii || 16 timorem] fortasse terrorem || 18 EXAMINE H || 20 ad v. 728 Nunc omnes terrent aurae] hic ostendit . . . metuere D quoque habet || 22 consternit M consternit deicit E || 23 ad v. 730 lamque propinquabam portis] quomodo 'portis', si 'ferimur per opaca locorum'. soluitur: sed per opaca locorum extra portas subit. has autem portas dixit, quas acceperat cum colonia fieret, et honor est patriae. sulcus ducitur extra civitatem ex terra aratro versa (uertatur D) in omnium circuitu, et a portando portae appellatae sunt. D et Gualferb. I Lione teste || 26 ysterologia L cysterologia H isterologia M ystorologia E || 27 sermo] oratio Me

733. PROPINQVANT non dicit qui, propter sequentem de Corybantibus oeconomiam. CERNO non nulli quaerunt, ex cuius persona 'cerno' dictum sit. sed altius intuentes 'cerno' Aeneae dant, ut ipse hunc versum dixisse videatur.

735. NESCIO QVOD TREPIDO excusatio est coniugis longius derelictae. 5 et bene 'nescio quod' ait, quia hoc postea a simulacro uxoris agnoscit.

MALE NVMEN AMICVM non cum utilitate mea favens uxori, quae in numerum ministrarum matris deum relata est. vel 'male amicum' iratum, ut <23> statio male fida carinis.

736. MENTEM memoriam, ut paulo post ait nec prius amis- 10 sam respexi.

738. FATONE EREPTA CREVSA ordo est: fato erepta Creusa substituitne, erravitne via. non enim dubitat fato esse sublatam, cum audierit <777> non haec sine numine divum eveniunt.

740. NEC POST OCVLIS EST REDDITA NOSTRIS constat: nam 15 umbram eius vidit tantummodo. alioquin mentiebatur dicendo: non vidi.

743. HIC DEMVM 'hic una defuit', aliter vitium est. 'huc' enim dicere debuit. VNA id est sola. et videtur improprie de necessaria persona 'una' dixisse, quae non sic debet numerari, quasi numero defuerit, sed quasi adfectui dolentis; sola enim de multis in- 20 tellegitur.

744. COMITES utrum natum et virum, an separatim alios, an famulos dixit? NATVMQVE qui per aetatem matrem desiderare debuerat. VIRVMQVE (FEFELLIT) videtur excusasse oblivionem suam et culpam ad deos rettulisse. 25

745. DEORVMQVE hypermetrus versus est, ideo, ne si 'deum' per genitivum pluralem diceret, ὁμοιοτέλετον faceret. dicendo autem 'quem non incusavi amens hominumque deumque' dat sibi amentiam, quia in furore incusavit deos etiam, quod numquam; cum enim dixit 'quem non', intellegimus etiam deos. 30

746. VIDI CRVDELIVS bene se futurus commendat maritus, qui apud feminam sic ostendit priorem se amasse uxorem.

18 Una id est sola e. q. a.] cf. ad Aen. XII 817 et georg. I 30

1 coribantibus L || 2 oeconomiam L oeconomiam H aeconomiam E || non-
nulli . . . sed D quoque habet || 7 mea] meae E || 9 iratum . . . carinis Daniel
edidit || 10 amissa HM || 11 respexit ME (respexi e) || 15 constat hoc Mle ||
17 HIC DEMVM] COLLECTIS OMNIBVS VNA DEFUIT ordo est add. E ordo est add. l ||
20 adfectus C, corr. F. Schoellius || 26 ypermetrus LME permetrus H || versus
hoc est una syllaba superhabundans. qui (quae l) quotiens fit. sequens a uocali
incipere debet (debet incipere l). et isse (ipse l) in uocalem. aut in .m. litte-
ram desinere propter synalipham (sinelipham l) add. El || 31 bene om. H || se
his uerbis futurus commendat didoni maritus l

748. VALLE RECONDO hinc iam ostenditur nimia multitudo.

749. VRBEM REPETO quidam 'repeto' pro 'repetere (statuo)' accipiunt. FVLGENTIBVS ARMIS licet intempestive 'fulgentibus' dixerit, tamen potest significasse scutum et galeam, quibus solis caruerat patrem portans et filium ducens.

750. STAT CASVS placet, ut <XII 678> stat quicquid acerbum est, morte pati.

752. OBSCVRA LIMINA aut per noctem obscura: aut certe posticum 'limina' significat.

10 753. QVA pro unde. RETRO OBSERVATA SEQVOR relego, retro sequor mea vestigia.

754. LVMINE LVSTRO oculos circumfero; non enim facem ferre poterat, quia proderetur.

755. IPSA SILENTIA ipsa quae terrere non debent, praecipue 15 inter hostes. sed ut diximus, naturalibus tantum cedit.

756. SI FORTE PEDEM, SI FORTE iteratione auxit dubitationem.

INRVERANT DANAI quos Venus ante prohibuerat: unde est <599> et ni mea cura resistat.

758. ILICET confestim. hoc significat [et] 'ilico'; sed metri 20 ratione variantur. SVMMA AD FASTIGIA VENTO qui auget flammam, ut <304> veluti cum flamma furentibus austris. 'fastigia' autem modo de summitate proprie dixit: alibi per contrarium de imo, ut est forsitan et scrobibus quae sint fastigia quaeras. inde est et caelumque profundum, quasi cuius porro sit fundus, 25 cum de imo 'fundus', de summo 'fastigium' dicatur.

760. PRIAMI patris eius. ARCEM ne vel illuc confugisset?

761. VACVIS magnis, quippe illic erant omnia. alii 'vacuis' pro vacuatis intellegunt, ut sit nomen pro participio; aut 'vacuis' a nobis; aut certe 'vacuis' latis. IVNONIS ASYLO templo: unde nullus

23 forsitan] georg. II 288 || 24 caelumque] buc. IV 51 || quasi cuius porro sit fundus] exscr. Isid. orig. XIV 9, 4

1 hinc] hic vulgo || iam] etiam E || 2 quidam Masvicius: qui C || statuo addidit Masvicius || ad v. 749 Et cingor fulgentibus armis] si armatus erat, quare 'cingor'? soluitur: hoc ad scutum refertur. idcirco scutum non habebat, quia patrem et filium continuerat. D || 6 acerbum LME: acerbium H acerbi libri Vergiliani || 7 marte L (morte l) martem H || 8 obscuram E || 9 per posticum dicit Me posticum dicit limina E per posticum limina significat l || 10 qva pro unde Daniel edidit || seqvor sequor id est relego Me retro sequor] retro et prosequor C || 15 tantum cedit] cedit L (tantum add. l) natum ceditur H || 17 unde] ut M || 19 ILICET L SILICET H || et del. F. Schoellius. cf. Serv. ad Aen. XI 468. Charis. p. 200, 27 K. hic significat quod ilico Daniel et C* hic significat et ilico Masvicius || 20 quia MEI || auget] urget C || 24 et ante caelumque om. Me || 25 dicitur M || 26 ne vel] neue L || 27 quippe] nam M || 29 templi H

possit ad supplicium extrahi. dictum 'asylum' quasi 'asyrum'. alii 'asylum' ideo dictum, quod nullus inde tolleretur, id est quod σῶλασθαι, hoc est abripi, nullus inde poterat; vel quod fugienti illuc spolia non detraherentur; σῶλα enim Graece aut furta aut spolia dicuntur. hoc autem non est in omnibus templis, nisi quibus consecrationis lege concessum est. primo autem apud Athenienses statutum est ab Herculis filiis, quos insequabantur hi, qui erant a patre oppressi, sicut docet in duodecimo <497> Statius. hoc asylum etiam Romulus imitatus est: unde est <VIII 342> quem Romulus acer asylum rettulit, non 'statuit'. quem locum deus † Lucoris, sicut 10 Piso ait, curare dicitur. sunt quidam qui dicunt, ideo Graecos in templo Iunonis, quod asylum erat, praedam convexisse vel captivos conclusisse, quod ibi caedem fieri non liceret: et ideo feminas et pueros clausos, quod imbellis esset aetas et sexus, quibus etiam hostes parcere consueverunt. 15

762. PHOENIX Achillis magister.

763. HVC pro illuc. GAZA census, Persarum lingua. et est numeri singularis tantum.

764. MENSAEQVE DEORVM postquam <351> 'excessere omnes adytis'. 20

765. CRATERESQVE AVRO SOLIDI qui sunt vel inaurati, vel laminis tecti, vel incrustati. CAPTIVAQVE VESTIS pro captivorum, et est nota elocutio.

766. LONGO ORDINE longa multitudine, ut in sexto <754> unde omnes longo ordine posset, cum non dicat 'per ordinem'. 25 non enim ordo erat in multitudine.

768. AVRS quia inter hostes. VOCES IACTARE quae contrariae sunt latere cupienti. et inquirendi officium ad vocem transtulit

5 hoc autem e. q. s.] cf. Serv. ad Aen. VIII 342 et mythogr. II 166 || 11 Piso] I 4 ap. Peterum p. 118

1 ad supplicium Daniel edidit || asilum H || asirum HE || 2 σῶλασθαι C || 3 vel quod fugienti . . . dicuntur Daniel edidit post Statius (lin. 8) collocata || 4 σῶλα C || 5 hoc autem] quod MEI || nisi quibus] sed in his quibus EI || 6 primo autem] multa inerant in scuto lora quibus manus inferebant ut clypeoque sinistram insertabam aptans oc ipse multi hic add. M, expunxit m. cf. ad Aen. II 393 sq. || primum E || 7 hii E ii vulgo || a patre ipsorum Fabricius || 8 sicut statius in duodecimo docet M || Statius] 'fama est defensus acie post busta paterni numinis Herculeos sedem fundasse nepotes' vulgo adduntur || asilum H, om. M || etiam] et E || 10 asyllum H || rettulit L H M E || Lucoris C Lycoreus Masvicius, Lycoreus vel Lycoros con. O. Iahnus relat. Lips. 1847 p. 421 sqq. Lucaris Hartungius d. rel. Rom. II p. 54 || 21 scholium ad Crateresque auro solidi edidit Daniel || 24 longa multitudine . . . posset om. H || 25 cum om. L (add. I) || 28 lateolenti L (latere cupienti I) || cupienti. et hic ostendit et se fato euasisse et fato coniugem perdidisse, sed inquirendi e. q. s. C

propter noctem. 'voces' vero, quia 'iterumque iterumque vocavi'.

AVSVS Q. V. I. P. V.] *[et] hic ostendit, et se fato evasisse, et fato coniugem perdidisse.*

771. TECTIS per tecta. et est antiptosis.

- 5 772. INFELIX SIMVLACRVM mihi, non sibi: ut <VII 309> quae potui infelix? per 'simulacrum' autem apotheosin ostendit, quia simulacra deorum sunt, umbrae inferorum. sic Ulixes in Homero apud inferos umbram Herculis cernit, quia post mortem umbrae inferos, animae caelum petunt.

- 10 773. MAIOR IMAGO quia umbra maior est corpore. et per hoc mortuam vult ostendere, aut ex homine deam factam.

774. STETERVNTQVE COMAE prae horrore.

775. TVM SIC ADFARI infinitus modus pro indicativo. et hic versus in plerisque dicitur non fuisse. QUID TANTVM consolatio est; se-
15 quitur etiam divinatio, quae animis liberatis corpore conceditur: unde etiam morientibus datur, ut <X 740> nec longum laetabere: te quoque fata prospectant paria Acron Mezentio.

776. INSANO hic sine ratione, aut certe magno, ut insani feriant sine litora fluctus. INDVLGERE vel permittere, vel
20 operam dare, ut <IX 163> indulgent vino.

777. SINE NVMINE DIVVM sine fati necessitate: ut enim Statius dicit, fata sunt quae dii fantur.

778. EVENIVNT NEC TE COMITEM HINC ASPORTARE CREVSAM hic versus caret scansione: unde multi ei 'hinc', multi 'as' syllabam
25 detrahunt. si tamen vis fide servata scandere, sit conversio, ut

7 in Homero] Od. XI 601 || 18 insani] buc. IX 43 || 19 Indulgere vel permittere . . . vino] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 49

1 noctem] ibi enim voce opus est, ubi uisus non suppetit addunt Stephanus, Fabricius, Daniel, neque in Fuldensi defuisse adnotavit Scioppius || quia ait ME || iterum iterumque LHE || uocavit LH || 8 umbrae] umbram H umbra ME || 9 anima H || 13 scholium ad Tum sic adfari Daniel edidit || 15 quae ex quia L || a corpore El (a expunxit e) || 16 ut infra Orodes Mezentio nec longum Masvicius || ut . . . Mezentio om. E (in marg. suppl. e), expunxit l. 17 te] et LH, om. Me || prospectat Me || paria] post LH Me || Acron LH. Acron Mezentio vulgo omittuntur || Mezentio] post atque aut eadem m. a. t. add. C || 19 vel permittere vel edidit Daniel || 22 fata sunt quae dii (di H) fantur LHC*: fata sunt quae dii fantur uel quae indubitanter eueniunt M fata sunt quae indubitanter eueniunt uel fata sunt quae dii fantur E quae indubitanter eueniunt uel fata sunt in marg. add. l || 23 EVENIVNT om. ME CREVSAM] P. A. I. s. add. L F. A. s. add. H || 24 uersus hic M || scansione caret Daniel, quibus in Fuldensi haec addi adnotavit Scioppius si non conuertatur ut per eclipses aut synaloephas scandatur ita Eueniunt nec te hinc comitem a. C. ut ita scandamus *Eueniunt n. t. h. c. a. C. fas. hic uersus caret scansione unde multi as syllabam detrahunt, sic tamen uix fide seruata e. q. s. || 25 sit libri: om. Daniel fit Fabricius et Stephanus fiat Masvicius

'eveniunt, nec te hinc comitem', et potest scandi per synalipham. aliter nec ecthlipsin, nec hiatum, nec synalipham recipit. CREVSAM quia Latina declinatio est, erit Latinus accentus.

779. FAS *pro fato*; quia sequitur 'regnumque et regia coniunx parta tibi'. ILLE *superfluum hoc loco pronomen*. OLYMPI 5 cur in paenultima accentus sit, manifesta est ratio apud Latinos: quamquam Graeci discretionem velint per accentum facere montis et caeli, quod superfluum est.

780. LONGA TIBI EXILIA *subaudiendum 'obeunda'*. ARANDVM quia legimus <V 199> subtrahiturque solum, non inmerito dixit 10 nunc 'arandum'. HESPERIAM sequenti epitheto Italiam ab Hispania segregavit, quae et ipsa Hesperia dicitur. *et videtur per derivationem etiam errori finem dedisse.*

781. LYDIVS THYBRIS] *quia per Tusciam fluit. *Tusci enim a Lydis originem ducunt.** LYDIVS THYBRIS Tuscus, dictus 'Lydius' 15 a fratre Tyrrheni. nam Lydus et Tyrrhenus duo fratres, cum eos provincia una non ferret, in sortem miserunt, ut divisis copiis proficisceretur unus ad novas sedes quaerendas. profectus Tyrrhenus est, qui ex suo nomine Tuscos Tyrrhenos vocavit. Lydia autem dicta est, in qua frater remanserat. unde nunc traxit, ut 'Lydium' 20 diceret. Tusci autem a frequentia sacrificii dicti sunt, hoc est ἀπό τοῦ θύειν. constat namque, illic a Tage aruspicinam repertam, ut

15 Tuscus . . . ἀπό τοῦ θύειν] cf. Isid. orig. IX 2, 86. XIV 3, 43. XIV 4, 20 et 22

1 eveniunt ut H || comitem] asportare creusam add. El || synalipham L synalipham H synalipham M || 2 ecthlipsin Masvicius: eclypsin LHM || synalipham L synalipham H synalipham M || recipit] et 'asportare' bene dixit; non enim Virgilius sine ratione 'as' ponere potuisset. et haud temere 'asportare' dixit clam deportare: nam quid ibidem faceret 'as', quae syllaba quaestionem in scansione facit? nam et Cicero ait in primo libro Verrinarum (*in Caecil. divin.* IX 29) 'non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare velle arbitrabantur, sed quod iisdem litteris illius praetura et tua quaestura consignata sit, asportare te nelle ex Sicilia litteras suspicantur. add. D || scholium ad Creusam adscriptum huc transposuit Burmannus, post tibi habent libri. || 4 pro fato edidit Daniel || 5 ILLE . . . pronomen edidit Daniel || 6 manifestum est apud Latinos M || 7 per] inter l || 9 LONGA . . . obeunda edidit Daniel || 12 quae] quia L || 15 LYDIVS L LIDIVS H || TYBRIS H TYBRIS M T. L id est add. M El || VBI LYDIVS TYBRIS qui (quia Lion) per Tybrim (Tusciam scripsi) fluit. ideo sic dictus a fratre Tyrrheni Tusci enim a Lydis originem ducunt. nam Lydus *e. q. s. C* (ideo . . . ducunt Daniel edidit). || lidius L He lidus E || 16 tyreni H tyrreni M || Lydus . . . ferret] lidus (lidius l) et tyrrhenus est qui ex suo nomine tuscos tyrrhenos vocavit lidius et tyrrhenos (tyrrhenus l) fratres fuerunt et cum eos provincia una non ferret L (et tyrrhenus . . . vocavit lidius expuncta sunt) || lidus H lidius M || tyrrenus HM || 17 una] tina H || diuisis ex diuinis H || 18 unus proficisceretur L (proficisceretur l) || tyrrenus LHM || 19 est qui om. L || tyrrhenos HM || 20 lidium LHE || 21 ἀπό τοῦ θύειν L ἀπό τοῦ θύειν H

Lucanus <I 636> meminit sed conditor artis finxerit ista Tages. *apud Tuscos etiam togae usus est; nam hoc habitu in Lydia Iovis simulacrum fuisse dicitur.*

782. LENI AGMINE leni impetu, *vel fluore: et multis rebus hoc*
5 *nomen adiungitur.*

783. REGNUMQUE ET REGIA cur ergo Aeneas horum non meminit, et *considit in Thracia et aliis locis?*

784. PARTA an parata, an adquisita armis? LACRIMAS DILECTAE PELLE CREVSAE melius ad posteriora referimus, ut dicat:
10 *noli flere, nec enim captiva sum. male enim plerique dicunt, quia habes uxorem paratam.*

786. SERVITVM ut serviam; *verbum finitum et modus gerundi est.*

787. DARDANIS laus a maioribus. NVRVS laus a cognatione. *sane hunc versum quidam ita supplevit 'et tua coniunx'.*

15 788. HIS ORIS in quibus colitur plus, *quam in Creta.*

789. IAMQUE VALE recedentis significatio est: unde et mortuis dicitur, ut <XI 97> *salve maxime Palla aeternumque vale.*

NATI SERVY COMMVNIS AMOREM *quasi mater sollicita, quod dixerat, cum aliam habiturum uxorem. bene ergo propter futuram novercam*
20 *commendatur Ascanius.*

793. MANVS EFFVGIT IMAGO quasi imago, quae non tenetur. naturale enim est, ut non possit teneri. nam in sexto quod ait <370> *da dextram misero, auxilium significat.*

794. PAR LEVIBVS VENTIS *puris et non vehementibus.* SIMILLIMA
25 SOMNO sic Cicero simillimum deo iudico. nam genetivo debuit iungi.

795. SIC DEMVM novissime.

797. INVENIO ADMIRANS cum invenissem, admiratus sum. *vel admiratus sum, tantos evadere potuisse. sane adamat poeta ea quae*
30 *legit diverso modo proferre. Naevius belli Punici primo de Anchisa et Aenea fugientibus haec ait eorum sectam sequuntur multi mor-*

25 Cicero] pro Marcello 3, 8 || 30 Naevius] p. 41 ap. Klussmannum

1 Tages] et alibi (I 584) 'haec propter placuit Tuscos de more vetusto acciri uates' add. D || 4 leni] Leenim H || vel fluore . . . adiungitur edidit Daniel. cf. Scioppius suspect. lect. III 22 || 8 PARTA . . . armis edidit Daniel || 12 verbum finitum et edidit Daniel || 13 a maioribus] id est quae sum de progenie et familia dardani. Nam dardanus (lege dardanis) hic patronomicum femininum est a maioribus add. E || 14 ita supplevit ita C || 15 colitur] loquitur H || plus quam in Creta Fabricius quoque habet || 18 mater Commelinus; matre C || 22 posset L || 24 SIMILLIMA SOMNO pro somno (somnia Mastrius). sic Cicero 'simillimum deo iudico. nam genetivo plurali debuit iungi superlativo. Daniel, nec Fuldensem dissentire Scioppius adnotavit. non recepi pro somno, plurali, superlativus quod a Serviano scholio aliena sunt. || 28 uenissem H

tales, ecce hoc est 'invenio admirans numerum': multi alii e Troia strenue viri, ecce hi sunt 'animis parati': ubi foras cum auro illic exibant, ecce et 'opibus instructi'.

798. EXILIO ad exilium alii. Donatus contra metrum sensit, dicens 'ex Ilio', quasi de Ilio: nam longa est. MISERABILE VVLGVVS 5 magnum est quod addidit 'vulgus'. sic Statius unde hoc examen, et una tot miserae.

799. VNDIQVE CONVENERE videtur hoc loco tamquam omnium consensu regnum ad Aeneam esse delatum. ANIMIS OPIBVSQVE et volebant et poterant: *vel fortes pariter et divites.* 10

800. DEDVCERE TERRAS iuxta morem Romanum deduci coloniae dicebantur. bene ergo de Aenea dixit 'deducere', quod eis civitatem conditurus erat.

801. LVCIFER IDAE ut Troianis videtur. sic alibi tibi deserit Hesperus Oetam secundum persuasionem eorum, qui circa montes 15 habitant; illinc enim oriri vel occidere putantur sidera, unde videri vel incipiunt, vel desinunt. hoc est autem quod ei Venus promisit <620> numquam abero. Varro enim ait hanc stellam Luciferi, quae Veneris dicitur, ab Aenea, donec ad Laurentem agrum veniret, semper visam, et postquam pervenit, videri desuisse: unde et pervenisse se 20 agnovit. bene autem poeta diligentia sua dierum horis hic quae aguntur accommodat; ut hoc loco, quod de patria cum patre et filio discedit Aeneas, ait 'surgebat'.

802. DVCEBATQVE DIEM quia Lucifer lucis est praevious.

803. OPIS ferendi auxilii; *vel ad ceteros liberandos, qui non fuis-* 25 *sent occisi; vel ad eruendam de captivitate patriam, quia dicit 'Danai-que obsessa tenebant limina portarum'.*

804. CESSI deest 'igitur'. CESSI hoc est tantis difficultatibus vel malis. et proprie cedere dicuntur qui patriam relinquunt.

MONTEM ut ostendit in nono <80> Idam significat. SVBLATO GENI- 30 TORE ubique inventa opportunitate pietatem suam erga patrem vult ostendere.

6 Statius] Theb. XII 472 || 14 tibi deserit] buc. VIII 30

3 illic] illuc Masvicius || 4 alii Daniel edidit || 5 nam prima longa est El || 6 addit L || 7 et om. H ut LME || miserae] miserere L || 16 mori H || 20 videri Masvicius: uidere C || 21 horis hic] fortasse horas bis || 24 Lucifer Daniel edidit || 28 vel cessi Daniel C* cessi autem Masvicius || hoc est . . . relinquunt edidit Daniel addens SVBLATO GENITORE patre portato ductove || 29 relinquuntur C || 30 significat] ubi Virgilius inquit 'tempore quo primum Phrygia formabat in Ida Aeneas classem et pelagi petere alta parabat add. D || AENEIDOS EXPLICIT LIBRI II TRACTATUS LIBRI III TRACTATUS INCIPIT L EXPLICIT LIB. II INCIPIT LIB. III. M

SERVII GRAMMATICI
IN VERGILII AENEIDOS LIBRVM TERTIVM
COMMENTARIVS.

Secundum interrogationem Didonis <I 753> post insidias Graecorum et casus suorum proprios errores exsequitur, quos pertulit antequam ad Africam perveniret, ordine ut supra diximus commutato: nam rectum operis initium et <II 13> fracti bello fatisque
5 repulsi. fuga autem eius haec est. relinquens Ilium Idam tenuit, inde Antandrum civitatem, iuxta quam factis navigiis tenuit Thraciam, in qua Aenum constituit, ut multi putant. mox prodigiis territus Delum tenuit. illic accepto augurio errore patris praetervectus Cycladas venit ad Cretam: ubi cum pestilentia laboraret, a diis
10 penatibus monitus ad Strophadas delatus est insulas. inde praetervectus maritima Graeciae apud Epirum susceptus est Heleni hospitio. unde profectus Calabriam tenuit, et illinc statim territus adventu Diomedis abscessit, navigavitque usque ad Scyllam et Charybdin, quae sunt Aetnae vicinae. unde vento pulsus circumita maxima parte
15 Siciliae Drepanum venit, ubi secundum Vergilium perdidit patrem. inde, ut est in primò, ad Didonis regna pervenit.

1. POSTQVAM haec particula conectendis adiungitur rebus, ut <662> postquam altos tetigit fluctus: sic enim dictis sequentia copulantur. RES *quamvis multa prout locus exigit significet*, modo
20 *nomen vel imperium*, ut <54> res Agamemnonias: aut 'res' hic

1 Secundum . . . (lin. 16) pervenit] cf. mythogr. I 202

1 Secundum . . . (lin. 16) pervenit om. F || 3 ordine] rerum add. ME || 7 aenum MEI: demum L deum H. oppidum add. Fabricius || 8 augurio] oraculo L || 11 epyrum LHM || 14 aethnae L aene H ethnae ME || uicina ME || 19 res . . . imperium hab. T || exigerit F || nomen vel T: tamen F || 20 ut res Agamemnonias om. F

pro universo statu Asiae. bene autem ASIAE, quasi tertiae orbis partis: nam Phrygia in Asia est, Ilium in Phrygia, sed minore. PRIAMIQVE EVERTERE GENTEM non est iteratio; nam potuit aliud sine alio fieri, ut vel Phrygia tota everteretur, vel solum Ilium *perisset.* 5

2. GENTEM INMERITAM bene 'gentem': nam Laomedontis et Paridis culpa universa gens perire non debuit. VISVM SVPERIS *ut ipse ait, Neptunum Iunonem Minervam vidisse se eversores Troiae.* laus Ilii est, quod non nisi dii potuere subvertere. quotienscumque autem ratio *vel iudicium* non apparet, 'sic visum' interponitur, ut 10 Horatius sic visum Veneri, cum amorem ostenderet non esse pulchritudinis. et bene accusatio in deos habet quandam veneratorem; alioquin sacrilegium est.

3. SVPERBVM ILIVM nobile. 'Ilium' autem Vergilius neutro tantum genere declinat, Horatius etiam feminino, ut non semel 15 Ilios vexata. sane modo 'Ilium' proprie de civitate dixit, nam regio 'Troia' est: quamvis interdum pro civitate provinciam ponat, ut <11> et campos ubi Troia fuit. HVMO FVMAT NEPTVNIA TROIA 'humo' ab humo, *id est funditus*, ut significet patriae suae solum quoque arsisse. sane quaeritur, quo modo dixerit 'cecidit' 20 et 'fumat'. sed aut per licentiam poeticam tempus pro tempore posuit, ut <II 12> meminisse horret luctuque refugit: aut certe naturam rerum expressit; nam ruina in brevi fit, fumus vero longo permanet tempore. nam quod ait Probus, ad discernendum tempus circumflectendam ultimam syllabam, ut intellegamus 'fumavit', 25 non procedit, quia 'pone' tantum [verbum] in ultima habet accentum,

11 Horatius] carm. I 33, 10 || 15 Horatius] carm. IV 9, 18 || 24 Probus] cf. Steupius de Probis p. 109 sq. cf. Don. ad Ter. adelp. III 3, 11

1 quasi tertiae om. F || 2 sed om. FM || 4 verteretur F || 7 visvm placuit. SVPERIS Lion. supra Vergiliis verba visum superis scripta sunt placuit dis ut troia subuerteretur in T || 10 ut Horatius . . . sacrilegium est om. F || 12 aliquam L (quandam l) || 13 alioquid H || 14 SVPERBVM nobile. ILIVM Ilium autem F || 15 etiam] autem H || 16 ilios ex alios L || 17 ponit L ponant l || 18 fui F || HVMO . . . TROIA om. F || 19 ab humo ut] ab humus omam H || funditus hab. T || significat L || 20 arsisse. FVMAT sane F || 22 ut . . . refugit om. F || luctusque H || 23 in om. FME || fit brevi F || 24 tempore] aut certe, quod melius est, fumat non est praesens tempus, sed praeteritum per sincopam prolatum pro fumavit. quod apud latinos non solum in secunda singulari et plurali tertiaque plurali sincopam patitur, ut fumasti pro fumausti et fumastis pro fumaustis, fumarunt pro fumaerunt, sed etiam est quando in tertia singulari, ut fumat pro fumavit. quod cum sit accentus penultima in ultima add. E, expunxit e || nam quod . . . retro om. F || 26 procedit: quamvis accentus differentiae causa adhibetur, ut 'pone' verbum nullum habet accentum. pone tamen in ultima habet accentum, ut significet retro. Fabricius || quia . . . verbum] pone tamen adverbium coni. Burmannus. cf. F. Schoellius de acc. l. l. p. 63 adn. || in ultima habet accentum] dat accentum ultimae syllabae ME

ut significet 'retro'. *NEPTVNIA TROIA* bene et subtiliter etiam diis invidiam commovet, ut ea quoque cecidisse dicat quae putabantur deorum. sane fabula talis est. Laomedon, rex Troianorum, sollicitus pro opibus suis petit ab Apolline et Neptuno, ut Ilium cingerent muris mercede
 5 promissa. quo impetrato quae diis promiserat denegavit. sed Neptunus iratus cetos, id est beluam marinam inmisit: quod malum Troiani passi sunt nece filiarum, quas belua comedeat, donec apertiore responso Hesjona Laomedontis filia monstro exponeretur, quam Hercules Troia eversa liberavit et amico suo Telamoni dedit uxorem. sane Laomedonte
 10 occiso Priamo Phrygiae donavit imperium.

4. DIVERSA EXILIA multi ad illud referunt <I 602> magnum quae sparsa per orbem. constat namque diversas partes orbis tenuisse Troianos, ut Helenus, ut Antenor: sed melius est specialiter hoc Aeneae dare, qui compulsus auguriis est diversas terras, hoc
 15 est e regione positas, quaerere. ideo <7> 'incerti quo fata ferant'.

DESERTAS autem a Dardano accipe; nam ubique uberes esse eas legimus, ut <I 531> atque ubere glabrae. aut 'desertas', ut quidam volunt, quas et tenuimus et deservimus, ut Cretam et Thraciam.

5. AVGVRIIS AGIMVR DIVVM. pro ostentis, id est ex flamma, quae
 20 tempora Ascanii pasta est, cursu stellae, Creusae admonitione, quae dixit <II 781> et terram Hesperiam venies.

6. SVB IPSA ANTANDRO iuxta Antandrum. est autem civitas Phrygiae, dicta Antandros, vel quod de Andro insula eam condiderunt coloni, quasi ἀντὶ Ἄνδρου, vel quia Graeci venientes per Thraciam
 25 cepere Polydorum, pro cuius pretio hanc accepere civitatem, quae ex facto nomen accepit, Antandros, id est propter virum data: quamvis huic opinioni Vergilius non consentiat. fertur tamen quod post

1 bene . . . imperium hab. T || et om. F || subtiliter FT || 2 commovet invidiam T || eam T || quoque T quae F || putabantur deorum F: non putabatur ab aliquo posse destrui T || 4 ab om. F || illum F || 6 coetos FT || beluas marinas FT, correxi || troiam F || 7 bella F || comedeat T: consumebat F || 8 Hercules F: quidam nomine heroales T || 10 phrygiae T || imperium] Neptunia autem Troia, quia Neptunus et Apollo eam cinxit muris, sicut praediximus add. Daniel || 11 multi . . . orbem om. F || 12 orbis partes M || 13 specialiter . . . dare] ut specialiter hocaeneae daret F || 15 e regione] in diversa regione F || 16 autem] terras F || ubique laudantur et uberes Lion || eas esse L eas om. F || 17 ut . . . glabrae om. F || 18 trachiam F || 19 ad AVGVRIIS: inter auspici-um et augurium talem distantiam fecerunt veteres, quod sit auspici-um autem inspectio et quae ex volatu eorum et vocibus augurium autem rerum coniectura diligenter et prudenter amplectitur. T || DIVVM] auguriis add. L || 20 tempore Me || quae] quia L qua l || 21 et] ad FL || 23 antandro LH (andro l) || 24 anti andros F ANTIANΔΡΟΙ L (contraria viris superscr. l) nry anapor H antiandru M antianΔΡΟΥ E || 25 hanc] s. a priamo supr. vers. add. l et D || cepere F || 26 accepit] quasi ἀντὶ Ἄνδρος add. D, quasi ἀντὶ Ἄνδρος id est pro viro, quia pro redemptione Polydori data fuit add. Fabricius || quamvis . . . consentiat om. F || 27 quod] quia F

acceptum pretium a Graecis occisus sit lapidibus. alii a Polymestore occisum dicunt post eversam Troiam et in maria praecipitatum. cuius cum mater Hecuba agnovisset cadaver, cum captiva duceretur, flendo in canem conversa est, cum se praecipitare vellet in maria: quod ideo fingitur, quia nimio dolore inaniter Graecis conviciabatur. *non 5 nulli adserunt, Antandron insulam esse vicinam Troianis regionibus. ab hac [populos] incolas coactos loci angustia, ad vicina litora profectos civitatem Antandron ex nomine patriae condidisse.* PHRYGIAE IDAE ad discretionem Cretensis. MOLIMVR fabricamus, paramus. et bene petiit loca, in quibus et lateret et navigia praepararet. 10

7. INCERTI QVO FATA FERANT quia quisquis navigat, licet mente destinet locum, quo tamen feratur incertus est. *INCERTI] [ergo] non 'ignari', quibus dictum erat, ut Italiam peterent; sed 'incerti', ubinam esset Italia.* VBI SISTERE DETVR a praeteritis tractum est, quia nec in Thracia permansit, nec in Creta. *VBI SISTERE DETVR propter 16 diuturnum errorem et quia, sicut dictum est, ad multa delatus loca est. aut propter dubietatem oraculorum: certum enim erat nos a Troia debere proficisci, incertum tamen, ubi esset consistendum.*

8. CONTRAHIMVSQVE VIROS colligimus: unde est <I 113> unam quae Lycios, item <XII 516> et fratres Lycia missos et 20 Apollinis agris: eos scilicet qui ad auxilium venerant. VIX mox, ut <I 34> vix e conspectu Siculae telluris. PRIMA AESTAS aut vernum tempus dicit, aut prima (pars) aestatis, quia est et adulta et praeceps. *quamvis Palaephatus tradat, capto Ilio Aeneam post triennium navigasse.* 25

9. *ET haec coniunctio velocitatem videtur ostendere.* DARE FATIS excusat in relinquenda Troia fati necessitatem. PATER ANCHISES ut agendarum rerum auctoritatem adsignet Anchisae. ut diximus servat τὸ πρῆπον, ut pater iubeat.

9 ad discretionem Cretensis] cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 32

1 alii . . . conviciabatur om. F || 4 cum se . . . maria om. ME (in marg. add. e) || 5 non nulli . . . condidisse hab. T || 6 asserunt T || antandro F antandrum T || 7 populos om. T || incolas T: inedas F Medos Daniel inedia Hagenus. populi synoecos F. Schoellius || coactas F || uina F || 8 PHRYGIAE . . . Cretensis post praepararet hab. F || 10 petit FH || et navigia om. L (in marg. add. L || praepararet L || 12 distinct F || 14 VBI . . . tractum est om. F verbis, quae sunt quia . . . Creta pro lemmate praemittens QVO FATA FERANT || 15 nec in thracia nec in creta permansit M || Creta] tratia E || 17 nos] fortasse eos || 19 colligimus eos scilicet qui ad auxilium venerunt unde e. qs. est F || 20 lycios fidumque uehebat orontem F || Lycia] litio H || et Apollinis agris om. F || 22 PRIMA AESTAS ut prima aestatis quia est et adulta et praeceps aut uernum tempus dicit quamvis e. q. s. F || 23 pars inseruit Daniel || 26 velocitatem Daniel: uelocitate F || DIRE F || 27 ET PATER ME || 28 ut diximus . . . iubeat om. F || 29 on penon H TO HPTION M TON PRETON E

10. *LITORA CVM PATRIAE LACRIMANS amat poeta quae legit immutata aliqua parte vel personis ipsis verbis proferre. Naevius enim inducit uxores Aeneae et Anchisae cum lacrimis Ilium relinquentes his verbis amborum uxores noctu Troiade exhibant, capitibus opertis, 5 flentes ambae, abeuntes lacrimis cum multis. hoc iste Aeneas eodem in tempore eiusdem rei causa inducit fecisse, cum dicit 'litora cum patriae lacrimans portusque relinquo'. et multi tradunt hoc in primo dictum Troiae ab oris.*

11. *CAMPOS VBI TROIA FUIT hoc est quod ait <3> omnis humo fumat 10 Neptunia Troia. EXVL quasi trans solum missus, aut extra solum vagus.*

12. *CVM SOCIIS NATOQVE PENATIBVS ET MAGNIS DIS duo humana posuit et duo divina: patris non fit mentio, quia secundum Vergilium ad Italiam non venit. PENATIBVS ET MAGNIS DIS Varro 15 quidem unum esse dicit penates et magnos deos; nam et in basi scribebatur MAGNIS DIIS. potest tamen hoc pro honore dici; nam dii magni sunt Iuppiter Iuno Minerva Mercurius. qui Romae colebantur, penates vero apud Laurolavinium: unde apparet non esse unum. id est Varro et alii complures magnos deos adfirmant simulacra 20 duo virilia, Castoris et Pollucis, in Samothracia ante portam sita, quibus naufragio liberati vota solvebant. alii deos magnos Caelum ac Terram putant ac per hoc Iovem et Iunonem. dii penates a Samothracia sublatis ab Aenea in Italiam advecti sunt, unde Samothraces cognati Romanorum esse dicuntur. quos inter cetera ideo magnos appellant,*

2 Naevius] p. 40 ap. Klussmannum || 10 EXVL . . . vagus] exscr. Isid. orig. V 27, 28, et X 84 || 19 id est Varro e. q. s.] cf. de l. l. V 58 || 22 dii penates . . . dicuntur] cf. Macrobian. Sat. III 4, 9 || 24 quos inter cetera . . . redierint] cf. schol. vet. in Juven. IV 61

3 illum F || 4 Troiad G. Hermannus || 7 et multi . . . ab oris nescio an ad CAMPOS VBI TROIA FUIT (v. 11) pertineant || 10 solum E et Isid.: scilicet F salum LHM || extrat H || 12 NATOQVE H || 13 divina] humana socii et natus divina penates et dii add. Fabricius || patris . . . venit hab. T siue quia eum supra memoraverat addens || 15 quidem om. F || 16 scribebantur L inscribebatur Me || dis HM || hi L (hoc I) || onere H || 17 di H || mineruat H || 18 laurumlauium F lauro-laurium H || 19 unum] sed multos penates add. I penates erant quos domo secum attulerat, dii familiares; dii vero ut Palladium et quos Panthus ex arce ei attulerat add. Fabricius || id est] idem Daniel || Varro . . . solvebant] affirmat Varro magnos deos simulacra virilia castoris et pollucis appellari quae ante portam in samothracia sunt sita quibus sacrificabant primum naufragio erepti ad MAGNIS DIS supra versum adscripta sunt in T || 20 portum Daniel || 21 alii . . . aperiri dicitur in dextro margine hab. F, ea quae proxime antecedunt in sinistro || 22 hoc] hos Masvicius || 24 quos inter cetera . . . videre fas nulli ait] penates etiam magni dii idcirco vocabantur quia imperatores petitiuri provincias primum eis immolabant quorum nomen nemo sciebat quanquam praesentissimi haberentur et sentirentur quos romani penitus in cultu haberent quos uidere nemini nisi sacerdoti fas erat hab. T in marg.

quod de Lavinio translati Romam bis in locum suum redierint: quod imperatores in provincias ituri apud eos primum immolarint: quod eorum nomina nemo sciat: quod praesentissimi sentiantur; nam cum ambae virgines in templo deorum Lavini simul dormirent, ea quae minus casta erat fulmine exanimata alteram nihil sensisse. quos Ro- 5 mani penitus in cultu habent, quos nisi sacerdoti videre fas nulli sit, qui ideo penates appellantur, quod in penetralibus aedium coli soleant; nam et ipsum penetral penus dicitur, ut hodie quoque penus Vestae claudi vel aperiri dicitur.

13. TERRA PROCVL 'procul' est quasi porro ab oculis: unde 10 potest et 'satis longe' significare, et 'non valde', ut in V. <124> est procul in pelago saxum, quod satis longe fuisse intellegi non potest, ne voluptas pereat spectaculi. quamquam et hic similis possit esse significatio; brevis est enim Hellesponti transitus. VASTIS aut vastatis aut magnis. 15

14. THRACES ABANT figurate; nam minus est 'quam'. ACRI QVONDAM saevo et cruento. Lycurgus autem hic filius Dryantis, rex gentis Bistonum Thraciae fuit: qui ut habet fabula, dum contempnens Liberum eius amputat vites, crura sua incidit. re vera autem abstemius fuit: quos constat acrioris esse naturae, quod etiam de 20 Demosthene dictum est. *Lycurgus vero, ut alii dicunt, cum indignaretur Liberum ab omnibus gentibus coli, ut primum eum Thraciae fines cum suo comitatu introisse cognovit, comprehensas Bacchas eius flagellis verberavit, ipsum vero insequi, ut occideret, coepit. sed postquam se Liber fugiens ut evaderet praecipitavit in mare et a Thetide nympa 25

17 Lycurgus autem . . . dictum est] exscr. mythogr. I 123 et III 12, 4 ||
21 Lycurgus vero e. q. s.] cf. mythogr. I 122

2 immolarint scripsi: immolabant FT || 3 praesentissimi T: praesentis me F praesentes Daniel edidit lacunam indicans praesentes adesse Masvicius || 4 deorum] fortasse eorum || lauinis F || doirmirent F || ea] et Lion || 5 exanimata Daniel: examinata ex examinata F || quos] quod Masvicius || Romani T et Masvicius: inmani F || 6 penitus] penates Masvicius || habeant Masvicius || 7 coli soleant Schefferus advers. (observ. crit. VIII p. 413): caeli soleant F caeli sedeant Daniel || 10 TERRA PROCVL om. F || 11 ut in V. . . esse significatio om. F post valde addens hic tamen pro non valde longe ponitur || 14 VASTIS . . . magnis om. F || 15 vastatis] et per hoc desertis add. Daniel || 17 Lycurgus autem . . . (p. 338 lin. 3) sine verbi origine] REGNATA participium est sine origine verbi. LYCVRCO lycurgus vero ut alii dicunt . . . ipse sibi crura succidit. LYCVRCO lycurgus autem hic filius dryantis rex gentis bistonum fuit qui ut habet fabula dum contempnens liberum eius vites manu sua semper abscideret inmisso a libero furore ipse sibi crura succidit F. ex his ligurgus hic filius // (quatuor litterae erasac) drianis rex gentis bistonum fuit qui ut habet fabula cum indignaretur liberum . . . ipse sibi crura succidit habet T || 19 amputans l || abstans H abstemius M || 20 fuit quos om. H || 23 introisse T introisse F || Bacchas Masvicius: uaccas FT Baccas Daniel || 24 sequi T || se om. T || 25 se praecipitavit T || a Thetide Gerh. Vossius: athende F a theade T

exceptus liberatusque est, Lycurgus vites eius amputare coepit: quapropter per furorem a diis inmissum ipse sibi crura succidit*. REGNATA participium est sine verbi origine.

15. HOSPITIVM ANTIQVVM aut carum, aut re vera antiquum.
 5 nam tanta inter ipsos familiaritas fuit, ut Ilione, filia Priami, Polymestori nuberet Thracum regi. SOCIIQUE PENATES vel propter supra dictam coniunctionem Ilionae et Polymestoris, vel quia cum omni hereditate maiorum diviserant etiam deos penates Dardanus et Iasius fratres, quorum alter Thraciam, alter Phrygiam incoluit occupatam.
- 10 16. DVM FORTVNA FVIT scilicet bona. et simul ostendit fidem cum felicitate deficere. sane sciendum, quotienscumque fortunam solam dicimus, felicitatem intellegi: unde et fortunatos tantum felices, et infortunatos solos infelices vocamus. LITORE CVRVO perpetuum epitheton litorum est: nam quod in sexto <900> ait tunc
 15 se ad Caietae recto fert litore portum significat eum ita navigasse, ut non relinqueret litus. PRIMA LOCO quia apud Cretam alia fecit. modo autem Aenum significat, ut Sallustius Aenum et Maroneam viamque militarem. quamquam Homerus dicat

17 Sallustius] fragm. inc. 38 Kr. || 18 Homerus] Il. IV 520

1 liberatusque om. T || vites ex vates T || 2 Masvicius, qui in edendis iis quae de Lycurgo adnotata sunt cum Daniele Floriacensem secutus est post quod etiam de Demosthene dictum est haec addidit Alii sic referunt. fuit Lycurgus, Thraciae rex, filius Dryantis: qui quod Thraces immoderate vino deditos conspiceret, vites omnes toto regno excidi iussit, ut scribit Plutarchus eo in opusculo, quod de poetarum utilitate conscripsit (de aud. poet. 1). hinc datus est poetis locus fabulae: Lycurgum infestissimo Bacchum odio persecutum esse adeo, ut et nutrices illius in Nysa latentes persequeretur et Baccho ipsi tantum terroris incusserit, ut praecipiti fuga traiecto mari, in naxum se receperit: ideoque iusta numinis ira Lycurgum in furorem conversum et, cum vites quoque, ne Baccho in posterum libaretur, excidere vellet, tibias sibi succidisse. || 4 ANTIQVM H || antiquum LH (antiquum I) || 5 ipsos] illos M || 6 polymiestori F || polimestori LH || Thracum regi] cui Polydorum filium Priamus belli tempore parvulum commendaverat alendum add. D cui Polydorum, filium ex Hecuba, Priamus pater initio belli Troiani, communis Martis exitium veritus, cum magno auri pondere educandum tradidit, antiquo hospiti, amico et genero suo. sed illic deleta Troia ceterisque omnibus fere Priami liberis interfectis, auri cupiditate adductus Polydorum in litore spatiantem telis aggreditur et frustra fidem deorum hominumque implorantem occidit caesoque tumultum superiniecit, cui supercrevere myrti virgulta. id cum mater Hecuba intellexisset, simulavit se ingens adhuc auri pondus velle secreto illi indicare, quod pro filio acciperet. quod avarus rex verum existimans illius unguibus occaecatus est. exstat tamen et alia de Polydoro fabula: nempe Graecos per Thraciam venientes hunc cepisse, Priamum autem pro redemptione filii Graecis dedisse urbem, quae postea ab eventu Antandro dicta est: qua accepta illos tamen nihilo minus Polydorum lapidibus obruisse add. Masvicius || 7 polymaestoris F || quia cum Daniel: quacum F || 9 trachiam F || 11 sciendum est FL || 12 intellegimus FI || unde... vocamus om. F || 14 nam quod... litus om. F || 15 caietae L: cagetam H caietam ME || portum om. M || 16 MOENIA PRIMA F || 17 aliam ME || ut Sallustius... portanda om F || 18 marroneam L maronem E (corr. e)

inde auxilia ad Troiam venisse: ergo iam fuerat. Euphorion et Callimachus hoc dicunt etiam, quod Aenum dicatur a socio Ulixis illic sepulto eo tempore, quo missus est ad frumenta portanda. FATIS INIQUIVS bene quid sit futurum praeoccupat.

18. AENEADAS ecce nec Vergilius Aenum dicit. *'Aeneadas' autem hic secundum accusativum nomen formatum; aliter iuxta nominativum.*

19. SACRA DIONAEAE MATRI Veneri, a matre Diona secundum Homerum. et bene dispensat, ut cum adversam navigationem subiungit, Dionaeam Venerem dicat, ut hoc loco; si prosperam, de mari eam dicat esse procreatam, ut <V 801> unde genus ducis. haec 10 autem in quantum potest, non semper, reservat.

20. AVSPICIBVS COEPTORVM OPERVM Iovi, qui arcis deus est; Apollini propter auguria; Libero causa libertatis. nam dii alii si invocentur ad privatam pertinent causam: unde de Didone legimus <IV 59> Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curae 15 propter nuptias: quamvis enim rei publicae utilitas simularetur, erat tamen etiam specialis causa Didonis. similiter et hic Aeneas sacrificat Veneri. quod autem de Libero diximus, haec causa est, ut signum sit liberae civitatis: nam apud maiores aut stipendiariae erant, aut foederatae, aut liberae. sed in liberis civitatibus simul- 20 lacrum Marsyae erat, qui in tutela Liberi patris est. *sed auspicia omnium rerum sunt, auguria certarum; auspicari enim cuius etiam peregre licet, augurium agere nisi in patriis sedibus non licet. peritissime ergo Vergilius veteris consuetudinis meminit cum facit Aeneam, quia peregre, id est in Thracia agit, auspicantem, id est 'auspiciis 25 coeptorum operum'.*

7 secundum Homerum] II. V 370 || 18 quod autem . . . patris est] exscr. mythogr. III 12, 1

1 auxilia inde dicat *M* || 2 callimachus *LH* challimachus *M* || etiam hoc dicunt *M* || 5 nec] nunc *F* || 6 accusativum *Daniel*: accusativus *F* || forinatum *F* derivatum *Daniel* || 7 DIONEE *F* DIONEAE *L* DIONETE *H* DYONEAE *M* || Veneri a] uena *F* || diana *H* dyona *M* || secundum . . . reservat *om. F* || 8 cum . . . subiungit] si sequantur adversa *EL* || subiungit nauigationem *M* || 9 dioneam *LH* dyoneam *M* || dicat *om. ME* || loco] dicit *add. ME* || si] cum *M* || si prosperam] si prospera erit nauigatio *E* || 10 dicat eam *M* || ducit *L* ducis *H* || 11 potest] pot. *H* || non semper *Masvicius*: nos semper *H* *Leidensis et Regius Burmanni* (inter pot. et nos trium litterarum spatium in *H*), non *om. L*, non semper *om. ME*, *Stephanus*, *Daniel* sed non semper *Fabricius*, fortasse recte. || 12 COEPTORVM OPERVM *om. F* || qui arcis] quartis *F* || 13 propter] pertinent *H* || causa] quasi causa *Masvicius* || nam dii alii . . . haec causa est *om. F* || 14 pertinet *M* || unde] ut *ME* || 18 Veneri] scilicet ut placeat matri *add. D* || 20 federatae *LHM* || liberae] libere ciuitatis *F* || sed . . . erat] in liberis autem ciuitatibus in signum libertatis simulacrum Marsyae erat *mythogr.* || 21 Marsyae *F*: marsi *LH* aut marsi aut marsiae *ME* || auspicia . . . non licet hab. *Ambr. praemisso lemme* Diuisque ferebam auspiciis || 26 operum *om. F*

21. MACTABAM IN LITORE TAVRVM contra rationem Iovi taurum sacrificat, adeo ut hinc putetur subsecutum esse prodigium. ubique enim Iovi iuvenum legimus immolatum, ut <IX 624> statuam ante aras aurata fronte iuvenum, iam cornu petat, et
5 pedibus qui spargat harenam, item Iuvenalis <XII 9> qui vexat nascenti robora cornu: nam in victimis etiam aetas est consideranda.

22. FORTE FVIT IVXTA TVMVLVS excusat dicendo 'forte fuit', quod iuxta eum locum sacrificaverit. TVMVLVS autem dicendo, uno hoc
10 sermone et collem et sepulcrum fuisse significat. potest enim tumulus et sine sepulcri interpretatione collis interdum accipi: nam et terrae congestio super ossa 'tumulus' dicitur. sane apparatus mortuorum 'funus' dici solet, exstructio lignorum 'rogus', subiectio ignis 'pyra', crematio cadaveris 'bustum', locus 'ustrina', operis exstructio
15 'sepulcrum', inscriptum nomen memoriae 'monumentum'. QVO SVMMO in quo summo. CORNEA VIRGVLTA ET MYRTVS bene legit hastis apta virgulta: nam legimus et bona bello cornus item <VII 817> et pastorem praefixa cuspide myrtum et alibi ac myrtus validis hastilibus. ergo si telis fuerat confixus, merito
20 illic haec coaluere virgulta. 'cornus' autem declinatur ut ficus, si arbor sit: nam 'cornu' animalis indeclinabile est, licet genitivum usurparit Lucanus <VII 217>, ut cornus tibi cura sinistri Lentule. sic Cicero in Arato huius genus pro genu.

23. VIRGVLTA copiose virgulta hastilia, silvam, ramos, arborem,
25 vimen, corticem, stipitem, segetem, iacula. HORRIDA MYRTVS 'horrida' ad loci faciem rettulit, non ad arboris naturam: vel certe umbrosa. MYRTVS sane de myrto fabula talis est. haec Myrtus ex fama de plebe antiquorum nata Graeco vocabulo Myrene vocitata est, forma pulcherrima.

1 contra rationem e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 10, 3 sqq. || 4 iam cornu] buc. III 87 || 9 hoc sermone . . . monumentum] cf. Isid. orig. XIV 8, 21 et diff. verb. 522. comm. Luc. p. 288 Vs. || 17 et bona] et 19 ac myrtus] georg. II 447 .

3 ut . . . consideranda om. F || 4 iuvenum et in bucolicis (III 87) legimus iam cornu Masvicius || 6 nascendi H || 7 consideranda] (consulenda vel) consideranda Lion || 8 FVIT] OPERVM add. F || 9 hoc om. F || 10 potest . . . monumentum habent T et Ambr. || potest . . . accipi] potest et collis intellegi quia accipitur aliquando tumulus sine sepulcri interpretatione T || enim om. Ambr. || 11 interpretatione] collocatione Ambr. || 12 osso F || 13 dici solet] uocatur T || extractio Ambr. || 14 pira F || cadaveris om. Ambr. || constructio T et Ambr. || 15 nomen inscriptum F inscriptio nomen Ambr. || memoriae om. F || 16 CORNEA . . . coaluere virgulta post umbrosam (lin. 26) hab. F || elegit F || 17 item . . . myrtum om. F || 20 cornus autem . . . pro genu om. F || 23 TENTVLE L (lentule l) || 25 horda F || 26 non Masvicius: nam F || umbrosa scripsi: umbrosam F

hanc cum quidam popularium dives et nobilis adamasset, a parentibus eius postulavit uxorem. interea latrones urbem occupaverunt: quam cum depopulantur, Myrenen, fratribus eius occisis, captivam duxerunt et in latebris condiderunt, donec alia loca vastarent. sed haec Myrene, inventa occasione, fugit et ad cives reversa est. gratulati cives eam 5 sacerdotem Veneris esse iusserunt: quae cum sacra celebraret, unum de latronibus, per quos abrepta fuerat, in plebe cognovit, eumque comprehensum in medium vulgus extraxit. latro, poenis adactus, omnia quae intendebantur confessus est, socios quoque, ubinam essent, prodidit. sed iuvenis, qui eam ante amaverat et petierat sibi coniugem, ad investi- 10 gandos latrones sibi negotium depoposcit: quos cum inventos cepisset et praemium posceret, data ei potestas est a populo, ut virginem quam amaverat in matrimonium duceret: ob quam rem irata Venus illum mori fecit, virginem autem in myrtum arborem vertit, eique quod sacerdos fuisset, praestitit, ut perpetuo et suavi odore gauderet. 15

24. ACCESSI non ad cornum, sed ad myrtum, quae inter verbenas est. et bene matri sacrificaturus aras coronat ex myrto. SILVAM sicut dictum est, bene variat, ut nunc silvam, nunc vimina, nunc virgulta, nunc arborem dicat.

25. RAMIS TEGEREM excusatio a voluntate. 20

26. MONSTRVM bene monstrum; nam statim quid esset apparuit. et hoc proprietatis est; abusione tamen plerumque corrumpitur.

28. LIQVNTVR 'li' in verbo producit, ut hoc loco, item canis cum montibus umor liquitur: in nomine vero brevis est, ut 'liquor'. 25

29. TABO corrupto sanguine. et est nomen casus septimi tantum, ut 'sponte' 'natu': quod si velis declinare, haec tabes, huius tabis dicis.

30. MEMBRA QVATIT causa pendet ex causa: nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit frigus. GELIDVSQVE COIT physice 30 loquitur et rationabiliter; nam hinc et pallor nascitur, cum se ad praecordia fugiens contrahit sanguis.

24 canis] georg. I 43 || 26 et est nomen . . . natu] cf. [Sergii] explan. in Don. p. 490, 4 et 540, 12 K.

3 mirenen F || 5 ciuer F || 8 vulgus F || 11 coepisset F || 13 in Daniel: ut F || 14 uertit Daniel: uertat F || 17 ex myrto coronat M || 21 apparuit quid esset L || 22 abusue E (abusione e) || 23 ante scholium ad LIQVNTVR haec exhibet F ATRO hic pro corrupto sanguine || item . . . liquitur om. F || 26 et est . . . dicis om. F || 28 dicis L || 30 gelat om. F || frigus] tremorem frigus tremorem E (at frigus superscr. e) || GELIDVS COGIT et reliqua. fische F || 31 loquitur Daniel: lo F || et pallor Daniel: ex pollor F || nascitur uri F || uri om. Daniel, ori Hagenus || 32 contrahit F

31. LENTVM VIMEN molle et flexuosum: unde et vietos dicimus curvos per senectutem.

31. RVRSVS ET ALTERIVS hoc ad id ait, non se formidolosum fuisse, ut alium ramum temptaverit.

5 32. TEMPTARE LATENTES miraculum est enim ex arbore sanguinem fluere.

34. MVLTa MOVENs ANIMO non dicit quae, sed ex sequentibus intellegimus. cogitabam, inquit, ne forte bellum immineret, quod sanguinem vidissem, ne lucum nympharum violassem, ne forte sanguis
10 esset ex nymphis; amadryades namque cum arboribus et nascuntur et pereunt: unde plerumque caesa arbore sanguis emanat. nam (ut) Ovidius ait, cum Erysichthon arborem incideret, primo sanguis effluxit, post ululatus secutus est: inde Statius nec amplexae dimittunt robora nymphae. item cogitabam, ne forte ex terra
15 Martis iure sanguis efflueret: nam quod dicit haec se veneratum esse numina, illas constat praecessisse cogitationes.

35. GRADIVVMQVE PATREM *gradivum* θοῦρον Ἄρηα, id est exilientem in proelia, quod in bellantibus sit necesse est: aut gravem deum. patrem autem ideo, quia apud pontifices Mars pater dicitur.
20 alii 'gradivum', quod gradum inferant qui pugnant; aut quod impigre gradientur. †alii a graditudine, quod huc et illuc gradiatur: unde Martem communem dici. non nulli eundem Solem et Vulcanum dicunt, sed Vulcanum generis esse omnis principem, Martem vero Romanae tantum stirpis auctorem. alii gradivum, quia numquam equester; aut

1 molle . . . senectutem] cf. Don. ad Ter. eun. IV 4, 21 || 12 Ovidius] met. VIII 762 || 13 Statius] Theb. VI 113 || 17 θοῦρον Ἄρηα] Hom. Il. V 30
19 patrem . . . dicitur] cf. Macrob. Sat. I 12, 8 || 20 alii gradivum . . . gradientur]
cf. Isid. orig. VIII 11, 52 || 21 alii . . . gradiatur] cf. Paul. Festi s. v. Gradivus

1 unde . . . senectutem om. F || vietos H vietos E || 2 scholium ad RVRSVS
ET ALTERIVS omisit Daniel || 5 enim est M || m. si ex arbore s. f. F || 8 ne]
in F || 11 unde et plerumque M || nam . . . nymphae om. F || ut inseruit
Fabricius || 12 erisichthon L erisichthon II erisichthon M || 13 complexe H ||
14 ex . . . iure] ex terrat iniure H || 15 hae F hic E (hec e) || 17 θοῦρον . . .
id est om. F || εὐρον ἀρεά LM ovponapea H || 18 necesse est] uel quod gra-
dum inferant qui pugnant. uel quod impigre gradientur: uel ab hastae concus-
sione, quod Graece dicitur κραδαίνω. PATREM autem ideo quia a poeta paene
omnibus diis nomen paternum additur, ut fiant venerabiliores add. D || ad
GRADIVVMQVE PATREM haec adscripta sunt in T ideo pater quia apud pontifices
in sacris mars pater dicitur et quod romuleae stirpis auctor fuerit. gradivus
ab exilitione in bella. siue grauis deus. siue quod gradum inferant qui pugnant.
siue quod impigre gradientur. siue quod ultro citroque gradientur in bellum.
siue quod nunquam equester sit. siue a vibratione hastae. uel quod gramine
sit ortus. || aut gravem deum patrem aut ideo Daniel || 20 inserant Daniel ||
pugnant] pignatur F || inpure F || 21 alii a graditudine Daniel. ab incertitu-
dine F. Schoellius. fort. alii 'gradivum' dicunt || Alii Gradivum quia numquam
equester fuit a gradu dictum quod huc et illuc gradientur Masvicius || 23 ro-
mani F || 24 styrpis F || alii . . . dictum om. Masvicius

a gradu dictum. GETICIS Thracis. Getae autem populi sunt Mysiae, quae, quia lata est, multas continet gentes.

36. RITE SECUNDARENT recte prosperos facerent. VISVS pro 'visa' posuit. tunc enim masculino utimur genere, cum de his loquimur, quibus videmus, ut si dicas 'nubecula obest visibus meis': si autem neutro utamur, ea quae videntur significamus, ut si hoc loco diceret 'rite secundarent visa': quod propter metrum nequaquam potuit. similia sunt nuntius et nuntium, auditus et auditum.

LEVARENT bonum ac leve facerent, *id est in bonum converterent.*

38. OBLVCTOR acrius nitentem ostendit.

10

39. ELOQVAR AN SILEAM parenthesis ad miraculum posita; *qua magnitudinem monstri ostendit. et bene auditorem attentum vult facere.* GEMITVS LACRIMABILIS potest enim esse etiam irascentis gemitus. et 'lacrimabilis' cum lacrimis, an dignus lacrimis?

40. IMO AVDITVR TVMVLO ex imo tumulo, ut longe vox cum quodam defectu sonans auditu ipso miserabilior videretur. VOX REDDITA pro 'data': redditur enim quicquid ad nos per alterum transit: quamquam hic etiam hoc possit intellegi; nam ad eum vox missa per tumultum est.

41. LACERAS per membra dissicis; nam lacerare est saepius vulnerare, ut <VI 495> lacerum crudeliter ora de Deiphobo. PARCE *id est parce mihi, parce tibi. vel 'sepulto parce', cui vivo nemo perpercit.* SEPVLTO modo mortuo vel iacenti significat, ut <IX 189> somno vinoque sepulti item <VI 424> occupat Aeneas aditum custode sepulto; nam sepultus est quasi sine pulsu. non enim hunc sepultum possumus dicere, cum sepultura non sit in hoc rite facta, sed fortuita sit obrutus terra.

11 parenthesis . . . posita] cf. Don. ad Ter. hec. III 3, 6 || 20 per membra dissicis] cf. Suet. verb. diff. p. 277 Reifferssch. || 25 nam . . . pulsu] exscr. Isid. orig. X 262 et XI 2, 57

2 moaesiae F. cf. Serv. ad Aen. VII 604 || 5 dicamus H || nubecula F || 8 similia . . . auditum om. F || 11 fortasse adposita || 12 adtentum F || 13 etiam om. M || 16 post videretur quae vulgo adduntur AVDITVR vetus codex habet auditus Daniel inde composuit, quod in F cum in contextu auditur legatur eadem manus auditus in margine scripsit. || 19 est] unde et epistola reddita dicitur quae per nuntium a mittente pervenit ad nos accipientes add. D || 20 dis-cindis Lion || 21 ut . . . Deiphobo om. F || hora H || de deiphobo M: d. L deiphobo H deiphobe E (deiphoebe e) Deiphobum vidi vulgo || 22 parce . . . tibi] videtur scholiastes significare voluisse ad Polydorum prius parce, alterum ad Aeneam spectare || 23 modo om. M || sepulti L (iacenti l) || ut . . . custode sepulto om. F || 24 sepulti M: s. L sepulto H soluti I ergilius || item . . . sepulto om. H || 26 cum . . . terra] cuius sepultura non sit rite perfecta sed fortuita est obratur terra F || 27 fortuita MEI || terra] IAM PARCE SEPVLTO quomodo sepulto non hic confixum ferrea textit. sed si hoc instauretur. funus mortuo solvitur. sic sepulto. prostrato. ut somno vinoque sepulti Lione teste add. Guelferb. I

42. PIAS bene etiam ille qui laeditur excusat Aeneam: quod pietatis grande testimonium est. *'pias' autem propter penates de ex-cidio liberatos, aut quia sacrificabat.* SCELERARE polluere, et est sermo Plautinus, quo hodie non utimur. *nomen tamen fecit sine verbi*
 5 *origine, non enim dicitur 'scelero'.*

43. EXTERNVM TVLIT ordo est 'Troia me tibi tulit, hoc est educavit, non externum'; nam et civis Aeneae fuerat et cognatus. *et cito se et Troianum esse et adfinem ostendit.* AVT CRVOR HIC DE STIPITE MANAT mire quasi ostendens cruorem suum. *'de stipite' de ligno*
 10 *ait; nam stipes vere est lignum sectum siccum.*

44. CRVDELES TERRAS id est crudelium et avarorum. *ex moribus enim cultorum terrae laudantur vel vituperantur, ut <VI 638> devenere locos laetos.*

45. POLYDORVS EGO sive 'ego' distinguas, sive 'ego hic', sub-
 15 audias 'sum' necesse est. *et quasi δεικτικῶς, id est Polydorus sum, non stipes.*

46. TELORVM SEGES multitudo. *Plautus Aulularia <I 1, 6> stimulorum seges. sane putatur non verisimile iaculis coniectis puerum occisum, nam repugnat cum illo <55> Polydorum obtruncat: nam*
 20 *et misisse radices iacula mirum est, nisi monstruosum sit.* INCREVIT reviruit. traxit autem hoc de historia Romana. nam Romulus, captato augurio, hastam de Aventino monte in Palatinum iecit: quae fixa fronduit et arborem fecit. vituperabile enim est, poetam aliquid fingere, quod penitus a veritate discedat. denique obicitur
 25 Vergilio de mutatione navium in nymphas; et quod dicit per aureum ramum ad inferos esse descensum; tertium, cur Iris Didoni comam secuerit. sed hoc purgatur Euripidis exemplo, qui de Alcesti hoc dixit, cum subiret fatum mariti.

47. VERO affirmative. *ANCIPITI duplici quod et vocem audierat*
 30 *et sanguinem viderat. vel 'ancipiti formidine' una, quod sepulcrum laeserat, altera, quod metuere coeperat † litum ipsum.*

48. HVNC POLYDORVM licet de Polydoro superius sit relatum, tamen propter varietatem rei necesse (est) repeti. Priamus cum videret longa obsidione res suas in ultimo constitutas, filium parvulum Polydorum

1 quod] qui F || 3 et est . . . utimur om F || 6 me tibi] et be F me tibi tulit et bene tulit Daniel || 7 et om. M. || Aeneae om. F || 15 sum om. I. II (add. I) || dicticos F || 18 verisimile F || 20 et misisse] emisisse Daniel || 22 palatium LE (palatinum I) || 24 discedit M || denique . . . mariti om. F || 26 didonis L || 27 alceste ex alciste L || 28 marti H || 29 super ancipiti haec scripta sunt in T duplici et quod vocem audierat et quod sanguinem fluere vidit vel etiam duplici qua (I. quia) laeserat sepulcrum || et] est F || vocem audierat et om. F || 30 sepulcrum F || 31 litum F || . . . Daniel laesum Masvicius letum Burmanno teste Gerh. Vossius. auditum vel visum F. Schoellius || 33 est Commelinus

Polymestori, regi Thraciae, genero suo per Ilionam filiam, cum magno auri pondere nutriendum commendavit: qui victa Troia, auri cupiditate impulsus, Polydorum obrutum telis occidit.

50. INFELIX aut qui iam infelix esse coeperat, aut cui etiam provisa nocuerunt. aut 'infelix', quia superstes liberis fuit, aut quia 5 illi perfidia non ab hostibus tantum est. MANDARAT aphaeresis est, sive dixeris 'commendarat', sive 'amandarat'. et 'mandarat' est amoris, 'amandarat' vero odii est. et amandare est sub specie legationis aliquem relegare. FURTIVUM ne Graeci scirent.

51. THREICIO REGI auxit ex provincia crudelitatem, ex qua 10 fuerunt Diomedes, qui equos habebat, qui humanis carnibus vescabantur; Lycurgus ob iniuriam Liberi patris punitus; Tereus, qui Philomelae sorori uxoris post inlatum stuprum linguam abscidit. 'Threicio' autem pro Thracio, ut supra <I 316> pro Thracia Threissa: nam solutio est Ionicae linguae. cum enim sit Θρηξ, Iones dicunt Θρηίξ, 15 cuius solutio facit Threicius et Threissa.

52. CINGIQUE VRBEM OBSIDIONE VIDERET inter ipsa principia obsidionis; nam postea iam minime poterat.

53. ILLE VT OPES FRACTAE ET FORTVNA RECESSIT bene utrumque iunxit; saepe enim alterum sine altero valet: aut opes, aut fortuna. 20 'ille aut' vel 'postquam'; vel tantum quod deest 'statim', ut sit 'ille statim ut'. FORTVNA melior scilicet.

54. RES AGAMEMNONIAS id est imperium, vel partes Agamemnonis. VICTRICIA omnia nomina a verbo venientia cum in 'or' exeunt, masculina sunt, ut victor; cum in 'trix', feminina sunt, ut 25 victrix; neutra vero non faciunt, nisi tantum ex numero plurali: unde est victricia.

1 polimaestori F || 6 aferesis FL afferes. is H aferesis M || 7 siue dixeris commendarat siue amaendarat F qua dixerit commendarat /// emendarat L (qua et it in ras.) quasi dixerit commendarat an emendarat l (idem super quasi scripsit at siue) siue dixeris commendarat H quasi dixerit commendarat ME || 10 super Threicio regi haec scripta sunt in T id est polimestori regi traciae qui habebat filiam priami uxorem. transmiserat ei priamus filium suum polydorum cum magno pondere auri cum iam desperaret de ciuitate. || 11 fuerant L || diomes F dyomedes M || 12 ligurgus L, om. H || Tereus om. H || 13 obscidit

F, correxit Daniel || 14 ut supra . . . vel Threissa om. F || pro traicia traissa L pro thracia thraeissa E || 15 eit om. Me || epaz L epaz H epiz M epaz E || ionie L (iones l) || epiz LM, om. H, epiz E || 16 et F. Schoellius uel libri || 18 minime] at nequaquam superscr. e || potuerat El || 19 v. 53 supra ut in T scriptum postquam. alia manus haec addidit bene dixit utrumque quia alterum sine altero potest esse et opes sine fortuna et fortuna sine opibus || 20 iunxit F innexit Daniel || 23 hoc est imperium vel partes agamemnonis hab. T || 24 victoria H || 25 sunt post feminina om. LM || 27 victricia] uictoria L, om. H. victricia arma vulgo

55. FAS OMNE et cognationis, et iuris hospitii. OBTRVNCA-
t occidit intellegē: nam obtruncare proprie est capite cadere.

56. VI violentia. VI POTITVR hoc autem verbum de his est
quae permiscet coniugationes; cum enim sit tertiae coniugationis,
5 infinitum modum a quarta facit, ut potiri: unde plerique decipiuntur,
ut potiris dicant. Similiter fio pro 'fiere' 'fieri' facit, permixta
coniugatione. QUID NON MORTALIA PECTORA COGIS ad quod flagitium ho-
mines non compellis, detestandi auri cupiditas.

57. AVRI SACRA FAMES sacra execrabilis, ut <VI 574> sacrae
10 panduntur portae. alii 'sacra' devota accipiunt, unde et ver sacrum.
alii sacrum pro scelestum, vel sacrilegum. tractus est autem sermo
ex more Gallorum. nam Massilienses quotiens pestilentia labora-
bant, unus se ex pauperibus offerebat alendus anno integro publicis
(sumptibus) et purioribus cibis. hic postea ornatus verbenis et
15 vestibus sacris circumducebatur per totam civitatem cum execra-
tionibus, ut in ipsum reciderent mala totius civitatis, et sic pro-
iciebatur. hoc autem in Petronio lectum est. sane sciendum, latenter
Aeneam hoc agere, ut Troianos Didoni ex infelicitatis similitudine
commendet: nam et eius marito auri causa intulit necem.

20 58. PROCERES qui processerunt ante alios. PRIMVMQVE PARENTEM
bene 'primum', id est ante procures.

59. MONSTRA DEVM quae ostenderant. et modo mala; nam medium
est, quia interdum dicuntur et bona.

60. OMNIBVS IDEM ANIMVS 'idem' plus est, quam si diceret

9 sacra execrabilis] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 198 || 11 tractus est
... et sic proiciebatur] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. X 788 || 17 in Petronio]
fragm. 1 Buechel. || 20 Proceres qui processerunt ante alios] cf. Isid. or. IX 4, 17

1 cognationis] est add. ME || OBTRVNCA T F || 2 occidit intellegē] pro occi-
dit F || cadere] quo modo obtruncat, cum sit hastis interemptus? solvitur:
quia veteres plerumque truncum pro unoquoque genere interemptum dixerunt.
obtruncat ideo et occidit Lione teste add. Guelferb. I || 3 VI violentia hab. T ||
VI ante POTITVR om. F || hoc om. F || 5 infinitum tamen vulgo || unde ... con-
iugatione om. F || 7 COGIT F || 9 ut ... portae om. F || 10 sacri denoti F, cor-
rexit Daniel || unde Daniel: uni F || 11 scelestis F, correxit Daniel || sacrilegum
F, correxit Daniel || tractus est ... lectum est om. F || 14 sumptibus addidit
Buechelerus. cf. Luctat. Plac. || 16 praecipitabatur Stephanus, Masvicius, Bur-
mannus porriciebatur Gerh. Vossius. cf. Burmanni adnot. || 18 ex infelicitatis
similitudine] ex infelicitate L, ut videtur (ex infelicitatis similitudine I) simili
infelicitate M || 19 marito] frater addidit Fabricius || 21 ad primumque paren-
tem supra versum uel primum ante procures uel optimum uel principem in-
tellegē, in margine propterea retulit ad parentem quia ille nouerat iudicare
de auguriis adscripta sunt in T || 22 ad monstra supra versum hoc est mala
quae ostenderant ipse monstra quia medium uerbum est monstrum, in margine
monstra dicuntur a monstrando quod demonstrent monita deorum. prodigium
uero deorum irae uel minae quasi porro adigendum. portentum autem quod
portendat adscripta sunt in T || fortasse quae dei ostenderant || 24 idem plus est
quam si diceret similis. hoc est animus unus aut idem ... consensio hab. T

'similis'. *est unus animus aut idem consilium. et hoc iuxta disciplinam auguralem dixit, quae appellatur consensus, sicut in libro secundo dictum est.* SCELERATA TERRA pro sceleratorum.

61. CLASSIBVS AVSTROS hypallage est; *nam classes austris damus.*

62. INSTAVRAMVS FVNVS modo sepulcrum, quod virgulta avelendo diruerat: *nam proprie funus est incensum cadaver.*

63. AGGERITVR TVMVLO TELLVS *ut ostenderet verum tumulum, ne forte aliquis alius illud errore violaret.* STANT positae sunt. multa autem, ut supra <I 646> diximus, hic sermo significat. MANIBVS manes sunt animae illo tempore, quo de aliis recedentes corporibus necdum in alia transierunt. sunt autem noxiae, et dicuntur *κατὰ ἀντίφρασιν*: nam manum, ut supra <I 139> diximus, bonum est; unde et mane dictum est. similiter etiam Eumenidas dicimus, Parcas, bellum, lucum. alii manes a manando dictos intellegunt: nam animabus plena sunt loca inter lunarem et terrenum circulum, unde et defluunt. Quidam manes deos infernos tradunt. *quidam alios manes, alios deos infernos dicunt: plurimi ut deos caelestes vivorum, ita manes mortuorum tradiderunt. alii manes nocturnos esse eius*

10 manes sunt e. q. s.] cf. Isid. or. VIII 11, 100

1 hoc est unus animus . . . dictum est *hab. Ambros. praemisso lemmate omnibus idem animus scelerata excedere terra* || est autem unus *Masvicius* || 3 pro *om.* *M* || sceleratorum *L* (*corr. I*) || sceleratorum] ut supra (II 765) 'captiva vestis' *add. D* || 4 ad austros supra *versum haec adscripta in T* ypallage non enim damus austros naubus sed naues austris || est *om. L* || dasses *F* || 5 ad instauramus supra *versum haec adscripta in T* restauramus quia instaurare dicuntur aedificia cum ad similitudinem priorum fiunt. || 7 ut ostenderet uerum tumulum ad aggeritur supra *versum adscripta in T* || 8 illud *Commelinus*: aliud *F* || multa autem . . . significat *om. F* || 9 ut . . . sermo *om. M* (ut supra diximus *add. m* || 11 alia] altera *M* || cata antifrasi *FHE* cata antefrasi *L* per antifrasi *M* || 12 ut supra diximus *om. F* || 13 unde . . . est] unde est et mane vel manum dictum *L* unde et manes *MEI* || similiter . . . lucum *om. F* || dicimus] *ἀπὸ τῆς εὐμενείας* id est a benevolentia ut *add. D* || 15 amanibus *L* (1 animabus *superscr. I*) manibus *vulgo* || 16 fluunt *ME* || tradunt] *posque* inter numina laeva numerant placarique putant sacrificiis ne noceant *add. Masvicius primus* || 17 plurimi . . . ab iisdem manibus dictum] quidam tradunt nocturnos deos dici manes eius scilicet spatii quod est inter caelum et terram et inde potestatem habere roris qui noctu de caelo cadit. alii uero dicunt quod sicut caelestes deos dicebant esse uiuorum ita et mortuorum manes dicebant *in marg. T* || 18 tradiderunt] alii putant hoc nomine appellatas fuisse animas separatas a corpore: unde videmus vetusta sepulcrorum monumenta diis MANIBVS esse inscripta. in qua etiam sententia videtur esse Apuleius de daemone Socratis. (*cf. de deo Socratis cap. XV*) 'manes' inquit 'animae dicuntur melioris meriti, quae in corpore nostro genii dicuntur; corpori renuntiantes lemures; cum domos incursionibus infestarent, larvae appellabantur; contra si aequi et fauantes essent, lares familiares'. sunt etiam qui putent manes eosdem esse quos vetustas genios appellavit, duosque manes corporibus ab ipsa statim conceptione assignatos fuisse, qui ne mortua quidem corpora deserant consumptisque etiam corporibus sepulcra inhabitent. Cicero II de legibus (IX 22) 'deorum manium iura sancta sunt'. atque eandem ob causam manes pro ossibus ipsis et sepulcris ponuntur. Persius sat. I (38) 'nunc non e manibus illis nascuntur vio-

spatii, quod inter caelum terramque est, et ideo umoris qui noctu cadit potestatem habere: unde mane quoque ab isdem manibus dictum.

MAESTAE ARAE Cicero pro Murena (XLI 88) *imaginem lugentem.*

64. *CAERVLEIS VITTIS* Cato ait, *deposita veste purpurea feminas*
 5 *usas caerulea cum lugerent. veteres sane caeruleum nigrum accipiebant.*
'vittae' autem 'caeruleae' in acerbo funere praecipue filiorum familias
adhiberi solebant, sicut hic; nam Polydori funus, utpote adhuc pueri,
acerbum est, et quia eius aetatis erat, ut filius familias adhuc esse potuisset.
ATRAQVE CUPRESSO nigra, funesta: nam inferis consecrata est, quia
 10 *caesa numquam revirescit. moris autem Romani fuerat ramum cu-*
pressi ante domum funestam poni, ne quisquam pontifex per igno-
rantiam pollueretur ingressus. hinc Horatius nec te praeter in-
visam cupressum ulla brevem dominum sequetur. 'atra'
autem, quod atratos lares significet. ATRA CUPRESSO fabula [autem]
 15 *de cupresso talis est: cum haberet in deliciis Cyparissus puer cervum*
et ipse ab Apolline diligeretur, imprudens cervum suum iaculo occidit,
eumque dum luget neglecta consolatione Apollinis, dolore consumptus
est; cuius ut exstaret memoria, in luctuosam arborem, id est cupressum,
mutatus est, quae defunctis adhibetur.

4 Cato] orig. lib. VII fragm. 9 ap. Iord. 115 ap. Peterum || 12 Horatius] carm. II 14, 22 || 14 fabula de cupresso talis est e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 460 et mythogr. II 177

lae'. idem sat. V (151) 'indulge genio, carpamus dulcia! nostrum est quod vivis; cinis et manes et fabula fies'. quandoque manes dicuntur poenae, ut in VI (743) 'quisque suos patimur manes'. add. *Masvicius primus* || nocturnas *F*, corr. *Commetinus* || esse] dicunt esse *Masvicius primus* || 1 noctu *Daniel*: natu *F*, 3 *MAESTAE* . . . lugentem post potuisset collocavit *Daniel* || ad vers. 64 haec duo scholia in marg. *T* adscripta sunt Nigris vittis coronabantur arae in sepultura mortuorum et cupressus adhibebatur. quae incisa non repullulat. In acerbo funere solebant veteres purpuream uestem deponere et induere caeruleam id est nigram. ergo quia istud acerbum erat funus ideo stabant maestae ipsae arae ceruleis vittis. || *CAERVLES VITIS F* || Cato . . . lugerent hab. *Ambros.* || purpura *F* || 6 aceruo *F* || adhibere *F*, corr. *Daniel* || 7 aceruum *F* || 10 reuerecit *F* reuerecit ex reuerecunt *L* || reuerecit] dicitur autem cyparissus per synaeresin cypressus, deinde conuersione y in u cypressus. est autem arbor procera, caudice oblongo et recto, fronde indecidua, odore vehementi. duo eius sunt genera; nam quae sterilis est femina dicitur, ad metae formam in fastigio convoluta: unde et *καρφοειδής* peculiari epitheto appellatur. contra mas latius spargit ramos conosque profert nuci pineae non absimiles, licet minores: mira inter arbores fecunditate, quippe quae trifera est fructusque habet et Ianuario et Maio et Septembri maturos, nulli tamen rei utiles, imo potius noxios, quemadmodum et ipsa arbor, cuius etiam umbra noxia creditur. dicta autem est cyparissus, ut Didymo placet, ἀπὸ τοῦ κύπρις παρίσσως, hoc est ab aequaliter pariendo, quod aequaliter et ramos pariat et fructus. fructus eius a figura coni appellatur: unde ipsa arbor perpetuo epitheto conifera appellatur, ut (*Aen.* III 680) 'aeriae quercus aut coniferae cyparissi'. *Masvicius primus* addidit || 12 hinc Horatius . . . sequetur om. *F* || 13 cupressum *L* || ullam *LH* (ulla ?) || sequetur ex sequitur *L* || 14 atratos] atris *MEI* || fabula autem . . . adhibetur lemma omisso post revirescit collocavit *Daniel*

65. CRINEM DE MORE aut de more gentis, ut etiam in Aegypto est: aut certe de more plangentium.

66. *INFERIMVS inferias damus, proprie.* TEPIDO LACTE statim mulcto.

CYMBIA pocula in modum cymbae facta.

5

67. SANGVINIS SACRI *id est* de victimis sumpti. *ideo autem lactis et sanguinis mentio facta est, quia adfirmantur animae lacte et sanguine delectari. Varro quoque dicit mulieres in exsequiis et luctu ideo solitas ora lacerare, ut sanguine ostenso inferis satisfaciant, quare etiam institutum est, ut apud sepulcra et victimae caedantur. apud 10 veteres etiam homines interficiebantur, sed mortuo Iunio Bruto cum multae gentes ad eius funus captivos misissent, nepos illius eòs qui missi erant inter se composuit, et sic pugnaverunt: et quod muneri missi erant, inde munus appellatum. sed quoniam sumptuosum erat et crudele victimas vel homines interficere, sanguinei coloris coepta est 15 vestis mortuis inici, ut et ipse testatur <VI 221> purpureasque super vestes velamina nota et <V 79> purpureosque iacit flores. alii sanguinis inferendi ad adescandas defunctorum animas illa ratione consuetudinem tradunt, ut id quod amiserunt videantur accipere: sanguis enim velut animae possessio est, unde exsanguis mortui dicuntur. nam 20 et Homerus in necromantia non prius facit loqui animas, nisi sanguine gustato. alii lac et sanguinem ab hoc accipiunt, quod una res nutrit, alia nutriatur.*

68. ANIMAMQVE SEPVLERO CONDIMVS *ergo sicut dictum est bene animam lacte et sanguine ad tumultum dicit elicitam: lacte namque 25 corpus nutritur post animae coniunctionem, et anima sine sanguine numquam est, quo effuso recedit. legimus praeterea in VI. <325>*,

5 Cymbia . . . facta] cf. Macro. Sat. V 21, 9. Isid. or. XX 5, 4. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 212 || 19 sanguis enim . . . dicuntur] Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 212 et Isid. or. XI 1, 123 || 21 Homerus] Od. XI 96 || 22 alii . . . nutriatur] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 199 et 211. Isid. or. XX 2, 34 || 24 bene animam e. q. s.] cf. mythogr. III 6, 26 sqq.

1 de om. L || 3 multo FH || 5 ad cymbia supra versum haec adscripta sunt in T procera pocula dicuntur proprie cimbria nauibus similia. quidam poculum ligneum ex edera factum quod dicunt cissubium et inde per sincopam dictum. cf. Macro. Sat. V 21, 7 sqq. || cymbae] nauis supr. vers. add. l || 6 id est de victimis sumpti . . . iacit flores in marg. hab. T' || 7 mentio om. T' || 8 Varro . . . iacit flores hab. Ambros. || quoque om. Ambr. || 9 satisfacerent T' || 10 et om. Ambr. || caedentur Ambr. || 12 nepos] nexos Ambr. || 15 et] uel Ambr. || homines uel uictimae T' || 16 et ipse om. Ambr. || 18 adescendas F, recepi emendationem a Burmanno commemoratam. satisfaciendas vel assistentes Barthius ad Stat. Theb. V 315 adolescendas Gerh. Vossius inescandas vel eliciendas Burmannus || 19 amiserunt F || 20 exsanguis Masvicius: et sanguines F exsanguines Daniel et Commelinus || 21 nethromantia F' || 24 ergo scripsi: ego F' 25 animae II || 26 corporis F'

insepultorum animas vagas esse: [ergo vagantem circum sepulcrum significat] et hunc constat non legitime sepultum fuisse. rite ergo reddita legitima sepultura, redit anima ad quietem sepulcri, quam Stoici herciscundi, id est medium secuti, tam diu durare dicunt, 5 quam diu durat et corpus: unde Aegyptii, periti sapientia, condita diutius reservant cadavera, scilicet ut anima multo tempore perduret et corpori sit obnoxia, nec cito ad alios transeat. Romani contra faciebant, comburentes cadavera, ut statim anima in generalitatem, id est in suam naturam rediret. dicit ergo nunc sacrificiis quibus- 10 dam elicitam animam et sepulcro conditam obnoxiamque factam corpori, quod ante horrebat, quasi per vim extorta. ideo autem Stoicos medium sequi diximus, quia Plato perpetuam dicit animam et ad diversa corpora transitum facere statim pro meritis vitae prioris. Pythagoras vero non μετεμψύχωσιν, sed παλιγγενεσίαν esse 15 dicit, hoc est redire, sed post tempus. SVPREMVM non est nomen, sed adverbium, ut <VII 399> torvum clamat. CIEMVS autem est hoc loco: dicimus more sollemni, id est tertio 'vale, nos te ordine quo natura permiserit cuncti sequemur'. quidam dicunt eorum mortuorum nomina ter vocari, qui in aliena terra dimittuntur, ut in VI. 20 <506> et magna manes ter voce vocavi.

69. (VBI PRIMA) FIDES PELAGO hoc est, ubi fidem pelago habere coepimus, nos tuto navigaturos. FIDES PELAGO quia alibi ait <V 851> totiens deceptus fraude sereni.

70. LENIS CREPITANS AVSTER duo epitheta posuit vitiose, ut 25 diximus supra <II 392>: fecit autem hoc prope in decem versibus. 'auster' autem quivis ventus: nam ad Thraciam aquilone navigatur.

3 quam ex quem L || histoici F || 4 herciscundi id est medium secuti F: dicunt aere secundā id est L id. ē. secundum medium secuti H medium sequentes ME (at secuti superscr. me) id est divisi medium sequentes mythogr. ημισέβορες id est medium secuti Ryckius terris condi id est medium secuti Masvicius et Burmannus || 4 quam diu] quam qui F || sapientiae F in sapientia mythogr. || incondita L || 6 reseruande H reseruantes ME || 7 aliud F || 9 recurret M (recurreret m, at rediret addens) at recurreret superscr. e || 11 horrebat L. fortasse errabat || 13 diversa] uersa H || 14 phitagoras LH pitagoras M

PCICOBIN I
non METEMNICYCKICI sed palingenecyan esse dicitur L, om. H non metempsicon (metempsicosin m) sed palangenesia esse dicit M || 16 est deleuit l || 17 hoc loco quod dicimus F || solempni F solemnī L || vale] uolla F || nos te] Nosti H || 18 sequimur LH || 19 ut] aut F || 20 ad prima fides supra versum haec adscripta in T postquam data est nobis fiducia in pelago siue postquam coepimus habere fidem in pelago nos tuto navigaturos. || 22 FIDES PELAGO quia . . . sereni om. F || ait om. L || 23 serenus H || 23 uitiosa H || 25 prope] inproprie F inproprie prope Stephanus || 26 quivis ventus FH: quovis uento L pro quovis uento MEI || ventus] quomodo auster ex Thracia, cum lenis sit? soluitur: 'auster' pro quolibet uento accipimus Lione teste add. Gyelferb. I. trachia F, corr. Daniel

'lenis' autem ideo quia superius <8> ait. vix prima inceperat aestas, et lenes venti per aestatem sunt.

71. DEDVCUNT proprie, ut e contrario 'subducunt'.

72. TERRAEQVE VRBESQVE RECEDVNT physicam rem dixit: ita enim navigantibus videtur, quasi ab his terra discedat. 5

73. SACRA MARI COLITVR MEDIO ordo est: in mari medio Aegaeo colitur tellus sacra, Neptuno et Nereidum matri, id est Doridi gratissima. fabula autem talis est: post vitiatam Latonam Iuppiter cum etiam eius sororem Asterien vitare vellet, illa optavit a diis, ut in avem converteretur: versaue in coturnicem est. et 10 cum vellet mare transfretare, quod est coturnicum, adflata a Iove et in lapidem conversa, diu sub fluctibus latuit. postea supplicante Iovi Latona, levata superferri aquis coepit. haec primo Neptuno et Doridi fuit consecrata. postea cum Iuno gravidam Pythone inmisso Latonam persequeretur, terris omnibus expulsa Latona, tan- 15 dem aliquando adplicante se litoribus sorore suscepta est, et illic Dianam primo, post Apollinem peperit. qui statim occiso Pythone ultus est matris iniuriam. sane nata Diana parturienti Apollinem matri dicitur praebuisse obstetricis officium: unde cum Diana sit virgo, tamen a parturientibus invocatur. haec namque est Diana, 20 Iuno, Proserpina. nata igitur duo numina terram sibi natalem errare non passa sunt, sed eam duabus insulis religaverunt. veritas vero longe alia est. nam haec insula cum terrae motu laboraret, qui fit sub terris latentibus ventis, sicut Lucanus <III 460> quaerentem erumpere ventum credidit, oraculo Apollinis terrae 25 motu caruit. nam praecepit, ne illic mortuus sepeliretur, ut in Vulcano, et iussit quaedam sacrificia fieri. postea e Mycono Gyaroque vicinis insulis populi venerunt, qui eam tenerent; quod etiam

3 Deducunt . . . subducunt] cf. Isid. diff. verb. 156 || 8 post vitiatam Latonam e. q. a.] exscr. mythogr. I 37, II 17, III 8, 3. cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IV 796, V 533, Ach. I 206, 388

4 dicit LE || 5 discedat. item aliter iuno cum uidisset . . . altissimis montibus F, qui error ea re excusatur quod TERRAEQVE . . . altissimis montibus in dextro, Serviana ad 'sacra mari colitur medio' in sinistro margine scripta sunt || 7 egeo LH aegeo M || 8 Latonam om. F || 9 asterien H || vitari F || ipsa M (t illa superscr. m || 10 dis LH (diis I) || 11 maria FM || adflata est F || 13 latone LH (latona I) || eleuata FME || Neptuno om. F || 14 phitone LH || 15 insequeretur F || expulsam ME || 16 applicando Masvicius || a sorore MEI Masvicius || 17 peperit . . . Apollinem om. F || phitone L phetone H pythone M || 20 haec namque Iuno Diana Proserpina mythogr. I haec namque est Diana Luna Proserpina mythogr. II || 21 naturalem F || 22 in duabus L || insulis] insingulis H || 24 labentibus mythogr. III || sicut . . . credidit] quaerentibus erumpere, sicut Lucanus credidit mythogr. II || 25 credidit] petito MEI || 27 micono LH myconoe ME micone I || 28 tenerunt F || quod etiam . . . qui est Apollo om. F

Vergilius latenter ostendit. quod autem diximus Dianam primo natam, rationis est: nam constat, primam noctem fuisse, cuius instrumentum est luna, id est Diana; post diem, quem sol efficit, qui est Apollo. ut autem Delos primo Ortygia diceretur, factum est a
 5 coturnice, quae graece ὄρνις vocatur. Delos autem, quia diu latuit et post apparuit: nam δῆλον Graeci manifestum dicunt: vel quod verius est, quia cum ubique Apollinis responsa obscura sint, manifesta illic dantur oracula. Delos autem et civitas dicitur et insula: unde interdum recipit praepositionem. *item aliter: Iuno cum vidis-
 10 set Latonam a Iove adamatam, iuravit eam non pariturum in terris. Iuppiter mutavit eam in coturnicem, quae Graece ὄρνις appellatur, et monstravit ut veniret Delon, quae illis temporibus circa omnia litora ferebatur ventis. post partum vero Latonae, quo Dianam et Apollinem peperit, Ortygia dicta est quae ante Delos nominabatur, et postea Delos,
 15 cum eam Apollo revinxisset Gyaro et Mycono, altissimis montibus.*

SACRA MARI et reliqua. sane sacrum dicitur quod rite sacratur deo, ut aedes, arae, simulacra, dona. hic igitur aedium sacrarum etsi non aperte; attamen eiusdem ritus meminit, cum de insula loqueretur, in qua praeterquam ut 'sacra' dixerat, id est sacrata, gratiam quoque
 20 posuit non solum Doridi matri Nereidum, quae traduntur deae maris, sed Neptuno etiam addidit, dominatori videlicet omnium in mari deorum. TELLVS maior dignitas est 'tellus', quam si dixisset insula.

74. NEREIDVM MATRI Doridi, quinquaginta nympharum matri, coniugi Nerei. NEPTVNO AEGEO quia in Aegeo mari haec insula posita
 25 est. sane inter Hellespontum et Adriaticum mare omne illud mare Aegeum appellatur, quod nomen a patre Thesei Aegeo traxit. cum enim in labyrintho Minotaurus esset inclusus et quotannis ex nobilitate Atheniensium septem pueri vel puellae ad vescendum Minotauro mitterentur, tandem dolor Theseum subiit. profectus itaque est ad Mino-

8 Delos autem . . . dicitur et insula] exscr. Isid. orig. XIV 6, 21

2 nam noctem primam constat fuisse M || 5 ορνις L: orox F, om. H, ortyx M ortix E || dicitur F || 6 postea ME || delon LHME || 8 et om. F || 9 unde . . . praepositionem om. F || recipit interdum M || 10 latinam F || 11 ortix F || 13 partum Commelinus: quartum F || 13 quo] quae Barthius ad Stat. Theb. IV 796 || 14 ante Delos] ante Cynthus Barthius l. l. || 15 micono F || 17 sacrarum Masvicius: sacrum F || 18 adtamen F || 20 Doridi Daniel: dori F || 21 dominatori Daniel: dominatore F || in mari Daniel: in re F || 24 ad r. 74 haec adscripta sunt in T In aegeo mari est haec insula illud mare quod est inter hellespontum et adriaticum aeg inter chium et tenedum insulas est hoc saxum in ipso mari aspicientibus videtur caprae similitudinem praetendere, et ega dicitur capra graece. || 25 ellespontum F || 26 aeger Aegeo rege Atheniensium traxit, qui in mare se praecipita filii Daniel || 27 quodannis F || 28 thesion F || utaque F

taurum perimendum placuitque cum patre, ut (si) illud monstrum vicisset, vela candida navibus daret, si forte a Minotauro fuisset oppressus, navigium cum atris velis rediret. sed cum extinxisset Minotaurum, oblitus non cum candidis, sed cum nigris velis reverti coepit, et patri in specula constituto triste sui interitus signum dedit; qui extinctum 5 filium credens se praecipitavit in mare, unde Aegeum pelagus appellatum est.

75. PIVS ARQVITENENS bene 'pius', aut qui ultus est matrem de Tityo, de Niobe, de Pythone: aut quia patriam stabilivit errantem. legitur et 'prius'. 10

76. MYCONO GYAROQE REVINXIT quidam per historiam dictum putant; nam inter Myconum et Gyarum Syrum, unam de cycladibus esse dicunt, unde fuit Pherecydes philosophus. alii nullum auctorem alium esse adserunt, qui Delon ab Apolline religatam dicat: constat enim eam ante evagatam propter Latonae partum restitisse. *alii hanc 15 insulam inter Myconum et Gyarum humilem esse dicunt, ut his quasi vinculis contineatur.* 'revinxit' autem [putant] num retraxit?

78. COLI DEDIT a vicinis scilicet populis. VENTOS CONTEMNERE propter terrae motum.

79. APOLLINIS VRBEM Delon: et est definitio. 20

80. REX ANIVS Anius [autem], rex Deli, Apollinis sacerdos, cum trium filiarum esset parens, ne unius tantum dei esset tutus auxilio, filias numini Liberi patris devovit, qui parem ei gratiam reddens effecit, ut quidquid una attigisset verteretur in fruges, altera in vinum, tertia in oleum. id cum comperisset Agamemnon, dux Argivorum, cum 25 mille navibus oppugnaturus iret Troiam, misit qui eas accersirent, ut posset alere Graeciae exercitum. quae cum vinctae tenerentur invocaverunt Liberum patrem, quas deus in columbas vertit et ita vincula fecit effugere: unde hodieque Deli columbas violare nefas est. hunc tamen Anium Palaefatus etiam propinquum tradit Anchisae. alii dicunt 30

21 Anius autem e. q. s.] cf. Tzetz. ad Lycophr. Cass. 570

1 placuitque] pepigitque *Masvicius* || si addidit *Daniel* || 8 ARQITENENS *ME* || ARQVITENENS] Apollo est addidit *Daniel*, Apollinem dicit *Lion* || 9 Tityo *Heinsius ap. Burmannum*: titycone *F* Typhaone *Masvicius* || pitone *F* || 12 micon et gyan *F* || Syrum *Daniel*: sacrum *F* Scyrum *Masvicius primus* || 13 ferecides phylophilos *F* || nullam *F* || 14 adseruiunt *F* || 15 evagatam scripsi: euagate et *Daniel primus* || alii . . . contineatur huc transposuit *Daniel*, post || 17 putant seclusi || 18 ET CONTEMNERE VENTOS *M* || CON- 20 et om. *ME* || definitio *LH* || definitio] eiusdem nominis et los dicitur addidit *Daniel* || 22 tutus *Gerh. Vossius*: totas *F*: ssius: filia *F* || numine *F* || 24 attigisset *F* || 26 obpugnaturus *Masvicius* || 28 deus] ille *Daniel primus* || 30 Palaefatus auum an.

huius Anii filiam occulte ab Aenea stupratam edidisse filium nomine
†an. REX ET SACERDOS hic Anius Apollinis filius et sacerdos fuit, qui
habuit filium Andron nomine, unde Andros insula appellata est. ad
quem Anchises ante Troicum bellum consultum venerat, an Salaminam
5 peteret comes Priamo: unde et agnoscitur. REX ET SACERDOS ma-
iorum enim haec erat consuetudo, ut rex esset etiam sacerdos, vel
pontifex: unde hodieque imperatores pontifices dicimus.

81. VITTIS ET LAVRO vittae sacerdotis sunt, laurus vero etiam
imperatoris victoris.

10 82. ANCHISEN AMICVM κατὰ τὸ σιωπώμενον intellegimus: nam
quomodo fuerint amici, palam poeta non dicit.

83. HOSPITIO licet Probus quaerat, quid sit 'iungimus hospitio
dextras', tamen septimus casus est, id est iure hospitalitatis: nam
'ad hospitium' non potest intellegi, quia iam amicus fuit. aut sicut
15 quidam tradunt 'iungimus dextras et hospitio tecta subimus.'

84. TEMPLA DEI et reliqua. hoc iuxta augurii genus quod stati-
vum dicitur retulit, in quo consideratur, quo in loco auguria peragi
debeant: nam ideo ait 'templa dei' et reliqua, et subiunxit 'quove ire
iubes' et exinde 'da pater augurium'. sane quaeritur, cur saxum ve-
20 tustum dixerit. sed traditur a plurimis, inter quos etiam Epaphus, vir
peritissimus, refert, Delphis quodam tempore evenisse, ut templum reli-
giosum ante et intactum spoliatum incensumque sit, ac post multas Co-
rinthii urbes insulasque proximas terrae motu haustas, Delon neque
antea, neque postea hoc incommodo vexatam, sicut Thucydides. quod
25 etiam Cicero in praetura Verrinarum ita ait tantaque vis huius
religionis est et semper fuit, ut ne Persae quidem cum bel-
lum toti Graeciae, diis hominibusque indixissent et mille
navium classem Delum appulissent, quicquam conarentur

5 maiorum enim . . . dicimus] exscr. Isid. or. VII 12, 14 || 12 Probus] cf.
Steup de Probis p. 107 || 19 sane quaeritur e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 6,
6 sqq. || 24 Thucydides] II 8 || 25 Cicero] in Verr. act. II 1, 18, 48

2 Anium Masvicius. fortasse Aenean. cf. ad vers. 133. Andron F. Schoellius
nomine Andron ut ex sequenti scholio temere adscita secludens. || filius] rex Deli
addidit Daniel || 4 bellium F || 5 agnoscitur. sane maiorum haec erat consue-
tudo e. q. s. F || 7 hinde F || dicimus pontifices F || 9 victoris imperatoris F ||
10 intellegendum ME || 11 fuerunt M || 12 quaerit F, correxit Masvicius || 13
casus septimus F || 14 potuit L (potest l) || fuerat L || 16 TEMPLA DEI . . . da
pater augurium hab. Ambros. || 17 consideratur Ambros.: considerantur F ||
18 subiunxit F || 19 saxum Daniel: famam F || 21 dephis F || relegiosum F || 22
multos corynthii F || 23 insulasque proximas Masvicius (cf. Macrob.): corynthii-
que proximos F singulasque proximas Commelinus || 24 Thucydides
Macrob.): thutrodes F Thutrodes vulgo || 25 tantaque eius aucto:
et est et semper fuit Ciceronis libri || 27 toti Graeciae Masvic
totae asiae F || 28 ad Delum Ciceronis libri

aut violare aut attingere. non mirum ergo, si aut ad (sua) tempora poeta respondit, aut ad pristina, utpote quod religio numquam omnino vexata illo suo antiquo et vetusto saxo colebatur. vel 'vetusto' religioso. et quod 'venerabar' ait, ostendit se precatum.

85. DA PROPRIAM 'da' dic, indica; Apollo enim non dandi, sed dicendi habet potestatem. quaeritur etiam cur Aeneas cum Delum venisset, nullis prius hostiis caesis statim a precibus coeperit: quia tradunt multi, inter quos et Varro, esse aras tam Apollinis, quam filii eius non tantum Deli, sed in plurimis locis, apud quas hostiae non caedantur, sed consuetudo sit deum solemnibus tantum prece venerari. quod 10 autem ait Neptuno et Apollini tauris postea sacrificatum, [et] apud alias aras hoc factum accipi oportet. PROPRIAM perpetuam, stabilem, firmam, ut <I 73> propriamque dicabo. et bene post experimentum male conditae civitatis perpetuas postulat sedes. THYMBRAE Thymbraeus Apollo dicitur a loco Troiae, id est agro 15 vicino, pleno thymbra, quae satureia dicitur. et bene Deli positus Thymbraeum appellat quem in Troia adsueverat colere in agro, in quo eius et nemus est et templum, ubi a Paride Achilles occisus est: unde fingitur manu Apollinis vulneratus. ergo Thymbraeus, ut Delius; nam numina a locis frequenter nomen accipiunt: alii Thym- 20 bram locum in Delo consecratum Apollini tradunt. sane quia Graece Θύμβρον facit, in derivatione η in diphthongon mutat, ut Αἴτνη Aetnaeus, Δίρκη Dircaeus. DOMVM familiam, ut <V 121> domus tenet a quo Sergia nomen.

86. MANSVRAM VRBEM duo petit, et urbem et perpetuitatem. 25 'mansuram' autem ideo: vel propter Troiam, vel propter eam, quam

5 da dic] cf. comm. Luc. VI 774 || 6 quaeritur etiam . . . factum accipi oportet] cf. Macrob. Sat. III 6, 1 sqq. || 12 Propriam perpetuam] cf. Don. ad Ter. Andr. IV 3, 1 || 15 Thymbraeus Apollo dicitur e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 643

1 adtingere F || non mirum ergo] scil. quod dixit 'templa dei saxo structa vetusto' || ad Daniel: a F || sua addidit Burmannus || 2 respondit] respexit Burmannus || 3 fortasse in illo || 8 Varro ait esse aras tam Apollinis quam filii eius non tantum Deli sed in plurimis locis ubi hostia non cadantur sed consuetudo sit. Deum solem puritatem prece uenerari. at solam puritatem Ambros. || 10 sollempni tantum prece Commelinus (cf. Macrob.): sollempnitatum prece F sollempnitatem precum vulgo || 11 et seclussit Daniel || 13 ut propriamque dicabo om. F || 15 a loco . . . vicino] ab agro Troiae vicino vulgo || id est agro om. M (supr. vers. add. m) || 16 plena M (corr. m) || thymbra] p. n. herbae superscr. m || 21 sane . . . Dircaeus om. F || 22 Θύμβρον] tibrē: L tymbrae H thymbre M η in M: n L non H enim E (n superscr. e) || dipton L diptongon H diphthongus ethneus dirce dirceus L etnae etnaeus. dircae dirceus H aetnaeus M || 24 teneat FME || a . . . nomen om. F || fregia E (e) || 25 VRBEM] perpetuam add. Daniel || petit ME: peta F om. ME (add. e)

in Thracia condidit. SERVA ALTERA non quia prima servavit, sed quia servare voluit, ut Homerus dicit.

87. INMITIS ACHILLI veteres 'Achilli' declinabant.

88. QVEM SEQVIMVR? quia Cadmus oraculo Apollinis bovem
5 secutus, in Hyanteo Boeotiam condidit. veteres enim oraculis signa
quibus civitatem conderent accipiebant.

✓ 89. DA PATER 'pater' religionis, ut supra <I 699> diximus,
nomen est. nam et hominibus datur, ut <II 2> inde toro pater
Aeneas, et montibus, ut <XII 703> pater Appenninus, et fluviis
10 ut <VIII 540> Thybri pater, numinibus etiam, ut <V 14> quid-
ve pater Neptune paras, item <II 617> ipse pater Danaïs
animos viresque secundas sufficit, item <VII 327> odit et
ipse pater Pluton. AVGVRIVM modo oraculum, sed usurpative.
augurium enim est exquisita deorum voluntas per consultationem avium
15 aut signorum, quod tunc peti debet, cum id quod animo agitamus per
augurium a diis volumus impetratum, ut in hoc loco Aeneas, postquam
omnia quae volebat animo petiit, ait 'da pater augurium'. et est spe-
cies ista augurii quae legum dictio appellatur: legum dictio autem est,
cum condicio ipsius augurii certa nuncupatione verborum dicitur, [quali
20 condicione augurium peracturus sit:] quod hic facit exsequendo formas
petitionis versibus supra dictis; tunc enim quasi legitimo iure legem
adscribit 'da pater augurium' et reliqua. ANIMIS INLABERE NOSTRIS
quia Apollinis responsa semper obscura sunt, vera tamen: unde cum
intellegentia oraculum postulat.

25 90. TREMERE OMNIA in consequentibus quid sit 'omnia' docuit di-
cendo 'liminaque laurusque dei'. et hoc augurium iuxta auguralem
disciplinam dictum est, quod appellatur tripudium sonivium, id est a

2 ostendit M († dicit superscr. m) || 4 QVEM SEQVIMVR] Apollo sedem ex-
ulantibus solebat ostendere: nam Phoenix, Cilix, Cadmus, a patre Agenore ad
quaerendam sororem missi, et prohibiti, nisi reperta fuisset, domum ne (ne
om. D) auderent reverti, Apollinis moniti oraculo diversas regiones petierunt,
Phoenix Phoeniciam, Cilix Ciliciam, Cadmus Boeotiam (boetiam D) Qui Cadmus
oraculo bovem secutus est, et ubi bos procubuit, ibi urbem condidit Thebas et
Boeotiam (boetiam D) nominavit terram add. D et Guelferb. I || quia] qui D ||
cadtus F catmus LH || 5 Hyanteo scripsi: iantheo F yanthe L yante H
thyante ME || boetiam F boetiam L boetiam ME || 9 apenninus LH ||
fluminibus F || 13 AVGVRIVM modo oraculum . . . da pater augurium et reli-
qua hab. T || 14 augurium est exquisita . . . da pater augurium hab. Ambros. ||
dei Ambros. || consultationem T: consolationem F et Ambros. (aīr. consultoēm
in marg. Ambr. adscriptum). cf. ad Aen. II 702 || 16 a diis per augurium
Ambros. || in om. T || 17 petit F || 18 illa Ambros. || 19 condicio T: conditio F
conditio Ambros. initio Mommsenus R. Staatsr. I p. 4 adn. 1. || verborum nun-
cupatione Ambros. || quali . . . est del. F. Schoellius || quali . . . exsequendo om.
Ambros. || quali Masvicius: quale FT || 20 condicione F || exsequendo T exse-
quens Daniel || forma Ambros. || 23 Apollinis oracula vel responsa Masvicius
26 hoc augurium . . . perciperet hab. Ambros. || 27 sonubium F et Ambros., correxi

sono, ad quod pertinet si arbor sponte radicitus cadat, si terra tremat: quod hic Aeneae factum ostendit, antequam voce divina responsa perciperet. VISA REPENTE Stoicos et Academicos secutus est, qui dicunt ea quae contra naturam sunt, non fieri, sed fieri videri: unde magica ars omnis exclusa est, sicut Plinius Secundus docet in naturalis historia.

91. LIMINAQVE 'que' brevis est pro longa posita: quod hac ratione defenditur: aut quia omnia monosyllaba ad artem non pertinent et his licenter uti possumus, aut certe quia omne *μόριον*, id est particula, quae sui substantiam non habet, membrum putatur 10 superioris orationis: quod si est, 'liminaque' quasi una pars orationis est, et potest 'que' finalitatis ratione vel produci vel corripi.

LAVRVSQVE DEI aut ideo singulariter, quia in Delo insula laurus Apollini consecrata est; aut lucum dicit; aut quia traditur, Latonam 15 duas laurus amplexam Dianam et Apollinem enixam. fabula sane de lauro talis est: Daphne Penei, vel ut alii dicunt Ladonis filia, ab Apolline adamata est. a qua cum precibus et promissis non potuisset Apollo ut secum concumberet impetrare, vim ei adhibere conatus est, cumque eam insequeretur et illa fugiens defecisset lassata, terrae imploravit auxilium. quam terra hiato facto recepit et pro ea arborem 20 dit, quae Graece nomen suum retinuit, Latine laurus dicitur. sed Apollo eam etiam mutatam ita dilexit, ut tutelae suae adscriberet efficeretque, ut propter virginitatem servatam semper viret. MOVERI quia opinio est sub adventu deorum moveri templa.

92. MOVERI MONS Cynthus: unde Cynthus Apollo. CORTINA 25 locus unde oraculum datur. dicitur autem cortina, vel quod Apollinis tripos corio Pythonis tectus est, vel quod certa illinc responsa funduntur, quasi certina, vel, quod est verius, quia cor illic vatis tenetur: nam caverna quaedam in templo Apollinis fuit, ad quam Phoebas rapta vaticinabatur, ut Lucanus (V 159) ostendit. alii 30 cortinam quasi ortinam tradunt, quod inde vox oriatur. RECLYSIS nunc apertis: alias denuo clusis.

7. que brevis est e. q. s.] cf. Charis. p. 13, 6 K. Prob. d. ult. syll. p. 267, 11 K. Mar. Vict. p. 30, 6 K. || 26 dicitur autem e. q. s.] exscr. mythogr. III 8, 5 || Apollinis tripos . . . tectus est] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 509 || 28 quia cor illic vatis tenetur] cf. Varro d. I. I. VII 48

1 radicitus Ambros.: radicibus F || 4 fieri ante videri om. F || 5 ars] a Romanis supr. vers. add. I, recepit Masvicius || exclusa omnis F || narali F || 6 historia] quocirca et Dido inducitur dicens (IV 493) 'magicas invitam accingier artes' add. D || 7 quod L: quae reliqui || 9 morion libri || 10 sui substantiam] i. e. accentum supersr. m, i. e. suum accentum e || 14 lucum Daniel: locum F || 22 tutelae suae om. Daniel || 27 tripos Me tripos Masvicius et Burmannus || 29 tenditur ME (tenetur m) || quaedam] quidem F || 30 ostendit in V ME

93. SVMMISSI inclinati. *utrum corpore an anima? an (quia) supplices rogamus? an, quod verum est, inclinati?* et sciendum pro qualitate numinum orantes interdum ima, interdum summa respicere; nam potestates aliae caelestes sunt, aliae terrenae, aliae permixtae: unde nunc Apollinem deprecantes, terram petunt. ipse est enim et Sol et Liber pater, qui inferos petiit, ut Horatius te vidit insons Cerberus. bene ergo terram petunt, unde ad eos responsa perveniunt, et quia Apollo etiam inferis notus est.

94. DARDANIDAE ut diximus, obscura quidem, sed vera sunt omnia: nam dicendo 'Dardanidae' ostendit Italiam, unde Dardanus fuit. quod si Cretam significaret, Teucridae diceret. DVRI vel futurum ostendit laborem: vel eorum arguit insipientiam, qui intellecturi non fuerant. STIRPE hoc verbo Troianis factus est error. sane 'stirps' genere feminino originem significat, ut <VII 293> heu stirpem invisam, masculino arborem, ut <XII 770> sed stirpem Teucris nullo discrimine sacrum. sed Horatius contra regulam nititur, ut stirpesque raptas et pecus et domos.

95. PRIMA TELLVS Italia, unde Dardanus venit; Teucer enim de Creta post venit. VBERE LAETO quod est Italiae proprium, ut alibi <I 531> atque ubere glebae.

96. MATREM id est terram. tractum autem est de historia: nam Brutus et filii Tarquinii cum oraculum Delphici Apollinis peterent, responsum est eius imperium fore, qui primus matrem reversus oscularetur; quod solus Brutus agnoscens, de navi egressus simulans casum osculatus est terram: unde et potitus imperio est. EXQUIRITE hoc dicendo ostendit difficultatem.

97. HIC pro illic. DOMVS AENEAE ad illud respicit 'da propriam Thymbrae domum'.

98. NATI NATORVM propter illud 'et mansuram urbem'. nam oraculum semper ad petita respondet. sane hic versus Homeri est, quem et ipse de Orpheo sustulit, item Orpheus de oraculo Apollinis

6 Horatius] carm. II 19, 29 || 9 ut diximus e. q. s.] cf. Macrob. comm. in somn. Scip. I 7, 8 || 14 stirps genere feminino e. q. s.] cf. Prob. de nom. exc. p. 210, 23 sqq. K. || 16 Horatius] carm. III 29, 37 || 30 sane hic versus Homeri est] cf. Macrob. Sat. V 3, 8

1 inclinati om. F || quia addidit Daniel || 6 petit FME || insons Fm: insonnis LHM in somnis E || 8 motus F || 11 teucridae F tuncridae H || 13 error scripsi: terror F || 16 sed om. FM || 17 domus FLM || 21 id est terram] matrem autem terram apollo significat F || est autem L || 25 est imperio L imperii est HME || 26 hoc dicendo] dicens exquirite F || 27 ad om. FE || 30 oracula E || respondit FHE (respondent e) || 31 de Orpheo ME: orpheos F orpheo LH

Hyperborei. mire autem sequenti versu hoc ostendit dicendo 'haec Phoebus'.

99. TVMVLTU quia dixit 'exquirite'.

100. LAETITIA propter promissam imperii aeternitatem. *LAETITIA]*
finis enim auspicii in demonstratione comprehensus dedit petentibus lae- 5
titiae optandam gratulationem.

101. *VOCET* aut *revocet*, aut *hortetur* et *moneat*.

102. MONUMENTA VIRORVM historias.

103. SPES DISCITE VESTRAS aut quasi senex loquitur: aut quia,
ut supra <II 687> diximus, scit se esse moriturum; *ubique enim* 10
sciens futurorum inducitur.

104. CRETA Dardanus Iovis filius et Electrae, profectus de Corytho, civitate Tusciae, primus venit ad Troiam et illic parva aedificia collocavit. post cuius obitum Teucer venit ex Creta et invenit Dardani socios habitantes in vallibus, qui constituit arces et moenia. 15 modo ergo errat Anchises, nec respiciens adventum Dardani oraculum Cretam significare argumentatur ex his quae solent ab advenis fieri. Ida, inquit, illic est, quae et in Troia ad similitudinem dicta, ut <497> effigiem Xanthi Troiamque videtis, quam vestrae fecere manus, item sacrorum similitudo, quae apud maiores nefas 20 erat perire: unde Aeneas in XII. <192> sacra deosque dabo, socer arma Latinus habeto. IOVIS MAGNI quia illic dicitur esse nutritus: quod, ut Sallustius dicit, ideo fingitur, quia primos Cretenses constat invenisse religionem. sane nati Iovis fabula haec est: Saturnus postquam a Themide oraculo comperit, a filio se posse 25 regno depelli, natos ex Rhea uxore *filios* devorabat. quae natum Iovem, pulchritudine eius delectata, nymphis commendavit in monte Cretae Dictaeo, ubi eum aluerunt apes. *pro quo involutum lapidem glutendum Saturno dedit. quem cum Saturnus, fraude cognita, vehementius quaereret,* et adhibiti sunt Curetes et Corybantes, qui tinnitu 30 aeris, *id est lusus excogitato genere, ut cum clipeis aereis inter se con-*

12 Dardanus Iovis filius e. q. s.] cf. mythogr. I 135, II 192 || 23 Sallustius] hist. fragm. III 63 Kr. || 24 sane nati Iovis e. q. s.] exscr. mythogr. I 104 II 1 et 16. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 387

1 yperborei *FLHE* || hoc *F*: hec *L* haec *H* haec vera *ME* || 2 Phoebus] graecus vero versus hic est (II. XX 308) καὶ παῖδων παῖδες τοὶ κεν μετόπισθε γένεσθαι add. *D* || 4 propter] vero propter *ME* || 7 supra *vocer* haec scripta sunt in *T* aut *revocet* aut *hortetur* aut etiam *moneat*. || 12 coritho *LM* corytho *H* coritho *E* || 17 significare credit. argumentatur *Stephanus et Daniel* significare credit et argumentatur *Fabricius* significare credidit et argumentatur *Lion* || 18 Ida . . . Latinus habeto om. *F*. cf. ad v. 105 || 23 primos *FME*: primo *LH* || 25 a] e *F* || themidea *LH* || a filio suo *L* || 28 pro quod *F*, corr. *Daniel* || 30 et] ei *Masvicius* || 31 aereis *Commelinus*: aeris *F*

currerent et prohiberent audiri pueri vagitum: unde ipsi sunt matris deum ministri. sed non nulli eosdem Curetes et Corybantes dicunt. ut autem fingatur Saturnus filios suos comesse, ratio haec est, quia dicitur deus esse aeternitatis et saeculorum. saecula autem annos
 5 ex se natos in se revolvunt: unde Graece *Κρόνος* quasi *χροῖνος*, id est tempus, dicitur. MEDIO PONTO potest quidem intellegi secundum Sallustium, longe a continenti. sed altior est hoc loco poetae intuitus: nam apud chorographos legimus, quae insula in quo sit mari, ut Sardinia in Africo, Delos in Aegeo, et de aliis *omnibus*.
 10 de Creta omnes dubitant in quo sit mari; nam parte Libycum, parte Aegyptium, parte Achaicum, parte Ionium respicit. ergo 'medio ponto', ac si dici possit 'medio pontorum', quod Latinitas non recipit.

105. MONS IDAEVS VBI Idaeus derivativum est pro principali: et est *Ἰδη* Idaeus, ut *Αἰτνη* Aetnaeus. CVNABVLA GENTIS nutrimenta; nam ubi iacent infantes cunae vocantur. et latenter dat gloriam Troianis dicens, eos a diis originem ducere: unde est <VII 219> ab Iove principium generis: ibi enim et de Dardano et de Teucro intellegimus, quasi Iovis cive.

20 106. VRBES HABITANT non dicit qui, sed intellegimus Creten- ses. aut certe 'habitant' pro 'habitantur', ut <II 229> insinuat pavor. et primo quidem centum habuit civitates: unde hecatom- polis dicta est: post viginti et quattuor, inde ut dicitur duas, Gnoson et Hierapydnam. *quamvis Livius plures a Metello expugnatas dicat.*

25 VBERRIMA REGNA hic decipitur, quia audiit 'ubere laeto'.

107. MAXIMVS VNDE PATER fallitur; nam antiquior est Dar- danus. alii 'maximus' antiquissimus tradunt; per patris autem appel- lationem maiorum cognationem ostendit. SI RITE AVDITA RECORDOR bene dubitatione excusat errorem.

3 ut autem e. q. a.] exscr. mythogr. III 1, 8. cf. Isid. or. VIII 11, 31 || 6 secundum Sallustium] hist. fragm. fragm. III 63 Kr. || 24 Livius] fragm. 25 ap. Hertzius

1 prohibuerint *F* || 3 comedisse *ME* || 4 esse *om.* *L* || 5 ex se] ex re *H* || *Χηρος* *F* *καρονος* *L* *αρονος* *H* || *cronos* *F* || 8 chosmographos *L* congraphos *H* || 12 posset *HME* || 13 recepit *L* || 15 ide ideus (us *supr. vers.*) *L* *ιαν*.... *H* *idae* *idaeus* *ME* || ut] aut *F* || *αιμη* *aemeus* *F* *ηθη* *ethneus* (*ethneus*) *L* *ητην* *etnaeus* *H* *aethne* *aethneus* *M* || *aetneus* (*aemeus*)] *ida* inquit illic est quae et in troia ad similitudinem dicta ut effigiem xanti troiam quae uidetis quam uestrae fecere manus *add. F* || 18 principatum *M* || 19 cive *Fm*: cives *LE* filio *Me*, *om.* *H* || 22 catonpolis *F* hecathopolis *L* etcathopolis *H* eca- thopolis *ME* || 23 cnoson *F* noson *LHME* gnoson *I* || 24 gerapidnam *F* garra- pidnam *L* (gerrapidnam) *I* ierapidnam *H* hierapydniam *M* hierapidnam *E* Hierapytnam *Hertzius* || libius *F* || 25 quia] qui *F* || audiit *El*: audit *FLHM* || ubere laeto *scripsi*: ubere glebae *FM* atque ubere glebae *LHE* || 26 est] di- citur *F* || 29 bene] hi *F*

108. *TEUCRVS de hoc fabula duplex est; nam et de parentibus eius dupliciter traditur. alii enim † cureas et Idae nymphae, alii, inter quos et Trogus, Scamandri filium tradunt. qui Scamander cum Creta frugum inopia laboraret, cum parte tertia populi ad exterarum sedes quaerendas profectus est, ab Apolline monitus, ibi eum habiturum sedes, ubi noctu a terrigenis oppugnatus esset. cum ad Phrygiam venisset et castra posuisset, noctu mures arcuum nervos et loramenta armorum adroserunt. Scamander hos interpretatus hostes esse terrigenas, in Idae montis radicibus aedificia collocavit. qui cum adversus Bebrycas finitimos bellum gereret, victor in Xantho flumine lapsus non comparuit, qui post a Cretensibus in honorem regis sui Scamander appellatus est, filioque eius Teucro regnum traditum. qui cives e suo nomine Teucros appellavit, qui post a rege Troo Troiani dicti sunt, et templum Apollini constituit, quem Sminthium appellavit; Cretenses enim murem sminthicem dicunt. alii non Scamandrum, sed Teucrum ipsum sub condicione supradicti oraculi profectum de Creta dicunt, et civitatem et templum condidisse, et sminthos mures vocari a Phrygiis. tradunt praeterea non nulli Dardanum a Teucro in Phrygia inventum filiam suam ei sociasse, et Dardanum populares suos socero cognomines fecisse. quidam Teucrum Dardani filiam uxorem duxisse tradunt, et ideo Teucros appellatos.* RHOETEAS Rhoeteum promontorium Troados: licet alii 'Rhoetias' legant propter Rhoetiam Sithonis filiam. et amat Vergilius

1 de hoc fabula duplex est e. q. s.] cf. Tzetzes ad Lycophr. Cass. 1304 || 3 Trogus] ad libr. XXIX haec refert Gutschmidius Fleckeiseni ann. suppl. II p. 151 sqq.

1 ad v. 108 haec in margine T adscripta sunt Dardanus et Iasius fratres fuerunt Iouis et Electrae filii. Iasius genuit Scamandrum cuius filius fuit Teucer Scamander cum creta frugum inopia laboraret . . . et sminthos mures appellari a frigibus. || 2 Curetas Commelinus Curetis Masvicius et Burmannus, fortasse recte. cf. Strab. X p. 480 || Idaeae nymphae Masvicius et Burmannus || 4 tertia parte T || ad exterarum sedes . . . habiturum sedes] profectus est ad exterarum sedes quaerendas monitus ab Apolline eum habiturum ibi sedes T || 5 prouectus F || 6 esset oppugnatus T || obpugnatus F || ad] in T || frigiam FT || 7 loramenta F || corroserunt T || 8 Scamander F: ille T || hostes om. T || ideae montis T || 9 aedificia F: castra T || qui . . . gereret] et cum bellum gereret aduersus bibricas finitimos T || bibrycas F || 10 geret F || in . . . comparuit] lapsus in xanto flumine nusquam comparuit T || xanto F || 12 qui] quapropter postea T || apellauit F || 13 qui post] et inde T || troiani T: troia F || et] idem T || 14 constituit apollini T || appellant T || Cretenses enim] quia cretenses T || 15 dicunt] uocant T || Teucrum] filium eius teucrum T || 16 supradicti] praefati T || dicunt om. T || 17 vocari] appellari T || 18 filiam eius sibi sociasse debuit scribere scholiastes. cf. ad Aen. I 38 || 19 suos Daniel: suo F. cf. ad Aen. I 38 || 20 appellatos] Troianos autem a Troo rege add. Daniel || 21 RHOETEAS FL OETHEAS H RHOETEAS M || Rhoeteum] nocteu F || 22 Rhoetias Ribbeckius adn. crit. ad Aen. III 108: rotias F Retias Daniel Rhetias vulgo || legunt F, corr. Masvicius || Rhoetiam Ribbeckius: retiam F Rhetiam vulgo || Sithonis Lobeckius Aglaoph. p. 1142: rithonis F Rithonis vulgo. cf. Tzetzes ad Lycophr. 183

declinationes Graecas, salva regulae reverentia, in Latinas convertere *ει* Graecam diphthongon in 'e' longum mutans, ut *Alveias* Aeneas, *Μήδεια* Medea, *Ρόττειον* Rhoeteum.

109. OPTAVITQVE elegit, ut <I 425> pars optare locum.

5 110. HABITABANT VALLIBVS IMIS hi sunt qui cum Dardano venerant.

111. *HINC id est de Creta, unde venerat Teucer.* *MATER CVL-TRIX CYBELI 'mater' proprie, 'cultrix' autem 'Cybeli', id est montis Phrygiae, in quo colitur, a quo et Cybele dicta est. alii dicunt* 10 *Cybelum sacerdotem eius primum fuisse in Phrygia, et ab eo Cybelen dictam. non nulli 'cultrix Cybele' legunt, ut sit quasi Cybeleia. alii Cybele ἀπὸ τοῦ κυβιστῶν τὴν κεφαλὴν, id est a capitis rotatione, quod proprium est eius sacerdotum. CORYBANTIAQVE AERA Corybantes δαίμονες sunt, ministri matris deum; [quos* 15 *dicit Corybantes] quasi δαίμονες, qui totum sciunt. acerca autem cymbala Corybantibus, Iasionis filiis, quibus vagitum Iovis celaverunt: quos quidam Corybantes dictos ideo tradunt, ἀπὸ τῆς Κόρης; Corybas enim Proserpina, quae Κόρη dicitur Graece, sine patre natus. alii Corybantes ab aere appellatos, quod apud Cyprum mons sit aeris ferax,* 20 *quem † cypri coriam vocant.*

112. *IDAEVMQVE NEMVS ut ostenderet Idaeum montem, qui sit in Troia, de Cretae Ida cognomen indeptum.* *FIDA SILENTIA SACRIS* hinc, inquit, inventum est servare sacris fidele silentium.

113. *ET IVNCTI CVRRVM DOMINAE SVBIERE LEONES dominas* 25 *deas dicunt, ut alibi <VI 397> hi dominam Ditis thalamo deducere adorti. sane dominam proprie matrem deum dici Varro et*

4 Optavitque . . . locum] cf. Isid. or. IX 3, 41 || 15 quasi δαίμονες qui totum sciunt] cf. Isid. or. VIII 11, 15 || 26 Varro antiqu. rer. div. XVI fragm. 17 ap. Merk. prol. ad Ov. fast. p. 223

1 regulae om. F || 2 longam L || 3 aeneas etneas medeia medea roeteum raeeteum F aeneias aeneas μαεαειᾶ medeā ποίεον roetheum L aineiāc aeneas μαιδεϊαμ medeam ποίεον rethaeum H aineiāc aeneas μααεια Medea ποίττειον Rhoetaeum M || 6 uenerunt F || 8 CYBELE F || Cybele F || 9 et om. F || 10 cici-bellum H || fuisse FEL, om. LHM || cybelem LH || 11 Cybele] cibeles LM || cybelegeia F || 12 Cybele] cibeles F cybelea L cybebe H || ἀπο τοῦ κυβιστῶν τὴν κεφαλὴν F || ποῦ κυβιστῶν τὴν κεφαλὴν L ἀπο τοῦ κυβιστῶν τὴν κεφαλὴν H ἀπο τοῦ κυβιστῶν τὴν κεφαλὴν M || a om. F || 14 δαίμονες] daimones FHL demones LM || 15 quasi δαίμονες] quasi demones FLE daemones quasi daemones H || aenea cymbala Corybantibus dedit Lobeckius Aglaoph. p. 1140. fortasse data post cymbala inserendum. || 16 Iasionis Munckerus ad Hygin. fab. 139: Iasionis F || 17 apo tes cores F || 18 core F || 20 Cypri Curium Meursius in Cypro I 27. quod Cypri Κόρον vocant dubitanter coni. F. Schoellius || 26 adorsi L (adorti I) || sane dominam . . . mater deum] matrem deum proprie dominam dicit Varro ideo et proserpina domina appellatur a Virgilio eadem quia creditur esse quae et terra ad dominae supr. vers. adscripta in T. pro dominam dicit Varro scri-

ceteri adfirmant: nam et ibi Proserpinam ideo a Vergilio dominam appellatam, quod ipsa terra esse dicatur, sicut et mater deum. sane fabula talis est. Schoenos civitas est. exinde fuit virgo Atalante, Schoenei filia, praepotens cursu, adeo ut, cum responsum accepisset, se post nuptias, ut quidam volunt, interituram, ut quidam vero, in natu- 5 ram aliam commutandam, sponso provocatos ac victos occideret. postea Hippomenes Venerem ut sibi in eo certamine adesset rogavit: a qua cum accepisset de horto Hesperidum tria mala aurea, provocavit puellam ad cursum et cum se videret posse superari, singula coepit iacere. tunc Atalante, cupiditate colligendorum malorum re- 10 tenta, superata est. sed Hippomenes potitus victoria, cum gratiam Veneri vel oblitus esset, vel neglexisset referre, impulsu eius in luco matris deum amoris impatientia cum victa concubuit. unde irata dea in leones eos convertit et suo currui subiugavit et praecepit, ne secum umquam leones coirent. nam et Plinius in naturali hi- 15 storia dicit leonem cum pardalide libenter, et pardum cum leaena concumbere. ideo autem mater deum curru vehi dicitur, quia ipsa est terra, quae pendet in aëre: ideo sustinetur rotis, quia mundus rotatur et volubilis est: ideo ei subiugantur leones, ut ostendatur maternam pietatem totum posse superare: ideo Corybantes eius mi- 20 nistri cum strictis gladiis esse finguntur, ut significetur omnes pro terra sua debere pugnare. quod autem turritam gestat coronam, ostendit superpositas terrae esse civitates, quas insignitas turribus constat. hanc eandem eam appellari, hoc est dominam tradunt. alii ipsorum leonum dominam a Vergilio dictam arbitrantur. 25

114. DIVVM DVCVNT QVA IVSSA et necessarium posuit et honestum.

115. GNOSIA REGNA Cretam, a Gnoso civitate eius. GNOSIA REGNA PETAMVS [et] est argumentum a possibili.

116. NEC LONGO DISTANT CVRSV a Delo scilicet. et est argu-

3 fabula talis est e. q. s.] exscr. mythogr. I 39 et II 47 || 15 Plinius] nat. hist. VIII §41 sqq. || 17 ideo autem e. q. s.] exscr. Isid. orig. VIII 11, 63 sqq. et mythogr. III 2, 3

bendum videtur dominam dici Varro docet || Varro affirmat dominam proprie matrem Deum dici Ambros. || 3 Schoenos] chyros F Schyres LH (schoenos I) scyros M sciros E || atalantes F || 4 Schoenei Masvicius: cycinei F || 5 interi interituram F || 7 ippomenes FH ypomenes L || 9 ad cursum F: in cursum M in cursu E, om. LH || 11 ippomenes FLH || potitur L || 13 cum uicta athalante (atlanta E) ME || 15 plenius F || 16 pardalide LH: parda FMEI || 17 curru] cum vi F || 19 reuolubilis LH mythographi || subiungantur FL || 21 stratis F || pro terra] propterea H || 23 insignatas FL (insignitas I) || 26 dvcvnt F || 27 cretensia a gnoso F cretam annoso L (a gnoso I) croetam a gnoso H cretā gnosco M (cretica a gnoso m) cretam agnosco E (cretica a gnoso e)

mentum a facili. MODO IVPPI TER ADSIT aut aër, ac si diceret: tantummodo sit serenum, ut Horatius manet sub Iove frigido venator tenerae coniugis inmemor: aut re vera Iuppiter, qui praeest insulae Cretae, quam petemus: *aut quia ventos prosperos Iup-*
 5 *piter praestat.*

117. TERTIA LVX hoc quidam iuxta speciem auguralem positum tradunt, quae appellatur condictio, id est denuntiatio, cum denuntiatur ut ante diem tertium quis ad inaugurandum adsit, quod Anchises, post impetrationem augurii et Apollinis responsum suadens in Cretam eun-
 10 dum, ostendit condictionem in tertium diem; addit enim 'modo Iuppiter adsit' et reliqua. haec et pro civitate dicitur. CRETAEIS quia Κρήτη, ideo Cretaeis, ut Aetnaeis.

118. MERITOS unicuique aptos; ratio enim victimarum fit pro qualitate numinum: nam aut haec immolantur quae obsunt eorum
 15 muneribus, ut porcus Cereri, quia obest frugibus, hircus Libero, quia vitibus nocet: aut certe ad similitudinem, ut inferis nigras pecudes, superis albas immolent, item tempestati atras, candidas serenitati. sane hic ostendit dicendo 'meritos' rite Neptuno et Apollini tauros immolari. 'honores' taurum figurate dixit; varietas enim ipsa
 20 idem significat.

119. TAVRVM NEPTVNO propter futuram navigationem.

TAVRVM TIBI PVLCHER APOLLO propter oraculum datum. sane hoc loco Vergilius secutus veterum opinionem Neptunum tantum et Apollinem nominavit; dicuntur enim hi dii penates fuisse, quos secum adve-
 25 xit Aeneas: quamvis diversis locis alias opiniones aliorum secutus poeta de diis penatibus diversa dixerit. et quidam 'pulcher Apollo' epitheton datum Apollini reprehendunt; pulchros enim a veteribus exsoletos dictos; nam et apud Lucilium Apollo pulcher dici non vult.

2 Horatius] carm. I 1, 25 || 22 sane hoc loco . . . diversa dixerit] cf. Macrob. Sat. III 4, 6 || 28 apud Lucilium] I fragm. XII ap. Muellerum

1 ac] aut F || 2 frigida uenerator F tenerae . . . inmemor omittens || 3 inmemor] id est ἐπὶ Διός, hoc est sub divo add. D || re vera om. F || Iuppiter qui] quia iuppiter F || 4 petebant F petimus ME || 6 hoc quidam . . . pro civitate dicitur habet Ambros. || positum tradunt iuxta speciem auguralem Ambros. || iux F || 8 ancises F || 11 haec F: hoc Daniel primus || quia] quia graece MEI || Κρήτη F Κρήτη M creten E || 12 aena eis F ^hetnaeus L aeh^tne aetneis E || 14 hae vulgo || immolatur FL (immolantur l) || 18 serenitati ex serenitate F || serenitati] ut infra 'nigram Hiemi pecudem' add. Fabricius || 19 immolari. honores omisit, taurum . . . significat post aptos (lin. 13) collocavit Daniel || figurete F || ad taurum Neptuno supr. vers. Neptuno taurus immolatur sicut vitulus iovi T || 23 sequutus F || 24 hii F || 28 Lucill. Apollo pulcer dici non vult Ambros. || aput F

120. NIGRAM HIEMI PECVDEM ZEPHYRIS FELICIBVS ALBAM bono usus est ordine, ut prius averteret mala, sic conciliaret optanda: frustra enim profutura poscuntur adversis sequentibus. NIGRAM
 HIEMI PECVDEM] nam et Romani veteres diis asperioribus sacrificabant, ne nocerent. 5

121. PVL SVM REGNIS CESSISSE PATERNIS non dicit quare. sed talis historia est: Idomeneus de semine Deucalionis natus, Cretensium rex, cum post eversam Troiam reverteretur, in tempestate devovit sacrificaturum se de re, quae ei primum occurrisset. contigit, ut filius eius primus occurreret: quem cum, ut alii dicunt, immolasset, 10 ut alii vero, immolare voluisset et post orta esset pestilentia, a civibus pulsus regno Sallentinum Calabriae promuntorium tenuit, iuxta quod condidit civitatem, ut <400> et Sallentinos obsedit milite campos Lyctius Idomeneus. relatio ergo historiae ad iniciendum Troianis Cretam eundi desiderium pertinet: et re vera 15 aliter ad hostis provinciam ire non poterant.

122. IDOMENEA huius nominis paenultima syllaba, natura brevis, contra regulam producta est. sed quia quinque Graecae sunt linguae, Aeolica, Iaca, Dorica, Attica, communis; hinc fit ut in uno nomine varietas inveniat, ut ecce in hoc 'Idomeneus'. communis lingua 20 facit genetivum Ἰδομενέως, Dorica Ἰδομενεῦς, Attica Ἰδομένεως, Iaca Ἰδομενήος. unde est hic in versu accusativus, sicut et Ilionea.

123. HOSTE hic multi distinguunt. ADSTARE esse † sub hoc: quod tunc significat, quando de his loquimur quae cadere non possunt; ut si dicas terras adstare. et ostendere vult se non temere cre- 25 didisse.

124. ORTYGIAE de hac plenius supra <72> dictum est. PELAGOQVE
 VOLAMVS [quia] ut alibi <I 224> mare velivolum.

6 sed talis historia est e. q. s.] exscr. mythogr. I 196, II 210

3 pascuntur F || sequentibus malis M malis sequentibus E (t aduersis supra malis me) || 7 historia talis M || 8 devovit diis vulgo || 9 de ea re M || ei om. F || ut] ut ei M || 12 salentinum LH sallentinum tunc M || 13 ut] unde est F || 16 poterat F || 17 huius nominis . . . sed quia in meis libris praeter Floriacensem desunt, sed edita sunt a Stephano. || 18 regula F || 19 iaca LH: ionica FMEI || actica L antica H || 20 Idomeneus] idomeneos F || c. l. f. g. idomeneos dorica idomenes atica idomenaeus ionica idomeones F || c. l. f. g. idomenetis (ti in ras. l) dorica idomenedis attic//a idomeneus iaca (ionica l) idomeneos L c. l. f. g. idomeneus dorica idomenedes anticca idomeneus iacca idomeneus H c. l. f. g. idomeneos dorica idomendes atica (attica m) idomeneus M (ionica idomeneus supr. vers. add. m) c. l. f. g. idomeneos dorica idome//ne//s attica idomenus ionica idomeneus E || 21 Ἰδομενεῦς] cf. Ahrens de dial. dor. p. 237 adn. 6 || 22 ilionaea F || 23 multi hic F || sub hoc F. fortasse adhuc. possis et suspicari ad sedesque adstare relictas in archetypo adscriptum fuisse f. (i. e. 'scilicet') ab hoc vel ab hoste. συνεδοχή coni. F. Schoellius || 24 quod om. F || 27 ORTYGIA F || 28 VOLVMVS F || uelivololum F

125. BACCHATAMQVE IVGIS NAXON aut vitibus consitam, aut celebratam Bacchis, aut ubi Bacchus ex Indis, *vel ut quidam volunt post devictos gigantes* egit triumphum; nam ut supra <I 67> diximus, ipsi consecrata est: quae et Dia dicitur. *BACCHATAM [ergo]*
 5 *in qua bacchatus sit Liber; aut ideo gratam Baccho, quod ibi cum relicta a Theseo Ariadne libentissime concubuerit, cui etiam coronam donavit, quae postea inter sidera collocata est.* VIRIDEMQVE DONV-
 SAM *vel a colore marmoris Lacedaemonii, vel silvestrem.*

126. OLEARON non adiecit epitheton causa varietatis. NI-
 10 VEAMQVE PARON unde candidum marmor, ut <I 593> Pariusve lapis circumdatur auro. SPARSASQVE PER AEQVOR CYCLADAS et hae quas dixit, cyclades sunt: unde minus est 'et alias'. 'sparsas' autem, quia nullo ordine continentur, ut stoechades, quae ἀπὸ τοῦ στοιχείου dictae sunt; rectae enim sunt. cyclades vero non ideo
 15 dicuntur, quia in rotunditate sunt, sed quod longo ordine eas circumire necesse est. *alii sporadas nomine cycladum dictas tradunt, quod sparsae sunt.*

127. LEGIMVS praeterimus, ut <292> litoraue Epiri legimus. tractus autem sermo a nautis, quod funem legendo, id est
 20 colligendo, aspera loca praetereunt. FRETA CONCITA TERRIS vel propter promuntoria: vel quod naturale est, ut concitatoria sint maria vicinitate terrarum, quas constat anhelitum quendam ex se emitte: unde in quinto navigaturus Aeneas Eryci sacrificat.

128. NAVTICVS et reliqua. celeuma nauticum est hoc hemistichium.
 25 CRETAM PROAVOSQVE PETAMVS celeuma dicunt. et bene metro

9 Niveamque Paron . . . marmor] cf. Isid. or. XIV 6, 29 || 13 ut stoechades . . . necesse est] cf. Isid. or. XIV 6, 19 et 38 || 14 cyclades . . . necesse est] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Ach. I 390 || 18 Legimus . . . praetereunt] exscr. Isid. or. X 154. diff. verb. 335 cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. III 325 et comm. Luc. III 44

3 deuinctos F || 4 ad bacchatamque supr. vers. quod ibi bachatus sit liber pater aut ideo etiam consecratam bacho quod ibi liber concubuerit cum ariathne relicta a theseo cui etiam et coronam donavit quae postea inter sidera collocata est T || 6 a Theseo Ariadne Masvicius: a thesionadne F Athesiona duc Daniel || cui] qui F || 7 DONYSAM F DONISAM LHME || 8 a colore marmoris amoris lacedemonii L accoloere amor at armorum is lucas demonii H || 9 OLEARVM F || 10 ut] ut et L et H || 11 circumdatus FLH || PASSASQVAE H || 12 cyclade LH || 13 stoechades LE: stoicadis F stato ecchades F stoclades M || ano toy CTIXIOS F ano toy CTIXOY in lacuna l ano toy CTIXOY H ano toy CTIXIOY M ano toy CTIXIONY E || 14 rectae enim sunt om. E || 15 ordine] fortasse orbe || circairi L (circuiri ?) circumiri M || 16 necesse est uel propter promuntoria . . . eryci sacrificat. LEGIMVS . . . praetereunt LHME. necesse est propter promontoria periculosa Luct. Plac. || 20 FRETA CONCITA TERRIS om. LHME || 21 promontoria F promuntoria M || 22 anhelitum M || quendam non dix F || 24 celeuma nauticum scripsi: celū anauticum F celeumaticum Daniel primus emistichium F || 25 CRETAMQVE . . . dicunt om. F || caele umo H || dicunt L

celeumatis usus est, id est anapaestico trimetro hypercatalecto. celeuma autem quasi praeceptum: unde Sallustius ait inpediebant iussa nautarum.

129. *PROAVOSQVE* sane 'proavos' appellando cognationem declarat.

130. *SVRGENS* flans, ut <481> et fando surgentes demoror 5 austros: econtra non flans ponens et residens dicitur, ut <VII 27> cum venti posuere omnisque repente resedit flatus.

131. *ET TANDEM* ad desiderium pertinet navigantium; nam sequitur 'ergo avidus muros'. *CVRETVM* hi Curetes sunt primi cultores Cretae. alii tradunt Curetes et Corybantes, matris deum ministros, custodes sicut dictum est <111> pueri Iovis, ad plurimas res maximi usus hominibus extitisse. *ADLABIMVR* ostendit prosperam navigationem fuisse.

132. *ERGO AVIDVS MVROS* ordo est 'avidus urbis optatae muros melior', non 'avidus molior'. 15

133. *PERGAMEAMQVE VOCO* zeugma a superioribus, hoc est urbem. legitur sane in libris antiquioribus, Aeneam vere Cretam tempestate delatum locum Troiam nomine Pergamum appellavisse. alii dicunt, Pergamum in Creta conditam a Troianis captivis, qui ex classe Agamemnonis illo erant delati † ibique putant Aeneam quendam, generis 20 auctorem, Ilio incolumi cum eo ad sacrum Apollinis venisset, gravidam hospitii filiam fecisse; ex qua ortus eodem nomine Aeneas classem Agamemnonis est adgressus hieme disiectam, cui se feruntur iunxisse hi, qui Cretam secesserant deserto Agamemnone: unde loco nomen Pergamum ab illo inditum, quod obtinuisse desertores feruntur iuxta Cydoniam. quod poetam latenter attigisse debemus accipere. *GENTEM* sociorum multitudinem, 'laetam' autem propter Pergama restituta.

134. *AMARE FOCOS* sacrificia celebrare. quidam 'focos' lares et per hoc domicilia tradunt. ergo 'focos' pro 'penates' posuit. at e contrario penates pro focis, ut <I 704> flammis adolere penates. 30

2 Sallustius] hist. fragm. inc. 23 Kr.

1 caeleumatico *F* caeleymatis *H* id est om. *H* metro *LH* (trimetro *I*) 5 flando *LH* 6 et contra *F* econtra *H* 8 navigantium om. *F* avidos *L* 9 hii curetes primi cultores cretae esse dicuntur *F* 10 coribantes *F* 12 maxime *F* correxit *Masricius* 15 bis melior *F* 16 zeuma libri 18 nomine *F*, corr. *Daniel* | pergamam *F* 20 delati. aliqui putant *F*. *Schoellius*. post ibique aliquot verba intercidisse videntur, veluti manserunt. alii vel quidam 21 venisset scripsi: venisse et *F* 24 hii *F* 25 inditum *F* conditam *Daniel* primus | cydoneam *F* 26 LETAM propter pergamam restituta gentem sociorum multitudinem *F* 28 ad focos *supr.* *vers.* quidam intellegunt in hoc loco focos domicilia et focos posuit pro penatibus sicut e contrario penates pro focis *T* 29 poenates *F* ad *F* 30 poenates *F* poenates *F*

sane Varro rerum divinarum, refert, inter sacratas aras focos quoque sacrari solere, ut in Capitolio Iovi, Iunoni, Minervae, nec minus in plurimis urbibus oppidisque, et id tam publice quam privatim solere fieri. focum autem dictum a fotu, ut colinam ab eo quod ibi ignis
 5 colatur; nec licere vel privata vel publica sacra sine foco fieri. quod hic ostendit poeta; focorum enim commemoratione instantium sacrificiorum mentio inducitur: quod ita esse multis locis docetur. quidam aras superiorum deorum volunt esse, medioximorum, id est marinorum focos, inferiorum vero mundos. ARCEMQVE ATTOLLERE TECTIS poetica
 10 periphrasis, id est domos aedificare: nam arx est in civitate munitus locus.

135. FERE 're' longa est. SICCO SVBDUCTAE LITORE PVPPES in siccum subductae litus.

136. OPERATA IVVENTVS perfecit sacrificia propter conubia et
 15 novas sedes, quia apud veteres neque uxor duci neque ager arari sine sacrificiis peractis poterat, ut alibi laetis operatus in herbis, item Iuvenalis <XII 92> et matutinis operatur festa lucernis.

137. SVBITO CVM id est cum subito.

138. CORRPTO CAELI TRACTV hic est ordo pestilentiae, ut
 20 Lucretius <VI 1090> docet: primo aëris corruptio, post aquarum et terrae, mox omnium animalium. notandum sane Apolline offenso pestilentiam semper creari: quod etiam Homerus ostendit, cum eum armatum inducit sagittis: unde et Apollo dicitur secundum aliquos ἀπὸ τοῦ ἀπολλύειν. contra si citharam teneat, mitis est: unde
 25 Horatius condito mitis placidusque telo supplex audire pueros Apollo. MISERANDA metonymia 'quae miserranda facit'.

139. ARBORIBVSQVE SATISQVE LVES quidam dicunt diversis numinibus vel bene vel male faciendi potestatem dicatam, ut Veneri coniugia, Cereri divortia, Iunoni procreationem liberorum, sterilitatem horum tam

1 Varro rer. div.] lib. V fragm. 5 ap. Merk. prol. ad Ov. fast. p. 118. cf. Isid. or. XX 10, 1 et diff. verb. 307 || 10 arx ... locus] cf. Varro d. l. l. V 151 || 16 alibi] georg. I 33 || 23 unde et Apollo ... pueros Apollo] exscr. mythogr. III 8, 16 || 25 Horatius] carm. saec. 33

1 Varro refert inter sacratas aras. . . sine foco fieri Ambros. || queque F || 3 opidisque F || 4 fotu scripsi: fovi F Ambr. cf. Isid. diff. verb. 'focus ergo dictus a fotu' || 5 liceat Ambros. || focu F || 10 periphrasis] peris scâsis H || 12 re om. LH (supr. vers. add. l) || 15 quia . . . poterat supr. vers. hab. T. eadem edidit Stephanus || 16 peractis om. T || letus H || 17 festina LH || 23 sagittis] sic dicens (II. I 45) τόξ' ἄμοισιν ἔχων ἀμφοτέρω τε φαρέτρην. ἔκλαγξαν δ' ἄρ' οἶστοι ἐπ' ἄμων ζωομένοισι, αὐτοῦ κινηθέντος. add. D || 24 ἀποτὸ πομπῆιν L ἀπο τοῦ ἀπολλύειν H ἀπο τοῦ ἀπολλύειν M ἀπο τοῦ ἀνοί ἀνοίμ E (ἀπολλύει superscr. e) || 25 telis E || subplices H || 26 metonymia F || miserando F

Saturno quam Lunae; hanc enim sicut Saturnum orbandi potestatem habere.

140. LINQVEBANT DVLCEs ANIMAS item alibi <IV 385> et cum frigida mors anima seduxerit artus. quare anima dicitur relinqui et non magis relinquere? secundum eos scilicet qui dicunt animam esse perpetuam et ad diversa corpora transitum facere: quod si est, bene dicimus, nos animas linquere, quorum nihil praeter corpus est: nam anima perpetuitatis est. unde Palinurus in sexto <362> nunc me fluctus habet, hoc est corpus, quod solum meum est. aut certe simpliciter *'animas dulces linquebant'*, quia morientibus maxime dulces videntur: Terentius animam relinquam potius quam illum deseram. *AVT AEGRA TRAHEBANT* duo mala significat, aut mortem aut aegritudinem prolixam. *'aegra'* autem aegrota. et bene addidit *'corpora'*, quia et animus aeger potest esse.

15

141. EXVRERE SIRIVS AGROS Sirius stella est in ore canis posita, quae annis omnibus oritur circa VIII. Kt. Iulias, quae orta plerumque pestilentiam toto anno facit, plerumque paucis diebus, interdum innoxia nascitur. hinc est et in totum regnaret Sirius annum, item supra et letifer annus. tunc autem pestilentiam creat, si in hanc rem etiam ceterorum consentiat cursus astorum. sane canicula, in cuius ore est, tantum generis feminini est, cum sit canis communis generis, unde hoc nascitur: nam in diminutione mutavit genus. *STERILES EXVRERE AGROS exurendo steriles reddere.*

25

142. SEGES AEGRA *'seges'* interdum terram significat, ut Horatius haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis, interdum frumentum, ut quid faciat laetas segetes: hoc loco utrumque potest intellegi.

11 Terentius] ad. III 4, 52 || 19 et in totum] Stat. Theb. I 635 || 26 Horatius] ep. I 7, 21 || 28 quid faciat] georg. I 1

4 quaere *H* || 5 linqui *Mle* || linquere *e* || 6 perpetuam *ex* perpetuum *L* || 7 dicimur *H* || relinquere *F* || 8 praeter corpus nihil est *L* nihil est praeter corpus *M* || 9 non *L* (nunc *l*) || habet uersantque in litore uenti *F* || 10 animas dulces linquebant *scripsi*: animae eos linquebā et *F* animae eos linquebant *vulgo* || 11 terentius *F* || 12 illum *F*: illam *Masvicius primus*, illas *praestantiores Terentii libri* || 16 ad Sirius in margine haec adscripta sunt in *T* syrius canis europae fuit a minoe donatus caphydo (*leg. Cephalo*) qui eum thebas duxit ubi vulpes erat quae a nullo cane poterat capi cum autem canem hunc nullum animal posset euadere vulpes in saxum matata (*sic*) est. canis autem in sidus et ideo sirius dictus est quia in siria fuit * (*unum verbum evanuit*) || SYRIVS constanter *LHME* || EXVRERE et AGROS *om. F* || 21 creat . . . etiam *om. L* (in marg. suppl. *l*) || hac rem *H* hac re *ME* || 23 communis *om. F* || noscitur *F* || 24 ad steriles *supr. vers.* quos ipse exurendo faciebat steriles *hab. T* || 28 frumentum *FL*: frumenta *HME*

144. HORTATUR PATER IRE MARI bene filium mittit, quia erroris causa pater fuerat. VENIAMQUE PRECARI et beneficium, ut (I 519) orantes veniam, et re vera veniam erroris Anchisae, qui oraculum male interpretatus est.
- 5 145. LABORVM TEMPTARE AVXILIVM 'laborum' periculorum, ut non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est. 'temptari' autem 'laborum auxilium' propter pestilentiam dixit. et quidam 'auxilium' distinguunt, ut sequatur 'iubeat quo vertere cursus'.
146. VERTERE CVRSVS propter sedes ait.
- 10 148. EFFIGIES SACRAE et reliqua. Εν δὲ δὺοῖν. Varro sane rerum humanarum secundo ait, Aeneam deos penates in Italiam reduxisse, quaedam lignea vel lapidea sigilla, quod evidenter exprimit dicendo 'effigies sacrae divum' et reliqua: quamvis alio loco alias opiniones secutus diversa dixerit. sane hos deos Dardanum ex Samothracia in Phrygiam, Aeneam vero in Italiam ex Phrygia transtulisse, 15 idem Varro testatur. quos quidam dicunt ideo inductos a poeta monere per somnum: monitu nam eorum per quietem iussum cum Latino foedus fecisse, eorum etiam monitu Latinum Aeneae se coniunxisse. eosdem tradit visos aliquotiens in somnis quid fieri vellent imperasse: 20 eaque nostros publice curasse maiores.
149. MEDIISQUE EX IGNIBVS et reliqua. hoc quibusdam videtur ad maiestatem potius deorum referendum, quam ad iactantiam virtutis Aeneae. et significantius erit, si quae non legeris intellegas.
150. VISI ADSTARE non adstabant, sed videbantur: unde et 25 visa dicuntur; non enim sunt, sed videntur.
151. IN SOMNIS multi hic distinguunt et volunt unam partem esse orationis, id est vigilantis: nam quemadmodum videbat lunam infusam fenestris? multi 'in somniis' dicunt, ut sit conlisisio, quo-

2 Veniamque precari et beneficium] cf. Don. ad Ter. ad. V 8, 19 § 6 non tamen] georg. III 462 § 10 Varro sane e. q. s.] cf. Macrob. Sat. III 4, 6 sqq.

1 ad hortatur *supr. vers.* quia pater fuerat causa erroris bene filium mittit hab. T § 2 fuera F § et] aut M § 3 et] aut l § qui . . . interpretatus est edidit Stephanus § 5 TEMPTARI LH § 10 endiodyn F § Varro rerum humanarum II . . . sacrae divum in *marg. hab.* T. Varro lib. II° R. hum. ait Deos Penates Aeneam in Italiam reduxisse quaedam lignea vel lapidea sigilla Ambros. § uario F § 12 id est quaedam T § 14 samotraccia F § 18 coniunxisse F § 21 ad v. 149 commendat hoc dicendo uirtutes animi et meritum suum iuxta deos quod scilicet tanti meriti fuerit ut ei merito apparerent dii quamquam alii intellegant ad maiestatem deorum potius referendum . . . intellegas hab. T. commendat . . . dii e Tiberii Donati commentario excerpta sunt § 26 IN SOMNIS L § 27 uigilantes F § 28 ad in somnis *supr. vers.* plurimi legunt in somniis et iungunt posterioribus et uolunt corpus uinci somno mentem uero uigilare et meminisse omnium T § in om. FL § somnis H § dicunt et posterioribus iungunt . . . scire potuit. sane in somniis collisio est . . . peculi F § conlisisio] in consilio L inconlisisio H collisio m

modo 'peculi' pro 'peculii'. multi 'in somniis' legunt et posterioribus iungunt: unde et visi: et corpus somno vinci volunt, mentem vero vigilare et meminisse omnium. ideo etiam dormiens de luna scire potuit.

MVLTO LVMINE cum nimbo suo, qui circa deos solet videri.

152. INSERTAS aut clatratas; aut non seratas, ut sit quasi 'inseratas', id est non clausas, et dictum, quomodo 'asprosque molares' pro 'asperos', 'conpostus' pro 'compositus', 'vixet' pro 'vixisset'. vel 'insertas fenestras' quas lumine suo luna inseruerat, ab inserendo, quod se per rimas insereret. FVNDEBAT scilicet abundans lumen.

10

153. TVM SIC ADFARI hic versus in multis non invenitur.

154. ORTYGIAM 'ad Ortygiam': more suo detraxit praepositionem, ut paulo post 'Cretae' pro 'in Creta'. sane quibusdam visum est serum auxilium deorum penatium; cur enim ante pestilentiam non monuerunt mutandas sedes? ideo aliquibus videtur somnium fuisse appetitum.

155. CANIT proprie, quia oraculum. EN quasi demonstrantis est, ut fidem faciat, ne somnium putetur, ut paulo post <170> haud dubitanda refer.

156. DARDANIA derivativum nomen a constitutore. et notandum, regionem pro civitate positam. TVAQVE ARMA SECVTI ac si diceret 'tuas partes', vel imperium, ut <XII 192> socer arma Latinus habeto.

157. SVB TE id est te duce, sub tuo iure agentes. PERMENSI eVecti, ut est contra <II 181> pelagoque remenso improvisi aderunt. multi autem 'permensi' sine 'n' legunt a verbo permetior. hic versus variasse dicitur.

158. IDEM nos scilicet qui te sumus secuti. VENTVROS plus est quam si dixisset 'futuros'; nam quasi eos iam esse significat.

1 peculi ex pecula L || 2 et ante corpus T: sed F || corpus post somno Daniel primus || 4 cum nimbo suo || cum hosuo at cum bono H || qui... solet videri Stephanus edidit || 5 clatratas F: claratas H celatas ME aut celatas aut in ras. l claras Lion || saratas L || ut sit quasi inseratas om. ME || 7 compositos pro compositos F || 8 ad insertas fenestras supr. vers. quas lumine... insereret T || quasi F || inseruerat luna T || 9 habundans F || 11 invenitur] qui tamen admodum necessarius est addidit Masvicius || 13 sane... appetitum melius ad v. 163 referuntur || 14 serum Bongarsius in marg. exempl. Danielini in biblioth. Bern. asservati et Ribb. prol. p. 110 adn.: rerum F rarum Commelinus et Masvicius verum Burmannus et Lion || penatum F || 15 motandas F || 17 ad canit supr. vers. in hoc loco canit bene dixit quia proprie ad oraculum refertur T || EN] non H || 22 vel imperium edidit Stephanus || vel taum imperium Lion || 24 ad sub te supr. vers. s. duce siue sub tuo imperio agentes T || ad permensi supr. vers. peruecti T || 26 permedios F permedior Daniel et Commelinus permetior Masvicius || 27 uaria esse F, corr. Daniel || 28 ad tollemus supr. vers. efferemus et cum dicit venturos plus est quam si dixisset futuros quia eos iam quasi esse significat T

IN ASTRA NEPOTES significat Gaium Iulium Caesarem, qui primus inter deos relatus est. et bene 'in astra', cuius sidus apparuit, ut ecce Dionaei processit Caesaris astrum.

159. VRBI Romae κατ' ἐξοχὴν, ut supra <I 258> diximus.

5 MAGNIS id est nepotibus. et bonum ornatum a sermonis fecit similitudine 'magnis magna para' dicendo. 'magnis' vero dixit vel penetibus, ut 'magnis diis', vel nepotibus. et ad exhortationem Aeneae pertinet ('magna para').

160. FVGAE profectionis. dicens autem 'fugae' videtur crimen
10 proditiōnis excusare.

161. MYTANDAE SEDES argumentum a necessitate. simul arguitur error Anchisae. ordo autem est 'Delius Apollo'. SVASIT deest 'capere'.

162. CRETAE] non sic dicitur 'Cretae', quemadmodum 'Romae':
15 neque enim bene, sicut dictum est, sine praepositione insulae ponuntur, nisi hae tantum quae eiusdem nominis civitates habent † et deli quasi labini.

163. EST LOCVS ut ante <I 530> diximus, totius orbis conparatione. HESPERIAM deest 'quam', ut supra <I 12, 530> dictum
20 est. COGNOMINE ab Hespero, Hispaniae rege: vel stella quam intuentur petentes Italiam.

164. ANTIQVA nobilis, ut iam dictum est <I 530>.

165. OENOTRI vel a rege, vel a vino. Italis enim primus vitem ostendit Saturnus, ut in septimo <179> legimus vitisator curvam
25 servans sub imagine falcem Saturnusque senex.

166. ITALIAM DIXISSE bene omnia Italiae nomina in unum contulit propter errorem Aeneae.

167. PROPRIAE SEDES perpetuae, quia infirmas et in Creta et in Thracia condidit. HINC DARDANVS ORTVS IASIVSQUE PATER

3 ecce] buc. IX 47

1 Gaium] g. F. caium L || 2 eius M (cuius m) || 4 ut supra diximus κατ' ἐξοχὴν M || 5 a sermonis fecit similitudine H: s. f. similitudinem F a s. f. similitudinem L s. f. similitudine ME || 6 magnis uero dixit uel penetibus ut magnis diis uel nepotibus sed ad exhortationem aeneae pertinet magna para dicendo F || ad magnis supr. vers. nepotibus uel penetibus T || 7 et scripsi: sed F || 9 ad fugae supr. vers. profectionis et dicendo fugae crimen proditiōnis uidetur excusare T || 12 error] ergo F || ordo . . . Apollo cum Delius lemnae post capere hab. F. DE LIVS APOLLO Apollo a Delo insula add. Lion || 14 CRETAE add. Daniel, CRETAE pro in Creta Masvicius primus || non sic dicitur . . . civitates habent in marg. T || 16 ciuitatis F || ut Deli, Thasi, Lemni con. F. Schoellius || 18 ante] primo M in primo E || 19 ut supra dictum est om. F || 20 espero L hespere H || 23 OENOTRI LM || vel a rege] dicti vel a rege eiusdem nominis Daniel primus || italicus F || 24 in om. F || utis sator HE || 26 italia F || 29 condiderat L

Dardanus et Iasius fratres fuerunt Iovis et Electrae filii: sed Dardanus de Iove, Iasius de Corytho procreatus est, a cuius nomine et mons et oppidum nomen accepit. postea Iasium dicitur Dardanus occidisse. *hi tamen fratres cum ex Etruria proposuissent sedes externas petere, profecti. et Dardanus quidem contracta in Troia iuventute Dardanianam urbem condidit, a qua Troianorum origo crevit. Iasius autem Samothraciam cepit et ibi liberum locum imperio tenuit. alii dicunt utrumque ex Corytho, Iovis filio, procreatos et sicut dictum est relicta Italia profectos. sed Iasium Samothraciam imperio tenuisse, Dardanum vero in Phrygiam pervenisse ibique auxilio fuisse Teucro, Scamandri filio, qui tum finitimas gentes bello subigebat, filiamque eius duxisse in matrimonium, et post mortem soceri regnum adeptum Dardanianam Troianam regionem ab suo nomine appellasse. Graeci et Varro humanarum rerum Dardanum non ex Italia, sed de Arcadia, urbe Pheneo, oriundum dicunt; alii Cretensem; alii circa Troiam et Idam natum. sane per patris appellationem cognationem (significat).*

168. A QVO PRINCIPE NOSTRVM a Dardano, non ab Iasio; nam anteriori respondit. quod autem dicit 'a quo principe genus nostrum est' potest et generaliter intellegi, id est unde originem ducimus, ut deos penates quasi Troianos intellegas, et ad ritum referri, de quo dicit Labeo in libris qui appellantur de diis animalibus: in quibus ait, esse quaedam sacra quibus animae humanae vertantur in deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant. hi autem sunt dii penates et viales.

169. LAETVS id est omissa tristitia quam de sociis habebat amissis, vel quia ei designatus evidenter fuerat locus, ad quem sine errore et pergere et pervenire deberet.

170. HAVD DVBITANDA REFER aut quia dubitaverant ex consilio Anchisae, aut ne propter somnium non crederent. *HAVD D. R.] * ideo dicunt, si forte non crederet quod per somnium vidit, * aut quia non dubie, ut Apollo, monuerunt. CORYTHVM designat partem pro-*

1 Dardanus . . . occidisse] exscr. mythogr. I 135

1 filii vel ut quidam uolunt dardanum de iove iasium de corytho procreatum F || 2 corito Lm corinto H corio M chorto E (chorito e) || a] de F || 5 dardanum F, corr. Daniel || 7 coepit F || 10 teucros F || 11 finitimas F || bella F || 13 Varro Rerū humanar. Dardanum non ex Italia sed ex Arcadia urbe Phineo oriundum dicit Ambros. || 17 a Dardano non ab Iasio] hoc est non ab Iasio sed a dardano F || 18 respondet ME || 19 potest tamen Daniel || dicimus F decimus H || 21 dii H || animalibus] quibus origo animalis est F || 24 uinales M || 26 qua ei designatur F, corr. Daniel || sane F || 28 REFER ideo dicunt . . . uidit aut quia dubitauerant e. q. s. F || ex] de vulgo || 31 monuerunt scripsi: mouerunt F noverunt Daniel primus || CORYTHVM F CORYTHVM LH CORYTHVM ME || designant Daniel primus. idem civitatem ne erraret et addidit

vinciae, ne alter error ex magnitudine procreetur locorum. quidam autem de Corytho hanc fabulam tradunt. Dardanus cum equestri proelio ab Aboriginibus pulsus galeam perdidisset, propter quam resistens et in audaciam suos reducens victoriam adeptus est, tum ob rem feliciter gestam oppidum ubi galeam amiserat condidit, cui Corytho nomen indidit eo quod Graece κόρυς galea dicitur. vel Corythum montem, in quo Corythus sepultus est. alii Corythum a Corytho, Paridis et Oenones filio, conditam ferunt.

171. *AVSONIAS* appellata Ausonia ab Ausone, Ulixis et Calypsus filio: et primo pars, postea omnis Italia nominata. *DICTAEA* Dictaeus mons Cretae est, dictus a Dictae nympha, quae illic colitur: in quo dicitur altus Iuppiter, ut Dictaeo caeli regem pavere sub antro. *DICTAEA* Dictaeus mons est in Creta, ubi herba dictamnus nascitur, quae admota vulneribus ferrum inhaerens solet expellere. qui mons dictus est a Dictae nympha, quae ibi colitur. quam cum Minos rex amaret et insequeretur per loca avia, illa se amore castitatis praecipitem dedit, et excepta piscatorum retibus invita reducta est. a qua rex abstinuit et nomine eius Dictaea loca appellari iussit. in hoc monte dicitur altus Iuppiter, ut Dictaeo caeli regem pavere sub antro.
- 20 *NEGAT TIBI IVPPITER ARVA* ex definito. et bene Iuppiter, quasi ipse qui Cretensibus praeest.

172. *TALIBVS ATTONITVS VISIS* hoc est talibus deorum vultibus: propter 'visi ante oculos adstare': unde sequitur 'et voce deorum'; nam et voce se dicit attonitum et visis. 'attonitus' vero est stupor factus; nam proprie attonitus dicitur, cui casus vicini fulminis et sonitus tonitruum dant stuporem.

173. *NEC SOPOR ILLVD ERAT* soluta elocutio.

7 Paridis et Oenones filio] cf. comm. Luc. IX 973 || 9 appellata Ausonia . . . nominata] cf. Fest. Pauli s. v. Ausoniam || 10 Dictaeus mons . . . expellere] cf. Isid. or. XII 1, 18 et XVII 9, 29 || 12 Dictaeo] georg. IV 152 || 14 qui mons dictus est . . . appellari iussit] cf. comm. Luc. VI 214 || 24 attonitus . . . stuporem] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. X 765

1 latitudine *Me* (magnitudine *superscr. m*) || quidam de coritho hanc fabulam tradunt . . . conditam ferunt in *marg. T.* ('Corythus' nomen constanter per*i*?) || 3 ab Aboriginibus pulsus *Daniel*: aboriginibus pulsus *F* aboriginibus pulsus *T* || 4 in audaciam] an in aciem? || tum] tu *F* || 6 κόρυς] coris *FT* || 7 oenonis *T* || 8 condita *F* || 9 ad Ausonias *supr. vers.* ab ausono filio ulixis et calipsonis ausonia dicta *T* || Ausone *Masvicius*: ausonio *F* || calipsis *F* || 11 est om. *L* || a Dictae] addictae *H* || 12 alitus *ME* || dictaeus mons est in creta . . . pavere sub antro in *marg. T* || 15 a nympha dictae *F* || Minos rex *Masvicius*: minus rex *F* rex minois *T* || 17 invita *Commelinus* in vita *Daniel primus* ||

reducta] retenta *Masvicius* || 19 caeli] celere *F* celere *T* || 20 ex definito] id est ex fato *superscr. m* || 27 eloquentio *FH*

174. VELATASQUE COMAS vittatas, ut <V 366> victori velatum auro vittisque iuvenum: aut coronatas, ut <V 72> velat materna tempora myrto. nam dii qui erant apud Laurolavinium non habebant velatum caput.

175. MANABAT fluebat. hinc et lapis manalis quem trahebant pontifices, quotiens siccitas erat.

176. CORRIPIO E STRATIS CORPVS ne satietate videatur reliquisse somnum. et sciendum, quia quotiens ex abrupto somnus aufugerit significat omen infelix, ut ecce hoc loco tempestas sequitur. item in secundo <302> excutior somno, et statim sequitur civitatis excidium: nec sine ratione; nam si somnus munus deorum est, ut <II 269> et dono divum gratissima serpit, non sine infelicitate ex abrupto deorum munus abscedit.

177. TENDOQUE SVPINAS AD CAELVM CVM VOCE MANVS honesta elocutio cum uno sermone respondemus duobus, ut <568> interea fessos ventus cum sole reliquit. 'ad caelum' autem ideo, quia dii penates et Iovis et Apollinis fecerunt mentionem.

178. INTEMERATA rite perfecta, ut, si leniter vinum fundendum est aut mola inicienda, sic fiant ut ratio exigit sacrificii: aliter si fiant, temerata ac turbata sunt sacra: unde Helenus <406> nequa inter sanctos ignes in honore deorum hostilis facies occurrat et omina turbet, item in octavo <110> audax quos rumpere Pallas sacra vetat. FOCIS et hic sicut superius <134> dictum est, ostendit cum aris etiam focos solere numinibus consecrari: sed hic ideo 'focis', non aris, quia privatum sacrificium loquitur; nam penatibus sacrificat. PERFECTO HONORE peracto sacrificio, qui est honor deorum. et bene ordinem servat, ut ante sacrificet, quam somnium narraret.

179. ANCHISEN FACIO CERTVM bene 'certum', quia incertus erraverat. vel propter illud 'haec laetus longaevo dicta parenti'. —

30

5 hinc et . . . siccitas erat] cf. Festus Pauli s. v. manalem lapidem

1 ad velatas *supr. vers.* vittatas vel coronatas T || vittas F || victori FM || victoris LH || victoris E || 2 velut F || 3 laurumlaunium F || 5 manabat autem significat fluebat. hinc dicitur lapis manalis quem trahebant pontifices per agros tempore siccitatis in margine hab. T cum Tiberii Donati ad hunc *vers. scholio coniuncta* || 10 secundo] duo F || 12 infelicitate] infelicitatis significatione F || 16 ideo dixit ad caelum quia ipsi dii penates iovis et appollinis fecerunt mentionem in marg. T || 18 si leniter] silenter E || 19 fiat M (fiant m) || 21 occurrat et omnia (sic) turbet] ab his verbis incipit Casselani quaternio XIII. || 22 omnia E || 25 loquitur] sequitur Daniel primus || nam Commelinus: non F || 26 perfecto sacrificio C || 27 *supr. vers.* 168 rerum ordinem servat ut primo sacrificet et postea somnium narret T || 29 scholium ad v. 179 omisit Daniel

180. AMBIGVAM non incertam, sed *modo* duplicem, ut in sequentibus probat dicens 'geminosque parentes'. ergo 'geminus' hic duos, ut (II 415) *gemi*ni Atridae.

181. SEQVE NOVO adventu scilicet Teucrī. VETERVM LOCORVM id est Italiae. deest sane 'esse', ut sit deceptum esse. sane NOVO ERRORE VETERVM LOCORVM aut per contrarietatem sermonum declamavit: aut 'novo' pro magno posuit.

182. NATE ILIACIS EXERCITE fatigate; nam 'exercitatus' peritus significat: ut expertus et expers; nam expertum rerum si dixerō, 10 significo peritum; si expertem, ignarum.

183. CASVS CASSANDRA CANEBAT haec compositio iam vitiosa est: quae maioribus placuit, ut (82) Anchisen agnovit amicum et (V 866) saxa sonabant. et bene Cassandreae inseruit testimonium, quae divinationem ab Apolline acceperat.

184. PORTENDERE † significari debito. PORTENDERE minus est 'deberi', ut in septimo (256) portendi generos.

185. REGNA VOCARE satis proprie, unde in octavo (38) expectate solo Laurenti arvisque Latinis.

186. TEVCROS CREDERET scilicet propter longitudinem spatii.

187. TVM VATES CASSANDRA MOVERET bene 'tum', quia iam 20 probavit. et duo argumenta posuit, quibus purgavit errorem.

188. CEDAMVS PHOEBŌ (ET M. M. S.) a necessario et utili scilicet.

9 ut expertus . . . ignarum] cf. Isid. or. X 82 diff. verb. 180 et 181 || 11 haec compositio . . . sonabant] cf. Don. ad Ter. eun. IV 7, 10

1 ut sequens more eius versus ostendit *M* († in sequentibus probat dicens *superscr. m*) || 2 ad geminosque parentes *supr. vers.* teucrum et dardanum *T* || 4 advento scilicet teutri *F* || ad veterum *supr. vers.* veterum locorum hoc est Italiae *T* || 5 ad deceptum *supr. vers.* adventu scilicet teucrī *T* || ad locorum *supr. vers.* scilicet esse *T* || 6 sermonem *L* || declamavit *HMe*: declaravit *FCI* declinavit *LE* || 7 aut novo pro magno posuit *om. C* || posuit] ut pollio et ipse facit nova carmina *add. MEI* || 8 fatigate] exercitate *add. FC* || 9 et expers . . . ignarum] rerum id est peritus. ex expers id est ignarus *M* rerum id est peritus et expers id est ignarus. nam expertum rerum si dixerō significo peritum. si expertem ignarum *E* || 12 Anchisen . . . et *om. FCM* || 13 saxo *F* saxos *C* || sonabant *om. FC* || ad Cassandra *supr. vers.* bene eius nomen inseruit quae acceperat divinationem ab apolline *T* || cassandreae *F* || 14 acciperat *F*

15 ad portendere *supr. vers.* id est significari debito (ex *ead. man.*) *T* || significari debito *F* significat debita portendere *Masvicius primus, negligens* PORTENDERE *Serviani scholiis lemma esse.* significare diuinitus vel praesignificare. DEBITA pro debito *coni. F. Schoellius.* fortasse significare debita || minus est *FC* *Stephanus, omittunt LHM* || 16 in VI. *F* in II. *C* in VIII. *LH* || generum libri *Vergiliani* || 17 proprie] † prope *superscr. m* || in VII. *F* in III. *C* || et spectate *FC* || 18 laurenti *FC* laurentum *LHM* || Latinis] saepe frequenter *add. Lion* || 20 tunc *H* et *C* || tunc *FCH* || 21 probavit *F* || ad *vers.* 187 duobus argumentis necessario et utili probat suum errorem primo quod quidquid illud fuit non debuit uni credi accedebant etiam alia incredibilia *e. q. s. ap. Tiberium Donatum hab. in marg. T* || 22 CEDAMVS] obsequamur *add. Lion*

CEDAMVS PHOEBO cuius instinctu dii penates profutura dixerunt, ut <155> hic canit et tua nos en ultro ad limina mittit. MELIORA SEQVAMVR potest bis subaudiri 'meliora', ut meliora moniti meliora sequamur.

189. CUNCTI hoc est 'cuncti adsentimur'; nam 'cuncti profecti' 5 pugnāt cum 'paucisque relictis'. OVANTES alacres, non utique gaudentes.

190. HANC QVOQVE DESERIMVS SEDEM quemadmodum Troiam et Thraciam. et cum dolore dictum accipe 'hanc quoque deserimus sedem'; expressit enim miseriam totius sedis relictæ.

191. CAVA TRABE navium periphrasis optima. CVRRIMVS AEQVOR 10 sicut <I 67> Tyrrhenum navigat aequor.

194. SVpra CAPVT capitalis, perniciosus.

195. NOCTEM HIEMEMQVE pluviā cum obscuritate. 'hiemem' autem Graece dixit, nam χειμών etiam tempestas dicitur a Graecis. FERENS adferens. INHORRVIT VNDA TENEBRIS horridior est facta 15 per tenebras.

196. MAGNA AEQVORA aut epitheton est, ut surgant aequora quae magna sunt, aut 'magna aequora', magni fluctus.

197. GVRGITE VASTO epitheto auxit tapinosin.

198. INVOLVERE DIEM aspectum ademerunt. NIMBI nubes. NOX 20 VMIDA nubes caliginosae.

200. EXCVTIMVR CVRSV a proposito itinere avertimur. CAECIS IN VNDIS incertis, quia sidera non apparebant. CAECIS VNDIS] id est quae non viderentur.

201. IPSE hoc est, navigandi peritus: hoc enim significat em- 25 phasis pronominis. NEGAT DISCERNERE CAELO figurate, ut <II 637> (abnegat) excisa vitam producere Troia.

202. VIAE mari dedit quod proprium terrae est, ut alibi 'sulcari' ait <V 158>: unde et terra 'aequor'. PALINVRVS hic Iasii filius

29 aequor] georg. I 50

3 potest . . . sequamur om. H || ut meliora om. F || moniti] montu F || aut meliora sequamur FC || 6 alacres Daniel: claris F || Ovantes] hoc autem tractum est ab his qui de pugna venientes cum multitudine populi obviam ad numina minora ibant. et ibi oves diis immolabantur fugatis hostibus, unde dicuntur ovantes D || 10 optima om. M || 11 POSTQVAM ALTVM TENVERE RATES Homeri est (Od. XII 403 sqq.) ἀλλ' ὅτε δὴ . . . ἤχλυσε δὲ πόντος ὄν' αὐτῆς D || 12 ad supra caput in marg. Quir dicit supra caput cum omnis imber supra caput sit? sed supra caput id est capitalis et mortifer T || perniciosus CLHM || 13 ad hiemem supr. vers. tempestatem et graece dixit tempestas enim chimon appellatur a graecis T || 14 chimon F || 15 facta om. H || 18 aut Burmannus: ut F || 20 ad involvere supr. vers. aspectum oculorum abstulerunt obscurauerunt T || ademerunt Daniel: adimerent F || 21 nubes HE (nubes e) || caliginosae FC: caliginosa LME caliginone H || 23 in om. FC || id est . . . viderentur hab. C || 24 est om. Daniel || 25 hoc est hab. C || 27 excissa F || 28 ad viae supr. vers. uiam dicens dedit mari quod proprium est terrae catachresticos T || ad Palinurus

gubernator Aeneae fuit, qui Aenea de Sicilia ad Italiam veniente praecipitatus in mare nomen in Lucania monti celebri dedit.

203. INCERTOS SOLES bene 'incertos', quia quantavis sit obscuritas, tamen noctis est manifesta discretio: unde superflua quaestio
5 est eorum qui dicunt, tres dies quomodo transisse scierunt, si noctem a die discernere non poterant? ergo 'incertos' obscuros dixit, ut
<VI 270> quale per incertam lunam. CAECA CALIGINE cacenphaton in sermone.

204. ERRAMYS PELAGO et reliqua. hinc Pelopis gentes Maleae-
10 que sonantia saxa circumstant pariterque undae terraeque minantur. pulsamur saevis et circumsistimur undis. hi versus circumducti inventi dicuntur et extra paginam in mundo.

205. ATTOLLERE VISA naturaliter dixit: quotiens enim propinquamus litoribus, et exurgere terra videtur et fumum emittere.

15 206. APERIRE ostendere, ut Sallustius caput aperire solitus. (APERIRE PROCVL MONTES AC) VOLVERE FVMVM pro aperiuntur montes ac fumus volvitur.

207. REMIS INSVRGIMVS † cum remes, anaremos, id est exsurgentes fortius remigamus.

15 Sallustius] hist. fragm. V 16 Kr.

in marg. Iste Palinurus fuit filius iasii gubernator aeneae qui ueniente aenea ad italiam praecipitatus in mare nomen in lucania celebri monti dedit T || iasi F || 1 qui Aenea de Sicilia Daniel: quinea difficilia F || italia F || 5 tris F, quomodo] quo L quem ad modum M || 6 potuerunt C potuerant I || ad incertos supr. vers. obscuros T || 8 in sermone] Quomodo ipse diem noctemque negat discernere caelo et ipse dicit 'tres adeo incertos'? solvitur: hic narratio est, unde ergo potuit scire si 'incertos'? quomodo 'tres' dixit? non nulli 'incertos' obscuros dies putant; fuerunt ergo sine sole, ut et noctes sine stellis. *Lione teste add. Guelferb. I* || 9 Maleaeque sonantia Masvicius: male equisonantia F || 10 pariterque Daniel: paterque F || unde terreque F || 11 pulsamur Daniel: pulsamus F || hic F || 13 visa uisa naturaliter C || 14 et exurgere ... emittere] terra exurgere et fumum ex se uidetur emittere M || ex se emittere E || 15 ad aperire supr. vers. ostendere erigere pro aperiuntur montes T || capud H || solitum F solutus man. rec. in L || 16 ad volvere fumum supr. vers. pro uoluitur fumus T || 18 cum remes anaremos vel anciremos id est exsurgentes fortius remittamus F cum remos ane* remos id est exsurgentes fortius remittamus Daniel cum remis inhaerentes id est exsurgentes fortius remigamus Masvicius. 'locus corruptus, quem dedi ex Danielis codice. demittamus legendum, scilicet in mare. vel remis in. f. remigamus' Burmannus, qui remis insurgentes fortius remigamus voluisse videtur. fortasse REMIS INSVRGIMVS incumbimus. alii 'remis insurgimus' id est fortius remigamus. possis et incumbimus. sane in remos inclinati, inde exsurgentes fortius remigamus. nisi forte scholiastes remis pro ablativo habuisse et haec fere scripsisse putandus est cum remis: nam inclinati in remos, inde exsurgentes fortius remigamus. cf. adm. crit. ad v. 214 (idé F pro inde). schol. ad Luc. III 543 a Webero edita. Graeca latere putat F. Schoellius fortasse ἀναρρίπτομεν ἅλα πηδῶ. cf. Od. XIII ἐνθ' οἱ ἀναρλινθύντες ἀνερρίπτον ἅλα πηδῶ et VII 328, X 130 || ad remis insurgimus supr. vers. hoc est uelis dimissis cepimus nauigare adiutorio remorum T || ad adnixa torquent supr. vers. incumbentes giro celeri rotant T || ad uerrunt supr. vers. sulcant et uerrere. ferire peruertere T

209. SERVATVM EX VNDIS ac si diceret, de periculis in graviora se pervenisse discrimina. STROPHADVME ME LITORA Phineus rex fuit Arcadiae. hic suis liberis superduxit novercam, cuius instinctu ^{step na} eos caecavit. ob quam rem irati dii ei oculos sustulerunt et adhibuerunt harpyias. Phineus, Agenoris filius, Thracum rex, vel ut 5 quidam volunt Arcadiae, Cleopatram, Aquilonis et Orithyiae filiam, habuit uxorem et ex ea duos filios, quibus supraduxit novercam. quos noverca ad patrem tamquam stupri adfectatores detulit: ob quam rem eos Phineus caecavit. quare irati dii, vel ut quidam volunt, Aquilo veneno propter nepotum iniuriam eum caecavit et ad pelagias insulas 10 detulit adposuitque harpyias. quae cum ei diu cibos abriperent somnosque inquietarent, hic Iasonem, cum Argonautis propter vellus aureum Colchos petentem, suscepit hospitio: cui etiam ductorem propter symplegadas petras dedit. hoc ergo beneficio inlecti Argonautae, cum ei gratiam vellent referre, Zethum et Calain, filios Bo- 15 reae et Orithyiae, alatos iuvenes, ad pellendas harpyias miserunt: quas cum strictis gladiis persequerentur pulsas de Arcadia, pervenerunt ad insulas quae appellabantur plotae. et cum ulterius vellent tendere, ab Iride admoniti ut desisterent a Iovis canibus, suos converterunt volatus: quorum conversio, id est *στροφή*, nomen 20 insulis dedit. quod Apollonius plenissime exequitur. ut autem canes Iovis dicerentur, haec ratio est, quia ipsae furiae esse dicuntur: unde etiam epulas perhibentur abripere, quod est furiarum, ut <VI 606> et manibus prohibent contingere mensas. unde et avari finguntur furias pati, quia abstinent partis. item ipsas furias esse 25 paulo post ipse testatur dicens <252> vobis furiarum ego ma-

2 Phineus e. q. s.] exscr. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VIII 255 mythogr. I 27 et 111, II 142 et 13. cf. mythogr. III 5, 5 sq. || 21 Apollonius] Argon. II 270 sqq.

2 se pervenisse] superuenisse F || Phineus . . . et adhibuerunt harpyias om. F || 3 is C || liberis suis CM || 4 ei et L || tulerunt C || et om. L (add. l) || 5 arpyias CH arpias L arpyias ME || fineus rex agenoris filius tracum fuit F, corr. Daniel || 6 Cleopatram scripsi: eleobolam F Cleobulam Daniel primus || et] ex F || orythe F || 7 superduxit Daniel superinduxit Masvicius primus || 8 adfectores F, corr. Masvicius || 10 veneno] Ventus Masvicius primus || 11 arpyias F || 13 in hospitio FC || 14 simpligiades petros F, corr. Masvicius || 15 inferre F, corr. Masvicius || zetum FCM || 16 orythyae F orythyae C horythiae L horythyae H orithyae M horithyiae E || alatos] assatos F assutos C || arphyias pellere compulerunt M (at ad depellendas arpias miserunt superscr. m) || pellendas] fulgandas (leg. fug.) F || arpyias F arpyas C arpias L arpytas H || 17 instrictis Me || pulsae FC || 19 ab iridea F ab iride nati C || 20 et suos FC || uelatus F || strofe Fl strophe LHME || 21 exquiritur F || 23 perhibentur FCEm: dicuntur LHM || 24 prohibet F || 25 quia ME: qui FCLH || has M (ipsas m) || 26 ipse] idem HEM || dicens ut LHE

xima pando. furias autem canes dici et Lucanus testatur, ut
 <VI 733> Stygiasque canes in luce superna destituam et in
 sexto <257> Vergilius visaeque canes ululare per umbram
 adventante dea. sane apud inferos furiae dicuntur et canes, apud
 5 superos dirae et aves, ut ipse in XII. <845> ostendit, in medio
 vero harpyiae dicuntur: unde duplex in his effigies invenitur. et
 has Vergilius tres dicit, *quarum nomina sunt Aëlla, Ocypete, Ce-*
laeno, Apollonius duas dixit, quem in XII. <845> Vergilius sequitur,
ut sunt geminae pestes. quidam autem dicunt hunc Phineum, ob
 10 *divinitatem a Thracibus regem cooptatum, consilia divina prodidisse et*
obcaecatum adpositis harpyiis.

210. STANT SUNT.

211. IONIO IN MAGNO in magno mari Ionio. et sciendum Io-
 nium sinum esse inmensum ab Ionia usque ad Siciliam, et huius
 15 partes esse Adriaticum Achaicum Epiroticum; maria enim vel a
 provinciis vel ab insulis vel a civitatibus nomen accipiunt. bene
 ergo 'in magno', quasi in quo etiam alia maria sunt. *quidam sane*
Ionium ab Io Inachi filia dictum volunt, quod amata hoc mare trans-
verit, quod in VII. <790>, ubi de scuto Turni loquitur, plenius inve-
 20 *nies. non nulli Ionium ab Ionio rege, qui in insula quae ante Illy-*
ricum iacet regnaverat, dictum tradunt.

212. HARPYIAEQVE COLVNT ALIAE ergo et Celaeno harpyia.
 has Hesiodus dicit Thaumantis et Electrae filias. quas sicut dictum
 est quidam furias putant, cum furiarum mater secundum Hesiodum
 25 Terra, secundum Aeschylum Nox sit.

4 sane apud inferos . . . et aves] cf. comm. Luc. VI 733 'canes furias
 dixit. apud inferos enim furiae dicuntur, apud superos canes, in caelo dirae.' ||
 23 Hesiodus] theog. 265 sqq. || 24 secundum Hesiodum] theog. 185 || 25 secun-
 dum Aeschylum] eum. 319

1 et] etiam et F etiam C || testatur LHME: docet dicens FC || 2 distnam C
 distituam H || 4 aduentente C adueniente LHE || 5 dirae] dicerae F || 6 ar-
 pyiae F arpyae C arpiigae L arpiie H arphyiae H || et et quarum nomina
 sunt hab. C || 7 cypete celeno ello M || ocypere F cypete LH cipetae E ||
 celeno FCLC caeleno H || 8 dixit hab. C || 9 ut sunt geminae pestes hab. C ||
 10 prodidisse F || 11 arpyiis F || 13 id est in magno FC || 16 vel a civitatibus
 om. M || 18 amatata F || 20 illirycum F || 22 ad harpyiaeque colunt supr. vers.
 et in marg. harpyiae a rapina dicuntur quia arpage dicitur graece rapina quae
 uirgines dicuntur quia omnis rapina est sterilis. Ideo plumis circumdatae quia
 omnis rapina quicquid inuaserit celat. Ideo volatiles quia omnis rapina ad
 volandum est celerrima earum autem nomina sunt aello ocypete celeno aello
 graece quasi edon (leg. ἑλόν) allon id est alienum tollens ocipete id est citius
 auferens celenum uero nigrum dicitur hoc significantes quod primum sit alienum
 concupisci secundum concupita inuadere tertium celare quae inuadit T. cf.
 mythogr. III 5, 5 || celeno FCL caeleno HM || 23 esiodus F || 25 aescilium F
 Aescilium Daniel Aeschilum Commelinus Aeschylum Masvicius || Nox sit] PHINEIA
 versio Graeca est add. Daniel

213. *MENSASQVE METV hoc est sicut dictum est, pulsae a Zetho et Calai.*

214. *NEC SAEVIOR VLLA PESTIS ET IRA DEVM STYGIIS SESE EXTULIT VNDIS* ut Poena in Statio. et non dicit has de inferis esse natas, sed peiores esse omnibus inde procreatis. 5

216. *VIRGINEI VOLVCKVM VVLTVS* si subdistinguas 'virginei', maior erit admiratio. *FOEDISSIMA* hic turpis, ut Terentius in eunucho (IV 4, 17) nunc heu videtur foedus, quia illam non habet. alibi 'foedum' cruentum, ut (II 502) sanguine foedantem et (VII 575) foedatque ora Galaesi. 10

217. *PROLVVIES* sordis effusio. et vitavit ne diceret 'stercus'. et per hoc nimiam edacitatem ostendit. et quidam volunt 'proluvies', cum stercus ventris significet, a Vergilio hoc loco figuram ventris significatam, ergo quasi sannosum et panticosum ventrem. aliquando 'proluvies' sola effusio. Terentius quod proluvium, quae haec est 15 subita largitas. aliquando pro aquis multis ponitur. *VNCAEQVE MANVS* manus pro unguibus posuit, hoc est γαμψώνυχας.

218. *FAME* veluti fame; nam abundare dicit armenta. aut re vera 'fame', quam eis inferebat non inopia, sed avaritia. has alii famis praesides esse tradunt, quia et Phineo propterea adpositae sunt, 20 et Troianos ab epulis prohibent, et his tantum famem praenuntiant, et ipsae sunt fame pallidae.

219. *DELATI* quod necessitatis est; nam voluntate aliquo non deferimur, sed venimus.

220. *LAETA* pinguis: nam in animalibus, in quibus cognosci 25 non potest sensus, laetitiam pingue corpus ostendit, non mens, ut in hominibus. *PASSIM CAMPIS* Ulixis socii boves Solis occidissee inducuntur, Vergilius credibilis finxit.

221. *CAPRIGENVMQVE PECVS* satis nove et adfectate. *NVLLO CVSTODE* deest 'cum'. *PER HERBAM* ordo est, non 'per herbam', 30 sed 'per campos in herbis videmus armenta'.

4 in Statio] Theb. VIII 25 || 15 Terentius] ad V 9, 28 'quod prolubium? quae istaec subitast largitas?'

2 cala F || 4 pena ex pene L || esse hab. C || 5 inde] id est F || 7 eunudio F || 8 heu] tibi Terentius || quia illam F quia aliam Commelinus Masvicius Burmannus quae aliam Lion || 13 ventris] scil. 'proluviem' || 14 quasi sannosum scripsi: quasie annosum F quasi annosum Daniel primus. cf. Pers. sat. V 91 'rugosaque sanna' || panticosum ex panticorum F || aliquanda F || 17 pro unguibus manus posuit FC || gampsonichas FC tamionxhc L (camsonichos D) gamionxhc H γαμψώνυχας M γαμψονυχας E γαμψώνυχας Stephanus || 18 veluti fame om. F || 19 ad fame in marg. has quidam praesides famis esse dicunt quia ... et ipsae fame sunt pallidae T || 20 fami F || 22 sunt famis sunt palliae F || 27 ulixes F || Solis Commelinus: solos F || 30 HERBAS FC

222. IPSVMQVE VOCAMVS 'ipsum', id est regem deorum, aut certe praedatorem, hoc est, cui de praeda debetur aliquid: nam Romani moris fuit ut bella gesturi de parte praedae aliquid numinibus pollicerentur: adeo ut Romae fuerit unum templum Iovis
 5 praedatoris: non quod praedae praeest, sed quod ei aliquid ex praeda debeatur. *vel quod hic deus iustitiae praeest. ergo cum eum invocant, testantur se nihil mali facere cum sine custode interimunt armenta.*

223. IN PARTEM PRAEDAMQVE in partem *scilicet* praedae.

224. DAPIBVSQVE EPVLAMVR dapes deorum sunt, epulae hominum: bene ergo utrumque posuit; nam et sacrificiis et conviviiis operam tribuunt. OPIMIS pinguibus.

225. SVBITAE pro subito. adverbium in nomen deflexum. LAPSV celeritate, ut supra <II 225>. ADVNT velocitatem ostendit.

226. HARPYIAE *vi* Graeca diphthongos est: nam Latina esse
 15 non potest, quia ne *v* quidem habemus. CLANGORIBVS ALAS deest 'cum', ut sit 'alas quatiebant cum clangoribus', ut atque Ixionii vento rota constitit orbis, id est cum vento. aliter acyrologia est, si clangorem dixit alarum sonitum. *sed sane hic versus qui circumductus est talis auditur 'resonant magnis stridoribus alae'.*

20 227. CONTACTVQVE OMNIA FOEDANT subaudiendum 'quae relinquebant'.

228. TVM praeterea. et deest 'erat', *vel 'audiebatur'.* et tria mala ipsarum posuit, vocem tactum odorem.

229. RVRSVM ad illud solum pertinet 'instruimus mensas'; nam ante in speluncis non fuerant. et sciendum hanc particulam inter-
 25 dum sic poni, ut iteratum aliquid significet, ut si dicas 'veni ad te mane, rursum veni'. interdum sine iteratione est, ut 'fui apud te, rursum veni etiam' non ideo dicis 'rursum', quia etiam primo

5 sed quod . . . debeatur] exscr. Isid. or. X 219 'Praedator autem est cui debetur de praeda aliquid.' || 16 atque] georg. IV 484

2 praedatorum ME || nam . . . aliquid om. H || 3 romanis L (corr. I) || bella gestare F bellis gestis C || 4 fuerit] fuit FC || 8 ad in praedam partem-que Iovem supr. vers. secundum quosdam propterea uocant Iovem in partem praedae quod ipse deus iustitiae praeest et cum eum invocant testantur nihil mali facere cum sine custode interimunt armenta T || scilicet hab. C || praedae] partem enim solent diis immolare partem retinere sibi, unde Ovidius (met. XII 154) 'sacra tulere suam pars est data cetera mensis' add. Fabricius || 9 hominum ex omnium L hominum H || 12 ad subitae supr. vers. nomen pro adverbio positum T || deflectum F || 13 ut supra om. FC, fortasse recte || 14 nam om. FC || 15 ne] nec LME || 18 sonitum] Plautus in Querulo de anseribus 'cuncti alas quatunt diris cum clangoribus' add. Daniel || sed sane . . . alas huc transposuit Masvicius, post odorem (lin. 22) hab. F || 21 et om. F || 22 odorem F || 23 RVRSVS FC || 24 in speluncis] † in speculis superscr. Ime || 26 rursus M || venio MEI || 27 veni om. H

venisti, sed quia illic fuisti. *CAVATA* pro 'cava'; nam *cavatum* proprie manu factum dicimus.

231. ARISQVE REPONIMVS IGNEM ecce quod dixit 'in partem praedamque Iovem'. sane sciendum iterationem hanc fieri secundum ritum sacrorum; nam displicuisse prima ex prodigiis indicatur. 5 sunt autem hae animales hostiae, quae tantum immolantur, et caro sacerdotibus proficit. alibi tantum sanguinem in aras fundi significat, ut <67> sanguinis et sacri pateras, alibi partem corporis, ut <V 237> extaque salsos porriciam in fluctus, alibi integras victimas, ut <VI 253> et solida inponit taurorum viscera 10 flammis.

232. EX DIVERSO CAELI ut 'ex secreto montium': subaudis 'loco'.

233. TURBA SONANS impetum ostendit; nam de tribus loquitur. et adludit ad furias, de quibus ait alibi <VI 572> vocat agmina saeva sororum. ergo 'turba' tamquam turba. quare turba, cum 15 tres dixerit? quia apud Graecos qui dualem numerum habent, p'uralis numerus a tribus incipit: ergo bene 'turba', quasi plures. vel 'turba' propter tumultum et strepitum alarum. alii tradunt ideo turbam, quod plures, non tres tantum harpyiae sint: alii quod eis cum furiis consortium, unde <252> 'vobis furiarum ego maxima': alii eas etiam 20 parcas esse, unde et divinatio ei data est. PRAEDAM PEDIBVS CIRCVOLAT VNCIS aut circum praedam [dixit] volat uncis pedibus: aut intra volam interiorem manus amplexitur praedam: unde et 'involare' dicimus intra volam tenere, unde et pyra quaedam volema dicuntur, eo quod volam impleant. 25

234. POLLVIT contingit. et pollutum sacrificium contactum dicitur. et hoc est 'contactuque omnia foedant immundo'.

235. DIRA Sabini et Umbri quae nos mala, dira appellant.

236. AC IVSSI hic 'iussi' utrum verbum an participium sit, id est utrum illi iussi sint, an ego iussi? TECTOSQVE PER HERBAM DIS- 30

1 Cavata pro cava . . . dicimus] cf. Isid. diff. verb. 92

1 cauatam F || 2 mane F, corr. Daniel || 3 quod] quia FC || 5 indicantur C || 6 immolatur LH (corr. I) || et caro sacerdotibus proficit edidit Stephanus || 9 proicit FC proiciam LHME || 10 ut om. LH et E || 13 TURBA SONANS si tres sunt, quomodo turba? solvitur: figura emphasis est; nam tres sunt et ad saevitiam retulit earum turbam impetumque ostendit e. g. s. D || tribus] turba C || loquimur M || 15 quare turba cum tres dixerit . . . alii volunt easdem esse parcas in marg. T || 16 tris F || 19 tris F || arpyiae F || funis F Furiis Daniel || 21 datum F, corr. Daniel || 22 circa praeda FC || 23 amplexitur sic dixit FC praedam omittentes || 24 pyra CM pera H || quaedam om. FCM E || 25 eo quod volam impleant hab. C. cf. Serv. ad georg. II 88 || 26 ad polluit supr. vers. contingit unde et sacrificium pollutum contactum dicitur T || 28 Sabini Daniel: abini F

PONUNT ENSES *hoc est* disponunt et tectos faciunt: sic et scuta con-
dendo latere faciunt.

239. *SIGNVM utique militare.* MISENVS bene Misenum dicit
tubicinem: ipse est enim qui dicitur filius fuisse Aeoli, ut <VI 164>
5 Misenum Aeoliden: quia constat sonum omnem ex vento creari.

240. NOVA mira, ut Pollio et ipse facit nova carmina:
nam novum bellum non est cuius extat exemplum; Hercules enim
in monte Arcadiae Stymphalo vicit Stympthalidas, ut Statius et
aerisonum Stymphalon. aut 'nova' ideo, quia vulnerari non
10 poterant.

241. OBSCENAS obscenae sunt aves, quae canendo adversa
significant, ut paulo post 'infelix vates'. PELAGI VOLVCRES quia
dicuntur Ponti et Terrae filiae: unde in insulis habitant partem
terrarum, partem maris tenentes. alii dicunt eas Neptuni filias, qui
15 fere prodigiorum omnium pater est: nec inmerito; nam secundum
Milesium Thaletem omnia ex umore procreantur: unde est Ocea-
numque patrem rerum. hinc fit ut, quotienscumque desunt pa-
rentes, redeatur in generalitatem. sic et peregrinos Neptuni filios
dicimus, quorum ignoramus parentes. alii vero dicunt harpyias
20 filias esse Thaumantis et Electrae. *quidam 'pelagi' adverbialiter
accipiunt, ut 'belli', ut 'domi', propterea quod res in insula geritur.*

FOEDARE cruentare. Ennius ferro foedati iacent.

242. VIM PLVMIS VLLAM naturale enim est ut eludat ictum
plumarum levitas: unde et addidit 'plumis'. nam, quod Donatus
25 dicit, ideo eas fuisse invulnerabiles, quia de Styge erant natae,
non probatur.

244. *SEMESAM semicommesam.* VESTIGIA *vel* pedum signa: *vel
indiciu sordium, quibus epulas discedentes polluebant.*

---

6 Pollio] buc. III 86 || 8 Statius] Theb. IV 298 || 14 alii dicunt . . . pater
est] cf. Gell. noct. att. XV 21 || 17 Oceanumque] georg. IV 302 || 18 sic et . . .
parentes] cf. Isid. or. IX 4, 41 || 22 Ennius] inc. nom. rel. LIX ap. Ribb. ed. II,
XXIII ap. Vahl. || 27 Vestigia pedum signa] cf. Isid. or. XV 16, 13

---

1 hoc est hab. C || sicut et FC || 3 ad signum *supr. vers.* scilicet militare
T || 4 tubicinen F tubic///en C || filius fuisse dicitur FC || ut] unde ait FC
6 apollo C || 13 habitabant C || 16 humore HM mare C || 19 alii vero . . .
Electrae post probatur (lin. 26) hab. F || vero om. LH || 20 Electrae] quae sic
dicuntur elloo cypodo podarce quam Virgilius celeno *Lione teste add. Guelferb. I* ||
20 ut quidam F || uerbialiter F, corr. Daniel || 21 belle F, corr. Commelinus || 22
ad foedare *supr. vers.* cruentare T || Ennius ferro foedati iacent Ambros. || 24
Donatus dicit] alii dicunt F || 25 fuisse om. F || erant] sunt C || 27 ad semesam
supr. vers. semicommesam T || seme comesam F || ad. vestigia *supr. vers.* uel pe-
dum signa uel etiam ipsas quibus sordibus discedentes ipsae pol-
luebant aepulas T

246. INFELIX VATES nuntia infelicitatis, ut *μάρτυς κακῶν*. hoc est nobis infelix, ut <I 330> sis felix, id est nobis. et videtur hic auspicii genus inducere secundum augures, quod de diris colligitur, quorum unum genus est quod ex signis colligitur, quo nunc utimur. diram autem esse harpyiam duplici modo memorat, et oscinis et alitis: etenim cum eam facit loquentem oscinis auspiciū expungitur, dirum tamen quod futuram famem denuntiat; nam ipse ait <262> sive deae, seu sint dirae obscenaeque volucres, et <256> quam vos dira fames. verum cum ait <258> pinnis ablata refugit, ab alite auspiciū factum docuit; alites enim certa genera avium ab auguribus 10 appellantur, quae pinnis vel volatu omina possunt facere: quae si fuerint prosperae, 'praepetes'; si adversae, inebrae vocantur: quod etiam in XII. <862> signatius dicit alitis in parvae subito collecta figuram, ubi vere diram vult videri. RVMPIT VOCEM cum indignatione loquitur, ut <X 63> quid me alta silentia cogis rumpere? et 15 notandum, ut supra <II 129> diximus 'rumpit vocem', cum hoc de silentio melius dicatur fieri. an 'rumpit', quia tantum humanam habens faciem contra naturam sui corporis loquitur?

247. BELLVM ETIAM PRO CAEDE BOVM STRATISQVE IVVENCIS iteratum est ad augendam invidiam, ut <326> stirpis Achilleae fastus, iuve- 20 nemque superbum. aut num aetates boum voluit comprehendere?

248. LAOMEDONTIADAE perfidi: a rege natum obprobrium, qui deos fefellit. sane alibi indifferenter hoc nomen ex persona poetae

11 quae si fuerint . . . inebrae vocantur] cf. Isid. or. XII 7, 77 et Fest. Pauli s. v. inebrae

1 ut om. FM || IIMARTI KAKWV F MANTI CAKWV L manti kakwv E, om. M || 2 ad infelix vates supr. vers. et in marg. nuntia infelicitatis et uidetur hoc genus auspicii inducere . . . quod futuram famem praenuntiat T || videtur hic . . . ubi vere diram vult videri hab. Ambros. || 3 de deris F de diis T (de deorum signis superscr. eadem manus) || 4 quorum . . . utimur om. T || quarum F || ex signis Daniel: et signis F et superius Ambros. || quo] qui F || 5 esse om. T || et oscinis] hoc est oscinis T || 6 eam om. F || facit] facit eam T faciat Ambros. || oscinem F oscinis T || exprimitur T Ambros. || 7 famen denuntiat Ambros. || sive] sibi F || 8 seu] saeu F || nos Ambros. || dira] dy F || 9 verum om. Ambros. || cum om. F || 10 alites Tollius ad Auson. epigr. I: aliter

F Ambros. || ab auspiciis Ambros. || 12 inebrae Ambros.: inibrae F (h ead. man.) || dicuntur Ambros. Daniel || 13 signatius dicit scripsi: signatus dicit F signat cum dicit Ambros. significat cum dicit Daniel || 14 uidere F || 16 ad rumpit vocem in marg. rumpit uocem. notandum nobis est cum hoc de silentio soleat dici. nam rumpere uocem proprie est tacere. rumpere silentium loqui. ergo rupit uocem quia tantum habens faciem contra naturam sui corporis loquitur T || 17 humanum F || 19 ad vers. 247 iteratio est facta ad augendam invidiam et hoc loco aetates boum uoluit demonstrare T || sed iteratum est F || 20 ad] aut F || augendum F || 21 uolunt F || 22 natum] neratum F obnatum Me || ad Laomedontiadae in marg. hoc nomen quod est laomedontiade uarie ex persona poetae ponitur. hic autem ex persona harpyiarum inducitur dictum quia pro conuicio positum est T || poeta F

ponitur, ut <VIII 18> *Laomedontius heros* <VII 105> *Laomedontia pubes*. *BELLYMNE* necessario iteravit, ut verbum in quo culpa consistit.

249. PATRIO REGNO aut Neptunio, aut, sicut alii dicunt, quia
5 *Thaumas*, pater earum ex *Electra*, *Ponti* et *Terrae* filius fuit. alii
'patrio' proprio accipiunt, ut et patrios cultusque (*habitusque*)
locorum, utique proprios; nam quam patriam agri habeant?

250. ACCIPITE ERGO ANIMIS quia nos bellis appetitis: ac si
diceret, ut futuram famem iam nunc possitis timere.

10 251. QVAE PHOEBO PATER OMNIPOTENS tribuit auctoritatem,
ne possint a se dicta quasi ab irata conficta contemni. simul notan-
dum Apollinem quae dicit a Iove cognoscere. PHOEBVS APOLLO
purus, inpollutus: et est Apollinis fixum antonomasivum, quod alii
dari non potest; nam sunt et alia communia, ut 'pater', 'omnipotens'.

15 252. FURIARVM MAXIMA adeo ipsae sunt furiae, ut et unum
epitheton habeant, et causis consentiant: nam ait de *Tisiphone*
<VI 605> *furiarum maxima* iuxta accubat et manibus pro-
hibet contingere mensas; quod etiam hae faciunt et inferentes
Troianis famem et praenuntiantes. alii dicunt ideo adsumpsisse sibi
20 *furiae nomen harpyiam*, ut terreat.

253. ITALIAM CVRSV PETITIS ex his quae norunt fidem dicen-
dis accommodant: qđ est ex hoc mihi fidem habebitis futurorum, si
praeCEDENTIA vera sunt.

255. DATAM fatis concessam.

25 256. QVAM VOS DIRA FAMES ut Varro in secundo divinarum
dicit, oraculum hoc a Dodonaeo Iove apud Epirum acceperunt: quod
modo dixisse fingit *harpyias*. sed tamen colorate tangit historiam
dicendo 'quae *Phoebo* pater omnipotens'. NOSTRAEQVE INIVRIA

6 et patrios] georg. I 52 || 25 Varro in secundo divinarum] fragm. 3 ap.
Merk. prol. ad Ov. fast. p. 113

4 ad patrio regno *supr. vers.* Neptunio aut sicut alii tradunt *thamantias*
pater earum *ponti* et *terrae* filius fuit vel patrio intellege proprio *T* || ait
neptunio *C* || neptuno *F* || 5 thumas *F* || 6 utique proprios; nam quam p. a.
habeant *scripsi*: ut quae proprios numquam p. a. habeant *F* || 7 habeant] aut ut
alii quoniam Neptuni filiae fuerunt *add. Daniel* || 8 appetitis *FC* apetitis *L*
adpetitis *H* || 11 quasi ab irata conficta *hab. C* || contempni *LM* || 12 ab iove
FC || 13 antonomasium *LHME* (antonomasium *man. rec. in L*) || 14 et *hab.*
C || 16 ex causis *Lion* || 16 ait] et *H* || thisiphone *FH* tesifone *CLME* ||
18 etiam] autem *C* || 20 ad furiarum maxima *supr. vers.* tradunt quidam quod
ideo furiarum nomen assumpserit una ex arpyis ut magis eos terreret *T* || 21 di-
cendi *L* || 22 accommodat *FC* || 24 ad datam *supr. vers.* concessam a fatiis *T* ||
25 humanarum *Kießlingius de Dionysi Halicarnasei antiq. auct. lat. p. 40.*
cf. Gruppianus de rel. Varr. antiqu. rer. hum. p. 6 || 26 apud] caput *C* || 27 fingit]
fugit *F* finxit *L* || sed] et *HME*

CAEDIS *quidam* 'iniuriam' pro 'vindictam' accipiunt. et harpyia ista mentitur: nam imminens Troianis fatalis est fames.

257. AMBESAS undique esas, hoc est rotundas: maiores enim nostri has *mensas* habebant in honore deorum, panicias scilicet.

258. REFVGIT non metu: nec enim minantibus convenit: sed 5 ne posset *rogatu* placari.

259. GELIDVS DERIGVIT *id est gelidus factus deriguit.*

260. NEC IAM AMPLIVS ARMIS subaudis 'usi sunt'; nec enim potest esse ab inferioribus zeugma, quod plerumque fit, ut ei per omnia unus sermo sufficiat, ut <359> Troiugena, interpretis di- 10 vum, qui numina Phoebi, qui tripodas, Clarii laurus, qui sidera *sentis* per omnia 'sentis' intellegis. plerumque aliud subauditur, ut hoc loco, item <XII 435> disce, puer, virtutem ex me verumque laborem, fortunam ex aliis subaudis 'opta'; nam fortuna ex aliis non discitur. 15

261. SED VOTIS PRECIBVSQVE duplici ratione placantur numina, aut votis aut precibus: unde est <437> Iunonis magnae primum prece numen adora, Iunoni cane vota libens. IVBENT volunt, ut <II 3> infandum regina iubet renovare dolorem. *Terentius iubeo Chremetem.* 20

262. SIVE DEAE quia divinant. OBSCENAEQVE VOLVCRES quia in his ventris cernebant proluviem. bene autem, etiam si aves sunt, eas dicit placandas propter pessima omina.

263. PASSIS *apertis*, solutis.

264. NVMINA MAGNA *hoc est Iovem Minervam Mercurium se-* 25 *cundum Samothracas, ut <12> penatibus et magnis diis. ita autem invocatur, ut 'magna' dicat.* MERITOS congruos, id est expiatorios: unde sequitur 'di prohibete minas'. *INDICIT sacrorum verbo usus est; nam supplicationes et dies festi indici dicebantur.*

265. DII PROHIBETE MINAS *hoc per speciem auguralem quae invoca-* 30 *tio appellatur non nulli dictum putant. invocatio autem est precatio,*

19 Terentius] Andr. III 3, 1

2 est famis fatalis FC hesas FC || 4 nostri et mensas hab. C || honorem M || 5 enim om. C || 6 possit FC || rogata C || 7 dirigit et dirigit F || ad gelidus deriguit *supr. vers.* gelidus factus T || 9 zeuma libri || fit] fuit FC || ei FCME: et H, om. L || 11 Phoebi . . . sidera om. M || lauros FL || 12 sentis hab. C || 15 ex aliis om. CHL (*add. l.*) || 18 item Iunoni *vulgo* || 19 terentio iubeo cremetum F || 23 omnia LH (*omina l.*) || 24 solutis apertis C || 25 hoc est hab. C || Mercurium] et pepe *add. F* || secundum Samothracas om. FC || 28 ad indicit in *marg.* cum dicit indicit sacrorum verbo usus est nam supplicationes et dies festi indici dicebantur. inde indictae feriae T || 30 hoc per . . . suscepta hab. Ambros.

uti avertantur mala, cuius rei causa id sacrificium augurale peragitur, ut hic de auspicio harpyiarum invocatione suscepta 'dii prohibete minas' et cetera. AVERTITE CASVM bene, etiam si contingat, casum credit esse, non ultionem. aut certe ideo 'casum', † ne si fatales averti non possit. 'casum' autem, id est periculum; nihil est enim fame gravius, quod ait postea <367> obscenamque famem, quae prima pericula vito. Sallustius sin vis obsistat, ferro, quam fame aequius perituros. SERVATE PIOS propter facta sacrificia. merito ergo servate (nos) qui pii sumus, ut <VII 21> quae ne monstra pii pa-
10 terentur talia Troes.

269. VENTVSQVE GVBERNATORQVE VOCABAT honestius hac elocutione per pluralem utimur numerum, licet possit et singularis esse.

270. MEDIO APPARET FLVCTV iuxta morem cotidianum dixit 'medio',
15 ut si dicamus 'in medio mari naufragium fecit', cum interdum non longe a litore contingit. NEMOROSA ZACYNTHOS insulas Graeciae commemorat. hae omnes insulae Graeciae sunt, quas Homerum secutus mutatis tantum coniunctionibus de Graeco in Latinum transtulit. 'nemorosa' autem ὄλησσα Ζάκυνθος commemorat.

20 271. SAMEQVE Cephalleniae civitas est ista: nam Samos in Asia est. NERITOS mons Ithacae.

272. EFFVGIMVS transimus celeriter. LAERTIA REGNA inrisorie, cum praemiserit scopulos, ut <I 139> inmania saxa, vestras, Eure, domos.

25 274. LEVCATAE NIMBOSA CACVMINA MONTIS Leucata mons est altissimus, prope paeninsula, in promuntorio Epiri iuxta Ambraciam et sinum et civitatem, quam Augustus Nicopolim appellavit victis illic Antonio et Cleopatra. ibi et templum Actiaco Apollini constituit et ludos Actiacos: unde nunc Vergilius in honorem Augusti
30 quae ipse fecit dat eius origini; nam Aeneam illic dicit ludos cele-

7 Sallustius] hist. fragm. III 67 Kr. || 17 Homerum secutus] Od. I 246 et IX 21

2 ut F: et Ambros. || harpyiarum F || 4 fatalis Daniel cum res vel necessitas fatalis a. n. p. F. Schoellius || 7 Sallustius Sin nis obstat ferro quam fame perituros aequius Ambros. || equius F || 9 nos add. Daniel || 11 VENTVS CLH || VOCABAT F v. CL VOCANT H VOCABANT ME || locutione ME || 16 ZACHINTHOS F ZACHINTOS L ZACHINTOS H ZACHYNTHOS M || insulas Graeciae commemorat om. FC haec (sic) omnes insulae Graeciae hab. C || 18 transtulit ex transtulat F || 19 YANECCA ZAKYNAOC F || 20 cephaleniae FM caephaleniae CL caphaleniae H ciuitas hab. C || ista om. M. est ðorv, ut civitas tanquam eius vocis interpretamentum secludatur F. Schoellius || 22 transimus] traximus FC || 25 Leucate Masvicius et Burmannus || 26 promontorio FC || umbrachiam FC ambrachiam LHE || 27 et sinum et C: et sinum F sinum et Daniel || nicopolin HME || 28 ibi etiam ME || Actiaco] in promontorio add. D || 30 nam et aeneam L

brasse, ut alibi inducit Aeneam promittentem templum Apollini, quod fecisse constat Augustum, ut <VI 69> tum Phoebo et Tri-viae solido de marmore templum constituam. sane de hoc Leucate amatores se in mare ad excludendum amorem praecipitare dicebantur: ut Sappho † quae his inde desiluit. hic locus uocatur 5 † allo. hoc autem plenius ubi Damon in bucolicis loquitur invenies. NIMBOSA CACUMINA semper enim, quamvis aliis caeli partibus serenis, Leucatae montis cacumen nubibus tectum est.

275. ET FORMIDATVS NAVTIS aut quod locus hostilis; aut propter asperitatem locorum, quia saxosa sunt; aut, ut quidam volunt, quia 10 moris erat aliquem ei de nautis immolari, ac per hoc qui formidaretur. APERITVR APOLLO nauticum verbum, quotiens cedente eo quo impeditur aspectus, aliquid patescit, ut <530> portusque patescit iam propior.

276. HVNC PETIMVS occurrebat: cur formidatum petitis? ideo 15 intulit 'fessi'. vel quia hiemis imminebat adventus: nam ideo et parvae urbi successit, quia terra erat hostilis, aut ideo hostili terrae, quia erat parva. PARVAE VRBI Ambraciae scilicet. 'parvae' autem in adulationem Augusti dictum; nam hanc Augustus diruit primo, quod ei bello Actiaco fuisset inimica: 'parva' ergo quam parvam fecerat 20 Caesar. sed post eam instauravit et appellavit Nicopolim.

278. INSPIRATA TELLVRE an quia saxosa loca; an quia per medios hostes navigaverant; an quia tempestate; an quia [cum] Graeca? nam ideo et 'potiti' sequitur. TELLVRE POTITI 'potior' et 'illa re' di-cimus et 'illius rei': sed per septimum casum in usu est, per ge- 25

6 in bucolicis] VIII 59

1 et LH (ut I) || templum promittentem FC || 3 de . . . constituam] et reliqua F d. m. t. i. C || 4 leutate F || amatores F || excludendum Daniel: excludendo [F] excutiendum Burmannus. cf. ad buc. VIII 59 || 5 ut . . . invenies om. Daniel || sappho F || poetris F. Schoellius. fort. ob Phaonis (amorem) vel quae princeps. cf. Strabo p. 452 || 6 allo] fortasse ἄλμα. cf. Strabo l. I. ἔχει δὲ τὸ τοῦ Λευκάτης Ἀπόλλωνος ἱερὸν καὶ τὸ ἄλμα τὸ τοῦς ἑρῶτας πᾶν ἐν περὶ στυμμένον || 8 Leucatae scripsi: lecatas F Leucatis vulgo || 9 NAVTIS] et reliqua add. F, a. a. C || aut propter] apellat C || 10 locorum] saxorum M quia saxosa sunt omittens || 15 petitis LH: petistis FOME || 16 intulit] addidit F addidit non tulit C || fessi] hvc PETIMVS si formidatur, quare 'huc petimus'? soluitur: at fiducia uirtutis, aut quia hoc necessitas imperabat; dicendo ergo 'fessi' necessitatem demonstrat, propter saxosa loca, in quae moris erat, ut unus ex nautis immolaretur Lione teste add. Guelferb. I || 16 vel quia hiemis imminebat adventus pertinent ad hunc petimus fessi. quae sequuntur sic videntur constituenda ET PARVAE SVCCEDIMVS VRBI ideo 'parvae', quia terra erat hostilis. || 18 ambraciae FCLH || Ambraciae] apud quam pugnavit Augustus contra Antonium: unde Ovidius (met. XIII 713) 'certatam lite deorum Ambraciam' add. D || 19 adulationem F || 21 postea F postea vulgo || 22 INSPIRATA F || 23 cum Graeca natione Daniel primus || nam ideo et 'potiti' sequitur omisit Daniel || 25 rei] regi L reis H || casum hab. C || usum F

netivum figurate ponitur. Sallustius ut prius quam legatos conveniret Adherbalis potiretur. legimus et per accusativum, sed uti non possumus: Terentius patria potitur commoda.

279. LVSTRAMVRQVE IOVI aut 'lustramur', id est purgamur, ut
 5 Iovi sacra faciamus; aut certe 'lustramur Iovi', id est expiamur.
 piaculum enim commissum fuerat tauro in Thracia immolato, ut
 diximus supra <21>, et licet multa fuissent secuta sacrificia, intel-
 legebatur tamen adhuc numen iratum non desinentibus malis.
 sciendum sane moris fuisse, ut piaculo commisso ludi celebrarentur:
 10 nam cum Romani iracundia matris deum laborarent et eam nec
 sacrificiis nec ludis placare possent, quidam senex statutis ludis
 circensibus saltavit, quae sola fuit causa placationis: unde et natum
 proverbium est omnia secunda, saltat senex. *quamvis hoc et*
alio ordine et alia ex causa narratur † stotian. aut 'lustramur Iovi',
 15 *quia supra <222> dixerat ipsumque vocamus in partem prae-*
damque Iovem et postea poena harpyiarum secuta est: ergo quoniam
non ad iustum sacrificium Iovem invocaverint, ideo illi piaculum sol-
vunt; hoc est enim 'diis lustrari', offensa eorum liberari. sane 'lustra-
mur' apto verbo usus est mentionem ludorum factururus; horum enim
 20 *certaminum sacra celebratio lustrum vocatur: lustrato enim populo dii*
placantur. VOTISQVE] *dubium est utrum faciendis an solvendis vo-
tis.* VOTISQVE INCENDIMVS ARAS id est vota facientes. dubitatur vero
utrum Iovis aras, an Veneris dixerit. Varro enim templum Veneri
ab Aenea conditum, ubi nunc Leucas est, dicit: quamvis Menander et
 25 *Turpilius comici a Phaone Lesbio id templum conditum dicunt. qui*
cum esset navicularius, solitus a Lesbo in continentem proximos quos-

1 Sallustius] Ing. 25, 10 || 3 Terentius] ad V 4, 17. cf. Don. ad hunc. vers. ||
 24 Menander et Turpilius] cf. Ribbeckii com. lat. rel. p. 84 ed. I

1 conveniret FC: uideret LHME || 2 adherualis F atherbalis ME ||
 5 faciamus] aut dubium est utrum faciendis an soluendis notis add. F; quae
 cum ad votisque pertineant post placantur (lin. 21) collocavi || 12 salutavit FC ||
 causa fuit F || 13 salutavit FC || quamvis hoc ex alio ordine et alia ex causa
 narretur stotian Daniel quamvis haec ex alio ordine et alia ex causa narretur
 historia Commelinus primus. || 14 station Bern. 167. a Suetonio F. Schoellius.
 fortasse in libro octavo. cf. Serv. ad Aen. VIII 110 || 14 Ioni F || ad lustramur
 in marg. quod dicit lustramur apto verbo usus est mentionem ludorum factu-
 rus quia horum certaminum sacra celebratio lustrum vocabatur et lustrato po-
 pulo dii placabantur T || 22 votis F || ad votisque incendimus aras in marg.
 dubitatur iouis an veneris aras dicat varro tradit templum ab aenea conditum
 veneri ubi et leucata mons est quamvis . . . cognominem sibi fecit T ||
 23 Varro ait templum Veneri ab Aenea conditum ubi nunc Leucate Ambros. ||
 24 Leucas est Hagenus: leucasē F Leucatem Daniel primus || Menander et
 Turpilius Comici templum Veneri a Ianone lesbio conditum dicunt Ambros.
 (a Ianone man. sec.) || 25 Phaone Commelinus: facione F faone T || dicant T ||
 26 a lesbio T || in om. T

que mercede transvehere, Venerem mutatam in anvis formam gratis transvezit: quapropter ab ea donatus unguenti alabastro cum se † in dies inditum ungueret, feminas in sui amorem trahebat, in quis fuit una, quae de monte Leucate cum potiri eius nequiret abiecisse se dicitur: unde nunc auctorare se quotannis solent qui de eo monte iaciantur in pelagus. quidam id fieri propter Leucaten puerum dicunt, quem cum Apollo vellet rapere, in mare se proiecit montemque cognominem sibi fecit.

280. ACTIA LITORA ut supra diximus, propter Augustum hoc dicit, qui illic ludos statuit agionales, devicto Antonio et Cleopatra. 10

281. PATRIAS PALAESTRAS palaestrae usus primum apud Athenienses repertus est. Troiani autem praeter Dardanum et Teucrum etiam ab Atheniensibus originem ducunt: unde et Minervam colunt. hinc est in secundo <188> neu populum antiqua sub religione tueri 'antiqua' scilicet ab Atheniensibus tradita. 'Iliacis' ergo Atheniensibus, unde Ilienses didicerunt. nam et Vestam ideo Troiani colunt, quia eadem terra est, terrigenas autem Athenienses nemo dubitat.

283. FVGAM TENVISSE feliciter navigasse: nam 'tenere' est implere, ut <686> ni teneant cursus certum est dare lintea retro, 20 id est impleant. et potest intellegi secundum communem sensum, ob hoc eos lustratos, id est expiatis, ob hoc sacrificasse et ludos celebrasse, quia hostiles terras prospera navigatione transierant.

284. MAGNUM SOL CIRCVMVOLVITVR ANNVM antiqui tempora sideribus computabant et dixerunt primo lunarem annum XXX. 25 dierum: unde invenitur in aliquibus DCCCC. annorum vita, scilicet lunarium. postea solstitialis annus repertus est, qui XII. continet menses. mox maiore cura annum esse magnum voluerunt omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, et hic fit, ut supra <I 269>

24 antiqui tempora e. q. s.] cf. ad Aen. I 269

1 annis Ribbeckius com. lat. rel. p. 84 ed. I: navis FT annus Masvicius || 2 in dies inde tum ungeret Masvicius inde totum ungueret Ribbeckius indies inde inungueret Hagenus in dei similitudinem u. F. Schoellius || 3 sua T || trahebat T: trahebant F || in quis] e quibus T || 4 poteri F || eius] eis T || se om.

T || 5 auctorare T auctorare F || quodannis F || iacian F iaciuntur T || 6 id om. F || 7 mare T: ma F || cognomen T || 10 qui] quia L || agionales LH: et agona FC et agionales ME || deopatra F || 11 primus FC || 12 praeter] propter FCI || 14 religione FEm || 15 scilicet hab. C || 16 didicerunt] dici coeperunt C || 17 terra et terrigenes autem F, correxit Commelinus || 21 impleantur FC || communem] communionem F || 22 et ludos celebrasse om. F || 24 magnum ne putemus lunarem esse propterea dixit. antiqui enim tempora e. q. s. Daniel || 26 quibusdam M († aliquibus superscr. m) || 28 magnum annum esse FC || 29 decurrentibus LHE || hic] hoc Fl hec C || supra om. FC

diximus, secundum Ciceronis Hortensium post annos XII DCCCCLIII solstitiales scilicet: bene ergo nunc 'magnum' addidit, ne lunarem intellegeres; bene solis nomen, ne, quia dixerat 'magnum', illum planetarum acciperes: de quo 'varia dicuntur et a Mentore et ab
5 Eudoxo et a Ptolomaeo et ab ipso Tullio; nam in libris de deorum natura tria milia annorum dixit magnum annum tenere. possumus tamen accipere, Troianos ibi annum duodecim mensium fecisse.

286. AERE CAVO CLIPEVM aeris cavi, ut I 75> pulchra prole. 'clipeum' hic masculino, at neutro alibi IX 706> clipeum super
10 intonat ingens. MAGNI GESTAMEN ABANTIS paenultima habet accentum. et hunc Abantem intellegamus occisum cum Androgeo apud Troiam, ut II 389> mutemus clipeos: sed Vergilius, amans inventa occasione recondita quaeque summam et antiquam contingere fabulam, de Abante dixit. Abans namque, Lyncei et Hypermestrae
15 filius, viribus praestans, cum vicinas civitates subvertisset magnusque terror universis esset, diem supremum obiit. populi autem quos ille devicerat, regno eius infesti, manu facta urbem diruituri muros subiere, cumque in eo essent ut iam civitatis potirentur, senex quidam iuvenem egregiae formae securum in publico excidio notavit in foro, cumque ex
20 eo quaesisset, cur patriae non succurreret, respondit, quod arma non haberet. tunc senex ei Abantis arma consecrata demonstrat hortatusque est ut eis uteretur: quibus tunc sumptis iuvenis properat in aciem. hostes vero viso Abantis clipeo fugerunt. quidam sane Abantem inventorem clipei ferunt.

5 in libris de deorum natura] cf. II 20, 51 || 14 Abans namque e. q. s.] cf. Apollod. II, 2, 1 sqq. Hyg. fab. 170

1 XII milia DCCCCLIII L XII milia DLIII H duodecim milia nongentos quinquaginta quattuor M XII nongentos quadraginta quattuor E (duodecim milia nongentos quinquaginta quattuor e) || 2 solstitialis L solstitialis H || addidit . . . magnum om. H || lunaris M || 3 intellegimus FC intellegetur M || illum intellegeres planetarum M acciperes omittens illum in planetarum Daniel illum VII planetarum Commelinus || 4 acciperemus FC || dicuntur om. F || Mentore] immo Metone || 5 abtolomaeo F ab ptolomeo L ab tolle c mee H abtolemao M abtholemeo E || 6 III annorum C || dicit FC dixit . . . annum] magnum annum esse dicit M || possumus . . . fecisse hab. C || 7 mensuum fecisset FC, corr. Daniel || 10 Abantis. hunc abantem possumus intellegere cum androgeo aput troiam occisum ubi scriptum est mutemus clipeos sed uirgilius amans . . . inuentorem clipei ferunt in marg. inf. T || paenultima habet a. om. F, cf. ad lin. 24 || 11 intellegamus] possumus intellegere FC || occisum om. C, post apud Troiam hab. F || 13 inuento F || antiqua T || 14 licei T || hyptre F cli-
mestre T Hypermnaestrae Daniel || 16 supremum] sumptum T || illi F || 17 ur-
bem om. T || diruituri] ut diruerent T || subiere Daniel: subire F subigere T ||
18 ciuitatis ex ciuitates F || 19 securum ex in publico excio F || 20 respondit] et respondit Daniel et respondisset Masvicius primus || 21 hortatusque est T: hortatusque F hortaturque Burmannus || 22 iuuenes F || 24 ferunt] sed hoc nomen in penultima syllaba habet accentum add. F

287. *POSTIBVS ADVERBIS FIGO proprie; figi enim dona dicuntur, ut* <IX 406> *sacra ad fastigia fixi. et sciendum inter sacratas res etiam dona esse, sicut in libris sacrorum invenitur, quae tamdiu dona dici possunt, quamdiu non profanentur: rite ergo dicendo 'Aeneas haec de Danaïs victoribus arma' ostendit clipeum quem dono obtulerat consecratum. sciendum tamen hunc clipeum ab Aenea apud Samothraciam in templo consecratum, quod poeta per transitum tetigit.* REM CARMINE SIGNO 'rem' votum, id est voluntatem. 'carmine' autem epigrammate. et sciendum carmen dici quicquid pedibus continetur: nam et hic unum versum carmen dixit, et in bucolicis duo; ut 10 tumultu superaddite carmen, Daphnis ego in silvis hinc usque ad sidera notus, formosi pecoris custos formosior ipse.

288. DE DANAIS VICTORIBVS inrisio est, ut <II 368> victoresque cadunt Danaï. subaudis autem 'arma consecravit', vel 15 posuit. sane hic 'arma' clipeum solum, ut <X 841> at Lausum socii exanimem super arma ferebant.

289. *LINQVERE TVM PORTVS id est post insultationem carminis necessario statim fugit.*

291. AERIAS ARCES id est altas. PHAEACVM Corcyram in- 20 sulam dicit, sitam inter Epirum et Calabriam, ubi regnavit Alcinous, quam incoluerunt Phaeaces. ABSCONDIMVS nauticus sermo est. sane mira usus est celeritate, ut ante absconditam quam visam insulam diceret.

292. PORTVQVE SVBIMVS CHAONIO ut <VII 161. VIII 125> 25 subeunt muro: nam si 'Chaonios' legeris, non 'Chaonio', difficilis est scansio, non excluso 's'.

293. BVTHROTI VRBEM id est Buthrotium, ut <I 244> fontem Timavi. haec autem civitas est in Epiro, cuius pars est Chaonia, quae ante Molossia dicta est. BVTHROTI VRBEM] Helenus, filius 30

11 tumulto] buc. V 42

1 fige *F* || 2 fixa *F* || 3 Libri sacrorum. sciendum inter sacratas res etiam dona esse quae tam diu dona esse possunt quam diu non profanentur. *Ambros.* || 6 aput Samothraciam *F* || 8 carmini autem epigrammati *FC* || 10 dicit *CM* || 11 hinc . . . ipse *om.* *C* || huc *F* || 16 solum] dicunt *add. Daniel* || ad *F* || 18 ad linquere tum portus *supr. vers.* id est post insultationem carminis necessario statim fugit *T* || 21 inter] contra *FC* || Calabriam] vetereum *F Daniel et Commelinus* uegetum *C. lege Veretum. cf. Strab. p. 281 et Plin. nat. hist. III § 105* || ibi *F* || alchinous *FCLM* || 22 quam incoluerunt Phaeaces *hab. C* || 23 sane mira] et mira bene *FC* et mira *M sane* et mira *E* || 26 non chaonio *C* nam chaonio *F* || 27 non *hab. C Stephanus, Fabricius* || excloso *C* || excloso *s* || exclusus *H* || 28 bytroti *C bytroti M* || butrotium *C bythrotium L butrotium ex butrutium M* || 29 choma *H choonia ex chaonia M* || 30 molossia *LH molossia ex molassia M* || Helenus . . . decreseat in marg. *T. ex his posita est autem . . .*

Priami, cum Epirum sacrificaturus applicasset, bos vulneratus manus ministrantis evasit. et in eo loco ubi bos cecidit urbem ex responso constituit, quam a vulnere bovis Buthrotum appellavit. posita est autem in saxo quod mari cingitur, in quo fons huius naturae esse perhibetur, ut, cum mare quietum fuerit, crescat, cum vero fluctibus attollitur, decrecat.

294. INCREDIBILIS RERV FAMA incredibilium rerum fama. et bene non credit: unde et postea <319> interrogat Pyrrhin conubia servas?

10 295. PRIAMIDEN HELENVM hoc totum cum admiratione pronuntiantum est.

297. PATRIO MARITO atqui Thebana fuit de Thebis Phrygiis. sed aut provinciam pro patria posuit, ut <I 380> Italiam quaero patriam, item Sallustius Hispaniam sibi patriam esse: aut certe secundum ius locutus est, quia uxqr viri domicilium sequitur, iuncta ergo Hectori facta Troiana est; nam et 'cessisse' de iure est, cedi enim hereditas dicitur. ergo merito dicta est Heleno civi nupsisse. CESSISSE MARITO sic ait, ut dicimus: ex hereditate paterna illud mihi cessit. consuetudinis sane regiae fuit, ut legitima uxorem non habentes, aliquam licet captivam, tamen pro legitima haberent, adeo ut liberi ex ipsa nati succederent. Pyrrhus hanc quasi legitimam habuit et ex ea filium Molossum suscepit. postea cum vellet Hermionen, Menelai et Helenae filiam, Orestis iam ante desponsatam, ducere uxorem, Orestis insidiis in templo Delphici Apollinis occisus est. verum moriens praecepit, ut Andromache, quae apud eum coniugis locum tenuerat, Heleno daretur propter supra <II 166> dictum beneficium, quo eum a navigatione, ceteris Graecis navigantibus, quos tamquam vates sciebat tempestate perituros, prohibuerat. inde factum est, ut teneret regnum privigni, qui suc-

14 Sallustius] hist. fragm. I 59 Kr. || 19 consuetudinis regiae fuit e. q. s.] exscr. mythogr. I 41, II 208. cf. I 140 || 29 inde factum est e. q. s.] exscr. Isid. or. XIV 4, 9

attollitur hab. F || 1 epyrum T || 3 buthrotē T || posita autem est F || 4 mari Daniel: mare F muro T || 5 vero fluctibus om. T || decrecat om. F, post attollitur haec addens Litora chaonio chaonia autem a chaone ut alii perhibent fratre ut alii socio helene (sic) in uenatione extincto locus appellatus. cf. ad v. 297 || 8 credit FCI || 10 PRIAMIDEN ... pronuntiantum est om. Daniel || 12 frigiis F || 13 sed om. C || aut ... posuit] aut provinciam pro patria posuit aut probamus pro patria F aut probamus pro patria C || provinciam HM || Italiam quaero patriam item om. FC || 16 haectori CHM || de iure verbum est Fabricius || 19 sane hab. C || 22 mollosum C molosum LH || 23 hermonē LH || 24 desponsam F desponsam C || 26 daretur] quae peperit Molossum prius Pyrrho addidit Commelinus || 29 prohiberat F || teneret] Helenus add. Commelinus

cesserat patri: a quo Molossia dicta est pars Epiri, quam Helenus postea a fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominavit, quasi ad solatium fratris extincti. *quamvis de hoc nomine etiam aliae causae apud diversos alios inveniuntur.*

5

300. PROGREDIOR PORTV CLASSES ET LITORA LINQVENS hystero-proteron in sensu: ante enim linquitur litus et sic a portu proceditur. *sane securitatem verbo ostendit, dicens 'classes et litora linquens', quippe cum regnum civium peteret. aliter in primo <306> exire locosque explorare novos.* notandum sane finitum esse ver- 10
sum participio: quod rarum apud Latinos est, apud Graecos vitiosissimum.

301. SOLLEMNES *non festas, sed* legitimas, anniversarias.

TRISTIA DONA tale est illud <V 49> quem semper acerbum, semper honoratum, sic di voluistis, habebo.

15

302. IN LVCO lucum, ut supra <I 441> diximus, numquam ponit sine religione; nam in ipsis habitant manes piorum, qui lares viales sunt: unde in sexto <673> nulli certa domus; lucis habitamus opacis. *et in quinto <760> tumuloque sacerdos ac lucus late sacer additur Anchiseo. et hic lucus, qui ad reddenda sol-* 20
lemnia Hectori et Astyanacti fuerat dicatus. FALSI simulati.

303. LIBABAT CINERI *non dixit cuius, sed exin* † latinis intellegitur. sic et 'manes'. MANESQVE VOCABAT sacrificiis inani sepulturae

conciliabat manes Hectoreos. et bene in luco, ut diximus supra.

304. AD TVMVLVM id est cenotaphion. VIRIDI CAESPITE 25
herboso.

305. GEMINAS unam marito, alteram filio: aut certe illud respicit, quia inferi pari gaudent numero, ut ecce duas tibi Daphni, superi vero in pari, ut numero deus inpare gaudet: *vel 'geminas' Diti patri et Proserpinae; † aut quia datae. (sane) mortuorum arae,* 30

27 aut certe illud e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. V 86 || 28 ecce] buc. V 66 || 29 numero] buc. VIII 75

1 patri a quo] pati a que F patriaque C || molossia LHM || quam] sicut dictum est add. FC. cf. ad. v. 293 || 8 chaoniam H || 7 linquitur] loquitur F || progreditus M († proceditur superscr. m) || 8 ad progredior . . . linquens supr. vers. hoc dicendo securitatem ostendit quia civium regna petebat T || 11 raro FC || vitiosissimum] vitiosissimum cons. Hagenus || 13 non festas, sed C || 14 TRISTIA DONA acerbata tale e. q. s. Daniel || 17 ipsorum E († piorum superscr. e) || 18 nulla E || lucos habitamus opacos F l. h. o. C || 20 late om. F || achiseo F || 21 dicatos F || 22 CINERE F || latius Daniel satis ego ex infra dictis F. Schoellius || 23 inanis L || 25 scholium ad ad tumulum om. F || cenetaphion C caenetafion H canetaphion E || 28 quia] nam FC quid H || ut . . . numero om. C || 30 Diti Daniel: dicti F || datae] elatae Daniel. a vidua datas F. Schoellius. fortasse aut 'geminas' duas

deorum altaria dicuntur, ut en quattuor aras, ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phoebō: quamvis hoc frequenter poeta ipse confundat. LACRIMIS SACRAVERAT hoc tantum, ut causam lacrimarum haberet.

- 5 306. MONSTRIS ut monstribus: rebus scilicet insperatis. et hoc ad Andromachen refertur, quae putat monstrum: aut certe 'monstribus', quod tunc advenerat Aeneas, cum illa manes invocaret et eum crederet esse defunctum.

308. DERIGVIT VISV IN MEDIO dum me cernit, obstipuit: aut
10 antequam nos manifestius videret. CALOR OSSA RELIQVIT id est extimuit, ut <I 92> solvuntur frigore membra.

310. VERANE TE FACIES ordo est, o nate dea, adfersne te mihi, vera facies, verus nuntius? et opportunum principium feminae, quam incertam timor fecerat. VERVS MIHI NVNTIVS ADFERS quidam sic ex-
15 ponunt: 'adfers' pro adfereris, id est vivus mihi nuntiaris.

311. VIVISNE et secundum muliebrem adfectum, sicut supra dictum est, interrogat, et bene suspicatur: nam et inferis sacrificat, et in luco, in quo habitant manes.

312. HECTOR VBI EST hoc ad Aeneae pertinet gloriam, ut ab
20 Hectore numquam discessisse videatur. sentit autem hoc: si umbrae videntur in sacris, cur non eorum magis quibus sacrificatur?
DIXIT LACRIMASQUE EFFVDIT bene postquam ad mentionem Hectoris ventum est, tacuit et flevit.

313. FVRENTI insolabiliter et impatienter dolenti.

- 25 314. TVRBATVS lugente scilicet Andromache. Cato ait verba ter-
tiato et quartato quempiam dicere prae metu. HISCO hiscere est hiare, nec loqui posse. vel 'hisco' hic loquor.

315. VIVO EQVIDEM hoc † enim et hos legendum est. VIVO EQVIDEM ac si diceret: si tamen vita est infelicitate vivere.

1 en quattuor] buc. V 65 || 22 bene postquam . . . flevit] cf. Eugraph. ad Ter. Andr. I 5, 8 || 25 Cato] inc. libr. rel. 13 ap. Iord.

5 ut monstribus et scilicet hab. C || ad monstribus in marg. rebus insperatis et hoc ad . . . esse defunctum T || 6 andromachem F || 9 DERIGVIT FCLE || 12 ordo talis est MEI || 13 ad verane te facies supr. vers. opportunum principium . . . fecerat T || opportunum F || 15 ad adfers supr. vers. pro adfereris id est vivus mihi nuntiaris vel temet ipsum affers veraciter T || adfers om. Daniel || pro] prout F || adfereris] adferis F || adferis Daniel || 16 sicut supra dictum est hab. C, etsi ea ad quae respicit scholiastes (ad v. 310 et opportunum . . . fecerat) non habet || 20 sentit] sensit FC. i. e. miratur superscr. m || 21 in sacris FC sacris LH (in et † feriis dandis superscr. l) inferiis dandis ME || manes E († magis superscr. e) || 24 insolubiter E (insolubiliter e) || 27 posse] namqui nimium maerent singultibus ore etiam aperto verba non reddere possunt add. D || ad hisco in marg. hisco os aperio locuturus T || 28 cum patho Masvicius ἐμπατικῶς Hagenus εἰκωνικῶς vel ἡθικῶς F. Schoellius. fort. θρηνητικῶς

316. NAM VERA VIDES propter illud 'verane te facies'?

317. HEV disiungendum ab interrogatione, ut separatim luctuosa vox audiatur. CASVS hic 'eventus', ut (I 240) tot casibus actos: alibi 'periculum'. DEIECTAM CONIVGE TANTO πᾶθος per comparationem virorum factum. EXCIPIT signate locutus est, quia 'deiectam' 5 dixerat; excipiuntur enim quae cadunt.

318. DIGNA congrua et priori conveniens.

319. HECTORIS ANDROMACHE si 'Andromache', sequentibus iunge: si 'Andromachen', superioribus. sed cum supra Heleno nuptam dixerit, cur hic Hectoris dixit? sed ipse quaestionem solvit dicendo 10 <294> 'incredibilis'. CONVIVIA SERVAS tenes, ut (VII 3) et nunc servat honos sedem tuus ossaque nomen: aut certe obtines, ut servantem ripas. Aut quia audierat nuptam Heleno. SERVAS pro servasti.

320. DEIECIT VVLTVM decenter, quia de concubitu admonita est. 15 DEMISSA humili, tenui. et verecunde, quia de Pyrrho dictura est.

321. O FELIX] (bene) ad interrogata non respondet. O FELIX bene et virginitatem laudat et mortem, ut ostendat se invitam Pyrrhi pertulisse conubium et esse superstitem suis miseriis. PRIAMEIA VIRGO] quia notum est nomen, omisit. PRIAMEIA VIRGO 20 Achilles dum circa muros Troiae bellum gereret, Polyxenam visam adamavit et conditione pacis in matrimonium postulavit. alii dicunt, quod, cum ad redimendum corpus Hectoris ab Achille etiam ipsa cum patre venisset, adamata est. quam cum Troiani fraude promississent, Paris post Thymbraei Apollinis simulacrum latuit et venientem 25 Achillem ad foedus missa vulneravit sagitta. tum Achilles

13 servantem] georg. IV 459 || 21 Achilles dum e. q. s.] cf. mythogr. I 140 II 205

1 VIDENS F || facias F || 4 πᾶθος Hagenus: paphas F dapnas Daniel Daphnas Lion || 5 delectam F deiectus H || 8 ANDROMACHE H ANDROMACHAE ME || andromachae C andromachae ME || 9 andromachen] andromache C || 9 ad Hectoris Andromache supr. vers. cum supra ... incredibilis T || 10 cur] cui F || dicedo F || 12 ad servas in marg. tenes aut certe optines ut servantem ripas. aut quia audierat nuptam heleno. servas pro servasti posuit modum pro modo T || obtines] omis F omis Commelinus amas Masvicius || 13 aut quia audierat nuptam Heleno ad Pyrrhin conubia servas pertinent || SERVAS] sei tias F || 17 O FELIX bene nec ad interrogata respondit et virginitatem e. q. s. F. non respondet scripsi || 19 conubium] ut ipsa paulo post dicit add. ME || suis miseriis FCH: suis miseriis L (patriae superscr. I) patriae ME || 20 PRIAMEIA VIRGO quia notum ... omisit. ANTE ALIAS ideo ... extincta est. VNA ANTE ALIAS ideo ... extincta est et ante alia (sic) absolute ... pulcherrimus omnes. HOSTILEM AD TVMLVM quia grande ... interitus. fabula talis est Achilles dum e. q. s. (PRIAMEIA ... extincta est in dextro, VNA ANTE ALIAS et reliqua in sinistro margine.) || 21 gerit C geret L (gereret I) || 23 remendum F, corr. Daniel || achille F || 26 tunc FL

moriens petiit, ut evicta Troia ad eius sepulcrum Polyxena immolaretur: quod Pyrrhus implevit. *et alius ordo fabulae huius: cum Graeci victores in patriam vellent reverti, e tumulo Achillis vox dicitur audita querentis, quod sibi soli de praeda nihil inpertivissent. de qua*
 5 *re consultus Calchas cecinit, Polyxenam Priami filiam, quam vivus Achilles dilexerat, eius debere manibus immolari; quae cum admota tumulo Achillis occidenda esset, manu Pyrrhi aequanimiter mortem dicitur suscepisse. invenitur enim apud quosdam quod etiam ipsa Achillem amaverit, et ea nesciente Achilles fraude et insidiis sit peremptus.*

10 ANTE ALIAS ideo felicior, quia virgo extincta est. VNA ANTE ALIAS 'ante alias' hic absoluto iunxit, ut <XI 821> fida ante alias. iungitur tamen et comparativo, ut <I 347> scelere ante alios inmanior, et superlativo, ut <IV 141> ipse ante alios pulcherrimus omnes.

15 322. HOSTILEM AD TVMVLVM quia grande est mortis solatium praemissus hostis interitus. TROIAE SVB MOENIBVS ALTIS solatium dedit mortuae, quod licet ad hostilem tumulum, sed in ore patriae perierit; unde duplex felicitas, quod et virgo et in patria meruerit interire.

20 323. IVSSA MORI hoc est ex praecepto Achillis, quam ad tumulum suum iussit occidi. SORTITVS quia captivi et praeda inter victores sorte dividebantur, ut est <IX 266> et praedae dicere sortem.

324. NEC VICTORIS ERI TETIGIT CAPTIVA CVBILE singula habent enfasin suam: nam parum erat dominum dicere, nisi et victoris adderet fastum; 'tetigit' non ascendit; nec genialem lectulum, sed
 25 'cubile'. NEC VICTORIS ERI et reliqua. merito ergo 'felix' quae sola morte tot poenas refugit. TETIGIT CAPTIVA CVBILE 'tetigit' non cum fiducia coniugali ascendit, sed ut solent captivae dominorum toros paventes leviter contingere.

16 solatium dedit . . . interire] cf. Macro. Sat. IV 6, 2

1 evicta] etuicta L devicta vulgo || 2 et] est Masvicius primus || 4 inperpetuissent F || 5 calcas F || polixenam F || 7 pyrrhi F || 8 apud F || 11 absoluto scripsi: absolute F. cf. Charis. p. 112, 16 K. || fida] filia Daniel || 15 quia] nam M || 19 hoc est ex] bene hoc ex Daniel || quam] fortasse qui eam || 20 occidit F, corr. Daniel || ad quae sortitus non pertulit ullos supr. vers. hoc est sortes non pertulit ut in divisionem veniret per iudicium sortis scilicet in alienam potestatem T || captivi Daniel: captivae F. fortasse captivae. || 21 dividebantur F || praedae dicere] praedicere F || 22 NEC VICTORIS ERI et reliqua. singula . . . adderet fastum. merito ergo . . . refugit. TETIGIT CAPTIVA CVBILE tetit (sic) non cum fiducia . . . contingere et cubile dixit non lectulum genialem F || 23 enfasis F enfasin L (enfasin l) enfasin HME enfasin suam spatio relicto om. C || 25 cubile] quod est pecudum vel quadrupedum add. D || 26 refugit] effugit Masvicius primus || ad tetigit captiva cubile supr. vers. hoc est non cum fiducia coniugali . . . contingere T

325. *DIVERSA PER AEQVORA VECTAE tamquam parum fuerat, patriam incensam.*

326. *STIRPIS ACHILLEAE cum magno dolore dictum 'Achilleae', quia ab eo Hector occisus est. et idem bis dixit.* FASTVS superbiam. et est quartae declinationis; nam liber, qui dierum habet computationem, secundae declinationis est: unde erravit Lucanus <X 187> dicendo nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.

327. *SERVITIO ENIXAE TVLIMVS hoc est pertulimus, donec in servitio positae eniteremur. et bene plurali utitur numero ad excusandum pudorem.*

328. *LEDAEAM HERMIONEN id est Ladae neptem, Tyndarei uxoris, quam Iuppiter in cygnum mutatus gravidam fecit, quae ovum peperisse dicitur, unde nati sunt Helena, Castor et Pollux.* LACE-DAEMONIOSQVE HYMENAEOS cum ingenti felle, ac si diceret: infelices maritis semper, ut Paridi et Deiphobo.

329. *TRANSMISIT HABENDAM erili voluntate, non lege coniugii: vel quia inter captivos matrimonio fides non stabat: unde et 'habendam' dixit. et 'transmisit', quia alii tradidit, quidam 'permisit' accipiunt.*

330. *EREPTAE CONIUGIS hanc Hermionen quidam dicunt, cum Oresti esset desponsata, post a Menelao apud Troiam admirante virtutem Pyrrhi, esse illi promissam. alii dicunt a Menelao quidem apud Ilium Pyrrho desponsatam, sed a Tyndareo Oresti, morante apud Troiam Pyrrho, ut quidam promissam, ut quidam coniunctam tradunt: quam cum Pyrrhus, confisus voluntate Menelai, armatus multitudine rapuisset, ab Oreste insidiis interfectus est. si ergo Orestes eam uxorem non duxerat, cur 'coniugis' posuit? sic ergo intellegendum est, quam sperabat coniugem, ut in secundo <344> et gener auxilium, cum adhuc sponsus esset.*

6 unde erravit Lucanus . . . annus] cf. Prisc. VI 72 (I p. 256, 12 H.) et comm. Luc. X 187

3 ad stirpis Achilleae *supr. vers.* cum magno dolore . . . idem bis dicit T || 4 superbia FC || 7 vincitur fastibus annos FC || 9 niteremur H emitteremus Stephanus. fabula autem est ut praediximus *add.* Daniel || utimur M || 11 hermionē LM || nepotem C || ad Ladaeam Hermionen *supr. vers.* id est ladae neptem . . . castor et pollux T || uxoris *scripsi:* uxorem FT || 12 ovium F || 15 semper maritis CM || 16 erili . . . unde et habendam *om.* H || erili FC: herili LME || 20 ad ereptae coniugis *in marg.* hanc hermionē . . . adhuc sponsus esset T || horesti T || 21 disponata F || admirantem FT, *corr.* Daniel || 22 pyrrhi F || esse *scripsi:* eam FT clam F. Schoellius || illi *om.* F || 23 porro F pyrro T || disponsam F || sed a Tyndareo *scripsi:* se a tyndario F sed tindareo T sed Tyndario Daniel sed a Tyndaro Masvicius et Burmannus || hresti F horeste T || 24 pyrro F || ut quidam tradunt, promissam, ut quidam, coniunctam *debit scribere scholiastes* || 25 pyrrus F || multitudinem T || 26 horeste T || horestes T || eum F || 29 esset] est F

331. SCELERVM FVRIIS matricidio scilicet. *Orestes enim, Agamemnonis filius, cum interfecto patre a Clytemestra coniuge et adultero Aegistho ipse subtractus periculo esset, apud Strophium, patrem Pyladis, educatus est. qui cum adolevisset cum amico Pylade, tam*
 5 *Aegisthum quam matrem peremit: ob quam causam furiis agitatus est nec ante furore liberatus, quam pervenisset in Tauricam regionem, ubi soror eius Iphigenia, subducta a Diana apud Aulidem sacrificio, templo Dianae praeerat et more gentis deae hospites immolabat. ibi cum ad aras pertractus esset, ut tamquam hospes occideretur, agnitus a sorore*
 10 *subtractus est morti: post, accepto responso, sublato Dianae simulacro, sororem reduxit in Atticam, ubi in honorem conservati numinis Tauropolin appellavit.* AGITATVS stimulatus. *Cicero in Rosciana <24, 67> agitari et perterreretur furiarum taedis ardentibus.*

332. EXCIPIT dolo interfecit, ut <VI 173> *aemulus exceptum*
 15 *Triton.* PATRIAS ARAS alii Achilleas intellegunt; [aut quod ibi Achilles occisus sit] nam Pyrrhus, ut in historia legimus, occiso patre in templo Apollinis Thymbraei reversus ad patriam, in numinis insultationem in templo eius Delphico aras patri constituit et illic ei coepit sacrificare: [neque enim aut Pyrrhus, aut Apollo Del-
 20 *phis oriundi sunt.*] alii 'patrias' Apollineas volunt a Patris, Achaiae civitate, in qua Patrius Apollo colitur. nec debemus quaerere, cur non Delphicas dixerit, quia epitheta in alieno negotio plerumque alia ponuntur, ut in quarto <345> Italiam magnam Gryneus Apollo, Italiam Lyciae iussere capessere sortes, cum a
 25 Delio tantum eum constet accepisse responsa. *sunt qui dicunt ab*

16 nam Pyrrhus . . . sacrificare] exscr. mythogr. I 140

1 matricidii FC id est matricidio Me || ad scelera furii in marg. inf. horestes fuit filius agamemnonis et clitemestre qui interfecto patre ab uxore clitemestra et ab adultero aegisto subtractus est periculo a sorore iphigenia quae erat sacerdos dianae et aput strophium patrem piladis educatus est qui in (leg. inter) eum talem amicitiam fecit et suum filium ut fratres dicerentur. postea cum adolevisset cum amico pilade tam aegistum quam matrem peremit. ob quam causam furiis agitatus est. nec ante a furore liberatus quam uenisset ad tauricam regionem ubi soror eius iphigenia aput auliden sacrificia templi dianae praeerat et more gentis deae hospites immolabat. et ibi subtractus morti cum esset agnitus sorore (leg. a sorore) sublato simulacro deae sanitate gaudens in patriam est reuersus. T || agamemnonhis F || 2 clymastra F || 3 egisto F || strophicum F || 4 piladis F || 5 egestum F || egitatus F || 7 a Diana Commelinus: achana F || 11 reduxit Daniel: reuixit F || 12 appellauit F || 14 excipit CLH || interfecit LH || 15 intellegunt] ubi ille adorabat Apollinem add. Daniel || aut quod achilles ibi occisus sit O || 16 nam Pyrrhus . . . legimus] aut quod (quo F) historia loquitur pyrrhus FC || 18 insultatione CL || 20 a patris FC a patras LH a patria M (apatras superscr. m) a patras E || achie L achiae H achiae M (achiae m) || 21 Patrius hab. C || 22 delphicis H || 25 eum tantum FC || responsum FC || quidam dicunt ab aesculapio aras apollinis statutas . . . et aras constituisse in marg. sup. T || dicunt om. F

Aesculapio aras Apollini statutas 'patrias' nominatas. alii in templo Apollinis dicunt aram fuisse inscriptam ΠΑΤΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ab hoc, quod Icadus, Apollinis et Lyciae nymphae filius, cum in adultam aetatem venisset, primo regionem in qua natus erat a matre Lyciam nominavit, deinde in ea urbem Apollini condidit, sortes et cortinam consecravit, et, ut illum patrem esse testaretur, Patara cognominavit. inde cum Italiam peteret, naufragio vexatus delphini tergo exceptus dicitur ac prope Parnasum montem delatus patri Apollini templum constituisse et a delphino locum Delphos appellasse, aras deinde Apollini tamquam patri consecrasse, quas ferunt vulgo patrias dictas. hinc ergo et delphinum aiunt inter sacra Apollinis receptum; cuius rei vestigium est quod hodieque quindecimvirorum cortinis delphinus in summo ponitur et pridie quam sacrificium faciunt, velut symbolum delphinus circumfertur, ob hoc scilicet, quia quindecimviri librorum Sibyllinorum sunt antistites, Sibylla autem Apollinis vates et delphinus Apollini sacer est. invenitur tamen apud Cornificium Longum, Iapydem et Icadium profectos a Creta in diversas regiones venisse, Iapydem ad Italiam, Icadium vero duce delphino ad montem Parnasum, et a duce Delphos cognominasse, et in memoriam gentis, ex qua profectus erat, subiacentes campos Crisaeos vel Cretaeos appellasse, et aras constituisse.

333. REDDITA more veteri pro 'data' accipiendum est: 're' ergo abundat. Ennius annalibus ad illa reddita nuptam, et alibi isque dies post aut Marcus quam regna recepit pro accepit. aut 'reddita', quod Heleno debebatur imperium. CESSIT PARS HELENO per privignum, ut diximus <297>.

23 Ennius annalibus] I, XLI ap. Vahl. || et alibi] ann. II, XVIII ap. Vahl.

2 ΠΑΤΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ F ΠΑΤΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ T || 3 icadus F || nyphae lyciae F || lyciae nimphae T || 5 lycian F || urbem quoque Daniel || 6 Patara Daniel || 7 naufragio F || delphini F || 9 a om. F || appellasse F || 10 ferunt om. F || 11 sacra] sacrata Daniel || 12 delphinos F || in summo honore ponitur Daniel || 13 pridie quam Burmannus et Lion || faciant F || 14 sybillinorum et sybilla F || 15 delphos F || 16 Cornificius longus ait Iapideum et Icaolium profectos a Creta in diversas regiones venisse Iapideum ad Italiam Icaolium vero duce Delfino ad montem Parnasum et a Duce Delphos nominasse et in memoriam gentis ex qua profectus erat subiacentes campos Crisaeos vel Cretaeos appellasse et arces constituisse Ambros. || Iapideum et Iacadium F || 17 a Creta in diversa regione F || 18 duci F || 20 et om. F || 23 annalibus F || in Annalibus Daniel || ut illa reddita nuptum Daniel || ut Ilia reddita nuptum Commelinus || 24 recepit F || isque dies postquam Ancus Marcius regna recepit H. Ilbergius || pro accepit. aut 'reddita', quod Heleno debebatur i. Valenus: et pro accepta ut reddita quod Heleno debatur i. F debeatur F. Schoellius || 25 REDDITA quo modo 'reddita', cum constet Helenum fuisse Troianum nec de Graecia ullam habuisse partem? reddere autem est datum recipere. solvitur sic: reddita id est data. Cessit ergo pars Heleno per privignum ut diximus D || 26 diximus] supra add. Me

334. CHAONIOS COGNOMINE CAMPOS Epirum campos non habere omnibus notum est, sed constat ibi olim regem nomine Campum fuisse eiusque posteros Campylidas dictos et Epirum Campaniam vocatam, sicut Alexarchus, historicus Graecus, et Aristonicus referunt. Varro filiam
 5 Campi Campam dictam, unde provinciae nomen; post vero, sicut dictum est, Chaoniam ab Heleno appellatam, qui fratrem suum Chaonem, vel ut alii dicunt comitem, dum venaretur occiderat. alii filiam Campi Cestriam ab Heleno ductam uxorem, et (eum) de nomine soceri Campos, de nomine Chaone Chaonas dixisse.

10 335. TROIANO A CHAONE licet superius causa huius nominis dicta videatur, tamen quidam dicunt hunc Chaonem pro omnium incolumitate, cum pestilentia laborarent socii Heleni, ex responso immolandum se obtulisse, unde in honorem eius Epirum, quae Campania dicebatur, Chaoniam nominatam. alii dicunt, [quod] cum Helenus cum Pyrrho
 15 ab Illo navigaret et tempestate iactarentur, Chaonem, unum e Troianis, amicum Heleni, vovisse, ut, si illi periculum evasisent, se pro eorum incolumitate interimeret: qui se, postquam illi evaserunt, sicut promisit, occidit: unde factum est, ut ex eius nomine Helenus, adeptus regnum, Epirum Chaoniam nominaret. DIXIT nominavit, ut (VIII 331)
 20 fluvium cognomine Thybrim diximus et (I 533) Italiam dixisse ducis de nomine gentem.

336. PERGAMAQVE 'Pergama' legendum, non ut plerique 'Pergameam', qui per inperitiam contra metrum sentiunt. decipiuntur autem dum utrumque derivativum volunt, cum sit 'Pergama' principale.
 25 cipale.

337. (SED TIBI) QVI CVRSVM VENTI servat hunc ordinem, ut a sui persona incipiens mox quaerat alienam, ut (I 369) sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris. et hoc totum cum admira-

1 Epirum campos Daniel, om. F || 3 epyrum F || Campaniamque Daniel ||
 4 Alexarchus historicus graecus et Aristonicus referunt in Chaoniis campis olim regem nomine Campum fuisse eiusque posteros Campilidas dictos et Epyrum Campaniam vocatam. Ambros. || Alexarchus Daniel alexar F || 4 Varro ait filiam Campi Campam dictam unde provinciae nomen Ambros. || 5 campam F Campaniam Daniel || 6 Chaoniam Masvicius: caoniam F || a heno appellatam F, corr. Daniel || caonem F, corr. Masvicius || 7 venerator F, corr. Daniel || 8 ab heno dictam uxorem F, corr. Dan. || 9 fortasse de nomine Chaonis || 10 TROIANO CAONE F || ad Troiano a Chaone supr. vers. propter memoriam chaonis scilicet quem constabat fuisse troianum licet superius . . . chaonem nominatam T || CHAONE] vel fratre Heleni vel ut alii volunt hunc Chaonem add. Daniel || 11 incolomitate F || 12 helene F || 13 obtulisse] tradidisse T || epyrum F || 4 Chaoniam Daniel: chaonē FT || 14 nominatam] nominavit Daniel Helenus, et hoc fuit quando navigaverunt a Troia cum Pyrrho addens || pyrrho F || 15 Chaonem Hagenus: dianē F Dianae Daniel || 17 incolomitate F || interimiret F || ille F || 18 ex omisit Daniel || 19 aepyrum F || Chaoniam Hagenus: dianiam F || 20 thibrium F || 21 ducis] duos F || 22 pergamean C || 23 inperitiam] etiam add. FC || 26 servat . . . alienam hab. T || 27 suis F

tione dictum est. QVI VENTI id est tam prosperi. QVAE FATA tam nobis felicia.

338. QVIS DEVS? qui praestitit, ut te videre possemus. tale est et illud Aeneae ad Didonem adulatorium <715> hinc me digressum vestris deus appulit oris. IGNARVM aliud disponentem.

339. PYER ASCANIVS filius, quia Graeci παῖδας etiam filios dicunt.

SVPERATNE vivit. sane nove dictum est et caret exemplo, ut pauca in Vergilio. alii dicunt 'superat' superstes est: sed 'superstes' praesentem significat, ut Cicero in Mureniana <XII 26> suis utrisque superstitibus, id est praesentibus.

340. QVEM TIBI IAM TROIA hemistichium nec in sensu plenum. sunt autem duo talia, hoc et <VIII 41> concessere deum: quem quidam ita conplevit concessere deum profugis nova moenia Teucris.

15

341. AMISSAE CVRA PARENTIS si 'parentis' Creusae accipis, occurrit *illud*, unde sciebat eam perisse? et alii dicunt potuisse hoc vel Heleno divinante cognosci, vel Aenea requirente per Troiam, ut <II 769> implevi clamore vias: sed utrumque viribus caret. parentem ergo patriam accipiamus, ut Tullius si tibi patria, quae communis omnium parens est, et est sensus 'doletne perditam patriam'?

342. ANIMOSQVE VIRILES atqui supra dixerat 'puer': sed 'animos viriles' ait parentum consideratione. inde et in nono <309> de ipso ante annos animumque gerens curamque virilem.

25

343. AVVNCVLVS quidam 'avunculus' humiliter in heroico carmine dictum accipiunt.

345. INCASSVM FLETVS et 'longos' et 'incassum' bene addidit, ut femineos monstraret adfectus.

12 hemistichium nec in sensu plenum] cf. vita Donati p. 64, 10 Reifferssch. || 20 Tullius] in Catil. I 7, 17 'nunc te patria, quae communis est parens omnium nostrum'.

2 felicia] facilia FCE (t felicia superscr. e) || 3 qvi FCH || 7 παῖδας] pedas F || 9 pauca] puta C (pauca in evanuerunt in F) || superatis H || sed superstes om. HE (superstes add. e) || 10 praesentibus H || numeriana ME || 12 emistichium F emistichium est C emistichium LH emystichium M || 13 hoc et... Teucris om. FC || hoc et Me: hoc L hoc ut H hoc est E || 17 illud hab. C || 18 vel om. C || 19 vias FC: viam LHME || 20 patriam H || 21 doletne F

23 atqui F etqui C || 24 inde FCM: unde LHE || nono] III. C || 26 heroico ex heroo F || 28 ad incassum fletus supr. vers. et longos... adfectus T || CASSVM F || 29 adfectos F

348. ET MVLTVM LACRIMAS ordo est 'lacrimas multum fudit inter verba singula': nam si 'lacrimans' dixeris, quid fudit? et bene verba Heleno post Andromacham non dedit, ne frigeret, sicut in libro quinto Aestae.

- 5 349. PARVAM TROIAM SIMVLATAQVE MAGNIS et cetera. multi putant, Aeneam† de ea venisse ad Epirum et ibi haec loca per licentiam poeticam esse conficta. Varro Epiri se fuisse dicit et omnia loca isdem dici nominibus, quae poeta commemorat, se vidisse: unde apparet haec non esse fabulata. idem etiam Varro Troiam Epiri ab Aenea sive a
10 comitibus eius [†byopator] nuncupatam docet, ubi Troiana classis Aeneam expectasse sociosque eius castra in tumultis habuisse memoratur, quae ex illo tempore Troiana appellantur: unde apparet divinum poetam aliud agentem verum semper attingere.

350. ARENTEM pro aridum: participium vice nominis.

- 15 351. AGNOSCO aut cognomine agnosco; aut certe quia reparatam audierat Troiam, ut <294> hic incredibilis rerum fama occupat aures. AGNOSCO] *nam ea agnoscimus quae iam pridem vidimus*. SCAEAEQVE AMPLECTOR LIMINA PORTAE Scaea porta dicta est non a pugnis ante se factis scaevis, id est malis;
20 nam et ante sic dicta est; nec ab itinere ingressis scaevo, id est sinistro, quod ingressi non recto eunt itinere, sed sinistro: sed a cadavere Laomedontis, hoc est scenomate, quod in eius fuerat superliminio. tamen hanc portam ex nece Achillis scaeam appellatam

23 tamen . . . volunt] cf. Tzet. ad Lycophr. Cass. 774

2 dixeris hab. C || fundit HM || 3 andromacham F || frigerit F || fortasse sicut nec in libro quinto Aestae. cogitare videtur scholiastes de v. 749 sqq. || 5 multi

putant . . . attingere in marg. T || 6 de et F et T. non devenisse Heynius exc. I ad Aen. III p. 563 ed. IV. fortasse deiectionem non venisse || epyrum T || 7 epyri F || hisdem F || 8 dicta Ritschellius mus. rhén. VI p. 500 || 9 fabuleta F, corr. F. Schoellius || id est etiam F || epyri F || Varro Troiam ab Aenea sua (sic) ab eius comitibus byopato nuncupatam dicit Ambros. || 10 byopator F byopatam T Biopatora Masvicius Gya et Patrone Kiesslingius de Dion. Halic. antiquit. auct. Lat. p. 40 (cf. Dion. I 51) Βοῦδοπώτορ Bursianus Geogr. v. Griechenl. I p. 18. seclusi byopator. fortasse in margine archetypi adscriptum erat Syt. prator., i. e. 'Suetonius pratorum'. cf. Reifferssch. quaest. Suet. p. 436 et adnot. crit. ad Aen. II 683 || classis] claus F || 11 tumultus T || memorat T || 12 troia appellatur T || divinum om. T || aliud F || 13 verum Daniel: rerum F ueritatem rerum T || attingere F || 15 agnosco nam ea cognoscimus quae iam pridem uidemus aut certe e. q. s. F || 16 audieram M || ut om. C ut . . . aures om. F || 17 agnoscimus Hagenus || 18 vidimus Daniel || 19 a om F || scaevis F || 20 antea L || nec et ab L nec hab H || saeuo ME || 22 scaenomate CH ἀπό τοῦ σκηνώματος Fabricius Masvicius Burmannus. cf. Steph. thes. s. v. σκηνώμα || post superliminio quinque fere litterae evanuerunt in F. positum fuisse coni. Hagenus aliqui F. Schoellius

volunt. AMPLECTOR ut <II 490> amplexaeque tenent postes atque oscula figunt: *quasi ad Troiam pervenisset.*

352. TEVCRI pro Teucriadae.

353. AMPLIS quod est regiae magnitudinis. ACCIPIEBAT pascebat, ut Terentius accipit homo nemo melius neque prolixius. 5

354. AVLAI pro aulae; et est diaeresis de Graeca ratione veniens, quorum 'ae' diphthongos resoluta apud nos duas syllabas facit. *aula autem proprie dicitur quae concluditur porticibus quattuor, unde superius 'porticibus' dicit.* 10

355. INPOSITIS AVRO DAPIBUS id est cum inpositas auro dapes haberet.

356. PROCESSIT exactus est. AVRAE VELA VOCANT hypallage est pro 'auras vocant'.

357. CARBASVS utrum aliorum qui navigabant, an ipsorum: et utrum 'tumide', an 'tumidus auster', ut pallidus Orcus? carbasus autem genus lini est, quod abusive plerumque pro velo ponitur. sane in numero singulari 'haec carbasus' dicimus, in plurali 'haec carbasa'.

359. TROIUGENA ac si diceret 'generose', ut alibi <V 45> *Dardanidae magni genus alto a sanguine divum. Sciendum tamen, sicut veteres auctores adfirmant, peritissimos auguriorum et Aeneam et plurimos fuisse Troianos. non nulli autem dicunt a Marsya rege missos e Phrygia regnante Fauno, qui disciplinam auguriorum Italis ostenderunt. ergo 'Troiuigena' sine dubio auguriorum et divinationis peritus est.* INTERPRES vaticinator, qui mentem deorum mortalibus publicas. sed quia 'interpres' generale nomen est, currit per species; nam, ut ait Cicero, omnis divinandi peritia in duas partes dividitur: nam aut furor est, ut in vaticinantibus: aut ars, ut in aruspiciibus, [fulguritis sive] fulgoratoribus, auguribus. et omnia 30

5 Terentius] eun. V 8, 52 'accipit homo nemo melius prorsus neque prolixius' || 16 pallidus Orcus] georg. I 277 || 18 sane . . . carbasa] cf. Pompeii comm. p. 162, 25 K. || 28 Cicero] cf. de div. II 11, 26. I 6, 11 sq. et 18, 34

1 AMPLECTOR teneo, ut amplexaeque e. q. s. Fabricius AMPLECTOR pro teneo ut e. q. s. Stephanus primus || 2 oscula figunt om. F || quasi ad Troiam venisset (sic) post teneo colloc. Daniel || 5 accepit LHME || nemo melius M: melius nemo reliqui || 7 aula C || 11 inpositos F || 16 hortus F || 18 in plurali autem L haec omittens, quod supplevit I || 21 sciendum sicut veteres adfirmant . . . peritus est hab. Ambros. || 23 Troianos fuisse Ambros. || autem] tamen Ambros. || Marsya Commelinus: marsoa F Marso Ambros. || 24 disciplinam F || 25 ostenderent Daniel primus || 26 est Ambros.: esse F || 29 ut furor L (aut furor I) aut in vaticinantibus F || 30 fulguritis siue fulgoratoribus F fulguritis siue fulgoratoribus CHe fulgoritis siue fulgoratoribus L fulgoratoribus siue fulguritis M fulguratis siue fulgoratoribus E. seclusi fulguritis siue || auguribus om. ME

ista ex se pendent, licet propriis finibus contineantur. unde Vergilius omnia ei dat quem vult perfectum intellegi, ut hoc loco Heleno; item alibi Asilae in decimo <176> cui pecudum fibrae, caeli cui sidera parent et linguae volucrum et praesagi
 5 fulminis ignes. Varro autem quattuor genera divinationum dicit: terram, aërem, aquam, ignem: geomantis, aëromantis, pyromantis, hydromantis. Vergilius tria genera complexus est: per lauros geomantis, per sidera pyromantis, per praepetes aëromantis. DIVVM QVI NVMINA potest et 'interpretis divum' distingui. sane per omnia zeugma
 10 est ab inferioribus 'sentis'. QVI NVMINA SENTIS qui suscipis numen et futura praedicis.

360. QVI TRIPODAS SENTIS tripodes mensae fuerunt in templo Apollinis Delphici, quibus superinpositae Phoebades vaticinabantur. *vel quod in eodem templo tripus. est cum ossibus et dentibus Pythii*
 15 *serpentis.* CLARII LAVRVS et hic 'qui sentis' subaudis. et Clarium oppidum est in finibus Colophoniorum, ubi Apollo colitur: unde Apollo Clarius. sane quaeritur, utrum 'Clarii' geminandum sit 'i'. et sciendum aliter non procedere: nam 'cla' brevis invenitur, ut Statius nec Clarias hac luce fores Didymaeaeque quisquam.
 20 per laurus autem oraculum intellegimus. QVI SIDERA SENTIS qui es peritus astrologiae.

361. ET VOLUCRVM LINGVAS qui es augur oscinum. ET PRAEPETIS OMINA PINNAE *praepetes sunt quae secundo auspicio ante eum volant qui auspicatur. aves autem aut oscines sunt, aut praepetes: oscines quae ore futura praedicunt, praepetes quae volatu*
 25 *augurium significant, cum sunt prospera. sed praepetes aut superiora*

5 Varro . . . hydromantis] cf. Isid. or. VIII 9, 13 'Varro dicit divinationis quattuor esse genera, terram, aquam, aerem et ignem: hinc geomantiam, hydromantiam, aeromantiam, pyromantiam dictam.' tertio antiqu. rer. div. libro haec verba tribuit Merkelius prol. ad. Ov. fast. p. 115. cf. Kettnerus stud. Varr. p. 18 sq. || 19 Statius] Theb. VIII 199 || 23 praepetes sunt . . . auspicatur] cf. Festus s. v. praepetes || 24 aves aut oscines e. q. s.] cf. Gell. noct. Att. VII 6

3 Asilae] sibilla sirene L (sibene D) sile H || 5 Varro quattuor genera divinationum docet terram aerem aquam ignem Geomantiam Aeromantiam Hydromantiam Pyromantiam Ambros. || 6 pyromantis F || 8 pyromantis F || 9 zeuma libri || 10 suscipis FC: suspicis LHME || 13 delfici apollinis FC || superposita FC || vaticinabatur F || 15 LAVRVS FE LAVROS CLME LAVRES H || et hic om. FC et om. M || et om. LHM || clarum C || 17 i om. C || 19 clarus LHE (corr. e) || foras LH || 20 laurus CE: laurū F lauros LHME || 22 QVI VOLUCRVM M || oscinum] os F uscin H || 23 PINNAE L || praepetes sunt . . . priora petunt volantes hab. Ambros. || 24 auspicantur F || autem hab. C || aut ante oscines om. Ambros. || 25 quae hab. C || futurae H || praedicunt] ab os et cano add. D || quae et augurium hab. C || 26 sed praepetes si superiora tenent uocantur, si inferiora inferae praepetes et ideo I

tenent, et praepetes vocantur: aut inferiora, et dicuntur inferae; praepetes autem ideo, quia omnes aves priora petunt volantes.

362. FARE AGE hortantis est 'age', id est dic celeriter. et est ordo 'Troiu gena, fare age, quae prima pericula vito, quidve sequens tantos possim superare labores'. cetera per parenthesin dicta sunt. 5

NAMQVE OMNEM CVRSVM hypallage est: nam non omnem cursum prospera dixit religio, sed omnis religio dixit prosperum cursum.

363. CVNCTI DIVI quia quicquid audivit a diversis ad Iovem recurrit, ut diximus supra <251> quae Phoebus pater omnipo- 10 tens, mihi Phoebus Apollo praedixit. NVMINE autem oraculo significat.

364. REPOSTAS πάθος pro 'repositas', id est longe positas, remotas.

365. NOVVM magnum, more suo. 15

366. PRODIGIVM CANIT prodigium, portentum et monstrum modico fine discernuntur, sed confuse pro se plerumque ponuntur. Varro sane haec ita definit: ostentum, quod aliquid hominibus ostendit; portentum, quod aliquid futurum portendit; prodigium, quod porro dirigit; miraculum, quod mirum est; 20 monstrum, quod monet. TRISTES IRAS deorum scilicet, propter iniurias suas.

367. OBSCENAMQVE FAMEM aut quae homines etiam ad obscena conpellit, ut <VI 276> malesuada. Fames: aut certe, quam obscena avis praedixerat. QVAE PRIMA PERICVLA VITO? QVIDVE 25 SEQVENS TANTOS POSSIM SVPERARE LABORES duo petit: quemadmodum aut periculis careat, aut quibus consiliis par esse et laboribus possit. et totum hoc per interrogationem legendum est. (QVIDVE) SEQVENS quid observans.

368. TANTOS quantos harpyia praedixerat. 30

369. DE MORE scilicet sacrificantum.

2 praepetes autem ideo . . . volantes] exscr. Isid. or. XII 7, 77 || 16 prodigium . . . quod monet] cf. Isid. diff. verb. 459

2 volantes] vel a graeco πέτομαι id est volo add. D || 7 relegio L || 9 adiunt H || 11 oraculo F Me: oraculi C oraculum LHE || 13 repostas penitus: passio per syncopam id est πάθος pro positas id est longe positas D || phatos FLH pathos CMI phathos E || 14 remotas hab. C || 16 ad prodigium supr. vers. proprie dictum in hoc loco prodigium id est pessimum. dictum quasi porro abigendum T || 17 plerumque om. F || 18 ostentum . . . monet hab. Ambros. || 22 iniuriam suam Me || 25 aues FC || 27 et et et totum . . . legendum est hab. C || 29 quid observans omisso SEQVENS post LABORES collocavit Daniel || 31 scilicet om. F || sacrificandum E (corr. e)

370. EXORAT PACEM DIVVM aut de sacrificantum more requirit, utrum tempus consulendi esset; nam et hoc vehementer quaeritur, ut in sexto <45> cum virgo poscere fata tempus ait; aut certe, quod et melius est, de sacrificantum more ante nefas expiat ab harpyia praedictum, et sic venit ad vaticinationem. ut autem hic expiatam famem intellegamus sequens efficit locus, ut <395> ad-eritque vocatus Apollo, cum constet, nisi in hoc intellexeris loco, famis causa nusquam invocatum esse Apollinis numen. dubitationem autem in hoc loco 'exorat' facit; nam 'orare' est petere, 10 'exorare' impetrare: ergo impetrat pacem aut ad inquirendum tempus, aut ad mitigandum famis periculum. VITTASQVE RESOLVIT in ratione sacrorum par est et animae et corporis causa: nam plerumque quae non possunt circa animam fieri fiunt circa corpus, ut solvere vel ligare, quo possit anima, quod per se non potest, ex 15 cognatione sentire. inde est <IV 518> unum exuta pedem vinculis in veste recincta. bene ergo Helenus cuncta corporis solvit, ne qua parte animo religato ad numen accedat.

371. SACRATI CAPITIS diis et vaticinationibus dicati.

372. MVLTQ NVMINE multa veneratione numinis. SVSPENSVM si 20 'suspensus', ipse numinis plenus; si 'suspensum', me sollicitum et attentum.

373. DEINDE CANIT post peracta sollemnia.

374. NATE DEA ordo est 'nate dea pauca tibi expediam dictis; prohibent nam cetera parcae scire Helenum, farique vetat Saturnia 25 Iuno?': omnia, inquit, vates novit, sed non omnia permittitur dicere, fatis prohibentibus; etiam ex his quae novi, multa me vetat dicere Iuno Saturnia. MAIORIBVS caelestibus, propter sideris cursum, cuius fuit explanatio per Creusam. MAIORIBVS AVSPICIIS] [ergo] maiora sunt, quibus praeter tripudium auspicari ius est neque precatio 30 adhibetur, sicut hoc loco nullum deum precatur Aeneas. aut in his versibus

9 nam orare . . . impetrare] cf. Don. ad Ter. hec. prol. II 2. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 666. Isid. diff. verb. 403 || 20 sollicitum et attentum] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. III 107

1 EXORAT PACEM DIVVM aut de sacrificantum om. LHMe (in marg. suppl. 1) || morem ME || requiritur E || 3 certe om. FC || 4 et om. FC || 5 sic] sicut C || hinc ME || 6 expiatam F || cum sequens F consequens C || 12 nam] non FC || 13 ut solvere . . . accedat om. F || 14 quod] id quod C || 17 relegato C || accederent ME accederet man. rec. in L || 19 SVSPENSVM FCM E: SVSPENSVS LH || 20 suspensum] m in ras. L || 21 me] est H || attentum CLH || 22 sollemnia LH || 25 permittit H || 26 fatis . . . dicere om. LH (in marg. suppl. 1) || novit F || me om. FC || 28 cuius om. F || ergo maiora . . . quasi avispicium prope evanuerunt in F, ut lectio admodum incerta sit. maiora . . . quasi avispicium hab. Ambros. || 29 est F: sit Ambros. et Daniel || 30 aut in scripsi: ut F in Ambros. (ut superscr. man. sec.)

'nam te maioribus ire per altum auspiciis' et 'reliqua auspiciis', quia auspicia maiora, aut maioribus dicuntur, quibus augurium avium aliarumque rerum eripitur, ut puta, si parra vel picus auspicium dederit, et deinde contrarium aquila dederit, auspicium aquilae praevalet. ergo quia notum est esse apud augures auspiciorum gradus plures, et augur 5 loquitur auguriorum perito, ideo 'maioribus auspiciis' dixit. auspicium autem est volatus avium, qui indicat agendum vel omittendum esse quod quis coeperit; dictum ab ave inspicienda quasi avispicium. PER ALTVM per limitem fortunae superioris.

376. SORTITVR] *id est sorte decernit vel sortitione distribuit.* 10
SORTITVR disponit, ordinat. et bene adlusit quasi Apollinis sacerdos, cuius propriae sunt sortes. VOLVITQVE VICES definitio fati secundum Tullium, qui ait fatum est conexio rerum per aeternitatem se invicem tenens, quae suo ordine et lege variatur ita tamen, ut ipsa varietas habeat aeternitatem. et hic 15 'vices' vicissitudines, alibi pericula, ut <II 433> vitavisse vices Danaum.

377. PAVCA TIBI E MVLTIS duo se dicit esse dicturum, quemadmodum possit tute navigare, et quibus signis Italiae regna cognoscat. HOSPITA AEQVORA vicina; nihil enim nobis hospitio esse 20 vicinius constat.

378. AVSONIO PORTV ut in Ausonia, quasi in portu et in litore, conquiescat.

379. PROHIBENT NAM CETERA SCIRE hic distinguendum; et est sensus 'cetera te scire non sinunt fata, Helenum vero Iuno pro- 25 hibet dicere etiam ea quae audire poterat', et vacat 'que', ut solet frequenter. male autem sentiunt qui distinguunt 'scire Helenum', cum legerimus in Lucano <V 177> venit aetas omnis in unam congeriem miserumque premunt tot saecula pectus, item alibi <V 176> nec tantum prodere vati quantum scire licet. 30 et adeo repletus numine novit omnia sacerdos, ut refrenetur ad certa dicenda: nam dicendo 'Helenum farique vetat Saturnia Iuno'

18 secundum Tullium] de fato fragm. 2 ap. Christium. cf. de div. I 55, 126

1 et reliqua auspiciis om. Ambros. pro et reliqua dedit manifesta fides Daniel] 'auspiciis'] fortasse 'maioribus auspiciis' 3 auspicium] augurium Ambros. dederit post auspicium om. Daniel 6 perito F Ambros. perita Daniel primus] auspiciis om. Ambros. 7 omittendum F 8 avispicium Ambros. et Daniel: auspicium F] PER ALTVM per altum dixit per limitem fort. sup. Lion 10 SORTITVR disponit (disponitur F) divinat id est sorte decernit vel sortitione distribuit (distribuit C) et bene e. q. s. FC 11 allusit CL alludit M] quasi et sunt om. L (suppl. l) 12 sortes] id est responsa divina vulgo additur 14 lege sic variatur F 24 hic] hoc F 26 ea om. FC 29 congeriam F 32 certa] cetera Stephanus, Masvicius, Burmannus

ostendit praemissum ad Aeneam pertinere; aliter suum non interponeret nomen. prohibet autem scire mortem patris ad augendum inopinatum dolorem; tempestatem ab Aeolo inmissam; amorem Didonis, in quo et gaudium quidem est, sed quod inprovisum vile
 5 creditur. et si sciret Aeneas, se de Africa exiturum, non facile Didonis consentiret amoribus. novimus autem hoc Iunonem agere, ut, si possit fieri, <IV 106> regnum Italiae Libycas averteret oras. inopinatum vero dolorem etiam Aeneas conqueritur, ut <712> nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret, hos mihi
 10 praedixit luctus.

382. IGNARE pro 'ignarus', casus pro casu: dicit autem ignarum fati. Persius <III 29> *censoremve tuum, vel quod trabeate salutis.*

383. LONGA PROCVL non situ, quam paene videt: sed necessitate fatali. *significat autem difficilem circuitum.* VIA INVIA Aeneae scilicet.

384. TRINACRIA quae Latine Triquetra dicitur, quam multi Trinacriam dicunt, *sub hac differentia, ut quotienscumque Sicilia significatur, Trinacria totum per 'r' dicatur, quotiens Sicula, per unam 'r'*
 20 *ut <454> Trinacia cernitur Aetna.* LENTANDVS aut lente tibi navigandum est; nam totam Siciliam circumiit: aut 'lentandus tibi remus est', id est flectendus: unde 'lentum vimen' dicimus, id est flexile. *et quidam 'lentandus' nove verbum fictum putant, sed in annalibus legitur confricati oleo lentati, paratique ad arma, a*
 25 *verbo 'lentor'.*

22 lentum] georg. IV 34 || 23 in annalibus] I, LXII ap. Vahl.

2 nomen] Quomodo vetat Iuno dicere si fata scire prohibent? nullus enim vetatur loqui quod nescit? solvitur sic: nam cetera Parcae te scire farique vetat Saturnia Iuno. noluit ille dicere, quia moriturus erat Anchises. alibi 'nec vates Helenus cum multa horrenda moneret *Lione teste add. Guelferb. I. eadem praebet post luctus (lin. 10) D, cuius in margine scripta sunt quae hoc loco edidit Fabricius praeterea quomodo vetat Iuno dicere si ista (fata Fabricius) scire prohibent? nullus enim vetatur loqui quod nescit: ergo cetera Parcae scire te prohibent, non autem Helenum. || sciri Me || 4 in quo et gaudium quidem est sed (sed om. C) quod inprovisum uile creditur FC in quo et gaudium quidem ~ quod inprovisum uile creditur L (~ l, ut videtur) in quo et gaudium quidem et quod inprovisum uile creditur H in quo est gaudium quidem et (sed E) quod pronisum uile creditur ME. fortasse in quo et gaudium quidem est, quod tamen provisum vile crederetur. || 7 posset LHE || aduerteret FCMEI || 11 casum pro casu FC || dicit . . . fati om. M || 12 trabete F || 15 fatali] et cursu navigationis tardiore add. D || 17 triquetra ex triquadra L. cf. Quintil. I 6, 30 cum adnotatione Halmii || 18 trinacriam LME trinacram H trinacriam FC. cf. ad Aen. I 196 || dicunt] quod tria habet promontoria quae Graeci ἀρχα dicunt add. D, quae Masvicius post dicatur (lin. 19) collocavit. || 21 circuiuit E || 22 id est om. FC || 23 flexibile FCI || 24 Annales confricati oleo lentati paratique ad arma Ambros. confrictique oleo lentati et ad arma parati coni. Ilbergius*

386. INFERNIQVE LACVS Lucrinum et Avernum dicit, inter quos est spelunca, per quam ad inferos descendebatur; unde eos dixit infernos. AEAEEQVE INSVLA CIRCAE qui nunc Circeius mons a Circe dicitur, aliquando, ut Varro dicit, insula fuit, nondum siccatis paludibus, quae eam dividebant a continenti. 'Aeaea' autem 5 dicta ab aspernantium voce, propter celebratas illic corporum mutationes: unde est <VII 11> inaccessos ubi Solis filia lucos. 'Aeaeae' autem tres sunt diphthongi: nam genetivus est ab Aeaea. *quidam pro eoa, id est orientalis, quia Solis filia traditur, accipiunt. alii non Circe Aeaea, sed insula quae et Aeaea.* 10

387. QVAM TVTA POSSIS VRBEM COMPONERE TERRA ante cuncta lustrabis, quam possis urbem tuta terra componere. 'tuta' autem propter Thraciae et Cretae discrimina.

388. SIGNA TIBI DICAM deest 'ergo'. et notandum quia non eo ordine, quo promiserat, dicit; ante enim dicit de civitate con- 15 denda, sic de tuta navigatione.

389. SECRETI AD FLVMINIS Tiberini. LITOREIS litus dicitur quicquid iuxta aquam est: unde nunc ripam fluminis litus vocavit.

390. SVS naturaliter longa est, licet in genetivo corripiatur, ut 'bos' 'pes' 'res' 'spes'. de hac autem sue alii dicunt secundum 20 Vergilium quod in Italia inventa sit, alii, quod secum eam more navigantium Troiani portaverint et oraculo cognoverint ibi esse condendam civitatem, ubi sus illa post fugam fuisset inventa. dicitur ergo in Campaniam fugisse et inventa in Laurolavinio: a qua Ascanius post Albae nomen inposuit. 25

19 sus naturaliter . . . spes] cf. Prob. cath. p. 24, 5 K.

3 infernos] inferos *M* || infernos] propter necromantiam quae ibi fiebat *add. D* || quae *L* (qui *I*) || circesius *FC* circaeus *LH* || 4 circa *HMEI* || aliquando] quondam *ME* || 5 continentie *F* continentia *H* || aeaeae *HMEI* || 6 illi *E* || 8 diphtonge *F* dyptongae *C* dyptongi *L* diphthonge *H* diptongi *ME* || 9 quidam Aeaea *Daniel primus* || eoiā *F* Eoia *Daniel* || 10 aeaeae *F* || Aeaea *Daniel*: aea aeae *F. fort.* alii non ab 'aeae' 'Circe Aeaea', sed ab insula quae est Aea Aeae. || *ad* Aeaeaeque insula Circes *in marg.* Circe solis filia herbarum perita et carminum nocentium cum patris imperium ferre non posset anguia (*leg.* Angitia) sorore comite colchos venit indeque in italiam aduecta collem insedit qui ex altera parte paludibus ex altera mari cingitur. in quo cum feliciter ageret circeium ex suo nomine uocavit. ad quem locum cum ulixes tempestate delatus esset socios eius in feras mutavit potentia carminum eius coniugium sibi admiscens unde telogonius (*leg.* Telegonus) natus qui inscius patrem occidit. anguia (*leg.* Angitia) autem soror eius marcos docuit carmina. dicta est autem ab obprobrio quorundam nautarum qui ab ea in feras mutati sunt qui praetereuntes solebant clamare aeaeae. vel sicut tradunt quod ab oriente venerit quasi eoa *T. cf. Serv. ad Aen. VII 750 Solin. 2. Sil. Ital. VIII 500* || 15 praemiserat *CME* || 17 FLVMINIS] VNDAM id est vulgo additur || 19 corripit *FCE* brevis sit *Me* || 21 eam ex eum *CL* || 22 oraculo] misso *add. LH (del. I)* || 24 campanio *H* || laurolavinium *H*

391. TRIGINTA CAPITVM FETVS ENIXA prodigiale est hoc, quo significatur triginta annis regnaturus Ascanius.

392. ALBI CIRCVM VBERA NATI Varro dicit etiam hoc signi fuisse, quod, cum etiam alterius coloris porci in fetu huius porcae fuerint, albi
5 tantummodo circa ubera sint reperti.

393. IS LOCVS VRBIS ERIT id est in ipsa regione: nam et Lavinium et Alba longe a litore sunt. REQUIES errorum scilicet: alioquin bello conflictatus est.

394. HORRESCE pro 'horrueris', vel pro 'horrescas', id est timeas.

10 395. VIAM id est rationem: et non dicit, quia etiam profutura est fames, ut <VII 128> haec erat illa fames: haec nos suprema manebat exitiis positura modum. ADEBITQVE VOCATVS APOLLO nunc 'vocatus', quia, ut supra <370> diximus, expiatorium fecit sacrificium.

15 396. HAS AVTEM TERRAS quasi ostendentis est: nec enim Calabria ab Epiro longo distat spatio.

397. NOSTRI AEQVORIS Epirotici, quo Calabriae litus adluitur.

398. MALIS GRAIS aut a persona Aeneae epitheton est, aut ad discretionem malorum et bonorum. a multis sane amphibolia putatur;
20 potest enim aut catholicon esse epitheton Grai, vel eis habitantibus Grai, qui mali sunt, ut est illud saepe malae legere noverae.

399. HIC ET NARYCII POSVERVNT MOENIA LOCRI Locri socii Aiakis Oilei fuerunt, Epizephyrii et Ozolae. sed post tempestatem montis Capherei Epizephyrii tenuerunt Bruttios: et hos nunc dicit:
25 Ozolae vero tenuerunt Pentapolim; inde est <XI 265> Lybicone habitantes litore Locros. quin etiam de Ozolis legitur, quod delati Tinneiam ulterius accesserint et civitatem condiderint, quae

21 illud] georg. II 282

1 est hoc om. M || 2 annos L || regnaturus esse Masvicius primus || 3 Varro dicit . . . reperti hab. Ambros. || 4 in foetu Daniel: infectum F || 5 tantum modo] tamen modo coni. Hagenus || quae ad vv. 393-402 in sinistro Floriacensis margine adscripta sunt hodie legi non possunt. quare ea scholia cum Bernensi 167 (= G) contuli || is] in G || 7 litores G || herorum F || 8 cumflectatus F || 9 ORRESCE G || vel pro horrescas id est timeas G, om. Daniel || 10 VIAMVS H || id est om. LHME || et non dicit GCH et nunc dicit LME (sed nunc in ras. I) et non dicit quam vulgo || 13 quod nunc vocatus C quia omittens || 15 est om. C || 18 ad discretionem Commelinus: discretionem G || 19 malorum et bonorum Masvicius: malorum id est bonorum G || amphibolia G || 20 catholicon G || Grai Daniel: graeci G || eis] fortasse ibi || 21 illud] quod add. G || 22 NARYCII LM NARYCII H || Locri] Hi L, om. H || 23 Ozolae scripsi: ozoloes CF ozoli LM hozoli HE ozolei Daniel || 24 cerei G caerei C casterei E (caerei e) || brittios GCM e bricios L (briccios I) britios H bracios E || 25 ozoloei C ozoli reliqui praeter G, qui pro Ozolae vero praebet ozolo eius || pentapolin vel libiam L penthapolim H lybiam M libyam E || unde C || 27 tynneiam GC tinnea L tunneiam H tinneiam Mle, om. E. fortasse quod delati Tuneta vel Leptin etiam ulterius processerint || accesserunt G || condiderunt LE

nunc Vzalis dicitur. Narycii autem a loco dicti sunt provinciae suae, Ozolae a putore paludis vicinae. alii Narycios Opuntios, eosdem et Epicnemidios dicunt; namque prius Naryx, Opus postea dicta, eadem autem et Epicnemidia vocatur; est enim Cnemis promontorium, in quo Opuntii Locri positi sunt, a quibus originem trahunt qui in Italia sunt, et appellantur Epizephyrii, quod Zephyrium promontorium vocatur a Graecis, in quo sunt conditi Locri qui in Graecia sunt. hi vero qui iuxta Delphos colunt Ozolae nuncupantur, sive a foetore draconis, quem Apollo interemit, seu quod uxores eorum Veneris ira viris suis fuerint foeditate tætri odoris invisae; qui autem Libyam delati sunt Nasamones appellantur, ut Cornelius Tacitus refert, oriundi a Naryciis, quod ibi invenies ubi ait Lybicone habitantes litore Locros.

400. SALLENTINOS OBSEDI MILITE CAMPOS Sallentinum promunctorium Italiae est inter Calabriam et Bruttios: nam ut ait Sal-
15
lustius omnis Italia coacta in angustias finditur in duo promunctoria, Bruttium et Sallentinum.

401. LYCTIVS IDOMENEVS a Lycto, Cretae civitate, unde propter supra <121> dictam pulsus est causam. ad Italiam venisse ac post dicitur in Asiam profectus decessisse. alii hunc regressum con-
20
sedisse apud Apollinem Clarium tradunt. DVCIS MELIBOEI PHILOCTETAE a Meliboea, civitate Thessaliae, de qua fuit. 'Meliboei' ergo dixit pro 'Meliboeensis'.

402. SVBNIXA PETILIA MYRO civitas cincta muro modico, ut <IV 216> crinemque madentem subnixus rapto potitur. 25
'Petilia' dicta vel ἀπὸ τοῦ πέτασθαι, id est volare, quod captato

15 Sallustius] hist. fragm. IV 33 Kr.

(condiderint e) || 1 nunc om. GC || uzalis HMle euzalis GCE ozalis L || narycii GLHM || sunt om. LH || 2 ozoli libri, nero add. ME || vicinae] nam ὄζω est puteo add. D || narycios G || Opuntios Daniel: pontios G || 3 Epicnemidios scripsi: epicnemidas G || narix G || opuns G || 4 Epicnemidia Masvicius: epicnemina G || 5 opinuntii G, corr. Daniel || 6 epitefirii G Epizefirei Daniel || tefrum G Zephyrum Daniel, correxi || promunctorium G || 7 uocantur G || 8 iuxta delfos G || 10 feditate G || 11 Cornelius Tacitus dicit Opuntios qui libiam delati sunt Nasamones appellari a Naritiis oriundos Ambros. || 12 naryciis G || 14 promunctorium FC promunturium M (promunctorium m) || 15 brittios F || 16 funditur FLE (finditur l) || in] inter FC || 17 promunctoria FC promunturia M (promunctoria m) || bryttium F brittium C brutium LH (tium in ras. l) brutium Me brutum E || 21 DVCIS MELIBOEI id est filoctetae meliboca ciuitate F DVCIS MELIBOEI id est filoctetae; melibei a ciuitate C || 22 thessalidae quae fuit Me || 23 dixit hab. C || meliboeenses F meliboeensis ex meliboeenses C meliboeensis reliqui || 24 civitas hab. C et Stephanus || modica L || 25 subnixas G || 26 ἀπὸ τοῦ πέτασθαι G ἀπὸ τοῦ πέτασθαι C ἅττα τοῦ πέτασθαι L (ἀπὸ τοῦ πέτασθαι l) . . ἅ τοῦ πέτασθαι H. pro dicta vel ἀπὸ τοῦ πέτασθαι praebet a petaste dicta M dicta est ἀπὸ τοῦ πέτασθαι E a petaste dicta e || quod] nam M nam quod E

augurio est condita, vel quod post relictum Ilium, quo ducebatur a Graecis, eam petivit civitatem. 'Petilia' sane numeri est singularis. *multi ita intellegunt, non 'Philoctetae Petilia', sed 'Philoctetae muro'; nam ait Cato, a Philocteta, condita iam pridem civitate, murum tantum factum. alii 'subnixam' ideo accipiunt, quia inposita est excelso muro, ut Coelius historicus ait.* Philoctetes autem fuit Poeantis filius, Herculis comes, quem Hercules, cum hominem in Oeta monte deponeret, petlit, ne alicui sui corporis reliquias indicaret. de qua re eum iurare compulit, et ei pro munere dedit sagittas hydrae felle tinctas. postea Troiano bello responsum est, sagittis Herculis opus esse ad Troiae expugnationem. inventus itaque Philoctetes cum negaret primo se scire ubi esset Hercules, tandem confessus est mortuum esse. inde cum acriter ad indicandum sepulcrum eius cogeretur, pede locum percussit, cum nollet dicere. postea pergens ad bellum cum exerceretur sagittis, unius casu vulneratus est pedem, quo percusserat tumulum. ergo cum putorem insanabilis vulneris Graeci ferre non possent, diu quidem eum pro oraculi necessitate ductum tandem apud Lemnum sublatis reliquerunt sagittis. hic postea horrore sui vulneris ad patriam redire neglexit, sed sibi parvam Petiliam in Calabriae partibus fecit. *alii eum adductum a Graecis ad Troiam ad occidendum sagittis Paridem dicunt, quia etiam Paridis mors inter fatalia dicitur fuisse Troiana.*

403. *TRANSMISSAE quidam 'transmissae' legunt, ut sit praepositio; trans autem adverbium, † ut sit 'transtulit'.*

25 404. *IN LITORE in Italia scilicet.*

4 Cato] orig. lib. III 3 ap. Iordanum, 70 ap. Peterum || 6 Coelius] fragm. 53 ap. Peterum || Philoctetes autem e. q. s.] exscr. mythogr. I 59, II 165

1 post reditum ilii GC || 2 singularis om. GC (post sane supr. vers. add. e) || 3 ad Philoctetae subnixa Petilia muro in marg. alii subnixam ideo accipiunt quia inposita est excelso muro. multi ita intellegunt . . . tantum factum T || 4 pilocteta G || Cato ait a Filocteta condita iam primum ciuitate Petilia murum tantum factum Ambros. || 6 Caelius dicit Petiliam urbem impositam esse excelso muro Ambros. || FILOCTETE filoctetes autem FC || pyranthis FC phiantis LHE pyanthis M || 7 cum . . . deponeret] cum ignem sibi in oeta monte componeret FC || ethna E (oeta e) || 9 eique M || ydrae FCH idrae L || 10 in troiano L || 11 cum ab eo hercules quaereretur et primo e. q. s. ME mythogr. I || 12 primo negaret HME || scire] nescire FC || ubi esset Hercules om. LH || tandem mortuum esse confessus est M || 14 cogeretur] et primo negaret add. LH || percussit ne loqueretur iurauerat (quod iurauerat C) cum nollet dicere FC ne loqueretur, iurauerat enim se nolle dicere coni. Hagenus || postea . . . bellum] postea cum ipse duceretur ad bellum M cum exerceretur sagittis omittens || peragens F || 15 unius sagittae M || pedem FCLH: pede GM in pede E mythographi in pedem l || 16 percussit L || 17 possint FC || necessitate] sustinuerunt vulgo additur || 19 hic . . . sed sibi] qui cum horrore vulneris sui ad patriam redire nolisset sibi M || 20 eum Daniel: enim F' || 21 sagitis F || 23 TRANSMISSI F || trans missae Ribbeckius || 24 ut ait 'trans: steterint' F. Schoellius

405. PVRPVREO VELARE COMAS subaudis 'cura' aut 'memento': aut certe, quod est melius, 'velare' imperativus sit, non infinitivus.

406. HONORE sacrificio. HOSTILIS FACIES OCCVRRAT quidam Ulixen dicunt, alii Diomedem.

407. ET OMINA TVRBET sacrificii ordinem rumpat, quod est 5
piaculum. significat autem ut <II 166> dictum est Diomedem, qui cum multis casibus affligeretur, Palladium, quod apud ipsum erat, Troianis oraculo iussus est reddere. quod cum vellet implere, Aeneam invenit sacrificantem: qui, ut supra diximus, sacrificii ordinem non rupit, et Palladium Nautes accepit: unde Nautarum familia 10 Minervae sacra servabat. sane sciendum sacrificantes diis omnibus caput velare consuetos ob hoc, ne se inter religionem aliquid vagis offerret obtutibus, excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio esse videretur. et Herculi in templo suo, quia et ipse capite aperto est, vel quia haec arae ante adventum Aeneae a Iano vel Evandro consecratae 15 sint. sane quidam dicunt absurde, ab Heleno Diomedem suppressum; sed intellegendum est de industria factum, ne terror iniceretur Aeneae.

409. HAC CASTI pii, ut <VI 563> nulli fas casto scelera-
tum insistere limen. IN RELIGIONE in observatione perpetua.
NEPOTES appellando 'nepotes' gradus futurae cognationis ostendit. 20

410. AST VBI pro postquam; et est temporis adverbium. DI-
GRESSVM a litore Calabriae.

411. ANGVSTI RARESCEANT CLAVSTRA PELORI ideo quia a con-
tinenti, id est a columna usque ad Pharon tribus milibus distat.
'rarescent' autem ideo, quia venientibus de Ionio propter curvatu- 25
ram litorum clausae videntur angustiae, quae paulatim propinquan-
tibus aperiri videntur. PELORI promuntorium Siciliae est secun-
dum Sallustium, dictum a gubernatore Hannibalis illic sepulto, qui fuerat occisus per regis ignorantiam, cum se eius dolo propter an-

6 Diomedem e. q. s.] exscr. mythogr. I 142 || 14 et Herculi . . . siut] cf. Macrob. Sat. III 6, 17 || 27 Pelorum promontorium . . . sepulto] exscr. Isid. or. XIV 7, 4 || secundum Sallustium] hist. IV 39 Kr.

2 infinitus LH || 6 ut dictum est hab. C || 7 iactaretur M (1 affligeretur superscr. m) || 9 qui ut supra diximus ne sacrificii ordinem rumperet palladium nautes accepit MEI || 10 nautarum CM: nautarum F nautarum ex nautorum L nautorum HE || 12 capita FC || 14 videretur] qui saturno velato capite incenditur add. D. inde quia . . . incenditur Fabricius. quia Saturnus v. c. ibi cernitur vulgo || 15 Iano scripsi: iuno F Iunone Daniel || 16 suppressum F || 21 adverbium] loci adverbium add. F. fortasse et est temporis et loci adverbium. cf. Serv. ad Aen. I 714. alibi loci adv. F. Schoellius || 23 ideo hab. C || 24 Pharon tribus] frontibus H || 25 de calabria ME (1 de ionio superscr. me) || de Ionio] ad Calabriam add. D || 26 angustiae . . . videntur om. L, in marg. suppl. l || quae] quia ME || 27 operiri l || promuntorium] cf. adnot. ad v. 399 || 29 propter angustias freti hab. C

gustias freti crederet esse deceptum, veniens de Petilia: quamquam legerimus, etiam ante Pelorum dictum.

412. LAEVA TIBI TELLVS venientis personam respexit: nam de Ionio navigantes si fretum petant, dextrum teneant litus necesse est; sin alias, sinistrum.

413. AEQVORA CIRCVITV totam enim transiturus est Siciliam.

414. HAEC LOCA ut etiam Sallustius dicit Italiae Siciliam coniunctam constat fuisse: sed medium spatium aut per humilitatem obrutum est, aut per angustiam scissum. ut
10 autem curvum sit, facit natura mollioris Italiae, in quam asperitas et altitudo Siciliae aestum relidit. QVONDAM tria tenet tempora, sicut 'olim'. praesentis, ut <II 367> quondam etiam victis redit in praecordia virtus; praeteritum, ut <V 588> quondam Cretae fertur labyrinthus in altae; futurum <VI 876>
15 nec Romula quondam ullo se tantum tellus iactabit alumno.

415. TANTVM AEVI LONGINQVA et reliqua. parenthesis: nam ordo est 'haec loca vi quondam dissiluisse ferunt'. AEVI LONGINQVA pro longi. 'aevum' pro tempore posuit, ut aevoque sequenti. alibi pro annis, ut <II 638> vos o quibus integer aevi sanguis ait.

20 416. DISSILVISSE FERVNT hinc apparet bene dictum unctos saluere per utres. nam ut 'dissilui', sic 'salui' facit. Cicero cum hic de raeda reiecta paenula desiluisse. est enim positio 'salio salis salui', item in compositione 'dissilio dissilui'.

CVM PROTINVS continuo: et modo adverbium loci est, alibi temporis
25 est, ut <291> protinus aërias Phaeacum abscondimus arces.

417. FORET ab infinito est: sed modo praeteritum significat

7 Sallustius] hist. IV 36 Kr. cf. Isid. or. XIII 18, 3 et duct. Plac. ad Stat. Theb. III 597 || 18 aevum . . . pro annis] cf. Isid. diff. verb. 67 || aevoque] buc. VIII 27 || 20 hinc apparet e. q. s.] cf. Diom. p. 374, 5 K. || unctos] georg. II 384 || 21 Cicero] pro Mil. X 29

1 pitilia CH || 2 legatur E || etiam om. L || 6 enim] paene add. HMe || 8 coniunctam siciliam Me (Siciliam om. E || 9 obrutum FCMle: opruptum H

obruptum E obrupta L abruptum Isidorus et Luct. Plac. || ut . . . sit] aut dum curvum sit Luct. Plac. || 10 tam curvum sit Fabricius, Masvicius, Burmannus || in qua F || 11 altitudo et asperitas Luct. Plac. || relidit] vi violentia, ut Lucanus (III 62) 'via ingens pelagi semperque laborant aequora ne rupti repetant confinia montes' add. Fabricius || 12 tempora tenet F || 13 ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta Vergilius || 17 AEVI LONGINQVA pro longi scripsi: AEVI longi pro longinqua F longi pro longinqua om. Daniel || 18 pro tempore Daniel: p̄ tempore F || aevoquo F || 20 DISSILVISSE H || hic FC || 21 dissilui H desalui E (dissilui e) || 22 praeda H || paenum ulla C || desiluisse LHE: dissiluisse FCMle || 23 salui] salui Me || 24 continue FMe con-iunctive E || 25 ascendimus C || 26 infinito FE

tempus, quod rarum est; saepius enim futurum significat. VENIT MEDIO in medium, ut <V 451> it clamor caelo.

418. HESPERIVM SICVLO LATVS ABCIDIT hypallage est: nam minora a maioribus segregantur, sed contra dixit. ABCIDIT propter metrum 'ci' corripuit per poeticum morem. 5

419. INTERLVIT interlabitur, pontus scilicet. AESTV aestum poetae maris angustias artati ideo appellant, quod ibi commotione reciproci cursus mare videatur aestuare.

420. DEXTRVM SCYLLA LATVS LAEVVM INPLACATA CHARYBDIS de Ionio venientibus. Scylla enim in Italia est, Charybdis in Sicilia. Scylla autem ipsa Phorci et Creteidos nymphae filia fuit. hanc amabat Glaucus, quem Circe diligebat; et quoniam promior in Scyllam fuerat, irata Circe fontem, in quo illa consueverat corpus abluere, infecit venenis: in quem illa cum descendisset, pube tenus in varias mutata est formas. horrens itaque suam deformitatem 15 se praecipitavit in maria. alii a Glaucō, cum sperneretur a Scylla, rogatam Circe et iam ita, ut legatur, mutatam dicunt. alii a Neptuno amatam, cum illa Glaucum amaret, rivalitatis dolore in hoc monstrum mutatam. Homerus hanc dicit inmortale monstrum fuisse. Sallustius saxum esse dicit simile formae celebratae procul visentibus. 20 canes vero et lupi ob hoc ex ea nati esse finguntur, quia ipsa loca plena sunt monstris marinis, et saxorum asperitas illic imitatur latratus canum. sane alia Scylla fuit, de qua in bucolicis <VI 74> plenius dictum est. [legimus etiam nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt. si ergo 'plangunt' dicimus, et 'latrant' 25 non incongrue posuit.] Charybdis autem in Siciliae parte posita femina fuit voracissima, ex Neptuno et Terra genita, quae, quia boves Herculis rapuit, fulminata a Iove est et in maria praecipitata:

11 Scylla Phorci e. q. s.] exscr. mythogr. II 169 cf. I 3, III 11, 8 || 19 Homerus] Od. XII 118. cf. Macrob. Sat. V 6, 4 sqq. || Sallustius] hist. IV 36 Kr. || 20 simile . . . latratus] cf. Isid. or. XIII 18, 4 || 24 nunc] georg. I 334 || 26 Charybdis autem e. q. s.] exscr. mythogr. II 170

5 corripit F || 7 angustias F. Schoellius: angustis F' angustis Masvicius angustis spatium ideo appellant coni. Hagenus || 11 Scylla] enim add. L || forti H || creteidis FC || 12 et] is FC || 13 illa] scylla L scilla H || consueverat . . . in quem om. F || corpus] se C || 16 in mari F || 17 iam] fortasse illam || 19 mutatam F || hoc L (hanc ?) || 22 maris F || 24 plenus F || legimus . . . posuit seclusi || 25 ergo hab. C || dicimus om. M || 26 non] nunc FE (non e) || posuit] dicitur ME (at. posuit superscr. e) || eis quae de Charybdi dicta sunt LAEVVM INPLACATA CARYBDIS praemittit F. ceterum in hoc libro Charybdis autem . . . ter uno die, coribet . . . fabulam, trahentem . . . Sallustio, PISTRIX . . . iunguntur, quae in dextro margine scripta sunt, hodie vix legi possunt. || in Siciliae parte posita hab. C || 27 ouis C || 28 a ioue dicitur fulminata M (fulminata a ioue est m) fulminata a ioue dicitur e || deicta Me (praecipitata m)

unde naturam pristinam servat; nam sorbet universa quae *prehendit* et secundum Sallustium ea circa Tauromenitanum egerit litus. de hac Cicero in Philippicis (II 27, 67) ait Charybdis: quae si fuit, animal fuit unum.

5 421. OBSIDET ad transeuntium insidias. BARATHRI barathrum est immensae altitudinis nomen: unde sequitur 'sorbet in abruptum': quod Graece βάραθρον dicitur. TER GVRGITE VASTO aut 'ter' pro 'saepe' posuit, finitum pro infinito, aut ter uno die.

423. ALTERNOS singulos, non omnes simul, ut (XII 233) vix hostem alterni si congregiamur habemus; aut 'alternos' vicissim, quia accipit, ut vomat, rursus vomit, ut accipiat.

424. COHIBET SPELVNCA hypallage est in sensu; nam ipsa se tenet intra speluncam secundum fabulam.

425. TRAHENTEM Sallustius quo forte inlata naufragia sorbens gurgitibus occultis milia sexaginta Tauromenitana ad litora trahit. ergo et 'sorbet' et 'trahit' de Sallustio.

426. PRIMA nominativus est pluralis a neutro. et est Graeca figura, τὰ πρῶτα ἀνδρῶνος.

427. PVBE TENVS 'tenuis' praepositio ablativa quidem est, sed 20 figurate etiam genetivo cohaeret, ut et crurum tenuis a mento palearia pendent. sane gaudet postpositione. PISTRIS si navem intellegas, haec pistris huius pistris facit; si de belua, haec pistris, huius pistris facit.

428. COMMISSA LVPORVM coniuncta et coagmentata: ipsa sci- 25 licet, ut (IX 672) portam quae ducis imperio commissa recludunt. et figurate locutus est, ut (I 228) oculos suffusa. est

2 secundum Sallustium] hist. fragm. IV 37 Kr. || 5 barathrum . . . nomen] cf. Isid. or. XIV 9, 5 et gloss. Sangerm. ap. Hildebrandum p. 27 || 14 Sallustius] hist. fragm. IV 37 Kr. || 19 tenuis praepositio . . . cohaeret] cf. Serv. comm. in Don. p. 418, 34 et 442, 1 K. || 20 et crurum] georg. III 53

1 unde naturam servat humanam E (t pristinam superscr. e) || 3 in Philippicis om. CME || Quae Charybdis tam vorax? Charybdim dico? quae si fuit, animal unum fuit Cicero || 4 unum] in philippicis add. CLHME || 5 insidias] pertinet quod ait obsidet add. Lion || 6 immensae] nimiae Isid. et gloss. Sangerm. || 7 BERCEPON C berethron LHE (hron in ras. l) beretron M || dicitur] quia sit gravis aspectus quia βαρὺ τὸ ἀδρῆν add. D || 10 uocissim F || 12 SPELVNCAM L || 14 quo] quod Daniel || 16 de Sallustio F et detrahit Sallustio Daniel || 18 τὰ πρῶτα ἀνδρῶνος F τὰ πρῶτα ἀνδρῶνος C τὰ πρῶτα ἀνδρῶνος L τὰ πρῶτα ἀνδρῶνος H τὰ πρῶτα ἀνδρῶνος M τὰ πρῶτα ἀνδρῶνος E (ἀνδρῶνος e) || 19 ablativo F || 22 haec om. C, sed spatium relictum est. haec L (haec l) || pistris huius pistris H pistris huius pistris reliqui, nisi quod prioris pistris litteram extremam, alterius duas litteras extremas in ras. l || facit om. L || si . . . facit in contextu omissa in marg. suppl. L || de belua] dicas add. ME || 23 huius om. HME || facit om. HE (supr. vers. add. e) || 24 coagmentata LEm

autem haec elocutio: postrema, id est τὰ ἔσχατα, commissa erat luporum utero caudas delphinum, id est commissas habebat. *et quidam volunt 'commissa' dici quae diversa iunguntur.*

429. PRAESTAT melius est.

430. CESSANTEM immorantem, quod sequentia indicant 'longos et circumflectere cursus'. *Terentius si absis uspiam, aut ibi si cesses, sed alibi quid illic natus cessat cum Syro.*

431. INFORMEM hic 'quae confusae sit formae', alibi deformem nec sum adeo informis, alibi monstrum <658> informe ingens, quod humanam excedat formam.

10

432. CAERVLEIS CANIBVS variavit nunc 'canes' dicendo, cum supra dixerit 'lupos'.

433. PRAETEREA hinc ostenditur cuncta scire Helenum et iam infensam Iunonem, sed prohiberi dicere, ut diximus supra <380>.

HELENO PRVDENTIA in homine enim prudentia est, in vatibus fides.

433. VERIS IMPLET oraculis, ut Lucanus <V 168> atque hominem toto sibi cedere iussit pectore.

437. IVNONIS MAGNAE id est supernae; nam legimus <VI 138> Iunoni infernae dictus sacer.

438. PRECE NVMEN ADORA IVNONI CANE VOTA LIBENS his enim Iuno praecipue delectatur, id est hymnis et prece. CANE [autem] de historia est; nam et bello Punico matrimi et patrimi cantaverunt Iunoni. et bene tria posuit quae ad religionem pertinent: precare, vove, solve. DOMINAM hic abusive dominam Iunonem appellavit, cum proprium hoc nomen matris deum sit.

25

6 Terentius] ad. I 1, 3 || 7 alibi] heaut. tim. V 1, 9 || 9 nec sum] buc. II 25

1 postremum *C* et *Daniel* || id est] uⁿde est *C* unde est *Daniel* || τὰ ἔσχατα *C* τὰ ἔσχατα *LH* τὰ ἔσχατα *M* (t testata id est eandem rem superscr. m) testata *E* (st. τὰ ἔσχατα in marg. ead. man.) || 2 id est om. *CM* || habebat] caudas utero add. *Fabricius* || 3 diversa *Arntzenius* ad *Plin. paneg. cap. 39*: diuerta *F* *Hagno* teste, diu exesa *Daniel* || 4 ad *Pachyni* in marg. promunturium siciliae spectans austrum ab aeris crassitudine dictum nam pachis graece dicitur crassus et spissus et quia austro perflatur hoc promunturium inde retinens pinguedinem appellatur pachinum *T. cf. Serv. ad v. 699 et Isid. or. XIV 7, 5* || 6 abhis *F* abis *Daniel* || ubi *Daniel* || 7 cesset *F* || syra *F* || 9 monstrum] ut monstrum add. *Daniel* || 14 prohiberi ex prohibere *F* prohibere *E* || dicere om. *F* || 15 PRVDENTIA VATI *F* || enim om. *FC* || in vate *F. Schoellius* || 16 si VERIS IMPLET APOLLO id est si ueris implet oraculis *FC* s. v. i. a. subaudis oraculis *Lion* || utque *C* || 17 totus *H* || cedere] dicere *F* caedere *M* || 18 legimus] in sexto add. *Fabricius* || 19 iunonis *C* || dictus sacer om. *C* || dictos *F* || sacer] in VII. aut sicut supra dictum ideo magna add. *F. cf. ad Aen. I 378, II 269, III 12* || 20 his enim . . . prece om. *F* || 22 patrimi et matrimi *Masvicius primus* || 23 regionem *F*, corr. *Daniel* || precare vove solve scripsi: prece roboe solue *F* prece votis donis *Daniel primus*

439. VICTOR propositi tui effector, *ut illi victor ego, et Tyrio et reliqua.*

441. CYMAEAM VRBEM sicut <293> Buthroti arcem, <I 244> fontem Timavi. Euboea insula est, de cuius civitate Chalcide
5 profecti sunt ad novas sedes quaerendas, et haud longe a Bais, qui locus a socio Ulixis Baio illic sepulto nomen accepit, invenerunt vacuum litus, ubi visa muliere gravida civitatem condiderunt: quae res fecundam ostendebat fore rem publicam: et eam Cumas vocaverunt, sive ab ἐγκύω, id est praegnante, sive ἀπὸ τῶν κυμάτων,
10 id est undis; nam κύματα dicuntur. 'v' autem Latini in 'u' vertunt, ut 'Byrria' 'Burria'.

442. DIVINOSQVE LACVS consecratos, Avernum et Lucrinum. 'Avernus' autem in plurali numero 'Averna' facit, ut 'tartarus' 'tartara': unde est 'Averna sonantia silvis'. sane hic lacus ante
15 silvarum densitate sic ambiebatur, ut exhalans inde per angustias aquae sulphureae odor gravissimus supervolantes aves necaret: unde et Avernus dictus est, quasi ἄορνος. quam rem Augustus Caesar intellegens, deiectis silvis ex pestilentibus amoena reddidit loca.

443. INSANAM VATEM alii magnam dicunt, sed melius deo ple-
20 nam et vaticinatricem intellegimus. *INSANAM VATEM*] *quia duo genera vaticinandi sunt, aut simplex, ut Heleni, aut per furorem, ut Sibyllae. *VATEM*] [quia] vates a vi mentis appellatos, Varro auctor est.* SVB IMA in ima, ut namque sub ingenti lustrat dum singula templo.

1 illi] georg. III 17 || 4 Euboea . . . undis] exscr. mythogr. I 145 || 14 sane hic lacus . . . loca] exscr. Isid. or. XIII 19, 8 || 22 Varro] cf. de l. l. VII 36 | vates . . . appellatos] cf. Isid. or. VII 12, 15

3 CIMEAM C || VRBEM] cymeam autem urbem add. Me per urbem add. E || sicut . . . Timavi om. FC || bytroti L butroti HMe busti E || 4 chalcide L chachide H calchide reliqui. incolae add. Fabricius || 5 sedes] fides F || a Bais] ab his F || 6 socii F || 7 visa] iussa C || 8 secundam F || fore rem] furorem C || uocarunt FCME || 9 ab en κῶ FLE ab ENKYW C ADENKYA H ab ENKYO M ab ἐγκύω vulgo || a praegnate C || ἀπο τῶν κυμάτων C ἀπο τοῦ κυματος L ΑΙΤΟ ΤΟΝ ΚΥΜΑΤΑΝ H || 10 ab undis ME || κυμαί FCHME κύμα L || κύματα undae Fabricius primus || conuertunt M || 11 Burria om. L Cymaeam autem urbem sicut butroti arcem et fontem timavi add. C || 13 haec auerna ME || 15 exalans libri || 16 sulphureae C sulphureae reliqui || supervoluntates F supervolitantes C || 17 ἄορμος M || 19 magnam dicunt quia duo genera . . . Varro auctor est sed melius . . . intellegimus F || 20 intellegimus] intellegamus D, addens a Graecorum tractum etymologia qui πάντες ἀπὸ τῆς μανίας ἀπε-
pellaverunt. nam supra sensus humanos intellegentia furor et insania dicitur, teste Cicerone lib. de diuinatione (I 1, 1) 'huic praestantissimae rei nomen nostri a diuis, Graeci ut Plato interpretatur a furore dixerunt', rursus (I 2, 4) 'furoris diuinationem Sibyllinis maxime uersibus contineri arbitrati'. unde adhuc qui inspirari solent fatuari dicuntur. Virgilius (VI 11) 'magnam cui mentem animumque Delius inspirat nates'. (unde adhuc . . . dicuntur verba sunt Iustini 43, 1, 8) || 22 sibyllae F || mentis ex mentes F || appellatos F || 24 templo] et

444. FATA CANIT FOLIISQVE NOTAS ET NOMINA MANDAT tribus modis futura praedicit: aut voce, aut scripto, aut signis, id est quibusdam notis, ut in obelisco Romae videmus: vel, ut alii dicunt, notis litterarum, ut per unam litteram significet aliquid. in foliis autem palmarum sibyllam scribere solere testatur Varro. *FOLIIS 5 palmarum.* NOTAS litteras. NOMINA verba.

445. CARMINA VIRGO quia eius responsa versibus scribebantur. 'virgo' vero Phemonoe dicta est: nam sibylla appellativum est nomen, adeo ut Varro quot sibyllae fuerint scripserit. sibylla autem dicitur omnis puella, cuius pectus numen recipit: nam Aeolii *σίους* 10 dicunt deos, *βουλῇ* autem est sententia: ergo sibyllas quasi *σίου βουλῆς* dixerunt. inde est <VI 11> magnam cui mentem animumque Delius inspirat vates. sane sciendum omnia responsa sibyllae plus minusve centum contineri sermonibus: unde Vergilius ait <VI 43> quo lati ducunt aditus centum, ostia centum, 15 unde ruunt totidem voces, responsa sibyllae.

446. DIGERIT ordinat, disponit. *IN NUMERVM in ordinem, ut continuatio carminum fiat, unde est numeros memini si verba tenerem.* SECLVSA pro 'inclusa': praepositio pro praepositione.

448. VERSO CARDINE aperta ianua, per periphrasin. 20

449. TVRBAVIT IANVA FRONDES non ianua, sed ventus, qui per ianuam ingreditur.

450. *NUMQVAM* pro 'non'.

451. *SITVS positiones et ordines. alibi 'situ' vetustate, ut <VII 452> en ego victa situ. alibi squalore <VI 462> per loca senta situ.* 25

452. INCONSVLTI inscii rerum, ignari, sine consilio. et consultus est qui consulitur, inconsultus qui non accipit consilium.

8 virgo vero . . . *σίου βουλῆς* dixerunt] exscr. mythogr. II 87 || 18 numeros] buc. IX 45 || 27 consultus . . . consilium] exscr. Isid. or. X 39. cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 75

(I 431) 'exercet sub sole labor' add. *Stephanus et Fabricius* || 2 futura praedicit] ait futura praedicta *F* || scripto] scriptura *FCe* scripto ex scriptu *M*. praedicta add. *F* || 3 obeliscis *F* oboliscos *C* obolisco *L* obilisco *HE* || oromae *C* || 5 ad foliis *supr. vers.* scilicet palmarum *T* || 7 virgo om. *LH* || scribantur *FL* (scribebantur *l*) || 8 foemon *L* (foemonoe *l*) femor Noe *H* fermone *E* (femonoe *e*) || 9 quod *H* || 10 recepit *L* || aeli *L* (aelii) aeoles *E* || sios *FCL* sius *H* zios *E* || 11 bule *FLH* bulae *CE*. *σίους* . . . *βουλῇ* evanuerunt in *M*, nubulas *F* sinubulas *CH* zio^s bulas *L* (zio^s *l* in ras.) ziosbulas *ME* || 14 minus *FC* minus *////* *L* (duae litterae erasae) || 15 quod latini dicunt *FC* || hostiae *F* hostia *HE* || centum om. *ME* || 17 ad in numerum *supr. vers.* in ordinem *T* || 19 SECLVSA . . . praepositione om. *F* || 23 pro 'non' scripsi: ponam *F*. cf. *Serv. ad Aen.* II 670. *omisit hoc scholium Daniel* || 25 sentu *F* || 26 sine consilio sine responso . . . adgrediuntur *F* et consultus est . . . consilium *omittens* || 27 accepit *C*

INCONSULTI] * sine responso, quibus consultum non esset, ut inconsultos incautos dicimus, qui sine consilio aliquid adgrediuntur.*

453. NEQVA MORAE 'nequa' pro 'non' aut 'nulla', hoc est nullum damnum te ex mora fecisse credideris.

5 455. (VI) VELA VOCET valde vocet.

456. ORACYLA fata, responsa.

457. IPSA CANAT ne te mittat ad ea quae in foliis notat. VO-
LENS quae velle habet: nam 'volitura', aut propter asperitatem ser-
monis noluit dicere: aut 'volens', quia cogi non potest si nolit: (aut)
10 ut in sacrificiis 'uti volens propitiusque'.

458. ILLA TIBI ITALIAE POPVLOS et cetera. bene haec ad sibyllam distulit, quia ipse de cursu tantum interrogatus est. et quia 'bella' terribile nomen intulerat, statim evadendi spem adiecit 'et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem.'

15 460. VENERATA quam tu veneratus sis, vel venerata pro te deos, id est rogatis pro te diis.

461. HAEC SVNT QVAE NOSTRA LICEAT TE VOCE MONERI bene cum praescriptione, ne falsidicus vel minus peritus postea putaretur sacerdos.

20 463. EFFATVS AMICO EST poeta divinus peritiam suam inventa occasione semper ostendit; 'effatus' ergo verbo augurali usus est, quia scit loca sacra, id est ab auguribus inaugurata 'effata' dici: ergo religioso verbo voluit uti, qui potuit dicere 'quae postquam vates sic ore est fatus amico'. 'effatio' dicta est pro locutione, quod ubi quid loquimur
25 'famur'.

464. AVRO GRAVIA utrum aurea, an quibus non totis aureis addito auro pondus accesserit? et GRAVIA 'a' finalitatis ratione produ-
citur, sed satis aspere: nam in nullam desinit consonantem, ut

27 a finalitatis . . . ensis] cf. Serv. comm. in Don. p. 424, 21 et Serg. de syll. p. 479, 6 K.

5 VI addidi || valde vocet scripsi: ualde uouet F valde nove Daniel || VELA VOCENT quamuis sit prouisa nauigatio D || 8 uellae H || uolitur FC ualitura E (uolitura e) || aut et sermonis hab. C || 9 aut inseruit F. Schoellius || 11 ILLA TIBI quare de si-
bylla dicit, quid enim plus est dictura? soluitur sic: cum Helenus dixisset ven-
tura quaeque et bella, intulit spem, et quo quaeque modo fugiasque ferasque
laborem Lion. similia ediderat Fabricius || ad vers. 458 bene . . . ferasque la-

borem in marg. T || sybillam F || 12 curso F || tantum om. T || 13 quo quemque] quod quaeque F || 19 sacerdos om. F, post putaretur addens utrum auria an quibus non accesserit et grauia, quae expunxit Daniel || 21 verbo augurali . . . famur hab. Ambros. || augurali F || 22 inaugurata F || 23 uolunt F || quia Am-
bros. || 24 fatus F || est scripsi: et F et Ambros. || prolocutione F pro elocutione
Ambros. || ubi quid Ambros.: ubique F ubi Daniel || 26 auria F || an] in F.
cf. adnot. ad lin. 19 || 27 a om. FC || 28 in om. C

omnia vincit Amor, et nos cedamus Amori, item (X 394) at tibi Thymbre caput Euandrius abstulit ensis. ELEPHANTO pro ebore posuit: Graece dixit.

465. STIPAT denset: unde stipatores dicuntur qui in navibus componunt, a stipa.

466. DODONAEOS id est Epiroticos, a civitate Epiri Dodona. laudavit a regione, ut vasa Corinthia. quidam dicunt ita: ubi aes optime fusum, sicut et apud Corinthum: vel 'Dodonaeos' quales sunt in templo Dodonaei Iovis. haec autem regio in finibus Aetolorum est, ubi Iovi et Veneri templum a veteribus fuerat consecratum. circa hoc templum quercus inmanis fuisse dicitur, ex cuius radicibus fons manabat, qui suo murmure instinctu deorum diversis oracula reddebat: quae murmura anus Pelias nomine interpretata hominibus disserebat. sed cum hic ordo oraculorum per multa tempora stetisset, ab Arce latrone Illyrio excidi quercus praecepta est; unde factum est, ut postea fatidica murmura cessarent. narratur et aliter fabula: Iuppiter quondam Hebae filiae tribuit duas columbas humanam vocem edentes, quarum altera provolavit in Dodonae glandiferam silvam Epiri ibique consedit in arbore altissima praecepitque ei qui tum eam succidebat, ut ab sacrata quercu ferrum sacrilegum submoveret. ibi oraculum Iovis constitutum est, in quo sunt vasa aenea, quae uno tactu universa solebant sonare. altera autem columba pervenit in Libyam et ibi consedit super caput arietis praecepitque ut Iovis Ammonis oraculum constitueretur. LEBETAS ollas aereas. Graece dixit; zemas enim vulgare est, non Latinum.

467. HAMIS AVROQVE hamis aureis, ἐν διὰ δνοῖν. 'hamis'

1 omnia] buc. X 69 || 4 unde . . . a stipa] exscr. Isid. or. XIX 27, 2 || 16 Iuppiter quondam e. q. s.] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. III 106 || 24 Lebetas ollas aereas] cf. Isid. or. XX 8, 4

1 et . . . Amori om. LHM, nos . . . item om. FC || item . . . ensis om. M (add. m) || 2 at] ut FC nam Vergilius || Euandrius . . . ensis om. F || ensis] quare 'liceat'? solvitur: 'liceat' quae leviora sunt; supra enim tacuit de morte patris; nam dicuntur difficile responsa praedicere. add. Lion: quae pertinent ad vers. 461 || 4 inde LH || 5 a om. FC et Lione teste Guelferb. I || stipare F stipa C styppam Guelferb. I stipam legisse videtur Isidorus. cf. ad Aen. I 433 || 6 id est hab. C || 8 chorintum F || 9 regia F || 11 inmanes F || 12 murmure intinctu F, corr. Daniel || 13 murmura F || 15 Illyrio Masvicius: hillirio F || 16 cessarent scripsi: cessarunt F cessauerint Daniel || hebe F || 18 peruolavit legit Hagenus in F || 23 praecipitque F || oraculum constituetur F || 24 zemas FCLHe zimas M zimas E zima I || 25 Latinum] Lebes pro vase capitur in quod aqua dum manus abluitur decedit. quod decentius Aeneae convenire domum (leg. donum) videtur, quam quod culinae dona praestentur, ut Homerus in Odyssea (I 136) χέρονβα δ' ἀμφίπολος προχόω ἐπέχευε φέρονσα καλῇ χερσείῃ ὑπὲρ ἀργυρέοιο λέβητος add. D || 26 ἐναία ἀγεν FC endiadi/in L endiadio H endiadin M endiadin E per Endiadim Stephanus per Endiodyn Masvicius

autem catenis vel circulis significat. *TRILICEM trino nexu intextam.*

468. CONVM INSIGNIS GALEAE a parte totum; nam conus est curvatura, quae in galea prominet, super quam cristae sunt. *coni* 5 *tamen appellationem sciendum a Graeco tractam. CRISTASQUE COMANTES proprie. sicut dictum est Graecorum sic erant, ut <II 391> deinde comantem Androgei galeam. et est participium 'comantes' nothum; non enim est verbum 'como'.*

469. SVA DONA PARENTI id est Anchisae. 'sua' autem con- 10 *grua meritis, apta aetati.*

470. DVCEs equorum scilicet, quos vulgo agasones vocamus, ut <X 574> effunditque ducem. alii duces itinerum accipiunt.

471. REMIGIVM SVPPLET bene verbo militiae usus est, ut supplementum diceret; nam multos in Creta perdiderat.

15 472. VELIS APTARE IVBEBAT subaudis 'socios' a superioribus. *et bene servat τὸ πρῶτον, ut ubique Anchisen inducat iubentem navigationem, ut <9> et pater Anchises dare fatis vela iubebat.*

473. FERENTI pro secundo, [sed] vel flanti, vel cum flare coepisset.

475. ANCHISA bene, cum Veneri libidinem non obicit, dicendo 20 *coniugium maiorem honorem Anchisae tribuit. 'Anchisa' autem vocativus hic non est Latinus, nam brevis esset 'a', ut 'o Catilina': Graecus est ergo, de quo valde apud eos quaeritur quemadmodum exeat ab his nominibus, quae in 'es' mittunt nominativum. nam 'Tydides' 'Tydide' facit, ut <I 96> Danaum fortissime gentis Tydide. 'Atrides', cum sit simile, 'Atrida' facit, ut Horatius ne quis humasse velit Aiace, Atrida, vetas cur? tale est ergo*

3 conus . . . cristae sunt] exscr. Isid. or. XVIII 14, 2. cf. gloss. Sangerm. ap. Hildebr. p. 80 || 13 Remigium supplet . . . perdiderat] cf. comm. Luc. II 475 || 25 Horatius] sat. II 3, 187

1 vel circulis hab. C || nixu intextum F, corr. Daniel || 3 CONVM autem (sic) a parte totum . . . a Graeco tractam post accipiunt (lin. 12) collocavit Daniel, post como Lion || conum FC conus num H || 5 ad v. 468 sciendum coni appellationem a greco tracta et comantis proprie dixit sic enim consuetudo grecorum erat ut galeas cristatas haberent ut deinde comantem androgei galeam. et est participium a uerbo como in marg. T || tractum F || 6 sic om. Daniel || 7 nothum Hagenus: notum F || 10 meritis hab. C || apta congrua aetati L || 11 DVCEs] itineris add. Daniel || vel quos Daniel || agassones F || 13 ut et diceret om. F || 15 IVBEBAT om. FC || 16 tro pepon F || iubentem Hagenus: in F. ut ubique Anchises iubeat navigationem idem coni. Hagenus || 17 et et vela om. F || 18 FVRENTI F || sed vel om. Daniel || 19 Veneri Daniel: uene F. fortasse duo scholia fuerunt bene cum Venere libidinem non obicit et dicendo coniugium maiorem honorem Anchisae tribuit || 21 a om. LH || o om. FC hoc L || 22 apud poetas vel a Plinio F. Schoellius. fortasse apud idoneos || 23 in eis FH || 24 Tydide] tydidæ F tydide ae C sititide H || 25 ut Horatius . . . cur post Scythia (p. 425 (lin. 3) collocanda videri per litteras mihi significavit Ioannes Kirchnerus || 26 uelint Me

et 'Anchisa'. sane apud Latinos horum nominum causa manifesta est: nam nominativum ipsum in 'a' mutant et recipiunt Latinam declinationem, ut 'Atrides' 'Atrida', 'Scythes' 'Scytha': DIGNATE digne habite, digne iudicate. nam modo non agentis habet, sed patientis imaginem; illud est in primo <335> haud equidem 5 tali me dignor honore.

476. CVRA DEVM *id est* amor, ut *alibi* <X 132> Veneris iustissima cura. BIS PERGAMEIS EREPTE RVINIS probavit curam deorum. et sciendum, rhetorica esse argumenta, quae a contrariis laudant. quod enim supra Anchises infelicitatis putavit, ut <II 642> 10 satis una superque vidimus excidia, hoc iste argumento convertit in laudem. 'bis' autem propter Herculem et Graecos, qui expugnare Troianos.

477. ECCE TIBI aut vacat 'tibi', ut in Tullio qui mihi accubantes in conviviis: aut certe altius dictum est 'tibi', ac si 15 diceret: qui Italiae hanc tantum visurus es partem, non etiam eam quam Aeneae fata promittunt. aut certe 'tibi' *id est* quod ad te attinet; nam ita veteres ponebant, ut Terentius in *adelpis* <IV 1, 21> *en tibi autem: quid est? lupus in fabula. et cur haec Aeneae non dicit? aut sufficere putat quae illi vaticinatus est, ut retineat illa,* 20 *aut ambobus dicit ad unum loquendo.* AVSONIAE Italiae, a rege Ausone. ARRIPE invade: illic enim est sacrificaturus.

478. ET TAMEN ἀνάκλουθον est; non enim praemisit 'quamquam vicina sit'. PRAETERLABARE NECESSE EST *praeternaviges. et bene positum 'necesse est', ne fatigato longae navigationis denuntiatio dura* 25 *videretur.*

479. PANDIT APOLLO Laurolavinatē agrum significat, ad quem venturus est.

480. VALE AIT bis haec est in Vergilio iteratio, ut hoc loco:

3 Dignate ... imaginem] cf. Gell. XV 13, 10 || 14 in Tullio] in Catil. II 5, 10

1 et sunt anchisa FC || 2 nam] quae Stephanus et Masvicius || nominativus ipse in a mutatur et recipit Daniel || mutant] mittunt Stephanus, Fabricius, Masvicius || 3 atrida facit et scytha facit Me || 4 non] nam F || 5 illud F. Schoellius: unde libri || 7 id est et alibi hab. C || 9 et sciendum om. F || 10 supra om. F || infelicitatem C || 11 excidia] et c. s. u. add. Me || hic M (1 iste superscr. m) || argumentum ME (argumento me) || 14 tullo F || qui] id L || 18 ut] Daniel: in F || 19 haec Aeneae scripsi: uenene F ut Aeneae Daniel et Aeneae Masvicius 21 AVSONIAE . . . Ausone om. F || Ausone Masvicius: ausono libri Ausonio exemplaria pleraque || illis F || 23 AT TAMEN H || anacolyton F anacoliton C anacoluton L H Me anacoleuton E anacoleuton m) || 25 PRAETERLABARE F || 27 Lau-

rolavinatē m: laurolauiniae FC laurolauini autem L (i superscr. l) laurolauinii autem HE laurolauinii uatem M Laurolavinatē autem Fabricius Laurolavinatē Masvicius et Burmannus

nam cum supra 'compellat' dixerit, intulit modo 'ait'. item in quinto <547> cum praemiserit fidam sic fatur ad aurem, subiecit rursus et sese ostendat in armis, dic ait. O FELIX NATI PIETATE latenter ostendit mortem futuram: non enim ait fe-
 5 licem vitae longinquitate vel adventu ad Italiam, sed tantum 'nati pietate', quasi qui poterit exsequiarum munus implere.

481. PROVEHOR sermone progredior, ut ostendunt sequentia.

DEMOROR AVSTROS id est vos demoror quo minus ventis utamini.

482. SUPREMO ultimo: postquam eorum desperabat aspectum.

10 483. PICTVRATAS participium sine verbi origine, vel a feminino genere derivatum, pro 'pictas', id est pictura decoratas. AVRI SVB-
 TEMINE id est filo quod intra stamen currit, quod Persius <VI 73>
 tramam dixit mihi trama figurae sit reliqua: ast illi tremat
 omento popa venter? nam male quidam 'subtemen' stamen ac-
 15 cipiunt, cum stamen de auro esse non possit.

484. PHRYGIAM CHLAMYDEM aut acu pictam: huius enim artis peritos Phrygiones dicimus secundum Plautum; in Phrygia enim inventa est haec ars: aut ob hoc addidit 'Phrygiam', quasi per quam patriae memoria retineretur. NEC CEDIT HONORI id est tanta dat
 20 munera, quanta merebatur Ascanius: hoc enim est 'honori non cedere', parem esse meritis accipientis. Scaurus vero 'honore' legit et intellegit: honore non cedit Heleno, qui patri eius vel avo donaverat multa.

485. TEXTILIBVS sibi congruis: quid enim magis conveniebat
 25 donare mulierem?

486. ACCIPE ET HAEC aut intellegimus ante a se aliqua fuisse donata: aut certe secundum ius locutus est; omnia enim quae vel avus vel pater acceperat, ad Ascanium hereditatis iure deveniunt.
 an 'et haec' praeter illa quae Helenus tibi dedit? MONVMENTA
 30 memoria. 'monumenta' autem a mentis admonitione sunt dicta.

487. LONGVM AMOREM et de praeterito et de futuro, ut agnos-

12 filo quod intra stamen currit] cf. Isid. or. XIX 29, 7 || 16 acu pictam . . . ars] exscr. Isid. or. XIX 22, 22 || 17 secundum Plautum] Aulul. III 5, 34

5 aduentum FC || 8 ad demoror austros supr. vers. uos demoror quo minus utamini uentis T || 11 dirivatum F || 13 uocat M (dixit m) || tramā L || figurae sit Persius: figura est libri || ast . . . venter om. FC || tremat omento] tramata mento L tramato mente H || 16 CLAMYDEM libri, nisi quod CHLAMYDEM H

18 haec hab. C || 19 retinetur F || 20 hoc enim honoris est FC hoc est honori L (enim l) hoc enim est M || cedere] scilicet add. M parem esse meritis omittens || scauris F scaurus L || 26 a se hab. C || 27 locuta F || 28 deueniunt C || 29 MONIMENTA Mcle || 30 monumenta cl || amonitione LH (admonitione l)

cas, quantum te vel amaverim vel amatura sim. *potest et pro 'diu' accipi.*

488. CONIVGIS HECTOREAE dictum est hoc habita ratione personae, cum qua loquebatur, ac si diceret 'uxoris avunculi tui'.

EXTREMA TVORVM vel quae Ilio extulit: vel sicut supra <482> digressu 5 maesta supremo.

489. MEI SVPER ASTYANACTIS IMAGO 'super' id est valde, vehementer, expresse, hoc est valde mihi es imago Astyanactis: quo sermone etiam Homerus in simili utitur significatione. *SVPER* [et] deest 'est', ut sit quae superest, id est restat, ut in octavo <251> 10 neque enim fuga iam super ulla periculi est. fabula autem de Astyanacte ista est: superato Ilio cum Graeci ad patriam redituri contrariis flatibus prohiberentur, Calchas cecinit deiciendum ex muris Astyanacta Hectoris et Andromachae filium, eo quod si adolevisset fortior patre futurus, vindicaturus esset eius interitum. hunc Ulixes occul- 15 tatum a matre cum invenisset, praecipitavit e muro, et ita Graeci Troia profecti sunt.

491. PVBESCERET ut etiam in secundo <681> diximus, prooeconomia est, ut verisimile sit Ascanium in nono potuisse iam bella tractare. 20

492. DIGREDIENS pro 'cum digrederer', participium pro verbo modi coniunctivi.

493. VIVITE FELICES 'vivite' modo bene optantis est, non, ut in bucolicis <VIII 57>, male dicentis, ut vivite silvae, id est perite. simile est et 'valete', ut Terentius valeant qui inter nos 25 discidium volunt. sunt autem haec per contrarium inventa maledicta, ut sit quasi salva veneratio. illud quaeritur, utrum 'vive', an 'vivas', id est utrum per imperativum, an per optativum dicere debeamus? et constat dici melius per optativum: optari enim pos-

9 Homerus] Od. IV 149 || 25 Terentius] Andr. IV 2, 13

3 hoc om. CL || 5 vel] ut Daniel || 8 es] est H || imago...significatione om. F || 9 significatione] κελνον γὰρ τοιοῦδε πόδες τοιοῦδε τε χεῖρες ὀφθαλμῶν τε βολαὶ κεφαλῇ τ' ἐφύπερθε τε χεῖραι (Od. IV 149) add. Fabricius || 10 deest est ut sit quae superest id est restat Hagenus: et deest ut que sit superest id est restet F uel deest ut sitque superest id est restet Daniel vel deest est sitque superest id est restet Masvicius et 'quae' deest et 'est', ut sit quae superest, id est restat coni. F. Schoellius || 11 neque iam fuga super illa periculi est F || de astianacte historia talis legitur superato ilio...profecti sunt in marg. inf. T || 12 astianactis F || Ilio] illic F || 13 fatibus F || calcas F || deiniendum F || 14 andromachis F || 15 eius] patris Daniel || 17 sunt] imago astianactis quo sermone etiam homerus in simili utitur significatione add. F || 19 nono] octavo F || 21 degredere F, corr. Daniel || modo F || 23 non om. F || 25 simile] tales F || tale C || 26 dididium F || maledicta L (maledicta l) || 27 salva] amara F || 28 per om. F || an] aut F || dicere...optativum om. F

sunt, non imperari vel bona vel adversa. quòd autem invenimus per imperativum, usurpatum est. FORTVNA PERACTA IAM SVA id est dura, propria Troianorum, ut <VI 62> hac Troiana tenus fuerit Fortuna secuta.

5 495. PARTA pro 'parata'. ARANDVM findendum, ut <V 158> longa sulcant vada salsa carina; sulcus enim proprie aratri est.

496. CEDENTIA RETRO ut <VI 61> iam tandem Italiae fugientis prendimus oras.

498. FECERE MANVS quod est dulcius.

10 499. QVAE FVERIT MINVS OBVIA GRAIS id est quae nullum patiat excidium. alii 'fuerint' legunt et volunt esse maledictum in Graecos, ut ad auspicia referas: quod non procedit; nec enim de hoc agebatur. OBVIA autem obnoxia, inimica, contraria.

500. SIQVANDO THYBRIM fluvium: pro quo regem ipsum posuit
15 Thybrim, qui in hunc cecidit fluvium et ei nomen dedit; nam antea Albula dicebatur, ut ostendit in octavo <332> Vergilius. alii volunt non Thybrim cecidisse, sed Tiberinum, regem Albanorum, a quo Tiberis dictus est. ut autem Thybris dicatur, haec ratio est: quodam tempore Syracusani, victores Atheniensium, ceperunt Syracusis
20 ingentem hostium multitudinem et eam caesis montibus fecerunt addere munimenta civitati. tunc auctis muris etiam fossa intrinsecus facta est, quae flumine admissio repleta munitiorem redderet civitatem. hanc igitur fossam, per hostium poenam et iniuriam factam, Thybrin vocaverunt ἀπὸ τῆς ὑβρεως. postea profecti Siculi
25 ad Italiam eam tenuerunt partem, ubi nunc Roma est, usque ad Rutulos et Ardeam: unde est <XI 317> fines super usque Sicanos: et Albulam fluvium ad imaginem fossae Syracusanae Thybrin

14 fluvium... Tiberis dictus est] cf. Varro de l. l. V 30. Isid. or. XIII 21, 27. Serv. ad Aen. VIII 330. mythogr. I 193

1 vel bona vel adversa] uel aduersa uel prospera M uel prospera uel aduersa possunt E possunt post enim omittens || 2 usurpatium M || 4 secuta] PERACTA prostrata addidit Daniel || 5 PARTA] PERACTA FC || properata C || 6 longae Daniel || vada] probata F || carinae F || arati F, corr. Daniel || 10 FVERINT F FVERI/T C || 11 patiantur H patitur M || fuerint] n in ras. L || 12 nec enim deb; cagebatur H || 14 TYBRIN CE TYBRIM Le TIBRIN H THIBRIM H || 15 tibrin FCE tybrim LH thibrim M || 16 ut uirgilius M || ostendit uirgilius l || in VII. CL || Vergilius om. LHM || nolunt H non omittens || 17 tibrn F tibrin CE tibrin Le tybrin H || 18 tyberis CE || tibris FCLE || 19 victores... multitudinem FC: uictores ceperunt syracusis atheniensium ingentem hostium multitudinem LH uictores a. c. i. h. m. M uictores c. a. i. h. m. E || 21 autis F || 22 flumine admissio] aqua M || 23 civitatem] patriam Me || 24 Thybrin scripsi: Ybrin libri, nisi quòd tibrin E || ἀπο τῆς ὑβρεως C ἀπο τῆς ὑβρεως L (ὑβρεως in ras. l) ἀπο τῆς ὑβρεως H || 26 et ad ardeam Me || 27 ab imagine C tybrin FH tibrin CE brin L (tybrin l) t̃ybrin M (t̃ man. pr.)

vocaverunt, quasi ὕβριν, ut <497> effigiem Xanthi Troiamque videtis. circa Syracusas autem esse fossam Thybrin nomine Theocritus <I 118> meminit.

501. GENTIQUE MEAE bene genti suae dicit, non sibi. scit enim, Ascanio regna deberi † *yicta fatisque incensa*. DATA MOE- 5 NIA CERNAM COGNATASQUE VRBES OLIM quandoque. et per omnia 'cernam' subaudis. sensus autem talis est: si potuero ad Italiam pervenire et regna constituere et videre urbes et populos tibi cognatos; nam et Aeneas et Helenus a Dardano originem ducunt. ergo hoc dicit: quoniam et ab uno originem ducimus et iisdem ca- 10 sibus subiucimus, Troiam utramque, id est quam et tu fecisti et ego facturus sum, iungamus et faciamus unam, sed 'animis', hoc est foedere et adfectione, quoniam re vera eas natura non sinit iungi. *quamvis quidam dubitant, utrum genere, an loci proximitate propinquos dixerit*. sane quoniam occurrebat humanae brevis vitae, 15 bene subiunxit 'maneant nostros ea cura nepotes'. distinguendum autem 'populosque propinquos Epiro'. et sequentibus ostendit quomodo 'Hesperia', id est, quibus populis auctor est Dardanus. HESPERIA autem Ἑσπερίαν, nam Graece dixit, et est de loco adverbium 'Dardanus Ἑσπερίαν'. figura enim non numquam pulchra 20 est si elocutio imperfecta sit, ut Cicero in Verrinis Quintum Verrem Romulia non addidit 'tribu'. *cognatas vero urbes quidam in honorem Augusti dictum accipiunt. is enim cum in Epiro Nicopolim conderet, cavet in foedere civitatis ipsius, ut cognati observarentur a Romanis.*

25

506. PROVEHIMVR PELAGO id est Buthrotio derelicto. VICINA CERAUNIA IVXTA Ceraunia sunt montes Epiri, a crebris fulminibus

21 in Verrinis] act. I 8, 23

1 YBPEIN F YBPEIM C Ybrin L ybrym H ibrin E quasi ὕβριν om. M || 2 esse om. M (add. m) || fossam om. L || ybrin fossam FC || Thybrin scripsi: ybrin L tybrin H thbrin M tibrin E || 5 victa Daniel. fortasse DATA fatis concessa || 7 potero M (potuero m) || 8 diuidere FC || 9 et ante Acneas om. M || 10 et om. M || 11 et ante tu om. M || 17 et] sed LH || ex sequentibus ME in sequentibus l || 18 Hesperia] fortasse addenda quibus idem Dardanus auctor || 19 et hesperia H || autem FC: hoc est LHME || hespero ten F hesperothē C et iepoenen L (ἡσπεριώθεν l) ἡσπεριώθεν H hesperoten M ἡσπεριώθεν E (ἡσπεριώθεν e) || graece] recte F || 20 Ἑσπερίαν] hesperiam tenuit FC Hesperiothen LH hesperoten Me hesperiothen E || 21 inperita F || Quintum] qui FC || 22 et non LH || trubui C || ad cognatas urbes supr. vers. a cognatis habitandas. sed quidam cognatas urbes dictum accipiunt in honorem augusti. is enim cum in epyro nicopolim conderet ciuitatem cauuit in foedere ipsius ciuitatis ut cognati a romanis obseruarentur T || 23 his enim F || 26 bythrotio F bytrotio Cl Bytrotio L buthrono H butrotio M butrocio E Buthroto derelicta Masvicius

propter altitudinem nominati: unde Horatius expressius dixit Acro-
ceraunia propter altitudinem et fulminum iactus.

507. CVRSVSQVE BREVISSIMVS adeo ut medio noctis spatio
transfretaverit.

509. OPTATAE TELLVRIS quae a navigantibus semper optatur.
alii 'optatae' electae vel expetitae accipiunt, ut <I 425> pars optare
locum tecto.

510. SORTITI REMOS quia remigium suppletum erat. et 'sortiti'
per sortem divisi ad officia remigandi, qui esset proreta, quis pedem
10 teneret. PASSIM prout quis voluit. LITORE SICCO ad discre-
tionem illius, quod aqua adluitur.

511. CVRAMVS id est reficimus.

512. HORIS ACTA per horas decurrens. SYBIBAT bene 'subibat';
post sextam enim horam descendit.

514. AVRIBVS AERA CAPTAT naturale enim est, ut a qua parte
flaturus est ventus, ad eam auris admota frigidior fiat.

515. SIDERA CVNCTA NOTAT ideo 'cuncta', quia in prognosticis
legitur non sufficere unum signum ad explorandam futuram sereni-
tatem. 'notat' autem, ut Tullius notat et designat oculis, id
20 est diligenter intuetur. TACITO CAELO aut sereno, aut nocturno,
per quod tacetur; aut ipse tacitus; aut certe ad homines rettulit:
nam licet aeternus sit axium sonus, tamen a nobis non auditur.
ergo quantum ad nos, tacitum dixit. LABENTIA cursu scilicet mundi;
neque enim ventis feruntur, sicut de planetis dicitur: ergo 'labentia'
25 tamquam labentia, numquam enim loco moventur.

516. ARCTVRVM stella est post ursam in boote signo. PLV-
VIAS HYADAS id est pluviolas. Sallustius consedit in valle virgulta
nemorosaque 'virgulta' pro virgultosa. quidam autem 'arcturum
vel pluviolas hyadas' accipiunt, quia non utraque uno tempore oriuntur:

1 Horatius] carm. I 3, 20 || Acro-ceraunia... iactus] exscr. Isid. or. XIV 8, 6 ||
19 Tullius] in Cgt. I 1, 2 || 27 Sallustius] hist. fragm. inc. 8 Kr.

3 ut om. F et M (ut m) || 5 quae a ex quia L || 6 alii... tecto omisit
Daniel || obtare F || 8 supletum F || 9 qui esset... teneret om. ME (supr. vers.
add. e) || 11 quod] propter quod FC || alluitur ex abluitur L adluditur H || 13
subbibat E || 18 exprobrandam F || 20 aut sereno hab. C || 21 ipse L (certe I) ||
setulit F || 23 ergo... dixit om. M || a nobis E (ad nos e) || ad labentia supr.
vers. currentia cursu scilicet mundi non reuera labentia sed tamquam labentia
T || 26 bote F boete H bootae M || signo] ἀπὸ τῆς οὐράς καὶ ἀρκτοῦ id est
a cauda ursae add. D || ad pluuiasque hyadas in marg. pluuiolas. quidam ac-
cipiunt arcturum vel pluuias yadas quia non uno tempore semper oriuntur.
apparente scilicet arcturo semper, yadibus autem certo tempore. quod si ita
est erit que pro ue id est uel arcturum uel yadas circum quas solent prognos-
tica quidam praenisione pluuiam-portendere T || 28 nemorosaque F || arctu-
rium F

quod si ita est, erit 'que' pro 've'. *TRIONES* id est septentriones duos, Cynosuram et Helicen. Varro autem ait boves triones dici. et haec signa etiam plaustra dicuntur, quae a bobus necessario trahi solent, ut Graeci ἄρτων ἄμαξαν.

517. ARMATVMQVE AVRO CIRCVMSPICIT ORIONA bene 'armatum' 5 auro', quia et balteus eius et gladius clarissimis fingitur stellis. sic Lucanus <I 665> ensiferi nimium fulget latus Orionis. et sciendum non hoc eum intueri, ut cernat signa, quae omnibus patent, sed explorare stellarum vigorem, quo futura indicatur serenitas, ut in georgicis <I 395> nam neque tunc stellis acies obtusa 10 videtur. [ipsum autem Orionem etiam tempestates significare, si fuerit obscurus, alibi <I 535> ostendit cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion.] si autem quaerebat quasi non orta, nequaquam procedit, cum etiam septentriones dixerit, qui semper videntur.

CIRCVMSPICIT ORIONA aut quaerit cernere, aut diu contemplatur. 15

518. CAELO CONSTARE SERENO id est omnia videt habere caelum quae significant serenitatem. 'constare' autem suppetere, ut Iuvenalis <VI 166> quis ferat uxorem, cui constant omnia?

519. CLARVM SIGNVM faculam elevavit, ut <II 256> flammam cum regia puppis extulerat. CASTRA MOVEMVS castra sunt, 20 ubi miles steterit. modo tamen classem significat, quia et castra nautica dicuntur. dicta autem 'castra' quasi casta, vel quod illic castraretur libido: nam numquam his intererat mulier.

520. TEMPTAMVSQVE VIAM id est naves producimus. PAN-DIMVS ALAS contos intendimus: unde <I 224> mare velivolum. 25 Sallustius et parvis modo velorum alis remissis.

522. HVMILEMQVE VIDEMVS ITALIAM aut naturam provinciae.

2 Varro] de l. l. VII 74. cf. Gell. II 21, 6 sqq. || 11 ipsum autem... Orion] cf. Luct. Plac. ad Stat. Theb. IX 461 || 20 castra sunt... mulier] exscr. Isid. or. IX 3, 44

1 ad geminosque triones *supr. vers.* ericem dicit et cynosuram T || GEMINOS duos Masvicius primus || 2 id est Cynosuram et Helicen Daniel primus || scynosuram et hellicen F || 3 a bobus Masvicius: beivus F bobus Daniel || 4 ἄμαξαν Daniel: hncatiam F || 5 ad armatumque auro *supr. vers.* quia balteus eius et gladius clarissimis notatur stellis T || 6 carissimus F || 9 exprobrare F || 10 obtusa F || 11 significari F || 13 sed si autem F || 14 quis eam pervidetur C || quae LH (qui l) || 15 ad circumspicit Oriona *supr. vers.* aut... contemplatur T || 16 *supra vers.* 518 hoc est postquam omnia... significant serenitatem T || 17 significant Commelinus primus || 18 feret Pithocanus Iuvenalis || constat CLM (constant l m) || 21 ubi] vel F || milis F || 22 ad castra movemus *supr. vers.* in hoc loco classem intellege, in marg. Nota castra de nucibus dici T || quasi castra F || 23 nonnunquam Stephanus || his] illic C || 24 temptamus LH || 25 unde... remissis omisit Daniel || intendimus] vel antennas cum velo extendimus, quae sunt alae in malo navis add. D

ostendit: *quod verum est in illo transitu*: ut Sallustius Italiae plana ac mollia: aut rem physicam exprimit, quia omne quod continetur altius est ab eo quod continet: aut quia procul visentibus terra humilis semper videtur, ut Lucanus <III 7> et dubios cernit vane scire montes.

524. ITALIAM tautologia usus est ad exprimendum adfectum navigantium. CONCLAMAT valde aut saepius clamat. SALVTANT quidam pro 'adorant' tradunt, ut 'deos salutare'.

525. CORONA INDVIT aut usque ad summum implevit, aut re vera coronavit. NERO hic vino; alias 'merum' quod nihil admixtum habet.

528. DI MARIS per quod navigo, TERRAE ad quam iturus sum. TEMPESTATVM ventorum, aurarum, temporum, serenitatis, ut <IX 19> unde haec tam clara repente tempestas? nam multa significat.

529. VENTO septimus casus. SPIRATE et ad ventum pertinet, et ad favorem, ut <II 385> adspirat primo Fortuna labori.

530. CREBRESCVNT OPTATAE AVRAE magnum hic Anchisae ostenditur meritum. PATESCIT propinquantibus, ut <411> et angusti rarescent claustra Pelori.

531. APPARET IN ARCE MINERVAE hic dubium est, utrum 'Minervae templum', an 'in arce Minervae' debeamus accipere. sane Calabria ante Messapia vocata est. hoc autem templum Idomeneus condidisse dicitur, quod etiam castrum vocatur.

533. EYROO ab eo quod est 'Eurois fluctus' ablativum 'Euroo' per derivationem debemus accipere. IN ARCV in arcus similitudinem, ut <VI 42> excisum Euboicae latus ingens rupis in

1 Sallustius] hist. fragm. IV 32 Kr. || 10 Mero...habet] cf. Isid. or. XX 3, 3

1 Italia Stephanus || plena LM (plana l) plano H || 2 mollia L (mollia l) mollis Stephanus atque humilia cont. Hagenus || 3 est om. C || uidentibus M || 6 musus H || 7 navigantium FC || CONCLAMAT...clamat. ITALIAM...navigantium Daniel || CONCLAMA F || ualda F || ad salutant supr. vers. adorant T || 8 duos salutari F, correxit Daniel || 9 ad v. 525 Induit corona. Corona septimus casus est id est uel in circuitu uasis spumam colligi fecit. uel cooperuit. uel etiam in circuitu miscere fecit T || 16 labori] lichori H || 17 AVRAE] sonant add. Daniel || hic hab. C || 18 meritum] quom mox precatus exauditur ut diis acceptus sit add. D || 19 rarescunt FC || Pelori] MINERVAE Palladis, ut (buc. II 61) 'Pallas quas condidit arces, ipsa colat.' add. D || 20 ad templumque apparet in arce Minervae supr. vers. hic est dubium aut templum minervae aut arcem minervae. sed credibilis est in arce id est in altitudinē templum apparuisse minervae T || 21 in arce] arcem Masvicius primus || 22 messepiea uocatus est F, correxit Daniel || idomeneus F et exemplaria impressa || 24 EOO. Euroo ab eo e. q. s. Daniel EYROO. EOO ab eo e. q. s. Masvicius primus || 25 dirivationem F || in arcus...Sallustius om. C || 26 euboici F || rupit HI

antrum, in antri *scilicet* similitudinem. sic de ponto Sallustius, unde hic tulit colorem, *nam* speciem efficit Scythici arcus.

535. IPSE LATET re vera procul intuentibus: unde est 'portus-que patescit'. nam secundum Donatum 'late patet' non stat versus.

536. TURRITI SCOPULI in modum, in similitudinem turrium, ut <I 5 162> hinc atque hinc vastae rupes geminique et reliqua.

REFUGITQUE AB LITORE TEMPLVM aedificia vicina litoribus longe intuenti videntur in mari, quae accedentibus quasi recedere et retro se agere putantur: vel quia situm est in colle, qui sensim crescit a litore. ideo dixit 'refugit'. tale est <72> terraeque urbesque 10 recedunt.

537. PRIMVM aut quale numquam ante viderat: aut antequam aliud videret: aut certe quia sequitur porcae albae omen. alii vero 'tondentes primum campum' volunt, id est primam partem campi. sane figurate 'equos omen'; diversa enim significatione idem dixit. sed 15 multi de libris augurum tractum tradunt: iugētis enim dicitur augurium quod ex iunctis iumentis fiat. observatur enim, ne prodituro magistratui disiunctis bobus plaustrum obviam veniat: quod Vergilius oblique ad equos transtulit, quos cum solutos vidisset Anchises, quem auguriorum peritum fuisse non dubium est, ait 'bellum o terra hospita 20 portas, bello armantur'. dicendo 'armenta' oblique intellegit boves quos vitaverat dicere, et ne plaustrum nominaret, ait 'currus'; cum autem dicit 'iugo', veram significationem iugētis facit. sed quia in libris Etruscis invenitur etiam equos bona auspicia dare, subiunxit 'spes est pacis, ait'.

25

538. CANDORE NIVALI pro 'candoris nivalis', ablativum pro ge-

1 Sallustius] hist. fragm. III 49 Kr.

2 hic om. FC || tulit] sumpsit M || nam hab. C || scitisi H scythici in ras. l || 3 IPSE LATET] cautes add. F^g g. add. C || 4 versus] ideo ergo latet debemus legere add. Lion || 5 ad turriti scopuli supr. vers. in similitudinem turrium T || 8 mare H || et] ac ME || 9 sensum H || 12 antea LM || ad hic primum supr. vers. praeter quod servius dicit antequam aliud videret T || 13 vero om. M || 15 sane figurate... spes est pacis ait hab. Ambros. || ad omen equos in marg. diversa significatione figurate omen et equos bis idem dixit id est vidi omen et vidi equos T || sine F || idem] id omen Daniel primus || 16 multi de libris augurum hoc tractum volunt iugētis enim... bellum o. t. h. p. in marg. T. cf. adnot. crit. ad v. 540 et 543 || augurium F || tradunt] volunt Ambros. || iugētis F. cf. Paul. Festi s. v. 'iuges' et Christi adnot. crit. ad Cic. de div. II 36, 77. iugalis ex iugelis Ambros. iuge id Commelinus iuge eis Masvicius. Scaliger, qui laudat haec verba (castig. in Festi libros p. LXX), 'iugētis' non mutavit. || augurium om. Ambros. || 17 observabatur T || magistratui prodituro T || 18 de iunctis T || bonus F || bubus T || veniret T || 19 solutus F || 20 dubium non est Ambros. || 21 armantur] eqs. add. Ambros. || intelligit Ambros. et Daniel: intellege F || 22 vitavit Ambros. || 23 iugalis Ambros. || 24 auspicia bona Ambr. || 26 ad candore nivali supr. vers. ablativum pro genitivo pro eo quod est niuei candoris T

netivo: et hoc ad victoriae omen pertinet. simul notandum Anchisen omnem habere divinandi peritiam: hinc est illud <V 47> divini-que ossa parentis.

539. TERRA HOSPITA -usurpative 'hospita' dixit; quae enim in
5 'es' exeunt communia esse possunt; nam femininum in 'a' non mittunt. Lucanus <V 11> hospes in externis audivit curia tectis. nec mirum abusum esse Vergilium, cum et Plautus paupera dixerit ab eo quod est hic et haec pauper, ut <VIII 105> pauperque senatus item <XII 519> pauperque domus, nec
10 nota potentum munera.

540. BELLO ARMANTVR EQVI hic 'bello' dativus est, et ratiocinatio divinationis est. ARMENTA armenta dicta sunt quasi apta armis: nam et equi intersunt proeliis, boves arma dant ex coriis.

541. SED TAMEN ἀναχόλουθον; nam 'quamquam' non prae-
15 misit. OLIM infiniti temporis. CVRRV pro 'curru': dativus vetus.

543. SPES EST PACIS, AIT ostendit latenter vincere posse Troianos, dicendo supra 'curru succedere sueti' et 'iugo'. et cum praemisisset de bello, post ait de pace, ut id magis remaneret in mentibus.

544. PALLADIS ARMISONAE bene post belli omen, armorum

4 usurpative ... munera] cf. Prob. cath. p. 16, 11 sqq. et inst. art. p. 82, 33 sqq. K. Luct. Plac. ad Stat. Theb. VI 279 || 7 Plautus] Plautus in vidularia 'paupera haec res est' Prisc. I p. 152, 8 H. || 12 armenta...ex coriis] cf. Varro de l. l. V 96. Isid. or. XII 1, 8

1 anchisem L || 6 coria L uilia H || 7 plaustrum F placutus H || 9 item ut C || 10 tota H || 11 ad bello *supr. vers.* dativus id est ad bellum T || 12 ad haec armenta *supr. vers.* dicendo armenta oblique intellegi voluit boves quas vitaverat dicere sicut in sequentibus ne plaustrum nominaret dixit curru T || 13 et hab. C || arma dant C: armant reliqui || ex coriis in marg. M || boves...coriis] clypei uero armantur bouum coriis Masvicius et Burmannus || coriis] armenta quoque dicta sunt maiora animalia quae arationi congrua sunt add. D || coriis] Varro autem (de l. l. V 96) boves armenta vocari voluit, quasi armenta, quod eorum praecipue opera in arandis agris utamur: unde Columella lib. VII (lib. VI praef.) 'iumenta et armenta a re traxere, quod nostrum laborem vel onera subvectando vel arando iuarent.' proprie ergo armenta boves dicuntur et equi: quamvis etiam alia maiora animalia eo nomine dici possint, licet sint ad arandum aut ad gestanda arma inutilia: nam cervi, qui ad hoc non sunt idonei, inter armenta computantur a Virgilio lib. I (185), cum ait 'hos tota armenta sequuntur'. dixerunt etiam antiqui armento in feminino: Ennius 'ad armentas ipsius easdem' et Pacuvius 'tu curvifrontes pascere armentas soles'. add. Masvicius. Ennii et Pacuvii verba Nonius p. 190 M. laudavit || 14 una coloton F ana coloton C anacoliton LH anacoluthon M || 15 ad olim *supr. vers.* nunc olim infiniti temporis est; ad curru *supr. vers.* pro curru T || 16 ex C (expunxit et est superscr. ead. man.) ET LH (est l) || 17 cursum LH (curru l) cursu E (curru e) || sueti om. FC || ad iugo *supr. vers.* cum dicit 'iugo' ueram significationem iugētis auguri facit. sed quia in libris etruscis inuenitur etiam equos bona auspicia dare subiunxit spes est. et bene cum praemisisset...mentibus T || curru succedere et iugo sueti F || 18 de pace] da pace F

deam precatur, quamquam hoc quoque templum visum ad omen pertineat.

545. PHRYGIO VELAMVR AMICTV sicut dictum est <407> propter visum vel Diomedem vel Ulixen, quando ei Palladium redditum est.

546. DEDERAT QVAE MAXIMA vel propter caput velandum, vel ad 5 illud pertinet <435> quod ait proque omnibus unum praedico: hoc est ut supplicet Iunoni. DEDERAT QVAE MAXIMA ut proque omnibus unum praedico. RITE recte, secundum ritum: unde sequitur 'perfectis ordine votis'.

547. IVNONI ARGIVAE id est magnae, ut <437> Iunonis magna: aut inimicae Troianis. 10

548. HAVD MORA CONTINVO unum de his [sermonibus] vacat.

549. VELATARVM quia antennae involutae sunt velo, id est velatae. et est versus spondiazon.

550. GRAIVGENVMQVE DOMOS sic est dictum, quemadmodum 15 <359> Troiugena. et sciendum sacrificii tantum causa eos tetigisse Calabriam, ubi dicuntur accepisse Palladium, sicut <407> dictum est, a Diomede vel ab Ulix: nec inmerito dubitatur; ut enim in secundo <166> legimus, ambo rapuerunt. 'domos' autem ideo, quod Helenus <398> cuncta malis habitantur moenia Graiis. 20

551. HERCVLEI SI VERA EST FAMA TARENTI fabula talis est: Lacones et Athenienses diu inter se bella tractarunt, et cum utraque pars adficeretur, Lacones, quibus iuventus deerat, praeceperunt, ut virgines cum quibuscumque concumberent. factum est ita, et cum post sedata bella iuventus incertis parentibus nata, et patriae [eru- 25 besceret] et sibi esset obprobrio: nam partheniatae dicebantur: ac-

8 rite recte e. q. s.] cf. Varro de l. l. VII 88 || 22 Lacones et Athenienses e. q. s.] cf. Serv. ad georg. IV 126 et mythogr. I 206. Isid. or. IX 2, 81

1 deam om. F || quamquam] non praemisit add. LH (del. l) etiam add. MEI || quoque om. M || 4 pallundium F || 5 ad maxima supr. vers. maxima uel... unum T || 6 illum F || quod ait om. T || 7 DEDERAT... praedico om. F || praeque ex proque L praequae E (proque e) || 12 sermonibus hab. C || ad adolemus supr. vers. augemus reddimus T || vacat] 'haud mora continuo' figura est ἐκ παρᾶλλήλων dicta ex mutua et inuicem declaratione add. D || 13 ad velatarum supr. vers. et uelatarum propterea dicit quia... hoc est uelatae. ad antennarum in marg. antempna lignum transversum in malo naus per quod extenditur uelum dicitur. antempna quod ante amnem T. cf. Isid. or. XIX 2, 7 || 14 spondation F || 16 sciendi F sciendi C || 17 dicitur EI (dicuntur e) || sicut dictum est hab. C || 18 ab om. FC || 19 rapuerant LHE || ad v. 550 dicit causam cur mutauerint nauigia. et domos ideo dicit propter illud quod helenus dixit cuncta... graecis T. dicit... nauigia Tiberii Donati sunt || 22 et om. FC || 24 ut om. C || ita et F. Schoellius: ut et LH ut FCME || 25 et patriae LM et patriam FC et patri HE || erubesceret om. Me. videtur e Serviano ad georg. IV 126 scholio huc inlatum esse: quamquam fortasse et patres erubesceret Servius scripsit

cepto duce Phalanto, octavo ab Hercule, profecti sunt, delatique ad breve oppidum Calabriae, quod Taras, Neptuni filius, fabricaverat, id auxerunt et prisco nomine appellaverunt Tarentum. bene ergo nunc 'Herculei Tarenti si vera est fama', quia Taras condiderat, 5 auxerat Phalantus. *est et alius fabulae ordo: Lacedaemonii cum adversum Messenios bellum haberent, solis senibus relictis omnem iuventutem eduxerunt iuraveruntque se non ante reversuros quam Messeniam expugnassent. sed cum victores reversi essent vidissentque multitudinem invenum, qui ex servorum et dominarum virginum concubitu, ut qui-* 10 *dam volunt, sine ullo discrimine nuptiarum nati erant, servos patibulis suffixerunt, filios strangulavere, nepotes fugaverunt. ut alii dicunt, timentes ne qua ex illis discordia nasceretur, pueros qui ex virginibus nati erant partheniatis vocaverunt et Phalantum eis ducem constituerunt. sed hi cum venissent in Italiam, a quodam sepulchro, cui in-* 15 *scriptum erat Tarae nomen, urbem conditam Tarentum dixerunt. hoc autem oppidum post multos annos excidii Iliensis conditum quidam dicunt. alii dicunt, quod, sicut supra memoratum est, a nepotibus Lacedaemoniorum fugatis a nomine ducis Tarae, Herculis filii, Tarentum dictum. quidam Tarentum ante Saturium dictum tradunt et ab Her-* 20 *culis filio Tarento post Tarentum dictum. alii Herculeum appellatum volunt, quia Heracidae Lacedaemoniorum reges, aut ab Herculis filio conditum sit Tarentum, in quo molles et luxuriosi nascuntur. et haec consuetudo poetae est, ut ubi de incertis dubitat, famam faciat auctorem.*

552. ATTOLLIT SE quia adpropinquantibus aut recedere mon- 25 tes videntur, aut surgere. DIVA LACINIA CONTRA Iunonis Lacinae templum, secundum quosdam a rege conditore dictum, secundum alios a latrone Lacino, quem illic Hercules occidit, et loco expiato Iunoni templum constituit. alii a promontorio Lacinio, quod Iunoni

19 quidam Tarentum . . . Tarentum dictum] cf. Probus ad georg. II 197 p. 50 K. || 28 alii . . . dederat] cf. Tzetzes ad Lyc. Cass. 856

1 palanto L palento H || 2 Taras] trans F || 3 ausserunt H || 4 si vera . . . Phalantus om. F || qua H quod MEI || 5 auserat H || palantus LH || lacedaemonii F || 10 ullo Daniel: illo F || 11 suffixerunt F || ut F. Schoellius: sed F || 13 era F || 14 hii F || 15 tare F || 16 ad v. 551 quidam hoc oppidum satyrium ante dictum volunt. sed a tarento herculis filio postea tarentum dictum et post multos annos excidii iliensis conditum ferunt in marg. T || post] per F || ilienses F || 18 tare F || 19 satyrium F. cf. Prob. ad georg. II 197 p. 50 K. || 20 pos F || dictam F || arculeam F || 21 heradidae F || alcidaemoniorum F || reges] bene ergo si vera est fama aut quia taras condiderat auxerat phalantus add. F. cf. adnot. ad lin. 4 || 25 CONTRA om. FC || lamiae H || 27 lacio M (lacino m) Lacinio Masvicius || hoc loco H || ad vers. 552 praeter sensum seruii quidam dicunt a lacinio promuntorio quod iunoni thetis dono dederat et ante bellum troianum conlaticia penia (pe et i in ras.) reges populi que fecerunt in marg. T || 28 promuntori F

Thetis dono dederat, † quod ante Troicum bellum conlaticia pecunia reges populiue fecerunt. quidam dicunt templum hoc Iunonis a Lacinio rege appellatum, cui dabat superbiam mater Cyrene et Hercules fugatus; namque cum post Geryonem extinctum de Hispania revertentem hospitio dicitur recipere noluisse, et in titulum repulsionis eius templum Iunoni tamquam novercae, cuius odio Hercules laborabat, condidisse. in hoc templo illud miraculi fuisse dicitur, ut si quis ferro in tegula templi ipsius nomen incideret, tamdiu illa scriptura maneret, quamdiu is homo viveret, qui illud scripsisset.

553. CAVLONISQVE ARCES Aulon mons est Calabriae, ut Horatius et amicus Aulon fertilis Baccho: in quo oppidum fuit a Locris conditum, quod secundum Hyginum, qui scripsit de situ urbium Italicarum, † olim non est. alii a Caulo, Clitae Amazonis filio, conditum tradunt. NAVIFRAGVM SCYLLACEVM periculosum navibus. dictum Scyllaceum aut a tractu, vel a periculi similitudine: nam inde Scylla longe est. alii dicunt Ulixen post naufragium in Italia de navium fragmentis civitatem sibi fecisse, quam 'navifragum Scyllaceum' nominavit. alii ab Atheniensibus, qui cum Mnestheo duce venerant et a Libya redierant, conditum tradunt.

555. ET GEMITVM INGENTEM PELAGI videtur delatus primo ad fretum, postea ad Aetnam reversus.

556. FRACTAS nimias, ut fractos sonitus imitata tubarum. vel 'fractas' cum fragore venientes.

557. AESTV MISCENTVR HARENAE describit loca Charybdi vicina: quam esse credidit ex periculi magnitudine.

558. NIMIRVM nisi fallor. ILLA hoc pronomine et in venerativa et in vituperativa significatione veteres utebantur, ut hic 'illa', id est

10 Horatius] carm. II 6, 18 || 22 fractos] georg. IV 72

1 in quo a. T. b. templum *F. Schoellius*. fortasse d. d. in quo templum quod colatitia *F* || 3 superbia *F*, corr. *Daniel* || herculis *F* || 4 eum *Daniel*: cum *F* || Geryonem *Masvicius*: gessonem *F* || Hispanis *Daniel primus* || 5 hospicio *F* || 6 innoni *F* || 8 incideret et *F* || 9 his *F* || 10 AVLONISQVE *L* (CAVLONISQVE ?) || caulon *MEI* || cabriae *H* || 11 amicus] eius *add. H* || caulon *MEI* || in quo] in quod *F* quod *C* || a Locris conditum *hab. C* || 12 yginum *FC* higinum *H* || qui scripsit *om. M* || 13 Aulon est *Masvicius* Aulon non est *Burmamnus*. a coli (= 'cauli') nominatum est *F. Schoellius*. cf. *Serv. ad A. XII 413* || 14 SALACEVM *H* || 15 scitaceum *H* scillaceum *E* || aut] vel *M* || tractatu *H* || 16 longe ex longa *L* || ad navifragum Scyllaceum *supr. vers.* dicunt quidam ulixen post naufragium condidisse (sic) ciuitatem in italia de nauium fragmentis quam nauifragum scillaceum nominavit *T* || 22 ad fractas *supr. vers.* nimias siue cum fragore venientes *T* || 24 ARENAE *LHME* || descripsit *F* || 25 quam] quod *FC* || 26 ad nimirum *supr. vers.* nisi fallor et certe; ad illa *supr. vers.* et in marg. hoc pronomine ueteres utebantur et in ueneratiua significatione et in vituperatiua, ut hoc loco illa id est periculosa. alibi ponit vituperative ut ille deum pater *T* || 27 significationes *F*

periculosa, detestabilis: venerative autem, ut <X 875> sic pater ille deum faciat.

559. HAEC SAXA HORRENDA CANEBAT rettulit se ad historiam: nam pro Scylla 'saxa' dixit 'horrenda'.

5 560. ERIPITE de periculis. *et deest 'nos'.*

561. RVDENTEM [si] 'rudentem proram' id est stridentem et sonantem, ut in tempestate, ut est <VII 16> et sera sub nocte rudentum.

562. LAEVAS AD VNDAS de Ionio venientibus: aliter non pro-
10 cedit.

563. COHORS quia superius dixit <519> nos castra movemus.

564. GVRGITE *pro fluctu.*

565. AD MANES IMOS poetica hyperbole.

566. SCOPVLI CLAMOREM de historia, ut supra <420> diximus,
15 hoc traxit: undae enim inlisae concavis saxis imitantur latratum.

567. ELISAM exclusam, *expressam*, ut <VIII 261> elisos oculos et siccum sanguine guttur. RORANTIA ASTRA *cum scilicet locum, in quo astra sunt, (quae) per diem non videbant. 'rorantia' autem pro 'inrorata', id est quae inrorabantur: e qua significatione*
20 non est apud Latinos participium. sane hyperbole est.

568. VENTVS CVM SOLE ventorum enim mutationem necesse est fieri vel oriente die vel occidente.

569. IGNARIQVE VIAE CYCLOPVVM ADLABIMVR ORIS ut <209> servatum ex undis strophadum me litora primum acci-
25 piunt; similis enim est sensus. 'Cyclopum' 'clo' habet accentum, quia Latina declinatio est; in accusativo, quia Graece posuit 'Cyclopas' 'cy' habet accentum; si 'Cyclopes' 'clo' habebit accentum.

570. AB ACCESSV id est in accessu.

571. TONAT AETNA RVINIS *sensus est: portus quidem securos*
30 *nos faciebat, deest enim 'quidem', sed Actna terrebat. et causa huius*

1 ueneratiuae F || 2 facit F || 3 HAEC om. FC || 5 ad eripite *supr. vers.* scilicet nos de periculis T || 6 ad rudentem *in marg.* hic duplex sensus est si rudentem accipias adiectivum nomen tunc intellege stridentem propter tempestatem si autem per se nomen acceperis intellege funem T || RVDENTEM... rudentum post venientes (p. 437 lin. 23) collocavit Daniel || si seclusi. sed cf. Turonense scholium || 7 prius ut om. Daniel || rudentem F || 11 ad cohors *supr. vers.* quia supra dixerat mouemus castra seruauit proprietatem dicendo cohors T || 12 ad gurgite *supr. vers. fluctu* T || 15 elisae FC || saxis] canis *add. Me* || latratus FC || 16 expressam hab. C || 17 ad rorantia astra *in marg.* eum scilicet locum in quo sunt astra T || 19 quae] quia L || a qua hac FC || 22 die HME sole FC die nel medio L || 23 CYCLOPVVM ADLABIMVR ORIS om. FCIH || 24 me... accipiunt om. FC || prima E (primum e) || 25 similis... sensus om. M || 26 in om. F || 27 si hab. CI || habet FC || accentum hab. C || 28 ad ab accessu *supr. vers.* pro in T || 29 ad r. 571 talis est intellectus. portus quidem faciebat securos sed horribilis iuxta ethna r. tonat *in marg.* T

incendii secundum Aetnam Vergilii haec est: sunt terrae desudantes sulphur, ut paene totus tractus Campaniae, ubi est Vesuvius et Gaurus montes, quod indicat aquarum odor calentium. item novimus ex aquae motu ventum creari, esse etiam concavas terras. Aetnam constat ab ea parte, qua Euris vel Africus flant, habere speluncas 5 et plenas sulphuris et usque ad mare deductas. hae speluncae, recipientes in se fluctus, ventum creant, qui agitatus ignem gignit ex sulphure: unde est quod videtur incendium. hoc autem verum esse illa conprobat ratio, quia et aliis flantibus ventis nihil ex se emittit et pro modo flantum Euris vel Africi interdum fumum, interdum 10 favillas, nonnumquam vomit incendia: quod et hoc loco ostendit; nam effectum indicat, suppressit causas.

572. PRORUMPIT AD AETHERA NVBEM *id est evomit et fundit.* et est poetica descriptio. *PRORUMPIT NVBEM] nova elocutio; nec enim possumus dicere 'prorumpo illam rem', potuit enim recte dici 'nubes 15 prorumpit'.*

573. CANDENTE FAVILLA *id est scintillis.* et bona periphrasis; nam favilla est deserta igni scintilla. *quamvis saepe viderimus de Aetna sicut nigrum fumum, ita et candidum et pinguem manare.*

575. VISCERA MONTIS *id est partes.* sic autem dixit 'viscera', 20 quemadmodum 'terrae ossa' dicuntur.

576. ERUCTANS 'ructo ructas' tantum facit: sic etiam Cicero eructant sermonibus suis caedem bonorum, Vergilius <VI 297> atque omnem Coccyto eructat harenam. Horatius usurpavit hic dum sublimes versus ructatur. LIQUEFACTA SAXA 25 putria, decocta in modum calcis.

577. FVNDO IMO ab imo. et reddit causam latenter; inde enim ventus ex aqua natus erumpit.

578. FAMA EST bene se fabulosam rem dicturus excusat; nam

4 Aetnam constat...incendium] exscr. Isid. or. XIV 8, 14 || 18 nam favilla...scintilla] exscr. Isid. or. XIX 6, 6 || 22 ructo...facit] cf. Pauli Festus s. v. ructare || Cicero] in Cat. II 5, 10 || 24 Horatius] a. p. 457 || 29 nam re vera e. q. s.] exscr. mythogr. II 53 ff. cf. comm. Luc. VII 145

1 sudantes C || 2 vesuvius LHE (vesunius le) || caurus EI (gaurus e) || 3 odor aquarum F || 4 creare F || Aetnam om. LH (add. l) || 6 recipientes om. LH (add. l) || 9 ventis om. C || ex sese ME || mittit CL || 10 flatuum FC fati L fantū l || 11 vomit] mittit C || 12 suppressit F subprimit CH || 13 PRORUMPIT H || NVBEM om. CLH || id est et et fundit hab. C || 14 et est nova elocutio nec enim...prorumpit sane tota haec poetica descriptio F || 15 illa F || dice F || 20 sic H || 22 eructo eructas l || sicut F || etiam om. FC || 24 omne FC || 25 sublimes HME || eructatur FCH || ad liquefactaque saxa supr. vers. putria decocta in modum calcis T || 26 putrida H putrida E || 27 reddidit LHE || 29 ad fama est supr. vers. de incertis rebus semper facit poeta auctorem famam T || se om. FC || dictarum L (dicturus l)

re vera nisi quae de gigantibus legimus, fabulosa acceperimus, ratio non procedit. nam cum in Phlegra, Thessaliae loco, pugnasse dicantur, quemadmodum est in Sicilia Enceladus? Otus in Creta secundum Sallustium, unde Otii campi? Typhoeus in Campania? ut
 5 <IX 713> Inarime Iovis imperiis inposta Typhoeo. sed Varro dicit in diluvio aliquos ad montes confugisse cum utensilibus, qui lacessiti postea bello ab his, qui de aliis veniebant montibus, facile ex locis superioribus vicerunt: unde factum est ut dii superiores dicerentur, inferiores vero terrigenae. et quia de humillimis ad summa
 10 reptabant, dicti sunt pro pedibus habuisse serpentes. SEMVSTVM pro 'semiustum'. et sciendum sic poni, quasi semianimis sit Enceladus: unde est 'motat latus'. simul ponitur secundum fabulam causa, quasi ex fulmine illic sit natum incendium.

580. CAMINIS fornacibus. Graece dixit.

15 581. MOTAT movet; nam si 'mutat' legeris, dat refectionem labori. 'motat' frequenter movet. *quamvis alii 'mutat' pro 'mutare vult' accipiunt, ut est <II 111> et terruit auster euntes.*

583. NOCTEM ILLAM melius per accusativum dixit.

584. VIDEMVS vel mente vel oculis.

20 585. NAM NEQVE ERANT ASTRORVM IGNES bene 'ignes', quia de Aetna loquebatur, ut magis flammæ eius manifestæ fierent caelo lucente.

AETHRA SIDEREA POLVS per aethram sideream, hoc est per splendorem aetheris. sane aether est ipsum elementum, aethra vero splendor aetheris. sciendum est Homerum et aetherem et aërem
 25 communis generis dicere, quod de aëre nos non possumus dicere.

---

3 secundum Sallustium] hist. fragm. III 62 Kr. || 5 Varro dicit e. q. s.] exscr. mythogr. III 1, 10 || 14 Caminis...dixit] exscr. Isid. or. XIX 6, 6 || 23 sane aether...aetheris] exscr. Isid. or. XIII 5, 1

---

3 endieladus H encheladus reliqui || othus FCME extus E || 4 othii HME ocii L (cii in ras. l) || 7 his FCME et mythographi: aliis H his L (sed h in ras. trium litterarum l) || 8 vincebant L (uicerunt l) uicerant H || factum mythographi et L, ut videtur: fictum FCHMEl || 9 de om. H || humilibus FC imis mythogr. II || sumam L summam H || 11 semiiustum H || encheladus

FLME enchaladus C encheladiis H || 12 motat L motat H mutat FCME 14 dixit] ἀνὸ τοῦ νάειν ardere add. D || 15 MOTAT LME MOTATVS H MYTET FC || movet] frequenter movet Fabric. || in versu Vergiliano mutet T, quod alia manus in motet mutavit. sup. vers. adscripta sunt quidam legunt mutat et significat dat refectionem labori siue mutare vult. || 18 NOCTE ILLAM F NOCTE ILLA C || dixit] TECTI SILVIS ut (XI 686) 'te silvis agitare feras' add. Fabricius 19 prius vel om. FC || 20 ASTRORVM F || Aetna Commelinus: acnaea F Acnea Daniel || 21 caelo lucente Daniel: caeli lucent F. sequuntur IN NIMBO...fingitur, quae ad v. 587 pertinent || 23 sane aether...aetheris om. H || 24 aetheris] et est sermo Graecus add. Isidorus || sane Homerus...generis vult M

de aethere aethra factum est, et secundum rationem istam potest aether et aethra unum esse, ut nunc sit pro aethere sidereo.

587. *IN NIMBO* proprie nimbus est qui decorum vel imperantium capita quasi clara nebula ambire fingitur. NOX INTEMPESTA media, hoc est nimium obscura. 'intempesta' dicta est nox media, *intem-* 5 *pestiva*, inactuosa, carens actibus, per quos tempora dinoscimus: ait enim Lucretius (I 459), quia per se tempus non intellegitur, nisi per actus humanos: medium autem noctis tempus actu caret. ergo 'intempesta' inactuosa, quasi sine tempore, hoc est sine actu, per quem dinoscitur tempus: unde est 'intempestive venisti', id est 10 ἀκαίρως. ergo 'intempesta' dicitur, quia caret tempore. sane noctis septem tempora ponuntur: 'crepusculum', quod est 'vesper'; 'fax', quo lumina incenduntur; 'concubium', quo nos quieti damus; 'intempesta', id est media; 'gallicinium', quo galli cantant; 'conticinium' post cantum gallorum silentium; 'aurora' vel 'crepusculum matutinum' tempus 15 quod ante solem est. TENEBAT quasi cursum eius densitate sui nimbus inhiberet.

589. *VMENTEMQUE* hic participium positum est verbo carens; ergo 'umentem' pro 'umidam', quoniam noctu ros cadit. AVRORA POLO DIMOVERAT VMBRAM hystero proteron in sensu: ante enim aurora 20 est, sic dies. 'umbram' vero, quia nox umbra terrae dicitur.

590. *CVM SVBITO E SILVIS* arguitur in hac Achaemenidis descriptione Vergilius neglegentiae Homericae narrationis; Ulixes enim inter initia erroris sui ad Cyclopa venit: quemadmodum ergo Aeneas post septimum annum, quam a Troia profectus est, socium Ulixidis invenit? prae- 25 sertim cum eum tribus mensibus in regione Cyclopa dicat moratum, et mox Aeneas de Sicilia ad Africam venisse dicatur. SUPREMA pro 'plurima'.

5 intempesta dicta est...quia caret tempore] exscr. Isid. or. V 31, 9 et 10. cf. Beda de orthogr. p. 275, 1 K. || 11 sane noctis...ante solem est] cf. Macrob. Sat. III 15. Isid. or. V 31, 7—13. Beda de temp. rat. VII (tom. VI p. 159 Gil.)

2 et aether F'CHM || sidereo] quom coeli splendor aethra dictus sit add. D || 3 ad in nimbo supr. vers. proprie nimbus...fingitur T || 4 fingitur] sig- gitor F || 5 nimium L, sed um in ras. nimia H || obscurissima HMe || in- tempesta...nisi per actus humanos] quia caret tempore quod secundum lucre- tium per se nullum est nisi ex actibus intellegatur M || intempestiva hab. C || 9 intempesta] id est add. HL, quasi add. El || 11 ακαίρως F'H || 13 lumina Daniel: coluna F || 16 supra vers. 588 in nube non poterat apparere. ideo dicit tenebat quasi cursum eius densitate sui nimbus inhiberet T || nimbus F nimbi Daniel primus || 18 ad umentemque supr. vers. humidam...cadit T || erg F || 19 cadet F || 20 VMBRAS ME || 21 ad umbram supr. vers. bene dicit um- bram quia nox proprie dicitur esse umbra terrae T || umbram] umbra F || terra F tetra Daniel || 22 chateemenidis F || 25 ulixes F || 26 moratum Daniel: mon- tium F || 27 ad suprema supr. vers. plurima pessima T

591. NOVA FORMA VIRI bene formam viri dixit, non hominem. *et est periphrasis pro 'ignotus vir'. 'nova' autem fugienda: aliter alibi <IV 10> quis novus hic nostris, id est insperatus: item <VIII 637> subitoque novum consurgere bellum, id est detestandum: item* 5 *vere novo, id est incipiente: item <V 78> duo lacte novo, id est recenti: item <II 796> comitum adfluxisse novorum, hoc est ignotorum. CVLTV modo pro habitu.*

593. INLVVIES DIRA sordes taetra. *INMISSAQVE BARBA quidam*
barbam maiorem luctus indicium a Vergilio positum reprehendunt, cum
 10 *eroes non fuerint soliti tondere barbam. an 'inmissam' neglectam et*
inplexam accipimus?

594. CONSERTVM TEGVMEN SPINIS inligatum spinis: hinc est
 in Terentio video quendam sertum *squalidum*. 'CETERA
 GRAIVS habet enim unaquaeque gens incessum et vocem propriam.
 15 *sane 'cetera Graius' Graeca locutio est, ut Sallustius sanctus alia.*

595. AD TROIAM MISSVS aut ex sequenti eius confessione hoc
 didicit: aut Graecum esse colligit ex trepidatione, ut Terentius
 nescio quid peccati portat haec purgatio.

597. HAESIT dubitavit. *SESE pronomem compositum; nam 'sese'*
 20 *duo pronomina sunt.*

598. PRAECEPTUM sine respectu salutis, scilicet postquam Cyclo-
 pum graviora cogitavit pericula. *sane brevis ei quasi timenti prima*
datur oratio.

599. TESTOR quaeso, obtestor.

25 600. SPIRABILE vitale, quo spiramus: et est sermo Ciceronis,
 quamquam ille 'spiritale' dixerit in libris de deorum natura <II 6, 18>.

5 vere] buc. X 74 || 13 in Terentio] eun. II 2, 5 'video sentum squalidum
 aegrum pannis annisque obsitum' || 15 Sallustius] hist. fragm. inc. 80 Kr. || 17
 Terentius] heaut. tim. IV 1, 12

1 viri om. FC || 2 ad nova supr. vers. fugienda aliter novus insperatus ut
 quis novus nostris s. a. hospes. item vere novo id est incipiente item lacte
 nouo id est recenti. item comitum a. n. id est ignotorum T || 3 inspiratus F ||
 novum...bellum] et reliqua F || 5 lacte] licite F || 6 adfluxisse F || 7 ad cultu
 supr. vers. habitu T || 8 sordes tetra Fabricius: sors tetra FCLE sorta etra
 II sors t//etra M sordes terra Stephanus || ad inmissaque barba in marg. qui-
 dam barbam maiorem luctus indicium positam (sic) a uirgilio reprehendunt
 cum non essent soliti eroes tondere barbam ideo accipiunt inmissam neglectam
 implexam T || 11 inplexam Daniel: inplexam F || 13 quendam om. FC || sentum
 E (1 sertum superscr. e) || squalidum C squalendum F || 14 et vocem propriam
 ...tacitque incidere funem (v. 669) desunt in E || 15 ad cetera Graius supr.
 vers. et est greca figura T || graece F || sallustius F || 17 colligitur FC || 19 ad
 haesit supr. vers. dubitavit T || 22 ad v. 600 bene brevis quasi amenti (sic)
 datur oratio in marg. T || 24 obtestor] coniuro add. Lion || 25 vitale] Uitu de
 H || de quo spiramus Masvicius primus || spermamus H || 26 spiritale C: spiri-
 talem FLHM. 'spirabilem' libri Ciceronis praeter Leidensem 86, qui 'spiri-
 talem' exhibet.

601. QVASCVMQVE quo eat non cogitat, eorum comparatione quae fugit. HOC SAT ERIT vitasse Cyclopas.

602. scio modo confiteor. E CLASSIBVS ex equitibus modo, ut est <VII 716> et Ortinae classes, id est equites.

603. PETISSE causa metri addidit syllabam, ut <II 25> nos 5 abuisse rati et vento petiisse Mycenae.

604. TANTA EST ut non possit fortunae praesentis qualitate molliri.

605. SPARGITE hoc est dilacerate. et quia nec saevius, nec celerius aliud fieri potest, nova brevitate usus est. 10

606. HOMINVM MANIBVS PERISSE IVVABIT oblique loquitur: nam vult ostendere, hominum hanc non esse crudelitatem.

607. GENVA AMPLEXVS physici dicunt esse consecratas numinibus singulas corporis partes, ut aurem memoriae, hinc est Cynthius aurem vellit et admonuit: frontem genio, unde venerantes deum tangimus frontem: dexteram fidei, unde paulo post <611> atque animum praesenti pignore firmat: genua misericordiae, unde haec tangunt rogantes. sane sicut frequenter dictum est, etiam hic ostenditur subtiliter, Anchisen et Aenean tam pontificatus quam flamonii iuris et peritos et praesules fuisse. iure autem pontificali, si 20 quis flamini pedes vel genua fuisset amplexus, eum verberari non licebat. hoc eo praecipiebatur, ne esset ullum praepedimentum religionis, quominus secundis numinibus inserviretur, aut esset inopportunitas in profanis locis aliquantisper morandi. quod hic diligenter exsequi videtur de Achaemenide, qui post preces habitas genua amplexus, genibus 25

1 Quascumque . . . fugit] cf. Don. ad Ter. hec. III 1, 4 || 13 physici dicunt e. q. s.] cf. Plin. hist. nat. XI § 250 sq. Isid. or. XI 1, 67 || 14 Cynthius] buc. VI 3

3 ad scio supr. vers. confiteor T || equitibus ex sequentibus L equentibus H || 4 ortynae FM || ad classibus supr. vers. equitibus T || 5 nos om. F non C || et . . . Mycenae om. FCLH || 7 vel fortunae HM || 9 ad spargite supr. vers. dilacerate, in marg. nec crudelius nec celerius aliud potest fieri ideo nova brevitate utitur T || 10 usus est] ut intelligatur prius dilaniandum mox inspargendum pelago add. D || 11 PERISSE CM || 16 dextram CF || 18 rogantes] ut alibi (X 523) 'genua amplectens et fatur (sic) talia supplex' add. Lion. || sane et hic ostenditur. . . spargite me in fluctus (p. 444, 13) hab. Ambros. || 19 ad vers. 607 hic subtiliter ostenditur aeneam et anchisen . . . firmaretur ueniae concessae ut ipse pater dextram et cetera hinc aestimare possumus magis cum timuisse uerbera . . . formidine fatur. neque enim oportebat. . . posset admittere in ipsum achimeniden T || tam . . . iuris] pontificatus et flaminii iuris T || pontificalis Ambros. || 20 flaminii vulgo || 21 genua vel pedes Ambros. || pedes amplexus fuisset vel genua T || eum om. Ambros. et Daniel || uerberare T || 22 praecipiebatur
ipi
Ambros. et Daniel: praecrebat F' (ipi superscr. ead. man.) prohibebatur T || impedimentum T || 23 aut in profanis locis inopportunitas esset aliquantisper morandi T || oportunitas Ambros. || 24 quod hic diligenter uidetur executus esse uirgilius de achemenide T || 25 habitas om. T

volutans haerebat: in quo 'haerebat' morae vel praepedimenti verbum procul dubio est. tum quod et ipse genibus volutabat, vel quod genua amplexus (erat), etiam religioni habebatur: quo in loco satis non fuit nulla verbera adhiberi, nisi etiam fides data esset, qua securitas confirmaretur veniae concessae illis versibus 'ipse pater dextram Anchises haud multa moratus dat iuveni atque animum praesenti pignore firmat.' neque enim oportebat tardius immorari profanis cognitionibus, cum precatio caelestium deorum interposita daret curam observandae religionis: dixerat enim 'per sidera testor, per superos atque hoc caeli spirabile lumen'; eaque propter addidit 'haud multa moratus', ut celeritas concessionis piaculum nullum posset admittere in ipsum Achacmeniden. hinc possumus aestimare magis cum verbera timuisse quam mortem, propter confessionem, ut diceret 'spargite me in fluctus vasto-que immergite ponto. si pereo manibus hominum periisse iuvabit.' denique post haec addidit 'ille haec deposita tandem formidine fatur.'

608. QVI SIT FARI per omnia subaudis 'hortamur'. 'qui sit' autem, hoc est quis Graecorum sit, id est cuius filius sit, ut etiam respondet: nam iam se dixerat Graecum.

609. AGITET FORTVNA FATERI hortamur fateri, quae eum fortuna vexet, ut <VI 68> agitataque numina Troiae.

610. HAVD MVLTA MORATVS nimiae benignitatis est non expectare plurimas preces.

611. PRAESENTI PIGNORE FIRMAT quod ad hoc tempus poterat dari, id est dextrae manus coniunctione, qua firmanter amicitiae, ut <I 408> cur dextrae iungere dextram non datur? et <83> iungimus hospitio dextras ac tecta subimus.

613. SVM PATRIA EX ITHACA circumstantias omnes exsequitur: loci, personae, temporum. et licet rhetorice agat hic Achaemenides, quae

1 haerebat volutans T in quo haerebat . . . religioni habebatur om. T || haerebat post in quo om. Daniel || morae scripsi: more F Ambros. || praepedimenti F et Daniel || 2 et om. Ambros. || 3 religioni scripsi: religione F Ambros. || habebatur Ambros. || 4 verbera adhiberi T verbero adhibito F verba adhibita Ambros. verbera adhibita Daniel || nisi esset data fides T || 5 dextra Ambros. || 6 haud . . . firmat] et cetera usque pignore firmat F || 10 ea quae T || uelocitas Ambros. || 11 in om. F et Daniel, qui post admittere graviter interpunxit. || 12 hunc Ambros. || existimare Ambros. || eum ex T inserui || timuisse verbera T || 13 propter] post T || ut etiam diceret T || vastoque . . . iuvabit] om. T et reliqua usque periisse iuvabit F || 17 quis Graecorum sit id est hab. C || sit ut FC: sicut LM sic H || 18 respondit FC || 21 spectare M || ad haud multa moratus supr. vers. dixerat ille per sidera testor per s. ideo iste dicit haud multa moratus ut celeritas concessionis piaculum nullum posset admittere T || 23 ad praesenti supr. vers. propitio siue praesenti quod ad praesens poterat tempus dare T || quod . . . id est hab. C || ad hoc Daniel: hic F ad hic C || poterit C || 24 dextrae om. FCM || manuum FCM || firmabantur FCI || 25 et . . . subimus om. FC || 28 supr. vers. 613 hic circumstantiae loci temporis personae observandae. et rhetorice agit nihil enim aliud ei nocet nisi quod graecus est. cetera narra-

dicit, ut tollatur, pauca sunt; neque enim quicquam illi nocet nisi quod Graecus. cetera quae dicit, ut fugiant, tantum narrationem rei gestae habent: plane cum auctu, ut sit maior causa misericordiae, nisi forte hoc etiam putamus ad recipiendum valere, quod aliquod beneficium praedicendo de Cyclope significat dari, nam infra ait <666> 'recepto 5 supplice sic merito'. INFELICIS VLIXI quoniam apud hostes loquitur, quaerit favorem eius vituperatione, quem scit odio esse Troianis.

615. PAVPERE nam, ut etiam de Sinone <II 87> diximus, apud maiores haec fuerat causa militiae. et bene utitur veniali statu per excusationem paupertatis, *ut conciliet hostium animos, quasi ne- 10 cessitate adversus eos dimicaverit.* FORTVNA pristina, paupertatis scilicet. *et perseverat, ut invitus fecisse videatur.*

616. TREPIDI festini.

617. INMEMORES SOCH 'inmemores dum trepidi', festini, ut per timorem, non per odium relictus fuisse videatur: nam et causas 15 subiungit timoris Cycloperum descriptione. ergo 'inmemores' timentes.

618. DOMVS SANIE deest horrida.

621. NEC VISV FACILIS cuius posset etiam aspectus inferre formidinem. NEC DICTV EFFABILIS sermone non explicabilis. et mire exaggeravit post descriptionem. 20

622. VISCERIBVS viscera proprie carnes sunt. SANGVINE ATRO hoc est sanie.

623. VIDI EGOMET DVO Homerus quattuor dicit. ergo aut dissentit ab eo, ut etiam in temporibus: nam ante ad Siciliam Aeneas, quam Ulixes venisse dicitur: aut certe hoc dicit, duo vidisse se; 25 quot autem occiderit, ignorare per timorem. alii 'duo' 'simul' dicunt, non enim duo sola adlisit.

23 Homerus] Od. IX 289 et 311

tionem ostendunt rei geste T || retorice aget ic acaemenides F || 2 fugeant F || 3 ut ait Daniel: aut si F || 7 vituperationem H || Troianis] Anticlia dicta Laerti mater, unde Laertiades Ulixes add. Lion || 9 hoc H || statu ueniali H || statu om. FCL (add. cl) || 10 per om. C || 12 et perseverat... festini hab. C || 13 ad trepidi supr. vers. festini T || CRVDELIA LIMINA ad speluncam cycloperum Polyphemi D || 14 soch: ...trepid] sociem memores tu uel dum trepidi H || festini om. FC. fortasse id est festini || 15 per timorem non per odium FCH: per timorem non per contemptum non per hodium (odium l) L per timorem non per odium contemptum M p. t. non per odium ante contemptum Fabricius p. t. non per odium aut contemptum Masvicius, fortasse recte || nam et causas] et bene causas etiam M || causam FC || 16 cycloperum FC || ad inmemores supr. vers. timentes T || timentis F || 17 ad cruentis supr. vers. scilicet horrida T || 18 possit FC || 19 EFFABILIS H: AFFABILIS FCLM. cf. ad. v. 644 || et mire LHM: bene rem FC || 20 et exaggeravit F exaggerat ut H || post del. Stephanus. fortasse monstri || 24 antea C || 25 se om. FLHM || 26 quot ex quod L quod FCH quo// M (quod fuisse videtur) || autem om. C || nescio M (t ignorare superscr. m) || ad duo supr. vers. quidam duo pro simul accipiunt T || 27 allisit Lion: adludit F et Daniel addidit Commelinus, Masvicius, Burmannus

624. RESVPINVS magnitudo virtutis ostenditur: *quod una manu, quod resupinus, quod frangeret, velut exprimeret elidentem non in terram, sed ad saxum sublimiter quatientem.* EXSPERSA haec fuit vera lectio, id est madefacta: nam si 'aspersa' dixeris, id est inro-
5 rata, tapinosis et hyperbole iunguntur.

626. FLVENTIA TABO *pro fluenti tabo.*

627. TEPIDI melius 'tepidi', quasi adhuc vivi, quam 'trepidi', id est trementes, ne sit iteratio.

628. VLIXES a solo nomine emphasin fecit: unde est quod se-
10 quitur oblitusve sui est. *aliquanti tamen iuxta veteres 'oblitus', id est negligens dictum tradunt. et est laus quod et in adversis constans fuerit, vel quem nemo inpune laesisset, vel qui dolo etiam fortiores saepe vicisset.*

629. ITHACVS Ithacensis.

15 630. SEPVLTVS stratus iacuit.

631. IACVITQVE PER ANTRVM hoc verbum de Varrone mutuatus est, qui ait in lectu temulentos iacere, sobrios cubare consuescere.

632. INMENSVM etiam 'inmensum' ad Polyphemi magnitudinem pertinet, quasi in toto antro iacuerit. ERYCTANS Cicero eructant
20 sermonibus suis caedem bonorum. FRVSTA Cicero in Philippicis <II 25, 63> *frustis esculentis vinum redolentibus.*

634. SORTITIQVE VICES vel partes membrorum, vel qui quo loco staret. VNDIQVE *pro indiviso.*

635. CIRCVM FVNDIMVR secundum Homerum, qui dicit alios
25 eum tenuisse, alios caecasse oculum. ACVTO fuste obusto: nam

19 Cicero] in Cat. II 5, 10 || 24 secundum Homerum] Od. IX 368 sqq.

1 ad v. 624 magnitudo . . . quatientem T || 2 velut T: et uelut F || exprimeret] scilicet Vergilius || elidentem T || ad terra T || 3 sed] uel T || RESPERSA

F'C || 4 latio H || aspera M || inrotata F || 7 TEPIDI L TREPIDI H || tepidi] t/epidi L (trepidi fuit) || 9 a solo nomine . . . vicisset in marg. T || enfasin libri, nisi quod enfrasin F || 10 oblitusque T || suest F || 12 fuerit T, om. F || inpuni F || laesis- set Commelinus: desistet F uicisset T || uel qui dolo F: uel dolo et quod T, 14 ithacensis F itachensis C || 15 iacuit] iacens FC || 16 IACVIT F || ad iacuit- que in marg. hoc uerbum de uarrone mutuatus est qui ait temulentos iacere sobrios cubare consuescere T || mutatus est F || Varro ait in lecto temulentos iacere sobrios cubare consuescere Ambros. || 17 lectu F. cf. Neue Formenl. d. lat. Spr. I p. 526. lecto vulgo || sobrios cubare consuescere] a sobriis cubandum ostendit temulentos iacere sobrios cubare consuescere F || 18 INMENSVS F || in- mensus FC || 19 eructane F || 20 honorum F || 22 ad sortitique uices supr. vers. uel partes membrorum id est quas sumseramus de sorte, et ab alia manu uel quo in loco quis staret quis teneret illum per pedes quis per manus et cetera. T (id est . . . sorte et quis teneret . . . cetera Tiberii Donati sunt) || 25 ob- caecasse vulgo || obusto hab. C. ad telo supr. vers. fuste obusto T

secundum istum sensum multi 'tenebramus' legunt. alii 'terebramus' legunt. 'telo' autem 'acuto' potest et simpliciter accipi.

636. SOLVM SVB FRONTE LATEBAT *pro 'in fronte latebat'*. multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres: sed totum fabulosum est. nam hic vir prudentissimus fuit, et ob hoc 5 oculum in capite habuisse dicitur, id est iuxta cerebrum, quia prudentia plus videbat. verum Ulixes eum prudentia superavit, et ob hoc eum caecasse fingitur. LATEBAT dormientis scilicet: nam male sentit Donatus dicens 'late patebat' contra metrum. item dicit 'capillis tegebatur', aut 'latebat corporis comparatione'. ab- 10 solutus tamen est prior sensus. alii '*latebat*' subiectum erat fronti et intra frontem recesserat tradunt.

637. ARGOLICI CLIPEI AVT PHOEBEAE LAMPADIS INSTAR unum magnitudinis est, quia Graecorum clipei rotundi, ut Cato originum ait; aliud splendoris. 'Phoebeae' autem derivatio est vel a Luna, 15 vel a Sole.

639. SED FVGITE occurrebat: si caecus est, cur timetur? subiungit, non unum esse, sed plures. et bene †suam ad monendum gratiam facit, quod illos ultro facere necesse erat. repetitio autem 'fugite' (ut in re) necessaria, ut alibi <44> heu fuge crudeles terras, fuge 20 litus avarum. O MISERI aut blandientis particula est, ut in Terentio miser: aut re vera 'miseri', qui sunt delati ad Cyclopas.

640. RVMPIE ut festinantes, non solvite, sed rumpite, ut <IV 575> festinare fugam tortosque incidere funes.

3 multi Polyphemum... caecasse fingitur] exscr. mythogr. II 174. III 11, 9
14 Cato originum] incert. libr. fragm. 4 ap. Jordanum, fragm. 123 ap. Peterum

1 tenebramus] terebramus CH || terebramus] tenebramus FCMl || legunt om. FCl || legunt] illud primum sequitur uerba Homeri (Od. IX 387) *ἐν ὀφθαλμῷ διείσκειν* add. D || 2 accipi] terebramus. terebrumbra instrumentum est fabrilis carpentarii scilicet cum quo ligna perforat add. D || 3 Ingens etc. si 'ingens' quo modo latebat? soluitur sic: 'latebat' late patebat. an crinibus tectus erat; an, ut alii, non suo loco positus erat: an ideo, quia dormiebat; sed melius 'late patebat'. add. Lion || LATEBAT om. FC || ad latebat sup. vers. quod latebat oculus secundum quorundam auctorum sensum. faciebant hoc rugae torvae frontis et ingentes capitis comae. alii autem intellegunt intra frontem recesserat. T || pro... latebat hab. C || 7 et ob hoc] ob quod FC || 8 fingitur obcaecasse M || dormienti FC || 9 late L (t superscr. man. rec.) || 10 absolutus... sensus om. F absolutior C || 11 superior M || sensus] uersus H || 13 ad argolici clipei sup. vers. unum magnitudinis est quia grecorum clipei sunt rotundi ut cato originum ait aliud splendoris T || 15 dirivatio libri praeter M || 17 si] sed C || cur timetur] non est timendus M || timemur F || subiungimur F subiungitur C || 18 solum M || monendum ex monendam F admonendo Masvicius. fortasse et bene ad movendam gratiam suadentem facit || 19 nefas erat F. Schoellius || ad fugite o miseri fugite sup. vers. ideo iteravit fugite ut ostenderet nullam moram faciendum fugae T || 20 ut in re inseruit F. Schoellius || figite litus F || 22 miser LH: misera FC o misera M || 23 ad rumpite sup. vers. abscidite et bene dixit rumpite non soluite ut ostenderet festinantes T

641. QVALIS QVANTVSQVE unum morum est, aliud corporis.

643. *CENTVM ALII id est tales et tanti.* CVRVA HAEC HABITANT AD LITORA VVLGO ne tantum in montibus esse putarentur. VVLGO passim.

5 644. *INFANDI CYCLOPES et supra <621> nec visu facilis, nec dictu effabilis ulli.*

645. TERTIA IAM LVNAE bene in desertis locis ex lunae ratione colligit tempora. SE COMPLENT autem ideo, quia suum non habet lumen, sed accipit a sole. *et bene auxit misericordiam a tempore.*

10 646. *VITAM IN SILVIS misericordia captatur á loco.* DESERTA FERARVM propter feras deserta.

647. LVSTRA cubilia: unde etiam lupanaria 'lustra' dicimus, ubi habitant lupae, id est meretrices, dictae ab obscenitatis et odoris similitudine. *Cicero vino lustrisque confectus.*

15 648. *SONITVMQVE PEDVM ordo figuratus, cum traho, cum prospicio.*

649. BACAS generale est, id est fructus arborum agrestium. LAPIDOSA CORNA 'lapidosa' dura: *an quod in saxis nascantur?* ipsa arbor cornus dicitur, pomum vero cornum: *inde corna*, ut templum, templa.

20 653. ADDIXI signato verbo exprimit desperationem.

654. VOS ANIMAM HANC POTIVS oblique loquitur, ut supra <606>: *reprehensio enim crudelitatis est: qui rogat salutem se ipse condemnat.*

25 655. *VIX EA FATVS ERAT ad probationis gratiam pertinet quod ea quae Achaemenides adfirmaverat statim adprobavere Troiani.*

656. MOLE molitione, agitatione.

657. LITORA NOTA 'nota' ante oculorum amissionem potest accipi. sic Statius in nono <754> sequitur tamen inprobis hostem, qua meminit.

12 Lustra cubilia e. q. s.] cf. Isid. or. XIV 8, 29 || 14 Cicero] Phil. II 3, 6

2 ad alii *supr. vers.* id est tales et tanti T || 5 ad infandi *supr. vers.* id est non fandi et hoc ad illud respicit quod superius dixit nec visu facilis n. d. a. u. T || cyclopes] inaffabiles *add. Daniel* || et] ut *Daniel* || 7 LVNAE om. FCLH et bene FC uel bene L || 8 COMPLET FC || 9 sed a fratre mutuatur M || ad tertia iam lunae *supr. vers.* tres lunae id est tres menses, bene misericordiam auxit a tempore dicendo T || 13 ab om. M || 14 similitudinē m || confectos F || 15 figurata F, corr. *Daniel* || 17 lapidosa... nascantur hab. C || añ F || saxaxis F || 18 inde hab. C || templum] in templum C || 19 templa] templus H || 21 vos om. FC || potius om. FCH. q. a. l. *add. L* || ad vos animam hanc potius *supr. vers.* reprehensio crudelitatis est rogat quippe salutem et se condemnat T || 22 reprehensio F credulitatis F || regat F || se T: si F et exemplaria impressa || 24 at F || 27 nota om. F || potest accipi hab. C || 29 hostem] hoc est H || que ex qua L || meminit F

658. *INFORME* ultra formam. *INGENS* potest et superioribus et sequentibus iungi, ut sit 'ingens lumen'.

659. *TRYNCA* MANY PINVS REGIT cuius caecitatem manu pinus regit.

661. *SOLAMENQVE MALI* hinc Quintilianus dixit magnum caecitatis solatium est habere rem videntis. 5

662. *TETIGIT FLVCTVS ET AD AEQVQRA VENIT* hyperbaton in sensu, ut <VIII 125> p̄gressi subeunt luco fluviumque relinquunt.

663. *FLVVIDVM* propter ὁμοιοτέλετον 'fluentem' noluit dicere. quod autem dicunt physici de effosso oculo sanguinem numquam 10 fluere, verum quidem est, sed supra non effossum huius oculum, sed terebratum legimus: unde eum constat necdum fuisse curatum. INDE aut de fluctibus, aut de spatio oculi.

664. *GEMITV* cum gemitu.

665. *IAM MEDIVM* altius quam litus vel plus quam litus, id est 15 unde altum incipit: vel sic altum, ut medium putares; nam et in quinto <1> sic dixit interea medium Aeneas iam classe tenebat, certus iter, cum adhuc moenia respiceret. *FLVCTV* legitur et 'fluctus'.

666. *TREPIDI* festini, ut <IX 113> ne trepidate meas Teucri 20 defendere naves item <IX 231> accepit trepidos ac Nisum dicere iussit. *CELERARE* infinitivum pro pronuntiativo. *RECEPTO* aut in societatem accepto, aut de periculo liberato, ut <I 178> frugesque receptas et <VI 111> medioque ex hoste recepi.

667. *SIC MERITO* quia omnia eius probaverant dicta, ac si di- 25

1 Informe ultra formam] exscr. Isid. or. X 138 diff. verb. 162 || 4 Quintilianus] declam. I p. 3 ed. Obrecht. 'sive quia caecitatis miserae solatium est habere rem videntium'.

3 *supr. vers.* 659 hoc est cuius caecitatem et manum regit pinus *T* || 4 *MALI*] d. c. f. p. add. *L* solatium add. *Daniel* || dixit om. *M* || magnam *H* || solatium caecitatis *FC* || caecitati *L* (caecitatis l) caecitatem *H* || 5 rem habere *M* || videntis *L* || 6 yperbaton libri || 7 locu *F* loco *C* loco *L* leto *H* || relinquunt] hyperbaton (sic) scilicet est primum enim debuerat dicere uenit ad aequora deinde tetigit fluctus add. man. rec. in *F*. similia sunt quae in *Turonensis* margine is qui notis *Tironianis* usus est adscripsit hic est ordo permutatus. primum enim uenit tum tetigit. sed iste primum dicit tetigisse deinde uenisse. *Stephanus* et *Fabricius* aut hysteron proteron post relinquunt addiderunt || 9 *FLVVIDVM* *L* || omocoteleton *FCL* emocoteleuton *H* omoeteleuton *M* || 10 numquam fluere] numque influere *H* || 11 effluere *FC* || huius] eius *M* || 12 sed] sub *F* || terebatum *M* || 13 INDE ... oculi om. *F* || spatio] desperatione *M* || 15 ad iam medium *supr. vers.* altius ... incipit *T* || altium *F* altum *Daniel* primus altius coni. *Hagenus* || 16 vel] sed *T* || et om. *L* || 18 certus iter hab. *C* || *FLVCTV* *LATERA* A. T. *L* || 20 trepidare *FC* || 22 ad recepto *supr. vers.* aut in societatem recepto aut etiam de periculis liberato *T* || 25 probauerant *M*: probauerunt *FC* probauerant ex probauerunt *L* probauerint *H*

ceret, non fallacem, ut Sinonem. *sane quibusdam videtur incongruum Achaemenidis nusquam alibi factam mentionem, cum eum hic et salutem merito impetrasse et ut reciperetur a fugientibus dicat.*

669. AD SONITVM VOCIS remorum sonitum vocem dixit: vox enim est omne quod sonat, sic alibi <556> fractasque ad litora voces: nam de hominibus non dixit, quia supra est 'tacitique incidere funem'. VESTIGIA TORSIT bene uno sermone ostendit, eum revertentem iam audisse sonum remigii.

670. DEXTRAM AFFECTARE dextram intendere et inicere, scilicet sic, ut posset navem tenere. Terentius ad dominam qui adfectant viam, id est intendunt: nam si 'dextra' legeris, ut sit 'dextra contingere', 'adfectare' 'contingere' caret exemplo. 'adfectare' autem quidam dicunt hoc esse: *prorum animum habere ad faciendum quid occupandumque.* alii 'adfectare', si 'dextra' legas, pro 15 'adfectandi' accipiunt, ut sit verbi infinitivus modus pro participio.

671. NEC POTIS id est nec potis est. 'potis' autem nomen est et declinatur potis, potis, poti, potem, potis, a pote. et nomen esse docet ratio comparationis; nam in superlativo 'potissimus' facit; cui si detraxeris 'simus', invenies nominis positionem, ut 'acer- 20 rimus acer', 'fortissimus fortis'. sic autem ut diximus declinari compositio ostendit; nam 'huius impotis compotis, impotem compotem' facit: quod in simplici difficile invenis, per compositionem agnoscis facilius.

672. INMENSVM magnum. et dictum quod mensura comprehendere 25 non possit.

673. EXTERRITA TELLVS poetica hyperbole.

674. CVRVIS CAVERNIS echo enim in concavis locis est.

10 Terentius] heaut. tim. II 3, 60 || 16 Nec potis id est nec potis est] cf. Don. ad Ter. Andr. II 6, 6 et ad. III 1, 9 || 17 et nomen . . . facit] cf. Prisc. VI 67 I p. 251, 17 H. || 20 sic autem . . . facilius] cf. Varro d. l. l. V 4

1 sinonem H || Sinonem] quo modo merito? soluitur: quia probavit vera esse quae dixerat add. Lion || 2 achemenides F || facta F || 4 remorum] frenorum H || 5 quod] quam FC (quod c) || 8 nauigii M (g inseruit m) || 9 DEXTRA FC || et inicere hab. C || 10 possit FC || dominas Terentius || quia C || 11 si om. C || si dextra contingere legeris MEI || sit] si H || 12 adfectare contingere om. FC || ad adfectare supr. vers. affectare pro affectandi id est contingendi. legitur et dextra et quidam affectare intellegunt prorum animum ad faciendum habere. si dextra legeris affectare pro affectandi intellege infinitum pro participio T || 14 quid Daniel: quod F || adfectare si dextra legas Masvicius: adfacere si dextras legas F || adfectare si dextras legas Daniel et Commelinus || 15 infinitivus modus scripsi: infinitivi modo F || 16 alterum potis om. FL || 18 in] et in L || 19 cui] huic cui F huic tu C || simus] mus FC || 20 ut om. CL (add. l) || 21 compotis] facit add. Fl || ad inmensum supr. vers. magnum qui mensuram habere non possit T || yperbole libri || echon FC

675. AT GENVS figurate 'at genus complent', ut <VI 660> hic manus ob patriam pugnando (vulnera passi).

676. EXCITVM a verbo 'cio cis cit'. RVIT festinanter venit, ut ruuntque effusi carcere currus.

677. NEQVIQVAM LVMINE TORVO quia nocere non poterant. 5

678. AETNEOS FRATRES aut similes, aut feritate germanos, aut eiusdem patriae vel terrae, tamquam matris: nam non sunt Polyphemi fratres, quem Neptuni filium Homerus dicit. unde eo occaecato Ulixes pertulit tempestatem, qui ad eum venit derelicta Calypso, cum qua decem annis fuerat: unde, ut supra <623> diximus, Ver- 10 gili dictis dissentit temporum ratio. CAELO pro in caelum.

680. CONIFERAE conum sustinentes. et conus dicitur fructus cupressi, et ipsa *κωνοειδής* est: nam a rotunditate in acumen levatur. Cyparissus autem Telephi filius fuit, amatus ab Apolline. vel ut alii, a Silvano, qui cum lassatus aestu sub quadam arbore somnum 15 caperet, subito strepitu excitatus cervum, quem in deliciis habebat, feram credens per ignorantiam misso telo occidisset, flendo nimium misericordiam meruit numinum, itaque in arborem cupressum conversus est, aptam et consecratam lacrimis et luctibus. *ergo cupressi quasi infernae, vel quia succisae non renascuntur, vel quia apud Atti- 20

4 ruuntque] georg. III 104 || 8 Homerus] Od. I 68 sqq. || 12 conus dicitur ... levatur] exscr. Isid. or. XVII 7, 34. cf. glossar. Sangerm. ap. Hildebr. p. 79 sq. || 14 Cyparissus autem e. q. s.] cf. Serv. ad georg. I 20. mythogr. I 6, II 177 et 178

1 ad at genus *supr.* *vers.* figurate genus complent dixit ut hic manus patriam oppugnando T || 3 ad excitum *supr.* *vers.* euocatum illius clamore et citam pro excitato per sincopam et uenit non a cieo sed a cio cis cit T || 5 poterunt FC poterat L || 6 aut similes ... Polyphemi fratres om. LH (in marg. add. l) aut eiusdem ... matris hab. C || 7 maris C || ad Aetneos fratres *supr.* *vers.* eiusdem patriae uel terrae tamquam matris T || fratres polyphemi ME || 8 eo] est C || hoccacato FC || 9 protulit F || 10 fuit C || unde] ut de F || 11 desentit L || CAELO pro in caelum hab. C. ad caelo *supr.* *vers.* ad caelum T || ad concilium horrendum *supr.* *vers.* ueluti explanat quod dixerat aethneos fratres, in marg. horridum extans et prominens horrendum uitabile et tetrum T || 12 conum sustinentes (sic) hab. C || connum F || 13 aconoides F aconoid. C conoides LHME || nam om. C || 14 Cyparissus telephi filius fuit ... lacrimis et luctibus ergo cupressae (sic) quasi infernae uel quia succisae non renascuntur uel quia apud atticos funestae domus huius fronde uelantur in marg. inf. T || CYPARISSI cyparissus autem F || vel ... Silvano om. FTC || 15 lassatus ... excitatus om. CLHME, edidit Stephanus || classatus F || aestu om. Stephanus || 16 strepitu om. Stephanus || ceruam quam T || deliciis FC || feram credens om. CLHME, edidit Stephanus || 17 misso telo hab. C || occidisset ... conuersus est] occidit. sed cum fletu nimio et abstinentiae (sic) cibi ac potionis tabesceret a misericordia (misericordiae F) deorum (eorum F) itaque add. C) in arborem cupressum conuersus est FTC, nisi quod pro 'a misericordia deorum' misericordiam deorum meruit itaque et pro 'conuersus' uersus T || 18 numinum om. L (*supr.* *vers.* add. l) || 19 et aptam T || ergo ... uelantur post Proserpina (p. 452, 10) hab. F || 20 attico F

cos funestae domus huius fronde velantur. alii hunc Cyparissum Cre-
tensem puerum pulcherrimum et castissimum fuisse (tradunt), quem
quidam ab Apolline, non nulli a Zephyro amatum volunt. qui cum
castitatem suam incorruptam tenere cuperet, relicta Creta ad Orontem
5 fluvium et montem Casium dicitur pervenisse, atque ibi in cypressum
arborem commutatus, quae arbor ideo mortuis consecratur, quod caesa
semel nescit renasci.*

681. *CONSTITERVNT metri causa 'constiterunt'. SILVA ALTA
IOVIS LVCVSVE DIANAE 'Iovis' propter quercus, 'Dianae' propter
10 cupressum: ipsa enim est etiam Proserpina. † inmane autem quod
ait et[iam] 'celso vertice', et 'lucus', qui propter religionem intactis
arboribus et magis crescit et diu permanet.*

683. *EXCVTERE num expedire?*

686. *NI TENEANT CVRSVS antiqui 'ni' pro 'ne' ponebant, qua
15 particula plenus est Plautus ni mala ni stulta sis. sensus ergo
talis est: timor cogebat, ut quocumque navigarem et ventum
sequeremur, non iudicium: sed occurrebat praeceptum Heleni, vitare
Scyllam et Charybdin. quare placuit ne cursus teneant, hoc est
agantur et inpellantur inter utramque viam modico mortis inter-
20 stitio, id est Scyllae et Charybdis, retro dare lintea: quod dum co-
gitamus, prosperior nobis flare coepit Boreas. non nulli 'Scyllam
atque Charybdin inter' distinguunt, ut sit ordo 'inter Scyllam et Cha-
rybdin utramque viam leti discrimine parvo ni teneant cursus, certum*

14 antiqui ni pro ne ponebant] cf. Don. ad Ter. eun. II 3, 37 et III 3, 2
15 Plautus] menaech. I 2, 1

1 domos F || 4 orantem F || 5 Casium Masvicius: cassum F || ducitur F ||
cupressum F || 6 mortis F || 8 ad constiterunt supr. vers. metri causa contite-
runt (sic) dixit T || constiterunt scripsi: constituit F et Daniel consistunt Com-
melinus pro consistunt Masvicius primus || 10 cupressam C || est enim CM ||
Proserpina] cui dicatur cupressus propter luctum morientium add. D || inmane
autem quod ait etiam uertice celso FC, nisi quod celso uertice C inmane
autem quod manet in celso uertice LH dianae autem ideo ait et in celso
uertice MEL. Alta autem quod manet in celso uertice Stephanus, Fabricius,
alii. inmanitatem auget, quod ait et 'celso uertice' et 'lucus' coni. F. Schoel-
lius. || 12 crescit et Masvicius: crescunt F || permanent FC || 14 ni] ni
ex ne L || qua] quia F || 15 male ME || 16 nauigauimus H || ut et uentum ME ||
17 sequi FC || 18 ni F || inpellantur Lione teste Guelferb. I, Burmannus:
impleantur FCLE impleant H impleantur M. cf. Serv. ad v. 283 ad te-
neant supr. vers. impleantur, ad cursus supr. vers. nominatiuus T || 20 Scyllae]
compleus incender add. L, del. l. cf. ad v. 689 'cum plenus incederet' || dare
lintea retro L || lintea F || dum] cum l || 21 ad v. 684 quidam ita distingunt
scillam et charybdin inter utramque uiam leti discrimine parvo ni teneant
cursus certum est dare lintea retro T (supra inter utramque uiam ead. man.
id est scillam et charibdim adscripsit.) || 22 atque Ribbeckius adm. crit. ad 686:
et F || caribdiu F || distinguunt F || carybdium F || 23 utrumque F

est dare lintea retro'. alius ordo est 'contra iussa monent Heleni, ne inter Scyllam et Charybdim cursum teneant'.

687. PELORI Sicilia Graece Trinacria ideo dicitur, quod tres extremitates, quas Graeci ἄκρας vocant, in mare videtur extendere, Pachynum quod in austrum vergit, Lilybaeum quod Africam spectat, Pelorum quod in Tyrrhenum mare procedit. sed 'angusta ab sede' ideo adicitur, quia eminus videntibus cum locum Italia et Sicilia terra continens putatur, nec nisi ad vicinum accedentibus videtur.

688. MISSVS ADEST favore scilicet numinum: quae Anchises optaverat dicens <529> ferte viam vento facilem et spirante secundi. vel 'missus' iuxta qualitatem locorum; ita enim in illis angustius et faucibus maris artari et conglobate spiritus fieri dicitur, ut ad illum locum tantummodo missus videatur. VIVO PRAETERVEHOR OSTIA SAXO pro 'vivi saxi', ablativum pro genetivo, vel viva saxa habentia. 'ostia' vero aut litora sunt, aut exitus fluminis in mare, aut introitus portus.

689. PANTAGIAE hic fluvius Siciliae cum plenus incederet, implebat sonitu paene totam Siciliam: unde et Pantagias quasi †pantacuos dictus est, quasi ubique sonans. hic postea cum Cereri quaerenti filiam obstreperet, tacere iussus est numinis voluntate. MEGAROSQVE SINVS Megara oppidum est iuxta Syracusas. THAPSVMQVE IACENTEM Thapsus insula non longe a Syracusis, plana, paene fluctibus par. TALIA MONSTRABAT quia occorrebat: unde haec loca nosti?

1 alius Daniel: alii F || 2 charibdim F || teneant Masvicius: teneam F || 3 ad v. 687 Sicilia graece trinacria . . . accedentibus videtur in marg. T || graeci F Graecis Daniel primus || 4 acras FT || pachinum FT || 5 austrum] acria T, sed ead. mon. cria expunxit et ustrum superscripsit. cf. Serv. ad v. 699.

atriam F Aryciam Daniel Graeciam Dorvillius || uertit T uertit F || lilybeum T: lybie eum F Lybicum Daniel Lilybaeum Masvicius, Burmannus || 6 pelorum T: plerum F || ab sede om. T || 7 adicitur F. Schoellius dicitur T agitur F || eum Daniel: cum FT || 8 putetur T, corr. ead. man. || accidentibus F || 9 ad missus adest supr. vers. missus favore numinum uel iuxta qualitatem locorum dicit T || que ex qui L quem MEI || supra anchises ME || a diis optauerat MEI || 10 dicens] ut ME || secundi] 'adesse' autem est ad favorem vel patrocinium venire add. D || 12 artate Hagenus || 13 ad vivo saxo supr. vers. pro uiuorum saxorum singularis pro plurali uel uiua saxa habentia, ad ostia in marg. uel litora uel exitus fluuii in mare uel introitus portus T || 14 hostia F || gentem F || viva] utua F || 15 hostia F || fluminis F || 17 PANTAGYAE C PANTAGIAE L PANTAGEAE M || scilicet ME (siciliae e) || incederet] fluere FC || 18 patitagyas C pantageas ME || quasi pantacuos hab. C, om. Daniel. παντρηγεις F. Schoellius || 21 MEGARO F MEGAROS CH || magera c megare L (megara l) || 21 non longe a syracusis ME (iuxta siracusas e) || THAPSVM FC || 22 thapsus insula C insula thapsus F || insulam L || iuxta syracusas ME || plena C || 23 quia unde nosti occorrebat ME (quia occorrebat unde haec loca nosti superscr. e) ideo monstrabat quia iam ibi transierat Lione teste Guelferb. I || 24 nosti] scire potuisti FC

690. RELEGENS renavigans, *ut et primi lege litoris oram.*

ERRATA participium sine verbi origine: non enim facit 'error'.

RETRORSVS quasi a fine ad caput retexens.

691. INFELICIS VLIXI epitheton ad implendum versum positum
5 more Graeco, sine respectu negotii. *nam Aeneas incongrue infelicem
Ulixen dicit; nisi forte quasi pius etiam hostis miseretur, cum similes
errores et ipse patiatur. et notandum conclusam de Achaemenide men-
tionem.*

692. PRAETENTA anteposita. IACET sita est, *ut <104> medio*
10 *iacet insula ponto.* PLEMYRIUM VNDOSVM quidam insulam, qui-
dam fluvium putant dici. sane verbum de verbo expressit: hoc est
enim 'undosum', quod 'Plemyrion'. sinus Syracusanus in quo Or-
tygia. cuius hic necessarie meminit; nondum enim erant conditae Sy-
racusae. 'undosum' vero quod usque illuc †vestigio aestuantis Charybdis
15 dicitur pervenire.

694. ORTYGIAM haec tantum Ortygia dicitur, Apollinis vero
etiam Delos. *et bene addidit 'prioris', ut haec quae nunc est semper
appellata sit Ortygia, haec vero prioribus tantum.* FAMA EST HVC
ELIDIS AMNEM Elis et Pisa civitates sunt Arcadiae, in qua est fons
20 ingens, qui ex se duos alveos creat, Alpheum et Arethusam: unde
fit, ut fingantur coniungi in exitu, quos origo coniunxit ita. Are-
thusam autem etiam in Elide esse testatur Vergilius dicens sic
tibi cum fluctus subterlabere Sicanos. haec secundum fa-
bulas venatrix fuit: quae dum se in Alpheo post laborem ab-
25 lueret, ab eo adamata est [*in speciem avis Alpheos cognovisset la-
tere, etiam sic eam mutatam persequi coepit, quae cum*] et diu fugiens

1 et primi] georg. II 44 || 22 sic tibi] buc. X 4 || 23 haec secundum e. q. s.]
exscr. mythogr. I 166 et II 173. Luct. Plac. ad Stat. Theb. I 271 et IV 239

3 at F || 5 ad infelicis Ulixi *supr. vers.* incongrue videtur aeneas infelicem
uocasse ulixen cum similia pateretur. nisi forte ut tantae ostenderetur pietatis
fuisse ut etiam hostibus (*sic*) miseretur. et notandum de achemenide conclusam
mentionem T || 6 ostes F, corr. Daniel || 7 achemenide F || ad Sicanio in marg.
ideo dixit sicanio non siracusano quia nondum erant conditae siracusae. tale
est enim quasi dixisset siracusano T || 9 PRAESENTIA F || 10 PLEMYRIUM F PLE-
MYRIUM CLHM || 12 plemmyrion F plemirium CL plerium H || Plemyrion
bis idem dixit. *πλημυρία* enim inundatio graece dicitur add. D || 14 vestigia
Masvicius vorago F. Schoellius. fort. vertices. | aestuantis F | carybdis F || 15 dicun-
tur Masvicius, fort. recte || 16 ORTYGIAM LHM || ortigia CLHM || Apollinis om.
C || 17 bene addit (*sic*) ... tantum *supra* prioris T || 18 ortigia FT || 19 AMNEM
ARINEM F ANIMEM L || pisae FC || est om. H || 21 est L (fit l) || coniugi F
quo FC || coniungit FC non iunxit LH (coniunxit l) iunxit ME || ita om. FC
22 uirgilius testatur ME || 23 fluctu suptr F labere sicanos *omittens* || 24 fuit
om. H || abluere F abliceret H || 25 quam cum in speciem Masvicius *primus*
avis Daniel et Hagenus, aius ego legi || cognosset Daniel || 26 cum] eum Daniel
et om. FC

deorum miseratione in fontem sui nominis mutata ad Siciliam per secretos meatus venit: quod etiam Vergilius ostendit et tandem positus velox Arethusa sagittis. *quam Alpheos illuc usque persequutus fonti eius se miscet: quod tali argumento probatur; nam cum equi, diebus festis Olympici Iovis certantes, in eo amne deluuntur, stercus equorum ex eo amne etiam in Arethusa recognoscitur. patera etiam quam in Alpheum quidam Olympionices miserat, in Arethusa inventa dicitur. quidam autem Arethusam non de Elide ad Siciliam venire, sed in ipsa Sicilia nasci volunt et venienti fluvio occurrere.* ALPHEVM quia Graece Ἀλφεῖος facit, ut Ἀλφείας Aeneas, Μηδεία Medea. *ore fonte vivo: et bene de fluvio, ut <I 245> unde per ora novem.*

697. IVSSI NVMINA MAGNA LOCI VENERAMVR vel ab Achaemeneide admoniti, vel ab Heleno, vel ab Anchise, vel ab oraculis. et quaeritur, quae numina; vel quare non dixerit; et utrum Alpheum, an. 15 Arethusam intellegi voluerit.

698. STAGNANTIS HELORI fluvii qui ad imitationem Nili superfunditur campis. et Graeci stagna ἑλῆ dicunt, unde ait 'stagnantis Helori'.

699. PROIECTA porrecta, extenta, ut <X 587> proiecto dum pede 20 laevo. PACHYNI promuntorium est austrum spectans: unde et

2 et tandem] georg. IV 344 || 4 quod tali argumento probatur e. q. s.] cf. ad buc. X 4 || 20 Proiecta . . . extenta] cf. Macrob. Sat. VI 4, 14 || 21 promuntorium . . . crassus] exscr. Isid. or. XIV 7, 5

1 sui nominis hab. C || mutata] uersa FC || mutata est et E || per secretos meatus om. LII (supr. vers. add. I) meatus (lin. 2) om. ME || quod . . . sagittis om. F || 3 ad vv. 694 sqq. hoc ita esse tali argumento probatur quod cum equi in iouis olympici certaminibus diebus festis eodem amne deluuntur stercus ipsorum in arethusa ex fluuio alpei recognoscitur et patera quam quidam olympionices in alpheum miserat in arethusa inuenta est. quidam autem arethusam non de elide ad siciliam uenire sed in ipsa sicilia nasci uolunt et uenienti fluuio occurrere in marg. T || 4 fonte F || 5 olympii F || certantes Daniel: certatus F || sterius F || 6 arethusa F || pateroa F || 7 in om. F || olympionices F || 8 dicitur] hanc autem nenatricem fuisse quod etiam uirgilius . . . sagittis add. F || 9 in ipsa] in sa F || 10 alpheos F alfeios C alphios LH alpheios MEI || facit] om. C dicitur F pham H || eneeas F aeneias CME eneeas LH || ut aeneas C || media medea F medeia medea C || 11 ad ore supr. vers. fonte tuo T || fronte F || vivo] tuo Hagenus fonte, de vivo F. Schoellius || 14 admoniti hab. C || vel ab Anchise om. HME || ab om. L || Anchise] iussi ergo admoniti add. Stephanus || oraculis Commelinus: oculis F || 17 elori CLH pelori E || fluuium C || 18 et . . . Helori hab. C || set F || ἑλῆ Masvicius: elide ex elede F elide C Elide Daniel et Commelinus || 19 elori C || 20 ad porrectaque (sic enim in Vergiliis versu codex, quamquam orr in ras.) extenta ut proiecta cum pede leuo

supr. vers. T || PROIECTA . . . laeue hab. C || proiecta C || prorecta et tenta Daniel || 21 leuo FC || promuntorium HE: promuntorium FLM promuntarium C: est hab. C Siciliae add. Lion

Pachynum dictum ab aëris crassitudine; nam *παχὺς* est *pinguis* et *crassus*.

700. *RADIMVS* propter *saxa latentia*. 'radimus' autem *ninium adiuncti praeterimus*, ut <V 170> *radit iter laevum interior*.

5 701. CAMERINA PROCVL palus est iuxta *eiusdem nominis* oppidum: de qua quodam tempore, cum siccata pestilentiam creasset, consultus Apollo, an eam penitus exhaurire deberent, respondit *μή κίλει Καμαρίναν ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων*: quo contempto exsiccaverunt paludes, et carentes pestilentia per eam partem ingressis hostibus poenas dederunt. *sed hoc responsum Aeneae temporibus ignotum fuit: ergo non observavit poeta, sed ad praesens tempus locutus est*.

702. INMANISQVE GELA civitas a fluvio nominata, sicut etiam 'campi Geloi'.

703. AGRAGAS mons est muro cinctus, in cuius summa parte oppidum est: unde et Cicero ait ad mare intra moenia ante oppidum expectabat de Verre. notandum sane Vergilium haec, quantum ad sua tempora spectat, dicere, non quantum ad operis; Aenea enim navigante nec fuerat Camerina siccata, nec Gela vel Agrigentum conditae: quod frequenter facit, sed nunc ideo vitiosum
20 est, quia ex persona narrantur Aeneae.

704. MAGNANIMVM QVONDAM GENERATOR EQVORVM secundum Pindarum quondam Agrigentini equos ad agones Graeciae mittebant, qui inde victores revertebantur. legimus etiam aliud: cum in Capadocia greges equorum perissent, Delphici Apollinis responso ad
25 duxerunt equos de Agrigento, et reparavere meliores. *quidam autem dicunt Heronem Agrigentinum, vel ut alii ferunt Dionysium, tyrannum Siciliae, equos ad agonem Elidis Olympicum duxisse, et omnes vicisse*.

6 de qua quodam e. q. s.] cf. Luc. pseudol. 32 || 15 Cicero] in Verr. act. II lib. IV 23, 51 'et argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum expectabat.' || 21 secundum Pindarum] Olymp. II 5

1 dictum est C || pachis FLHME pacys C || pinguis et hab. C || 3 ad radimus *supr. vers.* propter . . . interior T || 5 PROCVL om. FC || eiusdem nominis hab. C || 6 de qua FC: cui LME au H || 7 eam om. E || deberet E (deberent e) MN KINI KMEPINANAKINHTOC CAPAMINON FC nisi quod KMEPINAN C MH KAMEPHNANAKIN hoc tot apaminon L MN KINH KAMEBINAN AKINEITOC TARAMINON H MHKINH KAMEPINANA KINHTOC IAPAMINON M MH KINE KIMEPINAN AKINHTOC IAPAMINOC E || 9 pludem F paludem C plaudes H || carentes] sedata FC || 11 obseuauit F || 12 nuncupata E || sic H || 15 intera F intrra C || 16 exspectabat F expectat L || de uerre FC: deuere L debere HME || notandum . . . narrantur Aeneae om. F || hoc uirgilium C || 17 expectat H || 18 nec fuerat] non erat C || vel] nec I || 19 conditum C || 23 etiam illud M illud etiam E || 24 Delphici] uel phisici F (si litteris erasis) || 25 agrigente H || 26 dionisium F || 27 agonem Commelinus: agones F et exemplaria impressa praeter Commelinum || olympicum F olympicos Masvicius primus || dixisse F, corr. Daniel

705. PALMOSA SELINVS civitas est iuxta Lilybaeum, abundans palmis quibus vescuntur, et apio. an 'palmosa' ab equis nobilibus?

706. SAXIS LILYBEIA CAECIS vere dixit; nam litus Lilybetanum naturaliter saxis, quasi de industria constrictum est. sane notandum omnium trium promonteriorum Siciliae factam mentionem, ut <687> 5 ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori et <699> proiectaque saxa Pachyni et hic modo saxis Lilybeia caecis.

707. DREPANI PORTVS Drepanum civitas est non longe a monte Eryce, trans Lilybaeum, dicta vel propter curvaturam litoris, in quo sita est, vel quod Saturnus post amputata virilia Gaelo 10 patri illuc falcem proiecit, quae Graece δρεπανος dicitur: quod verisimile putatur propter vicinitatem Erycis, consecrati Veneri, quae dicitur nata ex Caeli cruore et spuma maris. quidam 'Drepana' dictum voluit a falce Cereris, quam ibi, cum filiam suam Proserpinam quaereret, amisit. Cato pluraliter haec Drepana dicit. INLAETA- 15 BILIS propter patris amissionem.

708. ACTIS transactis, vel quomodo 'mensibus actis'.

711. FESSVM DESERIS ut supra <I 267> diximus, secundum Vergilium: nam Cato eum in originibus ad Italiam venisse docet; unde etiam in sexto <718> illud amphibolon est quo magis Italia mecum laetere reperta. nam et post Latinum Turnumque et Amatam dicitur excessisse. sed bene hic subtrahitur, ne parum decoro amori intersit. quaeritur sane cur sine ulla descriptione funus patris praeterierit? aut quia in V. dicturus est, et bis eadem dicere vitaverit, aut quia, sicut dictum est, Anchises ad Italiam cum filio pervenit. 25

712. NEC VATES HELENVS quia dixerat <379> prohibent nam cetera parcae scire Helenum.

713. NON DIRA CELAENO quae vel irata debuit adversa prae-

15 Cato] or. III fragm. 10 ap. Iordanum, fragm. 89 ap. Peterum || 19 Cato] cf. or. I fragm. 10 ap. Iordanum

1 SELINIS FME SELYNIS C SELILIS H || est hab. C || lybeum F lilybacum C lilibeum LH || 2 quibus vescuntur hab. C, edidit Stephanus || apio] σέλινον enim apium dicitur add. D. cf. Isid. or. XVII 11, 2 || 3 ad saxis lilybeia (sic) caecis in marg. vere dicit. nam lilybetanum litus naturaliter saxis videtur esse constrictum T || LYBEIA F || ligus F || lelybitanum F || naturalit̃ F quod natura liberum interpretatus est Daniel || 4 industrio F || constructum Daniel primus es F || notandam F || 6 angusta ab sede Pelori] et reliqua F || 7 pachini F || 8 DREPANI PORTVS om. LHM E || non ... Eryce] ante pedem montes erycis FC || 9 eryco LM gerico H erico E || 10 est om. C || 11 illic ex illuc L || graece om. F drepanos dicitur graece C || quod] quodsi LH quod quasi Ml || 14 ceteris F || 15 quaereret Daniel: querit ex quetit F || 19 in originibus hab. C || 20 unde est illud in sexto amphibolon E || 22 excessisse F, corr. Daniel || decoro Daniel: decore F || 23 amore F || quaeritur cur sine ... pervenit in marg. T || funus ex fanus F Fauni Daniel funeris Commelinus primus || 24 vitauere F || 28 praedicere] nuntiare FC

dicere. et bona pietate mortem patris graviores dicit esse, quam famem.

714. HIC LABOR EXTREMVS aut apud Drepanum: aut 'extremus' saevissimus, quia statim tempestate iactatus est. et bene de ipsa tempestate tacuit, quia Ilioneus supra dixerat <I 535> cum subito ad-
- surgens fluctu nimbosus Orion in vada caeca tulit.

715. DEVS ADPVLIT ORIS bene se commendat Didoni, dicens se ad eam deorum voluntate venisse. sane non dixit, quis deus, ut alibi <I 199> dabit deus his quoque finem.

- 10 716. VNVS non [est] interpellante regina interrogationibus.

717. FATA DIVVM quae dii hominibus tribuunt. RENARRABAT aut 're' vacat, ut <IV 116> confieri possit: aut apparet Aeneam ante de suis casibus cum Didone confuse locutum. et ideo hic addidit 'renarrabat', quasi quae dixerat antea, nunc ex ordine referre-

15 bat, quod notat in primo <753> immo age et a prima dic hospes origine nobis. sane in secundi principio duo poetae sunt versus, sicut hic tres, et similis est finis initio: 'conticuit' et 'intentis'.

718. CONTICUIT TANDEM ut <II 1> conticuere omnes. TANDEM diuturnitatem narrantis expressit. notandum sane quia contro-

20 versiarum more epilogos dedit sex istis prioribus libris, quos et esse bioticos voluit. nam singulis res singulas dedit, ut primo omina, secundo pathos, tertio errores, quarto ethos, quinto festivitatem, sexto scientiam. epilogos autem sic variavit, ut in primo miseratio esset Didonis, in secundo mors Creusae, in tertio Anchi-

25 sae, in quarto Didonis, in quinto Palinuri: in sexto Marcelli citum deflet interitum.

1 et bona . . . famem] cf. Macrob. Sat. IV 6, 4

3 ad extremus *supr. vers.* senissimus, in *marg.* labor extremus aut quod apud drepanum aut extremus senissimus . . . in vada caeca tulit T || 4 tempestate F || iactatus] sacratus Daniel || 7 oris om. FC tulit voluntate sua add. Daniel || 8 voluntatem FC || 10 est secl. F. Schoellius eum Hagenus || 11 ad renarrabat *supr. vers.* uacat re, in *marg.* aut quaedam intellegimus de casibus suis cum didone locutum. ut ideo nunc dixerit renarrabat quae ante scilicet confuse nunc ordine digno. aut re uacat T || 12 re uacat et aut uacat re ut cum fieri possit FC || fieri H || 13 confusi F || 15 notet F, corr. Daniel || 16 duo sunt (sint C) uersus ex persona poetae FC || 17 tris FC || conticuit et intentis om. FC || intentis scripsi: intenti LHME || 18 CONTICUIT . . . omnes hab. C || 19 contrariarum C || 20 ex FC || histis C || prioribus] pluribus C superioribus ME || 21 bioticos] i. e. vitales *superscr. me* i. e. vitales et vitam hominum simulates in *marg.* l || singulis res singulas] singularis H || singulis] singulas F || omina ME1: omnia FCLH || secundum L || patos L || tertio om. H || ethos LHME: hoc FC (amores *superscr. c*) || festiuitatem L || 23 scientia H || 25 Palinuri] miseni FC || citum L inmatutum Fabricius || defle^t L defleret Fabricius || interitum] facto enim fine narrandi Aeneas successit ad requiem add. Masvicius || EXPLICIT LIBER TERTIVS INCIPIT LIBER QVARTVS M EXPLICIT LIBER TERTIVS INCIPIT LIBER QVARTVS FELICITER l

CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(650) 723-1493
grncirc@sulmail.stanford.edu
All books are subject to recall.

DATE DUE

MAY 07 2003
MAR 31 2003
SEP 29 2003
OCT 29 2003

